SBORNÍK
ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

6/2008

archiv
bezpečnostních
složek

Redakční rada:
Mgr. Miroslav Urbánek (předseda), PhDr. Ladislav Bukovszky,
PhDr. Iva Kvapilová, Mgr. Světlana Ptáčníková (tajemník), Mgr. Martin Pulec,
Mgr. Antonín Slavíček, Mgr. Ing. Pavel Vaněk, Ph.D.

Sborník ABS vydává Archiv bezpečnostních složek ve spolupráci
s Ústavem pro studium totalitních režimů.

© Archiv bezpečnostních složek
© Ústav pro studium totalitních režimů
ISBN 978-80-87211-19-9

Obsah

ÚVODNÍ ČÁST

Archiv bezpečnostních složek (základní informace) › Ladislav Bukovszky **7**

Na Úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi
› Světlana Ptáčníková **19**

ČLÁNKY A STUDIE

Organizační vývoj SNB v 80. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku
› Iva Kvapilová **35**

Operace československých zpravodajských služeb na státních hranicích po roce 1948
› Martin Pulec **117**

Brigády Pohraniční stráže po 21. srpnu 1968
› Pavel Vaněk **179**

Public relations pro Státní bezpečnost
Bezpečnostní propaganda v letech 1968–1971 › Petr Cajthaml **191**

Akce PANT. Příběh Vlastimila Ludvíka, posledního defektora komunistické rozvědky
› Daniel Běloušek **243**

BIOGRAFIE

Vzestupy a pády Leopolda Hofmana
Jan Kalous **261**

Muklovská dekáda jednoho „agrárníka“
aneb Oldřich Barták – jeden z tisíce › Martin Tichý **277**

FONDY A MATERIÁLY

Za mír a socialismus až do trpkého konce
Dokumenty o spolupráci československé a sovětské rozvědky, 1985–1989
› Pavel Žáček **323**

Archivní fond 308
Prověřovací materiál k odbojovým a partyzánským skupinám působícím
v protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945 › Ludmila Bayerová **367**

Problematika zneužívání drog v materiálech ABS
Rešerše archivních fondů k problematice „toxikománie“ › Tomáš Zapletal **380**

Archivní A – Ž **403**

Resumé **417**

Seznam užitých zkratek **435**

Rejstřík osob, krycích jmen, akcí **447**

ÚVODNÍ ČÁST

Archiv bezpečnostních složek[1]

(základní informace)

› **Ladislav Bukovszky**

Schválením zákona č. 181/2007 Sb. ze dne 8. června 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů byly položeny základy nové organizační složky státu – Archivu bezpečnostních složek. (dále Archiv, též ABS).[2] Tímto krokem zákonodárci českého parlamentu po několikaročním úsilí zřídili správní úřad, který je přímo řízený Ústavem pro studium totalitních režimu (dále Ústav, též ÚSTR) a v odborné činnosti na úseku archivnictví a spisové služby Ministerstvem vnitra ČR.

Archiv od 1. února 2008 plnohodnotně vykonává zákonem stanovené úkony. Je zařazen do sítě státních veřejných archivů České republiky. Na základě zákonem určených komplexních celospolečenských úkolů na úseku archivnictví a výkonu spisové služby je v „žebříčku" archivů na druhém místě, hned za Národním archivem.[3] Na úseku archivnictví a spisové služby je správním úřadem.[4]

Je správcem archiválií z činností bezpečnostních složek státu z období 1945–1990, jako součásti národního kulturního dědictví. Jeho hlavní úkoly, v procesu vyrovnání se s následky totalitních a autoritativních režimů 20. století, mají širokou škálu. Plní funkce správní, informační, vědecké a kulturní.

Podobně jako jiné veřejné archivy, zabezpečuje všestrannou péči o archiválie, jejich odborné a vědecké zpracování a zpřístupňování, jakož i využívaní k vědeckým a jiným účelům.

1. Organizace Archivu bezpečnostních složek

Po schválení zákona č. 181/2007 Sb. byly postupně vytvořeny všechny podmínky, aby k prvnímu dni sedmého měsíce, následujícího po dni vyhlášení zákona, mohl Archiv plnohodnotně vykonávat zákonem uložené úkoly. Jako základní dokument

1 Blíže o roční činnosti Archivu bezpečnostních složek viz *Zpráva o činnosti Archivu bezpečnostních složek za rok 2008* zveřejněná na www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/zprava2008.pdf

2 Zákon byl zveřejněn ve Sbírce zákonů a nařízení č. 59/2007

3 § 42 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

4 Podle písm. b), odst. 2, § 42 zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

organizace byl 1. února 2008 schválen „Organizační řád“[5] a následně některé jiné interní dokumenty, které stanovily řádný chod Archivu. Za roční existence Archivu byl „Organizační řád“ v důsledku organizačních změn dvakrát změněn. V čele Archivu stojí ředitel, který je jmenován a odvoláván ředitelem Ústavu pro studium totalitních režimů po projednání s Radou Ústavu, a kterého zastupují dva zástupci. Archiv je podle ustanovení § 12 zákona č. 181/2007 Sb. správním úřadem, který sídlí v Praze a je přímo řízený Ústavem pro studium totalitních režimů. Je také účetní jednotkou a je součástí rozpočtové kapitoly Ústavu pro studium totalitních režimů.

Základní organizační jednotkou Archivu bezpečnostních složek je odbor, nižší jednotkou jsou oddělení. Od svého vzniku prošel několika zásadními organizačními změnami. Po několikaleté existenci bylo (z důvodu nízkého zájmu občanů a pro zefektivnění využívání přidělených finančních prostředků) zrušeno ke dni 1. března 2008 územní pracoviště Archivu v Pardubicích, které bylo založeno v souvislosti s přijetím zákona č. 140/1996 Sb. o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé StB.[6] V současné době se Archiv organizačně člení na tři odbory, deset oddělení a devět skupin.[7] V Archivu je 138 systematizovaných pracovních míst.

V souvislosti s ustanovením zákona č. 181/2007 Sb. a vládního usnesení č. 852 ze dne 25. července 2007 převzal Archiv, jako organizační složka státu, částečně od svých

Přehled množství archiválií na jednotlivých pracovištích

Pracoviště	Množství archiválií (bm)
Praha, Siwiecova/ Branické nám.	1242
Praha, Na Struze	3600
Praha, Střelničná	4500
Kanice u Brna	8135,71
Celkem	**17 477,71**

5 První Organizační řád byl podepsán prvním ředitelem Archivu bezpečnostních složek Mgr. Martinem Pulcem.

6 Územní pracoviště bylo zrušeno na základě Pokynu ředitele Archivu č. 3/2008.

7 Organizační řád Archivu bezpečnostních složek, č. j. ABS 168/2009 ze dne 1. března 2009.

předchůdců mimo jiného i nemovitý majetek – objekt v Praze Na Struze a v Kanicích u Brna. Na druhé straně bylo zapotřebí zabezpečit formou nájemných smluv nově zřízená pracoviště pro pracovníky Archivu i depoty pro archiválie. To, že předchůdce Archivu nikdy neměl pro svou správní a odbornou činnost jednu společnou budovu, negativně dopadá i na naši současnou činnost. Kmenové archivní fondy a archiválie jsou tak uloženy na pěti místech; z toho na čtyřech v Praze (ulice Siwiecova, Na Struze, Střelničná a na Branickém náměstí) a v jednom případě mimo hlavní město – v Kanicích u Brna. Uvedená pracoviště jsou částečně dle archivního zákona nevyhovující, o čemž byl písemně uvědoměn ředitel Odboru archivní a spisové služby (OASS) MV ČR.[8] Nejvhodnějším východiskem z této situace by bylo komplexní řešení, přestavující spojení všech pracovišť Archivu do jediné budovy, která by splňovala všechny požadavky na optimální uložení archiválií, jako národní kulturní památky.

2. Hlavní úkoly Archivu bezpečnostních složek

Archiv bezpečnostních složek se podle zákona č. 181/2007 Sb. dostal do sítě veřejných archivů České republiky. Jeho činnost je vázána na zákon definující jeho vznik i činnost, ale i na zákon a vyhlášku o archivnictví a spisové službě, upravující odbornou činnost na úseku archivnictví. Funkce Archivu se od ostatních veřejných archivů trochu odlišuje. Vyplývá to z původu, charakteru i obsahu jím spravovaných archiválií. Úlohy Archivu je možné definovat v třech rovinách: v činnosti správní, v činnosti archivní a spisové péče a ve vědecké a kulturní činnosti. Všechny tři roviny jsou stejně důležité, nicméně v současnosti nejvíce časového prostoru i energie zabírá pracovníkům Archivu výkon správní, úřední činnost.

2.1. Správní činnost

Správní činnost v rámci Archivu bezpečnostních složek představuje širokou škálu odborných i úředních úkolů. V první řadě Archiv zpřístupňuje a zveřejňuje dokumenty a archiválie bezpečnostních složek podle zákona o zpřístupnění svazků vzniklých činností StB[9] a podle zákona o archivnictví a spisové službě. Badatelům umožňuje nahlížet do archiválií za podmínek stanovených zákonem o archivnictví a spisové službě. Zabezpečuje přístup k dokumentům a archiváliím a poskytuje nezbytnou pomoc a informace k plnění úkolů státním orgánům příslušným k bezpečnostnímu řízení,

8 Písemná zpráva o stavech prostor Archivu bezpečnostních složek, č. j. ABS-337/2008.

9 Zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupňování svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti ve znění zákona č. 107/2002 Sb.

k šetření podle zákona o ochraně utajovaných informací, zpravodajským službám ČR a orgánům činným v trestním řízení. Mimo to vyhledává archiválie pro potřeby státních orgánů a územních samosprávních celků, právnických i fyzických osob, pořizuje z nich kopie a vyhotovuje opisy z nich.

2.1.1. Badatelny

Archiv bezpečnostních složek, jako jeden z veřejných archivů s celorepublikovou působností České republiky, se do povědomí společnosti nejvíce dostává každodenním stykem s odbornou i laickou veřejností přes své badatelny. Archiv zpřístupňuje, respektive zabezpečuje nahlížení do archiválií dle příslušných zákonů ve třech badatelnách. Na dvou pracovištích v Praze (Praha 3, Siwiecova 2; Praha 1, Na Struze 3) a na jednom mimo hlavní město (Kanice u Brna). Archiválie jsou předkládány jednak podle ustanovení zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě, jednak podle ustanovení zákona č. 140/1996 Sb. o zpřístupňování svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti ve znění zákona č. 107/2002 Sb.

Podmínky pro badatele jsou kodifikovány badatelským řádem Archivu, který byl vydán na základě příslušných právních předpisů[10] dne 28. února 2008. V souladu s badatelským řádem je badatelům umožněno nahlížení a studium archiválií v pa-

Statistika badatelen za rok 2008

Badatelna	Počet badatelů	Počet badatelských návštěv	Počet předložených archivních jednotek
Praha, Siwiecova (Havelkova)	801	1803	15 599
Praha, Na Struze	557	1832	19 981
Kanice u Brna	168	487	4298
Celkem	**1526**	**4122**	**39 878**

10 § 36 písm. a) zákona č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů v souladu s prováděcím předpisem – vyhláškou č. 645/2004 Sb. a na základě zákona č. 181/2007 Sb. o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů.

pírové, elektronické (digitální) podobě i v podobě mikrofiší a mikrofilmů. Ve všech třech badatelnách Archivu jsou vytvořeny vhodné materiálně-technické podmínky ke studiu.

Zájem o archiválie z činnosti bezpečnostních složek totalitního režimu je veliký. Je to výsledek liberální legislativní úpravy možnosti studia, ale i speciálního stavu, jakým Archiv spravuje dokumenty všech složek Státní bezpečnosti.

2.1.2. Úřední činnost

Archiv bezpečnostních složek převzal podle zákona č. 181/2007 Sb. úlohu zpracování informací pro státní orgány příslušné k bezpečnostnímu řízení, popřípadě k šetření podle zákona o ochraně utajovaných informací, pro zpravodajské služby České republiky k plnění jejich úkolů a pro orgány činné v trestním řízení.

Hlavním úkolem Archivu je vyhledávat a poskytovat podklady státním orgánům pro jejich úřední činnost z evidence a archivních fondů bývalých bezpečnostních složek komunistického Československa, což jsou fondy Státní bezpečnosti, včetně Hlavní správy rozvědky (I. správa SNB), Hlavní správy kontrarozvědky (II. správa SNB), Vojenské kontrarozvědky (III. správa SNB), Zpravodajské správy Generálního štábu (vojenské rozvědky) apod.

Archiv tak převzal činnosti, které dosud vykonávaly ministerstvo vnitra, Úřad pro zahraniční styky a informace (ÚZSI) a Vojenské zpravodajství.

Archiv spolupracuje zejména s Národním bezpečnostním úřadem, kterému dodává podklady pro bezpečnostní řízení ve smyslu zákona o ochraně utajovaných informací a o bezpečnostní způsobilosti. Dále spolupracuje s bezpečnostním odborem

Statistický přehled úředních dotazů za rok 2008

Subjekt	Počet žádostí	Počet osob
Národní bezpečnostní úřad	609	13 568
Ministerstvo vnitra	285	7100
Policie České republiky	121	349
Zpravodajské služby	110	2055
Ostatní	89	830
Celkem	**1214**	**23 902**

Ministerstva vnitra ČR, kterému poskytuje podklady pro rozhodování o vydání tzv. lustračních osvědčení ve smyslu zákonů č. 451/1991 Sb. a č. 279/1992 Sb. Požadované údaje poskytuje rovněž zpravodajským službám a součástem ministerstva vnitra. Nutno podotknout, že Archiv bezpečnostních složek je pouze servisní organizací, která příslušným státním orgánům dodává podklady o osobách, které ony prověřují. Archiv nerozhoduje o bezpečnostních prověrkách ani o lustračních osvědčeních.

Ze statistiky za rok 2008 vyplývá, že evidenční skupina poskytla na žádost výše uvedených orgánů informace o 23 902 osobách, v rámci vyřízení 1214 žádostí. Nejvíce žádostí podal Národní bezpečnostní úřad, jemuž Archiv bezpečnostních složek vypracoval odpovědi na 609 požadavků.

2.2. Archivní činnost a spisová péče

Archivní činnost a spisová péče v Archivu vychází ze základních parametrů, které ukládá zákon o archivnictví, příslušná vyhláška, zákon č. 181/2007 Sb. a všeobecné úkony archivní vědy. Přebírání, uspořádání, základní evidence archiválií, tvorba archivních pomůcek a ochrana archiválií jsou na sebe úzce navázané odbornou činností. O přebírání, respektive delimitacích archiválií se zmíníme v samostatné kapitole, neboť od přijetí zákona č. 181/2007 Sb. to byl úkon primární. Zákon, podle kterého vznikl Archiv bezpečnostních složek, konkretizuje svou archivní činnost v devíti bodech:

- pečuje o archiválie bezpečnostních složek komunistické totalitní moci, o archiválie a dokumenty získané darem nebo koupí a o dokumenty a archiválie vzniklé z vlastní činnosti,
- provádí inventury archiválií,
- přijímá za Českou republiku nabídky ke koupi, k darování a úschově archiválií a uzavírá za Českou republiku příslušné smlouvy,
- pokud jsou u něj uloženy, provádí prověrku fyzického stavu archivních kulturních památek a národních kulturních památek,
- zajišťuje ve spolupráci s Národním archivem konzervaci a restaurování archiválií,
- kontroluje výkon spisové služby u Ústavu pro studium totalitních režimů,
- provádí výběr archiválií ve skartačním řízení u Ústavu pro studium totalitních režimů a u držitelů dokumentů, vzniklých z činnosti bezpečnostních složek v období komunistické totalitní moci,
- provádí výběr archiválií mimo skartační řízení u dokumentů nabídnutých Ústavu nebo Archivu darem nebo koupí,
- plní úkoly vyplývající z mezinárodních smluv.

V archivní činnosti je obecně velmi těžké určit pořadí důležitosti mezi jednotlivými úkony. Jsou to logicky na sebe navzájem navazující relevantní odborné i jiné činnosti. Je však třeba vyzdvihnut jednu z nich, která se ve svých parametrech diamet-

rálně liší od ostatních a která je pro Archiv bezpečnostních složek specifická. Pokud v minulosti několik archivních fondů a souborů spravovaných našimi předchůdci, či archiválie a dokumenty vzniklé činností bezpečnostních složek, KSČ a organizací Národní fronty, existujících u různých subjektů, nebyly dosud klasifikovány jako archiválie, ukládá zákon č. 181/2007 Sb. Archivu bezpečnostních složek, aby je do pěti let od účinnosti zákona zaevidoval v evidenci Národního archivního dědictví.[11]

Archiv bezpečnostních složek vystupuje v archivní činnosti i jako správní úřad. Mimo jiných úkolů podle zákona je i nadřízenou složkou Ústavu pro studium totalitních režimů v oblasti výkonu spisové služby.

2.2.1 Kmenové archivní fondy ABS

Archiv plnohodnotně vykonává svou činnost od 1. února 2008. Navzdory tomu, že vznikl jako nová organizační složka státu, kořeny jeho existence je třeba hledat v několika jeho předchůdcích v rámci MV ČR: Odbor archiv bezpečnostních složek MV, Bezpečnostní archiv MV a další, které spravovaly archivní fondy a soubory z provenience bezpečnostních složek státu. Můžeme tedy konstatovat, že archivní fondy a soubory, které byly dne 29. ledna 2008 formou zápisu převedeny z Odboru archivu bezpečnostních složek na Archiv bezpečnostních složek, a tento převod byl schválen ředitelem Odboru archivní a spisové služby MV ČR, tvoří základní, kmenové archivní fondy Archivu. Do této množiny patří archivní fondy útvarů a organizačních celků ministerstva vnitra, fondy útvarů Státní i Veřejné bezpečnosti, Pohraniční stráže, vojsk ministerstva vnitra, bývalý správní archiv MV i soubory tzv. „operativního archivu", které obsahovaly operativní svazky kontrarozvědky a vyšetřovací spisy. Je to největší soubor archivních fondů a sbírek, které se jedinou delimitací dostaly do správy Archivu bezpečnostních složek.

Archiv bezpečnostních složek podle zákona č. 181/2008 Sb. převzal v rámci delimitací do své správy archiválie v množství více než osmnácti kilometrů. Podle sumarizace tvoří toto množství celkem více než 550 archivních fondů, sbírek nebo částečně i přírůstků. Je to obrovský kapitál, který je připraven, aby odborná i laická veřejnost lépe poznala fungování komunistické totalitní moci. V minulosti byla možnost přístupu k těmto archivním fondům a souborů nemožná, v lepším případě silně omezená. Archivní fondy byly účelově spravované a nesloužily k vědeckým, badatelským účelům celé společnosti, pouze vybraným lidem. Až od začátku devadesátých let minulého století se na tyto dokumenty a jejich odborné zpracování změnil pohled.

Archivní fondy a soubory spravované Archivem bezpečnostních složek jsou k dispozici odborné a laické veřejnosti podle příslušných zákonů a badatelského řádu.

11 Zákon č. 181/2007 Sb., § 14, odst. 3.

K orientaci v archivních fondech a sbírkách slouží archivní pomůcky. Podle statistiky existují k sedmdesáti pěti procentům archivních fondů pomůcky různých typů. Většina těchto pomůcek je původní a byla vypracována ještě statisticko-evidenčním odborem FMV, XIII. správou FMV a Archivem ministerstva vnitra v Spišském Podhradí (Organizační a vnitřní správa MV SSR, Štáb MV SSR, Štáb sekretariátu MV SSR atd.). Ačkoliv jejich vnitřní struktura částečně vycházela z všeobecné metodiky, která se opírala o příslušné zákony v jednotlivých republikách,[12] byly archivní fondy jednotlivých původců (a v jejich rámci jednotlivé inventární jednotky) účelově spojeny, bez respektování základních archivních principů.

Archiv bezpečnostních složek si je vědom toho, že k prioritám odborné činnosti při přebírání a ochraně archivních dokumentů je zpracovávání a zpřístupňování archivních fondů a sbírek. Pod pojmem zpracovávání archivních fondů chápeme úhrnné označení činností, procesu, ve kterém se mění neorganický, případně méně organický soubor dokumentů na logický celek. Metoda zpracovávání zahrnuje identifikace archivních fondů, třídění, uspořádaní, hodnocení a určení základních archivních jednotek, archivních dokumentů. Zpracovávání archivních fondů je základem pro jejich zpřístupňování.

2.3. Na úseku vědeckém a kulturním

Veřejné archivy se přes dlouhá léta svého vývoje v novověku vyprofilovaly na vědecké, úřední i kulturní instituce, a není to jinak ani v České republice. Platí to i pro Archiv bezpečnostních složek, i když si uvědomujeme zásadní odlišnosti zachovaných archiválií (z formálního i obsahového hlediska) od archiválií ostatních veřejných archivů.

Na úseku vědeckém a kulturním Archiv:
- spolupracuje s ostatními veřejnými archivy a rozvíjí styky s vědeckými, kulturními, školskými a dalšími institucemi za účelem výměny zkušeností v odborných otázkách, ve vědeckém bádání a využívání archiválií,
- provádí vědeckou a výzkumnou činnost v oblasti archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných vědních oborech,
- zřizuje specializovanou knihovnu pro obor archivnictví a výkon spisové služby,
- vykonává vydavatelskou a publikační činnost v oboru archivnictví a výkonu spisové služby, dějin správy, pomocných věd historických a historie,
- podílí se na sestavování celostátních tematických soupisů archiválií organizovaných Ministerstvem vnitra ČR.

12 Zákon č. 97/1974 Sb. České národní rady o archivnictví; Zákon č. 149/1975 Sb. Slovenské národní rady o archivnictví.

Všeobecné i specifické úkoly Archivu směřují ve vědecké a kulturní sféře hlavně ke spolupráci s ostatními veřejnými archivy i s vědeckými, kulturními, školskými a dalšími institucemi doma i v zahraničí, k vědecké, výzkumné i vydavatelské činnosti v oblasti archivnictví, pomocných věd historických a příbuzných vědních oborů, za účelem výměny zkušeností v odborných otázkách.

Vědecká a kulturní činnost v poměrech našich předchůdců byla skromná a do roku 1989 sloužila ideovým cílům komunistického režimu. Ke kvalitativní změně došlo až po pádu režimu v roce 1989. Odborní pracovníci předchůdce Archivu bezpečnostních složek se začali postupně věnovat i problematice Státní bezpečnosti v širším kontextu a publikovat výsledky své badatelské práce. Výsledkem této snahy bylo vydání prvního čísla Sborníku Archivu Ministerstva vnitra ČR v roce 2003. V souvislosti s delimitačním procesem s ministerstvem vnitra přešla vydavatelská práva uvedeného periodika na Archiv. Výsledkem skromné a užitečné práce archivářů je i toto, v pořadí šesté číslo Sborníku Archivu bezpečnostních složek s novým designem a vydavatelem.

Na vědeckou, odbornou práci v Archivu bezpečnostních složek je kladen veliký důraz. Do budoucna je jeho prioritou zvýšení úrovně odborných výstupů, tvorba analytických archivních pomůcek a zefektivnění spolupráce s domácími i zahraničními institucemi.[13]

3. Proces delimitací archiválií

Podle ustanovení § 14, odst. 1, zákona č. 181/2007 Sb. byly Ministerstvo vnitra ČR, Ministerstvo obrany ČR, včetně Vojenského zpravodajství, Ministerstvo spravedlnosti ČR, Bezpečnostní informační služba a Úřad pro zahraniční styky a informace povinny předat k prvnímu dni sedmého kalendářního měsíce, následujícího po dni vyhlášení zmíněného zákona (1. února 2008), Archivu bezpečnostních složek evidenční a registrační pomůcky, archivní fondy, včetně agenturních, operativních, vyšetřovacích a kádrových svazků nebo spisů, archivní sbírky i jednotlivé archiválie a dokumenty, vzniklé činností bezpečnostních složek, Komunistické strany Československa a organizací Národní fronty, působících v těchto složkách v období od 4. dubna 1945 do 15. února 1990, které byly v jejich držení. Ministerstvo vnitra bylo povinné předat rovněž archiválie vzniklé po 1. lednu 1990, týkající se činností souvisejících se správou archiválií bezpečnostních složek.

Delimitační proces, který představoval velmi složitý a náročný postup a při kterém se vyskytlo několik technických i odborných problémů, započal 25. července

13 O loňských aktivitách Archivu viz *Zpráva o činnosti Archivu bezpečnostních složek za rok 2008* zveřejněná na www.abscr.cz/data/pdf/uredni-deska/zprava2008.pdf

2007, kdy byly na základě zákona a usnesení vlády č. 852 uzavřeny a podepsány delimitační protokoly mezi ÚSTR/ABS a státními orgány, uvedené v zákoně o odevzdaní příslušných archivních dokumentů a souborů.

Vlastnímu přebírání archiválií a delimitačnímu procesu předcházela příprava již existujících prostor na převzetí archiválií, popřípadě hledání vhodných depotů. Druhý uvedený úkon se týkal souborů archiválií, které byly delimitovány z ministerstva obrany, ministerstva spravedlnosti a z Úřadu pro zahraniční styky a informace. Problém byl vyřešen jednak jejich umístěním do prostor bývalého OABS MV (Praha, Siwiecova), jednak vytvořením nových depotů (Praha, Branické nám.).

Delimitace archiválií a dokumentů proběhly na základě jednání příslušných delimitačních komisí v rámci:

Ministerstva vnitra ČR – týkalo se archiválií ve správě Odboru archiv bezpečnostních složek MV, Odboru archivní správy a spisové služby MV, Policie ČR, Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV), Muzea Policie ČR, Úřadu pro zahraniční styky a informace a Bezpečnostní informační služby;

Ministerstva obrany ČR – týkalo se archiválií ve správě Vojenského ústředního archivu, Vojenského správního archivu a Vojenského zpravodajství;

Ministerstva spravedlnosti ČR– týkalo se archiválií od Generálního ředitelství Vězeňské služby MS ČR;

Delimitačním procesem dle zákona se dostaly do správy Archivu ucelené soubory archivních fondů vniklé činností bezpečnostních složek státu z let 1945–1991. Je to historický úspěch, neboť poprvé jsou dokumenty po civilních i vojenských složkách komunistické Státní bezpečnosti soustředěny v jednom archivu. Jde o písemnou produkci vzniklou činností Federálního ministerstva vnitra, Ministerstva vnitra České socialistické republiky (s výjimkou útvarů vykonávajících výhradně civilně-správní činnost), Sboru národní bezpečnosti (s výjimkou útvarů vykonávajících funkce státních archivů), Sboru nápravné výchovy, Pohraniční stráže, Vojsk ministerstva vnitra, Zpravodajské správy Generálního štábu ČSLA, odboru vnitřní ochrany Sboru nápravné výchovy ministerstva spravedlnosti a jejich předchůdců. Celý delimitační proces se všemi subjekty byl uzavřen závěrečným protokolem, ve kterém deklarovaly, že dle zákona č. 181/2007 Sb. byly odevzdány veškeré příslušné archiválie.

Je však třeba poukázat i na menší nedostatky, které se při tomto velmi složitém procesu – delimitací archiválií – vyskytly. I když zákon explicitně určil jednotlivé složky bezpečnostního aparátu a subjekty státu, které tyto dokumenty byly povinny delimitovat, přesto došlo ve všech rezortech k několika problémům.

V rámci delimitace archiválií z rezortu ministerstva vnitra vznikl největší problém s archivními soubory Veřejné bezpečnosti, které byly (a i nyní jsou) na jednotlivých

Přehled množství delimitovaných archiválií

Subjekt	Rozsah (bm)
Ministerstvo vnitra ČR	16 442,54
Úřad pro zahraniční styky a informace	604,5
Bezpečnostní informační služba	0,7
Ministerstvo obrany ČR – Vojenské zpravodajství	883,7
Ministerstvo spravedlnosti ČR – Vězeňská služba	97,2
Celkem	**18 028,64**

útvarech Policie ČR. Podle vyjádření PhDr. Vácslava Babičky, ředitele OASS, není při delimitaci těchto archiválií v tomto případě možné aplikovat § 14 zákona č. 181/2007. Při jejich převodu bude aplikován § 13, což ve skutečnosti znamená, že uvedené dokumenty budou do Archivu bezpečnostních složek převzaty až po skartačním řízení.[14] Po dvoustranných jednáních s policejním prezidentem by měl být tento proces dokončen do konce roku 2009. U ostatních subjektů – ÚZSI i BIS – budou menší vzniklé nedostatky odstraněny v souladu s podepsaným závěrečným protokolem.

S rezorty ministerstva obrany a ministerstva spravedlnosti jsme v delimitačním procesu narazili na stejný problém. Mimo operativních svazků a materiálů dle zákona byly delimitovány soubory personálních spisů příslušníku VKR, ZS GŠ i OVO SNV.[15]

Je však třeba poukázat na to, že byly delimitovány personální spisy jen těch příslušníků, kteří svůj služební poměr ukončili v uvedených složkách. Na základě vyjádření obou rezortů před delimitací nebylo možné ze souboru personálních spisů vyselektovat všechny příslušníky, kteří během trvání svého služebního poměru sloužili ve VKR, ZS GŠ a OVO SNV. Tento problém částečně řeší podepsaná dohoda o dokončení delimitace a o vzájemné spolupráci mezi Ministerstvem spravedlnosti ČR a Archivem bezpečnostních složek i Ministerstvem obrany ČR.

Na okraj delimitačního procesu je třeba se ještě zmínit o jednom závažném momentu. Delimitace zákonem určených archivních souborů a fondů z provenience StB a jiných orgánů byla velmi složitým i náročným úkonem nejen z časového, ale i z odborného hlediska. Archiv bezpečnostních složek nemohl totiž vůči určeným subjektům vystupovat jako archivní orgán, a jen částečně měl možnost stanovit způ-

14 Č. j. ASU-1250/A-2007

15 VKR – Vojenská kontrarozvědka; ZS GŠ – Zpravodajská služba Generálního štábu; OVO SNV – Odbor vnitřní ochrany Sboru nápravné výchovy.

sob a formu odevzdávání archiválií, archivních fondů. To znamená, že u některých subjektů a v případech delimitací bylo přebírání protokolů povrchní, méně konkrétní, ba i nepřesné. Důsledkem těchto případů byl časový skluz v určeném harmonogramu. Větší problém nám způsobil fakt, že tyto seznamy nemohly figurovat mezi primárními evidencemi o převzatých archiváliích. A to jsme ještě neuvedli náročný úkol, který představují neuspořádané materiály v celkovém množství 437 pytlů, delimitované Vojenským zpravodajstvím.[16]

16 Při delimitaci byl tento materiál označen Vojenským zpravodajstvím jako „Skart A" a „Skart B" a nebyl v rámci tematického uspořádání zařazen. V současnosti probíhá jeho primární rozdělení, určení původců a částečná rekonstrukce.

Na Úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi

› **Světlana Ptáčníková**

Ve dnech 20.–21. května 2008 navštívila Úřad spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi (dále jen BStU) ve Spolkové republice Německo společná delegace pracovníků Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) a Archivu bezpečnostních složek (ABS) ve složení: Miroslav Lehký, PhDr. Petr Blažek, Mgr. Peter Rendek, Mgr. Pavel Paleček, Radek Schovánek, PhDr. Dominik Budský, Mgr. Světlana Ptáčníková.

Hned první den byl věnován **archivu BStU**, a setkání s kolegy se tedy uskutečnilo v archivní budově umístěné přímo v sídle bývalého **Ministerstva státní bezpečnosti – MfS (Ministerium für Staatssicherheit, odtud Stasi)**. Účastníci byli přivítáni spolkovou zmocněnkyní Marianne Birthler, která pohovořila o několika aktuálních otázkách. Ačkoli Úřad pracuje již od roku 1992, lze pozorovat překvapivý vzestup zájmu o historii. V roce 2007 se sice projevila iniciativa činnost BStU ukončit, která ovšem posléze utichla. Momentálním problémem, který „hýbe" Úřadem, je právní spor s Gregorem Gisym[1] (přesně v době návštěvy naší delegace slavil BStU úspěch – Gisy stáhl žalobu).

Vedoucí archivního oddělení, paní Birgit Salamon, pak seznámila přítomné se základními údaji týkajícími se tamního archivu. Archiváliemi se začali zabývat od roku 1991. Prvním úkolem bylo seznámit se s materiály a porozumět systému jejich registrace. Materiály byly okamžitě (od roku 1992) zpřístupňovány.

Písemnosti jsou tvořeny třemi velkými komplexy:
1) materiály nalezené v archivech,
2) materiály z úřadoven a kanceláří Stasi,
3) roztrhané materiály v pytlích.

Písemný materiál zaujímá cca 112 000 běžných metrů (bm). Asi polovina z tohoto množství se nachází v Berlíně, druhá polovina ve čtrnácti pobočkách úřadu: Chemnitz, Dresden (Drážďany), Erfurt, Frankfurt (Oder), Gera, Halle (Saalle), Leipzig (Lipsko), Magdeburg, Neubrandenburg, Potsdam (Postupim – tato pobočka byla koncem roku 2008 uzavřena), Rostock, Schwerin, Suhl, Berlin.

1 Gregor Gisy – německý levicový politik, který měl vědomě a ze své vůle spolupracovat se Stasi. Žaloba se týkala zveřejnění archivních materiálů.

Kromě „papírových“ dokumentů vlastní BStU rovněž speciální média – diskety, fotografie, negativy. Spolu s roztrhanými materiály v pytlích tvoří celkový objem materiálů 173 000 bm; Úřad se snaží vytvářet registry k jejich zpřístupnění.

Joachim Förster pak představil svoje **oddělení AU – oddělení informací**, zabývající se způsobem předávání materiálů badatelům. Pracovníci zvažují, co bude vydáno a co ne, protože informace k lidem byly Stasi získávány samozřejmě neoprávněně. Jejich práce se řídí **„Zákonem o materiálech Stasi“**, který upřesňuje, jaké osoby mají přístup ke kterým materiálům, a které písemnosti musí být anonymizovány.

Největší objem zaujímají žádosti jednotlivců, kteří chtějí vidět své spisy. Od počátku existence BStU bylo podáno Úřadu 2,5 milionu žádostí, přičemž žádalo asi 1,6 milionu osob. V letech 2006 a 2007 počet žádostí narostl (v roce 2007 bylo podáno 100 000 žádostí).

Další žádosti připadají na lustrace a na úřady zabývající se rehabilitací. Asi 1400 žádostí ročně, často velmi obsáhlých, bývá podáno od výzkumných institucí a z médií. Některé osoby musí na zpřístupnění materiálů čekat i rok. Hlavní myšlenkou „Zákona o materiálech Stasi“ (Stasi-Unterlagen-Gesetz ze dne 20. prosince 1991) je **diferenciace osob – na „poškozující“ a „poškozené“**. Po převratu tak mohla být vydávána jména pracovníků Stasi, ale jména poškozených byla chráněna.

Protivníky Úřadu jsou ti, kteří chtějí **přesun archiválií do Bundesarchivu** – v takovém případě by se totiž zpřístupňování řídilo nikoliv **„Zákonem o materiálech Stasi“**, ale **archivním zákonem**, který umožňuje mnohem širší zpřístupnění (což ovšem pracovníci Úřadu odmítají, neboť jejich cílem je chránit „poškozené“).

O **oddělení vzdělávání a výzkumu** pohovořil Dr. Walter Süß. Toto oddělení vzniklo jako poslední, v roce 1992. Je nejmenší, má padesát sedm zaměstnanců, z toho dvanáct akademiků, a je stále ve vývoji. Má dva hlavní úkoly:

1) Výzkum dějin Stasi a diktatury v NDR,

2) Informace, přednášky, politické vzdělávání.

Zpočátku toto oddělení vyřizovalo rovněž veškeré žádosti médií a výzkumných institucí, pak ovšem tento úkol přešel na oddělení informací.

Následovala prohlídka prostor archivu, kterými nás provedla Birgit Salamon. Archiv musel v počátcích své existence řešit řadu problémů spojených se svým sídlem – v budovách nebyla zajištěna požární ochrana, okna byla zakryta mléčným sklem. Dále paní Salamon hovořila o rekonstrukci roztrhaných materiálů. Stasi se sice pokusila své písemnosti ničit, ale obrovské množství materiálu způsobilo „zavaření“ skartovacích strojů. Proto byly písemnosti roztrhány ručně na malé kousky a nastrkány asi do 15 500 pytlů. Definitivnímu zničení dokumentů Stasi zabránili sami němečtí občané, kteří obsadili její úřadovny.

Už v roce 1995 začala v Norimberku ruční rekonstrukce roztrhaných dokumentů ze Stasi. Na tomto úkolu pracuje nyní osm lidí a k ruční rekonstrukci všech materiálů by byly potřeba stovky let. Proto se zkouší pilotní projekt **„digitální rekonstrukce“**. Zakázku dostal **Fraunhofer Institut** (viz dále) a provede se rekonstrukce čtyř stovek pytlů, která bude stát 6,6 milionu euro.

Archiv má deset skladů různých velikostí. Těžištěm práce jsou materiály z úřadoven, k nimž nebyl vyhledávací systém. I samotné uložení materiálů respektuje **„Zákon o materiálech Stasi"** – v jednom skladu jsou spisy viníků, v druhém obětí. Byl nám ukázán spis tajného spolupracovníka, který měl tři části – osobní spis, zprávy a účty. Před předložením materiálů žadateli ke studiu je provedena jejich fotokopie, která je anonymizována.

Další část naší prohlídky patřila **kartotékám**, jejichž základem jsou karty F 16 (obsahující jméno a číslo, které odkazuje na jiné kartotéky) a F 22 (obsahující pouze krycí jméno, kategorii a archivní číslo). V kartách se dle sdělení Birgit Salamon vyhledává ručně, počítačové databáze nejsou k dispozici.

Archiv vlastní rovněž písemnosti zadržené při kontrole pošty (nebo – v případech, že dopis byl posléze doručen – jejich mikrofiše). Pokud si někdo požádá o dohledání materiálů vztahujících se k jeho osobě a zjistí se, že je sám adresátem takového nedoručeného dopisu, je mu originál dopisu předán.

Po prohlídce archivu podal Benedikt Praxenthaler **přehled nespisových médií**. Jde o cca 20 000 datových nosičů (zpracována je z nich zatím jedna třetina), 390 000 fotopozitivů, 600 000 fotonegativů. Z největší části jde o materiály ke sledování osob, dále k vedení Stasi, k vyšetřování, špionáži, pasové kontrole, národnímu hospodářství. Archiv má také 608 filmů z centrály Stasi, 265 z jejích poboček a 89 000 nahraných magnetofonových pásků.

S praktickou ukázkou archivní práce jsme měli možnost seznámit se v první přednášce odpoledního bloku, která pojednávala o **X. oddělení MfS – oddělení mezinárodních vztahů**. Bylo to jedno z centrálních oddělení, které spadalo přímo pod Ericha Mielkeho[2]. Mielke měl totiž dohled nad personálem ministerstva, financemi a mezinárodními vztahy. Oddělení X bylo založeno v roce 1956. Plánovalo služební cesty, organizovalo schůzky, zajišťovalo překladatelské služby. Například dopis z ČSSR zasílaný německé Stasi, přicházel většinou v češtině nebo ruštině a toto oddělení ho překládalo do němčiny. Spolupráce bezpečnostních složek se týkala zejména sledování osob, překročení hranic, terorismu a nacistických zločinů. Oddělení mělo málo zaměstnanců – na počátku jeho existence to bylo devět, na konci v roce 1989 již čtyřicet šest lidí.

Zajímavý – zejména pro archiváře – byl **inventář k archiváliím** tohoto oddělení, který představil jeho autor, Marko Pollack. Inventář začíná klasifikací, následuje úvod, v němž je popsaná organizační struktura, a vlastní jádro pomůcky, přičemž jde o – z našeho pohledu – „virtuální" inventář. Signatury nezačínají „od jedničky" do „x", jako je to u nás, ale zpřeházeně – podle toho, jaké je konkrétní uložení materiálu v depotu.

Další přednáška se týkala **„systému sjednocené evidence poznatků" (česky zkratka SSEP, německy SOUD)**. V 70. letech se socialistické státy otevřely Západu – mohli tam

2 Erich Mielke (1907–2000) byl v letech 1957 až 1989 ministrem pro státní bezpečnost (Stasi) NDR.

„cizí“ diplomaté, zintenzivnil se mezinárodní terorismus, v Helsinkách byla podepsána smlouva o volném pohybu osob, a proto vznikla „potřeba tohoto systému“. V roce 1977 tedy byly podepsány potřebné smlouvy a roku 1979 započalo získávání dat do „systému sjednocené evidence poznatků“. Podílely se na něm Bulharsko, ČSSR, NDR, Kuba, Mongolsko, Polsko, SSSR, Maďarsko a Vietnam. Evidované osoby byly rozděleny do deseti, později patnácti kategorií (spolupracovník tajné služby, terorista, člen nepřátelské organizace apod.). Nevýhodou systému byla velká časová prodleva – než došlo k odpovědi, trvalo to v nejkratším případě osm hodin. V Rusku jsou tato data stále uchovávána…

Při další části naší exkurze jsme se přesunuli do **Fraunhofer Institutu**, v němž probíhá **„automatizovaná virtuální rekonstrukce roztrhaných materiálů“** Stasi. Byli jsme přijati Dr. Bertramem Nickolayem, který nás nejprve seznámil se **společností Fraunhofer** jako takovou. Tato společnost je jednou z největších vůbec, zaměřuje se na průmysl, má padesát šest institucí a 13 000 pracovníků; je částečně státní. (Jejím vynálezem jsou například přehrávače MP3.)

Zdejší oddělení, zabývající se virtuální rekonstrukcí, má ještě dále na starosti například identifikaci aut, ověřování pravosti dokumentů, vývoj nových pasů s biometrickými údaji. Pomáhají mimo jiné také rekonstruovat fresky v kostele v Assisi. V Berlíně plánují Centrum pro automatizovanou virtuální rekonstrukci. Měli jsme příležitost vidět praktickou ukázku takovéto rekonstrukce: Materiál je vysypán z pytle, předtříděn a oboustranně naskenován. Vše další už je záležitostí počítače, který k sobě poskládá roztrhané kousky jako „puzzle“ a virtuálně rekonstruuje jednotlivé stránky dokumentů. Dalším úkolem bude samozřejmě sestavit z těchto jednotlivých stránek celé dokumenty a spisy (viz příloha).

Druhý den jsme strávili v **nové budově Úřadu na Karl-Liebknecht-Straße**. Nejprve jsme se blíže seznámili s problematikou, kterou vyřizuje **oddělení informací (AU)**. Toto oddělení má několik referátů.

Referát osobních spisů představil Jürgen Jeschke. Jedním z nejdůležitějších úkolů Úřadu je zpřístupnit občanům údaje, které k nim získala Stasi. Počet zájemců v posledních letech stoupá; je jich cca 100 000 ročně. Kdo chce nahlédnout do spisu, nemusí udávat důvod – jedinou podmínkou je předložení osobního průkazu (např. pasu). Úřad převezme od žadatele příslušná data a následuje rešerše v kartotékách – trvá zhruba dvanáct týdnů.

Rešerše může mít tři výsledky:

1) Neexistuje nic.

2) Existuje jen karta bez spisu.

3) Existuje spis – v tom případě je připravován k nahlédnutí. Příprava zahrnuje čtení, okopírování a anonymizaci. Žadatel totiž dostane pouze informace ke své osobě, údaje ke třetím osobám jsou začerněny. Následně se s žadatelem provede vysvětlující poučení. Občan může požádat o kopii spisu a zjištění krycích jmen. Může požádat i o agenturní spis, dostane z něj ovšem pouze ty zápisy, které se týkají jeho osoby. Tajní spolupracovníci mohou zase nahlédnout jen do první (osobní) části svého spisu, musí za to zaplatit a nejsou jim rozklíčována jména.

Úřad spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi podává pouze informace, zdržuje se morálních soudů. Nemá k dispozici žádná elektronická data vytvořená Stasi, protože ta byla údajně zničena v lednu 1990 na žádost občanů, kteří obsadili úřadovny Stasi.

Debata o zpřístupňování materiálů, o němž referoval pan Jeschke, byla velmi živá – zástupci české strany se (jako ostatně po celou dobu jednání) snažili pracovníkům BStU vysvětlit výhody, které při zpřístupňování materiálů bývalých bezpečnostních složek přináší český zákon č. 499/2004 Sb. o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

Dr. Xenia Schutz hovořila o **referátu majícím na starosti rehabilitaci osob, trestní stíhání a žádosti z parlamentu**. Rehabilitace a důchody obětí byly jedním z důvodů pro vznik Úřadu. Soudy posuzují, zda šlo o politický motiv rozsudku. O kompenzaci se žádá nejen za věznění, ale i za diskriminaci v práci nebo vyvlastnění majetku. Musí se zjistit, zda žadatelé o odškodnění nebyli spolupracovníky Stasi (zda se jimi nestali např. ve vězení). Většina zákonů týkajících se rehabilitací pochází už z počátku 90. let. Na podzim 2007 byl přijat zákon, že kdo byl ve vazbě z politických důvodů minimálně šest měsíců, má nárok na rentu (250 euro měsíčně).

Dalším ze zajímavých (a určitě následováníhodných) zákonů v Německu je, že **příslušníci Stasi mají důchody snížené na celostátní průměr**. Vzhledem k vysokým platům, které tito příslušníci měli, by totiž mohlo docházet k dalším křivdám, kdy by utlačovaná oběť, která z politických důvodů nemohla vykonávat svoji určitou kvalifikovanou práci, měla mnohem nižší důchod než ten, kdo tuto nespravedlnost zavinil.

Oddělení AU má na starosti rovněž **problematiku výzkumu a médií**. „Zákon o zpřístupňování materiálů Stasi" řeší i tuto oblast. Je podána žádost, Úřad zjistí, zda má opodstatnění a provede se rešerše. V tematicky specializovaných referátech působí specializovaní pracovníci, kteří s žadatelem komunikují. Rešerše a zpracování dat může trvat i několik měsíců. Informace o zaměstnancích nebo spolupracovnících Stasi jsou vědcům otevřené, osoby významné z hlediska doby jsou kontaktovány, a pokud podají námitku ke zpřístupnění materiálů týkajících se jejich osoby, Úřad posoudí, které informace zveřejní a které ne.

Mezi interními vědci (majícími samozřejmě přístup ke všem materiálům bez omezení) a externími vědci existuje konkurence. Proto vyšla novela, která rozdíl mezi oběma skupinami snižuje: vědci, kteří potřebují velké množství materiálů, dají písemné dobrozdání a materiály jsou jim pak předloženy bez anonymizace. Nesmějí si ovšem dělat kopie (ostatně **používání digitálních fotoaparátů nebo vlastních skenerů badateli není v BStU vůbec možné**).

V závěrečném bloku představilo **oddělení vzdělávání a výzkumu** svoje jednotlivé projekty. Před dvěma lety zde došlo ke změně – existuje jen jedna oblast zabývající se vědou, rozdělená na časově omezené projekty. Momentálně oddělení pracuje na pěti projektech; dva z nich se zabývají opozicí (první z nich vede p. Kowaltschuk a týká se **opozice v regionech**, druhý – pod vedením B. Floratha – **transnacionální opozicí včetně opozice v západní části**).

Další tři projekty tohoto oddělení jsou zaměřeny na:

3) **Operativní skupiny Stasi ve východní Evropě**; cílem je zdokumentování jejich struktury, personálu a cílů. Skupiny měly za úkol sledovat občany NDR v cizině. V 80. letech skupiny nabývají politické dimenze. (Vztahy mezi StB a Stasi byly velmi úzké, zatímco rumunská státní bezpečnost byla ze spolupráce s ostatními tajnými službami vyloučena.)
4) **Mikrokosmos moci**; sleduje fungování moci v lokálních dimenzích.
5) **Konference v Helsinkách**; sledování delegací, ovlivňování ze strany státobezpečnostních složek, prosazování závěrů z Helsinek v té které zemi.

Úkolem oddělení vzdělávání a výzkumu je také politické vzdělávání, zabývající se především **strukturou a metodami Stasi**. Úzce přitom spolupracuje s pobočkami v krajských městech. Jednou z forem vzdělávání jsou **výstavy, dále různé přednášky a čtení**. V roce 2007 bylo uspořádáno celkem dvě stě šest přednášek. Oddělení vytváří také **nabídky pro školy**. Specifikem Německa je, že v zemi existují dvě oblasti – bývalá východní a západní část, a každá z nich má jiné zájmy – v západní části nemají žáci k tématice žádný vztah.

Za českou stranu pohovořil o nejnovějších výzkumných projektech ÚSTR a o vydávaném periodiku „Paměť a dějiny“ PhDr. Petr Blažek.

Na závěr německo-českého setkání (jakož i na pracovním obědě, který se opět konal za účasti spolkové zmocněnkyně Marianne Birthler) vyjádřily obě strany uspokojení nad tím, že získaly hlubší znalosti o práci partnerské instituce, a doufají, že se vzájemná spolupráce bude dále rozvíjet.

Automatische Rekonstruktion zerstörter Dokumente

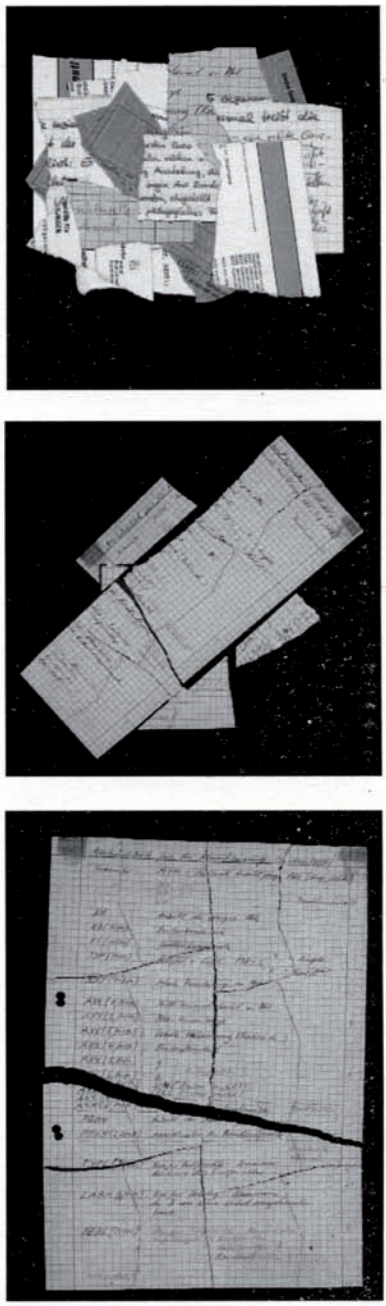
Die manuelle Vernichtung der Stasiakten der ehemaligen DDR hinterließ einen Schnipselberg, der mit dem jetzigen Personaleinsatz erst in etwa 400 Jahren wieder rekonstruiert sein dürfte. Eine computergestützte Rekonstruktion würde zu einer erheblichen Zeit- und Kostenreduktion führen und den betroffenen Personen die Chance einer Aufklärung geben.

Das Fraunhofer IPK hat ein System zur automatischen Rekonstruktion von zerstörten Dokumenten aus ihren Einzelteilen entwickelt.

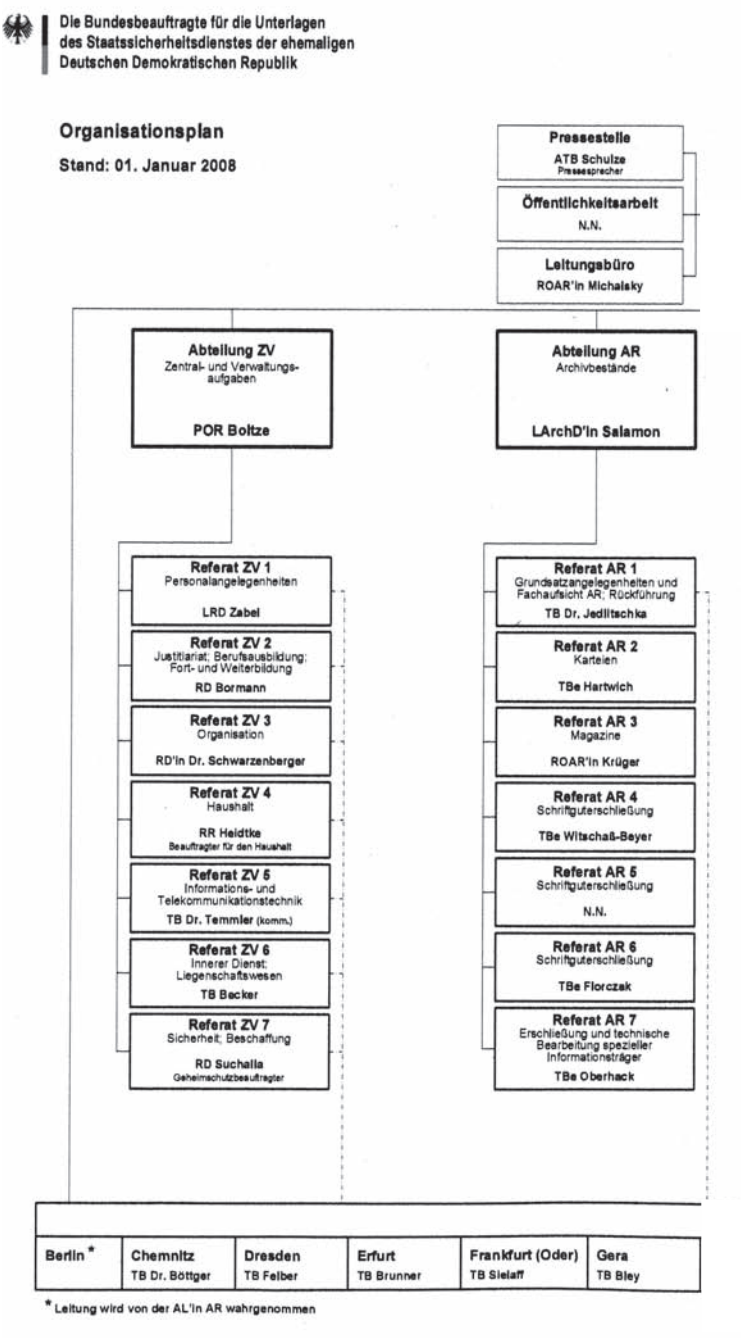
Systembeschreibung

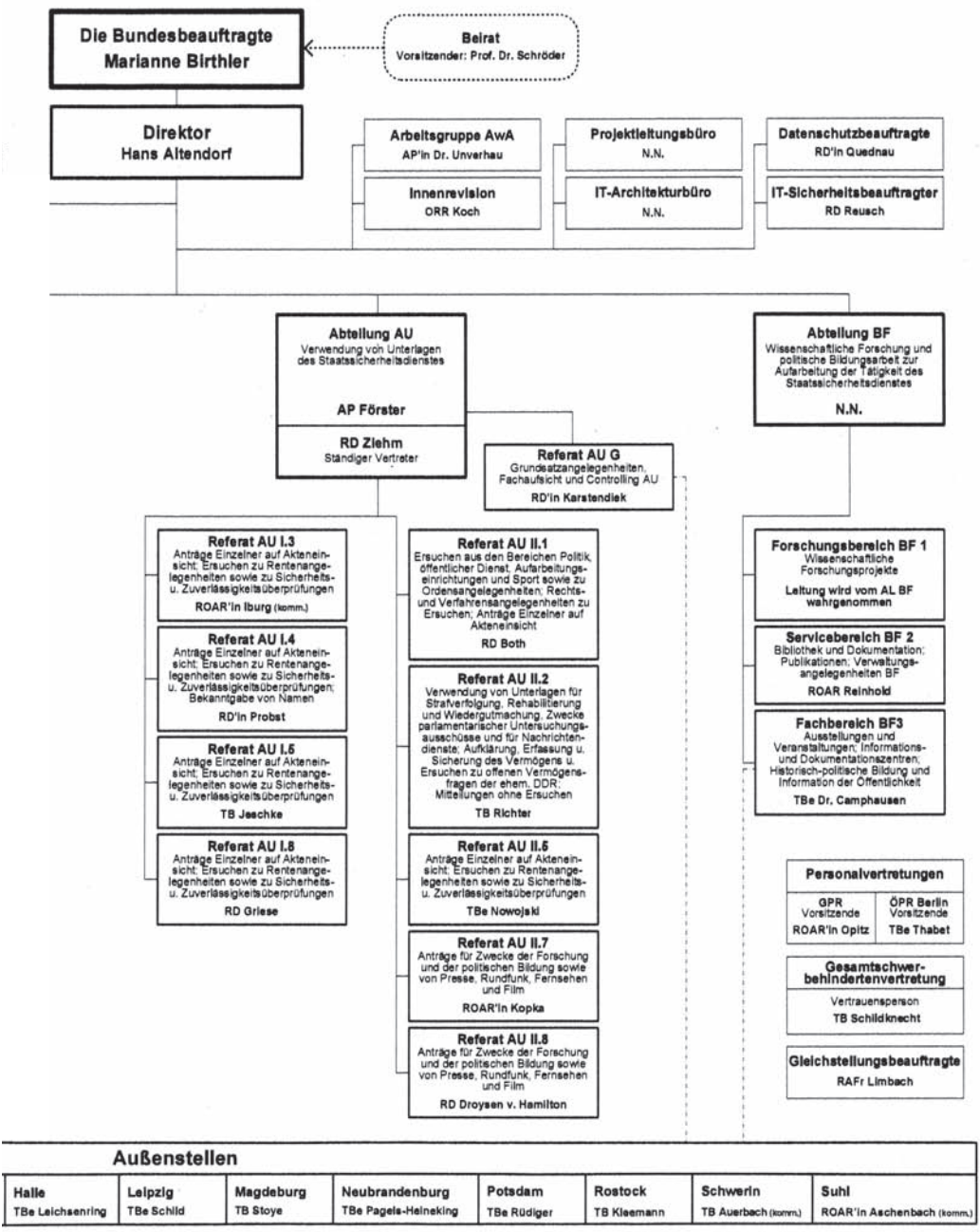
Das am Fraunhofer IPK entwickelte System zur automatischen Rekonstruktion von zerstörten Dokumenten unterteilt sich in zwei Verfahrensschritte. In einem ersten Schritt ermittelt das System für die digital erfassten Schnipsel Merkmale wie Farbe, Linierung, Schriftbild oder Textur. Anhand dieser Merkmale kann die Anzahl der möglichen Rekonstruktionspartner eingeschränkt werden. Somit wird die nachfolgende virtuelle Rekonstruktion beschleunigt. Gleichzeitig können die gewonnenen Merkmale für eine inhaltliche Aufbereitung herangezogen werden und bei einer gezielten Recherche in den Dokumenteninhalten helfen.

Nach abgeschlossener Suchraumreduktion werden die Seiten aus den so gefundenen Papierstücken rekonstruiert.

Automatická rekonstrukce zničených dokumentů (materiál Fraunhofer Institutu).
Zdroj: BStU

Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik
Organisationsplan
Stand: 01. Januar 2008
Pressestelle
ATB Schulze
Pressesprecher
Öffentlichkeitsarbeit
N.N.
Leitungsbüro
ROAR'in Michalsky
Abteilung ZV
Zentral- und Verwaltungsaufgaben
POR Boltze
Abteilung AR
Archivbestände
LArchD'in Salamon
Referat ZV 1
Personalangelegenheiten
LRD Zabel
Referat ZV 2
Justitiariat; Berufsausbildung; Fort- und Weiterbildung
RD Bormann
Referat ZV 3
Organisation
RD'in Dr. Schwarzenberger
Referat ZV 4
Haushalt
RR Heidtke
Beauftragter für den Haushalt
Referat ZV 5
Informations- und Telekommunikationstechnik
TB Dr. Temmler (komm.)
Referat ZV 6
Innerer Dienst; Liegenschaftswesen
TB Becker
Referat ZV 7
Sicherheit; Beschaffung
RD Suchalla
Geheimschutzbeauftragter
Referat AR 1
Grundsatzangelegenheiten und Fachaufsicht AR; Rückführung
TB Dr. Jedlitschka
Referat AR 2
Karteien
TBe Hartwich
Referat AR 3
Magazine
ROAR'in Krüger
Referat AR 4
Schriftguterschließung
TBe Witschaß-Beyer
Referat AR 5
Schriftguterschließung
N.N.
Referat AR 6
Schriftguterschließung
TBe Florczak
Referat AR 7
Erschließung und technische Bearbeitung spezieller Informationsträger
TBe Oberhack
Berlin *
Chemnitz
TB Dr. Böttger
Dresden
TB Felber
Erfurt
TB Brunner
Frankfurt (Oder)
TB Sielaff
Gera
TB Bley
* Leitung wird von der AL'in AR wahrgenommen

Organizační struktura BStU.
Zdroj: BStU

Abteilung Archivbestände der BStU
Vorläufiges Findbuch zur Abteilung X:
"Internationale Verbindungen"
des Ministeriums für
Staatssicherheit
der DDR
LIT

1.14 Tschechoslowakei

MfS, Abt. X	Inhalt	Laufzeit
809	Zusammenarbeit mit dem tschechoslowakischen Sicherheitsdienst bei der Überprüfung des ehemaligen Direktors des tschechoslowakischen Fernsehens und späteren oppositionellen Emigranten sowie Chefredakteurs der italienischen Zeitschrift „Listy“ Enthält u. a.: Kopien von Informationen der Geheimen Staatspolizei (Gestapo).- Vernehmungsprotokolle tschechoslowakischer Oppositionsmitglieder.- Überprüfung von Kontakten tschechoslowakischer Oppositionsmitglieder zu Medien und Bürgern sozialistischer und westlicher Staaten.	(1939, 1940) 1969–1981
11	Informationen zu Ein- und Ausreisemöglichkeiten und -bestimmungen sowie Berichte zur Lage in der Tschechoslowakei Enthält u. a.: Informationen zu Oppositionsgruppen.	1969–1982
1697	Zusammenarbeit mit dem tschechoslowakischen Sicherheitsdienst Enthält u. a.: Aussageprotokolle von im tschechoslowakischen Grenzgebiet festgenommenen DDR-Bürgern.- Briefkontrolle.- Illegaler Grenzübertritt.- Kontakte zwischen Bürgern sozialistischer und westlicher Staaten.	1969, 1972, 1983–1989
1624	Desgleichen Enthält u. a.: Briefkontrolle.- Kontakte zwischen Bürgern sozialistischer und westlicher Staaten.- Aussageprotokolle von im tschechoslowakischen Grenzgebiet festgenommenen DDR-Bürgern.- Information der HV A zur Kernforschungsanlage in Jülich (BRD).	1971, 1980–1984
1328–1329	Zusammenarbeit mit dem tschechoslowakischen Sicherheitsdienst bei Personenüberprüfungen Enthält u. a.: Kontakte von DDR-Bürgern zu Bürgern westlicher Staaten.- Verdacht auf illegalen Grenzübertritt.	(1968) 1972–1976 (1989)

Ukázka z inventáře k fondu X. oddělení MfS s titulní stránkou.
Zdroj: BStU

Service

Information

Fragen zu Ihrem Antrag beantworten die Bürgerberatungen in Berlin oder in den jeweiligen Außenstellen telefonisch oder persönlich vor Ort.

Bürgerberatung

Berlin:
Mo – Do | 08:00 – 17:00
Fr | 08:00 – 14:00
Telefonische Beratung und Terminvereinbarung unter:
030 2324-7000

Außenstellen:
Mo – Do | 08:00 – 17:00
Fr | 08:00 – 14:00
Weitere Termine je nach örtlichen Sprechzeiten.

Weitere Informationen zur BStU und zum Thema Akteneinsicht unter:
www.bstu.de

Faltblatt überreicht von:

Die Bundesbeauftragte
für die Stasi-Unterlagen
Zentralstelle in Berlin
Karl-Liebknecht-Straße 31/33
10178 Berlin-Mitte

Postanschrift: 10106 Berlin

Tel.: 030 2324-50
Fax: 030 2324-7799
post@bstu.bund.de
www.bstu.de

Bildnachweis: Fotos: Rolf Walter; Gestaltung: Pralle Sonne

Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik

Einblick in die Stasi-Akten

Akteneinsicht Schritt für Schritt

BStU-Aktenauskunft

→ Vorbereitung der Akteneinsicht

Alle Karteikarten und Akten, die Ihre Person betreffen, werden zusammengestellt und zur Akteneinsicht vorbereitet. Ihr Recht auf Akteneinsicht bezieht sich nur auf Informationen, die Sie selbst betreffen. Informationen zu anderen Personen müssen gegebenenfalls anonymisiert (geschwärzt) werden, um Persönlichkeitsrechte zu schützen. In solchen Fällen werden Ihnen entsprechende Kopien der Unterlagen vorgelegt. Die Namen bzw. Decknamen von hauptamtlichen oder inoffiziellen Mitarbeitern bleiben jedoch offen. Aufgrund der hohen Anzahl von Anträgen und der aufwändigen Vorarbeiten können bis zur Akteneinsicht längere Wartezeiten entstehen.

→ Die Akten lesen

Nach Abschluss der Vorbereitungsarbeiten werden Sie zur persönlichen Akteneinsicht in eine BStU-Dienststelle Ihrer Wahl eingeladen. Während der Akteneinsicht stehen Ihnen BStU-Mitarbeiter für Gespräche und Fragen zur Verfügung. Die Akteneinsicht ist für Betroffene kostenfrei, lediglich für die Herausgabe von Kopien der Unterlagen entstehen geringe Kosten.

→ Decknamen inoffizieller Mitarbeiter

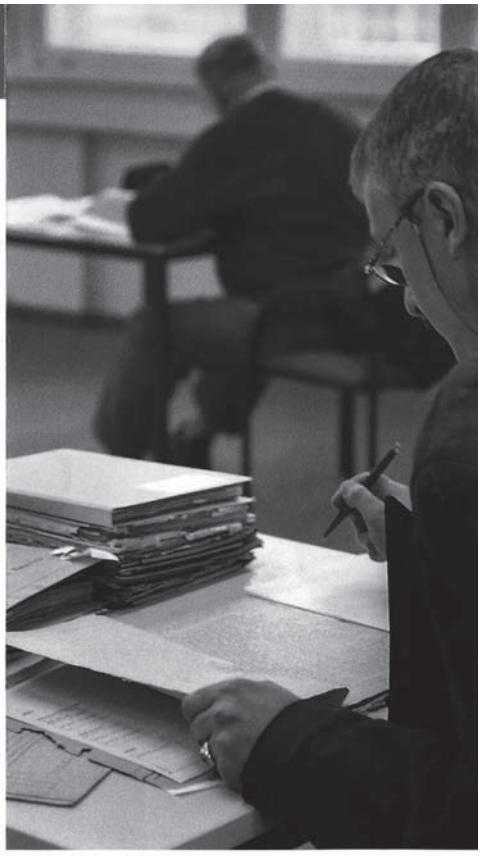
Berichte inoffizieller Mitarbeiter enthalten in der Regel nur deren Decknamen. Sie haben das Recht, die Namen der Personen zu erfahren, die über Sie berichtet haben. Dafür ist ein gesonderter Antrag erforderlich.

→ Wiederholungsantrag

Noch immer werden Stasi-Unterlagen erschlossen und nutzbar gemacht. Nach einer Akteneinsicht oder wenn beim ersten Antrag zunächst keine Unterlagen auffindbar waren, kann ein Wiederholungsantrag nach einigen Jahren zu neuen Ergebnissen führen.

→ Akteneinsicht als Dritter

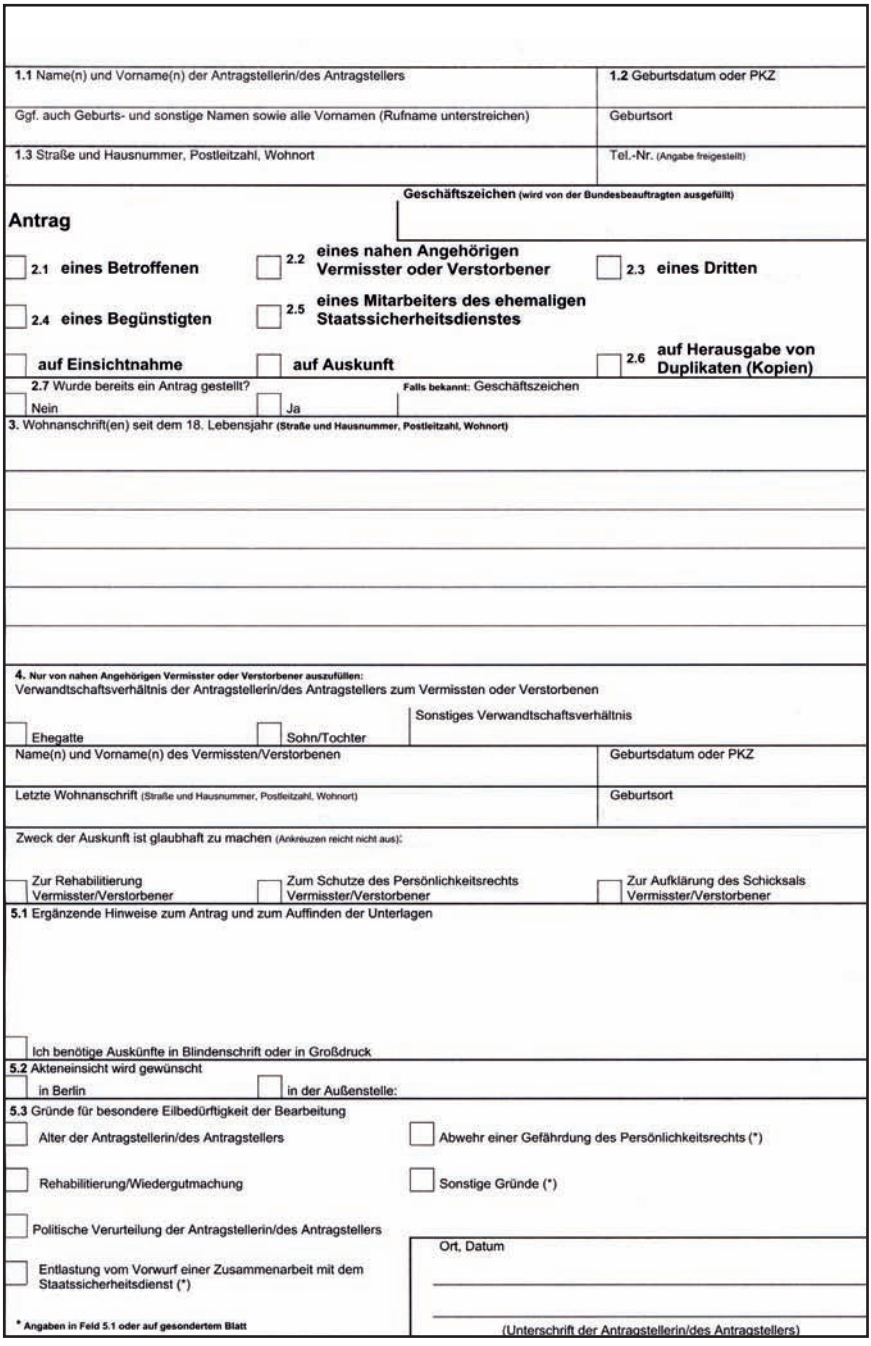
Zu vielen Personen gibt es in den Archiven keinen eigenen Vorgang. Wenn Sie vermuten, dass Sie in Akten anderer Personen erwähnt sind, können Sie auch für solche Unterlagen Einsicht beantragen. Dafür sind jedoch besondere Angaben erforderlich. Bitte lassen Sie sich in diesem Fall von uns beraten.

→ Akteneinsicht als Angehöriger

Die Akten verstorbener oder vermisster Angehöriger sind in der Regel nicht zugänglich, es gibt aber in bestimmten Fällen Ausnahmen. Bitte lassen Sie sich von uns beraten, ob in Ihrem Fall die Voraussetzungen dafür gegeben sind und welche Nachweise wir benötigen.

Brožura s návodem k nahlížení do spisů Stasi.
Zdroj: BStU

1.1 Name(n) und Vorname(n) der Antragstellerin/des Antragstellers | 1.2 Geburtsdatum oder PKZ

Ggf. auch Geburts- und sonstige Namen sowie alle Vornamen (Rufname unterstreichen) | Geburtsort

1.3 Straße und Hausnummer, Postleitzahl, Wohnort | Tel.-Nr. (Angabe freigestellt)

Geschäftszeichen (wird von der Bundesbeauftragten ausgefüllt)

Antrag

☐ 2.1 **eines Betroffenen** ☐ 2.2 **eines nahen Angehörigen Vermisster oder Verstorbener** ☐ 2.3 **eines Dritten**

☐ 2.4 **eines Begünstigten** ☐ 2.5 **eines Mitarbeiters des ehemaligen Staatssicherheitsdienstes**

☐ **auf Einsichtnahme** ☐ **auf Auskunft** ☐ 2.6 **auf Herausgabe von Duplikaten (Kopien)**

2.7 Wurde bereits ein Antrag gestellt? ☐ Nein ☐ Ja — Falls bekannt: Geschäftszeichen

3. Wohnanschrift(en) seit dem 18. Lebensjahr (Straße und Hausnummer, Postleitzahl, Wohnort)

4. Nur von nahen Angehörigen Vermisster oder Verstorbener auszufüllen:
Verwandtschaftsverhältnis der Antragstellerin/des Antragstellers zum Vermissten oder Verstorbenen

☐ Ehegatte ☐ Sohn/Tochter — Sonstiges Verwandtschaftsverhältnis

Name(n) und Vorname(n) des Vermissten/Verstorbenen | Geburtsdatum oder PKZ

Letzte Wohnanschrift (Straße und Hausnummer, Postleitzahl, Wohnort) | Geburtsort

Zweck der Auskunft ist glaubhaft zu machen (Ankreuzen reicht nicht aus):

☐ Zur Rehabilitierung Vermisster/Verstorbener ☐ Zum Schutze des Persönlichkeitsrechts Vermisster/Verstorbener ☐ Zur Aufklärung des Schicksals Vermisster/Verstorbener

5.1 Ergänzende Hinweise zum Antrag und zum Auffinden der Unterlagen

☐ Ich benötige Auskünfte in Blindenschrift oder in Großdruck

5.2 Akteneinsicht wird gewünscht ☐ in Berlin ☐ in der Außenstelle:

5.3 Gründe für besondere Eilbedürftigkeit der Bearbeitung

☐ Alter der Antragstellerin/des Antragstellers ☐ Abwehr einer Gefährdung des Persönlichkeitsrechts (*)

☐ Rehabilitierung/Wiedergutmachung ☐ Sonstige Gründe (*)

☐ Politische Verurteilung der Antragstellerin/des Antragstellers

☐ Entlastung vom Vorwurf einer Zusammenarbeit mit dem Staatssicherheitsdienst (*)

Ort, Datum

(Unterschrift der Antragstellerin/des Antragstellers)

* Angaben in Feld 5.1 oder auf gesondertem Blatt

Formulář vyplňovaný při žádosti o nahlédnutí do materiálů Stasi (popř. vydání jejich duplikátu).
Zdroj: BStU

ČLÁNKY A STUDIE

Organizační vývoj SNB v 80. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku [1]

› **Iva Kvapilová**

Nové státní uspořádání ČSSR uzákoněné v roce 1968 a snaha vybudovat československou federaci přinesly nemálo problémů také s fungování bezpečnostního aparátu. V souvislosti s vydáním nového ústavního zákona a dalších zákonných norem, kterými byly realizovány úpravy státoprávního uspořádání ČSSR, byla přeorganizována také oblast vnitřního pořádku a bezpečnosti státu. Vytvořením tří ministerstev vnitra, aniž by byl bezprostředně a v dostatečné míře vymezen obsah jejich působnosti, a tím zajištěn plynulý chod celé bezpečnostní soustavy, byly narušeny vazby mezi jednotlivými částmi řídícího mechanismu a ztížena komunikace ve všech směrech. Během sedmdesátých let tak docházelo k neustálému a stále komplikovanějšímu hledání možné podoby řízení a fungování bezpečnostní administrativy. Permanentní přesouvání kompetencí na Federální ministerstvo vnitra ČSSR, týkající se veškerých bezpečnostních složek, vedlo k postupnému prosazení centralistické koncepce v řízení všech tří ministerstev vnitra. Vítězství a následné prosazení normalizační politiky umožnilo definitivní obnovení politického charakteru bezpečnostních orgánů jako mocenskopolitického nástroje nových stranických a státních struktur.

Přes všechny problémy bylo období budování tzv. rozvinuté socialistické společnosti považováno za nejúspěšnější etapu ve vývoji nejen bezpečnostního aparátu. Husákův režim, ve snaze dodat své existenci alespoň zdání legitimity a odvrátit pozornost od ztráty politické svobody, soustředil část finančních zdrojů na zlepšování materiálních podmínek obyvatel a zdůrazňoval konzumní styl života. Teprve ve druhé polovině sedmdesátých let se musel začít vyrovnávat s intenzivnějšími projevy opozičního tlaku. Avšak i ten se začal objevovat zejména v prostředí tzv. alternativní kultury, kdy zahájily dvě hlavní opoziční skupiny intelektuálů a umělců – Charta 77 a Výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných (VONS) – diskuzi o veřejných problémech.

Už v sedmdesátých letech začala československá plánovaná ekonomika trpět v důsledku ropných krizí (1973 a 1979) vysokými náklady za energie a rozpočtovým deficitem. Koncem sedmdesátých let se pak situace ještě zhoršila a vážný nedostatek

1 Organizační vývoj komunistického bezpečnostního aparátu od roku 1945 je zmapován v předchozích Sbornících ABS, resp. AMV: č. 1/2003, č. 2/2004, č. 3/2005, č. 5/2007. (Kontinuálně zachován pravopis názvů složek a jejich součástí – pozn. ed.)

spotřebního zboží nutil odpovědné činitele snižovat investice a čelit inflaci a sociálnímu neklidu. To nakonec vedlo znervóznělé komunisty k personální výměně na postu generálního tajemníka KSČ v roce 1987, kdy Gustáva Husáka vystřídal Milouš Jakeš. Široká opozice proti režimu se však začala formovat až v listopadu 1989, i když studentské opoziční hnutí existovalo již více než rok.

Také z hlediska mezinárodně-politického ovzduší se komunistům jejich vládnutí stále více komplikovalo. Vzhledem k tomu, že se již nemohli spolehnout na svého „velkého sovětského bratra" a že se dostávali do stále větších a v rámci plánovaného hospodářství neřešitelných problémů, došlo po listopadových událostech v roce 1989 k naprostému zhroucení komunistického režimu nejen v Československu. Vláda si pravděpodobně nebyla jistá nejen loajalitou bezpečnostního aparátu a ozbrojených sil, ale i mezi samotnými komunisty by těžko hledala ochotu bránit zkrachovalý režim silou.

Federální ministerstvo vnitra (FMV)

Na počátku osmdesátých let platila zatím poslední norma v organizační struktuře ministerstva účinná od 1. srpna 1979, vyhlášená Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 13 ze 4. července téhož roku[2] a následovaná dalšími drobnými úpravami v rozdělení odpovědnosti za řízení útvarů FMV a útvarů SNB podřízených FMV, či smrští nově vydaných organizačních řádů jednotlivých útvarů v roce 1980. V roce 1981 pak úsilí o legalizaci nových úprav v organizační struktuře FMV pokračovalo vydáváním dalších organizačních řádů a směrnic.

K přesnějšímu vymezení postavení a působnosti Federální správy VB a její součinnosti s útvary FMV, s útvary ministerstev vnitra obou republik, se Sborem národní bezpečnosti, se Správou vojsk MV a Hlavní správou Pohraniční stráže a ochrany státních hranic byl vydán v Rozkaze MV ČSSR č. 1[3] dne 12. ledna 1981 nový organizační řád Federální správy VB. Práce na této organizační normě byly zahájeny již v roce 1976 a v roce 1978 byl tento materiál připomínkován pouze jediným útvarem Ministerstva vnitra ČSR – štábem MV ČSR (dále pak již nebylo připomínkové řízení organizováno). Vytýkané nedostatky, zčásti věcného charakteru, z větší části pak vyplývající z nerespektování zákonné působnosti federace a republik v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti, nebyly v konečném znění odstraněny.

Správa, jako federální útvar SNB, tedy měla být podle nového organizačního řádu řídícím, ale i výkonným útvarem ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnos-

2 Více viz KVAPILOVÁ, Iva : *Organizační vývoj SNB v 70. letech se zaměřením na jeho veřejnobezpečnostní složku* (dále Organizační vývoj SNB v 70. letech). In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 5/2007*, s. 76–82.

3 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

ti vymezených do kompetence Veřejné bezpečnosti,[4] a to zejména při odhalování trestné činnosti související s padělám a pozměňováním peněz a známek, při trestné činnosti související s nedovolenou výrobou a držením omamných prostředků, při odhalování trestných činů páchaných na území obou republik nebo trestných činů páchaných československými občany v cizině. Vedla kriminalistické a jiné evidence a statistiky pro potřebu VB, zajišťovala celostátní pátrání, v rámci VB řídila expertizní činnost a vědecko-výzkumné práce[5]. V rozsahu stanoveném ministrem měla Federální správa VB koordinovat činnost Veřejné bezpečnosti obou republik i územních útvarů SNB. Zejména měla sestavovat a předkládat ministrovi ke schválení návrhy dlouhodobých prognóz, podklady pro střednědobé a roční plány činnosti VB, provádět nebo řídit operativní rozpracování závažných případů trestné činnosti, metodicky řídit kriminalisticko-technickou práci i boj proti trestné činnosti ve složce VB a konat zde také kontrolní práci[6]. Měla navrhovat jednotnou koncepci požární ochrany a řídit výcviková střediska služební kynologie a chovatelské stanice.[7] V čele správy stál náčelník, který zajišťoval plnění úkolů správy

4 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Z právního hlediska zde byla zaměněna působnost FMV ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, vymezená taxativně zákonem (zákon č. 128/1970 o vymezení působnosti ČSSR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti) s převážnou náplní složky VB, která svou existencí sloužila zejména k zajišťování vnitřního pořádku a bezpečnosti. Navíc FS VB uvedené pravomoci nezajišťovala přímo, ale v souladu se směrnicemi pro řízení VB pouze prostřednictvím příslušného náměstka ministra vnitra ČSSR (např. RMV ČSSR, ČSR a SSR č. 4/1979). Text nové normy také nerespektoval zákonnou dikci, podle níž FMV řídilo pouze „některé dílčí činnosti útvarů" Veřejné bezpečnosti a ne útvary VB. Kromě toho nebylo jednoznačně rozlišeno, v čem měla FS VB provádět přímý výkon, a v čem se měla podílet na řízení činností složky VB.

5 Tamtéž. Nepochybně to byl jeden z hlavních úkolů FS VB. V praxi mělo však jít jen o taktická a metodická doporučení, takže na základě zákona se měla FS VB obracet se svými doporučeními na orgány pověřené bojem proti trestné činnosti a odpovědnými za tuto činnost, tedy na příslušné orgány obou republik, což nový organizační řád FS VB nerespektoval.

6 Tamtéž. Oprávnění FS VB koordinovat činnost orgánů republik při řízení ozbrojených bezpečnostních sborů závaznými pokyny však nemohla být přenášena na útvar FMV (v podstatě by tak řídil ústřední orgán státní správy) ani vázána na rozsah stanovený ministrem, neboť ten byl dán zákonem. Navíc zřejmě nebylo nutné koordinační funkci FS VB konstruovat, když směrnice pro řízení VB dávala toto oprávnění náměstku MV ČSSR. Problematická byla také formulace o řízení rozpracování závažných případů trestné činnosti, což znamenalo, že FS VB měla bez potřebné právní opory oprávnění vztáhnout na sebe řízení operativního rozpracování v jakékoliv fázi objasňování Veřejnou bezpečností. Vedle toho směrnice pro řízení VB vymezovala pouze tři stupně řízení VB – ministerstva, kraje a okresy, včetně funkcionářů oprávněných k řízení na těchto stupních. Proto oprávnění FS VB „celostátně řídit" bylo tedy pouze fiktivní.

7 Tamtéž. Nová organizační norma také nerespektovala, že požární ochrana byla ve výlučné →

vydáváním „Pokynů náčelníka správy"; vedoucími funkcionáři byli I. zástupce náčelníka a zástupce náčelníka.

Organizační struktura Federální správy VB však byla částečně změněna, popřípadě její útvary přejmenovány. Podle této normy ji tedy tvořily:

- **vnitřní odbor** – odpovídal za organizaci a připravoval jednání štábních a operativních porad náčelníka, evidoval a vedl dokumentaci usnesení stranických orgánů a rezortních předpisů, vedl jednací protokol, řídil a kontroloval spisovou službu, zajišťoval redakční činnost u odborných časopisů a publikací vydávaných správou
- **inspekce náčelníka** – prováděla šetření kázeňských přestupků, objasňování přečinů a vyhledávání nebo vyšetřování trestných činů příslušníků správy a předávala je inspekci ministra, vedla jejich evidenci a zpracovávala rozbory, přijímala stížnosti, oznámení a podněty občanů
- **kádrové a školské oddělení**
- **obranná příprava a ochrana** – zpracovávala plány materiálně-technického zabezpečení za branné pohotovosti státu, s příslušnými útvary FMV, SNB, MV ČSR, MV SSR a civilní obrany předkládala návrhy předpisů k otázkám mobilizačního charakteru, mimořádným bezpečnostním opatřením, civilní obrany branné bezpečnostní přípravy a ochrany utajovaných skutečností. Zajišťovala přípravu a výcvik speciálních skupin vytvořených v rámci správy k plnění úkolů MBO a BPS a zabezpečovala ostrahu objektů správy
- **štáb** – zpracovával za složku VB podklady pro základní zaměření činnosti SNB a vojsk MV, návrhy plánovacích dokumentů správy a koordinoval jejich obsah republikovými ministerstvy vnitra a správami VB KS SNB. Sledoval stav, změny a vývojové tendence veřejně-bezpečnostní situace, zajišťoval včasnou informovanost vedoucích funkcionářů správy a navrhoval potřebná opatření, odpovídal za operační středisko správy. Spolupracoval se Správami vyšetřování VB, Správami pořádkové a dopravní služby VB a Vysokou školou SNB při tvorbě rezortních předpisů, připravoval pro náčelníka správy podklady k rozhodnutí sporů o příslušnost k vyšetřování a objasňování trestné činnosti, připravoval jednání vědecké rady náčelníka Správy. Plnil funkci sekretariátu tohoto orgánu a řídil vynálezecké a zlepšovatelské hnutí, soustřeďoval, anotoval a uchovával informace z oblasti služeb VB publikované v domácích i zahraničních časopisech, zpracovával a distribuoval anotační přehledy určeným útvarům FMV, SNB, MV ČSR a MV SSR
- **oborové výpočetní a informační středisko Veřejné bezpečnosti (OVIS VB)** – bylo řídícím a výkonným pracovištěm v oblasti realizace a provozu podsystému VB

→ kompetenci republik, a směšovala zkoumání praxe s hledáním nových možností kynologie. V textu mělo být vyjádřeno, že FS VB pouze doporučuje opatření ke zvýšení úrovně služební kynologie.

v rámci odvětvového automatizovaného systému řízení FMV a obou republikových MV. Zabezpečovalo provoz a využívání kartotékových evidencí a archivních dokumentů pomocí moderních technologií, metodicky řídilo a koordinovalo činnost statisticko-evidenčních oddělení v rozsahu zpracovávaných evidencí a statistik VB, na úseku správních agend VB zabezpečovalo výrobu občanských průkazů, technických prostředků a příslušných tiskopisů, vedlo evidenci sérií OP podle distribuce útvarům VB. Vydávalo pro federální orgány povolení pro nákup zbraní a střeliva a vedlo s tím související evidenční a spisovou agendu, zajišťovalo výrobu a distribuci propustek do hraničního pásma pro útvary VB a vydávalo pro federální orgány propustky do hraničního pásma

- **Federální kriminální ústředna** – řídila a koordinovala činnost útvarů VB při odhalování určené trestné činnosti, zajišťovala celostátní pátrání po osobách a věcech, zabezpečovala v rozsahu stanoveném náčelníkem správy využívání a aktualizaci bezpečnostních evidencí VB a identifikačních prostředků k typování a odhalování pachatelů trestných činů, vyhodnocovala informace o stavu a vývoji kriminality a předkládala k realizaci návrhy opatření v boji proti kriminální trestné činnosti, řídila výcviková střediska služební kynologie a chovatelskou stanici VB, zajišťovala výcvik psovodů VB a služebních psů
- **Kriminalistický ústav VB**[8] – prováděl vědecko-výzkumnou činnost v oborech kriminalistické techniky, taktiky a metodiky, zkoušky a oponentní řízení k výsledkům výzkumu a vývoje v této oblasti, zpracovával náročné kriminalisticko-technické expertizy pro útvary SNB a orgány činné v trestním řízení, prováděl analýzy forem a způsobů páchání trestné činnosti, předkládal návrhy na preventivní opatření, metodicky řídil a kontroloval oddělení kriminalistické techniky a expertiz na správách VB krajských správ SNB
- **Hlavní inspektorát pořádkové a dopravní služby** – vyhotovoval rozbory, zprávy a soustřeďoval informace v oblasti ochrany veřejného pořádku, bezpečnosti a plynulosti silničního provozu a využíval výsledky uvedených rozborů pro metodicko-řídící, kontrolní a normotvornou činnost po této odborné linii, ve spolupráci s republikovými orgány zpracovával návrhy předpisů a řídících aktů k zabezpečení jednotného postupu v pořádkové a dopravní službě, návrhy předpisů pro organizování a řízení Pomocné stráže VB, plnil funkci celostátního koordinačního pracoviště pro přípravu, výstavbu a využívání automatizovaných systémů řízení silničního provozu, spolupracoval v oblasti bezpečnosti silničního provozu se stálou komisí RVHP pro dopravu a s výborem pro vnitrozemskou dopravu Evropské hospodářské komise OSN, vedl evidenci vyhrazených krycích státních poznávacích značek vozidel, evidenci SPZ vozidel zastupitelských úřadů, mezinárodních organizací a zahraničních

8 Bližší působnost a postavení Kriminalistického ústavu VB jako vědeckovýzkumného pracoviště stanovil „Statut Kriminalistického ústavu VB“ vydaný v příloze RMV č. 19/1966.

firem, prováděl zkoušky a vydával řidičské průkazy, zajišťoval výrobu a distribuci SPZ a tiskopisů dopravních inspektorátů VB

- **Odbor služby ochrany objektů** – ve spolupráci s příslušnými útvary MV ČSR a MV SSR zpracovával studie a rozbory k problematice ochrany objektů a návrhy předpisů, metodických pokynů a instrukčních návodů k technologii a taktice nasazování prostředků zabezpečovací a nástrahové techniky VB, plnil vymezené úkoly pro civilní výzkumné, vývojové a výrobní organizace v oboru zabezpečovací techniky, posuzoval z odborně-bezpečnostního hlediska zabezpečovací prostředky, které měly být zavedeny do výroby, vyjadřoval se na vyžádání k projektům důležitých objektů národního hospodářství z hlediska jejich ostrahy, poskytoval informace, doporučení a posudky k opatřením na zvýšení účinnosti ochrany majetku
- **Hlavní inspektorát požární ochrany** – koordinoval a zabezpečoval vzájemnou spolupráci orgánů požární ochrany podle usnesení stranických a státních orgánů a zásad stanovených všemi třemi ministry vnitra, zpracovával návrhy koncepce rozvoje požární ochrany, podílel se na poskytování mezinárodní pomoci při likvidaci požárů a živelních pohrom, připravoval jednání, kontroloval plnění přijatých usnesení, spravoval finanční prostředky a plnil funkci sekretariátu Československého technického výboru pro prevenci a hašení požárů

Poradními orgány náčelníka správy byly, stejně jako u jiných útvarů, štábní a operativní porady, jejíž členy a podrobnosti o způsobu jednání stanovily jednací řády, které vydával náčelník správy. Dalším poradním orgánem náčelníka správy byla vědecká rada, která zase posuzovala otázky vědecko-technického rozvoje ve složce VB v rozsahu gesční odpovědnosti dané Federální správě VB. Podle potřeby pak mohl náčelník zřizovat stálé nebo dočasné poradní orgány a komise k řešení závažných otázek. V roce 1983 byl na FMV zřízen Rozkazem MV ČSSR č. 8[9] z 18. dubna 1983 další nový poradní orgán ministra – ústřední štáb Pomocné stráže VB, jehož činnost však zabezpečovala FS VB jak po stránce výkonné, kontrolní a analytické, tak i po stránce plnění úkolů souvisejících s kontrolní, koordinační a metodickou činností ústředního štábu PS VB.

I když byl nový organizační řád Federální správy VB výsledkem pětiletého úsilí a odrážel dosavadní vývoj a organizační výstavbu tohoto útvaru, z hlediska republikových ministerstev vnitra se jevil jako důsledek trvale nesprávného chápání funkcí FS VB a jejího postavení ve složce VB. Zejména vytvoření některých součástí FS VB, například Hlavního inspektorátu pořádkové a dopravní služby, odboru služby ochrany objektů a Hlavního inspektorátu požární ochrany, bylo zjevně nesystémové řešení přispívající k násobení řídících činností v této složce bezpečnostního aparátu. Nová organizace FS VB pak byla brzy upravena Rozkazem náčelníka FS VB č. 64/1982, kdy byl zřízen výkonný odbor FKÚ.

9 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

Dalších dílčích změn v organizační struktuře se dočkala FS VB v Rozkazech náčelníka FS VB č. 20, 23[10] a 24, které pak byly zrušeny Rozkazem náčelníka FS VB č. 6[11] dne 7. února 1989 v souvislosti s vydáním nového organizačního řádu v příloze Rozkazu náčelníka FS VB č. 4[12] ze dne 26. ledna 1989. Zde pak byly zakotveny všechny dosavadní změny i jednotlivé kompetence náčelníka a jeho zástupců.

Federální správu VB nakonec tvořily tyto organizační celky:

- **organizační a operační odbor**
- **inspekce náčelníka**
- **kádrová skupina**
- **skupina obrany**
- **analyticko-informační a plánovací odbor**
- **Federální kriminální ústředna – I. odbor**
- **odbor pořádkové a dopravní služby – II. odbor**
- **odbor kriminalistických evidencí a statistik – III. odbor**
- **oborové výpočetní a informační středisko VB – IV. odbor**
- **odbor ochrany objektů a technického rozvoje – V. odbor**
- **odbor projekce uceleného informačního systému VB**
- **Kriminalistický ústav VB**

Vydávání nových organizačních řádů a směrnic se samozřejmě dotklo i státobezpečnostních útvarů. V rozkaze federálního ministra vnitra č. 2[13] z 12. ledna 1981 s účinností od 1. února 1981 vyšel další organizační řád Správy zpravodajské techniky, který rušil předešlý řád, vydaný Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 10/1979.

Následoval Rozkaz MV ČSSR č. 4[14] z 20. ledna 1981, kterým byl vydán organizační řád Správy vyšetřování StB. Ta vyšetřovala především trestné činy proti základům republiky a bezpečnosti státu. Ve věcech vyšetřování jí podléhaly odbory vyšetřování StB na krajských správách SNB a odbor vyšetřování StB ve vojenské kontrarozvědce. Náčelníci KS SNB řídily tyto útvary pouze ve věcech mobilizační připravenosti a pohotovosti. Tento řád ale neplatil dlouho a v souvislosti se změnami v podřízenosti územních útvarů vyšetřování StB jej nahradil nový organizační řád, vydaný v Rozkaze ministra vnitra ČSSR č. 35[15] z 30. prosince 1981. Zde již byly zohledněny úpravy v podřízenosti výše uvedených útvarů, které vyšly v Rozkaze MV ČSSR č. 22[16] dne

10 ABS, nezpracovaný materiál (přírůstek – Organizační řády).

11 Tamtéž.

12 Tamtéž.

13 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

14 Tamtéž.

15 Tamtéž.

16. července 1981. Odbory vyšetřování StB začaly podléhat, mimo věcí týkajících se vyšetřování, zcela náčelníkům krajských správ SNB, i když personální pravomoc v instalaci náčelníka odboru vyšetřování StB (stanovená zvláštními předpisy) se neměnila. A nezměnila se ani povinnost náčelníků KS SNB zachovávat důsledně procesní samostatnost vyšetřovatelů ve věcech týkajících se vyšetřování.[17]

V souvislosti s upřesněním organizace Správy pasů a víz byl pak ještě Rozkazem MV ČSSR č. 20[18] dne 22. června 1981 vydán také její organizační řád.

I ostatní útvary FMV se dočkaly nových norem pro svou organizaci. Rozkazem MV ČSSR č. 5[19] byl 16. února 1981 s účinností od 1. února 1981 vydán nový organizační řád Letecké správy FMV, zřízené ministrem v roce 1979 k zabezpečení letecké přepravy nejvyšších stranických a státních představitelů, příslušníků SNB a vojsk MV, popřípadě k provádění přepravních akcí operativně-bezpečnostního charakteru pro útvary SNB a vojsk MV. Rozhodnutím federálního ministra vnitra z 31. května 1975 byl samostatný zabezpečovací prapor MV, zřízený 1. února 1966, přejmenován na zabezpečovací pluk FMV[20]. K upřesnění jeho kompetencí a úkolů vydal ministr vnitra ČSSR teprve svým rozkazem č. 30[21] z 15. prosince 1981 směrnice pro jeho činnost, které platily od 1. ledna 1982. Také pro krajské správy MV byly v roce 1963 zřízeny zabezpečovací roty, pro které se zřetelem k organizačním změnám, k nimž došlo

16 Tamtéž.

17 Tamtéž. Věcmi týkajícími se vyšetřování se rozumělo: Rozhodnutí o převzetí věci k vyšetřování, o zahájení trestního stíhání, o vznesení obvinění a o právní kvalifikaci skutku; rozhodování o postupu v průběhu vyšetřování, o provedení jednotlivých vyšetřovacích úkonů a postupů v dokazování; návrhy na vzetí či propuštění z vazby; zajišťovací úkony, zadržení, vydání a odnětí věci, domovní a osobní prohlídka, zadržení a otevření zásilek; využití zpravodajských prostředků pro potřeby vyšetřování; návrhy na ochranný dohled, ochranné léčení apod.; rozhodnutí o odnětí věci vyšetřovateli, o jejím přikázání jinému vyšetřovateli, o složení týmu vyšetřovatelů; řídící, organizátorská, metodická a kontrolní činnost ve vlastním vyšetřování; péče o rozvoj politických a odborných znalostí vyšetřovatelů StB; hlásná služba, statistická a analytická činnost po linii vyšetřování.

18 Tamtéž.

19 Tamtéž.

20 Tamtéž. Zabezpečovací pluk FMV byl útvarem vojsk MV a při své činnosti se řídil příslušnými řády ozbrojených sil ČSSR a předpisy FMV. V době míru byl určen k organizování výchovy a výcviku vojáků základní služby zařazených v zabezpečovacím pluku FMV, v podřízených zabezpečovacích rotách KS SNB a Vysoké školy SNB; zajišťoval bojovou a mobilizační pohotovost útvarů FMV a útvarů SNB podřízených FMV; při mimořádných bezpečnostních opatřeních plnil úkoly ve prospěch FMV; zabezpečoval potřeby správy vojsk MV po stránce ubytovací, výstrojní, chemické, proviantní a ženijní služby, zdravotnického zabezpečení, protipožárních opatření, vedení evidence oprav a údržby objektů; doplňoval podřízené zabezpečovací roty KS SNB a Vysoké školy SNB a provozní četu Správy vojsk MV vojáky v činné službě; organizoval a prováděl výcvik vlastních záloh.

21 Tamtéž.

v průběhu doby, vydal federální ministr vnitra svým rozkazem č. 31[22] z 15. prosince 1981 nové směrnice k jejich činnosti.[23]

Jednou z posledních reorganizací ministra Jaromíra Obziny bylo zřízení Správy kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (XIV. správy SNB), což mělo zřejmě vést k rozmělnění pravomocí jednotlivých správ zabývajících se státobezpečnostní problematikou. Vzniklou správu dostal podle nové organizace FMV, vyhlášené v Rozkaze MV ČSSR č. 1[24] z 1. února 1982 a účinností od 1. března 1982, do své gesce I. náměstek ministra vnitra ČSSR Ján Kováč.[25] Zároveň vydal ministr v tomto rozkaze zásady k rozdělení odpovědnosti za řízení útvarů a pravomoci vedoucích funkcionářů FMV, v nichž obnovil funkci I. náměstka, a zásady k projednávání a schvalování organizačních řádů jednotlivých útvarů FMV, federálních útvarů SNB a útvarů podřízených FMV. V nově vyhlášené organizaci FMV chyběl statisticko-evidenční odbor (který byl zřejmě zařazen do sekretariátu FMV), dále sekretariát federální koordinační komise pro bezpečnost silničního provozu a oddělení pro správu státních hranic.

Nová organizace **Federálního ministerstva vnitra** tak měla tuto podobu:

ÚTVARY FMV

- **kancelář ministra vnitra ČSSR**
- **sekretariát FMV**
- **sekretariát I. náměstka ministra vnitra ČSSR**
- **sekretariáty náměstků ministra vnitra ČSSR**[26]
- **inspekce ministra vnitra ČSSR**
- **Kádrová správa FMV**
- **Správa pro politickovýchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV a jí podřízená školská zařízení SNB (IX. správa)**

22 Tamtéž.

23 Tamtéž. Také zabezpečovací roty KS SNB byly jednotkami vojsk MV, jejich velitelé podléhali přímo veliteli praporu zabezpečovacích jednotek a jeho prostřednictvím pak veliteli zabezpečovacího pluku FMV. V době míru měly organizovat a provádět výchovu a výcvik vojáků základní služby a vojáků z povolání zařazených v rotách; udržovaly nepřetržitou bojovou pohotovost vlastní jednotky a plnily ve prospěch KS SNB úkoly při bezpečnostních akcích a mimořádných bezpečnostních opatřeních; v předepsaném rozsahu také zabezpečovaly spojení, automobilní a chemické služby.

24 Tamtéž.

25 ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu. Organizacia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990* (dále *Nástroj triedneho štátu.*) Edicia Dokumenty, ÚPN Bratislava 2005, s. 180.

26 Náměstek Kováč měl spisovou značku – N/Z, Hrušecký – N/V, Pješčak – N/B, Šilhavý – N/S, Vaníček – N/VS. Rukopisná poznámka v RMV ČSSR č. 1/1982.

- **Ekonomická správa FMV**
- **Správa hospodářského zabezpečení FMV**
- **Správa spojení FMV (VII. správa)**
- **Zvláštní správa FMV**
- **Správa vývoje automatizace FMV**
- **Technická správa FMV**
- **Letecká správa FMV (VIII. správa)**
- **Zdravotnická správa FMV**
- **Správa tělovýchovy a vrcholového sportu FMV**
- **investorský a projektový odbor FMV**

FEDERÁLNÍ ÚTVARY SNB

a) složky Státní bezpečnosti

- **Hlavní správa rozvědky (I. správa SNB)**
- **Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa SNB)**
- **Hlavní správa vojenské kontrarozvědky a jí podřízené útvary vojenské kontrarozvědky (III. správa SNB)**
- **Správa sledování (IV. správa SNB)**
- **Správa ochrany stranických a ústavních činitelů (V. správa SNB)**
- **Správa výkonné zpravodajské techniky (VI. správa SNB)**
- **Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa SNB)**
- **Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa SNB)**
- **Správa kontrarozvědky v Bratislavě (XII. správa SNB)**
- **Správa vyšetřování Státní bezpečnosti – řídila také odbory vyšetřování StB na krajských správách SNB**
- **Správa pasů a víz**
- **Správa kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (XIV. správa SNB)**
- **odbor zahraničního tisku (IV. odbor SNB)**

b) složky Veřejné bezpečnosti

- **Federální správa Veřejné bezpečnosti**

ÚTVARY PODŘÍZENÉ FMV

- **Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a jí podřízené útvary Pohraniční stráže a SNB (PS útvar 9600)**
- **Správa vojsk ministerstva vnitra a jí podřízené útvary vojsk ministerstva vnitra**
- **Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti**
- **Ústřední nemocnice Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra**
- **Stavební výroba FMV**

Malé změny proběhly také v podřízenosti jednotlivých útvarů.[27] Ján Kováč získal do své pravomoci novou XIV. správu SNB (jak je uvedeno výše). Vladimír Hrušecký dostal řízení Technické správy FMV a ztratil Správu pasů a víz a oddělení pro správu státních hranic. Ján Pješčak nově řídil Správu pasů a víz a Vladimíru Hrušeckému předal Technickou správu. Pro Jaroslava Šilhavého se nic nezměnilo a také ministr si ponechal přímé řízení těch stejných útvarů. Miroslav Vaníček pak nově získal Správu hospodářského zabezpečení FMV.

V souvislosti s pobytem sovětských vojsk a s řešením problémů s tím spojených, vydal dosluhující ministr Obzina ve svém rozkaze č. 6[28] z 12. dubna 1983 s účinností od 1. července téhož roku „Směrnice o kontrarozvědné ochraně sovětských vojsk dočasně pobývajících na území Československé socialistické republiky a o součinnosti útvarů československé kontrarozvědky s útvary Zvláštního odboru Výboru pro státní bezpečnost Svazu sovětských socialistických republik u Střední skupiny vojsk."

Kontrarozvědnou ochranou sovětských vojsk se ve vymezeném rozsahu zabývala II., III., X., XI., XII., a XIV. správa SNB, správy Státní bezpečnosti krajských správ SNB a Federální správa VB.[29] Útvary československé kontrarozvědky měly používat podle nových směrnic agenturně-operativní prostředky umístěné v civilních prostředích v blízkosti stálých posádek sovětských vojsk, zejména v místech navštěvovaných pracovníky zastupitelských úřadů kapitalistických států nebo cizinci z těchto států, popřípadě v místech soustředění „nepřátelsky zaměřených osob".

27 ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu*, s. 179–180.

28 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

29 Tamtéž. **II. správa SNB** odhalovala činnost cizích rozvědek a jejich agenturu zaměřenou proti sovětským vojskům, rozpracovávala osoby podezřelé z této činnosti a v souladu s operativními zájmy předávala tyto věci orgánům činným v trestním řízení, prověřovala signály získané o spáchaných trestných činech, které měly vztah k objektům sovětských vojsk, měla zabránit uskutečňování rozvědného pozorování (hlásila příjezd tzv. nepřátelských osob do míst dislokace sovětských vojsk, dokumentovala tuto činnost, zabezpečovala vybudování zátarasů, pozorovacích bodů apod.), vyhledávala možnosti k pronikání do cizích rozvědek a rozpracovávala civilní osoby, které udržovaly styky s příslušníky sovětských vojsk.

III. správa SNB a útvary vojenské kontrarozvědky se podílely na vnější kontrarozvědné ochraně sovětských vojsk, vyhledávaly, odhalovaly, rozpracovávaly a dokumentovaly nepřátelskou činnost cizích rozvědek a jejich agentury, koordinovaly s příslušnými útvary SNB kontrarozvědnou ochranu vojenských cvičení řízených ČSLA s účastí sovětských vojsk, také vyhledávaly možnosti pronikání do cizích rozvědek, prověřovaly občanské pracovníky ČSLA zařazené u sovětských vojsk, vyhledávaly, odhalovaly a dokumentovaly trestnou činnost páchanou proti sovětským vojskům, zejména příslušníky ČSLA a občanskými pracovníky ČSLA. III. správa pak ještě shromažďovala od všech útvarů VKR důležité poznatky o rozvědném pozorování.

X. správa SNB organizovala opatření k zabránění činnosti nepřátelsky zaměřených osob proti sovětským vojskům a jejich objektům, odhalovala a mařila nepřátelskou propagandu, aby →

V reorganizování Federálního ministerstva vnitra pokračoval také nový ministr Vratislav Vajnar.[30] Ke zvýšení *„efektivnosti kontrarozvědného boje proti podvratné činnosti vnějšího protivníka*", tedy ke zkvalitnění analýzy, kontroly a koordinace práce jednotlivých státobezpečnostních útvarů, měl sloužit Rozkazem MV ČSSR č. 8[31] z 19. července 1984 a s účinností dnem 1. srpna 1984 zřízený analyticko-koordinační odbor a odbor řízení a využití výpočetní techniky, které si ponechal ve své gesci ministr, a organizačně je začlenil ke kanceláři ministra vnitra. Analyticko-koordinační odbor měl zabezpečovat analýzu veškerých prověřených signálů o nepřátelské činnosti vnějšího protivníka vůči ČSSR, posuzovat racionálnost navrhovaných kontrarozvědných opatření a koordinaci kontrarozvědných útvarů na úseku boje proti nepřátelské činnosti vnějšího protivníka, a podle potřeby předkládat ministru vnitra příslušné návrhy či informovat ministra o registrované a dokumentované nepřátelské aktivitě vnějšího protivníka. Ověřené informace o této činnosti pak měl pravidelně ke každému poslednímu dni v měsíci dostávat od náčelníků operativních kontrarozvědných správ SNB a krajských správ SNB.

Základním posláním Odboru řízení a využití výpočetní techniky bylo přehodnocení stavu v zavádění a využití výpočetní techniky ve Federálním ministerstvu vnitra, Sboru národní bezpečnosti, Pohraniční stráži a vojscích MV a zpracování koncepce dalšího postupu a jeho koordinace. Odbor posuzoval návrhy a projekty pro rozvoj výpočetní techniky a zaujímal stanoviska k organizačním, materiálním a personálním

→ nedocházelo k ovlivňování příslušníků sovětských vojsk, odhalovala a likvidovala konspirativní kanály k ilegální přepravě nepovolených materiálů do ČSSR, věnovala zvýšenou operativní pozornost družebním stykům se sovětskými vojsky, organizovaným jednotlivými kulturními a společenskými institucemi a organizacemi.

XI. správa SNB organizovala agenturně-operativní opatření v organizacích a objektech, které se podílely na zajišťování výstavby, zásobování, dopravy a materiálně-technickém zabezpečení sovětských vojsk, zabezpečovala kontrarozvědnou ochranu přesunů, vojenských transportů a spojení.

XII. správa SNB organizovala opatření ke znemožnění činnosti nepřátelsky zaměřených osob, organizovala agenturně-operativní opatření v organizacích a objektech podílejících se na materiálně-technickém zabezpečení a operativní činnost zaměřenou na družební činnost.

XIV. správa SNB organizovala kontrarozvědná opatření s cílem odhalovat, předcházet a zabraňovat teroristickým akcím proti sovětským vojskům.

Správy StB prováděly v rámci své územní působnosti kontrarozvědnou ochranu podle pokynů výše uvedených správ SNB. **FS VB** zajišťovala zejména přesuny sovětských vojsk po silnicích a dokumentovala v rámci své odpovědnosti nepřátelskou činnost v době přesunů a podezřelé styky tzv. vízových cizinců a československých občanů s příslušníky sovětských vojsk.

30 JUDr. Vratislav Vajnar, CSc. (1930), ministrem vnitra ČSSR od 20. června 1983 do 11. října 1988.

31 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

záměrům. Přitom neměly být dotčeny působnost, odpovědnost a dosavadní organizační struktury útvarů zabývajících se touto problematikou.

Dalším zásahem do organizace státobezpečnostních útvarů bylo zrušení Správy kontrarozvědky pro boj proti mimořádným a zvláštním formám trestné činnosti (XIV. správy SNB) Rozkazem federálního ministra vnitra č. 16[32] z 21. listopadu a účinností od 1. prosince 1985. Úkoly, které dosud plnila XIV. správa SNB měla převzít II. a XI. správa SNB a Správa vojsk ministerstva vnitra. Zároveň byl tímto rozkazem zřízen (jako speciální jednotka SNB určená k boji proti zvláště závažné trestné činnosti) odbor zvláštního určení, jenž ministr začlenil ke Správě vojsk MV. Mezi hlavní úkoly nového odboru patřilo podle rozhodnutí ministra vnitra ČSSR provádění zákroků proti osobám, které se svým jednáním dopouštěly zvláště závažné trestné činnosti, plnění speciálních úkolů při likvidaci protispolečenských hromadných vystoupení a při živelních pohromách. Dále pak zabezpečování výcviku vybraných specialistů z pořádkových jednotek krajských správ SNB, Pohotovostního pluku VB ČSR a Pohotovostního útvaru pro SSR. O nasazení odboru zvláštního určení však rozhodoval federální ministr vnitra nebo jím pověřený náměstek. Teprve až Rozkazem MV ČSSR č. 19[33] z 5. prosince 1989 byla činnost odboru upravena a jeho základní poslání striktně omezeno na plnění úkolů při živelních pohromách a na zákroky proti terorismu, organizovanému zločinu a proti osobám dopouštějícím se zvláště závažné trestné činnosti, zejména útoků na integritu osob.

V souvislosti s výstavbou jaderných elektráren (JE) a k zajištění jejich bezpečnostní ochrany bylo Rozkazem MV ČSSR č. 20 z 2. prosince 1987 s účinností dnem 1. ledna 1988 povýšeno oddělení StB Okresní správy SNB Třebíč (také Trnava) na odbor Státní bezpečnosti v Okresní správě SNB Třebíč (i Trnava) s organizačním členěním na tři oddělení: oddělení s působností v územním obvodu okresní správy SNB s výjimkou objektu jaderné elektrárny, oddělení pro státobezpečnostní ochranu jaderné elektrárny; oddělení režimové ochrany jaderné elektrárny. Stejným rozkazem byly zřízeny v okresních správách SNB České Budějovice a Levice odbory Státní bezpečnosti, jež se dělily na skupinu s působností v územním obvodu OS SNB s výjimkou objektu JE; další dvě oddělení byla stejná jako v předešlém případě. Ministr také stanovil, že náčelník odboru StB byl zároveň zástupcem náčelníka OS SNB a zástupcem náčelníka odboru StB byl náčelník oddělení pro státobezpečnostní ochranu JE. Pro činnost oddělení režimové ochrany jaderných elektráren byly tímto rozkazem vydány i směrnice.

Také ostatní útvary FMV se dočkaly drobných změn. Na základě „Zásad řízení obrany ČSSR", schválených Radou obrany státu v roce 1978, zřídil federální ministr vnitra rozkazem č. 15[34] z 28. října 1985 od 1. listopadu 1985 odbor obrany FMV

32 Tamtéž.

33 Tamtéž.

34 Tamtéž.

a nechal si jeho řízení ve své pravomoci. Úkolem odboru bylo zabezpečovat přípravu k bojové a mobilizační pohotovosti, zpracovávat válečnou agendu FMV a krajských správ SNB, řídit přípravu útvarů SNB k plnění zvláštních úkolů za branné pohotovosti státu, řídit všechny útvary obrany a zabezpečovat vydávání právních předpisů ve věcech příprav k obraně. Zároveň ministr vyčlenil z činnosti odborů (oddělení, skupin) obrany problematiku ochrany státního a služebního tajemství (utajované skutečnosti) a zapojil ji dnem 1. ledna 1986 do činnosti organizačně-operačních a vnitřních odborů (oddělení, skupin). Rozkaz MV ČSSR č. 17[35] z 18. listopadu 1986 pak organizačně včlenil odbor obrany, řízený stále ministrem, do kanceláře MV ČSSR. Na základě Rozkazu MV ČSSR č. 15[36] z 21. října 1986 přibyl do organizační struktury ministerstva odbor projekce uceleného informačního systému Státní bezpečnosti a odbor projekce uceleného informačního systému VB.

Po dvou letech ve funkci změnil federální ministr vnitra také personální obsazení postů náměstků a nově rozdělil i odpovědnost za řízení útvarů FMV, federálních útvarů SNB a útvarů podřízených FMV.[37] Od 12. listopadu 1985 měl I. náměstek Alojz Lorenc odpovědnost za Správu spojení, za Zvláštní správu FMV, za Správu vývoje automatizace FMV, za Technickou správu FMV, za Správu kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli, za Správu kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky a za Vysokou školu SNB. Další nový náměstek Pavol Vaňo řídil Leteckou správu FMV, Správu pasů a víz a Federální správu VB a náměstek Rudolf Šubrt Ekonomickou správu FMV, Správu hospodářského zabezpečení FMV, Správu sledování, Správu vyšetřování StB a odbor zahraničního tisku. Staronový náměstek Hrušecký měl teď v pravomoci IX. správu, Správu kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli, Hlavní správu vojenské kontrarozvědky, Hlavní správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a Správu vojsk ministerstva vnitra. U náměstka Šilhavého zůstala nezměněna odpovědnost za Zdravotnickou správu FMV, za Správu tělovýchovy a vrcholového sportu FMV, za investorský a projektový odbor FMV, za Ústřední nemocnici SNB a vojsk MV a za stavební výrobu FMV. Ministr si ponechal ve svém řízení kancelář ministra vnitra ČSSR, sekretariát FMV, inspekci ministra vnitra ČSSR, Kádrovou správu FMV, odbor obrany FMV, Hlavní správu rozvědky, Správu ochrany stranických a ústavních činitelů a nově Správu zpravodajské techniky a Správu kontrarozvědky v Bratislavě.

Dnem 1. listopadu 1987 byl Rozkazem MV ČSSR č. 18[38] z 9. října 1987 také konečně dán do trvalého provozu pro potřeby ministerstev vnitra, útvarů Sboru národní bezpečnosti, vojsk MV, Pohraniční stráže a ve stanoveném rozsahu i pro potřeby mimorezortních žadatelů Centrální registr občanů, který se stal součástí uceleného

35 Tamtéž.

36 Tamtéž.

37 ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu*, s. 183.

38 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

informačního systému Veřejné bezpečnosti a jehož správcem a provozovatelem byla určena Federální správa VB.

V rámci péče o výchovu a vzdělávání příslušníků SNB, Pohraniční stráže a vojsk MV došlo také k drobným změnám v rezortním školství. Rozkazem MV ČSSR č. 18[39] z 29. května 1981 byla stanovena nová organizace škol Pohraniční stráže (PS) a vojsk MV (VMV). K přípravě praporčických a důstojnických „kádrů" z řad občanské mládeže měla sloužit Střední odborná škola PS a vojsk MV s délkou studia čtyři roky. Praporčická škola Pohraniční stráže a vojsk MV s délkou studia osmnáct měsíců byla určena pro uchazeče bez úplného středního vzdělání z řad vojáků základní služby a branců a do Důstojnické školy Pohraniční stráže a vojsk MV s osmnáctiměsíčním studiem se mohli přihlásit vojáci PS a VMV z povolání a civilní osoby s úplným středním vzděláním. Uvedené školy byly organizačně přičleněny ke III. fakultě Vysoké školy SNB. Rozkazem č. 3[40] z 10. března 1986 zřídil federální ministr vnitra Důstojnickou a praporčickou školu SNB, Pohraniční stráže a vojsk MV v Holešově a podřídil ji náčelníku IX. správy. Škola se členila na důstojnickou školu SNB, důstojnickou školu Pohraniční stráže a vojsk MV, praporčickou školu Pohraniční stráže a vojsk MV a střední odbornou školu Pohraniční stráže a vojsk MV. Poslední úpravu rezortního školství provedl ministr vnitra ČSSR svým rozkazem č. 7[41] ze 7. června 1989, kdy dnem 1. července zřídil Důstojnickou školu SNB v Pardubicích a zároveň dnem 30. června 1989 zrušil Vzdělávací institut Pardubice.

V posledních letech komunistické nadvlády se začala naplno projevovat jak ekonomická, tak politická krize vládnutí „jedné strany". Vláda ČSSR tedy přijala 5. a 26. května 1988 usnesení o zásadách a postupu snížení počtu pracovníků ústředních orgánů. Na základě tohoto usnesení provedl ministr Vratislav Vajnar svou poslední zásadní reorganizaci v podobě podstatné redukce útvarů FMV, včetně snížení počtu náměstků.

Jinak byly zorganizovány i jednotlivé útvary. Ty, které zůstaly nebo se staly útvary Federálního ministerstva vnitra, měly dovětek „FMV". Těm útvarům, které patřily do skupiny útvarů podřízených FMV, zůstal, nebo byl přidán, do názvu „Sbor národní bezpečnosti". Rozkazem MV ČSSR č. 12[42] z 22. července 1988 byly dnem 31. července 1988 zrušeny kancelář ministra vnitra ČSSR a sekretariát FMV, které nahradila Vnitřní a organizační správa FMV. Dále byla zrušena Správa pro politicko-výchovnou, vzdělávací, kulturní a propagační činnost FMV, Ekonomická správa FMV, Správa hospodářského zabezpečení FMV, Technická správa FMV, Zdravotnická správa FMV, investorský a projektový odbor FMV, odbory projekce uceleného informačního systému StB a VB, odbor zahraničního tisku, Ústřední nemocnice SNB a vojsk MV a Stavební výroba FMV.

39 Tamtéž.

40 Tamtéž.

41 Tamtéž.

42 Tamtéž.

Všechny kontrarozvědné útvary (mimo Vojenské kontrarozvědky) byly také zrušeny a jejich agenda byla převedena do jednotné Hlavní správy kontrarozvědky SNB. Dnem 1. srpna 1988 začala tedy nově fungovat Vnitřní a organizační správa (VOS) FMV, sekretariát I. náměstka a pouze dva sekretariáty náměstků, Správa pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV a již zmíněná Hlavní správa kontrarozvědky SNB. Kromě personálních opatření a přesunů měli náčelníci nově zřízených útvarů vypracovat také návrhy organizačních řádů. Náčelník VOS pak dostal ještě úkol zpracovat návrhy „Statutu FMV" a „Organizačního řádu FMV".

Federální ministerstvo vnitra tedy mělo po reorganizaci tuto podobu:

ÚTVARY FMV

- **Vnitřní a organizační správa FMV** – plnila úkoly v rozsahu dosavadní kanceláře ministra vnitra ČSSR, sekretariátu FMV, odboru sdělovacích prostředků a odboru kulturně propagačního, včetně Ústřední hudby IX. správy
- **sekretariát I. náměstka ministra vnitra ČSSR**
- **sekretariáty náměstků ministra vnitra ČSSR**
- **inspekce ministra vnitra ČSSR** [43]
- **Kádrová správa FMV** – zabezpečovala své dosavadní úkoly a navíc úkoly odboru politicko-výchovné práce IX. správy
- **Správa pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV** – plnila úkoly dosavadní Ekonomické správy FMV (mimo agendy ubytovacího a stavebního odboru), Správy hospodářského zabezpečení FMV (mimo úkoly III. odboru ubytovacího a stavebního a sekretariátu TJ RH), Zdravotnické správy FMV a Ústřední nemocnice SNB a vojsk MV

ÚTVARY PODŘÍZENÉ FMV

- **Hlavní správa rozvědky SNB**
- **Hlavní správa kontrarozvědky SNB** – převzala úkoly Správy kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli, Správy kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli, Správy kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky a odboru projekce uceleného informačního systému StB (mimo skupiny koordinace)
- **Hlavní správa vojenské kontrarozvědky**
- **Správa sledování SNB**
- **Správa ochrany stranických a ústavních činitelů SNB**
- **Správa zpravodajské techniky SNB** – převzala úkoly Správy výkonné zpravodajské techniky (mimo radiorozvědné a radiokontrarozvědné služby), Technické správy FMV a odboru zahraničního tisku

43 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. „Organizační řád inspekce ministra vnitra ČSSR" byl vydán v Rozkazu náčelníka inspekce ministra vnitra ČSSR č. 22 dne 28. prosince 1988.

- **Správa kontrarozvědky SNB v Bratislavě**
- **Zvláštní správa SNB** – zabezpečovala úkoly Zvláštní správy FMV a úkoly radiorozvědné a radiokontrarozvědné služby Správy výkonné zpravodajské techniky
- **Správa vyšetřování StB**
- **Federální správa VB**
- **Správa pasů a víz SNB**
- **Vysoká škola SNB**
- **Správa spojení SNB**
- **Letecká správa SNB**
- **Správa vývoje automatizace SNB** – plnila úkoly Správy vývoje automatizace FMV a skupiny koordinace odboru projekce uceleného informačního systému StB
- **Správa stavebně-ubytovací služby SNB** – převzala agendu investorského a projektového odboru FMV, ubytovacího a stavebního odboru Ekonomické správy FMV, III. odboru ubytovacího a stavebního Správy hospodářského zabezpečení FMV a stavební výroby FMV
- **Správa tělovýchovy a vrcholového sportu SNB** – plnila úkoly Správy tělovýchovy a vrcholového sportu FMV a sekretariátu TJ RH Správy hospodářského zabezpečení FMV
- **Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic**
- **Správa vojsk MV**

Uvedený rozkaz stanovil také rozdělení odpovědnosti za řízení jednotlivých útvarů. Pod I. náměstka Lorence byla soustředěna Hlavní správa kontrarozvědky SNB, Hlavní správa vojenské kontrarozvědky, Správa kontrarozvědky SNB v Bratislavě, Letecká správa SNB a Správa pasů a víz SNB. Náměstku Stanislavu Nezvalovi podřídil ministr Správu zpravodajské techniky SNB, Správu sledování SNB, Zvláštní správu SNB, Správu spojení SNB, Správu vývoje automatizace SNB a Vysokou školu SNB. Další nový náměstek měl odpovědnost za Správu pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV, Federální správu VB, Správu vojsk MV, Správu stavebně-ubytovací služby SNB, Správu tělovýchovy a vrcholového sportu SNB, Hlavní správu Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a Správu vyšetřování StB. Pod svým přímým řízením si ministr ponechal Vnitřní a organizační správu FMV, inspekci ministra vnitra ČSSR, Kádrovou správu FMV, Hlavní správu kontrarozvědky SNB a Správu ochrany stranických a ústavních činitelů SNB.

Zanedlouho po této reorganizaci byla novým federálním ministrem vnitra Františkem Kinclem[44] a jeho rozkazem č. 23[45] z 23. prosince 1988 od 1. ledna 1989 znovu zřízena Ústřední nemocnice s poliklinikou SNB a vojsk MV a přičleněna ke Správě pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV. Stejný rozkaz rovněž zřizoval Stavební výrobu FMV a podřídil ji Správě stavebně-ubytovací služby SNB.

44 Ing. František Kincl byl federálním ministrem vnitra od 12. října 1988 do 3. prosince 1989.

45 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

Další úpravou organizace FMV bylo zrušení oddělení obrany odboru organizačního a vnitřního Vnitřní a organizační správy FMV dnem 31. března 1989 a zároveň dnem 1. dubna zřízení samostatného odboru obrany FMV v Rozkaze MV ČSSR č. 4[46] z 2. března 1989. V zájmu „zkvalitnění politickovýchovné práce" zřídil federální ministr vnitra ještě před vyvrcholením politické krize svým rozkazem č. 11 dne 25. srpna 1989 politický odbor FMV. Do jeho organizační struktury byl převeden II. odbor Kádrové správy FMV a oddělení kultury a propagace z Vnitřní a organizační správy FMV i s redakcemi časopisů *Pohraničník – Stráž vlasti* a *Bezpečnost*, Ústřední hudbou FMV a Muzeem SNB a vojsk MV.

Prvními zásahy do organizace Federálního ministerstva vnitra po tzv. sametové revoluci bylo zrušení Hlavního výboru KSČ na FMV dnem 1. ledna 1990 v Rozkazu MV ČSSR č. 23[47] z 27. prosince 1989 a zrušení politického odboru FMV Rozkazem MV ČSSR č. 25 z 29. prosince 1989 (oba rozkazy byly parafované I. náměstkem ministra vnitra ČSSR Ivanem Průšou[48]) dnem 14. ledna 1990. Od 15. ledna pak začal fungovat odbor pro styk s veřejností zřízený stejným rozkazem a začleněný do Vnitřní a organizační správy FMV. Zároveň byly do Vnitřní a organizační správy FMV znovu převedeny redakce výše uvedených časopisů, Muzeum SNB a vojsk MV a Ústřední hudba FMV. Ještě před nástupem nového ministra Richarda Sachera[49] byla Rozkazem MV ČSSR č. 26 z 29. prosince 1989 zrušena dnem 31. ledna 1990 Správa vyšetřování StB, včetně odborů vyšetřování StB na krajských správách SNB a místo ní zřízen odbor vyšetřování StB jako útvar Sboru národní bezpečnosti řízený Federálním ministerstvem vnitra.

Ministerstvo vnitra ČSR

Také v republikovém rezortu vnitra byly v posledním desetiletí existence komunistické nadvlády prováděny neustálé reorganizace a změny v kompetencích jak celého ministerstva, tak jednotlivých útvarů. Rozkazem č. 1[50] ze 7. ledna 1980 a s účinností od 1. ledna vydal ministr vnitra ČSR zásady vydávání publikování rezortních právních předpisů a pokynů náčelníků útvarů. V rámci bezpečnostního úseku MV ČSR byl vydáván Rozkaz ministra vnitra ČSR[51], kterým se stanovovaly zásadní úkoly

46 Tamtéž.

47 Tamtéž.

48 Od 3. prosince 1989 byl dosazen do funkce federálního ministra vnitra František Pinc; FMV řídil do 10. prosince 1989. Další ministr vnitra ČSSR Richard Sacher byl instalován až 30. prosince 1989.

49 JUDr. Richard Sacher byl ministrem vnitra ČSSR od 30. prosince 1989 do 27. června 1990.

50 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

51 Pro civilně-správní úsek MV ČSR byl vydáván Výnos ministra vnitra ČSR. Výnosy ministra řešily →

adresované jednotlivým útvarům, funkcionářům nebo příslušníkům SNB, případně jím byla vyhlašována jednorázová opatření týkající se vymezeného okruhu příslušníků SNB. V době nepřítomnosti ministra mohl rozkaz podepisovat jeho první náměstek.

Dalším interním předpisem bylo Nařízení ministra vnitra ČSR, které sloužilo především k úpravě vztahů v jednotlivých oblastech činnosti republikového ministerstva vnitra a Sboru národní bezpečnosti. V nařízeních ministra vnitra ČSR byla vyhlašována také dlouhodobá opatření a úkoly jak k příslušníkům SNB, tak k občanským pracovníkům bezpečnostního úseku. Nařízení schvaloval ministr nebo v rámci ministrem stanovené pravomoci jeho náměstci.

Cestou ministerstva byly také distribuovány společné rozkazy ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR, kterými byly upravovány úkoly a opatření týkající se působnosti všech tří resortů a zabezpečován společný postup při jejich plnění. Společné rozkazy ministrů se vydávaly jen výjimečně a převážně v případech, kdy by určitá problematika byla řešena shodnými rozkazy jednotlivých ministrů. Vydávání společného rozkazu zabezpečovalo FMV. Úkoly, které vyplývaly z právních předpisů a stanovení způsobu jejich provedení, pak obsahovaly pokyny náčelníků útvarů. Všechny rezortní právní předpisy, které se vztahovaly na útvary bezpečnostního úseku MV ČSR a na útvary SNB řízené ministerstvem, byly publikovány ve *Věstníku ministerstva vnitra ČSR*. Ve *Věstníku* se také zveřejňovala oznámení o vydání pokynů náčelníků útvarů MV ČSR a republikových útvarů SNB (tato však nebyla průběžně číslována) nebo jiná důležitá sdělení funkcionářů ministerstva či orgánů státní správy.

K vytvoření nezbytných předpokladů pro činnost ministerstva za branné pohotovosti státu vydal ministr svým výnosem č. 4[52] dne 26. listopadu „Organizační řád MV ČSR za branné pohotovosti státu“[53] a zároveň jím zřídil Štáb obrany MV ČSR jako svůj poradní orgán, jehož stálými členy byli jmenováni náměstci ministra, náčelník štábu MV ČSR, ředitel Správy pro dopravu MV ČSR a náčelník odboru obrany MV ČSR. O úkoly, zabezpečující přípravu ministerstva na období branné pohotovosti státu, byl obohacen také nový organizační řád MV ČSR vydaný Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 14 dne 26. listopadu 1980.[54] Text této základní organizační normy vymezoval působnost, hlavní úkoly a organizační strukturu ministerstva, podíl jednotlivých útvarů MV ČSR a republikových útvarů SNB na jeho

→ jak problematiku tohoto úseku, tak i záležitosti týkající se celého ministerstva. V tomto případě však neměly i při identickém obsahu s Rozkazem ministra vnitra ČSR stejné číslování.

52 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

53 Tamtéž. Tento organizační řád byl vydán v příloze rozkazu, avšak nebyl publikován. Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 15/1980 bylo uloženo náčelníkovi odboru obrany MV ČSR zabezpečit doručení příloh při vyhlášení branné pohotovosti státu útvarům ministerstva. Současně s vyhlášením branné pohotovosti by pak tento organizační řád nabyl účinnosti a organizační řád ministerstva pro mírové období by platnost pozbyl.

činnosti, jejich vzájemné vztahy a základní vnitřní organizační členění v mírovém období. Mělo se zato, že vydáním tohoto organizačního řádu byla z formálního hlediska ukončena etapa výstavby „stabilní" organizační struktury[55] a vytvořen tak základní předpoklad pro zpracování novel organizačních řádů všech útvarů MV ČSR, také v souvislosti s normou pro období branné pohotovosti státu. Již koncem roku 1981 však náčelník štábu MV ČSR ve svém oznámení č. 3 informoval o změnách v organizační struktuře a úkolech útvarů bezpečnostního úseku MV ČSR a republikových útvarů SNB, které byly provedeny k 1. prosinci 1981 v souvislosti s redukcí řídícího aparátu[56] a s přesunem části dosavadní působnosti odboru obrany na štáb MV ČSR.

Drobné organizační změny[57] nastaly také u inspekce ministra vnitra ČSR, u Hospodářské správy, u Zdravotnické správy, u Správy politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti, u odboru spojení, u Správy kriminální služby, Správy pořádkové a dopravní služby a u Správy vyšetřování VB ČSR. Svým rozkazem č. 9[58] ze dne 19. července 1982 a s účinností od 1. září pak ministr vnitra ČSR schválil nové organizační řády některých útvarů bezpečnostního úseku MV ČSR a republikových útvarů SNB, u kterých byly provedeny nějaké změny v uspořádání. Tyto normy však ministr už jen schvaloval, jejich vyhlašování bylo nyní řešeno cestou vlastních pokynů jednotlivých náčelníků dotčených útvarů.

Takto tedy byly vydány nové organizační řády, včetně jejich verzí určených pro období branné pohotovosti státu (s výjimkou Hlavní správy požární ochrany), těchto útvarů:

54 Více viz KVAPILOVÁ, Iva: *Organizační vývoj SNB v 70. letech*. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 5/2007,* s. 84–89.

55 S ohledem na potřebu trvale zabezpečit aktuálnost základních organizačních norem byla schválena opatření, umožňující každý zásah do organizace nebo změnu v působnosti útvaru ministerstva právně zakotvit příslušnou změnou znění organizačního řádu.

56 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Již v roce 1980 zpracovalo Ministerstvo vnitra ČSR na základě usnesení vlády ČSR č. 350 z 21. listopadu 1979 o státním rozpočtu na rok 1980 „Pokyny ke snížení počtu pracovníků" obsahující kategorický požadavek maximálně čtyřstupňového řízení v aparátech ministerstev. Oddělení v rámci odborů správ tak nebyla nadále považována za běžný stupeň řízení v ministerstvu. V souladu s tímto stanoviskem byl pak text organizačního řádu upraven.

57 Většinou šlo o povýšení oddělení na odbor nebo skupiny na oddělení, k přejmenování oddělení nebo přeskupení agend.

58 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

59 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Organizační řád sekretariátu ministra vnitra ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SMV ČSR č. 2/1982.

60 Tamtéž. Organizační řád sekretariátu I. náměstka ministra vnitra ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka sekretariátu I.NMV č. 1/1982.

- sekretariátu ministra vnitra ČSR,[59]
- sekretariátu I. náměstka ministra vnitra ČSR,[60]
- sekretariátu náměstka ministra vnitra ČSR pro bezpečnostní úsek,[61]
- štábu MV ČSR,[62]
- inspekce ministra vnitra ČSR,[63]
- Kádrové správy,[64]
- Ekonomické správy,
- Správy politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti,[65]
- Hlavní správy požární ochrany,[66]
- odboru obrany,[67]
- odboru spojení,[68]
- Správy kriminální služby VB,[69]
- Správy pořádkové a dopravní služby VB ČSR,[70]
- Správy vyšetřování VB ČSR[71],
- odboru ochrany objektů ČSR,[72]
- Pohotovostního pluku VB ČSR.[73]

61 Tamtéž. Organizační řád sekretariátu náměstka vnitra ČSR pro bezpečnostní úsek byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka sekretariátu NMV ČSR č. 1/1982.

62 Tamtéž. Organizační řád štábu MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka štábu č. 3/1982.

63 Tamtéž. Organizační řád inspekce ministra vnitra ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka IMV č. 18/1982.

64 Tamtéž. Organizační řád Kádrové správy MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka KS MV ČSR č. 4/1982.

65 Tamtéž. Organizační řád SPV MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SPV MV ČSR č. 42/1982.

66 Tamtéž. Organizační řád HS PO MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka HS PO č. 23/1982.

67 Tamtéž. Organizační řád odboru obrany MV ČSR byl vydán příloze Rozkazu náčelníka OO MV ČSR.

68 Tamtéž. Organizační řád odboru spojení MV ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka OS MV ČSR č. 5/1982.

69 Tamtéž. Organizační řád SKS VB ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SKS VB ČSR č. 2/1982.

70 Tamtéž. Organizační řád SPDS VB ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SPDS VB ČSR č. 2/1982.

71 ABS, nezpracovaný materiál (přírůstek – Organizační řády) a také f. MV ČSR, nezpracovaný materiál, Pokyn náčelníka Správy vyšetřování VB ČSR č. 4/1982.

72 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

73 Tamtéž. Organizační řád PP VB ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka PP VB ČSR č. 92/1982.

Další nové znění organizačního řádu ministerstva pak schválil ministr vnitra ČSR dne 2. ledna 1984[74] v souvislosti s úpravou postavení a úkolů úvarů ministerstva, působících na úseku obranných příprav. Odbor obrany tak získal širší pravomoci k řízení, provádění a zabezpečení přípravy k obraně nejen za branné pohotovosti státu, ale i před ní. Navíc se měl podílet na zabezpečování obranných příprav u všech územních útvarů SNB (dříve jen u útvarů VB) a nově měl také plnit funkci sekretariátu štábu obrany MV ČSR.

V souvislosti s vyhlášením zákona č. 29/1984 Sb. o soustavě základních a středních škol a k zabezpečení „odborně-politické" přípravy a výchovy na úseku požární ochrany byla Nařízením ministerstva vnitra ČSR č. 6[75] ze dne 30. dubna 1985 zřízena Střední školu požární ochrany se sídlem ve Frýdku-Místku. Tato škola měla poskytovat jednak úplné střední vzdělání v oboru požární ochrany a připravovat posluchače na výkon povolání i ke studiu na Vysoké škole báňské v Ostravě, jednak měla organizovat specializované pomaturitní vzdělávání při zaměstnání formou dálkového, případně večerního studia. Na školu pak přešly také závazky a práva Školy požární ochrany MV ČSR ve Frýdku-Místku. Za střední školu ve smyslu uvedeného zákona pak byla tato škola považována už od 1. září 1984.

Novelizace organizačního řádu ministerstva se dotkla také pravomocí jednotlivých náměstků ministra vnitra ČSR, což bylo vyvoláno personální obměnou nejen na těchto funkcích. V souladu s rozhodnutím ministra ze dne 27. března 1984 pak bylo publikováno oznámení náčelníka štábu MV ČSR o změnách v působnosti a úkolech prvního náměstka a náměstků ministra, a v této souvislosti též o změnách v organizačním řádu.[76] Výše uvedené změny byly mimo jiné motivovány i snahou převést řízení Veřejné bezpečnosti na prvního náměstka, i když s jeho funkcí byla spojena také celá řada povinností, nesouvisejících přímo s řízením útvarů.[77] První náměstek ministra tak řídil svůj sekretariát, Hlavní správu požární ochrany, Správu kriminální služby VB ČSR, Správu pořádkové a dopravní služby VB ČSR a odbor ochrany objektů ČSR. Dále odpovídal za zpracování koncepce rozvoje ministerstva na bezpečnostním úseku a základních plánovacích dokumentů, byl předsedou Řídící komise pro rozvoj komplexní socialistické racionalizace a místopředsedou Ústřední tarifikační a systemizační komise FMV. Nově ještě řídil Veřejnou bezpečnost (s výjimkou Správy vyšetřování VB a činností vyhrazených

74 Tamtéž.

75 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

76 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

77 Tamtéž. Šlo zejména o členství v Legislativní radě vlády ČSR, ve výboru vlády ČSR pro brannou výchovu obyvatel nebo účast na jednáních České národní rady či v jiných vládních výborech a radách, kde mohl ministra zastupovat výhradně jeho I. náměstek. Zatížen byl také agendou spojenou s výjezdy pracovníků MV ČSR a příslušníků SNB do zahraničí. Proto se uvažovalo (i když zatím nerealizovalo) o odebrání řízení Hlavní správy požární ochrany z jeho gesce.

FMV). Náměstkovi ministra vnitra pro bezpečnostní úsek pak připadlo řízení svého sekretariátu, Ekonomické správy, Zdravotnické správy, odboru spojení a Správy vyšetřování VB ČSR. Náměstkovi ministra vnitra pro civilně-správní úsek ubyla péče o Správu pro místní hospodářství. Ta se stala předmětem řízení nově ustanoveného náměstka ministra vnitra pro místní hospodářství, který získal stejná oprávnění a plnil stejné úkoly ve vztahu k místnímu hospodářství jako náměstek ministra pro civilně-správní úsek.

V zájmu „účinnější" koordinace tiskových a informačních aktivit stanovil ministr v Nařízení MV ČSR č. 5[78] ze dne 7. května 1984 zásady jednotného systému tiskové a informační činnosti MV ČSR. Funkcí tiskového orgánu ministerstva byla pověřena Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR. Mimo spolupráce se všemi útvary bezpečnostního a civilně-správního úseku vydávala souhlas ke zveřejňování zásadních tiskových materiálů a informací z činnosti ministerstva v hromadných sdělovacích prostředcích, vydávala pro ně ústřední zprávy o závažných událostech na území ČSR a *Bulletin MV ČSR*. Organizovala ve spolupráci s příslušnými útvary tiskové konference, besedy, semináře a další akce k propagaci práce ministerstva i Sboru národní bezpečnosti. Přímo s redakcemi médií však mohli jednat jen pověření pracovníci. Propagační a publikační činnost vyvíjela také Archivní správa MV ČSR na základě archivního zákona č. 97/1974 Sb., včetně směrnice MV ČSR č. 7 z 20. června 1975 o využívání archiválií[79] a příslušných předpisů Ministerstva kultury ČSR. K propagaci sloužily i ministerstvem vydávané odborné časopisy.[80] Veškeré zásadní informace mohly být poskytovány ke zveřejnění výhradně prostřednictvím příslušných náměstků ministra. Totéž platilo také o poskytování informací zahraničním sdělovacím prostředkům. Zprávy o činnosti rezortu MV ČSR, včetně plánovaných tiskových konferencí, seminářů, vysílání rozhlasu nebo televize a zveřejňování zásadních materiálů, musely útvary dopředu předkládat prostřednictvím pověřeného pracovníka tiskovému orgánu MV ČSR. Vybraným redaktorům a stálým spolupracovníkům z tehdejších médií se mohly poskytovat i další informace, které nebyly zcela nebo částečně určeny ke zveřejnění a které měly sloužit pouze k osobní orientaci v činnosti útvarů, případně

78 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

79 Tamtéž. Publikační a propagační aktivity Archivní správy MV ČSR se řídily také závazky vyplývajícími z členství v kolegiu historie ČSAV, v odborných komisích příbuzných vědních oborů a z členství v Mezinárodní archivní radě při UNESCO.

80 Tamtéž. Vydavatelem týdeníku *Národní výbory* byla vláda, která však převedla některá práva a povinnosti vyplývající ze zvláštního statutu k vydavatelské činnosti na ministra vnitra ČSR. Vydavatelem časopisu *Správní právo* bylo MV ČSR, stejně jako časopisu *Rozvoj místního hospodářství* u něhož však pověřilo výkonem některých povinností Tiskovou, ediční a propagační službu místního hospodářství v Praze. Vydavatelem časopisu *Motoristická současnost* pak byl Vládní výbor pro bezpečnost silničního provozu.

usnadňovat odbornou publicistickou činnost. Tyto informace se měly předávat jen ústní formou a se souhlasem odpovědného funkcionáře.[81]

Vzhledem k tomu, že v minulých letech došlo ke změnám v působnosti Ministerstva vnitra ČSR (např. na úseku dopravy a silničního hospodářství, na úseku legislativy a koordinace předpisů, místního hospodářství nebo u Civilní obrany), stejně jako ve statutem zakotvených vztazích ministerstva k ostatním ústředním orgánům nebo organizacím, vyvstala potřeba nahradit stávající „Statut Ministerstva vnitra České socialistické republiky" novým normativem, který by zachytil všechny změny, k nimž se od roku 1973 dospělo. Nový statut[82] byl schválen usnesením vlády ČSR č. 110 ze dne 16. května 1984 a nově zakotvil úkoly ministerstva a jeho vztahy k jiným ústředním orgánů státní správy. Ministerstvo vnitra ČSR tedy zůstávalo ústředním orgánem státní správy České socialistické republiky pro veřejný pořádek a bezpečnost. Zajišťovalo ochranu osob a majetku, veřejného pořádku, bezpečnost a plynulost silničního provozu,[83] vnitřní věci státu, zvláště územní členění republiky, státní a městské symboly, věci matriční, státního občanství, spolčovacího a shromažďovacího práva,[84] občanských průkazů, evidence obyvatelstva, povolování držení a nošení zbraní a jejich evidenci, propustky do hraničního pásma, dále mělo v péči archivnictví,[85] požární ochranu, místní hospodářství,

81 Tamtéž. Pro styk s médii se útvary bezpečnostního úseku MV ČSR a republikové útvary SNB měly řídit stále ještě platným NMV ČSSR č. 36 ze dne 28. srpna 1970 o zásadách součinnosti s hromadnými informačními prostředky a o veřejné publicistické činnosti příslušníků SNB, vojsk MV a občanských pracovníků MV.

82 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

83 Tamtéž. Ministerstvo vnitra ČSR řídilo útvary Veřejné bezpečnosti, včetně útvarů vyšetřování, mimo činností spadajících do působnosti FMV a s výjimkou doby mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku. Zajišťovalo odhalování, objasňování, vyhledávání a vyšetřování trestných činů, přečinů a přestupků a zjišťování jejich pachatelů. Ve vymezeném rozsahu se staralo o ochranu objektů zvláštní důležitosti silami SNB. Zajišťovalo úzkou součinnost Veřejné bezpečnosti s národními výbory a metodicky řídilo ochranu veřejného pořádku zabezpečovaného národními výbory. V oblasti své působnosti stanovilo ministerstvo koncepci dalšího vzdělávání příslušníků SNB v odborných kurzech. Usměrňovalo útvary VB při zřizování a řízení jednotek Pomocné stráže VB a připravovalo službu civilní obrany i její pohotovost.

84 Tamtéž. V oblasti vnitřních věcí mělo ministerstvo kompetence ústředního orgánu státní správy kromě uvedených problematik také k veřejným sbírkám, k hlášení nálezů, k zasílání matričních a jiných dokladů do ciziny, k užívání a změnám jména a příjmení, k ověřování listin a podpisů, k organizačně-technickému a materiálnímu zabezpečení voleb do zastupitelských sborů, ke spisové službě národních výborů a usměrňovalo ostatní činnosti odborů vnitřních věcí KNV. Rozhodovalo o udělování a odnímání státního občanství a vedlo ústřední evidenci válečných hrobů.

85 Tamtéž. Ministerstvo organizovalo, řídilo a dohlíželo na archivnictví v ČSR včetně federálních orgánů a jimi řízených organizací, sjednocovalo odbornou činnost archivů a metodiku archivní práce a mělo dbát o zajištění vhodných podmínek pro uložení a zabezpečení archiválií.

hospodaření s byty a nebytovými prostory a věci dopravy a silničního hospodářství. Ministerstvo také zabezpečovalo řídící a kontrolní úlohu vlády ČSR ve vztahu k národním výborům.[86] Plně se mělo angažovat i v oblasti požární ochrany, zvláště při zpracovávání návrhů koncepce jejího rozvoje a při stanovení zásad pro řízení a organizaci.[87] Ve vztahu k Federálnímu ministerstvu vnitra mělo s ním republikové ministerstvo pracovat v těsné spolupráci zejména při přípravě celostátní koncepce i jednotlivých zásad v oblasti veřejného pořádku, bezpečnosti osob a majetku a obrany státu, při stanovení organizace Pomocné stráže VB, při řešení otázek dohledu na vyřazování písemností a způsobu evidence archiválií a v dalších, většinou koncepčních, záležitostech jednotlivých oblastí bezpečnostního aparátu. Ministerstvo se organizačně stále dělilo na bezpečnostní úsek a úsek civilně-správní. Tyto úseky se pak dále členily na samostatné útvary, zpravidla správy nebo odbory. Organizační strukturu ministerstva, pracovní náplň jednotlivých útvarů a jejich vzájemné vztahy měl řešit nový organizační řád, na kterém již odpovědní pracovníci ministerstva začali pracovat.

Ještě koncem roku 1984 vyhlásil ministr vnitra ČSR ve svém rozkaze č. 11[88] ze dne 13. prosince 1984 zrušení sekretariátu ministra vnitra ČSR a štábu Ministerstva vnitra ČSR k 31. prosinci 1984 a zároveň zřízení kanceláře ministra vnitra ČSR a sekretariátu Ministerstva vnitra ČSR dnem 1. ledna 1985, kdy na kancelář ministra přešla agenda sekretariátu ministra vnitra a na sekretariát MV ČSR agenda štábu MV ČSR.[89]

Další méně výraznou úpravou v organizaci bezpečnostního úseku ministerstva bylo přejmenování republikových útvarů SNB (mimo Pohotovostního pluku VB ČSR) nařízené Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 4[90] dne 11. března 1986. Dnem 30. dubna 1986 byla zrušena Správa kriminální služby VB ČSR, Správa pořádkové a dopravní služby VB ČSR, Správa vyšetřování VB ČSR a odbor ochrany objektů ČSR. Místo nich byla dnem 1. května 1986 zároveň zřízena Správa kriminální služby, Správa pořádkové a dopravní služby, Správa vyšetřování VB a odbor ochrany objektů. Ztráta přívlastku VB v jejich názvu tak umožnila jejich přímé začlenění do struktury ministerstva,

86 Tamtéž. V oblasti řízení národních výborů zpracovávalo podklady týkající se organizační výstavby a působnosti národních výborů, organizovalo jednotný postup ministerstev při plnění opatření přijatých vládou týkajících se této oblasti, koordinovalo vydávání směrnic pro národní výbory a jimi spravované organizace, vydávalo *Věstník vlády ČSR pro národní výbory* a zajišťovalo vydávání týdeníku vlády ČSR *Národní výbory*.

87 Tamtéž. Kromě toho provádělo ministerstvo vývoj a výzkum prostředků v oboru požární ochrany, upravovalo výkon služby příslušníků dobrovolných jednotek požární ochrany a jejich účast při požárech a živelních pohromách v dohodě se Svazem požární ochrany ČSR a stanovovalo jejich výstroj, výzbroj a ochranné pomůcky.

88 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

89 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Organizační řády kanceláře ministra vnitra ČSR a sekretariátu ministerstva vnitra ČSR.

90 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

takže přestaly již být útvary SNB. Takto tedy byly – až na Pohotovostní pluk VB ČSR – republikové útvary SNB zrušeny.

Nejen novela statutu ministerstva, ale i další zásahy do organizační struktury MV ČSR si již neodkladně vyžádaly nové znění organizačního řádu ministerstva. Všechny dosavadní úpravy byly prováděny v zájmu sblížení organizačních struktur MV ČSR a MV SSR a podle možností i s FMV. V nové normě pak měla být postižena také rozšířená kompetence ministerstva (Správy pro místní hospodářství na CSÚ) v oblasti místního hospodářství. Organizační řád MV ČSR vyhlášený Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 9[91] dne 26. června, s účinností 1. července 1986 stanovil (na rozdíl od statutu[92]) zejména zásady činnosti a řízení v ministerstvu, zásady dělby práce, rozsah pravomoci, povinností a odpovědnosti vedoucích pracovníků ministerstva, organizační strukturu ministerstva a úkoly o jeho organizačních útvarů. Každý organizační útvar měl jediného vedoucího (náčelníka, ředitele apod.), který útvar řídil a odpovídal za jeho činnost. Také každý pracovník ministerstva měl mít pouze jednoho bezprostředně nadřízeného vedoucího pracovníka. Jménem ministerstva mohl vystupovat pouze ministr, a v rozsahu stanoveném statutem nebo na základě zmocnění také náměstci. Ostatní pracovníci mohli za ministerstvo jednat pouze na základě zmocnění. V rámci publikační a informační činnosti vydávalo MV ČSR na bezpečnostním úseku tato periodika: *Věstník ministerstva vnitra, Informační zpravodaj* (pro útvary Sboru požární ochrany), *Zpravodaj požární ochrany*, na civilně-správním úseku pak vycházel týdeník vlády ČSR *Národní výbory, Věstník vlády ČSR pro národní výbory, Provozní zpravodajství* (pro potřebu organizací místního hospodářství a národních výborů), *Dopravní a silniční zpravodaj* (pro potřebu odborů dopravy národních výborů), časopis *Správní právo, Archivní časopis* a *Sborník archivních prací*.

Ministerstvo vnitra ČSR se tedy nově členilo na tyto útvary:

BEZPEČNOSTNÍ ÚSEK
- **kancelář ministra**
- **sekretariát I. náměstka ministra**
- **sekretariát náměstka pro bezpečnostní úsek**[93]
- **sekretariát ministerstva vnitra**[94]

91 Tamtéž. Zde je k dispozici pouze obsahově identický Výnos ministra vnitra ČSR č. 2 z 26. června 1986.

92 Statut MV ČSR řešil postavení, působnost a základní úkoly ministerstva a jeho vztahy k ostatním ústředním orgánům a k národním výborům.

93 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Nový organizační řád byl vydán Rozkazem náčelníka sekretariátu NMV č. 1 dne 27. února 1987.

94 Tamtéž. Nový organizační řád sekretariátu MV ČSR doplněný o nově zřízený odbor automatizace řízení byl vydán Rozkazem náčelníka sekretariátu MV ČSR č. 5 dne 14. dubna 1987.

- **organizační odbor**
  - **a) oddělení ochrany utajovaných skutečností**
  - **b) vnitřní oddělení**
- **odbor analytiky, plánování a organizace**
  - **a) analytické oddělení**
  - **b)oddělení plánování, organizace a systemizace**
- **operační odbor**
- **odbor automatizace a řízení (od 14. dubna 1987)**

- **inspekce ministra**
- **Kádrová správa** [95]
- **Ekonomická správa**
- **Zdravotnická správa**
- **Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti** – podílela se na uskutečňování politiky KSČ, měla prosazovat usnesení stranických orgánů, podílela se tvorbě koncepce a zaměření základních předpisů pro svůj okruh činnosti, podílela se na řešení otázek morálně-politického stavu a kázně příslušníků SNB, odborně usměrňovala činnost politickovýchovného aparátu SNB v působnosti MV ČSR a spolu s velitelem PP VB ČSR řídila činnost zástupce velitele pro politickovýchovnou práci, do její kompetence spadalo také řízení Vzdělávacího institutu MV ČSR
- **Správa kriminální služby**
- **Správa pořádkové a dopravní služby**
- **Správa vyšetřování VB** [96]
- **Hlavní správa Sboru požární ochrany**
- **odbor ochrany objektů** – řídil činnost útvarů VB při využívání technických prostředků k ochraně a ostraze majetku v socialistickém vlastnictví, podílel se na rozpracování úkolů k ochraně objektů ministerstva a k ochraně objektů zvláštní důležitosti
- **odbor obrany** – byl útvarem pro řízení, provádění a zabezpečování přípravy k obraně před a za branné pohotovosti státu, zajišťoval úkoly spojené s členstvím ministra v Radě obrany republiky a plnil funkci sekretariátu Štábu obrany MV ČSR
- **odbor spojení**

CIVILNĚ-SPRÁVNÍ ÚSEK

- **sekretariát náměstka ministra pro civilně-správní úsek**
- **Archivní správa**
- **odbor pro národní výbory** – plnil úkoly ministerstva v oblasti řízení národních výborů vládou

95 Tamtéž. Nový organizační řád KS MV ČSR schválil ministr 17. února 1987 a poté byl vydán náčelníkem KS MV ČSR téhož roku.

96 Tamtéž. Nový organizační řád SV VB MV ČSR byl vydán Rozkazem náčelníka SV VB ČSR č. 5 ze dne 25. září 1987.

- **odbor vnitřní správy národních výborů** – zabezpečoval úkoly vyplývající z funkce ministerstva jako ústředního orgánu státní správy pro všeobecnou vnitřní správu a pro veřejný pořádek zajišťovaný národními výbory
- **odbor legislativy a koordinace předpisů**
- **odbor pro kádrovou a personální práci**
- **redakce týdeníku vlády ČSR** ***Národní výbory***
- **ekonomický odbor**
- **odbor obrany civilně-správního úseku**
- **Správa pro místní hospodářství** – plnila také úkoly sekretariátu náměstka ministra pro místní hospodářství
- **Správa pro dopravu** – byla ústředním orgánem státní správy a státního odborného dozoru ve věcech silniční a městské dopravy včetně metra, silničního hospodářství a drah zvláštního určení, měla kompetence odvětvového ústředního orgánu při řízení odborů dopravy a automobilového opravárenství v působnosti národních výborů, koordinovala výstavbu, opravy a údržbu silnic
- **útvar hlavního kontrolora** – řídil kontrolní činnost na civilně-správním úseku, koordinoval činnost orgánů vnější kontroly, vedl centrální evidenci všech stížností na civilně-správním úseku, závažné stížnosti pak sám prověřoval

ORGANIZACE PŘÍMO ŘÍZENÉ MINISTERSTVEM
za bezpečnostní úsek:

- **Pohotovostní pluk VB ČSR**[97]
- **Vzdělávací institut Ministerstva vnitra ČSR**[98]
- **Škola požární ochrany Ministerstva vnitra**[99]
- **útvary Veřejné bezpečnosti (s výjimkou činností spadajících do kompetence FMV)**[100]

97 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Pohotovostní pluk VB ČSR zajišťoval na území České socialistické republiky ochranu klidu a veřejného pořádku za mimořádných situací, plnil úkoly spojené s mimořádnými bezpečnostními opatřeními, organizoval a prováděl výcvik příslušníků stálého stavu i frekventantů pro výkon služby a zajišťoval výchovně-vzdělávací proces na úrovni praporčické školy SNB. V zájmu „zvýšení úrovně přípravy" frekventantů, tedy pro větší možnosti k jejich nasazení do akcí, stanovil ministr svým nařízením č. 2 ze dne 18. února a s účinností od 1. března 1987 řízenou praxi frekventantů jako součást výchovně-vzdělávacího procesu. V jejím rámci konali frekventanti službu v základních útvarech VB a v útvarech dopravní služby a také plnili úkoly stanovené velitelem PP VB ČSR. Zaměření a dobu řízené praxe určoval velitel pluku. Zároveň tímto rozkazem pro řízenou praxi frekventantů vydal ministr i směrnice.

98 Podle „Statutu MV ČSR".

99 Tamtéž.

100 Tamtéž.

- **krajské správy SNB a Správu SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (v rozsahu své působnosti) a jejich prostřednictvím okresní a jim na roveň postavené správy SNB**[101]

za civilně-správní úsek:

- **Institut ministerstva vnitra ČSR pro národní výbory a místní hospodářství**
- **Státní ústřední archiv Praha**
- **státní oblastní archivy (v jednotlivých krajích ČSR)** – při jejich správě uplatňovaly ke KS SNB své kompetence také příslušné útvary BÚ MV ČSR
- **národní podnik ROMO Fulnek**
- **národní podnik KOVO Cheb**
- **národní podnik KOVO Bzenec**
- **Výzkumný ústav místního hospodářství Praha**
- **Tisková, ediční a propagační služba místního hospodářství Praha**
- **Ústav silniční a městské dopravy Praha**
- **Silniční vývoj Brno**
- **Ústav silničního hospodářství Praha**
- **národní podnik Silniční stroje a zařízení Nová Paka**
- **Pragoprojekt Praha**
- **Dopravoprojekt Brno**

Vůči uvedeným organizacím, s výjimkou oblasti archivnictví, vystupovalo ministerstvo jako orgán komplexního hospodářského řízení i kontroly.

Ministr přímo řídil Kancelář ministra, Sekretariát ministerstva, Inspekci ministra, Kádrovou správu, Správu politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti, odbor obrany, Správu pro dopravu a útvar hlavního kontrolora. První náměstek ministra řídil jednak svůj sekretariát, Hlavní správu požární ochrany, Správu kriminální služby, Správu pořádkové a dopravní služby a odbor ochrany objektů, a mimo útvary ministerstva měl ještě ve své gesci Pohotovostní pluk VB ČSR (který vypadl z organizační struktury ministerstva a zařadil se do organizací ministerstvem přímo řízených), a řízení náčelníků správ Veřejné bezpečnosti, za jejichž činnost odpovídal ministrovi. Náměstkovi ministra pro bezpečnostní úsek byl podřízen jeho sekretariát, Ekonomická správa, Zdravotnická správa, odbor spojení a Správa vyšetřování VB. Náměstek ministra pro civilně-správní úsek (CSÚ) řídil Institut ministerstva vnitra pro národní výbory a místní hospodářství a všechny útvary tohoto úseku (mimo Správy pro místní hospodářství). A konečně náměstkovi ministra pro místní hospodářství byla podřízena pouze Správa pro místní hospodářství. Poradní orgány ministra zůstaly stejné – kolegia ministra pro každý úsek zvlášť, Porada vedení ministerstva,[102] Operativní porada ministra,[103]

101 Tamtéž.

102 Tamtéž. Tento orgán projednával zejména záležitosti vyžadující rychlý a koordinovaný postup a kolektivní posouzení před rozhodnutím ministra.

103 Tamtéž. Tato byla poradním orgánem ministra pro operativní řízení Veřejné bezpečnosti.

a další orgány pro řešení vybraných problémů.[104] Složení, působnost, přípravu a způsob jednání poradních orgánů určovaly jednací řády, které schvaloval ministr.

Před další významnou reorganizací ministerstva vydal ministr vnitra ČSR ještě nařízení č. 3[105] dne 4. března 1987 o výstavbě, zabezpečování provozu a využívání pultů centralizované ochrany k zajištění jednotného postupu, jehož součástí byly také směrnice pro tuto činnost. Pult centralizované ochrany (PCO) tak tvořil zabezpečovací systém k získání a přenosu informací potřebných zejména k odvrácení útoků na objekty chráněné tímto systémem. Na zřizování a provozu PCO se podílela SNB a uživatel objektu. Výběr objektů se prováděl podle určeného pořadí. Jako první byly na řadě objekty socialistických organizací, v nichž už došlo ke vloupání nebo ve kterých se nacházejí velké finanční, materiální či kulturní hodnoty (např. banky, spořitelny, pošty, sklady spotřebního zboží, muzea, galerie) a věci, kterými lze ohrozit životy a zdraví lidí. Pak přicházely v úvahu objekty socialistických organizací III. kategorie.[106] Další v pořadí byly objekty I. a II. kategorie, ze kterých byl na dispečerské stanoviště přenášen pouze paralelní signál o útoku. O výstavbě PCO rozhodoval I. náměstek ministra vnitra ČSR na základě návrhu cestou odboru ochrany objektů MV ČSR.

Ke změnám došlo také na úseku rezortního zdravotnictví, které zajišťovala v působnosti MV ČSR a v určeném rozsahu i FMV Zdravotnická správa MV ČSR. A to jak vlastním výkonem, tak také řízením výkonných zdravotnických zařízení – Zdravotnického ústavu MV ČSR v Praze, lázeňských léčebných ústavů MV ČSR v Karlových Varech, Mariánských Láznich, Františkových lázních a v Luhačovicích a Ústředního zdravotnického skladu MV ČSR ve Svojšicích. Zdravotnický ústav MV ČSR byl však Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 3[107] ze dne 31. března 1988 zrušen. Jeho úkoly převzala zároveň nově zřízená poliklinika MV ČSR, která se tak stala útvarem Sboru národní bezpečnosti, přímo řízeným ministerstvem vnitra ČSR, určeným k zdravotnickému zabezpečení příslušníků a pracovníků MV ČSR, příslušníků určených útva-

104 Tamtéž. Počet dalších poradních orgánů ministra se poněkud zvětšil, takže nyní pomáhaly ministrovi v jeho rozhodování: Zvláštní (rozkladová) komise ministra ČSR (připravovala rozklady podle zákona o správním řízení), Komise sociálního zabezpečení MV ČSR, Zvláštní komise ministra vnitra ČSR (pro řešení otázek služebního poměru příslušníků SNB, Poradní komise ministra vnitra ČSR (rozhodování o odvolání příslušníků do rozhodnutí o služebním poměru), vydavatelská rada týdeníku vlády ČSR *Národní výbory*, Vědecká archivní rada, Štáb obrany MV ČSR (řízení příprav k branné pohotovosti státu), Operační štáb ČSR (řízení útvarů SNB v průběhu mimořádných bezpečnostních opatření), Řídící komise (budování automatizovaného informačního systému národních výborů), Technická rada požární ochrany, Komise pro brannou výchovu a Koordinační komise (instrukce vydávané ústředními orgány státní správy týkající se národních výborů).

105 Tamtéž.

106 Tamtéž. Kategorii objektů a rozsah její ochrany vymezovaly směrnice pro střežení a zabezpečení důležitých objektů, vydané usnesením vlády ČSR č. 101 ze dne 14. dubna 1982.

107 Tamtéž.

rů FMV a SNB, popř. dalších osob. Řízení polikliniky dostal ke svým kompetencím náměstek ministra vnitra ČSR pro bezpečnostní úsek.

Vznik Sboru požární ochrany vyplývající z aplikace zákona ČNR č. 133/1985 Sb. a existence Hlavní správy PO v organizaci MV ČSR přinesla ministerstvu v oblasti požární ochrany nemalé problémy s jejím začleněním, které měla vyřešit nová úprava organizačního řádu. Navrhované změny měly postihnout její zcela zvláštní postavení ve struktuře ministerstva jako neorganické součásti bezpečnostního úseku. Tento úsek byl svou činností orientován na zabezpečování vnitřního pořádku a bezpečnosti, a z tohoto důvodu jeho pracovníci podléhali zvláštnímu režimu. Naproti tomu příslušníci Sboru požární ochrany zařazení na ministerstvu plnili úkoly ministerstva v oblasti požární ochrany, jež do úseku vnitřního pořádku a bezpečnosti nepatřila. Ministerstvo tak mělo pracovníky tří kategorií – příslušníky SNB, občanské pracovníky ministerstva a příslušníky Sboru požární ochrany zařazené na ministerstvu, takže bylo nutné rozhodnout, které rezortní předpisy se budou na jednotlivé pracovníky vztahovat. Začaly se také objevovat návrhy na vyčlenění Hlavní správy Sboru požární ochrany mimo oba úseky ministerstva. Taková novelizace se však jevila jako nevhodná, neboť v souvislosti s přípravou hospodářské přestavby se počítalo se změnami v působnosti ústředních orgánů republik i federace. Navíc v době ekonomické krize bylo zjevné, že by nastaly problémy v oblasti materiálního a finančního zabezpečení. Vyčleněním správy mimo oba úseky ministerstva by se porušila tradiční organizační zásada jeho členění v prvním stupni jen na dva úseky, takže nastaly obavy, že by opuštění této zásady mohlo oživit tendence k rozdělení civilně-správního úseku a zpochybnit jeho současné kompetence. Nakonec zvítězil konzervativní názor a ministr stanovil svým rozkazem č. 8[108] ze dne 25. srpna 1987 organizaci správ a útvarů Sboru požární ochrany a určil systemizaci správ Sboru požární ochrany národních výborů a útvarů Sboru požární ochrany v souladu s organizačním řádem ministerstva. Sbor požární ochrany v ČSR byl tedy tvořen na Ministerstvu vnitra ČSR Hlavní správou Sboru požární ochrany, která se dále členila na odbory, oddělení a skupiny. Na jednotlivých krajských národních výborech existovala krajská správa Sboru požární ochrany s náčelníkem, jeho zástupcem, odděleními a skupinami a krajský útvar SPO, který byl tvořen velitelem, jeho zástupci, skupinou operačního řízení, skupinami služeb a směnami výkonných požárníků. Tuto organizační strukturu opisovaly i ostatní správy a útvary na stejném nebo nižším stupni řízení. V hlavním městě Praze, v Brně, Ostravě, Plzni a Ústí nad Labem fungovaly městská správy SPO a jim podřízené městské útvary SPO a útvar SPO hl. m. Prahy. Na jednotlivých okresních národních výborech byly utvořeny zase okresní správy SPO s podřízenými okresními útvary SPO.[109] Na jednotlivých obvodních národních výborech v hlavním městě Praze vznikly obvodní správy SPO. V těchto obvodech však

108 Tamtéž.

109 Tamtéž. Okresní útvary nebyly zřízeny v okresech České Budějovice a Hradec Králové, kde jejich úkoly plnily krajské útvary SPO.

nebyly zřizovány obvodní útvary, ale jejich úkoly plnil útvar SPO hl. m. Prahy. Správy a útvary SPO měly sídlo totožné se sídlem příslušného národního výboru, i když existovaly pro některé okresy a pro Středočeský kraj výjimky. Výjimky z povinnosti zřídit útvar SPO měly i některé kraje a okresy. Náčelníkovi HS SPO uložil ministr úkol vydat vzorový organizační řád správ Sboru požární ochrany, včetně jim podřízených útvarů. Ten pak vyšel ve Sbírce pokynů Hlavní správy SPO MV ČSR č. 6[110] dne 30. října 1987 a vymezoval předmět činnosti, organizační úseky a v základní rovině i vnitřní organizační vztahy. Správa byla řízena radou příslušného národního výboru, krajské správy pak HS SPO MV ČSR. Jednotlivé útvary byly řízeny správou prostřednictvím velitele útvaru a sloužily ke zdolávání požárů a k záchranným pracím při živelních pohromách a jiných mimořádných událostech.

Fakt, že se socialistické plánované hospodářství dostávalo do stále větších problémů, se odrazil také ve fungování komunistického bezpečnostního aparátu. Pro oblast politiky sice XVII. sjezd KSČ (1985) žádné zvláštní úkoly nevytyčil, avšak v jeho závěrech bylo jednoznačně řečeno, že dosavadní administrativní cesty řízení národního hospodářství, ani styl, metody a pojetí politické činnosti již dále nevedou. Z toho vyplynul pro funkcionáře, tedy pro řídící pracovníky, požadavek na rozvíjení smyslu pro všechno nové (sic!) – pro nové přístupy k plánování, k uskutečňování úkolů a k jejich hodnocení. V prosinci 1987 se konalo 7. plenární zasedání ÚV KSČ, které přijalo žádost Gustáva Husáka na rozdělení jeho funkcí a zvolilo tedy nového generálního tajemníka KSČ Milouše Jakeše. Toto zasedání přijalo také komplexní program hospodářské přestavby, ve kterém mělo jít o výrazné zdokonalení a zároveň zjednodušení státního plánu a hlavně o plnou hospodářskou samostatnost podniků se svou samosprávou. Pokud by k tomu byla politická vůle a hospodářská přestavba se povedla, byla by to vlastně nejrevolučnější změna v řízení sociálně ekonomických procesů od Února 1948. Pořád to však byla socialistická ekonomika a nějak v těchto závěrech také chyběla strategie demokracie politické.

Pro vedení ministerstva vnitra ČSR znamenaly tyto tendence realizaci zásadních organizačních změn, a to plně na civilně-správním úseku v oblasti národních výborů, silniční dopravy, místního hospodářství a služeb, a přiměřeně také na úseku bezpečnostním po linii ekonomické správy a hospodářských odborů krajských správ. Neustále bylo zdůrazňováno zvýšení náročnosti na práci a její výsledný efekt, požadován důsledně disciplinovaný přístup k plnění úkolů a rozvíjení smyslu pro nové metody a analytickou práci při přípravě, plánování a realizaci všech opatření. Vedení ministerstva si také začalo naplno uvědomovat nutnost změnit organizaci a rozmístění sil SNB, neboť od vzniku federace se zvýšily počty pracovníků na centrálních útvarech, částečně i na krajských správách SNB, ale u základních článků organizace SNB se stavy postupně snižovaly. Navíc často vznikala malá pracoviště, která musela mít svého náčelníka, což mělo nepříznivý vliv na poměr mezi funkcemi řídícími a řízenými. Jako cesta ke

110 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

zlepšení se jevilo vytváření větších organizačních celků, případně spojování vedoucích funkcí a přerozdělení sil nejen mezi administrativní, řídící a výkonnou sférou ve prospěch výkonné služby, ale také mezi okresy a kraji. Na základě „Souboru opatření k programu hospodárnosti v 8. pětiletce v útvarech ministerstev vnitra, SNB, Pohraniční stráže a vojsk ministerstva vnitra", který vyšel ve společném Rozkaze ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 8 dne 12. listopadu 1986, a v zájmu řádného hospodaření s pracovními silami, mzdovými prostředky a k zajištění tabulkové kázně ve svém rezortu, pak vydal ministr vnitra ČSR 12. ledna 1987 rozkazem č. 1[111] zásady k zabezpečení systemizační kázně. Další opatření stranických a státních orgánů k přestavbě hospodářského mechanismu stanovila zásadu vysoké kvalifikace ústředních orgánů státní správy, s výlučným zaměřením na řízení, dlouhodobé plánování, prognózování a koncepci, a s výlučným oproštěním se od každodenní operativní činnosti, která měla být zajišťována podřízenými organizacemi. Tato zásada měla platit i pro rezortní ekonomiku, kde v návaznosti na celostátní změny metodiky financování a plánování v národním hospodářství měla být posilována pravomoc a odpovědnost krajských správ SNB

Snahy o eliminaci negativních dopadů v procesu přestavby československé ekonomiky vedly nejen k redukci ministerstev, ale také k výrazným změnám v organizační struktuře i personálním obsazení vedoucích funkcí. Do čela Ministerstva vnitra ČSR byl 21. dubna 1988 instalován nový ministr Václav Jireček.[112] V souvislosti s přijetím zákona ČNR č. 60/1988 Sb., kterým bylo zrušeno Ministerstvo vnitra ČSR a zřízeno Ministerstvo vnitra a životního prostředí ČSR, upravil ministr vnitra ČSR rozkazem č. 4[113] dne 29. dubna 1988 některé otázky týkající se činnosti ministerstva. Zatím tedy bylo stanoveno, že pracovní náplň dosavadních útvarů ministerstva je i nadále pracovní náplní útvarů bezpečnostního a civilně-správního úseku MVŽP ČSR. Mezitím se rozběhlo připomínkové řízení k návrhům změn v řídící a organizační struktuře ministerstva a jejího personálního zabezpečení. Ovšem přes proklamativní výroky o novém uspořádání spojeném se *„změnou obsahu, stylu a metod práce a důsledného prosazení nového myšlení a mechanismů řízení,"*[114] o správném vymezení rozsahu operativního řízení centrálou a nižšími stupni řízení, o zvyšování úrovně výkonu bezpečnostní služby prováděné útvary ministerstva v návaznosti na činnost územních útvarů SNB a o současném přizpůsobování forem a metod práce vnějším i vnitřním politickým podmínkám, vyplynulo nakonec z analýzy veřejněbezpečnostní situace, že si odpovědní funkcionáři ministerstva stále neví rady s dlouhodobým trendem nárůstu celkové kriminality i některých jejích aspektů, například nárůstem recidivy, majetkové kriminality a neklesajícího podílu mládeže na páchání trestných činů, vzrůstající brutalitou pachatelů či hospodářských deliktů.

111 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

112 Václav Jireček byl republikovým ministrem vnitra a posléze i životního prostředí do 5. prosince 1989.

113 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

114 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

Nepříznivá byla také situace v oblasti ochrany veřejného pořádku (uliční kriminality, výtržnosti, loupeže a opilství) i v účinnosti dozoru nad silničním provozem při ovlivňování dopravní nehodovosti, při přípravě a výchově řidičů či problémech s technickým stavem motorových vozidel a vozovek. K dosažení změn v těchto tendencích mělo směřovat nové uspořádání řídící a organizační struktury bezpečnostního úseku, kde snížením počtu řídících funkcí mělo dojít ke zvýšení odpovědnosti ustanovených náčelníků za splnění úkolů. „Účelným" soustředěním příbuzných pracovních problematik do jednoho útvaru se měla usnadnit součinnost jednotlivých služeb a jejich koordinace. Vyzdvihována byla také úroveň kádrové a personální práce při „zdokonalování politického a odborného vzdělávání příslušníků SNB a dalších forem politicko-výchovné práce".[115] I k tomu měla navrhovaná změna – spojení kádrové práce a vzdělávání do jednoho útvaru – vytvořit příznivé podmínky. Po převedení vzdělávacího úseku ke Kádrové správě se tak vytvořily podmínky pro „degradaci" Správy politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti na odbor. Problémy byly také s určením podřízenosti Správy vyšetřování VB. Ministr si ponechal přímé řízení jen u rozhodujících řídících útvarů a ostatní podřídil svému prvnímu náměstkovi, jedinému na bezpečnostním úseku.

Tímto uspořádáním by však nebyla splněna stále platná podmínka uvedená v usnesení předsednictva ÚV KSČ ze 17. prosince 1963, aby Správa vyšetřování nebyla podřízena náměstkovi ministra, který řídí operativní útvary. Toto rozhodnutí bylo učiněno za unitárního státního uspořádání, kdy pracovalo na ministerstvu vnitra více náměstků, takže v podmínkách MVŽP ČSR nebylo možné tuto podmínku výslovně splnit. Proto bylo stanoveno, že samostatným subjektem, který řídí operativní součásti, nebude v navrhované organizační struktuře I. náměstek, ale náčelník znovuvytvořené Hlavní správy VB. První náměstek se měl tedy stát jen objektivizujícím orgánem, který by zabezpečoval součinnost mezi HS VB a Správou vyšetřování VB, koordinoval jejich činnosti a garantoval procesní samostatnost vyšetřovatelů.

Nová struktura ministerstva měla vést k jednotě úkolů a činností, ke zjednodušení spolupráce a koordinace mezi útvary a službami, ke zvýšení odpovědnosti služebních funkcionářů za svěřené úseky a předpokládala „osvědčenou" třístupňovou organizaci řízení – vedení ministerstva, správa a odbor (nebo oddělení tam, kde počty míst nedovolovaly zřízení odboru a nešlo ho zařadit ani do jiného odboru). Realizace změn měla přinést jen na bezpečnostním úseku (BÚ) snížení počtu útvarů ze šestnácti na jedenáct. Celkové snížení počtu pracovních míst u útvarů BÚ pak o 154 (ze 749); z toho počet náčelníků se měl snížit o devět funkcí a počet dalších náčelníků odborů a oddělení o třináct.[116] Ušetřená funkční místa měla být využita k posílení některých útvarů VB provádějících přímý výkon služby.

115 Tamtéž.

116 Tamtéž.

Navrhované změny řídící a organizační struktury MVŽP ČSR měly vytvořit předpoklady pro další zkvalitnění centrálního řízení a promítly se do jeho nové podoby. V souladu se Statutem ministerstva vnitra a životního prostředí České socialistické republiky, schváleným usnesením vlády ČSR č. 202 z 1. července 1988,[117] stanovil ministr svým rozkazem č. 8[118] dne 25. července 1988 s účinností od 1. srpna 1988 změny v organizaci ministerstva. Ještě do konce roku pak vyšel v RMVŽP ČSR č. 12[119] dne 28. prosince 1988 a s účinností od 1. ledna 1989 také nový organizační řád.

Ministerstvo vnitra a životního prostředí ČSR se tedy po všech úpravách členilo na – úsek bezpečnostní, úsek civilně-správní a Hlavní správu Sboru požární ochrany:

BEZPEČNOSTNÍ ÚSEK

- **Vnitřní a organizační správa** – zajišťovala úkoly ministra jako člena vlády, úkoly spojené s řízením, organizací, normotvornou činností a vnějšími styky ministerstva, ke správě byl přičleněn právní odbor
- **sekretariát prvního náměstka ministra**
- **inspekce ministra**
- **Kádrová správa – řídila také Vzdělávací institut MVŽP**
- **Ekonomická správa**
- **Správa zdravotnického a sociálního zabezpečení** – podílela se na stanovení hlavních úkolů v oblasti péče o zdraví a sociální zabezpečení příslušníků SNB, zajišťovala léčebně-preventivní péči, plnila úkoly na úseku hygieny a epidemiologie, řídila polikliniku ministerstva, zdravotnický ústav Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, zdravotnické ústavy KS SNB a zdravotnické středisko PP VB ČSR
- **Hlavní správa Veřejné bezpečnosti** [120]
- **Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti** [121]
- **odbor obrany** [122] – plnil také funkci sekretariátu štábu obrany ministerstva
- **odbor politicko-výchovné, tiskové a propagační činnosti** – plnil také funkci tiskového orgánu ministerstva

117 Tamtéž. Jde pouze o návrh.

118 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. K dispozici je pouze obsahově identický Výnos ministra vnitra a životního prostředí ČSR č. 2 stejného data.

119 Tamtéž. K dispozici je pouze obsahově identický Výnos ministra vnitra a životního prostředí ČSR č. 5 stejného data.

120 ABS, nezpracovaný materiál (přírůstek – Organizační řády). Organizační řád HS VB MVŽP ČSR byl schválený ministrem 16. září 1989 a vydán v příloze Rozkazu náčelníka HS VB MVŽP ČSR č. 3/1989.

121 Tamtéž. Organizační řád Správy vyšetřování VB MVŽP ČSR byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka SVVB MVŽP ČSR č. 7/1989.

122 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Organizační řád odboru obrany byl vydán v příloze Rozkazu náčelníka OO MVŽP ČSR č. 17/1989.

CIVILNĚ SPRÁVNÍ ÚSEK
- **sekretariát náměstka ministra pro civilně-správní úsek**
- **sekretariát náměstka ministra pro místní hospodářství a dopravu**
- **odbor pro národní výbory**
- **odbor legislativy a koordinace předpisů**
- **odbor vnitřní správy a archivnictví**
- **odbor pro kádrovou a personální práci**
- **odbor životního prostředí** – podílel se na stanovení úkolů a realizaci jednotné státní politiky ve věcech životního prostředí, na přípravě návrhů limitů zatížení životního prostředí a normativů využívání přírodních zdrojů, na přípravě prognóz, koncepcí a programů ČSSR, zpracovával je pro území ČSR a koordinoval jejich realizaci, podával návrhy na řešení rozporných stanovisek ústředních orgánů ČSR, plnil úkoly zakladatele a orgánu hospodářského řízení státního podniku Racionalizační a experimentální laboratoř
- **redakce týdeníku vlády ČSR *Národní výbory***
- **ekonomický odbor**
- **Správa pro místní hospodářství**
- **Správa pro dopravu**
- **útvar hlavního kontrolora**

Nové organizační řády jednotlivých útvarů pak vycházely postupně cestou rozkazů příslušných náčelníků.

Ministr si ponechal v podřízenosti Vnitřní a organizační správu, inspekci ministra, Kádrovou správu, odbor obrany a útvar hlavního kontrolora. Ostatní útvary bezpečnostního úseku řídil I. náměstek ministra a k tomu mu ještě byl podřízen Pohotovostní pluk VB ČSR a v rozsahu působnosti jemu podřízených útvarů ministerstva též náčelníci krajských správ SNB a Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje. Náměstek ministra pro civilně-správní úsek měl ve své gesci všechny útvary tohoto úseku mimo Správy pro místní hospodářství a Správy pro dopravu, které řídil spolu se svým sekretariátem k tomu určený náměstek. Redukce se týkala také poradních orgánu ministra. Byla zrušena Porada vedení MV, Operativní porada ministra vnitra, vydavatelská rada týdeníku vlády ČSR *Národní výbory*, Technická rada požární ochrany a Komise pro brannou výchovu. Vědecká archivní rada se sice zrušení nedočkala, nebyla však již deklarována jako poradní orgán ministra. Do nového organizačního řádu byly zahrnuty také politické a společenské organizace – Hlavní výbor KSČ, Hlavní výbor SSM a orgány ROH.

Veškerá působnost, práva a povinnosti bývalé kanceláře ministra přešla novým uspořádáním na Vnitřní a organizační správu. Agenda sekretariátu ministerstva byla rozdělena mezi Vnitřní a organizační správu, Kádrovou správu a Hlavní správu VB. Správa zdravotnického a sociálního zabezpečení převzala část úkolů Ekonomické správy a celou Zdravotnickou správu. Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti část svého vzdělávacího programu předala Kádrové správě

a stala se tak odborem. Hlavní správa VB převzala Správu kriminální služby, Správu pořádkové a dopravní služby a odbor ochrany objektů. Odbor spojení převzala Ekonomická správa. Část úkolů náměstka pro civilně-správní úsek`CSÚ) převzal odbor pro kádrovou a personální práci, kterému ke stávajícím úkolům přibyla také část agendy odboru vnitřní správy národních výborů. Zbytek tohoto odboru a také bývalou Archivní správu převzal nový odbor vnitřní správy a archivnictví. Některé úkoly ekonomického odboru na CSÚ byly předány útvaru hlavního kontrolora. Odbor obrany na CSÚ byl zrušen a jeho agenda rozdělena mezi sekretariát náměstka ministra pro civilně-správní úsek (ve vztahu k útvarům řízených náměstkem pro CSÚ) a sekretariát náměstka ministra pro místní hospodářství a dopravu (ve vztahu k útvarům řízeným tímto náměstkem). Na civilně-správním úseku pak přibyl odbor životního prostředí se svými specifickými úkoly. Také rezortní školství prodělalo od roku 1973 (zavedena nová soustava rezortních škol) několik drobných úprav. V roce 1985 pak byla navrhována změna v koncepci rezortního vzdělávání,[123] avšak na koordinační poradě ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR dne 18. ledna 1988 bylo rozhodnuto o převedení celé oblasti rezortního školství spolu s příslušnými tabulkami složení a počtů ke Kádrové správě FMV, ke Kádrové správě MV ČSR (tento úkol byl realizován zavedením nové organizace ministerstva) a k MV SSR od 1. července 1988.

Poslední zásah útvarů Sboru národní bezpečnosti na Národní třídě proti účastníkům povolené studentské demonstrace 17. listopadu 1989 zlomil totalitnímu režimu vaz. Po vítězství sametové revoluce došlo k formování nového politického systému a společenských vztahů na principech demokracie a dodržování zákonnosti. Na republikovém ministerstvu vnitra a životního prostředí byl 5. prosince 1989 instalován nový ministr Antonín Hrazdíra[124] a reorganizace ministerstva tak nabraly rychlé obrátky.

Již 15. prosince 1989 vydal ministr rozkaz č. 12[125] o současných úkolech a zaměření útvarů bezpečnostního úseku ministerstva a útvarů Veřejné bezpečnosti jím řízených. Změna systému od nich vyžadovala činnost pod společenskou kontrolou, navíc se měla v úloze těchto orgánů neprodleně projevit i změna Ústavy, týkající se dřívější vedoucí úlohy KSČ. Útvary Veřejné bezpečnosti měly nadále plnit jen ty úkoly, které pro tuto složku vyplývaly z obecně závazných právních předpisů, pokud neodporovaly novým zásadám. Náčelníci útvarů bezpečnostního úseku ministerstva, náčelníci

123 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. V materiálu byla navrhována organizační opatření, jež řešila délku přípravy ve školách, změny jejich dislokace a soustředění školských zařízení. Určujícím hlediskem jejich dislokace měl být fakt, zda organizace škol SNB, PS a vojsk MV a obsah jejich výchovně-vzdělávacího procesu bude korelovat s aktuálními i perspektivními potřebami bezpečnostní praxe.

124 Antonín Hrazdíra byl ministrem vnitra do 27. června 1990.

125 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

krajských správ SNB, okresních správ SNB a jim na roveň postavení funkcionáři a náčelníci všech útvarů VB měli v tomto smyslu přezkoumat všechny své rozkazy a pokyny a rozhodnout o jejich další platnosti. Pohotovostní pluk VB ČSR měl nadále plnit pouze úlohu školícího zařízení pro nově nastupující příslušníky SNB. Kromě toho mohl být nasazen jen při zajišťování společenských akcí nebo při likvidaci následků vážných havárií a živelních pohrom, avšak jen se souhlasem ministra a pod dohledem zkušených příslušníků VB.

Zároveň měnil ministr tímto rozkazem také organizaci bezpečnostního úseku MVŽP ČSR. K 18. prosinci 1989 zrušil odbor politickovýchovné, tiskové a propagační činnosti[126] a pro úkoly v oblasti tiskové a propagační činnosti zřídil jako samostatný útvar odbor pro styk s veřejností,[127] který si přímo podřídil. Dále vyčlenil z Vnitřní a organizační správy právní odbor, rovněž jako samostatný útvar, který řídil přímo. Náčelníka právního odboru jmenoval členem svého kolegia pro bezpečnostní úsek. A nakonec ministr zrušil ve svém rezortu také všechny dosavadní funkce příslušníků SNB na bývalém Hlavním výboru KSČ i Hlavním výboru SSM.

Dalším rozkazem č. 13[128] z 18. prosince 1989 vyloučil ministr – v zájmu objektivního výkonu služby Veřejné bezpečnosti a jejího řízení ministerstvem dnem 1. ledna 1990 – jakoukoliv politickou činnost v oboru působnosti BÚ MVŽP ČSR, tedy i na útvarech jím řízených. V souladu se změnou československé ústavy a probíhajícím demokratizačním procesem ve všech oblastech společnosti schválil ministr 20. prosince 1989[129] opatření k zásadním změnám v organizaci, v obsahu a charakteru činností kádrových útvarů v rámci MVŽP ČSR. V první řadě se mělo upustit od všech činností, které se jakýmkoliv způsobem dotýkaly kádrových pořádků stranických orgánů všech stupňů, tedy práce s tzv. kádrovými rezervami ve stranické nomenklatuře, jejich hodnocení, ustanovování do funkcí atd. Základem jejich práce měla být nadále pouze personalistika a na ni navazující činnosti charakteristické pro rezort ministerstva vnitra. Významnou oblastí v činnosti personálních útvarů mělo být také řízení a ovlivňování rezortního vzdělávacího systému, úsek systemizace a tarifikace, výběr do služby SNB a stabilizace příslušníků. Zároveň s novými podmínkami byly změněny i názvy těchto útvarů tak, aby plně vystihovaly přepracovaný obsah jejich činnosti.

126 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Stranické a politickovýchovné orgány byly zrušeny bez náhrady a místa, získaná tímto organizačním opatřením, měla být převedena do ministrovy dispoziční zálohy, aby je v budoucnu mohl použít pro posílení přímého výkonu bezpečnostní služby složka VB.

127 Tamtéž. Odbor měl zajišťovat ve směru k veřejnosti zejména tiskovou, publikační a propagační činnost a to ve všech masových sdělovacích prostředcích a daleko širším rozsahu než doposud. Takto pak mohlo být zajištěno informování veřejnosti o činnosti VB, reagence na podněty občanů a propagace služby VB k získání odpovídajícího postavení složky VB ve společnosti.

128 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

129 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

Termín kádrový bylo nahrazeno slovem personální, ke Kádrové správě MVŽP a ke kádrovým odborům na KS SNB byla přidána agenda škol, takže jejich název byl upraven na Personální a školskou správu MVŽP ČSR a personální a školský odbor KS SNB. Z uvedených důvodů se také rušily tzv. kádrové spisy příslušníků SNB, vedené dosud podle NMV ČSSR č. 40/1975. Tyto nahradily osobní spisy, které svým obsahem měly odpovídat specifice služebního poměru a opatřením z něho vyplývajícím (povyšování, ustanovování do funkcí, kázeňská pravomoc apod.).[130] S novými politickými podmínkami přišla na řadu také snaha o nápravu nespravedlností spáchaných komunistickým režimem v době tzv. normalizace.

K projednávání žádostí o rehabilitaci bývalých příslušníků SNB, kteří byli propuštěni nebo uvolněni ze služebního poměru pro politickou nezpůsobilost ke službě v souvislosti s událostmi roku 1968, zřídil ministr vnitra ČSR svým rozkazem č. 14 rehabilitační komisi ministra vnitra ČSR a stanovil postup při posuzování žádostí podle předpisů upravujících služební poměr příslušníků SNB a podle jednacího řádu rehabilitační komise.

Veřejná bezpečnost

Dosavadní systémy řízení Veřejné bezpečnosti a jejich organizační struktura se postupně formovaly od vzniku federativního uspořádání státu, kdy oblast vnitřního pořádku a bezpečnosti státu byla ústavním zákonem (zákon č. 143/1968 Sb.[131]) svěřena do společné působnosti federace a republik, přičemž rozdělení kompetencí mezi federací a republikami ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti upravil až tzv. kompetenční zákon Federálního shromáždění (zákon č. 128/1970 Sb). Vycházelo se ze zásady, že Federální ministerstvo vnitra mělo řídit Státní bezpečnost a zákonem taxativně vymezené činnosti útvarů Veřejné bezpečnosti, a republiková ministerstva zase útvary Veřejné bezpečnosti s uvedenou výjimkou. Do roku 1975 zabezpečovalo centrální řízení ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti v působnosti Ministerstva vnitra ČSR prostřednictvím útvarů Veřejné bezpečnosti, včetně řízení a dohledu na bezpečnost a plynulost silničního provozu, Hlavní velitelství VB, které navíc provádělo i některé exekutivní činnosti. Od 1976, kdy bylo Hlavní velitelství VB zrušeno, spravoval Veřejnou bezpečnost v zásadních věcech ministr, přičemž zejména oblast operativního řízení byla svěřena I. náměstkovi, který řídil útvary VB cestou jejich náčelníků na krajském stupni. K zabezpečení úkolů

130 Tamtéž. V rozkaze byl také přesně určen obsah osobního spisu. V tomto smyslu měly personální útvary nejpozději do 31. března 1990 vytřídit písemnosti, které osobní spis obsahovat neměl a předat je příslušníkům, kterých se týkaly. Výjimku tvořily materiály přísně tajného charakteru, které měly být uloženy, zapečetěny a po povolení skartace zničeny.

131 Ve znění pozdějších zákonů č. 128/1970 Sb. a č. 133/1970 Sb., zákony SNR č. 207/1968 Sb. a ČNR č. 2/1969 Sb. ve znění zákona č. 147/ 1970 Sb.

ministerstva ve složce VB byly zřízeny útvary – Správa kriminální služby, Správa pořádkové a dopravní služby, Správa vyšetřování VB a odbor ochrany objektů, které byly po linii jednotlivých služeb odbornými útvary plnícími převážně metodickou úlohu. Řídící pravomoc ministra zabezpečoval sekretariát ministra, jeho kontrolní činnost inspekce ministra a ostatní úkoly další útvary MV ČSR v rozsahu své věcné příslušnosti. Na řízení Veřejné bezpečnosti na úrovni krajů, okresů a obvodů se podílely rovněž národní výbory,[132] které byly oprávněny ukládat úkoly příslušným útvarům Veřejné bezpečnosti při zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku. Zatím poslední komplexní norma pro ujasnění vztahů a pravomocí ve složce Veřejné bezpečnosti – „Prozatímní směrnice k řízení Veřejné bezpečnosti", vyšla v dubnu 1979 ve společném rozkaze ministrů vnitra č. 4.

Nejen proto, že „dočasnost" měly tyto směrnice i ve svém názvu, začalo se brzy pracovat na jejich další úpravě se snahou o preciznější formulace a jasnější vymezení pravomocí k řízení Veřejné bezpečnosti. Je otázkou, zda se to mohlo vzhledem k přetrvávající složitosti organizační struktury, a z toho vyplývajících kompetenčních sporů republikových a federálních útvarů VB (viz kapitola Federální ministerstvo vnitra), podařit. Evidentní snaha federální centrály o přisvojení si co největšího množství rozhodovacích oprávnění a možnosti zasahování do chodu útvarů Veřejné bezpečnosti vedla k permanentní kritice ze strany republikového ministerstva vnitra, jehož odpovědní odborníci neustále zdůrazňovali původní myšlenku rozdělení odpovědnosti za řízení bezpečnostního aparátu – Federální ministerstvo vnitra za státní bezpečnost a ochranu hranic, republiková ministerstva za veřejný pořádek a bezpečnost realizovanou útvary VB. Nové „Zásady řízení činnosti útvarů Veřejné bezpečnosti", vyšly ve společném Rozkaze ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 9[133] dne 21. srpna 1985 s nabytím účinnosti dnem 1. října 1985 a platily vlastně až do zániku Sboru národní bezpečnosti.[134] Nová norma byla oproštěna od různých nekonkrétních zásad typu účelné dělby práce a delegace úkolů, vertikální a horizontální dělby práce či komplexního nebo liniového, popřípadě metodického řízení. Úprava systému řízení si kladla za cíl podrobněji a přesněji rozpracovat tři hlavní oblasti – vzájemné vztahy ministerstev vnitra při řízení Veřejné bezpečnosti, řídící vztahy jednotlivých ministerstev vnitra vůči krajským správám SNB a jejich útvarům VB a konečně vztahy příslušných útvarů ministerstev k útvarům složky VB krajských správ SNB. Účelem těchto zásad tedy byla konkretizace vztahů orgánů FMV a republikových ministerstev vnitra při realizaci společné působnosti ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti a stanovení jednotného postupu při řízení útvarů Veřejné bezpečnosti. Upravenou normou měly být vytvořeny podmínky pro takový rozhodovací proces, v němž bude rozhodnutí

132 Povinnosti orgánů VB v této souvislosti vyplývaly ze zákonů č. 69/1967 Sb. a č. 40/1974 Sb. (o SNB), blíže upraveny pak byly nařízením vlády ČSR č. 18/1975 Sb.

133 ABS, nezpracovaný fond společných RMV ČSSR, ČSR a SSR.

134 Tyto zásady byly zrušeny Nařízením ministra vnitra ČSFR č. 18/1991.

připraveno včas a kvalitně, se znalostí stanovisek federálních i republikových orgánů a s prosazením koordinované činnosti založené na vymezení a dělbě kompetencí při plném uplatnění odpovědnosti. Sledovalo se jimi také naplnění koncepční úlohy FMV, včetně zabezpečení důsledné realizace přijatých plánů, i vytváření takového systému ve vzájemných vztazích, který by předcházel konfliktním situacím při tvorbě a realizaci jednotlivých rozhodnutí.

Oprávnění FMV řídit činnost útvarů VB se vztahovalo jen k oblastem vymezeným taxativně zákonem (zákon č. 128/1970 Sb.), ale oprávnění koordinovat činnost orgánů republik se vztahovalo i na ostatní oblasti řízení ozbrojených bezpečnostních sborů a bylo spojeno také s právem vydávat závazné pokyny (č. 128/1970 Sb.). Jednota a „souladnost" při plnění bezpečnostních úkolů se měla odehrávat ve vzájemné součinnosti a soustavné spolupráci orgánů FMV s republikovými ministerstvy vnitra, zejména při přípravě návrhů obecně závazných právních předpisů, při přípravě, tvorbě a realizaci plánů a návrhů významných rozhodnutí i při důsledném sledování plnění úkolů na základě jednotného uplatňování bezpečnostní politiky federace. (Takže i v nových předpisech přetrvávaly zárodky budoucích kompetenčních sporů, protože jasné určení a striktní rozdělení pravomocí k řízení jednotlivých složek bylo za současných podmínek neprosaditelné.) Federální ministerstvo vnitra tedy řídilo činnost útvarů VB v zákonem vymezených oblastech, avšak formy řízení byly stanoveny pouze rezortními předpisy FMV.

V definovaném rozsahu činností řídil náčelníky správ VB KS SNB a útvarů jim na roveň postavených[135] I. náměstek ministra vnitra ČSSR. Úkoly FMV při řízení útvarů VB, zejména při přípravě a kontrole řídících aktů, pak zabezpečovala Federální správa VB, která dále řídila také činnost útvarů VB při odhalování vymezené trestné činnosti, vedla kriminalistické a jiné evidence a statistiky pro potřeby orgánů VB, zajišťovala celostátní pátrání, vykonávala expertizní činnosti pro potřeby útvarů VB a vědeckovýzkumné práce ve složce VB. Ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti svěřených do působnosti ČSSR mohlo FMV vyžadovat podklady pro řídící činnost přímo od ministerstev vnitra a v rozsahu s nimi dohodnutém i od příslušných útvarů VB.

Ministerstva vnitra obou republik řídila naopak činnost útvarů VB, s výjimkou činností svěřených do působnosti FMV, a v tomto rozsahu řídila také náčelníky správ VB KS SNB. Úkoly MV ČSR při řízení útvarů VB řešila Správa kriminální služby VB ČSR, Správa pořádkové a dopravní služby VB ČSR, Správa vyšetřování VB ČSR a odbor ochrany objektů ČSR. Koordinaci činnosti republikových ministerstev vnitra při řízení útvarů VB zajišťovalo FMV závaznými pokyny, které podepisoval ministr vnitra ČSSR. K tomu mohl federální ministr svolávat koordinační porady s ministry vnitra republik a náměstek ministra vnitra ČSSR koordinační

135 Tím se rozuměly Správa VB Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, Správa VB Správy SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje a městské správy VB v Praze a Bratislavě.

porady odpovídajících náměstků. Aby mohlo být zajištěno sladění všech aktivit při řízení Veřejné bezpečnosti měla republiková ministerstva zasílat Federálnímu ministerstvu vnitra roční plány svých bezpečnostních úseků, rezortní předpisy a základní akty řízení bezpečnostních úseků, zprávy o stavu a vývoji veřejno-bezpečnostní situace, hodnocení po jednotlivých odborných liniích, hodnocení účinnosti rezortních předpisů a aktů řízení vydávaných ministry a jejich náměstky. Federální správě VB měli náčelníci útvarů řídících Veřejnou bezpečnost na MV ČSR a MV SSR poskytovat v rámci součinnosti informace, návrhy a náměty na zdokonalování metod a prostředků k výkonu služby. Na krajské úrovni pak náčelníci správ VB KS SNB a útvaru jim na roveň postavených řídili správu VB a zástupce náčelníků okresních (v Praze obvodních) správ SNB pro VB, městských správ SNB a náčelníky základních útvarů VB přímo podřízených správě VB. Dále zabezpečovali plnění úkolů vyplývajících z plánovacích dokumentů, řídících aktů a z pokynů příslušných náměstků ministrů vnitra. Zástupci náčelníků okresních (obvodních) správ SNB pro VB a městských správ SNB pro VB v Plzni, Ostravě, Brně a Košicích řídili odbor VB a náčelníky základních útvarů VB přímo podřízených odboru VB. Nově upravená norma k řízení Veřejné bezpečnosti byla sice mnohem výstižnější, jasnější a stručnější než směrnice předešlé, avšak kompetenční spory o řízení VB vlastně vyřešil až vývoj po listopadu 1989, kdy byly striktně nastaveny kompetence k řízení jednotlivých složek bezpečnostního aparátu.

Ministerstvo vnitra ČSR organizovalo a řídilo prostřednictvím útvarů Veřejné bezpečnosti také činnosti určené k plnění úkolů civilní obrany. „Pokyny pro činnost Veřejné bezpečnosti při ochraně veřejného pořádku a bezpečnosti v systému civilní obrany" vydal ministr vnitra ČSR v rozkaze č. 11[136] dne 11. září 1986.[137] Výkonnými a odbornými orgány MV ČSR pro zabezpečení stanovených úkolů byly – odbor obrany MV ČSR, který zároveň plnil úkoly metodického řízení civilní obrany jako součásti příprav k obraně, Správa pořádkové a dopravní služby MV ČSR a Správa kriminální služby MV ČSR, které se zase podílely po linii odborného řízení na zabezpečování činnosti útvarů VB a na vlastním zpracování příslušných plánů opatření, a v případě kriminální služby i na plánech opatření při identifikaci osob usmrcených po nepřátelském napadení. Do systému civilní obrany byly samozřejmě zapojeny také krajské a okresní správy SNB. Správy VB KS SNB (Městská správa VB Praha) byly útvarem náčelníka pro zabezpečení civilní obrany na území kraje a k tomu zpracovávaly příslušné plány. Současně odborně a metodicky řídily odbory VB OS SNB, které totéž zajišťovaly pro území okresu. Metodickým orgánem náčelníka KS SNB pro civilní obranu bylo oddělení obrany KS SNB. Na úrovni okresu se stejnou problematikou

136 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

137 Tamtéž. Tím zrušil původní „Metodické pokyny pro organizaci a činnost pořádkové služby v systému civilní obrany, zabezpečované Veřejnou bezpečností" vydané Hlavní správou VB 10. května 1967.

zabýval starší referent obrany OS SNB.[138] Správa pořádkové a dopravní služby MV ČSR a Správa kriminální služby MV ČSR pak pracovaly v součinnosti se Štábem civilní obrany ČSR a odborem obrany ČSR, krajské a okresní správy SNB zase úzce spolupracovaly s územními štáby civilní obrany národních výborů. K operativnímu řízení činnosti VB při plnění úkolů v systému civilní obrany byli do příslušného územního štábu civilní obrany vysíláni představitelé služby ochrany veřejného pořádku a bezpečnosti. Úkoly Veřejné bezpečnosti pro zabezpečení činnosti ve prospěch civilní obrany tedy byly součástí výkonu bezpečnostní služby, avšak zvláštní síly a prostředky Sboru národní bezpečnosti se k tomuto účelu nevyčleňovaly.

V souvislosti s rozsáhlou reorganizací rezortních ministerstev v roce 1988 byl opět změněn také systém řízení útvarů Veřejné bezpečnosti. To znamenalo, že na nově vytvořeném Ministerstvu vnitra a životního prostředí ČSR začala pro oblast kriminální, pořádkové, dopravní a správní služby a služby ochrany objektů pro řízení, organizaci a kontrolu činností útvarů Veřejné bezpečnosti fungovat od 1. října 1988 Hlavní správa VB. Správa byla zřízena Rozkazem ministra vnitra a životního prostředí ČSR č. 8 ze dne 25. července 1988 a podřízena prvnímu náměstkovi ministra. Rozsah její působnosti byl odvozen z obecně závazných právních předpisů, upravujících kompetence MV ČSR jako orgánu státní správy pro veřejný pořádek a bezpečnost, pro zajišťování bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, pro vnitřní věci a řízení útvarů Veřejné bezpečnosti. Vyplýval také ze statutu a organizačního řádu ministerstva. Správa tedy řídila, koordinovala a kontrolovala činnost útvarů VB při plnění hlavních úkolů boje s kriminalitou, při ochraně československé ekonomiky, veřejného pořádku a bezpečnosti silničního provozu a správních agend. Zpracovávala předpisy upravující jednotlivé oblasti výkonu služby VB, měla sledovat účelnost těchto předpisů a jejich respektování, připravovala podklady pro řídící činnost ministerstva ve věcech Veřejné bezpečnosti. Navíc se podílela na zajištění dalšího odborného vzdělávání příslušníků VB, usměrňovala a koordinovala opatření správ VB KS SNB, správ SNB a Městské správy Praha k dosažení stanovených cílů. A v neposlední řadě zajišťovala v rámci Sboru národní bezpečnosti spolupráci Veřejné bezpečnosti s orgány činnými v trestním řízení, s národními výbory a ostatními státními, družstevními a společenskými

138 Tamtéž. U všech útvarů, které se na zabezpečení civilní obrany podílely, se zpracovávala „Dokumentace k zabezpečení úkolů VB v systému civilní obrany", která byla součástí dokumentace jednotlivých útvarů pro činnost za BPS a zpravidla obsahovala předpisy upravující zabezpečení úkolů VB v systému CO: plány bezpečnostních zajištění při evakuaci obyvatelstva, plány BO při dočasném „vymístění" obyvatelstva z příhraničních oblastí, plán identifikace usmrcených osob, plán bezpečnostního zajištění k ochraně obyvatelstva a objektů národního hospodářství před účinky průlomových vln, před napadením klasickými zbraněmi a zbraněmi hromadného ničení, typové plány jednotlivých BO při provozních haváriích a další dokumentaci pro činnost představitele veřejného pořádku a bezpečnosti v příslušném územním štábu CO a pro činnost příslušníka SNB pověřeného prací v evakuační komisi dotyčného národního výboru.

organizacemi. Na Hlavní správu VB přešla také povinnost řídit a kontrolovat útvary VB při zřizování jednotek Pomocné stráže VB, podílela se na organizaci pořádkové služby VB při plnění úkolů v systému civilní obrany a zabezpečovala plnění úkolů ministerstva v systému mimořádných bezpečnostních opatření, přičemž fungovala jako sekretariát operačního štábu ČSR a nakonec plnila agendu obranných příprav.

Organizační řád **Hlavní správy Veřejné bezpečnosti MVŽP** byl ministrem vnitra a životního prostředí schválen až 16. září 1989 a poté vyšel v Rozkaze náčelníka HS VB MVŽP ČSR č. 3/1989.[139]

Organizační struktura a náplň práce organizačních celků měla podobu:

- **náčelník Hlavní správy Veřejné bezpečnosti** – řídil správu a odpovídal za její činnost, přímo řídil náčelníka organizačního a operačního odboru, organizoval tvorbu plánu činnosti správy a kontroloval jeho plnění, vydával v rámci své pravomoci rozkazy a kádrové rozkazy, navrhoval vnitřní organizační úpravy v rámci správy, odpovídal za morálně politický stav a kázeň příslušníků správy, jejich politický a odborný růst, jejich bojovou a tělesnou připravenost, odpovídal za dodržování zásad ochrany utajovaných skutečností a spisového pořádku, za připravenost správy k plnění úkolů bojové pohotovosti, ochranných příprav a mimořádných bezpečnostních opatření, dbal na dodržování zásad hospodárnosti, ve vymezeném rozsahu disponoval rozpočtovými prostředky, organizoval a podílel se na stanovení hlavních úkolů VB, vydával v rámci působnosti správy interní předpisy pro činnost VB, činil neodkladná opatření při výskytu mimořádných událostí a závažných trestných činů na území ČSR, nebyla-li vyhrazena jiným funkcionářům ministerstva, a o svých opatřeních měl informovat I. náměstka MVŽP ČSR, schvaloval jednací řád štábu náčelníka správy, jmenoval a odvolával členy svých poradních orgánů, I. zástupce náčelníka Hlavní správy Veřejné bezpečnosti – zastupoval náčelníka správy v době jeho nepřítomnosti v plném rozsahu práv, povinností a odpovědnosti náčelníka, řídil a kontroloval činnost na úsecích kriminální služby, služby ochrany objektů, operativního sledování a „ustanovky“
- **zástupce náčelníka Hlavní správy Veřejné bezpečnosti** – zastupoval náčelníka správy, nemohl-li jej zastupovat I. zástupce, řídil a kontroloval činnost na úsecích pořádkové a správní služby a dopravní služby
- **organizační a operační odbor**
  a) organizační a analytické oddělení – zabezpečovalo organizačně administrativní práce související s činností správy, zejména dodržování zásad spisového pořádku, vedlo příslušné evidenční pomůcky pro spisovou manipulaci, zajišťovalo příjem, oběh a ukládání spisů a jejich vyřazování, vedlo evidenci služeb-

139 ABS, nezpracovaný materiál (přírůstek – Organizační řády).

ních předpisů, rozkazů a pomůcek, plnilo úkoly spojené s kádrovou a kázeňskou pravomocí náčelníka správy a s personální činností, zabezpečovalo obsahovou věcnost a úplnost předkládání návrhů kádrových, personálních a kázeňských opatření, k tomu vedlo stanovené přehledy a evidence, zpracovávalo hlášení o stavu správy a osobních změnách příslušníků správy, vedlo záznamy o dovolených, služebním volnu a pracovní neschopnosti, organizovalo nástup na zdravotní rehabilitace, vedlo agendu rekreací, zabezpečovalo materiálně-technické a finanční prostředky k činnosti správy, zpracovávalo plány služební přípravy příslušníků správy, posuzovalo z obsahového hlediska tvorbu a způsob hodnocení ročních plánovacích dokumentů správ VB KS SNB v ČSR, zpracovávalo náměty a návrhy hlavních úkolů VB, návrhy řídících aktů náčelníka správy, zabezpečovalo jednání jeho poradních orgánů, analyzovalo veřejněbezpečnostní situaci, sledovalo výskyt mimořádných událostí (MU) v národním hospodářství a závažných trestných činů, podílelo se na tvorbě a úpravě interních předpisů

b) operační středisko – sledovalo výskyt mimořádných událostí a závažných trestných činů, jejich vliv na bezpečnostní situaci, navrhovalo bezpečnostní opatření a akce mimořádného nebo republikového významu, podílelo se na řízení a organizaci hlásné služby o MU a kriminalitě pro potřeby řízení VB, shromažďovalo průběžná hlášení o MU a informovalo příslušné funkcionáře, zabezpečovalo řízení a koordinaci činnosti operačních středisek KS SNB v rozsahu působnosti ministerstva

c) automobilní četa – plánovala a zabezpečovala provoz služebních motorových vozidel pro potřeby správy, sledovala technický stav služebních vozidel správy, jejich technickou údržbu a prohlídky, zajišťovala pohonné hmoty, mazadla a další prostředky pro provoz motorových vozidel

- **odbor obecné kriminality** (OOK) – kontroloval a odborně usměrňoval útvary kriminální služby VB po linii obecné kriminality, při využívání forem, metod a prostředků operativně-pátrací činnosti, kriminalistické techniky a při preventivních opatřeních, analyzoval účinnost forem, metod a prostředků kriminální služby VB, zpracovával podklady pro stanovení hlavních úkolů VB, centrálních programových a plánovacích dokumentů a zaměření kriminální služby v oblasti své odbornosti, soustavně vyhodnocoval stav a vývoj obecné kriminality, koordinoval činnost útvarů obecné kriminality správ VB v ČSR a MS VB Praha v případech, kdy trestná činnost přesahovala rámec více než dvou krajů, ve zvlášť stanovených případech organizoval, přímo řídil anebo se podílel na organizaci, řízení a realizaci opatření při odhalování, rozpracování a objasňování závažných trestných činů a mimořádných událostí, zabezpečoval součinnost s centrálními, rezortními i mimorezortními orgány, vyhlašoval, organizoval a řídil republikové pátrání po hledaných osobách a věcech, podílel se na organizaci odborných kurzů a doškolování pracovníků kriminální služby VB po linii obecné kriminality (OK), metodicky řídil a kontroloval výkon služební kynologie, vedl evidenci služebních psů, organizoval účinné využívání služebních psů, zajišťoval jejich

nákup a prostřednictvím správ VB zabezpečoval výchovu štěňat z vlastního chovu; spolupracoval s příslušnými odbory HS VB
1. oddělení
2. oddělení
3. oddělení

- **odbor hospodářské kriminality** – náplň činnosti korespondovala s náplní OOK, avšak po linii hospodářské kriminality, s výjimkou oblasti služební kynologie
  1. oddělení
  2. oddělení
  3. oddělení
- **odbor služby ochrany objektů** – sledoval a zevšeobecňoval podmínky vzniku závažné majetkové kriminality a MU v souvislosti s porušením právní povinnosti v ochraně a ostraze majetku v socialistickém společenském vlastnictví, popř. překonání zabezpečovacích systémů, a podílel se na tvorbě koncepce činnosti služby; odborně usměrňoval, koordinoval a kontroloval činnost služby zejména při využívání nástrahové techniky, a ve vymezených případech prováděl její nasazení, budoval a provozoval systémy PCO a ostatní zabezpečovací techniky pro ochranu objektů, podílel se na zavádění nových technických prostředků do výkonu služby, na přípravě rezortních předpisů upravujících problematiku ochrany majetku a ostrahy objektů, na zpracovávání rozborů, zpráv, informací a zásadních stanovisek týkajících se služby, spolupracoval s ústředními orgány federace a republiky při zajišťování ochrany a ostrahy majetku v jejich rezortech, zajišťoval a organizoval odborné kurzy a doškolování pracovníků VB po linii služby a přednáškovou činnost
  a) provozní oddělení
  b)metodicko-kontrolní skupina
- **zvláštní oddělení** – kontrolovalo a odborně usměrňovalo činnost zvláštních odborů VB v ČSR při odhalování a dokumentování obecné a hospodářské trestné činnosti, analyzovalo účinnost forem, metod a prostředků používaných zvláštními odbory VB, koordinovalo výkon služby v případech, které vyžadovaly společné využití sil a prostředků více zvláštních odborů VB, pokud akce přesahovala rámec republiky spolupracovalo se zvláštní skupinou HS VB MVŽP SSR, těchto případech a akcích mělo neprodleně informovat náčelníka HS VB nebo jeho I. zástupce, podílelo se na zpracování rozborů, zpráv a odborných stanovisek, soustřeďovalo informace o pracovních výsledcích zvláštních odborů VB a předkládalo návrhy na opatření, organizovalo odborné kursy a doškolování příslušníků zvláštních odborů VB, spolupracovalo s příslušnými orgány a institucemi při vytváření podmínek pro zajištění konspirace u zvláštních odborů VB, za účelem vzájemné pomoci a výměny zkušeností spolupracovalo se IV. správou SNB a s odbory obecné a hospodářské kriminality HS VB
- **odbor pořádkové a správní služby** – zpracovával a předkládal podklady pro stanovení hlavních úkolů VB, centrálních a programových dokumentů a zaměření

činnosti VB po své linii, soustřeďoval informace a sledoval situaci v oblasti veřejného pořádku, analyzoval jeho stav a vývojové tendence, předkládal návrhy na jeho ovlivnění, kontroloval, koordinoval a odborně usměrňoval útvary pořádkové služby správ VB při ochraně veřejného pořádku, při vyhledávání a objasňování trestných činů, přečinů a přestupků, zajišťoval jejich jednotný postup, odborně usměrňoval činnost útvarů VB při spolupráci s národními výbory, kontroloval a analyzoval, organizoval a usměrňoval systém hlídkové a obchůzkové služby, systémy práce základních útvarů VB a systém specializovaných útvarů pořádkové služby VB, organizoval součinnost pořádkové služby s dopravní a kriminální službou a vyšetřovateli VB, odborně řídil, kontroloval a usměrňoval přípravu a činnost Pomocné stráže VB, podílel se na přípravě okresních, krajských a celostátních konferencí PS VB a zabezpečoval realizaci přijatých závěrů, koordinoval výkon pořádkové služby při zajišťování veřejného pořádku po vyhlášených bezpečnostních opatřeních v rámci více krajů nebo celé republiky (mimo MBO), podílel se na plnění úkolů vyplývajících pro složku VB při ochraně životního prostředí, v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím a při zajišťování protipovodňové služby, kontroloval výcvik pořádkových jednotek VB, měl sledovat stav technické vybavenosti útvarů pořádkové služby, pořádkových jednotek VB a PS VB a jejich využívání, zpracovával odborná stanoviska k organizaci, dislokaci a typizaci ZÚ VB a k zřízení speciálních útvarů pořádkové služby VB, k případům použití zbraně a mírnějších prostředků i k ostatním služebním zákrokům příslušníků VB, podílel se na zabezpečení výuky a výcviku v praporčických a důstojnických školách MV, ve Vzdělávacím institutu MV ŽP ČSR a školních pohotovostních oddílech KS SNB (MS VB),zajišťoval a kontroloval jednotný postup ve věcech občanských průkazů, hlášení a evidence pobytu občanů, držení a nošení kulových střelných zbraní a střeliva, zpracovával návrhy, rozbory a stanoviska o činnosti správní služby, přezkoumával správní rozhodnutí v odvolacím a mimoodvolacím řízení ve věcech držení a nošení kulových střelných zbraní a rozhodoval o protestech prokurátora, ve vymezeném rozsahu vydával povolení k nákupu a vývozu střelných zbraní a střeliva do ciziny, organizoval prověrky držitelů střelných zbraní a fyzických kontrol střelných zbraní a střeliva

a) oddělení pořádkové služby

b) skupina správní služby

- **odbor dopravní služby** – zpracovával podklady pro stanovení hlavních úkolů VB, centrálních a programových dokumentů a zaměření činnosti VB po své linii, soustřeďoval informace a sledoval situaci v oblasti dopravy, analyzoval její stav a vývojové tendence, předkládal návrhy k jejímu ovlivnění, odborně usměrňoval a kontroloval útvary VB při zajišťování bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, zpracovával odborná stanoviska k organizaci a dislokaci dálničních oddělení a speciálních dopravních útvarů VB, koordinoval výkon služby na dálničních odděleních VB, koordinoval činnosti dopravní služby VB při mezikrajové přepravě vojsk, nadměrných nákladů a cenností po silnicích, spolupracoval na výstavbách

automatizovaných systémů řízení městského silničního provozu v ČSR, podílel se na zpracování rozborů, zpráv a informací o činnosti dopravní služby, předkládal podněty k právní úpravě bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, odborně usměrňoval a kontroloval činnost dopravních inženýrů VB, spolupracoval s příslušnými organizacemi na dopravně-inženýrském úseku, ve vymezeném rozsahu vydával správní rozhodnutí a prováděl správní činnost ve svém úseku, poskytoval odborná stanoviska a spolupůsobil na výzkumných úkolech, sledoval, hodnotil a analyzoval vývoj dopravní nehodovosti v krajích a navrhoval operativní řešení situace, řídil odbornou přípravu a činnost PS VB při dozoru nad silničním provozem, ročně vyhodnocoval výsledky klasifikačních technických prohlídek vozidel, určených k nasazení za branné pohotovosti státu, spolupracoval s FS VB na výstavbě automatizovaného systému evidencí dopravní služby
a) skupina dopravně-správní
b) skupina inženýrsko-technická

Pro řešení základních úkolů v působnosti Hlavní správy VB byl poradním orgánem určen štáb náčelníka správy. Dalšími poradními orgány pro rozhodování náčelníka o odvolání proti rozhodnutí ve správním řízení byla Poradní komise náčelníka HS VB, pro provádění bytové politiky Bytová komise HS VB a pro kontrolu dodržování léčebných režimů příslušníků správy zase Pomocná kontrolní komise HS VB. Hlavní správa VB měla také za úkol spolupracovat se všemi útvary bezpečnostního úseku při organizaci, řízení a zajišťování výkonu služby VB a v oblasti informačního a evidenčního systému, při přípravě podkladů a dokumentů pro ministra, I. náměstka ministra, poradní útvary ministra a pro stranické a státní orgány ČSR. Měla poskytovat podklady, informace a stanoviska z oblasti své působnosti a mohla požadovat zprávy, podklady a další materiály související s úkoly správy.

Krátce před koncem komunistické etapy v československých dějinách byla navrhována územní reorganizace státní správy, kdy měla být přijata varianta zachování základního stupně národních výborů (tzn. místní a městské) a okresního stupně, (ONV) řízeného přímo z centra, při zrušení krajských národních výborů. Nové uspořádání se mělo odrazit také v systému organizace a činností Veřejné bezpečnosti. Zvažovala se možnost ponechat organizaci Veřejné bezpečnosti v podstatě stejnou, i eventualita zrušení krajských správ SNB.[140]

Pro zachování organizační struktury hovořil fakt, že ve Veřejné bezpečnosti sice existovalo třístupňové řízení (ministerstvo, správa VB KS SNB, odbor VB OS SNB), ale v zásadě jen dvoustupňová organizace útvarů VB provádějících přímý výkon jednotlivých služeb. Pořádková služba byla vykonávána dokonce téměř výhradně na základních útvarech VB. Na úrovni krajských správ SNB se na výkonu pořádkové služby podílely jen školní pohotovostní oddíly. Kriminální služba byla

140 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

uskutečňována převážně na odděleních odborů VB OS SNB a jen částečně na odborech správ VB KS SNB. To se týkalo všech součástí kriminální služby – obecné kriminality, hospodářské kriminality, kriminalistické techniky a služební kynologie, s výjimkou zvláštních odborů, které byly organizovány pouze u správ VB. Stejná situace byla také u ostatních služeb – dopravní, správní, ochrany objektů a vyšetřování. V případě dopravní služby byly ale některé útvary (dálniční oddělení VB), či součásti (družstva silničního dozoru) řízeny v rámci kraje. Ovšem ve správním řízení konaném součástmi Veřejné bezpečnosti (správní a dopravní služba) bylo v organizační struktuře toto dvouinstanční odvolací řízení ukončené v každém případě na ministerstvu. Základní rozhodnutí bylo učiněno na OS SNB, odvolací instancí v prvním stupni byla KS SNB a ve druhém stupni ministerstvo.

V systému národních výborů byla situace jiná – základní rozhodnutí se konalo na MNV, první odvolací instancí byl ONV, druhou KNV (ministerstvo jen tehdy, učinil-li základní rozhodnutí národní výbor vyššího stupně, tedy ONV nebo KNV). Z tohoto hlediska by zrušení kteréhokoliv územního článku organizace SNB narušilo dvouinstanční odvolací řízení. Sbor národní bezpečnosti byl navíc vojensky organizovaný, s rigorózní vertikální podřízeností a členěním, které byly důležité pro velení a vojenské nasazení sil a prostředků jak v mírovém období, tak v případě branné pohotovosti státu. Sbor měl také centralizované materiálně-technické zásobování a finanční zajištění, odvíjející se od zvláštní části státního plánu a realizované vertikálně přes ministerstva, krajské správy SNB až po okresní správy SNB. Tento systém by vylučoval materiální a finanční samostatnost nejnižších článků organizace, neboť většina materiálů byla zajišťována centrálně či prostřednictvím krajských správ SNB. Veřejná bezpečnost byla při své činnosti v mnoha směrech úzce spjata s různými orgány národních výborů, zejména komisemi, avšak to se týkalo především základních výkonných útvarů jednotlivých služeb, včetně vyšetřování. Spolupráce s národními výbory byla považována za dostatečnou zvláště na úrovni okresů a základního stupně národních výborů, takže ji dosavadní organizační struktura SNB, i při změně organizace národních výborů, nemohla narušit. Nejracionálnějším řešením se tedy jevilo zachování Sboru v současné podobě, pouze na nejnižším stupni řízení (OS SNB) se mohl přizpůsobit případným změnám v územním členění státu. Toto řešení nevylučovalo případné zásahy do vnitřní organizační struktury krajských správ SNB.

Druhou variantou byla zásadní reorganizace bezpečnostního aparátu. Státní bezpečnost a ostraha státních hranic měla patřit do působnosti FMV a Veřejná bezpečnost (včetně bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, evidence obyvatel a všech souvisejících agend) měla spadat do kompetence ministerstev vnitra a životního prostředí obou republik. Všechny uvedené změny pak měly být vyjádřeny v Ústavě ČSSR nebo v ústavních kompetenčních zákonech, či příslušnými rezortními normami vycházejícími ze zákonů. Okresní správy SNB a základní útvary VB měly být zachovány ve stejném uspořádání, změny se měly provést jen tam, kde by došlo k úpravě územního členění státu. V zásadě měla být zachována také vnitřní

organizace okresních správ SNB. Mohla být pouze spojena funkce náčelníka OS SNB s funkcí náčelníka oddělení (odboru) StB a zároveň zrušena funkce zástupce náčelníka OS SNB pro StB a samostatná funkce náčelníka oddělení (odboru) StB na OS SNB. Bylo navrhováno také zrušení funkce zástupce náčelníka odboru VB na okresních správách SNB, kde bylo systemizováno méně než 150 tabulkových míst, redukce zástupců náčelníků se měla odehrát také u obvodních odděleních VB. Městská správa VB Praha měla zůstat zachována, a naopak měla být posílena o funkční útvary. Ke stávajícím městským správám SNB (Brno, Plzeň, Ostrava) měly přibýt nové městské správy SNB v některých větších okresních a krajských městech na stejných organizačních principech. Všechny městské správy stejně jako okresní správy SNB měly být řízeny přímo MVŽP ČSR. Současně bylo navrhováno zrušení Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje a všech ostatních krajských správ SNB, když některé organizační součásti krajských správ SNB či správ VB mohly být začleněny do městských správ SNB s tím, že budou poskytovat služby též určeným okresním správám SNB a budou odborně řízeny příslušnými útvary republikového ministerstva vnitra. S novou územní organizací se počítalo od 1. ledna 1991, avšak polistopadový vývoj tendence k úpravě územní organizace SNB zavrhl, i když k územní reorganizaci státní správy a samosprávy se zrušením krajského zřízení nakonec došlo.

Územní útvary SNB

Hlavní úkoly Sboru národní bezpečnosti, jehož prostřednictvím zabezpečovala republiková ministerstva vnitra i Federální ministerstvo vnitra státní správu, se příliš neměnily. Volalo se však po účelnějším vymezení hranic působnosti federace a republik ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, včetně posílení centrálního řízení na úrovni republik při řešení zásadních strategických úkolů. Na druhé straně se také ozývaly hlasy pro posílení výkonné sféry v oblasti operativního řízení a zvýšení odpovědnosti těch útvarů v jednotlivých složkách SNB, které státní správu na úseku veřejného pořádku a bezpečnosti vykonávaly.

Tato myšlenka nebyla nová, a složitá struktura kompetencí k řízení územních útvarů SNB vyvolávala stále nová a nová „racionalizační" opatření k usměrnění jejich činnosti, k úpravě postavení náčelníků krajských, okresních a městských správ SNB nebo přímo některých útvarů jednotlivých správ SNB. Poslední vzorový organizační řád krajské správy SNB byl vydán Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 28/1974 a v souladu s ním zpracovali náčelníci jednotlivých krajských správ SNB vlastní organizační řády, které po schválení příslušným ministrem vydali svými rozkazy s platností od 1. února 1976. Vydání organizačních řádů pak bylo hodnoceno pozitivně jako přínos, který konkretizoval náplň činnosti a úkoly jednotlivých útvarů KS SNB a prohloubil koordinaci mezi nimi. Od vydání organizačních řádů jednotlivých KS SNB v roce 1976 však došlo k řadě změn jak v organizačním členění územních útvarů SNB, tak i v organizační struktuře

krajských správ SNB.[141] V souvislosti se společným racionalizačním programem resortů ministerstev vnitra na léta 1981 až 1985 a se „Základním zaměřením služební činnosti SNB, PS a vojsk MV na rok 1982" bylo sekretariátu FMV uloženo zpracovat „Vzorový organizační řád KS SNB". Ten po dlouhém připomínkovém řízení vyšel nakonec v roce 1986 v Rozkaze ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR[142] spolu se vzorovým organizačním řádem okresní (obvodní) správy SNB a městské správy SNB. Krajská správa SNB[143] byla tedy i nadále středním stupněm řízení v SNB, měla právní subjektivitu a při realizaci úkolů útvarů SNB v kraji za ně vstupovala svým jménem do závazkových vztahů s organizacemi nebo občany.

Činnost krajských správ SNB řídilo v rozsahu svých pravomocí Federální ministerstvo vnitra a ministerstvo vnitra příslušné republiky. Mezi základní úkoly KS SNB patřilo odhalování a zneškodňování nepřátelské činnosti zaměřené proti ČSSR, podíl na upevňování bezpečnosti států světové socialistické soustavy v souladu s příslušnými dohodami, ochrana bezpečnosti osob a majetku, soustřeďování informací důležitých pro bezpečnost státu a jeho politický a hospodářský rozvoj, spolupůsobení při ochraně ústavních činitelů a chráněných osob za jejich pobytu na území kraje, zabezpečení objektů zvláštní důležitosti, odhalování trestných činů a přečinů a zjišťování jejich pachatelů, odhalování a ve vymezeném rozsahu objasňování přestupků, vyšetřování a vyhledávání trestných činů, působení při zajišťování veřejného pořádku a realizace opatření k jeho obnovení, zajišťování úkolů k ochraně státního, hospodářského a služebního tajemství, spolupůsobení při obraně ČSSR a při ochraně československých státních hranic, při řízení silničního provozu a dohled nad bezpečností provozu, na vodních tocích a plochách, plnění úkolů v ochranném dohledu a vyhodnocování příčin a podmínek

141 Například Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22/1979 stanovilo zásady organizace SNB v krajích a okresech; Rozkaz ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 8/1977 zřídil okresní správy SNB, což mělo přímý dopad především do vztahů linie StB a VB; v souvislosti se zřízením IX. správy byla zřízena funkce zástupce náčelníka KS SNB pro politicko-výchovnou a vzdělávací práci a vytvořena samostatná oddělení, v jejichž čele stáli tito funkcionáři; podle RMV ČSSR č. 3/1978 došlo k postupnému zřizování pohotovostních motorizovaných jednotek VB v Praze, Bratislavě, Brně, Plzni, Ostravě a v Košicích; NMV ČSSR č. 16/1980 změnilo podřízenost oblastních odborů I. správy SNB; RMV ČSSR č. 22/1981 upravil podřízenost odboru vyšetřování StB a NMV ČSSR č. 18/1979 zase podřízenost krajských odborů pasů a víz.

142 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Tento rozkaz k organizaci útvarů SNB v krajích, okresech a obvodech a vzorové organizační řády krajské správy SNB, okresní (obvodní) správy SNB a městské správy SNB je k dispozici v ABS ve fondu právního odboru Kanceláře ministra vnitra ČSR, ovšem pouze v návrhu. Jeho oficiální podoba nebyla zatím nalezena. Lze ale s vysokou pravděpodobností předpokládat, že dokument, který prošel právním odborem ministerstva, byl konečnou verzí připomínkového řízení a jeho obsah se už neměnil.

143 Tamtéž. Za KS SNB byla považována i Správa SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (SčK) a Správa SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje (ZsK).

páchání trestné činnosti a podíl na preventivní a výchovné činnosti SNB. Krajská správa SNB také ve vymezeném rozsahu soustřeďovala a analyzovala podklady pro hodnocení bezpečnostní situace v kraji jednak k přijetí vlastních opatření, jednak k informacím pro nadřízené služební a příslušné stranické a státní orgány. Rozpracovávala základní plánovací dokumenty vyššího stupně řízení na podmínky kraje, vykonávala spisovou a archivní službu v rámci KS SNB a metodicky řídila její výkon u útvarů SNB v kraji.

Krajská správa SNB se členila na:

ÚTVARY KS SNB
- **organizační a operační odbor**
- **inspekce náčelníka**
- **oddělení pro politicko-výchovnou práci** [144]
- **kádrový odbor**
- **oddělení obrany**
- **ekonomický odbor**
- **zdravotnický ústav**
- **spojovací odbor**
- **středisko automatizace**

ÚTVARY STÁTNÍ BEZPEČNOSTI
- **správa StB**
  - **vnitřní oddělení**
  - **vyhodnocovací a statisticko-evidenční odbor**
  - **1. až 6. odbor**
  - **vysunuté pracoviště Správy StB**
- **oblastní odbor StB (s výjimkou Správy hl. m. Prahy a SčK)**
- **odbor pasů a víz**
- **odbor vyšetřování StB**

ÚTVARY VEŘEJNÉ BEZPEČNOSTI
- **správa VB (Městská správa VB v Praze a Bratislavě)**
  - **vnitřní oddělení**
  - **statisticko-evidenční oddělení**
  - **1. odbor obecné kriminality**
  - **2. odbor hospodářské kriminality**
  - **zvláštní oddělení**
  - **oddělení pořádkové služby**

144 Tamtéž. U Správy SNB hl. m. Prahy a SčK a u Správy SNB hl. m. Bratislavy a ZsK existoval odbor pro politicko-výchovnou práci.

- **oddělení dopravní služby**
- **odbor kriminalistické techniky a expertíz**
- **oddělení služby ochrany objektů**
- **oddělení správní služby**

■ **odbor vyšetřování VB (městský odbor vyšetřování VB v Praze a Bratislavě)**

V čele KS SNB stál náčelník, který byl řízen ministrem vnitra ČSSR a ministrem vnitra příslušné republiky. Dalšími členy vedení KS SNB byli zástupce náčelníka pro politicko-výchovnou práci, náčelník Správy Státní bezpečnosti a náčelník Správy Veřejné bezpečnosti. Poradním orgánem náčelníka pro řešení nejzávažnějších úkolů vyžadujících součinnost útvarů KS SNB, útvarů StB a VB KS SNB, správ OSH nebo brigád Pohraniční stráže byl štáb. Pro řízení útvarů SNB v kraji v době mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku sloužil náčelníkovi operační štáb KS SNB, pro řešení otázek příprav k obraně v období branné pohotovosti státu fungoval štáb obrany KS SNB. Dalšími stálými poradními orgány byly také zvláštní a poradní komise.

Správa Veřejné bezpečnosti byla útvarem k plnění úkolů veřejněbezpečnostní povahy příslušející KS SNB a pro řízení útvarů VB v kraji s výjimkou útvarů vyšetřování. Správě VB byly podřízeny základní útvary VB – dálniční oddělení VB, poříční oddělení VB, oddělení VB Metro v hl. m. Praze a pohotovostní motorizované jednotky VB v Praze a Bratislavě. Správa VB se také podílela na zajišťování ochrany socialistického státního zřízení, veřejného pořádku, bezpečnosti osob a majetku silami a prostředky Sboru tak, že na úseku kriminální služby odhalovala, rozpracovávala a objasňovala trestnou činnost. Využívala formy a metody operativní práce, prostředky kriminalistické techniky a taktiky, organizovala pátrání po osobách a věcech, organizovala plnění úkolů SNB v základním a zvýšeném dohledu nad kriminálně-závadovými osobami a osobami v ochranném dohledu. Podílela se na předcházení a objasňování příčin vzniku mimořádných událostí v národním hospodářství, plnila určené úkoly při ochraně přepravovaných zásilek na vybraných železničních tratích. Byla výkonným orgánem na úseku sledování, všeobecných a speciálních „ustanovek", plnila základní úkoly v oboru kriminalistické techniky a kriminalistických expertiz, zpracovávala znalecké posudky a odborná vyjádření pro účely trestního řízení a bezpečnostní služby. Na úseku pořádkové služby organizovala správa Veřejné bezpečnosti odhalování, vyhledávání a objasňování trestných činů, přečinů a přestupků, zabezpečovala plnění úkolů vyplývajících pro složku VB při ochraně životního prostředí, v boji proti alkoholismu a jiným toxikomaniím a při zajišťování protipovodňové služby. Na úseku dopravní služby organizovala a zabezpečovala bezpečnost a plynulost silničního provozu na dálnicích a vybraných silnicích, vydávala ve vymezeném rozsahu správní rozhodnutí, dohlížela na výcvik a školení řidičů, rozhodovala o odborné způsobilosti učitelů řidičů motorových vozidel a vydávala jim příslušná osvědčení, vedla evidenci motorových vozidel v rámci kraje, spolupracovala s příslušným krajským národním výborem při řešení otázek pozemních komunikací. Na úseku správní služby VB vydávala ve vymezeném

rozsahu správní rozhodnutí, zajišťovala jednotný postup při vydávání občanských průkazů, hlášení pobytu a evidenci obyvatel, povolování držení a nošení střelných zbraní a střeliva a povolování propustek ke vstupu do hraničního pásma. Dále správa VB vyhodnocovala příčiny trestné činnosti a podílela se na výchovné a preventivní práci VB, na ochraně ústavních činitelů a chráněných osob při jejich pobytu na území kraje, koordinovala bezpečnostní akce a opatření po linii VB v rámci více okresů, vedla příslušné evidence VB, registrace a statistiky, zabezpečovala činnost školního oddílu KS SNB v ČSR, řídila odbornou přípravu a činnost PS VB, plnila úkoly VB po dobu mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku, při branné pohotovosti státu a v systému civilní obrany.

Odbor vyšetřování VB řídil a kontroloval výkon vyšetřování u útvarů vyšetřování VB v kraji a měl sledovat dodržování socialistické zákonnosti. Vyšetřoval trestné činy věcně příslušné vyšetřovatelům VB, u nichž to vyžadovala povaha věci vzhledem k jejich závažnosti, rozsáhlosti nebo k jinému důležitému zájmu, a věci přikázané prokurátorem. Organizovala spolupráci útvarů vyšetřování VB v kraji s ostatními orgány činnými v trestním řízení. Měla odhalovat příčiny a podmínky trestné činnosti a ostatních protispolečenských jevů a přijímala příslušná rozhodnutí.

Od roku 1969 do roku 1980 byly postupně na jednotlivých krajích ČSR zřizovány školní pohotovostní oddíly (ŠPO) jako malé pohotovostní útvary krajských (městských) správ SNB. Měly funkci pohotovostní zálohy náčelníka krajské správy SNB a jejich úkolem bylo provádět zákroky – stejně jako pořádková jednotka – pod jednotným velením v těch případech, kdy nebylo možné vzniklou situaci řešit v rámci běžného výkonu služby, nebo vyžadovala-li to nezbytně bezpečnostní situace v daném teritoriu. V průběhu let 1975–1976 byla provedena analýza tehdejší existující základny školních pohotovostních oddílů a na jejím základě dostal ministr vnitra ČSR (a potažmo Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti) za úkol zpracovat koncepci jejich činnosti, vymezit působnost centrály a propracovat návaznost na nově zřízený Vzdělávací institut MV ČSR. V prvním období byla tedy činnost ŠPO usměrňována pouze normou doporučující povahy – metodických pokynů náčelníka Správy politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti MV ČSR a náčelníka Správy pořádkové a dopravní služby VB k organizování zdokonalovacích kurzů pro příslušníky SNB zařazené do školních pohotovostních oddílů jednotlivých KS SNB v ČSR[145] z roku 1978. Ve druhém období fungování ŠPO bylo

145 Tamtéž. Po nástupu do ŠPO byli povolaní příslušníci začleněni do pořádkové jednotky VB a teoreticky proškoleni směrnicemi upravujícími činnost těchto jednotek. Praktický výcvik pořádkové jednotky pod jednotným velením začal v den zahájení školení. Po nástupu na příslušný útvar VB seznámil některý z přítomných funkcionářů útvaru příslušníky s bezpečnostní problematikou a situací v teritoriu. Nepřetržitá pohotovost ŠPO byla zabezpečena denní dosažitelností pracovníka stálého stavu ŠPO, dozorčí službou ŠPO a dalšími funkcionáři určenými z řad povolaných příslušníků. K ověření stavu připravenosti pořádkových jednotek VB byla vyhlašována →

zpracováno a 22. června 1982 vydáno Nařízení ministra vnitra ČSR č. 7,[146] kterým se upravovala činnosti ŠPO a na jehož základě vznikly další, podrobnější pokyny k organizování zdokonalovacích kurzů.[147] Dnem 1. července 1988 bylo odborné řízení školních pohotovostních oddílů převedeno na Kádrovou správu a Hlavní správu VB MVŽP. K přímému nasazení školních pohotovostních oddílů (především ŠPO MS VB Praha a ŠPO SVB Praha) jako pořádkové jednotky pod jednotným velením došlo zejména v roce 1988 a 1989 při likvidaci hromadných „protispolečenských" vystoupeních v Praze. Pohotovostní záloha měla být používána hlavně k zajišťování veřejného pořádku při významných politických, společenských a sportovních akcích, při pátrání po osobách a věcech, k zajištění místa činu při spáchání společensky zvláště nebezpečných trestných činů a k pátrání po jejich pachatelích, při likvidaci následků živelních pohrom a při vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření. K plnění úkolů pohotovostní zálohy byli příslušníci ŠPO vysíláni pod velením příslušníka stálého stavu ŠPO. S přihlédnutím k tehdejší politicko-bezpečnostní situaci a k aktivizaci „*nelegálních struktur, jakož i morálně politickému stavu části obyvatelstva, přižívujícímu se na procesu přestavby a demokratizace naší socialistické společnosti*" se existence školních pohotovostních jednotek jako pohotovostních záloh náčelníků krajských správ SNB jevila jako opodstatněná.

V rámci krajských správ SNB vznikaly také některé další útvary zřizované za určitým účelem. Od 1. ledna 1981 fungoval útvar SNB-Palác kultury v Praze jako útvar Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, plnící úkoly služby StB a VB a zabezpečující ochranu objektu zvláštní důležitosti s územním obvodem vlastního areálu objektu. Byl zřízen po dohodě s federálním ministrem vnitra Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 17[148] ze 16. prosince 1980 a členil se na vnitřní oddělení, oddělení StB a odbor VB s oddělením režimové ochrany. Na základě Rozkazu ministra vnitra ČSR č. 7 ze dne 6. června 1983 byl 1. června 1983 zřízen útvar SNB pro bezpečnostní ochranu objektu jaderné elektrárny Dukovany, který spadal do kompetence KS SNB Brno jako útvar k ochraně objektu zvláštní důležitosti. Pro jadernou elektrárnu Temelín

→ cvičná pohotovost s následným procvičováním zákroků pod jednotným velením. Hlavní důraz byl položen na nácvik kordonů, vytlačování davu, cviků s obuškem, se štítem a používání slzných prostředků.

146 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

147 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. ŠPO organizovaly zdokonalovací kurzy pro příslušníky SNB zařazené ve funkcích inspektorů pořádkové služby, starších inspektorů pořádkové služby s územní a objektovou odpovědností, starších inspektorů pořádkové služby určených k vyhledávání trestných činů a objasňování přečinů, inspektorů dopravní služby a starších inspektorů dopravní služby. Pro tyto služební funkce byly zpracovány učební programy pro závazné části výuky. Jako pedagogická dokumentace se vedla třídní kniha, tematický plán výuky a osobní příprava vyučujících.

148 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

byl od 1. ledna 1985 v působnosti KS SNB České Budějovice zřízen útvar SNB pro bezpečnostní ochranu objektu Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 2[149] ze dne 5. března 1985. Pro liniovou ochranu železničních přeprav na určených železničních tratích Československých státních drah byly Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 11[150] ze dne 3. srpna 1982 zřízeny útvary kriminální služby. Od 1. září 1982 tedy na odborech hospodářské kriminality správ VB krajských správ SNB začaly fungovat skupiny liniové ochrany železnic a na odborech hospodářské kriminality Městské správy VB Praha zase oddělení liniové ochrany železnic (LOŽ). V návaznosti na Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 20/1983, kterým se upravovala činnost služby ochrany objektů ve Veřejné bezpečnosti byly rozkazem ministra vnitra č. 16 ze dne 16. prosince 1983 zrušeny základny nástrahové a zabezpečovací techniky správ VB KS SNB a MS VB Praha. Místo nich byla na správách VB zřízena oddělení ochrany objektů, členěná na skupinu nástrahové a zabezpečovací techniky a skupinu metodiky a řízení. Na odborech VB OS SNB a jim na roveň postavených správ SNB to byly skupiny ochrany objektů. Úpravu státněbezpečnostní služby na krajských správách provedl také federální ministr vnitra svým rozkazem č. 23[151] z 30. listopadu 1982, kdy dnem 31. prosince 1982 za účelem sjednocení sil a prostředků a završení jednotného řízení a koordinace rozvědné práce na území Prahy zrušil v organizační struktuře Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje oblastní odbor StB Praha a stávající počet pracovních míst převedl na I. správu SNB.

Okresní (obvodní) správa SNB (OS SNB) byla útvarem pro řízení základních útvarů VB na území okresu. Činnost OS SNB byla řízena krajskou správou SNB. Pro zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku plnila úkoly uložené příslušným okresním národním výborem okresní správa SNB. Jako základní stupeň řízení zejména odhalovala a zneškodňovala nepřátelskou činnost zaměřenou proti ČSSR, podílela se na upevňování bezpečnosti států socialistické soustavy v souladu s příslušnými dohodami, chránila bezpečnost osob a majetku, soustřeďovala a zpracovávala informace důležité pro bezpečnost státu, spolupůsobila při ochraně ústavních činitelů a chráněných osob při jejich pobytu na území okresu. Plnila stanovené úkoly při ochraně určených objektů, odhalovala a objasňovala trestné činy, přečiny a přestupky, v určených případech o přestupcích i rozhodovala. Prováděla kontrolu a opatření k zabránění úniku státního, služebního a hospodářského tajemství, spolupůsobila při obraně ČSSR a při ochraně československých státních hranic, zajišťovala veřejný pořádek, dohlížela na bezpečnost a plynulost silničního provozu a ve vymezené rozsahu i na vodních tocích a plochách, plnila stanovené úkoly při ochranném dohledu, vyhodnocovala příčiny a podmínky trestné činnosti a podílela se na preventivní a výchovné činnosti Sboru. Ve vymezeném rozsahu

149 Tamtéž.

150 Tamtéž.

151 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

také soustřeďovala a analyzovala podklady ke komplexnímu a operativnímu zhodnocení bezpečnostní situace v okrese, zpracovávala informace potřebné pro řízení a koordinaci činností OS SNB a základních útvarů VB, zabezpečovala materiálně-technické, finanční a spojovací prostředky, spisovou a archivní službu. Přijímala a prošetřovala podněty, oznámení a stížnosti a vedla jejich evidenci, organizovala a prováděla mimořádná bezpečností opatření a akce, rozpracovávala základní plánovací dokumenty na podmínky okresu, zajišťovala u OS SNB a ZÚ VB kádrovou a personální práci, prováděla výběr uchazečů o přijetí do služebního poměru k SNB a branců do Pohotovostního pluku VB ČSR.

Okresní správa SNB se organizačně členila na:

ÚTVARY OS SNB
- **organizační a operační oddělení**
- **skupina obrany**
- **ekonomické oddělení**

ÚTVARY StB
- **oddělení StB (pokud bylo zřízeno)**
- **oddělení pasů a víz**

ÚTVARY VB
- **odbor VB**
  - **vnitřní skupina**
  - **1. oddělení obecné kriminality**
  - **2. oddělení hospodářské kriminality**
  - **skupina služby ochrany objektů**
  - **dopravní inspektorát**
  - **oddělení správní služby**

- **oddělení vyšetřování VB**

V čele OS SNB stál náčelník, který byl řízen náčelníkem KS SNB. Užší vedení OS SNB dále tvořili zástupce náčelníka pro politicko-výchovnou práci, zástupce náčelníka pro Státní bezpečnost, který byl v problematice StB řízen náčelníkem Správy StB KS SNB, a zástupce náčelníka pro Veřejnou bezpečnost, který byl zároveň náčelníkem odboru VB a po odborné linii byl řízen náčelníkem Správy VB KS SNB. Poradním orgánem náčelníka OS SNB byl štáb, který sloužil k projednávání zásadních otázek o činnosti OS SNB. Pro řízení útvarů SNB v rámci okresu v době mimořádného ohrožení klidu a pořádku existoval pro náčelníka operační štáb OS SNB, pro řešení otázek příprav k obraně zase štáb obrany OS SNB. Poradním orgánem zástupce náčelníka OS SNB a současně náčelníka odboru VB byla operativní porada.

Náplň práce odboru Veřejné bezpečnosti a oddělení vyšetřování VB vlastně opisovala pracovní činnosti správ VB a odborů vyšetřování VB na krajských správách SNB, avšak s územním omezením na příslušné teritorium okresu a s řídící vazbou na základní útvary VB.

Ve společném rozkaze ministrů vnitra vyšel také vzorový organizační řád městské správy SNB, která byla útvarem Sboru národní bezpečnosti k řízení činnosti základních útvarů VB a k plnění úkolů SNB na území příslušného města (platilo pro statutární města – Brno, Ostrava, Plzeň a Košice). Činnost městské správy SNB (MS SNB) byla řízena krajskou správou SNB a příslušným městským národním výborem. Náplň práce městských správ SNB byla obdobná jako u okresních správ SNB, kterým byly postaveny na roveň. V čele MS SNB stál náčelník, řízený náčelníkem KS SNB. Vedení MS SNB pak tvořili ještě zástupce náčelníka MS SNB pro politickovýchovnou práci, zástupce náčelníka pro Státní bezpečnost a zástupce náčelníka pro Veřejnou bezpečnost a současně náčelník správ VB, kteří byli řízeni svými protějšky na krajských správách SNB.

Městská správa SNB se členila na:

ÚTVARY MS SNB
- **organizační a operační oddělení**
- **skupina obrany**
- **ekonomické oddělení**

ÚTVARY STÁTNÍ BEZPEČNOSTI MS SNB
- **vysunuté pracoviště správy StB KS SNB (ve vymezeném rozsahu)**

ÚTVARY VEŘEJNÉ BEZPEČNOSTI MS SNB
- **VB**
  - **vnitřní skupina**
  - **1. odbor obecné kriminality**
  - **2. odbor hospodářské kriminality**
  - **skupina služby ochrany objektů**
  - **skupina pořádkové služby**
  - **dopravní inspektorát**
  - **oddělení správní služby**

- **odbor vyšetřování VB**

Poradní orgány náčelníka MS SNB fungovaly ve stejném počtu a stejně jako poradní orgány náčelníka OS SNB nebo vyššího řídícího stupně.

Společný rozkaz ministrů vnitra také určil **základní útvary VB**:

- **obvodní oddělení VB (místní oddělení VB v Praze a v Bratislavě)**
- **železniční oddělení VB**
- **dálniční oddělení VB**
- **poříční oddělení VB**
- **pohotovostní motorizovaná jednotka VB**
- **oddělení VB Metro**

Na základě společného rozkazu ministrů vnitra č. 3/1979 a zásad jednotné dislokace, typizace a systemizace obvodních oddělení VB probíhala od roku 1980 v celé ČSSR redislokace základních útvarů VB. Určujícím hlediskem nových úprav byla demografická a ekonomicko-politická charakteristika teritoria, specifikum území a jeho bezpečnostní situace. Cílem redislokace bylo posílení obvodních oddělení VB ve velkých městech a průmyslových centrech, kde byla největší koncentrace obyvatel a pácháno více než padesát procent trestné činnosti. Šlo o zkvalitnění činnosti OO VB na úseku boje proti kriminalitě a při ochraně veřejného pořádku, zlepšení místní a osobní znalosti příslušníků obvodních oddělení VB, prohloubení spolupráce s ostatními orgány a institucemi, zabezpečení stabilizace příslušníků a doplnění obvodních oddělení služebními dopravními prostředky, spojovací a kriminalistickou technikou potřebnou k rychlému a účinnému zásahu na místě činu. K přehodnocení současné dislokace, typizace a systemizace OO VB a ke zpracování návrhů na novou reorganizaci byly u všech krajských správ SNB zřízeny krajské a okresní komise.[152] Tyto návrhy pak byly postupně schvalovány a realizovány, přestože se vyskytovaly problémy – například nízký početní stav příslušníků na některých obvodních odděleních VB, velké vzdálenostmi mezi nově navrhovanými obvodními odděleními způsobující zvýšení počtu příslušníků bydlících mimo sídla OO VB, popřípadě rozporná stanoviska jednotlivých správ VB v hodnocení dislokační či bezpečnostní situace daného teritoria. Na základě rozborů byly územní obvody OO VB členěny na jednotlivé územní části. Pro každou územní část byl určen starší inspektor pořádkové služby, který ve své části vykonával službu, aby při ní získával místní a osobní znalost prostředí, a mimo plnění jiných úkolů zabezpečoval stálý styk s občany. Tam, kde to vyžadovaly bezpečnostní problémy, byla zřizována vysunutá pracoviště a v místech zrušených obvodních oddělení VB nebo jiných větších obcích byly pro styk s občany pravidelně organizovány úřední hodiny. Konečná úprava dislokace a typizace základních útvarů VB byla završena Rozkazem ministra vnitra ČSR č. 9[153] z 24. června 1985, kterým stanovil dislokaci a typizaci obvodních, místních a železničních oddělení VB v ČSR i s termínem změny.

152 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

153 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR.

Také pro dálniční oddělení VB (DO VB) začaly platit nové „Směrnice pro činnost dálničních oddělení VB", vydané Nařízením ministerstva vnitra ČSR č. 8[154] z 9. června 1986, které nahradily prozatímní zásady z roku 1973. Dálniční oddělení VB byla základním útvarem SNB složky VB pro vymezený úsek dálnice a jejích součástí, včetně objektů obslužných zařízení, tedy útvar se zvlášť upravenou působností. Dálniční oddělení VB zřizoval a místo jejich dislokace určoval ministr vnitra ČSR. Koordinaci činnosti DO VB v dozoru nad dálničním provozem zabezpečovala Správa pořádkové a dopravní služby MV ČSR prostřednictvím správ VB příslušných KS SNB. Přímo však byla dálniční oddělení VB řízena odbory (odděleními) dopravní služby správ VB, místně příslušných KS SNB. Mimo běžných úkolů, vyplývajících z jejich zaměření, prováděla dálniční oddělení VB také prevenci k zamezení páchání trestných činů, přečinů a přestupků a spolupracovala s orgány správy dálnice, zejména se Střediskem správy a údržby dálnice. Dozor nad dálničním provozem spočíval v provádění základních kontrol, speciálních kontrol a dopravně-bezpečnostních akcí. Jak je vidět ze situace dálničních oddělení VB, náčelníkům i řadovým příslušníkům základních útvarů VB ztěžovalo několikanásobné řízení základních útvarů VB (jak z hlediska územního principu, tak po odborné linii), ztěžovalo náčelníkům základních útvarů VB do značné míry jejich služební činnost.

Systém práce a výkon služby základních útvarů VB (ZÚ VB) byl již brzy (1989) opětovně přehodnocen, s cílem posoudit možnosti dalšího posílení zvláště hlídkové služby a spolupráce mezi příslušníky s územní a objektovou odpovědností a funkcionáři i orgány státní správy. Přes všechny předchozí úpravy pořád platily směrnice pro činnost obvodních oddělení VB vydané NMV ČSSR č. 15 z roku 1980. Postup plnění úkolů vyplývajících z tohoto nařízení pak dále upravoval metodický pokyn náčelníka FS VB z roku 1983. Rozsah úkolů kladených na základní útvary se od jejich zřízení v roce 1964 (kdy nahradily systém okrskové služby), neustále rozrůstal. Snaha o nápravu vzniklých problémů vyvolala již zmíněnou redislokaci základních útvarů VB, kdy malý počet příslušníků na jednotlivých útvarech byl vtipně řešen snížením počtu základních útvarů VB a zvětšením jejich teritoria. Analýzy však nakonec ukázaly, že hlavní problémy a nedostatky se vyskytovaly zejména v organizátorské, řídící a kontrolní činnosti jak samotných náčelníků základních útvarů VB, tak funkcionářů na vyšších řídících úrovních. Nedostatečným se přitom jevil hlavně jejich neformální kontakt s vedením a příslušníky ZÚ VB a osobní podíl na plnění nejnáročnějších úkolů. Velkou zátěží byla také nadměrná administrativa, i když počet pravidelných hlášení byl zredukován. Nařízení náměstka ministra vnitra ČSSR č. 31/1981, kterým se stanovil postup při soustřeďování informací o činnosti pořádkové služby VB, nutně potřebovalo novelizaci, zajišťující podstatné snížení rozsahu a zjednodušení obsahu přehledů o činnosti pořádkové služby a o základních útvarech VB. Značnou zátěží pro základní útvary VB byly časté požadavky na vyřizování různých dožádání, předvádění a prověrky osob, doručování písemností či

154 Tamtéž.

odvelení příslušníků k činnostem nesouvisejícím s přímým výkonem služby. Jedině stálá služba, vykonávaná na všech základních útvarech VB a jejich nepřetržité spojení s operačními středisky OS SNB, byly považovány za nesporný přínos. Ostatní základní formy činnosti ZÚ VB, obchůzková služba, hlídková služba, vyhledávání trestných činů a objasňování přečinů, zabezpečení pultů centralizované ochrany objektů či činnost zásahových skupin, se potýkaly s neustálými problémy vyplývajícími z nedostatečného pokrytí jednotlivých činností dostačujícím počtem výkonných příslušníků i z organizačních složitostí celého systému řízení bezpečnostního aparátu.

Přehodnocena byla také instalace tzv. štábního řízení, které mělo přejít z central ministerstev vnitra i na krajské a okresní správy SNB. V letech 1980 a 1981 byly zřizovány na některých krajských a okresních správách SNB místo vnitřních odborů (oddělení), organizačních a operačních odborů nebo operačních skupin štáby. Ty se členily na operační oddělení, analyticko-organizační oddělení, kontrolní oddělení a vnitřní oddělení, aby vzápětí (od roku 1983) byly zase postupně rušeny. V návaznosti na rozhodnutí všech ministrů vnitra o zrušení štábů v útvarech SNB a na republikových ministerstvech vnitra byly štáby nahrazeny operačním a organizačním odborem, který byl tvořen organizačním oddělením, operačním střediskem a operačním oddělením nebo vnitřními odbory či odděleními a operačními skupinami, individuálně podle potřeb daného útvaru.

■■■

Na závěr lze konstatovat, že permanentní reorganizace, i když v 80. letech poněkud zpomalily, se neustále točily v bludném kruhu hledání vyhovujícího modelu fungování bezpečnostního aparátu. Zřizování nových útvarů nebo organizačních celků a jejich opětovné rušení a vracení se k původní organizaci (viz například Hlavní správa VB MV ČSR nebo tzv. štábní řízení), komplikovaná struktura kompetencí, stále přepracovávané normy a předpisy a nakonec i politické aspekty zatěžovaly celý systém řízení Sboru národní bezpečnosti, aniž by došlo ke kvalitativnímu posunu.

Politika Komunistické strany Československa se sice příliš nezměnila, ale v důsledku změn, které se odehrávaly v Sovětském svazu a v ostatních socialistických státech, výrazně kleslo její sebevědomí. Také rozsáhlé uvolnění napětí mezi Východem a Západem a naprostý úpadek socialistické ekonomiky přispěly k jejímu pádu. Na druhé straně rostla kritičnost občanů a vliv opozičních skupin a studentského hnutí, což se projevilo demonstracemi v srpnu 1988, začátkem roku 1989 a při dalších příležitostech a výročích, které nezůstaly omezeny jen na Prahu. Nervozita stranických a vládních činitelů vyústila v nepřiměřené tvrdé zákroky proti účastníkům povolené studentské manifestace 17. listopadu 1989. Zvedla se vlna celonárodního odporu, která pak zlomila totalitnímu režimu vaz. Do politického života se zapojilo celé opoziční hnutí a za předsednictví ministra Mariána Čalfy byla 10. prosince 1989 zformována tzv. vláda národního porozumění, která se fakticky ujala moci. Tyto události se samo-

zřejmě odrazily také v transformaci celého bezpečnostního aparátu na nové politicko-společenské podmínky.

Epilog

Nástup nové politické garnitury byl samozřejmě provázen zásadními změnami legislativního prostředí, které měly přispět k rychlé demokratizaci společnosti i k úpravě fungování státní správy na zcela jiných základech. V první řadě byly jak Federálním shromážděním, tak národními radami republik přijaty zákony, které měnily základní normy státní administrativy o zřízení ministerstev a jiných orgánů státní správy, o jejich organizaci a působení. Ústavní zákon č. 14 ze dne 23. ledna 1990 a s omezenou účinností do 31. března, přijatý Federálním shromážděním, pak umožnil v zájmu vyrovnání rozložení politických sil, na omezenou dobu do vyhlášení nových voleb, odvolávání poslanců zastupitelských sborů a volbu nových poslanců národních výborů. Na něj pak navazoval zákon č. 15/1990 Sb. o politických stranách, který zase upravoval zejména jejich vznik a zánik. Několikrát byla také ústavními zákony měněna a doplňována Ústava Československé socialistické republiky[155] a ústavní zákon č. 143/1968 Sb. o československé federaci. Po rozhodnutí, že z názvu státu a názvů republik bude odstraněno slovo „socialistická", byl 6. března 1990 přijat ústavní zákon ČNR č. 53 o změně názvu Česká socialistická republika na Česká republika a dne 20. dubna 1990 ústavní zákon Federálního shromáždění č. 101 změnil název Československé federativní republiky na Česká a Slovenská federativní republika, a tím zrušil ústavní zákon č. 81/1990 o změně názvu Československé socialistické republiky. Zákon Federálního shromáždění č. 74 ze 14. března 1990 zase změnil název Československé lidové armády na Československou armádu a stanovil nové znění vojenské přísahy a služební přísahy příslušníků Sboru národní bezpečnosti a Sborů nápravné výchovy.

Zásadně byly změněny také kompetence k řízení jednotlivých složek bezpečnostního aparátu. Po radikálních úpravách státobezpečnostní služby a po zrušení celé složky Státní bezpečnosti, jejíž některé agendy převzaly nově zřízené útvary, řídilo tuto oblast dále, až do svého zrušení, Federální ministerstvo vnitra. Všechny oblasti služby Veřejné bezpečnosti byly postupně převedeny pod jednotné vedení Ministerstva vnitra ČR, i když některé relikty dřívějšího uspořádání přetrvávaly. Celý legislativní proces týkající se fungování bezpečnostního aparátu československého státu pak vyústil v přijetí několika zásadních zákonů – zákona Federálního shromáždění č. 333/1991 Sb. o Federálním policejním sboru a Sboru hradní policie, zákona ČNR č. 283/1991 Sb. o Policii České republiky a zákona ČNR č. 553/1991 Sb. o obecní policii. Zcela novou podobu v kompetencích i činnostech pak bezpečnostní aparát

155 Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.

republik dostal po naplnění ústavního zákona č. 542/1992 Sb. o zániku České a Slovenské Federativní republiky.

Federální ministerstvo vnitra

První nekomunistický ministr MV ČSSR Richard Sacher převzal svůj úřad 30. prosince 1989 a okamžitě začal pracovat na reorganizaci svého rezortu. S malým zpožděním byla stejně jako na MV ČSR i na FMV na základě Rozkazu ministra vnitra ČSSR č. 4[156] zřízena dne 5. ledna 1990 komise Federálního ministerstva vnitra k přípravě rehabilitačního řízení, aby tak byly zajištěny úkoly spojené s projednáváním žádostí o rehabilitace bývalých příslušníků SNB, vojáků vojsk MV, příslušníků Pohraniční stráže ve služebním poměru a občanských pracovníků zařazených na útvarech v působnosti FMV, kteří byli propuštěni ze služebního poměru pro své jednání a postoje v letech 1968 až 1969 z důvodu politické nezpůsobilosti. Rozkazem ministra vnitra ČSFR č. 69[157] z 28. května 1990 bylo rehabilitační řízení rozšířeno i na odčinění křivd způsobených v důsledku politických názorů a postojů všem příslušníkům v letech 1948 až 1989 zřízením rehabilitační komise ministra vnitra ČSFR, která se stala jeho poradním orgánem organizačně začleněna do Správy personální práce a vzdělávání FMV. Na základě dokumentu „Zaměření činnosti resortu federálního ministerstva vnitra a jeho složek v období vlády národního porozumění", schváleného předsednictvem vlády ČSSR 11. ledna 1990, byla Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 21[158] dne 7. února 1990 zřízena prověrková komise FMV a zároveň vydány „Zásady pro zřizování a činnost prověrkových komisí" pro určené útvary FMV, útvary podřízené FMV a pro územní útvary SNB, pro brigády Pohraniční stráže, správ ochrany státních hranic a pluků vojsk MV. Práce prověrkových komisí měla být ukončena 15. dubna 1990 a jejich závěry pak byly předávány občanským komisím k zaujetí stanoviska, s výjimkou prověrek příslušníků bývalé Hlavní správy rozvědky SNB, Správy sledování a Správy zpravodajské techniky SNB. Teprve rok po listopadových událostech ustavilo Federální shromáždění vyšetřovací komisi k objasnění událostí 17. listopadu 1989. Pravomoc této komise se týkala také FMV, které zajišťovalo její činnost.

Společenskopolitické změny se fatálně dotkly zejména složky StB. Opatřeními na úseku vnitřního zpravodajství v rozkaze č. 6[159] z 12. ledna 1990 ministr zastavil činnost a dnem 15. ledna 1990 zrušil 9. až 12. odbor Hlavní správy kontrarozvědky SNB, 6. až 8. oddělení I. odboru Správy kontrarozvědky SNB v Bratislavě, II. odbory správ StB

156 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR.

157 Tamtéž.

158 Tamtéž.

159 Tamtéž.

krajských správ SNB, funkční místo zástupce náčelníka Hlavní správy kontrarozvědky, zástupce náčelníka I. odboru Správy kontrarozvědky SNB a zástupců náčelníků – Správy StB KS SNB Brno a Správ SNB hl. m. Prahy a Bratislavy, pověřených řízením vnitřního zpravodajství. Dalším organizačním opatřením v rozkaze č. 7[160] z 16. ledna 1990 zrušil ministr funkční místa zástupců okresních, obvodních a městských správ SNB pro Státní bezpečnost. Rozkazem č. 16 z 31. ledna 1990 pak zrušil federální ministr vnitra k 15. únoru 1990 Hlavní správu rozvědky SNB, Hlavní správu kontrarozvědky SNB, Správu sledování SNB, Správu ochrany stranických a ústavních činitelů SNB, Správu zpravodajské techniky SNB, Správu kontrarozvědky SNB v Bratislavě, Zvláštní správu SNB, odbor vyšetřování StB, Správu pasů a víz SNB, odbor zvláštního určení podřízený Správě vojsk MV, právní odbor FMV a odbor obrany FMV. Zároveň dnem 16. února 1990 zřídil Úřad FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu, Úřad FMV pro správní službu a legislativu, Zpravodajskou službu FMV (z I. správy SNB), Úřad FMV pro ochranu Ústavy a demokracie (z II., IV., VI., XII., XIII. správy SNB), Úřad FMV pro ochranu ústavních činitelů (z V. správy SNB), Úřad FMV pro vyšetřování protiústavní činnosti a Útvar FMV pro rychlé nasazení, který byl dnem 25. června 1991 nahrazen nově zřízenou Jednotkou rychlého zásahu FMV[161] s přímým řízením ministra. Dnem 15. února 1990 ministr také vyčlenil problematiku pasové kontroly z Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic do Úřadu FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu. Problematiku zrušeného odboru obrany FMV začlenil do Vnitřní a organizační správy FMV.

Rozkaz vymezil působnost nově zřízených útvarů, odpovědnost za řízení náčelníků útvarů a stanovil **organizaci Federálního ministerstva vnitra**:

ÚTVARY FMV
- **Vnitřní a organizační správa FMV**
- **sekretariáty I. náměstků ministra vnitra ČSSR**
- **sekretariáty náměstků ministra vnitra ČSSR**
- **inspekce ministra vnitra ČSSR**
- **Správa personální práce a vzdělávání FMV**
- **Správa pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV**
- **Úřad FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu**
- **Úřad FMV pro správní službu a legislativu**
- **Zpravodajská služba FMV**
- **Úřad FMV pro ochranu ústavy a demokracie**
- **Hlavní správa vojenské kontrarozvědky**
- **Úřad FMV pro ochranu ústavních činitelů**
- **Úřad pro vyšetřování protiústavní činnosti**

160 Tamtéž.

161 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 73 z 24. června 1991.

- **Útvar rychlého nasazení**

ÚTVARY ŘÍZENÉ FMV
- **Federální správa Veřejné bezpečnosti**
- **Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti**
- **Správa spojení SNB**
- **Letecká správa SNB**
- **Správa vývoje automatizace SNB**
- **Správa stavebně ubytovací služby SNB**
- **Správa tělovýchovy a vrcholového sportu**
- **Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic**
- **Správa vojsk MV**

Následujícím Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 17[162] z 31. ledna 1990 byly dnem 15. února 1990 zrušeny správy Státní bezpečnosti KS SNB, odbory pasů a víz KS SNB, oblastní odbory KS SNB a Správy SNB hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraje, oddělení nebo odbory Státní bezpečnosti OS SNB a obvodních nebo městských správ SNB a oddělení pasů a víz okresních, obvodních nebo městských správ SNB. Od 16. února pak byly na krajských správách SNB zřízeny úřadovny pro ochranu ústavy a demokracie a úřadovny pro pasovou službu a cizineckou agendu a v sídlech okresních a jim na roveň postavených národních výborů pak referáty pro ochranu ústavy a demokracie a referáty pro pasovou službu a cizineckou agendu. Na základě usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 3 ze 4. ledna 1990 a dohody mezi FMV a Federálním ministerstvem národní obrany byla od 1. června 1990 převedena Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (HS VKR) a jí podřízené útvary s výjimkou útvaru VKR vojenského útvaru 9600 z podřízenosti FMV do kompetence FMNO. K tomu pak vyšel Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 71[163] z 31. května 1990, kdy mimo zrušení HS VKR a jejího převedení k FMNO, byl dnem 1. června 1990 zřízen úřad FMV pro obranné zpravodajství s kompetencí k vojskům MV a Pohraniční stráži a řízený FMV. Tento úřad byl ale na základě rozkazu č. 90 ze 7. září 1990 novým ministrem vnitra ČSFR Jánem Langošem[164] v souladu se zaměřením činnosti a koncepcí FMV dnem 30. září 1990 zrušen. Brzy byla Rozkazem federálního ministra vnitra č. 110 ze 17. října 1990 zrušena také zpravodajská služba FMV. V zájmu získávání, soustřeďování a vyhodnocování informací ze zahraničí, důležitých pro rozhodování ústavních činitelů, byl Rozkazem ministra vnitra ČSFR č. 113 z 8. listopadu 1990 zřízen dnem 1. listopadu 1990 Úřad FMV pro zahraniční styky a informace. K dosažení určité nezávislosti úřadu a k utajení prováděných a připravovaných akcí úřadu bylo

162 Tamtéž.

163 Tamtéž.

164 Ing. Ján Langoš byl ministrem vnitra ČSFR od 27. června 1990 do 26. června 1992.

v Rozkaze federálního ministra vnitra č. 114 z téhož dne stanoveno oprávnění ředitele úřadu určovat a měnit organizační strukturu úřadu a rozhodovat o všech záležitostech služebního poměru příslušníků úřadu do úrovně ředitele odboru, a oprávnění rozhodovat v záležitostech vysílání všech pracovníků úřadu do zahraniční. Personální agenda pak měla být vedena výhradně na personálním odboru úřadu. Průběžně byla činěna také opatření k zajištění dokumentů a archivních materiálů zrušených státněbezpečnostních útvarů nebo k jejich převzetí útvary nástupnickými.

Poměrně rychle se měnila rovněž organizační struktura nejen samotného ministerstva, ale i ostatních útvarů, které zabezpečovaly jeho fungování. Po zrušení politického aparátu v centrále rezortu se totéž odehrálo také u Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic a u Správy vojsk MV.[165] V souvislosti s novým zněním vojenské přísahy a služební přísahy příslušníků SNB uložil federální ministr vnitra ve svém rozkaze č. 48[166] dne 30. března 1990 všem příslušníkům bezpodmínečné přerušení členství a činnosti v politických stranách a politických hnutích. Zároveň zakázal ve všech objektech FMV, objektech útvarů SNB v oboru působnosti FMV, v objektech útvarů Pohraniční stráže a útvarů vojsk MV činnost jakékoliv politické strany nebo hnutí či projevy politického charakteru. Federální ministerstvo vnitra reorganizovalo nejen stávající útvary a organizační celky, ale zrodilo se také poměrně dost útvarů nových, které řešily nově vzniklé úkoly. K zabezpečení úseku boje proti trestné činnosti s mezinárodním prvkem byl v dubnu 1990 zřízen odbor boje s mezinárodní zločinností a odbor pro spolupráci s Interpolem,[167] které byly začleněny do organizace Federální správy VB. Pro kvalifikované zastupování FMV před soudy, arbitráží a při pracovních sporech zřídil ministr oddělení pro zástupčí činnost,[168] které organizačně začlenil do Úřadu FMV pro správní službu a legislativu. Nově byla řešena i problematika záležitostí spojených s pobytem cizích státních příslušníků (uprchlíků) na území republiky. K tomu byla v srpnu 1990 zřízeno oddělení pro otázky uprchlíků[169] a zařazeno do Úřadu FMV pro pasovou službu a cizineckou agendu s tím, že mělo být řízeno zmocněncem vlády ČSFR pro otázky uprchlíků. V únoru 1991 však tuto agendu začal řešit nově vzniklý Úřad FMV pro otázky uprchlíků[170] v přímém řízení ministra. V září 1990 byla zrušena Letecká správa SNB, část pracovních sil byla převedena k Úřadu předsednictva vlády ČSFR a část umístěna do zřízeného Úřadu FMV pro leteckou službu.[171] Nově vzniklý Státní letecký útvar Úřadu vlády ČSFR byl pak v dubnu 1991 znovu převeden jako samo-

165 ABS, neinventarizovaný soubor RMV ČSSR, Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 24 z 12. února 1990.

166 Tamtéž.

167 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 49 ze 7. dubna 1990.

168 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 81 z 9. srpna 1990.

169 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 82 z 15. srpna 1990.

170 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 25 z 15. února 1991.

171 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 89 ze 7. září 1990.

statná součást k FMV.[172] Ke zkvalitnění řízení na úseku správní a legislativní činnosti mělo přispět zrušení Úřadu FMV pro správní službu a legislativu[173] a převedení jeho kompetencí na Úřad FMV pro koordinaci a řízení. V rámci jeho organizační struktury pak zřídil ministr Správu pro legislativní a správní činnost.[174] Speciální ochranu objektů diplomatických misí cizích států na území ČSFR měl zajistit nově zřízený Úřad FMV pro ochranu objektů zvláštní důležitosti.[175] Některé oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti spadající do působnosti republikových ministerstev vnitra měla od listopadu 1990 koordinovat nově zřízená Centrála federální policie,[176] která nahradila zrušenou Federální správu VB. V prosinci 1990 byl zrušen Úřad FMV pro ochranu ústavy a demokracie včetně podřízených úřadoven a referátů a k získávání, soustřeďování a vyhodnocování informací důležitých pro ochranu ústavního zřízení, obranu a bezpečnost ČSFR vznikla v prosinci 1990 Federální informační služba,[177] kterou si a jí podřízené úřadovny ponechal ve své kompetenci ministr. V souvislosti s organizačními změnami zřídil federální ministr vnitra v prosinci 1990 ještě Pátrací službu FMV,[178] kterou si také nechal ve své podřízenosti. Jako pokus o efektivnější plnění úkolů FMV byla ještě ke konci roku zřízena Centrála federálního ministerstva vnitra,[179] jejíž strukturu tvořil Úřad FMV pro koordinaci a řízení, Správa personální práce a vzdělávání FMV, inspekce ministra vnitra ČSFR, Správa pro plán, rozpočet a sociální zabezpečení FMV a Institut FMV pro výchovu a vzdělávání.

V březnu 1991 vydal ministr rozkaz o zrušení Úřadu FMV pro ochranu ústavních činitelů a nahradil jej Úřadem FMV pro ochrannou službu,[180] který si taktéž ponechal v přímém řízení. V návaznosti na organizační změny technických úseků FMV zrušil ministr v květnu 1991 Správu vývoje automatizace SNB[181] a převedl její působnost na Správu spojení SNB. Vzápětí skončila svoji činnost Technická správa FMV.[182] S tím souviselo také zřízení Útvaru zvláštních technických služeb FMV[183] s referáty zvláštních technických služeb FMV s působností na území krajů, zrušení Správy spojení SNB a jejích podřízených úřadoven technického zabezpečení FMV se sídly v krajských městech, a zřízení Technické divize FMV[184] s útvary technického

172 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 44 z 30. dubna 1991.
173 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 101 z 24. října 1990.
174 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 143 z 28. prosince 1990.
175 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 103 z 24. října 1990.
176 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 119 ze 14. listopadu 1990.
177 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 130 z 20. prosince 1990.
178 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 134 z 19. prosince 1990.
179 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 147 z 29. prosince 1990.
180 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 36 z 28. března 1991.
181 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 53 z 10. května 1991.
182 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 57 z 10. května 1991.
183 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 58 z 13. května 1991.

zabezpečení FMV v krajích. K zabezpečení koordinované činnosti FMV s ústředními orgány státní správy a k provádění analýz byl v květnu 1991 zřízen Útvar FMV pro koordinaci s ústředními orgány státní správy a analýz ze zahraničních otevřených zdrojů,[185] ponechaný v kompetenci ministra. Ke zlepšení zdravotnické péče poskytované pracovníkům specializovaných útvarů byl zase zřízen v červnu 1991 Zdravotnický ústav speciálních služeb FMV.[186] Vedení celostátních evidencí pak mělo být zajištěno novým Úřadem FMV pro celostátní evidence,[187] podřízeným řediteli Technické divize FMV. V důsledku četných organizačních změn bylo také několikrát měněno rozdělení odpovědnosti za řízení ředitelů (náčelníků, vedoucích) jednotlivých útvarů FMV a útvarů podřízených FMV.

Důležitá byla také úprava rezortního školství. Zákonem 181/1990 Sb. byla v červenci 1990 zrušena Vysoká škola SNB v Praze. Práva a povinnosti z právních a jiných vztahů pak přešly dnem jejího zrušení (31. července 1990) na nově vzniklý Institut FMV pro výchovu a vzdělávání.[188] Ten byl v dubnu 1991 přejmenován na Institut pro výchovu a vzdělávání[189] a podřízen řediteli Správy a personální práce a vzdělávání FMV jako školské zařízení. V září 1992 však byl zrušen a práva a povinnosti z právních vztahů přešly na zákonem č. 232/1992 Sb. zřízenou Policejní akademii.[190] Jazykový institut FMV byl zase v září 1991 přejmenován na Jazykový institut[191] se sídlem v Praze a převeden do organizace I. divize FMV. K zajištění delimitace škol SNB, a po dohodě s republikovými ministry vnitra, byla zrušena Důstojnická škola SNB v Pardubicích, Praporčická škola SNB v Brně a Vzdělávací institut SNB v Jihlavě[192] a jejich pracovní síly převedeny do plánu pracovních míst MV ČR a MV SR. V souladu se zákonem o soustavě základních a středních škol (školský zákon) byla také zrušena Důstojnická škola SNB v Praze a nahrazena Střední odbornou školou FPS[193] se sídlem v Praze. Následující rozkaz ministra vnitra ČSFR zrušil Důstojnickou a praporčickou školu SNB, PS a vojsk MV v Holešově a místo ní zřídil Střední odbornou školu FPS se sídlem v Holešově a podřídil ji řediteli I. divize FMV. K zabezpečení státní správy v rezortním školství měla sloužit až v srpnu 1992 zřízená Školská inspekce FMV, která byla organizačně začleněna do odboru zvyšování kvalifikace a správy rezortního školství 1. sekce I. divize FMV.

184 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 71 z 18. června 1991.
185 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 67 z 14. června 1991.
186 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 80 z 22. července 1991.
187 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 85 z 6. srpna 1991.
188 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitraMV ČSFR č. 76 z 12. července 1990.
189 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 45 z 30. dubna 1991.
190 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 73 ze 17. září 1992.
191 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 101 ze 14. září 1991.
192 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 107 z 29. října 1990.
193 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 102 ze 14. září 1991.

Celá reorganizace bezpečnostního aparátu řízeného Federálním ministerstvem vnitra byla do jisté míry završena přijetím zákona č. 333 dne 10. července 1991 o Federálním policejním sboru (FPS) a Sboru hradní policie.[194] Federální policejní sbor byl tedy ozbrojeným bezpečnostním sborem ČSFR, který měl plnit úkoly ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, měl být nezávislý na politických stranách a hnutích a ve své činnosti se řídit ústavními zákony, zákony a ostatními obecně závaznými právními předpisy. Jeho úkolem bylo zejména vedení boje proti terorismu, zajišťování ochrany státních hranic ve vymezeném rozsahu, odhalování trestné činnosti organizované ve spojení s cizinou a organizované trestné činnosti související s nedovolenou výrobou, držením a rozšiřováním drog, pašováním a falšováním peněz, známek a cenných papírů. Zajišťoval ochranu ústavních činitelů ČSFR a bezpečnost chráněných osob, ochranu zastupitelských úřadů a ochranu objektů zvláštního významu, vyšetřoval trestné činy proti bezpečnosti státu, vedl celostátní evidence a statistiky potřebné k plnění svých úkolů, vykonával speciální expertizní činnost, pokud ji nebylo možné zajistit v rámci republik, spolupracoval s mezinárodní organizací Interpol a vyhlašoval celostátní pátrání. FPS byl podřízen ministru vnitra ČSFR a v jeho čele stál ředitel. Působila v něm zejména služba kriminální policie, ochranná služba, služba ochrany objektů zvláštního významu, služba rychlého nasazení, služba cizinecké a pohraniční policie, pátrací služba, letecká služba a služba vyšetřování, která však byla organizačně samostatnou součástí FPS podřízenou přímo ministrovi. Zákon pak stanovil také povinnosti a oprávnění policistů.

Na základě nového zákona o Federálním policejním sboru byla Rozkazem ministra vnitra ČSFR č. 95[195] dne 2. září 1991 změněna také organizace FMV.

Všechny útvary FMV a útvary řízené FMV byly zrušeny a dnem 16. září 1991 vzniklo **Federální ministerstvo vnitra** v jiné podobě:

ÚTVARY FMV

- **Kancelář federálního ministra vnitra**
- **sekretariát zplnomocněnce vlády ČSFR pro otázky uprchlíků**
- **I. divize FMV** – byla analytickým, koncepčním, řídícím, kontrolním, metodickým a výkonným útvarem v oblasti organizace a systemizace útvarů FMV a FPS, personální práce, vzdělávání, administrativní a archivní služby a zdravotnického zabezpečení
- **II. divize FMV** – byla koncepčním, řídícím, kontrolním, metodickým a výkonným

194 Tamtéž. Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 15 z 31. ledna 1990 byla vyčleněna Hradní stráž ČSSR z vojsk MV a z podřízenosti ministra vnitra ČSSR a začleněna do ČSLA a do podřízenosti náčelníka Vojenské kanceláře prezidenta ČSSR. Pracovní síly Hradní stráže jako pluku vojsk MV pak byly převedeny z FMV k FMNO.

195 Tamtéž.

útvarem FMV v oblasti správní, legislativní a právní, v oblasti plánování a zabezpečení materiálně-technickými prostředky, v oblasti rozpočtu rezortu FMV a v oblasti tělovýchovy, vrcholového sportu a rekreační péče; také zabezpečovala ubytovací služby a provoz uprchlických táborů
- **III. divize FMV** – byla koncepčním, řídícím, kontrolním a metodickým útvarem FMV v oblasti komunikační, informační a speciální techniky a šifrové ochrany, dále garantovala budování systému celostátních evidencí a zabezpečovala zvláštní technické služby
- **Útvar obrany FMV**
- **Státní letecký útvar FMV**
- **Úřad FMV pro zahraniční styky a informace**
- **Útvar FMV pro dokumentaci a vyšetřování činnosti StB**
- **Útvar FMV pro koordinaci s ústředními orgány státní správy**

ÚTVARY FEDERÁLNÍHO POLICEJNÍHO SBORU (FPS)
- **sekretariát náměstka ministra vnitra ČSFR a současně ředitele FPS**
- **Federální kriminální policie FPS**
- **Pátrací služba FPS**
- **Správa FPS pro vyšetřování**
- **Jednotka rychlého zásahu FPS**
- **Úřad cizinecké policie a pasové služby FPS**
- **Služba ochrany objektů zvláštního významu FPS**
- **Ochranná služba FPS**
- **Letecká služba FPS**
- **Hlavní velitelství pohraniční policie FPS**

Současně tímto rozkazem (č. 95/1991) stanovil ministr vnitra ČSFR odpovědnost ředitelů (náčelníků, velitelů, vedoucích) za řízení jednotlivých útvarů a vymezil všeobecnou působnost některých útvarů.

Vzápětí po vyhlášení změněné organizace byly útvary FMV a FPS doplňovány o útvary nové. V zájmu zefektivnění boje proti drogám a jevům s nimi souvisejících byla v říjnu 1991 zřízena Protidrogová brigáda FPS.[196] Ke koordinovanému plnění úkolů FMV mělo sloužit zřízení Kabinetu ministra vnitra ČSFR,[197] jehož členy byli ministr, náměstek ministra a ředitel FPS, ředitel Kanceláře ministra vnitra ČSFR a ředitelé I. až III. divize FMV. Později sem byl doplněn také náměstek ředitele FPS a tiskový mluvčí FMV.[198] V souvislosti s vydáváním osvědčení zřídil ministr v listopadu 1991 oddělení pro vytěžování personálních evidencí, které organizačně

196 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 112 ze 17. října 1991.

197 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 113 z 1. listopadu 1991.

198 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 126 z 6. prosince 1991.

začlenil k odboru statistiky a evidence 1. sekce I. divize FMV, a oddělení vytěžování evidencí bývalé StB, které podřídil řediteli 3. sekce I. divize FMV.[199] Přesné stanovení právního nástupnictví zrušených útvarů v oboru působnosti FMV pak vyšlo v Rozkaze ministra vnitra ČSFR č. 121[200] dne 20. listopadu 1991.

Organizační úpravy pokračovaly, i když už bylo jasné, že se federace rozpadne a FMV bude zrušeno. Ještě několikrát byla změněna podřízenost některých útvarů a dokonce vznikaly i útvary nové. V červnu 1992 byl zřízen Útvar kontroly ministra vnitra ČSFR,[201] v zájmu dalšího zefektivnění boje proti drogám byla zrušena Protidrogová brigáda FPS a místo ní zřízena Protidrogová policie FPS,[202] podřízená přímo ministrovi. Do ní byl pak začleněn také odbor drog Ústředny Federální kriminální policie FPS. Nový ministr vnitra ČSFR Petr Čermák,[203] který dovedl FMV až do samého závěru, záhy Protidrogovou policii zrušil a nahradil ji Protidrogovou sekcí Federální kriminální policie FPS.[204] V závěru fungování FMV byl k efektivnějšímu a integrovanějšímu řešení problematiky pobytu cizích státních příslušníků na území ČSFR zrušen v říjnu 1992 sekretariát zmocněnce vlády ČSFR pro otázky uprchlíků, který byl nahrazen zřízením Úřadu FMV pro otázky uprchlíků[205] v přímé podřízenosti ministra. Sekce pro otázky uprchlíků byla stejným rozkazem vyčleněna z II. divize a začleněna do nového útvaru. V samém závěru pak ministr ještě přejmenoval Jednotku rychlého nasazení na Útvar rychlého nasazení.[206] V souvislosti s ukončením činnosti Federálního ministerstva vnitra k 31. prosinci 1992 a v souladu se závěry porady ministrů ČSFR, ČR a SR byl 18. prosince 1992 vydán ministrem vnitra ČSFR rozkaz č. 99,[207] v němž bylo stanoveno, že spisová agenda bude rozdělována a předávána ministrům vnitra České republiky a Slovenské republiky podle územního principu. V důsledku rozpadu federace zaniklo k 31. prosinci 1992 i Federální ministerstvo vnitra.

Ministerstvo vnitra ČR

V průběhu roku 1990 byla také ze strany MV ČSR (ČR) věnována mimořádná pozornost otázkám bezprostředně souvisejícím s reorganizací rezortu. Zároveň však politická

199 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 118 z 5. listopadu 1991.

200 Tamtéž.

201 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 54 z 23. června 1992.

202 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 60 z 29. června 1992.

203 MUDr. Petr Čermák řídil FMV od 2. července do 31. prosince 1992

204 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 67 ze 4. srpna 1992.

205 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 79 z 29. října 1992.

206 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČSFR č. 85 z 6. listopadu 1992.

207 Tamtéž.

situace vyžadovala upevnění důvěry občanů k bezpečnostnímu aparátu, zejména k Veřejné bezpečnosti, se kterou přišli do styku nejčastěji. Toho šlo dosáhnout jen za předpokladu, že v aparátu Veřejné bezpečnosti nebudou ve vedoucích funkcích působit zkompromitovaní příslušníci SNB. K tomuto účelu byly také v oboru působnosti MV ČSR zřízeny pohovorové komise,[208] které měly provést prověrkové pohovory s náčelníky útvarů bezpečnostního úseku ministerstva, útvarů Veřejné bezpečnosti a jejich zástupci, s velitelem Pohotovostního pluku VB ČSR, jeho zástupci a s příslušníky SNB služebně zařazenými na některých funkcích v PP VB ČSR a na odborech (odděleních) politickovýchovné, tiskové a propagační činnosti nebo v orgánech KSČ a SSM zřízených při MV ČSR a KS SNB. Jejich úkol měl být dokončen do 30. dubna 1990, avšak tento termín byl několikrát prodloužen až do 7. června 1990. Vzhledem k tomu, že v některých okresech a krajích nebyly prověrkové pohovory ukončeny a jejich závěry projednány v občanských komisích, stanovil ministr nový postup při zjišťování skutečností zakládajících nezpůsobilost příslušníků SNB k další službě. S těmi příslušníky, kteří byli v roce 1990 přemístěni z FMV k MV ČSR a nebyli dosud prověřeni, byly pak v roce 1991 provedeny ještě dodatečné prověrkové pohovory.[209] K posouzení odborné, fyzické, zdravotní a duševní způsobilosti policistů na některých funkcích v rámci rezortu MV ČSR byly zřízeny další komise,[210] jejichž závěry určovaly způsobilost či nezpůsobilost k vykonávání určených funkcí. K projednání žádostí bývalých příslušníků SNB a občanských pracovníků, kteří byli propuštěni nebo uvolněni ze služebního poměru pro politickou nezpůsobilost v době od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, byla obdobně jako na FMV zřízena rehabilitační komise ministra vnitra ČR.[211]

Prvním konkrétním krokem k budování nové organizační struktury bezpečnostního úseku MV ČR bylo (po několika dílčích úpravách organizace útvarů ministerstva),[212] vydání rozkazů č. 51 a 52 z října 1990[213] dalším ministrem vnitra ČR Tomášem Hradílkem,[214] pozměňujících doposud platný organizační řád ministerstva, čímž byl vytvořen právní podklad pro realizaci organizačních změn.

208 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Rozkaz ministra vnitra ČSR č. 8 z 26. února 1990.

209 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 2 z 9. ledna 1991.

210 Tamtéž, Nařízení ministra vnitra ČR č. 74 z 23. září 1991.

211 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 23 z 5. dubna 1991.

212 Tamtéž. K 1. lednu 1990 byl zřízen právní odbor jako samostatný útvar MV, k 15. lednu 1990 zřízen odbor pro styk s veřejností a současně s tím zrušeny politickovýchovné a stranické aparáty, včetně hlavního výboru SSM, v rámci ministerstva i na krajských správách SNB. Tomuto útvaru byla podřízena Ústřední hudba MV ČR vzniklá ze zrušených Oblastních hudeb SNB KS SNB Brno a Ostrava, Muzeum policie ČR, redakce některých časopisů a vydavatelské zařízení MV ČR. K 1. červnu 1990 byla jako samostatný útvar zřízena kancelář ministra vnitra, nově vznikla rovněž funkce I. náměstka ministra a jeho sekretariát.

213 Tamtéž.

214 Ing. Tomáš Hradílek byl ministrem vnitra ČR od 26. června do 15. listopadu 1990.

Bezpečnostní úsek Ministerstva vnitra ČR se nově členil na tyto útvary:

- **Kancelář ministra**
- **Vnitřní a organizační správa**
- **odbor pro styk s veřejností**
- **inspekce ministra**
- **Personální a školská správa**
- **právní odbor**
- **odbor obrany**
- **sekretariát I. náměstka ministra**
- **sekretariát náměstka ministra pro bezpečnostní úsek**
- **Ekonomická správa**
- **Správa zdravotnického a sociálního zabezpečení**
- **Správa vyšetřování Veřejné bezpečnosti**

Vyčleněním některých činností, až doposud vykonávaných útvary republikového ministerstva, do působnosti nově zřizovaných útvarů Veřejné bezpečnosti a naopak, byla naplněna základní zásada přestavby – oddělení státní správy od vlastní výkonné činnosti VB. Dnem 1. listopadu 1990 bylo zřízeno Hlavní velitelství VB ČR[215] jako vrcholný orgán řízení Veřejné bezpečnosti, podřízený MV ČR. Dalším organizačním opatřením byla zrušena inspekce ministra vnitra ČR a zřízena inspekce pro Veřejnou bezpečnost v České republice,[216] jako útvar VB přímo podřízený MV ČR, s působností na celém území republiky a s úřadovnami v příslušných krajích.[217] Činnost vyšetřovacího aparátu Veřejné bezpečnosti byla zase zaměřena na realizaci novely trestně právních norem, účinných od 1. července 1990. Tato změna si spolu s enormním nárůstem kriminality vynutila dvojnásobné zvýšení počtu vyšetřovatelů VB. Ke zlepšení kvality a zákonnosti v procesu vyšetřování, zejména všech procesních práv účastníků trestního řízení, byly vypracovány návrhy nových zásad procesní nezávislosti vyšetřovatelů a nového systému organizace výjezdové služby VB.

Všechny dílčí úpravy organizačního řádu MV ČR vyústily v komplexní reorganizaci s nástupem nového ministra vnitra ČR Tomáše Sokola.[218] Zásadní přestavba se dotkla také systemizace bezpečnostního úseku, kdy všichni příslušníci zařazení na centrálních útvarech byli odvoláni a zařazeni do zálohy pro přechodně nezařazené příslušníky MV ČR. I když z hlediska výměny funkcionářů v pravomoci ministra, nebyly obměny ve funkcích doposud prováděny v souvislosti s dílčími reorganizacemi,

215 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Rozkaz ministra vnitra ČR č. 53 z 30. října 1990.

216 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 57 z 12. listopadu 1990.

217 Tamtéž. Inspekce ministra vnitra ČR byla znovu zřízena RMV ČR č. 95 z 20. listopadu 1991.

218 JUDr. Tomáš Sokol byl ministrem vnitra ČR od 27. listopadu 1990 do 26. června 1992.

ale podle stávající situace a u některých útvarů i několikrát, a to zejména v návaznosti na změny v osobách ministrů, z rozhodnutí občanské komise MV ČR při prováděných prověrkách nebo na podkladě žádostí o uvolnění z funkcí či ze služebního poměru.[219] Ještě před novou úpravou organizace ministerstva stanovil ministr také novou personální pravomoc jednotlivých funkcionářů ve věcech služebního poměru příslušníků SNB[220] a kázeňské pravomoci hlavního velitele VB ČR, ředitelů středních odborných škol SNB MV ČR a náčelníků vyšetřovacího aparátu VB.[221] Změněná organizace bezpečnostního úseku MV ČR byla vyhlášena Rozkazem ministra vnitra ČR č. 81[222] z 30. prosince 1990. Ke konci roku tak byly zrušeny všechny stávající útvary ministerstva vnitra ČR a 1. ledna 1991 pak začala fungovat nová organizační struktura **bezpečnostního úseku Ministerstva vnitra ČR**:

- **Kancelář ministra vnitra ČR**
- **sekretariát I. náměstka ministra vnitra ČR**
- **sekretariát náměstka ministra vnitra ČR**
- **odbor I. – policejní správa**
- **odbor II. – vnitřní správa**
- **odbor III. – ekonomické zabezpečení**
- **odbor IV. – zdravotnické a sociální zabezpečení**
- **odbor V. – legislativa**

Již mimo strukturu ministerstva vznikly dnem 1. ledna 1991 další útvary Veřejné bezpečnosti přímo podřízené ministerstvu – Správa vyšetřování VB ČR,[223] která řídila činnost útvarů vyšetřování VB na území celé republiky, a Hlavní týl pro Veřejnou bezpečnost v ČR.[224] Na území České republiky tak začala fungovat nová organizace Veřejné bezpečnosti s těmito **republikovými útvary**:

- **inspekce pro VB v ČR**
  - **odbor analytický a evidenční**
  - **odbor vyšetřování a stížností**
  - **odbor kontrolní a dokumentační**
  - **úřadovny v jednotlivých krajích**

219 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál.

220 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Rozkaz ministra vnitra ČR č. 73 z 20. prosince 1990.

221 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 74 z 20. prosince 1990.

222 Tamtéž.

223 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 82 z 30. prosince 1990.

224 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 83 z 30. prosince 1990.

- **Hlavní velitelství VB pro Českou republiku**
  - **organizační a operační odbor**
  - **skupina obrany**
  - **odbor stížností a kontroly**
  - **personální oddělení**
  - **Kriminální služba**
  - **Vnější služba**
  - **zařízení HV VB – výcviková základna HV VB**
- **Správa vyšetřování VB České republiky**
  - **organizační skupina**
  - **analytická skupina**
  - **personální skupina**
  - **I. a II. odbor**
- **Hlavní týl pro VB v ČR**
  - **organizační a personální odbor**
  - **skupina výpočetní techniky**
  - **kontrolní odbor**
  - **finanční oddělení**
  - **materiálový odbor**
  - **odbor stavební a ubytovací**
  - **automobilní odbor**
  - **výkonný odbor**
  - **odbor spojení**

Orientační charakteristika nově zřízených útvarů MV ČR měla být zpřesněna až vydáním nového organizačního řádu ministerstva.

V otázce pobytu cizích státních příslušníků na našem území řešilo Ministerstvo vnitra ČR stejný problém jako FMV. K tomuto účelu zřídil ministr v květnu 1991 sekretariát zmocněnce vlády ČR pro otázky uprchlíků jako útvar bezpečnostního úseku MV ČR přímo podřízený I. náměstkovi ministra. [225]

Zásadní změny proběhly také v oblasti rezortního školství. Usnesením vlády ČR č. 3 ze dne 10. ledna 1990 byl vysloven souhlas se zrušením Pohotovostního pluku VB ČSR. Stejným usnesením bylo ministru vnitra ČR uloženo zřídit Odbornou nástupní školu VB pro ČSR,[226] u které se předpokládalo poskytování úplného středního vzdělání a která byla (obdobně jako pluk) doplňována z branců určených pro službu VB. Hlavním cílem přijatých opatření byla změna dosavadní vojenské organizace bývalého PP VB ČSR, zamezení zneužití studentů školy k hromadným zásahům proti občanům a vybudování výhradně školícího zařízení VB, které mělo připravovat nově

225 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 39 z 21 května 1991.

226 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 10 z 27. února 1990.

přijaté příslušníky pro výkon základních funkcí na útvarech Veřejné bezpečnosti. Na základě delimitace činností od FMV k republikovým ministerstvům byla Odborná nástupní škola VB zase zrušena[227] a zároveň zřízeny střední odborné školy SNB MV ČR se sídlem v Praze, Brně, Pardubicích a Jihlavě. V návaznosti na zákon č. 171/1990 Sb., kterým se měnil a doplňoval tzv. školský zákon z roku 1984 o soustavě základních a středních škol, schválil ministr vnitra v dubnu 1991 novou koncepci vzdělávání ve svém rezortu.[228] Cílem této koncepce bylo vytvoření jednotné soustavy středních odborných škol, které by zabezpečovaly v rámci MV ČR kvalitní odbornou přípravu příslušníků nejen po přijetí do služebního poměru, ale i v dalším průběhu jejich služby podle zvolené specializace, včetně kvalifikačních a rekvalifikačních kurzů. Pro příslušníky bez úplného středního vzdělání mělo být organizováno dvouleté výběrové studium zakončené maturitní zkouškou. Odborná způsobilost příslušníků, u nichž bylo pro výkon funkce vyžadováno vysokoškolské vzdělání, měla být zajištěna studiem na příslušných civilních nebo vojenských vysokých školách, popřípadě na připravované Policejní akademii.

Na úseku požární ochrany se zase řešily především úkoly k zabezpečení přechodu správ a útvarů Sboru požární ochrany k obecním úřadům, včetně vytvoření podmínek pro samostatné hospodaření. Také byl připravován nový zákon o Sboru požární ochrany a zpracovávána koncepce rozvoje rezortního školství v této oblasti. Přínosem bylo i dokončení a zprovoznění objektu Technického ústavu požární ochrany v Praze.

Přestavba republikového bezpečnostního aparátu vyústila přijetím zákona č. 283 ze dne 21. června 1991 o Policii České republiky k bezpodmínečnému zrušení Sboru národní bezpečnosti. Po svém předchůdci převzala Policie ČR plnění úkolů ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, ale plnila i další zadání v rozsahu a způsobem stanoveným právními předpisy, a to na území České republiky, nestanovil-li zákon nebo mezinárodní smlouva jinak. Policie měla za úkol chránit bezpečnost osob a majetku, spolupůsobit při zajišťování veřejného pořádku, vést boj proti terorismu, odhalovat trestné činy a zjišťovat jejich pachatele, konat vyšetřování trestných činů, zajišťovat ochranu státních hranic ve vymezeném rozsahu, zajišťovat ochranu ústavních činitelů a bezpečnost chráněných osob, ochranu zastupitelských úřadů, sídelních objektů parlamentu, prezidenta republiky, Ústavního soudu, některých ministerstev a dalších objektů zvláštního významu určených vládou. Policie měla také dohlížet na bezpečnost a plynulost silničního provozu a spolupůsobit při jeho řízení, odhalovat a projednávat přestupky, vést evidence a statistiky potřebné k plnění svých úkolů, vyhlašovat celostátní pátrání, provádět úkony související s bezprostředním pronásledováním osob, které uprchly z výkonu vazby nebo z výkonu trestu odnětí svobody, zadržovat svěřence s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou a spolupůsobit při jejich vyhledávání, zajišťovat

227 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 56 z 2. listopadu 1990.

228 Tamtéž.

pohotovostní ochranu jaderných zařízení a odhalovat trestné činy páchané policisty. Policii zůstalo také plnění úkolů v místních záležitostech veřejného pořádku, které jí ukládaly příslušné orgány obcí, za podmínek stanovených zvláštními předpisy.

Policie byla podřízena Ministerstvu vnitra a tvořilo ji Policejní prezidium ČR, které ji řídilo, útvary s působností na celém území ČR a útvary s územně vymezenou působností. Útvary pak mohl zřizovat ministr na návrh policejního prezidenta. V Policii ČR působila služba pořádkové policie, služba kriminální policie, služba dopravní policie, služba správních činností, ochranná služba, služba policie pro odhalování korupce a závažné hospodářské trestné činnosti, služba cizinecké a pohraniční policie, služba rychlého nasazení, služba železniční policie a letecká služba. Nový zákon vymezil také postavení vyšetřovatelů policie a útvarů vyšetřování. Vyšetřovatelé byli ve věcech vyšetřování naprosto samostatní a řídili se pouze ústavou, zákony a ostatními obecně závaznými právními předpisy. Útvary vyšetřování zřizovalo a řídilo ministerstvo a jejich územní působnost se zpravidla shodovala s územní působností příslušných státních zastupitelství a soudů. Přechodná ustanovení nového zákona určovala také převedení příslušníků bývalého SNB i jednotlivých útvarů SNB (pokud nebyly zrušeny) k Policii ČR. Jestliže se tedy v obecně závazných předpisech hovořilo o Sboru národní bezpečnosti, útvarech SNB, příslušnících SNB, o Veřejné bezpečnosti, útvarech VB a příslušnících VB, rozuměla se tím policie a policisté. Ke zlepšení orientace v nové organizační struktuře útvarů a funkcí v působnosti MV ČR vydalo 15. července ministerstvo nařízení č. 62/1991,[229] které obsahovalo přehled všech změn názvů útvarů a funkcí v jeho působnosti.

Přesto, že služba bezpečnostního aparátu již byla postavena na zcela jiných společensko-politických základech, dílčí úpravy jeho organizace probíhaly i nadále. Zásadní změnou v organizační struktuře a v působnosti Ministerstva vnitra ČR však byla až podle územního principu provedená delimitace všech činností Federálního ministerstva vnitra v důsledku rozpadu federace.

Územní útvary SNB a Veřejná bezpečnost

Všechny změny, které probíhaly v centrálách rezortů, se zákonitě odrazily také v organizaci územních útvarů SNB a VB. Započatá reorganizace ministerstev vnitra představovala proces, který ve svém důsledku znamenal i nutnost vzniku nových organizačních struktur Veřejné bezpečnosti, a to v přímé závislosti na celospolečenských přeměnách, postupně uskutečňovaných po listopadu 1989. Právě tyto změny a nepředvídaný nárůst kriminality byly významným momentem při koncipování představ o nezbytné přeměně organizace, řízení a stylu práce bezpečnostních složek. Ve snaze zachytit dynamický vývoj společenského dění byla vypracována řada návrhů a studií nové organizace ministerstva a útvarů SNB. Šlo především o to, že dosavadní struktura SNB v důsledku zrušení

229 Tamtéž.

útvarů Státní bezpečnosti (a dalších s tím souvisejících změn na středním a základním stupni řízení) ztratila své opodstatnění. Svůj nesporný význam mělo také prohloubení významu postavení republik v rámci ČSFR a nově upravená působnost v oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti. Dosavadní dělba řídících pravomocí vůči složce Veřejné bezpečnosti mezi orgány federace a republik se neosvědčila, navíc znemožňovala dokazování odpovědnosti za její řízení. Při všech úvahách byla respektována především zásada důsledného oddělení ministerstva, jako ústředního orgánu státní správy, od vlastní výkonné činnosti zajišťované útvary VB.

K praktické aplikaci této teze došlo na podzim roku 1990, kdy byla zrušená Hlavní správa VB nahrazena Hlavním velitelstvím VB ČR, které se tak stalo vrcholovým stupněm řízení útvarů VB na území celé České republiky. Byla zkoumána také otázka zachování či nezachování středního článku řízení Veřejné bezpečnosti reprezentovaného správami VB (dříve KS SNB), v závislosti na zásadě tzv. dvoustupňového systému řízení. Tato otázka vycházela z potřeby zabezpečit přímé, nezprostředkované řízení výkonného článku, tedy okresních správ VB spolu s posílením jejich kompetencí a odpovědnosti. Bylo vypracováno několik variantních řešení, počínaje budováním tzv. oblastí po příkladu první republiky, až po systém detašovaných pracovišť HV VB ČR plnících víceméně funkci dosavadních správ VB. Nakonec byl učiněn závěr, že existence dosavadních správ VB bude zachována, za předpokladu posílení jejich koordinační funkce.

Představy o ideálních nebo alespoň vhodných podmínkách výkonu bezpečnostní služby byly obdobně jako v předchozí éře limitovány hlavně ekonomickými možnostmi, avšak nepostrádaly ani politický aspekt. Střední článek řízení bylo možné považovat za určitou bariéru koncentrace reálné moci na nejvyšším nebo nejnižším stupni řízení. Dalším prvkem byla také otázka dostatečné připravenosti a na ní závislé efektivitě fungování Veřejné bezpečnosti. V neposlední řadě byl jedním z rozhodujících momentů na podporu zachování stávající struktury Veřejné bezpečnosti také zatím nedořešený problém státoprávního uspořádání.

V souvislosti s přebudováním organizace ministerstva vnitra a s uplatněním zásady oddělení státní správy na úseku Veřejné bezpečnosti od přímého výkonu, mělo dojít také k výraznému posílení pravomoci a odpovědnosti územních organizačních článků, k omezení byrokratických prvků řízení, k likvidaci nadměrné centralizace rozhodování a odpovědnosti a ke zprůhlednění řídících vazeb. Jako první z územních útvarů SNB byly v září 1990 zrušeny okresní a jim na roveň postavené obvodní a městské správy SNB. V sídlech zrušených okresních správ vznikly dnem 1. října 1990 okresní správy VB, v sídlech zrušených obvodních správ SNB v Praze obvodní správy VB a v sídlech zrušených městských správ SNB v Plzni, Brně a Ostravě městské správy VB.[230] V souvislosti se zřízením okresních, obvodních a městských správ VB stanovil ministr také personální a kázeňskou pravomoc jednotlivých velitelů ve věcech služebního poměru

230 Tamtéž. Rozkaz ministra vnitra ČR č. 34 z 25. září 1990.

příslušníků.[231] Dalším rozkazem pak stanovil svoji personální pravomoc k instalaci náčelníků krajských správ SNB.[232] Obdobný proces probíhal rovněž na krajské úrovni. Dnem 15. listopadu 1990 byla zrušena Správa SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje a její činnost převzala nově zřízená Správa VB hl. m. Prahy a Správa VB Středočeského kraje s působností krajských správ SNB.[233] Krajské správy SNB v České republice však byly vzápětí zrušeny a dnem 16. listopadu 1990 se z nich staly Správy VB jednotlivých krajů[234] (s působností bývalých KS SNB).

Základní zásadou nové organizace ministerstva bylo zabezpečení jeho funkce ústředního orgánu státní správy v návaznosti na probíhající celospolečenské změny. Nešlo jen o transformaci kompetencí mezi federací a republikou, ale i mezi republikovými ministerstvy na úseku státní správy a o změny vyplývající z procesu privatizace a přechodu ekonomiky na tržní hospodářství. V souvislosti s výstavbou Hlavního velitelství VB ČR (HV VB ČR) proběhla delimitace některých činností z bezpečnostního úseku MV ČR do struktury HV VB ČR. Naopak správní činnosti, které dosud vykonávala Hlavní správa VB MV ČSR byly převedeny na ministerstvo.

V oblasti styku s veřejností byla na HV VB ČR převedena úloha tiskového mluvčího Veřejné bezpečnosti v ČR. Realizace tohoto úkolu spočívala ve vydávání zásadních tiskových materiálů o činnosti VB pro média, v odborném usměrňování činnosti krajských oddělení pro styk s veřejností, v organizaci publikační činnosti, analyzování informací z působení VB a ve spolupráci s inspekcí pro VB. Na úseku personální a školské činnosti převzalo analyzování informací o vzdělávací činnosti, řízení a organizování výuky ve Vzdělávacím institutu MV ČR a jiných typech kurzů, zpracování obsahového zaměření odborné bezpečnostní přípravy příslušníků VB, realizaci personálních opatření a vyřizování stížností z oblasti personální práce. Plně také převzalo HV VB ČR kontrolu výkonu služby ve Veřejné bezpečnosti, příjem a evidenci stížností směřujících na příslušníky VB, provádění liniové kontroly a úrovně řízení jednotlivých útvarů. Na HV VB ČR byly delimitovány také některé úkoly z úseku obranných příprav útvarů VB za branné pohotovosti státu a řízení pořádkové služby v systému civilní obrany, nově řešilo oblast informačních technologií a úsek právních činností. Naopak na ministerstvo byly převedeny některé agendy z oblasti správních činností, problematika občanských průkazů, evidencí obyvatel, zbraní a střeliva. Ministerstvo převzalo (mimo jiné)[235] některé správní agendy také od Centrály federální policie (FMV). V důsledku přísného oddělení rozpočtů federace a republik přešlo na

231 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 35 a 36 z 1. října 1990.

232 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 47 z 24. října 1990.

233 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 58 z 12. listopadu 1990.

234 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 59 z 12. listopadu 1990.

235 ABS, f. MV ČSR, nezpracovaný materiál. Z FMV byla na MV ČR převedena oblast zabezpečovací, signalizační a nástrahové techniky, oblast rozvoje bezpečnostní techniky, oblast pořádkové, dopravní správní služby, oblast služební kynologie, činnosti na úseku evidencí a statistiky, →

MV ČR například zabezpečení výroby a financování tabulek státních poznávacích značek, výroby tiskopisů na řidičské a technické průkazy, a na osvědčení pro učitele řidičů a zkušební texty z pravidel silničního provozu.[236]

V souvislosti se změnami v organizaci výkonu pořádkové služby a v návaznosti na realizaci zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 207/1990 Sb. o vyčleňování příslušníků Pohraniční stráže a vojáků vojsk MV k plnění úkolů Veřejné bezpečnosti uložil ministr vnitra ČR velitelům okresních, obvodních a městských správ VB rozpustit k 30. listopadu 1990 jednotky Pomocné stráže VB.[237] Další dílčí úpravy v organizaci územních útvarů – zrušení školních pohotovostních oddílů,[238] zřízení úřadoven pro cizineckou a pasovou službu, úřadoven pasové a letištní kontroly, referátů pro cizineckou a pasovou službu,[239] či úprava zřizování zásahových jednotek správ VB,[240] spěly nezadržitelně k zásadní přestavbě územních útvarů po přijetí zákona o Policii ČR, kdy se z územních útvarů SNB a Veřejné bezpečnosti staly policejní útvary a z příslušníků SNB policisté. Jejich řízení přešlo výhradně na republikové ministerstvo a ingerence orgánů federace do působnosti bezpečnostní policie byla novým zákonem vyloučena.

■■■

Problematika zajišťování ochrany veřejného pořádku a veřejné bezpečnosti byla od vzniku federace poznamenána ve svém vývoji nepřetržitou řadou kompetenčních sporů mezi orgány republik a federace. Tyto spory se ve svých důsledcích promítaly nejen do řídící sféry, ale i do praktického výkonu služby Veřejné bezpečnosti. Základním výchozím principem při tvorbě československé federace byl princip svrchovanosti národů, ze kterého vyplývalo, že všechny kompetence patří republikám, pokud je dobrovolně nepostoupí ve vymezených oblastech federaci. To se týkalo také oblasti vnitřního pořádku a bezpečnosti, která byla ústavním zákonem č. 143/1968 Sb. o československé federaci svěřena do tzv. společné působnosti. Ve smyslu tohoto zákona pak do působnosti ČSSR patřila také úprava postavení, oprávnění a ostatních poměrů ozbrojených bezpečnostních sborů. Zákonem č. 166/1968 Sb. o vymezení působnosti ČSSR ve věcech vnitřního

→ úsek systemizace a tarifikace, úsek ochrany utajovaných skutečností a některé činnosti z oblasti ekonomického, zdravotnického a sociálního zabezpečení. Expertizy a kriminalisticko-technické činnosti měl i nadále zajišťovat pro MV ČR Kriminalistický ústav Centrály federální policie (CFP). Nedořešená zatím zůstávala oblast spojení a automatizace.

236 Tamtéž.

237 ABS, neinventarizovaný soubor kopií RMV ČSR. Rozkaz ministra vnitra ČR č. 64 z 29. listopadu 1990.

238 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 1 z 8. ledna 1991.

239 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 23 z 15. února 1991.

240 Tamtéž, Rozkaz ministra vnitra ČR č. 31 z 24. dubna 1991.

pořádku a bezpečnosti byla kompetence federace postavena tak, že bude zejména koordinovat činnost orgánů obou republik při řízení ozbrojených bezpečnostních sborů a řídit ty složky, které byly vyčleněny k plnění zvláštních úkolů při ochraně státu a federálních orgánů a institucí.

V souvislosti s politickým vývojem v tzv. konsolidačním období se však začaly postupně prosazovat stále sílící centralizační tendence, které se významnou měrou promítly také do státní správy ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti. Ústavním zákonem č. 125/1970 Sb., kterým se měnil a doplňoval zákon o československé federaci, a zákonem č. 128/1970 Sb., kterým byla nově vymezena působnost ČSSR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, se na úkor obou republik výrazně rozšířila působnost federace. Na základě těchto změn přešlo pod Federální ministerstvo vnitra i řízení všech útvarů SNB v tzv. době mimořádného ohrožení klidu a pořádku. Z hlediska integrace moci byl tento institut zvlášť významný, neboť umožňoval ministru vnitra ČSSR kdykoliv (například při příležitostech státních oslav, pořádání veřejných shromáždění) podřídit si celý Sbor národní bezpečnosti, aniž by kterýkoliv jiný orgán přezkoumával jeho opodstatněnost. Kompetenční zákon současně umožňoval i zasahování federace do řízení Veřejné bezpečnosti, patřící do výlučné působnosti republik. Tato praxe byla usnadněna tím, že některá ustanovení byla považována za kompetenční a neměla přesně vymezený obsah. Šlo zejména o ustanovení obsahující obecné termíny jako *„zásady jednotného výkonu služby“*, *„zásady organizace SNB“* nebo *„mimořádné ohrožení klidu a pořádku“*. Uvedené centralizační trendy vedly ve svých důsledcích k faktickému vytvoření dvojkolejnosti státní správy při řízení útvarů VB po celé vertikální linii. Řízení stejných objektů ze dvou center, tj. z Federálního ministerstva vnitra a z ministerstva vnitra příslušné republiky, bylo evidentně komplikované a neefektivní. Dvojkolejnost řízení v oblasti VB vedla mimo jiné také k vydávání protichůdných pokynů a časem, bez ohledu na rozsah působností vymezených kompetenčním zákonem, se ustálila praxe řízení složky VB dvěma subjekty téměř ve všech oblastech. K tomu výrazným způsobem přispělo i významné posílení pravomocí náčelníků krajských správ SNB (vesměs příslušníků StB), kteří se od roku 1974 fakticky stali veliteli SNB v teritoriu kraje.

Obdobná situace nastala v roce 1977 také na okresním stupni řízení bezpečnostního aparátu. Zdůrazňováním *„jednoty Sboru národní bezpečnosti“* byl též vyvíjen tlak, aby útvary VB (v rámci krajských a okresních správ SNB) plnily také úkoly složky Státní bezpečnosti, což bylo v rozporu s uzákoněným základním posláním Veřejné bezpečnosti. Snaha o nápravu této situace byla zejména ze strany republikových ministerstev vnitra zcela evidentní, avšak v politických a společenských podmínkám komunistického režimu zřejmě nerealizovatelná.

Demokratizačním procesem, který nastal po listopadových událostech v roce 1989, byla uzavřena kapitola fungování de facto neexistujícího Sboru národní bezpečnosti. Životaschopné a vlastně nepostradatelné aspekty existence bezpečnostního aparátu se však vyvíjely dál a na zcela nových základech.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Archiv bezpečnostních složek
– oddělení archivních fondů FMV (Praha)
Přehled společných RMV 1972-1992 a Rozkazů FMV 1970–1992
Přehled Věstníků FMV (nařízení FMV) 1976–1990
Fond RMV ČSR
Organizační řády, nezpracovaný materiál
– oddělení archivních fondů MV ČSR (Brno-Kanice)
Fond MV ČSR, nezpracovaný materiál

PUBLIKOVANÉ PRAMENY

Sbírka zákonů a nařízení

Operace československých zpravodajských služeb na státních hranicích po roce 1948

› **Martin Pulec**

Státní hranice České republiky s Německem a Rakouskem probíhají mnohde pustými lesními a horskými masivy, dodnes cesta k nim vede často liduprázdnými oblastmi. Nejinak tomu bylo i v poválečné době. Česko-německé a česko-rakouské pomezí osídlené zejména německým obyvatelstvem bylo krátce po porážce Německa v druhé světové válce vylidněno, ať už divokými nebo organizovanými odsuny, horalé a zemědělci žijící v bezprostřední blízkosti hranic na rozkazy k odsunu mnohdy ani nečekali a odstěhovali se za hranice sami.

Na místa, kde žili němečtí dřevorubci zemědělci, skláři, ale i pašeráci, přišli čeští financové a příslušníci pohraničních útvarů SNB společně s civilními obyvateli, kteří se stěhovali do vylidňujícího se pohraničí. Nejen Češi, ale i Slováci a reemigranté z Rumunska, Volyně, Rakouska, apod. obydlovali opuštěná stavení v českém pohraničí, zejména na hranicích se sovětskou okupační zónou v Německu (s pozdější NDR), méně pak oblasti ostatní. Již v poválečné době tak vznikala na Šumavě, v Českém lese a na jižní Moravě pustá území.

Vyhlášení hraničního pásma v roce 1950 a zakázaného pásma v roce 1951 podél západních hranic tento stav zpečetilo. Obyvatelstvo žijící v bezprostřední blízkosti hraniční čáry (do vzdálenosti 3–5 km od hranic) bylo vystěhováno, zanechané objekty byly určeny k demolici (pokud nesloužily pohraničním nebo vojenským silám), v území do 15 km od hranic byla přijata taková opatření, která výrazně omezovala a usměrňovala život v hraničním pásmu. Postavení drátěného zátarasu v roce 1951 pak stávající situaci završilo.

I když příhraniční území bylo operační zónou především ozbrojených pohraničních složek, k hranicím často dojížděli příslušníci československých zpravodajských služeb, aby zde prováděli „operace" – a právě na operace na státních hranicích zaměříme další pozornost.

„*Za operaci na státní hranici se považuje vysílání, jakož i přijímání zahraničních agentů neb jiná činnost související s přechodem státních hranic osobami, které mají splnit operativní úkol.*"[1] Takto definuje operaci na státních hranicích tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti z roku 1952. Tento rozkaz byl zřejmě první směrnicí, která

1 Archiv Bezpečnostních složek (dále ABS), TRMNB (Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti) č. 98, 1952.

operace na hranicích upravovala a dávala jim „legální“ charakter. Bylo by mylné se domnívat, že vysílání a přijímání agentů přes „zelenou“ hranici se začalo až rokem vydání výše zmíněného rozkazu. Československé zpravodajské služby „civilní“ (tzn. pracující v rezortu ministerstva vnitra), vojenské a později i zpravodajská služba Pohraniční stráže (dále PS), jejich rozvědné i kontrarozvědné součásti využívaly služeb agentů vysílaných tajně přes hranice již od roku 1945, respektive od roku 1950–1951 v případě zpravodajské služby PS.

Operace – jako vysílání agentů do zahraničí, přijímání agentů ze zahraničí (československých nebo zahraničních státních příslušníků), schůzky s nimi v blízkosti státní hranice, obsluha mrtvých schránek u hranic apod. – byly po roce 1945 stále častější. S největší pravděpodobností probíhaly tak, že operativní pracovník, který schůzku prováděl, navázal osobní kontakt s velitelem pohraničního útvaru SNB organizujícím v daném v úseku vlastní ostrahu hranic a dohodl s ním odkrytí toho úseku hranice, kde se měla „akce“ konat. S velitelem pohraničního útvaru současně dohodl zajištění volné přístupové cesty k hranicím a volné ústupové cesty od hranic. Kontakt s velitelem pohraničního útvaru navazoval operativní pracovník buď na základě osobní známosti, nebo prostřednictvím svých nadřízených.

Provádění pohraničních operací se stávalo stále častější, zvláště pak po roce 1948. Na hranicích byl současně utužován pohraniční režim, ministerstvo vnitra se snažilo navýšit počty příslušníků pohraničních útvarů. Z tohoto důvodu vznikla v roce 1949 Pohraniční stráž sloučením Finanční stráže a pohraničních útvarů SNB, v roce 1950 pak prvním posílením profesionálních útvarů PS vojáky základní služby a v roce 1951 *„zaujetím nové sestavy PS“*, což znamenalo redislokaci útvarů provádějících faktickou ostrahu hranic a jejich masivní doplnění vojáky základní služby.

Od roku 1951 zastávali pohraničníci z povolání v PS pouze velitelské funkce, vlastní hlídkovou službu konali jen pohraničníci základní služby. *„Zaujetím nové sestavy“* v roce 1951 se zvýšil počet pohraničníků z asi 5000 na zhruba 17 000 a započala stavba trojstěnného zátarasu, která pak rychlým tempem pokračovala. Za této situace, kdy bylo na přístupových cestách k hranici, v týlu rot a u zátarasu umísťováno daleko více hlídek než doposud a docházelo k velké fluktuaci velitelského kádru PS, bylo dosavadní provádění pohraničních operací stále obtížnější. Velitelé PS se stali mnohem sebevědomější. Nechtěli nadále hrát roli „bezpečnostních pracovníků druhé kategorie“, kteří mají rezignovat na vlastní nařízení (vstup do hraničního pásma bez povolenky nebyl přípustný ani pro příslušníky SNB a armády) a při pohraničních operacích „smějí pouze nepřekážet“, tzn. jsou povinni odkrýt přístupy a požadovaný úsek státních hranic. Brzy se začaly množit stížnosti „operativců“ vnitra a armády na řevnivost ze strany Pohraniční stráže, na průtahy při zajišťování prostoru pro operace a na úkony prováděné PS vůči zpravodajcům (např. legitimování orgánů a agentů,

2 Výpověď Augustina Webera: *„K tomu chci ještě uvésti, že teprve po této události [po vraždě Kollmana] se udělal pořádek pokud jde o činnost zpravodajských orgánů na státní hranici. Avšak před* →

evidence apod.), které mohly dekonspirovat jak příslušníky, tak i agenty, kteří se akcí účastnili.

Po odhalení vražd agentů spáchaných během operací na státních hranicích[2] (viz dále) se situace stala neúnosnou. Na konci roku 1951 se tedy sešli zástupci Státní bezpečnosti (dále StB), PS a zpravodajských služeb armády, aby se dohodli na formě operací na státních hranicích, která by byla přijatelná pro všechny zúčastněné strany. Výsledkem vzájemných porad byla dohoda zformulovaná v Tajném rozkaze ministra národní bezpečnosti vydaném v polovině roku 1952. Ten stanovil formu provádění zpravodajských akcí na státní hranici.

Podle tohoto rozkazu mohli nadále provádět akce na státní hranici jen ti zpravodajci, kteří byli pro práci s *„přeshraničními"* agenty určeni, operace mohli provádět jen v přidělených úsecích jednotlivých brigád PS a byli osobně známi veliteli brigády, náčelníku štábu brigády nebo náčelníkovi zpravodajského oddělení brigády. Zpravodajec, který hodlal *„přeshraniční akci"* provést, musel osmačtyřicet hodin před jejím provedením předložit veliteli příslušné pohraniční brigády písemnou žádost o povolení akce. V případě nebezpečí z prodlení byl velitel brigády povinen vyřídit žádost i v době kratší než osmačtyřicet hodin. Velitel pohraniční brigády sám určil další osoby oprávněné povolení podepisovat. Žádost o povolení operace musela obsahovat:

a) Jméno a číslo služebního průkazu příslušníka řídícího operaci.
b) Den, dobu trvání a přesné vyznačení prostoru operace.
c) Počet dalších zúčastněných osob na operaci a počet osob při návratu z operace.

Na základě předložené žádosti vyhotovil velitel brigády nebo jiný pověřený příslušník dvě písemná povolení k provedení akce. Pokud nebylo možné provést akci v požadovaném prostoru, doporučil funkcionář brigády prostor jiný. Obě povolení obsahovala:

a) Počet osob účastnících se akce. Ten se zpravidla lišil při zahájení a při ukončení akce v případě, že šlo o vysílání agenta do zahraničí nebo naopak přijímání agenta ze zahraničí. Proto byla vydávána povolení dvě – s různým počtem osob účastnících se akce; první pro příjezd ke hranici, druhé pro návrat od hranice.
b) Formuli, že osoby, na které se vztahuje povolení, nesmí být perlustrovány.
c) Hodinu, přesně stanovenou cestu ke státní hranici a místo, na kterém se velitel příslušné roty (popřípadě jeho zástupce) připojí k osobám provádějícím akci.
d) Datum, podpis velitele brigády, kulaté razítko pohraniční brigády a jmenování akce. Pojmenování akce bylo na povolence napsáno vždy smluvenou řečí: *„Dozor nad lesní prací"* apod.

Pro pražské příslušníky zpravodajských jednotek vydávalo povolení k pohraničním operacím pražské velitelství PS; poté vydalo součinnostní pokyny příslušným

→ *touto událostí pořádek nebyl, zpravodajští orgánové si na státní hranici prakticky dělali, co chtěli, od orgánů Pohraniční stráže bylo toliko požadováno, aby úsek státních hranic uvolnili od hlídek PS pro akci, ze strany PS byly tyto akce zpravodajců nekontrolovatelné."*

pohraničním jednotkám. Ihned po předání povolení k provedení zpravodajské akce, vydal oprávněný funkcionář pohraniční brigády rozkaz k zajištění operace veliteli té pohraniční roty, kde se měla akce odehrát. V rozkaze bylo uvedeno jméno velitele akce, doba a místo schůzky s ním a úkoly pro velitele roty vyplývající z provádění pohraniční operace.

Velitel příslušné pohraniční roty nařídil nejméně šestatřicet hodin před zahájením akce pozorování protilehlého území místu operace ze skryté pozorovatelny. To mělo odhalit například případné soustředění cizích ozbrojených sil, zvýšený pohyb civilistů (například při lesních nebo zemědělských pracích na místě akce). Velitel dále upravil plán střežení pohraničního úseku roty tak, aby místo pohraniční akce a přístupy k němu zůstaly neobsazeny hlídkami. Přístupovou cestu na místo akce zvolil tak, aby agent viděl co nejméně z prostředků ostrahy hranic, jako je rozmístění hlídek, umístění pozorovatelen, budovy pohraničních útvarů, apod.

Po provedení výše popsaných příprav k akci se velitel roty nebo jeho zástupce sešel na určeném místě v určený čas s velitelem akce, zkontroloval jeho povolení, služební průkaz a počet osob účastnících se akce. Poté mu sdělil poznatky z protilehlého úseku hranic zjištěné skrytým pozorováním. V případě, že zjistil okolnosti, které by mohly zhatit zdárný průběh operace, navrhl veliteli její zastavení. Zastavena však mohla být až po souhlasu velitele akce; nesouhlasil-li, byla operace provedena na zodpovědnost zpravodajského důstojníka. Velitel (zástupce velitele) roty pak doprovodil celou skupinu na místo akce, tam zaujal připravené místo k pozorování a ozbrojenému zajišťování operace. Vlastnímu „jednání" však přítomen nebyl. V případě očekávání agenta ze zahraničí, pozoroval velitel pohraniční roty společně se zpravodajskými orgány protilehlé území hodinu před jeho očekávaným příchodem. V případě vysílání agenta do zahraničí, zůstali zpravodajci společně s velitelem roty na místě opět hodinu po jeho přechodu. Po ukončení akce se zamaskovaly stopy po pohybu přes a v blízkosti hraniční čáry, a od hranic odešli všichni stejnou cestou, jakou k nim přišli. Velitel roty pak nařídil střežení místa akce hlídkou po dobu šest hodin.

Pohraniční operace měly často tu formu, že přijatého agenta ze zahraničí odvezli zpravodajci do vnitrozemí na výslech a do čtyřiadvaceti hodin ho pak vrátili přes místo jeho příchodu zpět do zahraničí. Hlídka, která místo příchodu agenta pozorovala, byla odvelena hodinu před plánovaným příchodem agenta s doprovodem. Akce směly být prováděny pouze v bezprostřední blízkosti hranice, aby se zamezilo volnému pohybu agenta v hraničním a zakázaném pásmu. Z konspiračních důvodů bylo zakázáno „*provádět zpravodajské výslechy agentů*" na pohraničních útvarech.

Po skončení operace, vrátil zpravodajský orgán veliteli roty povolenku s potvrzením o provedení akce. Velitel roty pak vypracoval hlášení o průběhu operace pro velitele brigády a společně s povolením je odeslal veliteli brigády jako přísně tajný spis. Na pohraniční rotě tak nezůstala o provedení zpravodajské akce žádná zmínka; její provedení zůstávalo skryto i pro ostatní příslušníky roty.

V případě, že agent přišel ze zahraničí na schůzku s velkým zpožděním nebo bez předchozí domluvy, byl instruován tak, aby se na výzvu pohraniční hlídky ihned

zastavil, nechal se zatknout a předvést na pohraniční útvar, aniž by prozradil, že pracuje ve prospěch československých zpravodajských orgánů. Po předvedení k veliteli pohraničního útvaru mu sdělil heslo, funkční místo a jméno a číslo telefonu svého *„řídícího orgána"*. Tyto skutečnosti měl sdělit pouze veliteli pohraniční roty, který při tomto zjištění u něho provedl osobní prohlídku, přičemž mu odebral jen zbraň, vše ostatní mu ponechal. Velitel roty s agentem nesepisoval protokol, neměl právo se seznamovat ani s písemnostmi a doklady, které měl agent u sebe. Poté uvědomil zpravodajského orgána brigády, u kterého si vyžádal eskortu (při tom však z konspiračních důvodů nesděloval, že jde o agenta československé tajné služby). Do příchodu eskorty byl agent uvězněn na pohraniční rotě jako každý zadržený *„narušitel"*. Po dopravení agenta na velitelství brigády, hlásil zpravodajský důstojník brigády případ veliteli pohraniční brigády a uvědomil heslem příslušného *„řídícího orgána"*, aby si agenta převzal.

O dva roky později (1954) vydali ministr vnitra a ministr národní obrany formou rozkazu[3] nové směrnice upravující operace na státních hranicích. Tyto směrnice charakterizují operace na státních hranicích jako *„všechna opatření zpravodajských orgánů spojená s přechodem nebo přepravou agentů přes státní hranici. K těmto opatřením patří: přijetí agenta ze zahraničí, přeprava agenta za hranice, vybírání schránek na našem území v zakázaném pásmu s vědomím pohraničních orgánů, vyhledávání a průzkum nových hraničních přechodů, specielní operace k odkrytí jakéhokoliv úseku hranice za účelem zabezpečení skrytého přechodu přes hranici určitým agentům nebo specielním skupinám."* [4]

Operace na státních hranicích měl nadále schvalovat nejprve náčelník operativní správy, jejíž referenti hodlali akci provést. K žádosti o schválení akce předkládali operativci plán akce, ve kterém bylo uvedeno:

a) datum, místo provedení, charakter a smluvené označení operace,
b) doba předcházejícího pozorování prostoru přepravy nebo přijetí agenta, tento průzkum před akcí prováděla Pohraniční stráž,
c) plán příchodu operativních pracovníků k místu přepravy nebo přijetí agenta;
d) způsob příchodu agenta k místu provedení operace,
e) opatření k bojovému zabezpečení operace (silami PS),
f) určení místa přijetí a místa vyslechnutí zahraničního agenta, který se má dostavit ke schůzce,
g) způsob a trasa přepravy agenta zpět na hranici,
h) opatření pro pozorování terénu na území cizího státu po přepravě agenta,
ch) opatření k materiálnímu zabezpečení operace – zde se uvádělo mj. byl-li agent ozbrojen, vybaven radiostanicí apod.

3 ABS, TRMV (Tajný rozkaz ministra vnitra) č. 125, 1954.

4 Tamtéž.

Tento plán předložil náčelník operativní správy ministrovi vnitra nebo náměstkovi ministra vnitra pro Pohraniční stráž ke schválení. Praxe schvalování operací na státních hranicích byla záhy změněna Rozkazem ministra vnitra. K provedení operace již nebyl nutný souhlas ministra vnitra nebo jeho náměstka pro PS. Postačil souhlas náčelníků správ ministerstva vnitra (které prováděly rozvědné operace), souhlas náčelníků krajských správ ministerstva vnitra (u operací příslušníků jejich správ) a souhlas velitelů pohraničních brigád (v případě zpravodajských operací příslušníků zpravodajských oddělení příslušných pohraničních brigád).

Po schválení plánu akce se obrátil náčelník operativní správy nebo jeho zástupce na velitele PS nebo opět na jeho zástupce, kterému nejpozději šestatřicet hodin před plánovaným zahájením akce předložil schválený plán operace. V případě nebezpečí z prodlení, lhůta nemusela být dodržena, nesměla být však kratší než dvanáct hodin. Na základě schváleného plánu akce vydal odpovědný funkcionář (náčelník Hlavní správy PS, náčelník štábu Hlavní správy PS nebo náčelník zpravodajského odboru Hlavní správy PS) propustku k provedení pohraniční operace. Velitelství PS mělo právo v případě zjištění komplikací navrhnout místní i časový přesun operace, bylo zakázáno provádět během čtyřiadvaceti hodin více než jednu akci v úseku jedné roty. Na propustce byla pohraniční akce maskována legendou – např. *„vykonání technických nebo zemědělských prací v blízkosti hranic“*. Propustka dále obsahovala počet osob účastnících se těchto „prací“; počet osob se uváděl vždy pro počátek a pro konec operace. (Viz příloha)

V souvislosti s výše uvedenou změnou schvalování plánů pohraničních operací u ministra vnitra, nepostupovali již náčelníci krajských správ ministerstva vnitra své plány operací na velitelství PS, ale veliteli pohraniční brigády. Vedení operativní správy pak vydalo plán a propustku k provedení akce pověřenému příslušníkovi, který se s těmito dokumenty dostavil nejméně čtyři hodiny před zahájením operace k veliteli příslušné pohraniční brigády. Ten určil zpravodajského důstojníka, který *„operativce“* doprovodil k veliteli pohraniční roty, v jehož úseku měla akce probíhat. Souběžně vydal velitel brigády rozkaz veliteli příslušné pohraniční roty, aby provedl zajištění operace. Velitel pohraniční roty o vydaném rozkaze informoval svého velitele pohraničního praporu a zajistil vojskové pozorování protilehlého úseku hranic, ve kterém se měla akce odehrávat.

Ve stanovený den (nejméně dvě hodiny před operací) se na smluveném místě sešel velitel roty s účastníky akce, doprovázenými zpravodajským důstojníkem brigády nebo praporu. I jemu byla předložena propustka společně se služebním průkazem velitele akce. Zpravodajskému důstojníkovi pak velitel pohraniční roty sdělil výsledky pozorování místa akce a provedená opatření k zajištění operace. Na základě těchto okolností velitel operace rozhodl o provedení akce. Velitel pohraniční roty pak doprovodil celou skupinu ke státním hranicím a z určeného místa akci pozoroval; nesměl se však účastnit *„vlastního jednání“*. Vysílání agenta přes hranici prováděl operativní pracovník ze skrytého místa v blízkosti hranice poté, co se přesvědčil, že protilehlý prostor hranic je volný. Místo, kde agent přešel hranici, pak pozoroval další hodinu.

Při příchodu tajného spolupracovníka ze zahraničí se měl agent hlásit operativnímu pracovníkovi, který ho na hranici očekával smluveným heslem. Jednání s agenty přijatým ze zahraničí už nesmělo probíhat v blízkosti hranic ve *„volném prostoru"*. Výslech se konal kupříkladu v konspiračních bytech ve vnitrozemí, nebo v krytu či jiném objektu v hraničním pásmu. Pro pohyb agenta v hraničním pásmu byla stanovena trasa, která se vyhýbala vojenským objektům, objektům Pohraniční stráže a stanovištím hlídek. Agent se nesměl pohybovat v hraničním pásmu bez doprovodu operativního pracovníka a důstojníka Pohraniční stráže, výjimkou byly zvláštní zpravodajské kombinace. Operace měla být utajena před ostatními příslušníky PS, agent neměl získat žádné poznatky o ostraze hranic.

Ukončení operace hlásil velitel roty svému veliteli praporu, kterému odevzdal povolení k provedení operace na státních hranicích. Na povoleních vyznačil provedení akce. O akci nesměl být na pohraničních rotách činěn žádný záznam.

Oproti dosavadní praxi měl velitel roty oprávnění zakázat nebo zastavit akci v těchto případech:

a) špatná příprava akce;
b) jestliže získal zprávy o připravované provokaci na protilehlém území;
c) jestliže se některý z účastníků akce dopouštěl takové činnosti, která by mohla akci zmařit nebo která by mohla způsobit konflikt na státní hranici;
d) při pokusu o přechod nebo při přechodu hranice jiné osoby než vysílaného agenta.

Příchod agenta ze zahraničí na neočekávanou schůzku se již zdůrazňoval jako krajně nevhodný. Podle směrnic vydaných v roce 1954 měl být agent instruován tak, že měl přijít pokud možno v denní době a úzkostlivě dbát výzev a rozkazů hlídky, která ho bude zatýkat. Své poslání měl sdělit až veliteli pohraniční roty, na kterou byl eskortován. Na rotě měl agent požádat velitele roty o rozhovor o samotě, při kterém mu sdělil své poslání a kontakt na svého řídícího důstojníka. Velitel roty pak smluvenou řečí tuto skutečnost oznámil veliteli brigády, ten pak vyslal zpravodajského důstojníka brigády k převzetí agenta. Agent, který byl do té doby uvězněn na rotě jako narušitel, byl pak zpravodajským orgánem pohraniční brigády odevzdán příslušnému operativnímu důstojníkovi nebo odvezen na velitelství brigády při zachování přísných konspiračních opatření. Agent byl odevzdán i se všemi materiály, které byly u něho nalezeny; tyto materiály se na pohraniční rotě neprohlížely.

V lednu 1964 vydal ministr vnitra Lubomír Štrougal nové směrnice upravující operace na státních hranicích.[5] V definici *„operace na hranicích"*, uvedené ve směrnicích, se nově objevuje *„provádění signalizace a rádiového spojení v zakázaném pásmu"*. Proces schvalování operace zůstal v podstatě nezměněn, pouze operace prováděné zpravodajskými složkami armády schvaloval náměstek ministra vnitra. Plány plánovaných operací se předkládaly Pohraniční stráži minimálně s desetidenním

5 ABS, RMV č. 7, 1964.

předstihem, přičemž měly obsahovat i náhradní termíny pro provedení akcí. Pohraniční stráž měla právo akci nepovolit, ovšem musela operativní správě, žádající o povolení, uvést závažné důvody, které uskutečnění operace brání.

Na velitelství Pohraniční stráže byl nově sestaven přehled úseků hranic používaných k operacím zpravodajskými složkami, přičemž každá zpravodajská služba měla vyhrazeny své úseky. Používání úseku jinou zpravodajskou složkou, než které byl úsek vyhrazen, bylo možné jen se souhlasem služby, jíž byl tento úsek vyhrazen.

Další zásady pro *„uskutečnění akce na hranicích"* zůstaly v podstatě totožné, pouze po skončení akce učinil záznam o provedení operace na propustku příslušník, který celou akci řídil.

Dílčí inovace byly stanoveny také pro případ, kdy agent přišel ze zahraničí neočekávaně. Každý agent přecházející hranice byl upozorněn na krajní nebezpečí, kterému se vystavuje, když přechází hranice do Československa v noci, dále mu byl vydán přísný zákaz překonávání drátěného zátarasu. Každý agent měl pro případ neočekávaného příchodu ze zahraničí určeno jednak místo, kde měl hranici překročit, a jednak heslo, které oznámil veliteli pohraniční roty, na kterou byl po svém zadržení odveden. Velitel roty toto heslo telefonicky sdělil veliteli brigády. Na velitelství brigád byl veden soupis hesel, který prostřednictvím velitelství PS předaly operativní správy používající k operacím na státních hranicích úseky příslušných brigád. U každého hesla byl uveden řídící důstojník zadržovaného agenta a způsob jeho nejrychlejšího vyrozumění. Po vyrozumění operativní správy byl zadržený agent eskortován zpravodajským důstojníkem velitelství pohraniční brigády na dohodnuté místo, kde byl i s osobními věcmi předán svému řídícímu orgánu nebo jeho zástupci.

Poslední směrnice, která upravovala *„provádění operací na státní hranici"* vydal ministr vnitra Jaromír Obzina v roce 1973.[6] Tato směrnice přinesla oproti dosavadní praxi pouze dílčí změny (např. byly změněny lhůty předkládání plánů akcí, operací se museli účastnit nejméně dva příslušníci zpravodajské služby, která akci prováděla apod.) Platnost směrnice trvala až do roku 1991.

V další části textu je uvedeno několik konkrétních případů ilustrujících průběh operací na státní hranici, včetně zmatků, dekonspirací a tragédií, které s sebou přinesly – Karel Dufek , George Nirschl , Štefan Kollman , Alois Huber , Jan Potonec či další neznámí agenti. Případy jsou řazeny chronologicky.

6 ABS, RMV č. 60, 1973.

Vysazení agenta pod krytím – běžná operace

Prvním případem ilustrujeme poměrně běžnou akci, během které byl zřejmě vysazen agent do zahraničí. Jako krycí legenda byla pro něho mj. použita i střelba, která měla vzbudit dojem přestřelky na hranicích mezi „prchajícím" agentem a pohraničníky. Tento případ je z období, kdy zpravodajské operace na státních hranicích nebyly dosud upraveny žádnými směrnicemi. Tehdejší hlášení velitelství praporu PS Znojmo určeného pražskému velitelství PS uvádí:

„Hlásím, že dne 6. 11. 1949 o 17 hod. kontrolovala hlídka PS útvaru Sedlec vrch. stážm. Emanuel Pelínek a vrch. strážm. Bohumil Kříž na silnici Valtice–Úvaly, okres Mikulov, v obvodu PS útvaru Sedlec dvě osobní auta pozn. zn. M-BM 1163 a M-BM 4879, ve kterých podle předložených dokladů (sl. průkazů) byli příslušníci BV StB Brno. Jeden z příslušníků StB hlídce prohlásil, že jedou za vesnici za hřbitov obce Úvaly, okres Mikulov, a to na rozcestí polních cest směřujících ke státní hranici a dále na obec Steinbrunn v Rakousku.

Asi za 10 minut se opět přísl. SNB vraceli zpět a byli hlídkou PS útvaru opět kontrolováni. Příslušník StB sedící v osobním autě pozn. zn. M-BM 1163 hlídce řekl, že se ještě oba vrátí kolem 18.30 hod. a podotkli dále, že v případě, že hlídka PS uslyší střelbu, aby po příčině nepátrala, že tuto bude provádět hlídka StB, avšak z jakých příčin bude hlídka StB střílet, hlídce PS útvaru neudali.

Hlídka PS útvaru se odebrala ihned ke státní hranici, kde zalehla u polní cesty v případě, že by se někdo pokusil o přechod státních hranic nebo státní hranice přecházel z Rakouska do ČSR.

O 18.45 hod. uslyšela hlídka PS, že v prostoru hřbitova u obce Úvaly, okres Mikulov bylo vystřeleno asi 15 ran z pistolí. Podle hlášení hlídky PS útvaru provedli tuto střelbu pravděpodobně příslušníci KV StB z Brna, kteří se v toto místo vrátili a pak po střelbě odejeli směrem k Valticím, okres Mikulov.

K tomu hlásím, že v tomto případě se jednalo pravděpodobně o agenta orgánů StB Brno, kterého tito v těchto shora uvedených místech vysazovali na druhou stranu do Rakouska. Zbraně ze strany orgánů StB bylo použito jen fingovaně, aby konfident v Rakousku byl přijat bez obtíží a případně u rak. bezpečnostních orgánů vzbudil dojem, že je u nás pronásledován a při přestoupení státních hranic bylo proti němu použito střelné zbraně.

Hlášení o případu předkládám jako tajné pro informaci pouze tamnímu velitelství." [7]

7 ABS, f. Pohraniční útvary SNB (PS), k. 115.

Konec „ideového“ agenta

Karel Dufek se narodil 14. září 1928 ve Vídni, kde žil se svými rodiči a sestrou až do roku 1945. Během války pracoval v továrně na výrobu papíru; za války byl vyšetřován gestapem pro podezření ze sabotáže. Poté pracoval v papírnictví jako prodavač. Po válce se, jako řada dalších krajanů, s celou rodinou repatrioval a usadil nejprve v Opatově u Třebíče, poté v Podhradí u Znojma a nakonec v Lodhéřově u Jindřichova Hradce.

Karel Dufek začal studovat reálku v Prachaticích, studia však nedokončil, snad z finančních důvodů, prý chtěl studovat i Vyšší školu politickou v Praze. Aby zlepšil svou finanční situaci, pašoval od poloviny roku 1947 přes hranici cigarety.[8]

Po změně politických poměrů v únoru 1948 zanechal studia a uprchl do Německa. Toto si alespoň mysleli jeho známí a místní úředníci v Prachaticích. Ve skutečnosti byl Karel Dufek získán zpravodajským důstojníkem prachatického vojenského útvaru 8828 pro spolupráci a vysazen do zahraničí, aby sbíral informace týkající se emigrace.[9]

S jakými konkrétními úkoly byl do Německa vyslán, se nepodařilo zjistit, stejně jako se nepodařilo zjistit další podrobnosti z jeho života v tomto období. Rodiče si mysleli, že studia opustil kvůli místu placeného funkcionáře ČSM. V letech 1948 až 1950 navštívil svou rodinu pouze jednou nebo dvakrát, Dufkovi příbuzní, žijící ve Vídni, psali v roce 1949 jeho rodičům, že je Karel navštívil, a téhož roku před Vánocemi telefonoval matce z Prahy a poslal jí peníze. Naposledy psal domů v roce 1950. V dopise sděloval, že si našel dobře placené místo v Chebu. Jako svou adresu uvedl poštovní přihrádku na chebské poště, z ní se však dopisy vrátily jeho matce zpět. V posudcích z místa bydliště v Prachaticích stálo, že Karel Dufek žil „*nezřízeným způsobem života*“.

Jestli byla hlavním motivem jeho spolupráce s orgány vojenského zpravodajství touha po penězích a dobrodružství, anebo spolupracoval skutečně z „ideových“ důvodů, tzn. aby sloužil novému režimu, či byl zaverbován vydíráním na základě kompromitujících materiálů, není rovněž jasné. Z kusého hodnocení pouze vyplývá, že Karel Dufek vedený jako „ideový agent“, plnil své úkoly poměrně svědomitě. Na druhou stranu je rovněž zřejmé, že si k odměnám za přinesené zprávy přilepšoval i pašováním cigaret. Při podobné soukromé cestě v říjnu 1948 byl zatčen pohraniční hlídkou útvaru České Žleby a odevzdán prachatickému velitelství StB k potrestání. Zakrátko byl však propuštěn po společné žádosti zpravodajského důstojníka prachatického útvaru a zpravodajského důstojníka příslušné divize, kteří svou žádost zdůvodnili tím, že Karel Dufek plní v Německu důležité úkoly.[10]

Pravděpodobně v roce 1949 převzala Dufka k řízení přímo pražská centrála vojenského zpravodajství, která ho na počátku téhož roku opět vyslala do Německa, aby

8 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-704 MV.

9 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-2854 ČB.

10 ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (dále 305), sign. 305-44-7.

získával zprávy v utečeneckých táborech. Dufek nosil povšechné zprávy, např. o rozporech mezi „Prchalovci" a „Benešovci", zprávy o nově příchozích do tábora, přinášel emigrantské časopisy apod. Se svým řídícím orgánem se scházel zpravidla přibližně dvakrát až třikrát do měsíce v konspiračním bytě v Chebu. Na schůzce dostával úkoly k prohloubení a upřesnění zpráv, odměnu za přinesené zprávy, a kolem půlnoci býval odvezen na hranice s Německem.[11]

V tomto roce se pravděpodobně stal agentem pracujícím pro obě strany. O této skutečnosti hovoří fakt, že v únoru byl Dufek v Rakousku zadržen četnictvem s padělanými doklady a materiály, které údajně ukazovaly na spolupráci se CIC. [12] U zatčeného Dufka nalezli rakouští policisté písemnosti, kde měl poznamenány špionážní úkoly, které měl plnit v ČSR. Dufek měl získat vojenské, hospodářské a politické informace.

Z vojenské oblasti měl získat zprávy o dislokaci, početních stavech, stavu výzbroje a výstroje a kádrového obsazení velitelského sboru útvarů SNB a armády na Slovensku.

Špionážní úkoly z hospodářské oblasti se týkaly zpráv o plnění měsíčních plánů, detailů hospodářských plánů, stavu železných a mobilních zásob v průmyslových podnicích, výroby vojenského materiálu apod.

Z politické oblasti zajímaly CIC informace o organizaci a personálním složení vedení Ústřední rady odborů, Revolučního odborového hnutí, Komunistické strany Slovenska a postoje ostatních politických stran ke KSČ. Kromě toho byly u Dufka nalezeny kontaktní adresy do ČSR.

I když byl Karel Dufek v Rakousku odsouzen k měsíčnímu vězení pouze za padělání úřední listiny a u soudu a v policejních protokolech, nejsou materiály CIC nijak zmiňovány, informátoři československé rozvědky v řadách rakouské policie na Dufka své řídící orgány neprodleně upozornili. Tak se stalo, že Karel Dufek byl po propuštění z vězení v St. Poeltenu „označen" na městské ulici spolupracovníkem československé tajné služby, jejími pracovníky unesen a předán československým bezpečnostním úřadům. Po zjištění, že Dufek je spolupracovníkem vojenské rozvědky, předaly ho příslušným armádním úřadům. [13]

Z dochovaných archivních materiálů nevyplývá, zdali Karel Dufek kontaktoval CIC na rozkaz svého řídícího důstojníka, nebo zdali to byla jeho osobní iniciativa myšlená nezištně či prospěchářsky. I když se přikláním k poslední variantě, faktem zůstává, že Dufek své kontakty s CIC po krátkém věznění na Hlavním štábu vysvětlil, a opět odjíždí plnit rozvědné úkoly do Německa, opět se zaměřením na získávání zpráv o československé emigraci v utečeneckých táborech.

V dalším průběhu roku 1949 nebo v první polovině roku 1950 získal Dufek pro plnění svých špionážních úkolů tři pomocníky – Jaromíra Borka, svou milenku Hanni

11 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-704 MV, podsv. 2, s. 2.

12 ABS, f. 305, sign. 305-353-13.

13 Tamtéž.

Prokeschovou a Jana Noska. S posledně jmenovaným unesli, nebo vylákali, zpět do Československa dalšího agenta vojenské rozvědky Gustava Palduse, který „přeběhl" a začal spolupracovat s CIC. [14]

Z této doby je již známý Dufkův řídící důstojník. V první polovině roku 1950 jím byl štkpt. Vasil Valo, který ho koncem července předal npor. Bohuslavu Horkovi. I v této době působil Dufek v táboře Valka, avšak zakrátko po únosu Palduse byl v táboře jako spolupracovník československé tajné služby dekonspirován a okolnostmi donucen k útěku z Německa. Proto se Dufek společně s Hanni Prokeschovou objevili jedné zářijové noci roku 1950 v Chebu v zubožením stavu a nechali se dobrovolně zatknout StB.

Npor. Horka společně s Houskou, dalším důstojníkem vojenské rozvědky, který spolupracoval při úkolování Karla Dufka, vyzvedli oba odhalené agenty z vazby v Chebu a podle rozhodnutí velení je odvezli na přechodový kanál do Rakouska a vysadili je k plnění zpravodajských úkolů. Zde se měli v americké zóně přihlásit jako političtí uprchlíci a sbírat zprávy o ostatních emigrantech v táboře. Na první schůzku s řídícím orgánem se k trati u Mikulova dostavili Dufek a Prokeschová na konci září roku 1950. Zadané úkoly prý splnili „*vcelku dobře*", s odměnou a s úkoly k prohloubení zpráv byli odesláni zpět do Rakouska.[15]

Na další schůzku v říjnu 1950 se dostavil Dufek sám a jeho řídící orgán npor. Horka (společně se svým pomocníkem npor. Oldřichem Hájkem, který byl nově přidělen k rozvědnému oddělení a u Horky byl místo Housky na zapracování) projevil nad přinesenými zprávami nespokojenost. Horka zadal Dufkovi další úkoly a po stanovení termínu příští schůzky na první prosincový den se rozešli. Na tuto příští schůzku měl Dufek přivést svého spolupracovníka Jaromíra Borka k instruktáži, dále měl zjistit konkrétní údaje k vlastní zprávě týkající se nevyjasněného případu přechodu hranic, a kontaktovat osobu z exilové skupiny sociální demokracie ve Vídni, která pomáhala uprchlíkům do Rakouska a měla udržovat spojení s brněnskou organizací sociální demokracie. Jako poslední úkol dostal Karel Dufek prověřit několik adres ve Vídni a zjistit styky osob na uvedených adresách.

Ve večerních hodinách dne 1. prosince 1950 přijel osobní automobil s označením Krátký film Praha na velitelství pohraniční čety Stálky. Nevystoupili z něho však filmaři, ale zpravodajští důstojníci npor. Bohuslav Horka, npor. Oldřich Hájek a řidič staršina Karel Valenta, všichni oblečeni v civilním oděvu. Požádali velitele čety Karla Mikoláše o doprovod na místo schůzky s agentem Dufkem, kterého měli v úmyslu

14 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-704 MV, podsv. 2, s. 2. Palduse vyslal do utečeneckého tábora Valka v Norimberku tentýž řídící orgán který „obsluhoval" Dufka. Dufek ho do Valky osobně přivedl. Paldus se po zatčení v Chebu pokusil ve věznici StB o sebevraždu oběšením, stráž ho však odřízla a zachránila. V motáku, který na něm vylákal spolupracovník StB, označuje adresátovi v utečeneckém táboře Karla Dufka za zrádce a varuje před ním.

15 Tamtéž.

odvést k výslechu do konspiračního bytu v bývalé celnici v Šafově. Asi po půlhodinovém marném čekání na Dufka, požádal Horka velícího příslušníka PS, aby agenta, který se bude pravděpodobně hlásit v nočních hodinách v budově čety PS, prohledali a zajistili do jejich ranního příjezdu. Zpravodajci pak odjeli do konspiračního bytu, kde přespali.

Druhý den v osm hodin ráno přijeli opět na velitelství čety PS ve Stálkách, kde na ně již čekal velitel Karel Mikoláš a sdělil jim, že Dufek se ohlásil na četě kolem půlnoci. Současně Mikoláš zpravodajcům předal věci, které odebral Dufkovi při osobní prohlídce, s dovětkem: *„že má u sebe podezřelý materiál a že se mu to nějak nelíbí"*. Dufkovi, který zatím spal zamčený ve skladišti kožichů, přinesli snídani a poté ho odvezli do konspiračního bytu v Šafově. Mezitím Horka prohlédl písemnosti zabavené Dufkovi a jeho pozornost upoutaly dva dny stará jízdenka do Salzburgu, strojem napsaný seznam úkolů, který Dufek dostal na poslední schůzce s Horkou, bianko potvrzení za práci a adresy neznámých osob.

Oba důstojníci vyslýchali Dufka celé dopoledne, aby zjistili, že opět nepřinesl žádné konkrétní zprávy. Řidič „Krátkého filmu" Karel Valenta se zabýval topením, nošením vody a podobně a výslechu se neúčastnil. Npor. Horka dále požadoval vysvětlení, co Dufek dělal v části Rakouska, kde vůbec neměl být, proč měl u sebe i přes přísný zákaz sepsané zpravodajské úkoly a komu patří adresy, které u něho byly nalezeny. Nic z toho nedovedl Dufek uspokojivě vysvětlit, údajně se vykrucoval, odpovídal neochotně a drze, byl brunátný a nervózně kouřil. Po tomto jednání se při obědě Karel Dufek tázal npor. Horky, jakou hodnost prý mu dají, až toho jednou nechá.[16]

Po obědě, který jim přivezli z pohraniční roty Stálky, pokračoval ve výslechu npor. Hájek, který za zavřenými dveřmi „kolegovi" Horkovi vyčítal shovívavý přístup k agentovi. Hájek po Dufkovi požadoval, aby popsal svou činnost od jejich poslední schůzky až do 1. prosince 1950. Toto vyústilo až ke slovní srážce, při které se Hájek rozzuřil a nadával Dufkovi do lumpů a syčáků. Výslech skončil tak, že rozzuřený Hájek odešel z místnosti se slovy, že by mu nejraději *„jednu vrazil."* Oba důstojníci, frustrovaní ze svého nadřízeného, který jim opakovaně vyčítal neschopnost, se radili, jak Dufka za nečinnost potrestat.[17]

Přitom npor. Horka s odkazem na podezřelé listiny, které byly u Dufka nalezeny, poukázal na možnost, že Dufek pravděpodobně začal pracovat pro některou ze

16 Tamtéž, s. 4. K jízdence do Salzburgu Dufek uvedl, že ji dostal, a když nedovedl říci od koho, tak sdělil, že ji našel. Ke strojem psaným zpravodajským úkolům řekl, že se ve veřejné písárně učil psát na stroji, a o adresách prohlásil, že jsou to adresy jeho známých.

17 Tamtéž, s. 98: *„Tehdy jsme jednali pod dojmem zoufalství z toho, že zase se nám práce nedaří a přijedeme do Prahy s prázdnou. Že nám bude pplk. Lepší vyčítat, že utrácíme peníze a benzin. Já jsem v něm [v Dufkovi] viděl třídního nepřítele proto, že jsme jej podezřívali, že pracuje s Američany a že, jak jsme z výsledku schůzek poznali, že zase nic nedělal a jenom sliboval, že příště něco donese."*

západních zpravodajských služeb a nyní, že *„hraje na obě strany“*. Hájek se s názorem Horky ztotožnil a oba se shodli na tom, *„že to je dubler a že je vodí za nos“*.[18]

Pozdě odpoledne odjeli Horka, Hájek, Dufek a Valenta na velitelství čety Pohraniční stráže ve Stálkách. Valenta zůstal společně s Karlem Dufkem ve voze, Hájek a Horka odešli oznámit veliteli ukončení „vytěžování agenta“. V kanceláři byl kromě staršiny Karla Mikoláše i jeho zástupce, staršina Ladislav Panáček. Všichni společně začali hovořit o agentovi, přičemž Horka pohraničníkům řekl, že Dufek je podle všeho agent dubler, který přestal pracovat pro Československo, a nyní že ho asi odveze do Prahy, kde ho nechá zavřít. Dále dodal, že by celý případ nejraději vyřešil likvidací agenta dublera, tak jak to slýchal od svého nadřízeného mjr. Kalfuse, podle kterého bylo zastřelení zradivšího spolupracovníka v poválečných letech poměrně běžnou praxí; o takto provedené likvidaci však prý nesměl nikdo vědět.[19]

Na to oba pohraničníci – Mikoláš a Panáček, jimž zpravodajci zřejmě imponovali, se poněkud fanfarónsky nabídli, že zrádce klidně zlikvidují s tím, že rezervní náboje mají a že už si dlouho nevystřelili. Když zpravodajci (Hájek s Horkou) nabídku přijali, pohraničníci začali „couvat“, že akci nelze provést bez vědomí zpravodajského důstojníka znojemského praporu PS, tzv. *„orgána preventivní služby“* (OPS) Vlastimila Procházky, a doporučili jim, aby nejprve zajeli přímo za ním. Horka souhlasil, pohraničníkům řekl, aby se zatím na akci připravili a společně s Hájkem, Valentou a Dufkem odjel do Znojma. Po odjezdu zpravodajců šli zřejmě oba staršinové po své další práci a o věc se již nezajímali.

Cestou do Znojma nechal Horka zastavit a pod záminkou vykonání tělesné potřeby se oba důstojníci vojenské rozvědky naposledy radili, zdali mají Dufka zastřelit nebo odvést do Prahy, aby se ho pokusili uvěznit. Dohady uzavřeli shodou na Hájkově názoru, že Dufek je lump a že si nic jiného než zastřelit, nezaslouží.

Ve Znojmě vyhledali Vlastimila Procházku (OPS), kterého informovali o svém úmyslu zavraždit agenta, kterého podezírali ze zrady. Procházka se zastřelením Karla Dufka souhlasil a poradil jim, aby zastřelení provedli tak, aby to vypadalo jako *„zastřelení osoby při nedovoleném pokusu o přechod hranic“*. K provedení akce nabídl Hájkovi a Horkovi své podřízené a dále jim poradil, aby akci projednali i s důstojníkem operačního oddělení znojemského praporu PS Kadlčíkem, který bude případ vyšetřovat a o zastřelení poté vypracuje pro nadřízené velitelství patřičně upravenou zprávu. Již během tohoto jednání sám telefonicky informoval Kadlčíka o připravované „akci“. Když na Procházkovu nabídku npor. Horka řekl, že agenta zastřelí Mikoláš a Panáček z čety PS Stálky, pokrčil Procházka rameny a pouze jim vzkázal, aby mu zaslali o události krátkou zprávu. Po tomto jednání odjel Procházka do Silůvek ke své rodině a zpravodajci zpět do Stálek.

18 Tamtéž.

19 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-704 MV, s. 11.

Zde, zřejmě poněkud překvapeným staršinům Mikolášovi a Panáčkovi (kteří podle všeho nepočítali s tím, že zamýšlenou vraždu hodlají vojenští zpravodajci opravdu provést) sdělili, že od „všemocného" Procházky získali souhlas k zastřelení Karla Dufka v jejich úseku státních hranic. Když se to Mikoláš s Panáčkem dozvěděli, telefonovali svému nadřízenému, veliteli roty Miroslavu Zezulovi do Vranova, od kterého rovněž požadovali souhlas k zastřelení Dufka. Zanedlouho po telefonátu přijel z Vranova velitel roty Miroslav Zezula i se svým zástupcem pro věci politické, staršinou Jiřím Šubrtem, aby věc rozhodli na místě. Poté, co Horka s Hájkem vykreslili Dufka jako „dvojího agenta" a třídního nepřítele a zdůraznili nutnost jeho likvidace, souhlasili velitel roty a jeho zástupce s tím, aby vraždu Mikoláš s Panáčkem provedli. Oba pohraničníky povzbudili slovy o „*vlasteneckém činu*", o „*nutné věci*" a o tom, že „*každý musí někdy ukázat, co v něm je*".[20]

Velitel roty a jeho zástupce odjeli opět do Vranova a Mikoláš s Panáčkem šli sehnat náboje do samopalů. Pohraničníci se dále vyzbrojili několika granáty, jak měli ve zvyku, když kontrolovali výkon služby hlídek.

Mezitím se oba zpravodajci shodli na tom, že Karlu Dufkovi „vyplatí odměnu", aby nevytušil jejich záměr. Když byli oba pohraničníci připraveni a vyzbrojeni, přišel Horka k autu, ve kterém seděl Dufek s Valentou, a se slovy: „*Tady mi to, Honzo* [krycí jméno Dufka – pozn. aut.], *podepiš a půjdem,*" mu vyplatil odměnu. Celá skupina v pořadí Horka, Dufek, Mikoláš, Panáček a Hájek se hned poté vypravila k hranicím. Na poslední chvíli se k nim přidal Valenta, který uprosil npor. Horku, aby mohl být u „*likvidace agenta*".

Postupovali mlčky a ztěžka po rozmoklé a blátivé cestě, jen Dufek se opakovaně ptal, kdy má opět přijít na schůzku. Horka mu řekl, ať přijde, až splní úkoly, které mu dal již na říjnové schůzce. Všichni ve tmě klopýtali ke kótě 473, když Horka asi po deseti minutách chůze uklouzl a zůstal ležet na zemi. Pohraničníci pochopili smluvený signál, odstrčili Hájka stranou z cesty a současně spustili palbu ze samopalů. (Snad Panáček vystřelil o zlomek vteřiny dříve.) Dufek, který se po Horkově pádu otočil směrem k němu, byl ze vzdálenosti pěti kroků zasažen do boku, břicha, prsou a končetin. Při střelbě se obrátil směrem k vrahům, vykřikl, padl k zemi a chroptěl. Vzápětí k němu přistoupil staršina Karel Mikoláš a opětovně do něho střelil z bezprostřední blízkosti, aby ho umlčel. Poté vojáci požádali pohraničníky, aby si mohli vystřelit ze samopalů ČZ vzor 23, které znali pouze z doslechu a ze kterých ještě nestříleli. Horka a Valenta pozvedli vražedné zbraně a vystřelili salvu do vzduchu; když uchopil samopal Hájek, zásobník byl již prázdný.

Hájek a Horka se pak sehnuli k mrtvému a prohledali ho. Odebrali Karlu Dufkovi veškeré věci, které měl u sebe. Oněch tisíc šilinků, které od nich dostal před několika minutami jako „odměnu", našli až s pomocí jednoho z pohraničníků. Na zpáteční

20 Tamtéž, s. 128.

cestě si pohraničníci stěžovali, že mrtvého budou muset dopravit na rotu, zašít do pytle a někde zakopat, a že to bude v tomto blátě „*pěkná práce*“.[21]

Ze Stálek pak zpravodajci odjeli do Znojma, kde se ubytovali v hotelu na náměstí. Během cesty se Horka, který zřejmě pociťoval výčitky svědomí, pokoušel několikrát ospravedlnit čin před svými kolegy, ti ale neměli nejmenší chuť věc rozebírat.[22]

Ve Znojmě zničil Horka první část dokladů a dalších písemností, které nalezl u Dufka, zbytek zničil druhý den cestou do Prahy. Věci zničil údajně proto, aby zamezil identifikaci mrtvého a proto, že u sebe nechtěl mít nic, co by mu připomínalo zavražděného. Peníze, které před vraždou agentovi vyplatil, odevzdal později Hájkovi, aby je dal jako prémie jinému agentovi. [23]

Po zničení zbytků věcí se Horka s Hájkem domluvili, že případ zamlčí. O několik dní později oba vypracovali hlášení o jednání s Karlem Dufkem. To vylíčili jako běžnou schůzku, na příští jednání měl Dufek přijít po splnění zadaných úkolů.

Pohraničník staršina Karel Mikoláš po návratu na četu telefonicky ohlásil nadřízené rotě Pohraniční stráže „*zastřelení neznámé osoby při pokusu o narušení hranic*“. Pohraničníci pak vzali terénní vůz a odvezli Dufkovo mrtvé tělo na velitelství roty PS do Vranova. Zde zastřeleného nechali v garáži, jeho prsten, na který zpravodajci při prohlídce zapomněli, odevzdali dozorčímu roty.

Hned druhý den ráno přijel na vranovskou rotu operační důstojník znojemského praporu PS Vojtěch Kadlčík a nařídil, aby mrtvého převezli do márnice, kde ještě tentýž den provedl obvodní lékař pitvu „neznámého“. Pitvajícímu lékaři, který zastupoval nepřítomného soudního lékaře, se zdály okolnosti zastřelení podezřelé, protože bylo zřejmé, že oněch dvaadvacet zásahů muselo být vystřeleno z bezprostřední blízkosti. Navíc se podřekl jeden z přítomných pohraničníků podřízených Procházkovi (OPS), že mrtvého zná.[24]

21 Tamtéž, s. 115, s. 224. Po činu, během zpáteční cesty, údajně Panáček pronesl, že „*ta kurva to má již hotové*“ a dobíral si Mikoláše, že „*se třese jako sulc*“. Také údajně vyslovil lítost nad prostřeleným Dufkovým kabátem a jeho vlněnou šálou. Obě věci by se mu prý hodily. Podobného názoru byl i vojín PS Foch, který prý po zastřeleném Dufkovi nosil šálu a polobotky.

22 Tamtéž, s. 10. „*Během cesty jsem řekl, že jsme udělali dobře, že v pozdější době by si na nás mohl Dufek někde s někým počkat a odprásknout nás. Na to Hájek řekl, abych o tom nemluvil a abych na to zapomněl, což mi několikrát opakoval, když jsem se k tomu vracel.*“

23 Tamtéž, s. 11.

24 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-669 MV, s. 154, s. 211. „*Po návratu Kadlčíka mi tento řekl, že pitvu prováděl civilní lékař, a že moji orgánové jsou volové, jelikož před lékařem jeden z nich řekl, že zastřeleného zná, takže Kadlčík musel toto vhodně zamluvit. [...] Dále řekl, to bylo blbě provedeno, jelikož byl agent zastřelen z blízka a měl moc ran v sobě [...].*“ Podle několika podobných zmínek lze usuzovat, že Karel Dufek přicházel na pohraniční jednotky v tomto úseku jako agent častěji; jiné doklady o tom se však nepodařilo nalézt.

Operační důstojník Vojtěch Kadlčík z Vranova odjel do Stálek, aby sepsal vyšetřovací zprávu pro pražské velitelství. Byl již dopředu informován o skutečném průběhu Dufkova zastřelení a oba skleslé pohraničníky povzbudil tím, že nemaskuje podobnou věc poprvé a zavzpomínal na podobný případ, kdy byl *„zastřelen Gajda"*, kterého brněnská Státní bezpečnost pomohla vlákat do léčky nastražené společně s Pohraniční stráží. Tehdejší Gajdův vrah byl za svou udatnost povýšen na podporučíka. Jeden z nervózních pohraničníků Kadlčíkovi odsekl, že tuto věc neudělali kvůli povýšení. Ale pak již uklidněni odpovídali na Kadlčíkovy věcné otázky týkající se času, počtu vystřelených nábojů apod. Na základě těchto údajů sestavil Kadlčík zprávu, ve které vraždu Karla Dufka vylíčil jako *„zastřelení neznámého narušitele hranic"*, které proběhlo v souladu s tehdy platnými předpisy. Výpovědi sestavené Kadlčíkem podepsali Mikoláš s Panáčkem tak, jako by je učinili spontánně. Kadlčík se s Panáčkem a Mikolášem rozloučil slovy, že spolehlivým lidem je třeba pomoci, a odjel do Znojma, kde předložil takto zfalšované hlášení k podpisu veliteli znojemského praporu Štěchovi, kterému zároveň sdělil skutečný průběh události. I přes to Štěch hlášení podepsal, věc pouze komentoval tak, *„že příště takové hurá akce dělat nebudeme, a pokud budou orgánové z Prahy něco takového požadovat, ať se obrátí na velitelství PS v Praze, které nás o tom musí informovat."* [25]

Jelikož Kadlčíkovo hlášení nebylo prosté nejasností, vrátilo se z Prahy zpět k doplnění a k přepracování. Nikdo z pražského velitelství se nesnažil prošetřit, proč neznámá osoba měla v sobě dvaadvacet vstřelů hlavně zepředu, když ve výpovědích obou příslušníků PS bylo, že zbraň použili proti prchající osobě. Nad touto skutečností se nepozastavil ani vojenský prokurátor Miroslav Plecháček, který celou věc odložil.

V odpovědi, kterou pražské velitelství zaslalo Pohraniční stráži jako reakci na vyšetřující zprávu stojí:

„ [...] příslušníci ve svých výpovědích uvádějí, že použili zbraně tehdy, když se neznámý muž otočil a snažil se uprchnout. Toto tvrzení vyvrací pitevní protokol, kde je zřejmé, že většina zásahů byla zepředu, zatímco se předpokládá, že při střelbě na utíkajícího může být tento zasažen jedině zezadu. Předpokládám, že příslušníci použili zbraň oprávněně a že však z nějakých důvodů neuvedli správně důvod užití zbraně. Doplněnou event. přepracovanou zprávu předložte do 15. 1. 1951."

Podepsán velitel PS v zastoupení Šmoldas

Kadlčík tedy přepracoval hlášení v tom smyslu, že hlídka PS použila zbraň proti neznámé osobě, která se zřejmě snažila na hlídku – po výzvě k zastavení – zaútočit. Takto přepracované hlášení již pražské velitelství přijalo.[26]

Jakým způsobem se o vraždě dozvěděly vyšetřující orgány vojenské kontrarozvědky, respektive VVZS, se nepodařilo zjistit. Jisté pouze je, že v roce 1951 hledal na

25 Tamtéž, s. 19.

26 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-704 MV, operativní podsvazek, s. 9.

československém zastupitelském úřadě ve Vídni kontakt s řídícím důstojníkem nebo s Karlem Dufkem někdejší jeho pomocník – agent Jaromír Borek. Na zastupitelství však mysleli, že jde o provokaci, a Borkovi kontakt s rezidentem neumožnili. Dále v průběhu roku 1951 přišla do Československa Dufkova milenka a spolupracovnice Prokeschová, kontaktovala příslušníky vojenské rozvědky a jejich prostřednictvím Karla Dufka hledala. A konečně – jeden z podřízených „orgána preventivní služby" znojemského praporu Vlastimila Procházky – Oldřich Burda šířil zprávu, že neznámý zastřelený byl spolupracovník vojenské rozvědky, kterého na rotě Stálky dobře znali. Toto se dozvěděl operativní důstojník znojemského praporu Kadlčík a požádal Procházku, aby Burdu napomenul.

O případu se nemluvilo; Karel Mikoláš se stal zástupcem velitele roty v Písečné, Ladislav Panáček dálnopiscem znojemského praporu a npor. Bohuslav Horka s npor. Oldřichem Hájkem nadále hledali na Znojemsku a mezi železničáři jezdícími do Rakouska (popřípadě mezi jinými zájmovými skupinami občanů) spolupracovníky vojenské rozvědky. V říjnu 1951 postupně navštívila hlavní aktéry námi sledovaného případu skupina důstojníků VVZS a zatkla je.[27] Zatčení byli odvezeni do vazby v Ruzyni a po ukončení vyšetřování případu odevzdáni soudu.

Případ projednal dne 28. května 1952 nižší vojenský soud v Praze. Výsledkem hlavního líčení bylo odsouzení:

- *vojenského rozvědčíka Bohuslava Horky za porušení povinnosti veřejného činitele v souběhu s návodem k vraždě k deseti letům odnětí svobody,*
- *vojenského rozvědčíka Oldřicha Hájka za pomoc k vraždě k sedmi letům odnětí svobody,*
- *velitele roty PS Miroslava Zezuly a zástupce velitele roty PS pro věci politické Jiřího Šubrta za porušení povinnosti veřejného činitele v souběhu s pomocí k vraždě k pěti letům odnětí svobody,*
- *strážmistry PS Karla Mikoláše a Ladislava Panáčka za vraždu k pěti letům odnětí svobody,*

27 Zpráva o průběhu zatčení Horky. Horka byl zatčen 13. 10. 1951 v 18. hodin. „*Během cesty bylo na něm patrno veliké rozrušení a neustále se dotazoval, zda jeho vina je skutečně veliká, že si tenkráte neuvědomil, že dělá nesprávnou věc. Před Ruzyní se vyjádřil, že je veden jako zločinec, a to proto, že mu byla zakryta hodnostní označení.*" ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-704 MV, podsvazek 2, s. 76. Tamtéž, s. 104: „*[...] Jeden orgán? a dva orgánové sledovacího oddělení byli vysláni do hotelu Axa, kde npor. Hájek t. č. přechodně bydlel. Jelikož npor. Odehnal měl určité znalosti o npor. Hájkovi, bylo rozhodnuto zajet do Litoměřic, kde údajně měl jmenovaný míti milenku. Po dotazu na stanici SNB jsme podle ohlašovací karty zjistili, že se nachází v hotelu u kostela. Za pomoci příslušníka SNB, který nám pomohl vniknout do hotelu, jsme zajistili npor. Hájka, který tam spal se svou milenkou. [...] byl odvezen do Ruzyně [...] po celou dobu se choval klidně, ba až příliš udiveně.*"

- *operačního důstojníka PS Vojtěcha Kadlčíka za porušení povinnosti veřejného činitele k pěti letům odnětí svobody,*
- *velitele znojemského praporu PS Františka Štěcha za porušení povinnosti veřejného činitele k šesti měsícům odnětí svobody,*
- *řidiče vojenské rozvědky Karla Valenty za neoznámení trestného činu ke třem měsícům odnětí svobody.*

Téměř všichni odsouzení se proti rozsudku odvolali. Vyšší vojenský soud zmírnil tresty pouze Šubrtovi, kterého poslal do vězení na dva roky a Kadlčíkovi, jemuž vyměřil tři roky vězení. Na závěr cituji z výslechového protokolu Karla Mikoláše:

„Dneska plně doznávám, že jsem provedl vraždu. Tenkrát jsem si toho vědom nebyl. Díval jsem se na to tak, že je to špatný člověk, že bere velké peníze za nic, zprávy nedonáší a pracuje pro druhou stranu. Díval jsem se na to tak, že je to lotr, který zasluhuje smrt.“ [28]

Agent Karel Dufek se nedočkal vysoké vojenské hodnosti za práci ve prospěch vojenské zpravodajské služby.
Zdroj: ABS

28 Tamtéž, s. 13.

Operativní pracovník vojenské zpravodajské rozvědky Bohuslav Horka. Zosnoval vraždu agenta Karla Dufka za *„neplnění úkolů a pro podezření ze spolupráce s nepřátelskou zpravodajskou službou“*. Bezprostředním motivem naplánování vraždy byly pravděpodobně Horkovy obavy z nadřízeného, který mu opětovně zdůrazňoval, že nemá požadované pracovní výsledky a pouze *„utrácí peníze dělnické třídy“* za benzín a za odměny nevýkonným agentů.

Operativní pracovník vojenské rozvědky Oldřich Hájek se účastnil schůzky s agentem Karlem Dufkem. I když byl přidělen k Bohuslavu Horkovi na zapracování, spolurozhodl o zavraždění.

Velitel roty Miroslav Zezula, bezprostřední nadřízený Mikoláše a Panáčka. Zastřelení Dufka schválil a oba pohraničníky před činem povzbudil tím, že *„vykonají vlastenecký čin“*.

Jiří Šubrt, zástupce velitele rot pro věci politické. Tak jako Zezula, vyzval i on oba pohraničníky k zastřelení Karla Dufka. Oba povzbudil slovy, že každý musí jednou ukázat, co v něm je.

Karel Mikoláš , pohraničník, zavraždil dávkou ze samopalu agenta Karla Dufka na přání důstojníka vojenské rozvědky poté, co ho bezprostřední nadřízení ujistili, že zastřelení bude vlasteneckým činem. Když prostřílený Dufek chroptěl na zemi, staršina Mikoláš k němu přistoupil a dalším výstřelem ho *„dorazil"*.

Staršina Ladislav Panáček, pohraničník, který společně s Mikolášem zavraždil salvou ze samopalu Karla Dufka. Po činu se stal terčem posměchu staršiny Mikoláše, který si z něho utahoval, že se *„třese jako sulc"*.

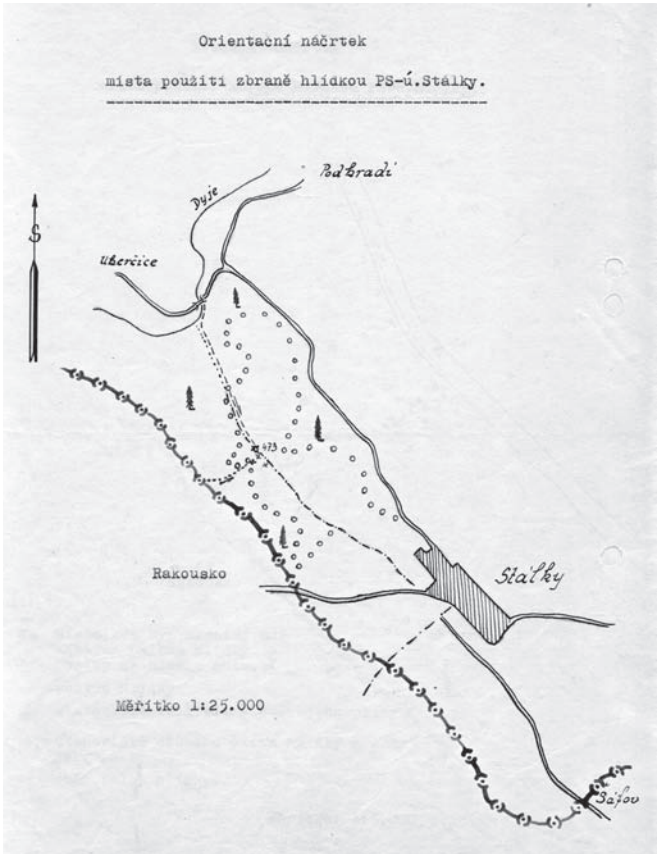
Vojtěch Kadlčík, zkušený praktik, který sloužil už v bezpečnostních složkách první republiky. O případu vypracoval hlášení pro pražské velitelství, kde zastřelení Dufka vylíčil jako *„použití zbraně proti neznámé osobě snažící se o nedovolený přechod hranice“*. V hlášení uvedl, že zastřelení osoby bylo v souladu s platnými předpisy. Chtěl zastřít skutečnou událost a zajistit vrahům beztrestnost. Pohraničníky Mikoláše i Panáčka uklidnil, že podobnou věc nedělá poprvé a že je ochoten spolehlivým lidem pomoci. Poukazoval na podobný případ zastřelení Gajdy, po kterém byl vrah povýšen na základě vylhaného hlášení, které rovněž on sám sestavoval.

František Štěch, velitel znojemského praporu. I když věděl o tom, jak se případ skutečně udál, podepsal hlášení, které bylo v příkrém rozporu se skutečností. Vyjádřil se, že se mu podobná *„hurá akce“* nelíbila, a až budou příště soudruzi z Prahy něco podobného požadovat, tak ať před tím uvědomí nadřízené velitelství.

Karel Valenta, řidič vojenské rozvědky. Na vraždě se přímo nepodílel, ale uprosil nadřízeného, aby mohl být při likvidaci agenta přítomen. Spáchání vraždy neoznámil.

Orientační náčrtek místa použití zbraně hlídkou PS útvar Stálky.

Zdroj fotografií na stranách 20 až 23: ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-704 MV

Noční hlídka celního asistenta Georgea Nirschla

S půlnocí 3. července 1951 vyrazila ozbrojená hlídka německého celního úřadu (obdoba někdejší československé Finanční stráže) z Hohenbergu na obchůzku hranic. Hlídku, jenž neměla stanovenou trasu střežení, tvořili celní asistenti Popp a George Nirschl. Oba se podle vlastního uvážení nejprve vydali do Pfeifermühle, kde se setkali se svými kolegy Blechsmidtem a Müllerem, po krátkém vzájemném rozhovoru šli dále po silnici, která sleduje hranici do Sommerhau, a když cestou nezaznamenali nic pozoruhodného, vrátili se zpět a zaujali hlídkové stanoviště u mostu přes Ohři.

Toto místo se jmenuje Grünstegbrücke a mezi německými „financi" a pohraničními policisty bylo tehdy známé jako přechodový kanál československých agentů. Rozhodli se proto pro krátkou „čekanou", s cílem zabránit eventuálnímu vniknutí na území Německa. Usadili se vedle cesty ve vzdálenosti sedmnáct metrů od hranic, Nirschlův služební pes si lehl za ně a všichni v husté tmě naslouchali naprostému tichu.

Zanedlouho uslyšeli od nedalekého Sommerhau opilecký zpěv několika lidí. Celníci se radili, zdali mají pokračovat v obchůzce podél hranic, nakonec na Poppův návrh se rozhodli setrvat na místě a zkontrolovat opilce.

V případě, že by se byli rozhodli jít rozjařilcům v ústrety nebo pokračovat v obchůzce hranic, nestalo by se během jejich služby zřejmě nic mimořádného. Celníci však setrvali na zaujatém místě.

V tu dobu se z československé strany hranice tiše přiblížilo k mostu přes Ohři několik ozbrojených lidí. Ti měli v prostoru Grünstegbrücke provést pohraniční operaci, při které měl agent (pravděpodobně zpravodajské služby Pohraniční stráže) převést další dva agenty na území Bavorska. Z druhého břehu Ohře, z československého území, zajišťoval přechod pohraničník základní služby z pohraniční roty Dubina vojín Jaroslav Kolenský, vyzbrojený samopalem.[29]

Bylo deset minut před druhou hodinou ranní, kdy se agent převaděč -ml 16- [30] následován dalšími dvěma osobami, vydal přes most do Německa. Tichý šelest, který chůzí způsobili, upoutal pozornost německé celní hlídky. Ta vzápětí rozeznala tmavou siluetu muže, jak rychlou chůzí přechází hranici; zbylé dvě osoby pro velkou tmu neviděli.

Nirschl a Popp nechali k sobě neznámého muže přiblížit asi na šest metrů, když na něho zvolali: *„Stůj! Policie!"* Jako odpověď agent vystřelil po hlídce z pistole a začal utíkat zpět na československé území. Za prchajícím bleskurychle vyrazil Nirschlův služební pes, který ho dostihl ještě na mostě, zastavil ho a přitom mu vytrhl z oděvu cíp látky. Vzápětí po výstřelu z pistole spustil palbu ze samopalu vojín Kolenský, který

29 ABS, f. HS PS OSH (Hlavní správa Pohraniční stráže Ochrany státních hranic), bal. A/1, rok 1951, DZM (Denní záznam) ze 4. července 1951.

30 Totožnost agenta se nepodařilo vypátrat; pod značkou -ml 16- je uváděn v denním hlášení Pohraniční služby.

byl asi šest metrů od státní hranice jako zajišťovací hlídka. Vypálil přibližně tři salvy směrem, odkud slyšel hlasy Němců. Po zahájení palby se Němci vrhli na zem a hledali úkryt před střelami na svažitém břehu řeky Ohře. Německá hlídka palbu neopětovala a Nirschl, který se bál o svého psa Berru, ho volal zpět. Ten po chvíli poslechl svého pána a agenta pustil, George Nirschl však netušil, že střely nebyly mířeny na psa...

Když Nirschl poněkud povylezl z úkrytu a díval se po psu, na kterého volal, byl zasažen jednou střelou ze samopalu do prsou a sesul se po svahu. Zděšené volání svého kolegy už zřejmě ani neslyšel. Jeho kolega – celní asistent Popp zaslechl jeho poslední vzdech a pak už obvazoval ránu pouze mrtvému tělu.

Když George Nirschl nejevil známky života, běžel Popp po chvíli do osm set metrů vzdáleného Pfeiffermühle, aby zavolal pomoc. Pes zůstal u mrtvého. Lékař, který se dostavil asi za půl hodiny po telefonátu, konstatoval smrt.

Druhý den ráno se na místo činu, které již v tu chvíli bylo neustále pozorováno z československé strany, [31] dostavili pracovníci německé kriminálky a soudní lékař. Na mostě nalezli vystřelenou nábojnici z pistole ráže 7,65 mm, přičemž Nirschl byl zavražděn střelou ráže 9 mm, která byla nalezena na místě výstřelu z těla. Z tohoto rozdílu usoudili, že George Nirschl byl zastřelen osobou, která vedla palbu z automatické zbraně z území Československa. Vystřelení tří salv svědecky potvrdili i tři přiopilí mladíci, kteří se náhodou nacházeli v bezprostřední blízkosti místa činu. Ti mysleli, že střelba patřila jim a událost hlásili ještě v tu noc pohraniční policii. O zavražděném celníkovi však neměli ani tušení.

Mrtvý Nirschl byl odvezen na pitvu, německá kriminální policie ukončila „zjišťování a zaznamenávání skutkové podstaty" takto:

„Závěrem lze konstatovat, že v případě osoby, která ilegálně překročila státní hranice, se pravděpodobně jedná o agenta pracujícího pro ČSR, který byl s pravděpodobností hraničící s jistotou kryt českými pohraničími orgány pro případ nějakého incidentu při jeho přechodu hranic. Poté, co osoba, která ilegálně překročila hranice (agent), narazila na oba celníky, použili Češi bezohledně střelnou zbraň, přičemž byl smrtelně zraněn celní asistent Nirschl." [32]

Po tehdy osmatřicetiletém Nirschlovi zůstal dvouletý syn a těhotná žena Johanna.

Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, který se případem zabýval v roce 1997, se nepodařilo agenta-ml 16-rozkrýt. Vojín PS Jaroslav Kolenský,

31 Archiv ÚDV, Praha. Zpráva zemského komisariátu pohraniční policie Marktredwitz: *„Při našem pozorování Eichelbergu v ČSR ležícího naproti Grünstegbrücke bylo zjištěno, že již kolem 7.00 hodiny se 2 zaměstnanci SNB na tamním pahorku připlížili až na asi 30–40 m ke státním hranicím, schovali se za křovím, resp. za hromadou kamení a nepřetržitě sledovali průběh zjišťování a zaznamenávání skutkové podstaty. Kolem 9.00 h. vystřídali tyto dva další zaměstnanci SNB, kteří ze stejného místa pozorovali pokračování ve zjišťování a zaznamenávání skutkové podstaty. Otevřeně se neukazovali. Z těch Čechů bylo vidět pouze hlavu s čepicí od uniformy."*

32 Tamtéž.

který *„s pravděpodobností hraničící s jistotou“* zastřelil Georgea Nirschla, již zemřel. Nepodařilo se ani zjistit ostatní účastníky operace, takže o jejím dalším průběhu se můžeme pouze dohadovat.

Z některých dalších skutečností vyplývá, že se agent rozhodl (oproti zásadám používaným při podobných akcích) přechod prakticky vzápětí dokončit. Jiní dva němečtí pohraniční policisté, kteří po zaslechnutí salv ze samopalu spěchali na místo střelby podél hranic k Pfeifermühle, si všimli dvou temných postav, které se plížily u světle natřených zdí hostince Reichsgrenze. Němečtí policisté začali po neznámých osobách pátrat ve dvoře hostince, nikoho však nenašli a podle ráno nalezených stop bylo zjištěno, že neznámé osoby uprchly do polí za hostincem. Nasazený stopařský pes sledoval stopu asi tři sta metrů k vysokému lesu, kde ji na lesní cestě ztratil.

Dvě hodiny po Nirschlově vraždě byl jihovýchodně od Hohenbergu zatčen německou celní hlídkou česky hovořící muž, kterého – jakožto podezřelého ze špionáže – předali CIC. Tam špion při výslechu sdělil, že jeho úkolem bylo ukrýt v blízkosti hranic důležité dokumenty. Americká vojenská hlídka muže naložila do vozu a vezla k hranici, aby ukryté dokumenty vyzvedla. Při cestě zatčený muž napadl jednoho vojáka hlídky a pokusil se o útěk. Američané ho však ve rvačce přemohli a vezli dále na místo, které určil. Když se vozidlo přiblížilo k hranici, Čech vyskočil Američanům z automobilu a přes palbu hlídky se mu podařilo uprchnout přes hranice do Československa.[33]

Kdo se pokoušel 3. července 1951 před druhou hodinou ranní přejít hranice u Grünstegbrücke, kdo uprchl americké vojenské hlídce, a zdali se jednalo o totožnou osobu, zůstane zřejmě již navždy záhadou…

33 Tamtéž.

Vražda agenta ŠKRHOLY

Případ začal na konci února roku 1951, kdy pracovník brněnského oddělení vojenské zpravodajské služby František Svoboda marně čekal v úkrytu u „přechodového kanálu" (tzn. cesty, kudy byli spolupracovníky vojenské rozvědky převáděni českoslovenští agenti ze zahraničí) Ječmeniště v blízkosti rakousko-československé hranice na svého „špičkového" agenta JULIANA. Protože se spolehlivý Kurt Reichenberger alias JULIAN, rezident, který řídil ještě další informátory československé vojenské rozvědky v Rakousku, dosud dostavil na každou smluvenou schůzku, a tato schůzka se měla konat na jeho vlastní žádost, pojal Svoboda podezření, že byl jako špion americkou nebo britskou kontrarozvědkou odhalen.

Situace se zdála podivnou už v počátku. Reichenberger totiž požadoval v dopise, ve kterém si sjednával se svým řídícím důstojníkem Procházkou schůzku, zaslání adresy důvěrníka československé vojenské rozvědky v Rakousku, kterého má „podstavit" britské FSS.[34]

Když v polovině března 1951 na brněnském oddělení rozvědky zachytili zprávu z regionálních rakouských novin, že Kurt Reichenberger byl souzen společně s Rakušankou Ery Platt a britským seržantem Harry Longem za vyzvědařství, potvrdilo se podezření, že dopis, ve kterém Reichenberger žádá o zaslání adresy důvěrníka, psal již po svém zatčení pod diktátem Britů.[35]

Příslušníci brněnského oddělení vojenské rozvědky se po rozboru situace začali domnívat, že zrádce, který mohl Reichenbergera a jeho spolupracovníky prozradit Britům, je další spolupracovník vojenské rozvědky ŠKRHOLA, vlastním jménem Štefan Kollman. Ten pro Reichenbergera plnil úlohu „přepážky", tzn. že umožňoval písemný kontakt mezi Reichenbergerem a československou rozvědkou. V Kollmanův neprospěch dále vypovídali další dva rakouští spolupracovníci vojenské rozvědky, kteří prozradili, že Kollman byl zřejmě v Klagenfurthu jako svědek u soudu s odhalenými špiony a že se jednou opilý vyjádřil v tom smyslu, že pracovat na obě strany je normální.

Aby příslušníci vojenské rozvědky podezření potvrdili nebo vyvrátili, pozval Štefana Kollmana jeho řídící orgán František Svoboda na schůzku. Kollman přišel na sraz ilegálně přes hranice po „přechodovém kanálu" Ječmeniště – Haugsdorf. Přes hranice ho převedl další spolupracovník vojenské rozvědky TICHOŠLÁPNÝ, vlastním jménem František Mikulík z Ječmeniště. Schůzka se uskutečnila ve dnech 2. až 5. července 1951, částečně ve schůzkovém konspiračním bytě „SLOVAN" v Brně a částečně na cestě mezi Brnem a „přechodovým kanálem" Ječmeniště. Během ní Kollman přiznal, že byl dvakrát kontaktován pracovníky FSS. Poprvé na něm požadovali doručenou poštu – v této

34 FSS (Field Security Service) – britská vojenská kontrarozvědka.

35 Harry Long byl údajně odsouzen britským vojenským soudem za vyzvědačství k trestu odnětí svobody na dvanáct let.

souvislosti Kollman svému řídícímu orgánovi sdělil, že se mu je *„podařilo odbýt"* připravenou legendou o neexistujícím obchodníkovi z Československa, který si již poštu u něho vyzvedl. Podruhé byl odvezen do Klagenfurthu, aby zde svědčil při soudním líčení s Reichenbergerem. V této souvislosti Kollman sdělil, že sice do Klagenfurthu k soudu s Reichenbergerem jel, nicméně prý u soudu jako svědek nevystupoval.

Po červencové schůzce podezření vůči Kollmanovi ze strany pracovníků zpravodajské služby ještě zesílilo. Rozhodli se ho tedy pozvat na další schůzku, kde ho měli v úmyslu opětovně vyslechnout, zejména k „případu Reichenberger". První schůzka byla sjednána na 31. října 1951, na tuto se však nedostavil. Jako náhradní termín stanovili datum 12. listopadu 1951. Podle plánu měl Kollman přijet do rakouského Retzu vlakem, na nádraží ho měl oslovit převaděč (ve službách vojenské rozvědky) BREPTA a nabídnout mu k prodeji víno. Poznávací heslo nebylo stanoveno. BREPTA měl pouze Kollmanův popis. Ten byl instruován, jak má být oblečen, protože českoslovenští rozvědčíci již předpokládali, že Kollman pracuje pro protistranu a nechtěli BREPTU obětovat; počítali s tím, že oslovení cizího člověka s nabídkou vína k prodeji je ve vinařském kraji dostatečná legenda.[36]

V plánu akce s Kollmanem je na jednom místě uvedeno ŠKRHOLU (to znamená Kollmana) *„likvidovat"*, na jiném místě napsal pracovník pražského Ústředí vojenské rozvědky pplk. Josef Novák: *„Je málo pravděpodobné, že přijde i s převaděčem. Přijde-li, bude proveden ostrý výslech do důsledku s tím úmyslem, aby byl usvědčen a u nás zavřen."*

V této fázi ještě nebylo zcela jasné, zda-li zmiňovanou likvidací měli rozvědčíci na mysli Kollmanovu fyzickou likvidaci nebo společenskou. Jasné je pouze to, že ho chtěli odpoutat od ostatních spolupracovníků vojenské zpravodajské služby, které znal, a v případě, že by se ke „shození" Reichenbergera nebo ke spolupráci s nepřátelskou rozvědkou přiznal, hodlali ho využít ve zpravodajské protihře nebo se mu podle svých možností pomstít.

K jistému překvapení zpravodajských orgánů se Kollman 12. listopadu 1951 do Retzu dostavil a podle instrukcí se nechal převést BREPTOU přes hranice na určené místo u Hnánic. Kollmanova schůzka s příslušníky brněnské vojenské rozvědky trvala do odpoledních hodin dne 16. listopadu 1951. Pak ho odvezli do Českých Budějovic a předali svým kolegům z pražského Ústředí. Během této schůzky se vlastní jednání a výslechy odehrávaly v konspiračních bytech ve Znojmě a v Brně, noci trávil Kollman ve věznici Okresního soudu v Brně a ve věznici SNB v Brně, Orlí ulice. Postup vůči Kollmanovi brněnští neustále konzultovali s pražským Ústředím; z Prahy přišly instrukce, že ŠKRHOLA musí povědět pravdu i za cenu, *„že dostane přes nos"*.

Po dvou nocích strávených ve vězení a po „ostrém výslechu" přiznal Štefan Kollman své kontakty s americkou vojenskou kontrarozvědkou CIC. Ve vlastnoručně napsané výpovědi uvedl, že vydal pracovníkovi CIC zásilku od Kurta Reichenbergera

36 BREPTA byl rakouský občan; jeho totožnost se nepodařilo zjistit.

(Reichenberger, kterému dělal Kollman „přepážku“ umožňující písemné spojení se svými řídícími orgány v Československu, byl podle této zásilky identifikován, zatčen a později odsouzen ke čtyřem letům a devíti měsícům odnětí svobody za špionáž) a že CIC prozradil dva spolupracovníky československé vojenské rozvědky v Rakousku. Rechenberger, kterému dělal Kollmann „přepážku“ umožňující písemné spojení se svými řídícími orgány v Československu, byl podle této zásilky identifikován, zatčen a později odsouzen ke čtyřem letům a devíti měsícům odnětí svobody za špionáž. Kollman se však nepřiznal k dublérství; vydání zásilky vylíčil tak, že mu byla násilím odňata příslušníkem CIC, který do té doby vystupoval jako pracovník amerického pracovního úřadu v Rakousku, kde se jako nezaměstnaný dlouhou dobu ucházel o práci. Zásilku mu prý druhý den vrátil neporušenou se sdělením, že obsahuje pouze časopisy a noviny.

Prozrazení dvou spolupracovníků československé zpravodajské služby zase Kollman vylíčil jako svůj protitah vůči CIC, kdy přemluvil oba spolupracovníky, kterým údajně hrozilo vyzrazení, aby se dobrovolně přihlásili Američanům a při následném výslechu přiznali pouze předání povšechných informací do Československa. Dále přiznal, že Američanům prozradil „přechodový kanál“ na Moravu používaný československými agenty, včetně popisu agenta, který zde převáděl, popis vídeňské kurýrky československé vojenské rozvědky, popis a krycí jméno svého řídícího důstojníka a jeho kontaktní adresu. Své styky s CIC popsal jako důsledek nešťastných náhod, nespolehlivosti jiných spolupracovníků a neúmyslných chyb, kterých se dopustil. Současně nad svými chybami vyjádřil lítost a žádal československé rozvědčíky o možnost tyto chyby napravit.

Těžko říci, proč před cestou do Československa nedbal Štefan Kollman varování pracovníků CIC, se kterými vědomě spolupracoval, a proč upozornění na akutní nebezpečí, které mu tam hrozí, bral na lehkou váhu. S největší pravděpodobností zde sehrála roli touha po odměnách, které mu českoslovenští rozvědčíci vypláceli.[37]

Štefan Kollman měl totiž už dříve problémy se získáním zaměstnání, a když ho dostal, nebylo odměňováno podle jeho představ. Je možné, že rozhodování ovlivňoval i jeho „povahový rys“, podle kterého mu jeho „řídící orgán“ vybral krycí jméno ŠKRHOLA. Hned po válce se snažil zlepšit svou finanční situaci černým obchodem, podvody a pašováním. Za to byl v roce 1948 odsouzen Krajským soudem v rakouském Krems k trestu vězení v trvání osmnácti měsíců. Touha po zlepšení materiální situace ho vehnala nejprve do náruče československé vojenské rozvědky, později i k americké vojenské kontrarozvědce.

Jak se vlastně technický a později pojišťovací úředník dostal do špionážních sítí?

Štefan Kollman se narodil v rakouské obci Adamsfreiheit 9. srpna 1908. Roku 1918 rozhodly vítězné mocnosti o novém průběhu hranic ve prospěch vznikajícího Československa – z Adamsfreiheitu se staly Hůrky a z Kollmana Čechoslovák.

Za druhé světové války se sice stal říšským občanem, ale od roku 1943 pracoval v někdejším Československu, kde se seznámil s řadou bývalých aktivních důstojníků,

37 Za splnění úkolu dostával odměnu zhruba 1000–2000 šilinků.

z nichž se po válce řada vrátila do armády. Někteří z nich nastoupili i do vojenské zpravodajské služby, a právě jeden z těchto důstojníků kontaktoval v roce 1947 Kollmana, který po válce zůstal v Rakousku. Zpočátku společně udržovali pouze zdvořilostní vztahy, kdy se důstojník snažil získat Kollmana menšími pozornostmi, později mu nabídl pomoc při pašování a shánění zboží pro černé obchodování, výměnou za shánění požadovaných informací. Kollman byl zřejmě v kontaktu s pátračem brněnského odboru vojenské rozvědky Aloisem Bartošem, který ho později ohodnotil jako *„průměrného rezidenta z průmyslového a politického sektoru, neschopného sehnat zprávy z vojenské oblasti"*.

K „zaverbování" Štefana Kollmana československou vojenskou rozvědkou došlo pravděpodobně v polovině roku 1948. Krátce poté se Kollman obrátil i na americkou CIC, kterou o svých stycích s československou vojenskou rozvědkou informoval. CIC přijala jeho služby jako „dvojího agenta". První etapa Kollmanovy špionážní činnosti skončila v prosinci roku 1948, kdy byl internován na osmnáct měsíců za podvody a černý obchod.

Spolupráci s československou rozvědkou obnovil Kollman po svém propuštění v polovině roku 1950. Jeho úkolem bylo plnit roli tzv. „ přepážky", která umožňovala písemné spojení mezi řídícími orgány v Brně a agenty působícími v Rakousku. Kollman současně obnovil i kontakty s CIC. Dne 23. října 1950 přinesl na vídeňskou služebnu CIC balíček s písemnostmi, který mu došel z Klagenfurthu, z tehdy z britské okupační zóny. Po jeho otevření nalezli Američané písemnosti obsahující utajované údaje o britské armádě. Materiály Američané předali britské FSS, a ta již snadno identifikovala československého agenta Kurta Reichenbergera, který při výslechu prozradil své tři společníky, z nichž dva byli příslušníky britské armády. Všichni zatčení byli odsouzeni britskými vojenskými soudy za špionáž:

„Kurt Reichenberger se během soudního přelíčení přiznal, že předával československé zpravodajské službě materiály o britské armádě v Rakousku. Reichenberger byl motivován jednak touhou po zlepšení své materiální situace – Reichenberger byl odveden jako osmnáctiletý k německé armádě a jako příslušník tankového pluku se účastnil tažení ve Francii, v Jugoslávii a v Rusku. Z taženích se vrátil s těžkými zraněními, kvůli kterým byl 28x operován, přesto mu zůstala pravá paže částečně ochrnuta. Po demobilizaci si otevřel hotel v Krems, který byl zanedlouho vybombardován. Pak pracoval jako novinář v Itálii, zde pravděpodobně budoval špionážní síť, která měla pracovat ve prospěch Sovětského svazu. V Itálii místo ztratil a ocitl se v existenčních problémech. Reichenberger chtěl spoluprací s československou rozvědkou údajně pomoci rovněž svému příbuznému, který žil v Československu v ‚nejtěžších podmínkách'. " [38]

I přes škody způsobené vojenské rozvědce a přes jasné indicie vedoucí k němu jako k viníkovi, se Štefan Kollman rozhodl (po několikaměsíční přestávce, kdy odolával opakovaným výzvám ke schůzce na československém území – sám navrhoval

38 In: *Salzburger Volksblatt*, 24. dubna 1951.

schůzku ve Vídni), nedbat varování Američanů a pokračovat v nebezpečné hře. Toto mu však již československí rozvědčíci neumožnili.

Brněnští příslušníci vojenské rozvědky, kteří si s jeho případem do značné míry nevěděli rady, žádali pražskou centrálu, jak v Kollmanově případě dále postupovat. Navrhovali:

1) jeho propuštění do Rakouska s tím, že bude pracovat proti Američanům; v této souvislosti chtěli Kollmanovi pohrozit odplatou, která ho v případě zrady v Rakousku stihne;
2) jeho předání StB a následně k soudnímu postihu;
3) nechat ho zmizet v pracovním táboře.

V pražském Ústředí vojenské rozvědky byl dopodrobna o případu průběžně informován pplk. Oldřich Kvapil, pod něhož brněnská pobočka patřila. Ten se měl údajně informovat u SNB, jak by bylo možné Kollmana zákonně potrestat, a tím prý současně získat čas na „*napravení škod, které agent způsobil*". SNB informovala rozvědku, že jediné možné soudní Kollmanovo potrestání je odnětí svobody na šest týdnů za nedovolené překročení hranic.[39] Po tomto zjištění pplk. Oldřich Kvapil navrhl vedoucímu zpravodajského oddělení pplk. Antonínu Rackovi, že Kollmana odveze na státní hranice a na německém území ho zastřelí. Svůj návrh zdůvodňoval škodami, které tento spolupracovník napáchal vojenské výzvědné službě, a rizikem, které z něho plyne pro výzvědnou službu a pro její spolupracovníky v Rakousku. Kvapilův nadřízený pplk. Racek prý vzal toto rozhodnutí na vědomí, jakožto rozhodnutí příslušníka odpovídajícího za vytvoření a za fungování agenturní sítě v Rakousku. Jeho rozhodnutí konzultoval však ještě s příslušným sovětským poradcem Semjonovem, který proti tomuto „řešení případu" rovněž nic nenamítal.

Dne 16. listopadu 1951 kolem deváté hodiny ranní šel pplk. Kvapil za svým podřízeným mjr. Josefem Novákem, který byl o případu rovněž podrobně informován. Sdělil mu závěry „porady" a rozkaz, aby si připravil zbraň, že ho bude zajišťovat při pohraniční operaci, při které zlikviduje „agenta dublera" Štefana Kollmana. Sám Kvapil si na akci připravil samopal a bubínkový revolver, o kterém prohlásil, že má tu výhodu, že z něho nepadají nábojnice. Novák se s rozhodnutím svých nadřízených ztotožnil a společně se dohodli, že Kollmana zastřelí na některém z přechodů používaných vojenskou zpravodajskou službou v prostoru Folmava.

Kolem poledního vyrazili pplk.Kvapil, mjr. Novák a tehdy občanský pracovník, řidič služebního tatraplánu Antonín Brož z Prahy do Českých Budějovic. Zde se, podle předchozí dohody, setkali na náměstí s velitelem brněnské odbočky vojenské rozvědky plk. Gregorem a jeho podřízeným škpt. Svobodou, kteří přivezli Štefana Kollmana na místo služebním automobilem. V brněnském automobilu zůstal Kollman střežený řidičem, ostatní příslušníci se odebrali do kavárny, kde se seznámili s Kollmanovou vlastnoručně napsanou výpovědí. Poté pplk. Kvapil a mjr. Novák převzali Kolmana,

39 Při zevrubnější znalosti dobových souvislostí se zdá toto sdělení autorovi málo pravděpodobné.

a aniž by informovali brněnské příslušníky o svých úmyslech s ním, odjeli směrem na Strakonice. Kvapil řekl Kollmanovi, že bude vysazen zpět přes Západní Německo, protože na rakouských hranicích byl velký neklid.

Ze Strakonic pokračovali do Poběžovic, kde na velitelství poběžovické pohraniční brigády požádali o vydání propustek do hraničního pásma a stažení pohraničních hlídek z úseku státních hranic v prostoru Dieberg. Po vyřízení formalit odjeli v doprovodu pohraničníka z povolání nejprve do Domažlic, kde se před akcí navečeřeli v restauraci, a pak na rotu Folmava, aby zde požádali velitele pohraniční roty por. Chvojku o uvolnění úseku a součinnost při operaci. Ten toto odmítl s tím, že „přechodový kanál", na kterém zpravodajci hodlají provést akci, leží již v úseku sousední roty Lesní louka.

Kvapil, Novák, Brož, Kollman a jeden z příslušníků roty Folmava, který byl určen jako doprovod, tedy odjeli na velitelské stanoviště sousední roty, kde vyhledali velitele pohraniční roty ppor. Vlastimila Šlechtu a požádali ho o *„součinnost"*. Ten byl již velitelem roty Folmava por. Chvojkou telefonicky informován. Po zjištění, že předložené povolení je vydáno pro sousední rotu, telefonoval na nadřízené velitelství pohraničního praporu, kde mu sdělili, že akce má být skutečně provedena v jeho úseku, neboť „přechodový kanál" u roty Folmava není pro zpravodajce vyhovující. Po tomto ujištění oznámil ppor. Šlechta zpravodajcům, že ve vybraném úseku je v noci poměrně klid, pouze ve dne zde byly pozorovány mimořádné hlídky.

V kanceláři velitele roty si Kvapil a Novák nechali všechny osobní věci, s sebou si vzali pouze zbraně – Novák samopal a pistoli, Kvapil samopal, pistoli a revolver. „Americká" zbraň vzbudila pozornost velitele roty Šlechty, dotázal se tedy Kvapila, jestli zde bude *„nějaká poprava"*. Ten odvětil, že vede do Německa agenta dublera, a že to je *„syčák"*, který se bude pravděpodobně bát jít do Německa, takže ho bude asi nutné *„popohnat zbraní"*. V případě, že bude muset Kvapil vystřelit, německá Grenzpolizei pak najde projektily používané Němci a Američany. Po tomto „vysvětlení" vyzvedl pplk. Kvapil Štefana Kollmana z auta a oba dva, v doprovodu mjr. Nováka a velitele pohraniční roty por. Šlechty, se vydali ke státní hranici. Vpředu šel velitel roty s Novákem, o deset metrů za nimi Kvapil s Kollmanem. Jak probíhala cesta k hranici, není jasné. Podle jedné verze byl Kollman seznámen s tím, že jde do zahraničí, přičemž se nevzpouzel a údajně byl rád, že v Československu nebude zavřen za to, co provedl. Podle odlišné verze byl velmi rozrušen a často se zastavoval.[40]

Během cesty ke státní hranici opětovně mjr. Novák připravoval velitele roty Šlechtu na možnost, že se bude střílet, protože spolupracovník (tedy Kollman), kterého vedli na přechod, je *„bývalý příslušník SS a všeho schopný agent CIC, který již napáchal mnoho škody"*. Velitel roty měl na to odvětit, *„že kdyby se něco takového stalo, že se koneckonců nic nestane, když je to člověk takového druhu."* [41]

40 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra – I. díl 1948–1959 (dále A 2/1), inv. j. 536, výpověď Josefa Nováka.

41 Tamtéž.

Všichni dorazili k zábraně asi sto metrů od hranice a ppor. Šlechta provedl obhlídku hraniční čáry a německého území do hloubky padesáti až sta metrů v místě akce. Vrátil se k hraniční zábraně, kde čekali Kolman, Kvapil a Novák. Po návratu pohraničníka si pplk. Kvapil vzal Nováka stranou a sdělil mu svůj plán provedení akce:

Velitel roty zůstane u zábrany, k hranici půjde Novák s ním a s Kollmanem. Novák pak zůstane asi třicet metrů před hraniční čárou na československém území, odkud bude Kvapila zajišťovat. Vlastní Kollmanovu likvidaci, že provede sám Kvapil na německém území. Ještě před odchodem k hranici vojenští zpravodajci opětovně upozorňovali velitele pohraniční roty, že „*když zaslechne střelbu, ať se nediví*". Na to Kvapil, Kollman a Novák odešli k hranici. Novák zůstal podle předchozího plánu před hranicí, Kollman a Kvapil pokračovali kolem závory v lese a zmizeli ve tmě. Zanedlouho se v lese ozval výstřel a další dva následovaly bezprostředně.

Ihned po střelbě přiběhl pplk. Kvapil zpět k mjr. Novákovi a oba se pak vrátili k hraniční zábraně, kde na ně čekal velitel roty ppor. Šlechta. Na jeho dotaz po důvodu střelby a jestli agent podplukovníka neobtěžoval, odpověděl Kvapil připravenou legendou, kterou později opakoval před vyšetřujícími orgány VVZS.

Po překročení hranic se prý agent několikrát ptal, jestli se již nachází na německém území. Po kladné odpovědi se údajně vrhl na Kvapila, aby mu sebral samopal, se slovy, že Kvapil má jít do Německa s ním. Aby zabránil svému odvlečení do Německa a následnému předání Američanům, vytáhl prý v sebeobraně revolver a několikrát na Kollmana vystřelil. Kvapil údajně pronesl něco v tom smyslu, že agent „*první ránu dostal do hlavy a ostatní rovněž, než dopadl na zem*". Ve skutečnosti byl Štefan Kollman zasažen dvěma střelami za ušní boltec a další střela vypálená bývalým automatčíkem, který podle vlastního vyjádření „*zabil na frontě fůru lidí*", minula cíl.[42]

Po činu zůstali Kvapil, Novák a Šlechta asi dvacet minut u hraniční zábrany a naslouchali, jestli střelba nezpůsobila na německé straně hranice nějaký rozruch. Společně uvažovali, jestli neměli zavražděnému dodatečně odebrat doklady; od tohoto úmyslu pak upustili. Když se na německé straně nic nedělo, odešli všichni zpět na velitelské stanoviště pohraniční roty, odkud odjeli zpět do Prahy. Před odjezdem opakovaně upozornili velitele roty ppor. Šlechtu, že operace byla přísně tajná, a jako o takové že nesmí zpracovat žádné hlášení, ani o ní s někým mluvit. Šlechta mlčenlivost přislíbil a rozloučil se s oběma příslušníky.

Další den, po návratu do Prahy, napsal pplk. Kvapil hlášení pro svého nadřízeného pplk. Racka, kde zastřelení agenta vylíčil tak, jak je již předešlý den popsal veliteli pohraniční roty Šlechtovi, tzn., že „*k zastřelení agenta došlo při nutné sebeobraně*".

Případ se nepodařilo utajit. Už po odjezdu příslušníků do Prahy se dva pohraničníci z roty tázali svého velitele, co se dělo na hranicích, že se střílelo. Velitel roty ppor. Šlechta před nimi vyslovil domněnku, že se agent pokusil o přetažení jednoho ze zpravodajců, a ten se proti tomu bránil.

42 Výpověď Vlastimila Šlechty.

Druhý den brzy ráno odešel ppor. Šlechta na obhlídku místa střelby a zahlédl mrtvé tělo, ležící asi deset metrů za hraniční čárou. Po návratu na rotu informoval svého nadřízeného – velitele praporu – o nálezu mrtvoly. Jestli pomlčel o tom, že muže zastřelili vojenští rozvědčíci, není zcela jasné. Současně velitel roty postavil hlídku na obvyklé stanoviště, které bylo nedaleko místa vraždy. Hlídka kolem jedné hodiny po poledni ohlásila, že na německém území byla nalezena mrtvola. Příjezd pražských zpravodajských orgánů na rotu tatraplánem, noční střelbu na hranicích, vyjádření velitele roty o *„sebeobraně zpravodajce před přetažením"* a nález mrtvoly si dali pohraničníci z pohraniční roty Lesní louka snadno do vzájemné souvislosti a prakticky vzápětí se případ mezi vojáky přetřásal.

Shodou okolností přijel druhý den po vraždě na rotu Lesní louka „v rámci normální služební činnosti" příslušník VVZS Václav Heral z velitelství poběžovické brigády, do jehož služební působnosti spadaly roty dislokované v praporu PS Kout na Šumavě. Od svého informátora tu získal poznatek o akci zpravodajců z Prahy, při které pravděpodobně usmrtili svého agenta. Následoval rozhovor s velitelem roty Šlechtou, který pravdivost agenturní zprávy potvrdil. Po příjezdu na velitelství brigády do Poběžovic pak Heral předal prvotní poznatek svému nadřízenému Václavu Žežulovi, který věc postoupil služební cestou do Prahy.

V rámci VVZS byl šetřením případu pověřen náčelník oddělení Miroslav Odehnal, náčelník VVZS mjr. Oldřich Chalupa vyšetřování osobně řídil. Po výsleších pohraničníků zúčastněných na případu[43] a po fotodokumentaci provedené na místě činu byli dne 1. prosince 1951 povoláni k výslechu na velitelství VVZS pplk. Oldřich Kvapil a mjr. Josef Novák. Oba nejprve vypovídali v duchu připravené legendy, tzn. že k zastřelení agenta došlo v sebeobraně pplk. Kvapila, a odmítali teze o připravené likvidaci. Teprve v průběhu dalšího výslechu oba výpověď změnili a k vraždě a ke spoluúčasti na ní se přiznali. Kvapil k přípravě a k provedení vraždy vypovídal dne 1. prosince 1951:

„[...] Před svým odjezdem do Brna jsem mluvil s náčelníkem zpravodajského oddělení pplk. Rackem, kterému jsem vysvětlil celou situaci agenta a vypočítal jsem mu škody, které nám tento nadělal. Navrhl jsem mu, že agenta zastřelím v Německu u státních hranic. Podplukovník Racek mi nedal výslovný souhlas k tomuto činu, avšak nebyl proti tomu. Řekl mi, že není proti tomu, avšak nic mi v tomto směru nenařídil. To, že chci agenta na státních hranicích zastřelit, jsem také řekl majoru Novákovi, který s tímto souhlasil. [...] Asi za 20 minut se vrátil major Novák s velitelem roty a sdělil mi, že státní hranice je volná. Po tomto sdělení jsem odešel s agentem sám na státní hranici, přešel jsem ji asi 10 až 15 metrů, kde jsem se s agentem zastavil a řekl jsem mu toto: ‚Pane Kollmane, vy jste ale svině', na to jsem vytáhl z kapsy americkou pistoli a střelil jsem ho do jeho pravé strany hlavy. Když Kollmann padal, vystřelil jsem na jeho hlavu ještě dvě

43 Výpověď Vlastimila Šlechty: *„[...] Podotýkám, že výslech se mnou prováděli celých 24 hodin nepřetržitě dva orgánové a to že k zastřelení agenta došlo dávali za vinu také mně, říkali mi, že mám spoluúčast na vraždě."*

rány. Při prvním přiložení pistole ke hlavě jsem vystřelil dvě rány rychle za sebou. Když agent padl na zem, odešel jsem zpět na naše území, kde jsem se sešel s mjr. Novákem a velitelem roty. [...] Mluvili jsme také o tom, že agent má u sebe rakouské osobní doklady a že toho využije cizí propaganda.

[...]Po příjezdu do Prahy jsem napsal úřední záznam, ve kterém jsem uvedl, že jsem agenta zastřelil v sebeobraně. Náčelníka zpravodajského oddělení pplk. Racka jsem informoval, a to, že jsem agenta zastřelil proto, abych se ho zbavil. [...] Agenta jsem se chtěl však v každém případě zbavit, neboť mi ohrožoval přechody a další naše spolupracovníky. [...] Myšlenka odstranit agenta vyšla ode mne. Toto rozhodnutí odůvodňuji tím, že Kollman prozradil CIC jednoho z našich nejlepších důvěrníků v Rakousku, dále nám ještě dříve nahrál několik osob, které nám dodávaly podvržené zprávy s vědomím CIC, což poškozovalo zájmy obrany státu. Kollman tyto další osoby přímo přivedl do rukou CIC, odkud byla řízena jejich další činnost. Kollman znal přechody používané našimi spolupracovníky na rakousko moravské hranici, dále znal od vidění některé další spolupracovníky, jejich zadržením na známých pohraničních přechodech by došlo k prozrazení celé řady dalších spolupracovníků v Rakousku. Toto by způsobilo úplnou stagnaci v naší činnosti proti Rakousku, a procesy, které by následovaly, by se odrážely i v naší činnosti proti jiným státům, zvláště proti Jugoslávii. Čin jsem spáchal bez jakéhokoliv rozkazu a jedině proto, abych jako odpovědný funkcionář zamezil případnému nebezpečí pro obranu našeho státu, v dnešní době žádoucí.“[44]

Podle vyjádření tehdejších příslušníků VVZS provádějících šetření, vypovídal podobně i mjr. Novák a obě výpovědi se vzájemně doplňovaly. [45]

Pracovníci VVZS kvalifikovali skutek jako vraždu a spoluúčast na vraždě, vypsali tzv. „červené rámečky“ – čili návrhy na zatčení – a oba pozdrželi v budově VVZS, protože k zatčení příslušníků vojenské rozvědky potřebovali vyšetřovatelé získat ministra

44 ABS, f. A 2/1, inv. j. 536, Zpráva o zastřelení agenta.

45 Výpověď tehdejšího příslušníka VZZS Miroslava Odehnala (1926) ze dne 31. ledna 1969: „*[...] Hájil se* [Kvapil – pozn. aut.] *totiž tím, že agent ho chtěl napadnout a že ho v sebeobraně zastřelil. Když se tato obhajoba vyhodnocovala, dospělo se k závěru, že tato obhajoba je nesprávná a to z toho důvodu, že agent v době zastřelení byl příliš při státní hranici a že by si to při státní hranici sotva něco takového dovolil. [...] Při vyvracení této obhajoby totiž bylo bráno v úvahu také to, že agent byl proti Kvapilovi tak mírné povahy a tak slabé tělesné konstrukce, že se naprosto vylučovala možnost, že by si dovolil násilí na Kvapilovi. [...] V této souvislosti chci ještě uvésti, že praxe výslechů zpravodajských orgánů MNO na naší složce byla taková, že na vyslýchaných zpravodajských orgánech bylo, aby se vyjádřili, nebylo přípustné, aby byli nějak usvědčováni nebo aby se jim jejich tvrzení nějak vyvracela.*“ S ohledem na tuto výpověď se zdá dobrovolné přiznání obou rozvědčíků „*bez usvědčování a bez vyvracování tvrzení*“ poněkud záhadné, nicméně považuji za naprosto nepravděpodobné, že byli k doznání donuceni použitím fyzického nebo psychického násilí, jak bylo v té době běžné. S největší pravděpodobností byl Kvapil obviněn zpravodajci z VVZS, že agenta likvidoval proto, aby zakryl „*nějaké závadné styky s ním*“, ten se pak hájil skutečností, →

národní bezpečnosti a ministra obrany. Návrh na zatčení předával ministru národní obrany Alexeji Čepičkovi náčelník VVZS Oldřich Chalupa, jejichž vzájemné vztahy prý byly napjaté. Naproti tomu měl Čepička velice blízké vztahy s náčelníkem zpravodajského oddělení, později zpravodajské služby Generálního štábu, pplk. Antonínem Rackem, který byl přímým nadřízeným Kvapila a nesl spoluvinu na vraždě. Ministr vnitra zatčení viníků povolil, ovšem ministr národní obrany souhlas k uvalení vazby nevydal a pplk. Kvapil i mjr. Novák museli být propuštěni.

Důvod, proč nebyli vydáni k trestnímu stíhání, i když VVZS tehdy před krátkou dobou řešila podobný případ, který vyústil v odsouzení viníků (viz výše zastřelení Dufka), je zřejmý. Pplk. Kvapil prodělal v různých funkcích tažení československého vojenského tělesa na východní frontě a znal se velmi dobře s Ludvíkem Svobodou, kterého prakticky vzápětí o akci informoval. Znal se též osobně s řadou „spolubojovníků", kteří zastávali vysoké stranické funkce. Ke Svobodovi ho údajně vázaly i „rodinné" vztahy.[46]

Kvapilovi přátelé z ÚV KSČ za něho podruhé intervenovali v roce 1953, kdy se případem zabýval politický sekretariát ÚV KSČ na základě podnětu z HS VKR.

→ že ho viděl poprvé a jeho likvidací nesledoval jiné zájmy než „*zájmy obrany státu*."

46 Oldřich Kvapil se prý po ukončení války oženil se Svobodovou schovankou, která však za nevyjasněných okolností spáchala zanedlouho po sňatku sebevraždu zastřelením.

47 ABS, f. A 2/1, inv. j. 536, Zpráva o zastřelení agenta. Politický sekretariát své rozhodnutí zdůvodnil takto: „*Výsledky šetření neprokázaly, že by pplk. Kvapil sledoval jiné cíle, než prospět věci* obrany *republiky.*" Politický sekretariát tehdy rozhodoval ve složení Antonín Zápotocký , Viliam Široký, Jaromír Dolanský, Karol Bacílek, Alexej Čepička, Václav Kopecký a Antonín Novotný.

48 Oldřich Kvapil se po vychození obecné a měšťanské školy vyučil číšníkem. Po vyučení v roce 1935 se živil nádenickou prací, až byl přijat jako pomocná síla na poště. V roce 1937 pořádal o vstup do armády, kde absolvoval poddůstojnickou školu. Po odchodu z armády pracoval krátkou dobu na pile. V srpnu 1939 odešel do Polska a vstoupil do české vojenské skupiny, která byla po vojenské invazi Sovětského svazu do Polska zajata. Byl pak společně s ostatními vojáky internován v táborech NKVD. V srpnu 1941 by z tábora propuštěn a vstoupil do Svobodovy československé vojenské jednotky v SSSR. V jejím rámci absolvoval školu pro důstojníky v záloze, stal se velitelem pěší čety, velitelem pěší roty, v roce 1944 náčelníkem štábu praporu a rok později pak velitelem praporu. V témže roce se stal zástupcem operačního oddělení brigády a v této funkci pak setrval až do konce války. Po ukončení války vystudoval vysokou školu válečnou. Od roku 1948 působil ve vojenském zpravodajství. Nejprve jako náčelník průzkumu operačního oddělení divize, pak jako náčelník pátrací skupiny oblasti Tábor a posléze nastoupil na Zpravodajskou správu Generálního štábu (GŠ), kde zastával různé náčelnické funkce až do konce roku 1952. Studoval pak Vojenskou akademii, na které zůstal jako učitel a později jako náčelník katedry. K bojovému útvaru se vrátil na krátký čas – v letech 1957 až 1958 velel pěší divizi v Sušici. Tehdy měl Oldřich Kvapil již hodnost plukovníka. V roce 1958 se opět vrátil na Vojenskou akademii; zde na katedrách v Praze a v Brně působil jako pedagog, později jako náčelník katedry a v roce 1969 jako děkan. Roku 1975 opustil armádu v generálské hodnosti. →

Sekretariát tehdy rozhodl, *„[…] aby pplk. Kvapil a další nebyli voláni k trestní odpovědnosti ve věci zastřelení agenta Kollmana*“.[47] Tímto rozhodnutím docílili nejen toho, že za provedenou vraždu nebyl Kvapil a jeho spoluviníci Novák a Racek trestně stíháni, ale i toho, že všichni jmenovaní zůstali v armádě, kde udělali poměrně velkou kariéru.[48]

O případu se mlčelo až do roku 1968, kdy HS VKR zaslala genpor. Prchlíkovi, jakožto vedoucímu státně-administrativního oddělení ÚV KSČ, podnět k přezkoumání politického rozhodnutí ve věci Oldřicha Kvapila. Ústřední výbor KSČ předal věc vojenskému prokurátorovi k prošetření. Ten obvinil Kvapila z vraždy a provedl rozsáhlé vyšetřování, na jehož konci zaznělo usnesení o zastavení trestního stíhání. Vojenský prokurátor pplk. Janoušek nezastavil trestní stíhání snad z důvodu, že by se prokázala Kvapilova nevina. On sám se k vraždě přiznal a rovněž potvrdil pravdivost výslechových protokolů sepsaných 1. prosince 1951 na tehdejším velitelství Vojenské zpravodajské služby.[49]

Trestní stíhání prokurátor zastavil z důvodu promlčení trestného činu, přičemž konstatoval, že *„vražda nebyla spáchána za zvláště přitěžujících okolností*“. JUDr. Janoušek zcela ignoroval skutečnost, že základním posláním pracovníků bezpečnostního aparátu bylo dbát na dodržování zákonů, a tudíž jejich páchání trestné činnosti by mělo být posuzováno přísněji. **Jestliže by prokurátor konstatoval, že vražda spáchaná vysokým zpravodajským důstojníkem je okolnost zvlášť přitěžující, nemohl by případ z důvodu promlčení odložit, neboť na tuto věc se promlčecí lhůta nevztahovala.** Zajímavá je i okolnost, že během promlčecí doby byly ze strany Vojenské kontrarozvědky (VKR) činěny dva pokusy o zahájení trestního stíhání pachatelů, pokaždé však byly zastaveny politickým rozhodnutím.

Prokurátor při svém rozhodování o tom, zdali se jedná o vraždu spáchanou „za zvlášť přitěžujících okolností“, a tím pádem o nepromlčení činu, respektoval a přihlížel ke Kvapilovu tvrzení, *„[…] že vyzrazením zmíněného jiného spolupracovníka čs. zpravodajské služby [Reichenbergera – pozn. aut.] způsobil [Kollman – pozn. aut.]*

→ Spoluviníci generála Oldřicha Kvapila – generál Antonín Racek zastával dlouhá léta funkci náčelníka Zpravodajské správy GŠ a mjr. Josef Novák dosáhl v různých funkcích hodnosti plukovníka.

49 Oldřich Kvapil se k činu doznal i v roce 1953 během vázání ke spolupráci s vojenskou kontrarozvědkou. ABS, f. III. správa SNB – Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (HS VKR), agenturní svazek reg. č. A-14533, Záznam o vázání pplk. Oldřicha Kvapila ku spolupráci s VKR: *„Dne 5. 12. byl vyzván pplk. Oldřich Kvapil, učitel divise VA-KG náčelníkem OVKR VA KG kapitánem Jakubem Benadou, aby se dostavil ve 13. 00 hod. ke kinu Kyjev. Po vzájemném setkání ještě s náčelníkem VII. odboru odešli všichni jmenovaní do konspiračního bytu v ÚDA. Zde po běžném hovoru náčelníka VII. odboru s podplukovníkem Oldřichem Kvapilem o tom, jak byl spokojen se svým zařazením ve VA, bylo se jmenovaným prohovořeno ve stručnosti jeho působení na 2. odd. gšt. Sám pplk. Kvapil při rozhovoru uvedl, že se dopustil těžké chyby tím, že se nechal přemluvit, aby zavraždil agenta doublaře ing. Kollmana.*“

čs. zpravodajským zájmům závažné škody, navíc že bylo odůvodněné nebezpečí, že by čs. zpravodajským zájmů způsobil ještě další závažné škody vzhledem k tomu, že byl seznámen do značné míry se zpravodajskou sítí vybudovanou čs. zpravodajskými orgány v určitých prostorech mimo území ČSR, dále že byl seznámen i s několika čs. zpravodajskými orgány. Za této situace učinil pplk. Kvapil jako odpovědný funkcionář zpravodajského oddělení MNO-GŠ rozhodnutí, že ing. Kollmana je třeba fyzicky likvidovat.“ [50]

Pozastavme se u „*závažných škod*“ a u „*potencionálních závažných škod*“, které Kollman způsobil, nebo které by mohl způsobit vojenské rozvědce v Rakousku. Uvedení Kvapilova tvrzení v usnesení, ve kterém prokurátor rozhodl o promlčení činu, přímo vnucuje myšlenku, že vyšetřující orgán vojenské prokuratury měl pro akt pomsty, který na Kollmanovi vykonal Kvapil, „pochopení“ . Usnesení v tomto bodě je v rozporu s vyjádřením soudních znalců z oblasti vojenského zpravodajství, s vyjádřením, které si vojenský prokurátor v souvislosti s vyšetřováním objednal. Kollman znal dva informátory vojenské rozvědky a jednoho kandidáta na spolupráci s vojenskou rozvědkou. Ani jeden z nich nepřinesl rozvědce hodnotnou zprávu, všichni se ukázali jako prospěcháři toužící po snadném zisku. Jeden z informátorů byl i narkoman. A všichni byli v podezření, že pracují současně pro CIC. Spolupráce s nimi byla ukončena zanedlouho po Kollmanově smrti.

Kurt Reichenberger, kterého Kollman udal CIC, byl pouhým kurýrem, rovněž i tři převaděči, které Kollman znal, patřili k „servisu“ nevalných kvalit. Jedinou agenturní hodnotu měl přes Reichenbergera odhalený seržant Long, který dodal průměrné informace o tehdejším stavu britské okupační armády v Rakousku.

Fakt, že Štefan Kollman znal osobně tři zpravodajské důstojníky vojenské rozvědky, mohl v případě jejich vysazení do Rakouska přinést komplikace. Ani toto však není dostačující důvod k rozhodnutí o Kollmanově fyzické likvidaci .

I kdyby se prokurátor rozhodl pokračovat v trestním stíhání, bezpochyby by byl případ ukončen amnestií prezidenta republiky, vzhledem k osobním vazbám Ludvíka Svobody a pplk. Kvapila [51]. Celý spis byl v únoru 1969, tzn. ještě před ukončením vyšetřování, zapůjčen (na základě předchozího jednání náměstka generálního prokurátora a hlavního vojenského prokurátora s prezidentem republiky) Vojenské kanceláři prezidenta republiky. Prokurátor zastavil vyšetřování 14. srpna 1969.

Naposledy byl případ otevřen v roce 1994 Policií České republiky Úřadem pro vyšetřování a dokumentaci zločinů komunismu (ÚDV). Tento úřad se v součinnosti se státním zastupitelstvím zabýval případem do roku 1999. I přes listinné důkazy se Oldřich Kvapil hájil během vyšetřování původní legendou, tzn. tvrzením, že Štefana

50 Usnesení o zastavení trestního stíhání ze 14. srpna 1969.

51 Vlastní vyjádření pplk. Kvapila: „*[...] byl jsem z toho trochu z míry [z vraždy Kollmana— pozn. aut.], viděl to na mně i generál Svoboda, když jsem ho později za tři nebo čtyři dny navštívil. [...] V květnu nebo v červnu 1969 jsem byl u prezidenta Svobody, ten mi řekl: ‚Chlapče, dobře že znám tvoji minulost, jinak jsi již byl v base. Přišel sem příkaz, abys byl vzat do vazby kvůli vraždě toho člověka. Já si vzpomínám, jak jsi mi o tom říkal ‘[...]* “

Kollmana zabil v nutné sebeobraně. Během vyšetřování mu bylo sděleno obvinění, posléze byla na něho podána obžaloba.

V průběhu vyšetřování také požádal o milost prezidenta republiky Václava Havla, a ten mu milost po dlouhých průtazích odmítl dát. Oldřich Kvapil však za vraždu, spáchanou před více než padesáti lety, odsouzen nebyl. Městský soud v Praze zastavil soudní řízení pro jeho „zdravotní nezpůsobilost". Generál v. v. Oldřich Kvapil, autor knih o bojích československého vojenského tělesa v SSSR za druhé světové války, automatčík, který na frontě zabil „fůru lidí", tedy za vražednou pomstu na agentovi, který protistraně sdělil informace podružného charakteru, nebyl nikdy – ani po roce 1989, potrestán. Štefana Kollmana usmrtil střelou do týla.

V době vzniku tohoto článku žil generál v. v. Oldřich Kvapil v Praze-Dejvicích. Přestože byl ze zdravotních důvodů uznán neschopným trestního stíhání, dovolil mu zdravotní stav vystupovat na veřejných zhromážděních a vyjadřovat se v tisku k vojensko-historické problematice.

Zajetí a osvobození československých rozvědčíků

Tento případ se odehrál v roce 1952. Jednoho dne tohoto roku se na velitelství 9. poběžovické brigády dostavili dva příslušníci vojenské zpravodajské služby, kteří žádali o povolení „k provedení zpravodajské operace" v prostoru obce Eisendorf (dnešní Železná). Po jeho obdržení odjeli na pohraniční útvar Eisendorf, kde jim velitel pohraniční roty nabídl zajištění akce. Zpravodajci nabídku odmítli, s ohledem na údajné utajení akce. Poté se odebrali ke státní hranici k hraničnímu mezníku 19/9, aby zde (s největší pravděpodobností na německém území) očekávali příchod svého agenta.

Oba vojáci nečekali dlouho. Z lesního porostu se vynořili dva příslušníci německé pohraniční policie a vetřelce překvapili. Němci oba zpravodajce zatkli a chystali se je odvést směrem do svého vnitrozemí. Při eskortě se jeden ze zatčených odhodlal k útěku zpět. Německý policista ho začal pronásledovat, a když se uprchlík blížil k hraniční čáře, vystřelil po něm dvě rány z pušky. Po těchto výstřelech se československý zpravodajec zastavil a na výzvu odhodil pistoli. V momentě, kdy se ho pronásledovatel chystal eskortovat dále do německého vnitrozemí, dorazila na toto místo dvoučlenná hlídka Pohraniční stráže, která nedaleko od místa střelby hlídala ženijní pohraniční skupinu, pracující na výstavbě drátěného zátarasu. (Hlídka ženisty nehlídala snad před napadením ze sousedního území, ale proto, aby zabránila případné dezerci některého z pohraničníků.)

Hlídka PS zvolala na německého policistu *„Stůj! Ruce vzhůru!"* a namířila na něho zbraně. Němec, který byl neustále na vlastním území, se skryl v houští a namířil na hlídku zbraň. Toho využil zatčený československý vojenský zpravodajec oblečený v civilním oděvu, zvedl dříve odhozenou zbraň a přeběhl na československé území. Jakmile toto uviděl německý policista, stáhl se a připojil se ke svému kolegovi, který byl s druhým československým zpravodajcem asi v hloubce sto padesáti metrů na bavorském území. Společně ho začali odvádět směrem do bavorského vnitrozemí.

Ve stejný okamžik vystřelil velitel pohraniční hlídky svobodník Madle signál *„Žádám pomoc"*. Zpravodajský důstojník přiběhl k pohraniční hlídce a řekl: *„Kamarádi, já jsem věděl, že přijdete, ale mají tam mého kamaráda, který je postřelen."* Po těchto slovech s pistolí v ruce opět přeběhl na německou stranu hranic, aby „osvobodil" svého kolegu. Zřejmě předpokládal, že ho hlídka PS bude následovat. Ta ovšem, vědoma si rizik plynoucích z narušení cizího území a předpisů výkonu služby, zůstala na místě. Zpravodajec, který se vydal na pomoc zajatému kolegovi, byl německou hlídkou opět zajat a odváděn i s druhým důstojníkem do německého vnitrozemí. Pohraniční hlídce tak zmizeli z dohledu; slyšela pouze, jak příslušníci Grenzpolizei pískali na píšťalku k přivolání pomoci. Mezitím – po vystřeleném signálu – dorazila k pohraniční hlídce čekající na místě incidentu ženijní skupina PS, kterou hlídka předtím „zajišťovala". Skupině velel ppor. Semerád, který od velitele hlídky svobodníka Madleho přijal hlášení, kde mu poddůstojník vysvětlil situaci.

Ppor. Semerád se rozhodl zajaté zpravodajce osvobodit. Z příslušníků ženijní jednotky rozvinul rojnici (pohraničníci byli ozbrojeni samopaly i při běžné pracovní

činnosti v hraničním pásmu mimo kasárna) a společně překročili hranici. Pronásledovanou „německou" skupinu dostihli na malé lesní pasece, přibližně v hloubce dvě stě metrů na bavorském území. Velitel ženijní jednotky zvolal na německé policisty: „*Ruce vzhůru!*" Ti po výzvě oba zalehli a připravili si zbraně ke střelbě. Na to zalehla a připravila se k palbě i rojnice československých pohraničníků. V této situaci vyzval ppor. Semerád zpravodajce, aby se vrátili zpět na československé území. Během jejich odchodu je jednotka pohraničníků zajišťovala. Když byli oba důstojníci v na československém území, stáhli se zpět i pohraničníci.

Oba zpravodajci pak pohraničníkům vyslovili poděkování a odjeli do Prahy. Den a následující noc byl prostor, ve kterém došlo k incidentu, pod zvýšenou ostrahou hlídek Pohraniční stráže. Velitel zajišťující hlídky svobodník Madle a velitel ženijní jednotky ppor. Semerád byli za provedenou akci vyznamenáni.

Poslední služba Aloise Hubera

Dne 13. listopadu 1953 dopoledne přijelo na nástupiště roty Pohraniční stráže Grafenried civilní auto s pražskou poznávací značkou. Jeho příjezd nevzbudil na rotě žádný rozruch, návštěva byla již předem avizována z poběžovického velitelství brigády, navíc podobné návštěvy byly na této rotě poměrně časté. Z vozu vystoupili dva muži, kteří se formálně legitimovali veliteli pohraniční roty průkazy příslušníků zpravodajské služby Generálního štábu Československé armády. Velitele roty pak požádali o pomoc při zajištění dvou pohraničních operací, které hodlali uskutečnit v obvodu této roty.

Zhruba v jedenáct hodin se odebraly z budovy roty dvě hlídky a každá zamířila do jiné části hraničního úseku. V první hlídce byli velitel roty Pavelek a jeden ze zpravodajců Krejsa, v hlídce druhé doprovázel četař základní služby PS Čermák příslušníka zpravodajské služby Františka Korbela. Oba pohraničníci měli na sobě uniformy, zpravodajci byli oblečeni v civilních šatech, přes které měli přetaženy zapůjčené vojenské pláště; všichni byli vyzbrojeni samopaly.

Zanedlouho se hlídka Františka Korbela dostala ke státní hranici a pomalu procházela podél ní. Hranice v tomto místě nevedla lesem, ale přes louky a pole. Na jednom poli, v těsné blízkosti hranice, oral německý sedlák Schneider z blízkého Untergrafenriedu. Zpravodajec Korbel se sehnul k zemi a vzápětí na něj zavolal, že něco našel na zemi a ptal se, jestli to není jeho. Když sedlák přišel ke hraniční čáře, pátrač se omluvil a řekl mu, že nic nenašel, že to byla pouze záminka, aby k němu přišel. Sedlák se smál a ptal se, co mu tedy doopravdy chce. Korbel ho požádal, aby mu prokázal *„pouze malou službu“*, a tu že mu pochopitelně zaplatí. Poté, co Němec přikývl s tím, že si rád vydělá pod podmínkou, že to zůstane mezi nimi, mu Korbel dal padesát marek, aby mu za dvacet marek zakoupil německé cigarety a časopisy, zbytek peněz ať si ponechá jako odměnu. Němec souhlasil a společně si domluvili schůzku na 17. listopadu 1953 na okraji lesa, jehož část byla jak na německé, tak i na československé straně. Na stanoveném místě se měli toho dne společně sejít ve dvanáct hodin. Hodinu navrhl Schneider proto, že v tuto dobu jsou všichni příslušníci bavorské Grenzpolizei na obědě a hranice není z německé strany střežena. Po úmluvě pokračoval sedlák v práci a pátrač s pohraničníkem Čermákem odešeli zpět na rotu, kde Korbel vyčkal návratu druhého zpravodajce. Odtud oba společně odjeli do Prahy.

Tímto „rafinovaným“ způsobem se snažil Korbel sehnat zahraniční spolupracovníky. Vojenská rozvědka v té době trpěla jak nedostatkem kvalitních informátorů a agentů, tak i nedostatkem „pomocné agentury“, jako byly spojky, kurýři, krycí adresy a podobně. František Korbel, který byl ve službách vojenské rozvědky poměrně krátce, měl za úkol shánět právě pomocnou agenturu. Proto opakovaně „operoval“ v prostoru pohraniční roty Grafenried.

Domluveného dne 17. listopadu. 1953 se návštěva pražských zpravodajců na rotě PS Grafenried opakovala. Velitel roty očekával vojáky podle předchozí dohody v devět hodin.Ti však přijeli o hodinu později přímo k budově roty a veliteli oznámili, že musí provést dvě akce – jednu u hraničního mezníku číslo 17 a druhou u kamene číslo 19.

Velitel pohraniční roty odešel se zpravodajcem Krejsou k hraničnímu kameni číslo 17 a Korbelovi byl pro zajišťování akce přidělen četař základní služby PS Jaroslav Straka. Korbel se Strakovi představil jako FRANTA a vysvětlil mu, kde se má sejít s německým sedlákem. Zároveň ho požádal, aby k místu schůzky, které leželo u hraničního kamene 19, volil takovou cestu, aby nemohli být z německé strany zpozorováni. Četař Straka vedl Korbela lesem přes drátěný zátaras, který již v tu dobu stál v blízkosti státních hranic. Zátaras překonali podchodem, od kterého Straka předem vyzvedl klíče na rotě.

Oba vojáci (ozbrojení samopaly) pokračovali lesem; četař Straka v uniformě PS, Korbel v civilních šatech, přes ně vojenský plášť a na hlavě lodičku se státním znakem. Jeho oblečení mělo údajně budit dojem uniformy pohraničníka. Během postupu lesem překročila hlídka hranice. Pohraničník začal zpravodajce upozorňovat, že jsou již na německém území a snažil se ho přimět k návratu za hraniční čáru. Korbel mu odvětil, že musí dojít až na místo schůzky, které je na německé straně. Hlídka se prodírala zarostlým lesem po německém území a hledala místo schůzky, protože v terénu se špatně orientoval jak zpravodajec, tak i pohraničník. Ten opakovaně žádal FRANTU o návrat na československé území. Tímto způsobem se dostali asi jeden kilometr do vnitrozemí Bavorska, když zpravodajec rozhodl o návratu zpět. Vraceli se po okraji lesa, a když asi na vzdálenost sto padesáti metrů oba uviděli přicházet Schneidera doprovázeného manželkou, vystoupili z lesa. Nevěděli však, že jen několik metrů od nich, na okraji lesa, byla pozorovatelna německé pohraniční policie, která byla v tu dobu obsazena Aloisem Huberem, velitelem stanice Untergrafenried .

Huberovu pozornost zřejmě upoutal hluk, který vetřelci způsobili, když vystupovali z lesa. Jakmile uviděl oba československé vojáky na bavorském území, nedbal jejich přesily, a s karabinou namířenou od boku, na ně zezadu německy zvolal: „*Stůj! Ruce vzhůru! Co zde děláte?*“ Překvapený Korbel se otočil, a když viděl příslušníka Grenzpolizei s namířenou karabinou, začal se vymlouvat, že jeho hlídka zabloudila na německé území při demarkaci hraniční čáry. Četař Straka, který neuměl německy, zřejmě v tu chvíli natáhl svůj samopal. Rozhovor mezi německým pohraničníkem a československým vojákem se odehrával na území Německa, šestadvacet metrů od hraniční čáry. Nekompromisní Huber se nenechal obelhat a dále energicky vyžadoval, aby ho oba vojáci doprovodili na služebnu německé pohraniční policie, kde by provedl jejich zatčení.

Když sedlák Schneider s manželkou viděli, co se děje, změnili směr chůze a zrychleným krokem zamířili do vnitrozemí.

Mezitím velitel německé stanice Alois Huber neustále vyzýval oba československé vojáky, aby dali ruce vzhůru, ti však zbraně nesložili. Během rozhovoru mezi Huberem a Korbelem se četař Straka pokusil nepozorovaně od Korbela vzdálit, aby mohl podle zásad „boje zblízka“ napadnout Hubera z boku a odzbrojit ho. Když Huber (stál zhruba ve vzdálenosti dvou metrů od Korbela a neustále na něho střídavě od boku a od prsou mířil puškou) zpozoroval Strakův pohyb, přestal mířit na Korbela a obrátil karabinu proti Strakovi. Ve chvíli, kdy Huber přenesl svou pozornost na Straku,

spustil Korbel palbu ze svého samopalu. Dávkou zasáhl německého pohraničního policistu Aloise Hubera, který okamžitě klesl k zemi. Byl z bezprostřední blízkosti zasažen osmi střelami, které zasáhly životně důležité orgány v hrudní a břišní krajině. Byly příčinou masivního vnitřního krvácení, kterému Alois Huber téměř vzápětí podlehl.

Ihned po činu se oba vojáci dali na útěk. Četař Straka přeskočil umírajícího Němce a oba zamířili nejkratší cestou k hranici, která byla od místa činu vzdálena dvacet osm metrů. Podchodem překonali drátěný zátaras a zamířili k budově roty Grafenried. Tam zanedlouho dorazil i druhý zpravodajec s velitelem roty, který po zaslechnuté vypálené salvě a po důrazné žádosti velitele roty svou akci okamžitě ukončil. V budově oba uviděli sedět Františka Korbela s hlavou v dlaních.

Po telefonickém hlášení odjeli zpravodajci Krejza a Korbel na velitelství pohraniční brigády do Poběžovic. Na rotě Grafenried byl vyhlášen poplach a do terénu umístěny pohraniční hlídky, které přes hranice neustále pozorovaly „místo činu". Pozorovací hlídky zakrátko zaznamenaly *„příjezd motocyklů a aut s uniformovanými i civilními osobami"*.

Německá policie byla o činu informována prakticky vzápětí. Jakmile totiž Schneider, který šel společně s manželkou na schůzku s československým špionem, uviděl pod hlídkovacím přístřeškem sedět příslušníka Grenzpolizei, změnil směr chůze a s manželkou zamířili do německého vnitrozemí. Když odbočili od hranice, oba uviděli, že v tomtéž okamžiku vystoupili z lesa Korbel se Strakou a narazili na svědomitého velitele pohraniční stanice Untergrafenried. Schneider s manželkou slyšeli Huberovy výkřiky a ještě zrychlili svůj postup do Německa. Zanedlouho uslyšeli i salvu ze samopalu, načež se paní Schneiderová, která zůstávala poněkud pozadu, ohlédla, a uviděla pouze vysoké boty ležící postavy. Oba muže v československých uniformách již nezahlédla. Schneiderovi se rozběhli směrem k Untergrafenriedu a asi čtyřicet metrů od hranice se setkali se dvěma německými pohraničními policisty – Heringem a Schlagbauerem, kteří právě přicházeli na hlídku. Ti, ještě než narazili na Schneiderovy, viděli na československé straně běžet dva příslušníky PS směrem k rotě v Grafenriedu, což prý komentovali běžnou průpovídkou.

Manželé Schneiderovi ihned oba příslušníky Grenzpolizei o události zpravili, načež se Hering odebral na místo činu a Schlagbauer zalarmoval policejní inspekci. Vyšetřovatel policejní inspekce nalezl mrtvé tělo svého kolegy, ležící na území Německa ve vzdálenosti dvacet osm metrů od hranice. Přes tělo ležela služební puška, ze které nebylo vystřeleno, v zásobníku zůstalo pět nábojů. Po vyšetření případu a zajištění svědeckých výpovědí, které hovořily o přítomnosti československých vojáků na místě činu a o přítomnosti hlídek československé Pohraniční stráže v blízkosti vraždy, nařídil policejní inspektor odvoz mrtvého těla do márnice ve Waldmünchenu k provedení pitvy.

Po zastřeleném pohraničním policistovi Aloisu Huberovi, který žil v pohraniční vesnici Untergrafenried, zůstala manželka Magdalena a čtyři děti ve věku od osmnácti měsíců do patnácti let.

Zatímco na německé straně vyšetřovali vraždu, na velitelství pohraniční brigády

v Poběžovicích se sešli nejvyšší funkcionáři Pohraniční stráže, aby případ projednali. Jednání řídil velitel PS genmjr. Hlavačka, zúčastněni byli dále jeho tři poradci v hodnosti plukovníků PS, náčelník zpravodajského oddělení velitelství PS pplk. Kotouč se svým podřízeným, velitel pohraniční brigády v Poběžovicích a bezprostřední nadřízený Františka Korbela – náčelník pátracího oddělení rozvědky armády.[55]

O cíli jednání nejlépe vypovídá následující citace: „*Nadporučík Korbel byl zavolán, aby podal zprávu, jak celá akce proběhla, se zvláštním zaměřením na všechny příznaky a skutečnosti, které by ovlivňovaly oficielní vysvětlení případu. Po zjištění žádoucích údajů, velitel PS nařídil svá opatření. Celé jednání se zabývalo problémem, jak nejlépe vyřešit stávající situaci. Neprovádělo se tudíž žádné šetření z hlediska zjištění viny na popsané události.*“

Po ukončení jednání odjeli zástupci vojenské rozvědky s npor. Korbelem do Prahy, kde o celé záležitosti osobně informovali svého náčelníka. Ten později konstatoval, že se Korbel dopustil „*hrubého porušení kázně a nedodržení státní disciplíny*“ a potrestal Korbela patnácti dny domácího vězení, přičemž „*byla vzata v úvahu jeho dosavadní beztrestnost a jinak svědomitý výkon služby*“. Tímto potrestáním se případ pro Korbela uzavřel a jmenovaný mohl pokračovat v slibně rozvíjející se kariéře.[52]

V úseku pohraniční roty Grafenried provedli pohraničníci ještě tu noc po Huberově zastřelení zastírací manévry pod názvem „Klamný přechod“, což znamenalo odpálení mnoha světlic, slepých nábojů a dělbuchů, aby simulovali ozbrojené střetnutí s větší bojovou skupinou. Tato komedie měla „připravit půdu“ pro očekávané nepříjemné jednání.

To proběhlo hned následující den. Německá strana si vyžádala schůzku hraničních zmocněnců, na kterém mimo jiné. žádala vysvětlení přítomnosti dvou československých pohraničníků na místě vraždy, nacházejícím se na německém území. Československí pohraničníci veškerá obvinění – podložená svědeckými výpověďmi – farizejsky odmítli, naopak druhé straně demagogicky poradili, aby své pátrání zaměřila na ozbrojené skupiny, které za podpory USA pravidelně přecházejí hranice, „*aby v Československu prováděly špionážní a teroristickou činnost*“. Ve stejném duchu odmítli i neoficiální nótu vysokého komisaře USA pro Německo, která uváděla:

52 František Korbel vystudoval Veřejnou obchodní školu a Obchodní akademii v Praze. V roce 1949 ukončil Vysokou školu politickou a sociální a nastoupil na referentské místo do Centrotexu. Odveden byl v roce 1951. Během základní vojenské služby absolvoval Školu pro důstojníky v záloze v Olomouci, v říjnu 1952 byl zařazen do kurzu politických pracovníků v záloze v Bohosudově. Protože ovládal několik jazyků, byl vyžádán náčelníkem Zpravodajské služby pro „speciální zařazení“. Korbel se rozhodl pro dráhu zpravodajského důstojníka a 11. dubna 1953 byl v hodnosti nadporučíka aktivován jako voják z povolání. Službu vykonával na pátracím oddělení jako pátrač. V roce 1954 byl vojenskou rozvědkou „vysazen do prostoru“, od 7. 9. 1954 vykonával v propůjčené hodnosti majora funkci zástupce vojenského přidělence v Bernu. Ve Švýcarsku byl pouze do konce roku, v prosinci 1954 byl odvolán na základě nóty Švýcarské spolkové rady, která žádala →

„[...] Ležel mrtev 26 metrů od hranice na území Spolkové republiky blízko Untergrafenriedu. Na těle bylo zjištěno 8 zranění po střelách, několik z nich bylo smrtelných. Šest nábojnic ráže 9 mm bylo nalezeno vedle těla. Z pušky oběti nebyla vystřelena ani jedna rána.

Dva svědci vypověděli, že potkali dvě osoby v československých uniformách velmi blízko tohoto místa. [...] o několik minut později bylo slyšet rány ze samopalu. [...] Dva jiní svědkové vypovídají, že viděli dva české vojáky několik metrů od budky vrchního policejního strážmistra. Svědkové se dali rychle na útěk a slyšeli oběť křičet ‚Halt! Grenze!' O několik vteřin později bylo slyšet střelbu z pušky. Když se ohlédli, viděli tělo pohraničního policisty. Češi zmizeli [...]

Dne 18. listopadu na konferenci se zástupci československé pohraniční stráže, popřel československý důstojník, že československá hlídka byla v té době v tomto prostoru. Je jasné, že toto popření je v naprostém rozporu s fakty, která jsou všeobecně známa.

Protestuji nejen proti této svévolné vraždě a proti tomu, že českoslovenští vojáci vnikli na spolkové území, ale též proti nenávistné propagandě československého tisku proti jiným národům, která inspiruje vaše úředníky k takovým násilným činům, které zase na oplátku vzbuzují hořkost a nenávist mezi obyvatelstvem a zvyšují mezinárodní napětí.

Žádám dále, aby rodina zavražděného byla přiměřeně odškodněna za svoji bolestnou ztrátu a aby byla učiněna příslušná opatření nejen k potrestání vrahů, ale též aby se zabránilo opakování podobných incidentů.

podepsán Walter C. Dowling
zástupce vysokého komisaře Spojených států pro Německo"[53]

→ „*o neprodlené odvolání vojenského přidělence, jeho zástupce a přiděleného důstojníka*", neboť jejich činnost „*neodpovídala diplomatickým zvyklostem*". Po návratu do Československa absolvoval pěchotní učiliště a v roce 1956 byl opět vyslán do zahraničí. Působil jako pátrač v Západním Berlíně, v Německé spolkové republice a v Egyptě. Jeho poslední mise vedla do USA, odtud byl však po zběhnutí svého nadřízeného vojenského atašé odvolán a z „preventivních důvodů" bylo v roce 1960 připraveno jeho kádrové přemístění ze Zpravodajské správy k jiném útvaru. Korbel však raději volil odchod z armády. (A pro zajímavost: trest patnácti dnů domácího vězení „*za porušení směrnic*", který mu náčelník zpravodajské služby Antonín Racek uložil po zastřelení německého policisty Aloise Hubera, byl 21. března 1956 týmž náčelníkem vymazán „pro jeho iniciativní návrhy vedoucí ke zlepšení práce na jeho pracovišti."), Správní archiv AČR Olomouc, osobní spis Františka Korbela (1926).

53 Archiv Ministerstva zahraničních věcí Praha (dále AMZV), a. č. 104.515/54-Go/1, Zavraždění bavorského pohraničního policisty – US protest adresovaný Václavu Havlínovi, šéfovi československé vojenské mise v Berlíně.

Odpověď československé strany na tuto nótu zněla takto:[54]

„[...] Ačkoliv byla vyšetřování věnována všestranná péče, nepodařilo se objasnit, jak došlo k zastřelení příslušníka spolkové pohraniční policie.

Bylo nesporně zjištěno, že dne 17. 11. 1953 v udaném prostoru nebylo příslušníky PS použito zbraně, ani nedošlo z jejich strany k překročení hranic Německé spolkové republiky. Považujeme za nutné konstatovat, že nóta sama dávala nedostatečné možnosti k úspěšnému vedení vyšetřování, neboť byla jednak podána po značně dlouhé době od spáchání činu, a jednak neobsahovala údaje, které by pro vyšetřování měly nespornou hodnotu, jako např. situační plánek, popis stop, které pachatel na místě činu zanechal, dobu, kdy byl spáchán apod.

Místo těchto údajů nóta obsahuje tvrzení, že za smrt Aloise Hubera odpovídají příslušníci Pohraniční stráže. Toto tvrzení jsme nuceni odmítnout jako naprosto neopodstatněné a nedoložené, neboť v průběhu vyšetřování nebylo zjištěno nic, co by poskytovalo jakékoliv důkazy pro takové tvrzení. Československé úřady mají za to, že v zájmu zjištění skutečného stavu by bylo třeba vzít v úvahu i možnost, že Alois Huber byl zavražděn osobami zdržujícími se na území Německé spolkové republiky. Tuto možnost nevyvrací ani okolnost, že k činu došlo v blízkosti československé hranice, neboť československým úřadům a patrně Spojeneckému kontrolnímu úřadu je dostatečně známo, že mimo hranice Československé republiky žije řada živlů, které z důvodů revanšismu či z důvodů jiných mají zájem na zvyšování mezinárodního napětí a využívají k tomu bezohledně všech prostředků. Nóta neobsahuje nic, co by vylučovalo možnost, že za zastřelení Aloise Hubera odpovídají osoby, které se jako diversanti buď pokoušely o ilegální proniknutí na území ČSR, nebo se na tomto území neoprávněně zdržovaly a při návratu z Československa se střetly s příslušníkem spolkové pohraniční policie.

Ze všeho, co bylo uvedeno, je tedy zřejmé, že v žádném případě nelze svalovat vinu za usmrcení Aloise Hubera na příslušníky PS tak bezvýhradně, jak to činí citovaná nóta, dokud se toto tvrzení nepodaří aspoň částečně prokázat.

Se stejnou rozhodností jsme nuceni odmítnout i další tvrzení obsažené v nótě, že totiž „nenávistná propaganda čs. tisku proti jiným národům" inspiruje příslušníky PS k násilnostem. Je notoricky známo, že čs. tisk, jako ostatně i tisk ostatních zemí tábora míru, je vzdálen jakéhokoli hlásání nenávisti vůči pracujícím kteréhokoli státu. Propaganda tohoto druhu by byla v příkrém rozporu s politikou našeho státu, jejíž jednou z hlavních zásad je proletářský internacionalismus. V duchu proletářského internacionalismu jsou také vychováváni příslušníci čs. ozbrojených sborů. Je proto těžko pochopitelné, že Spojenecký kontrolní úřad, který má zajisté možnost informovat se podrobně o obsahu čs. tisku, hovoří ve své nótě o nenávistné propagandě.

V souvislosti s touto otázkou nebude snad neúčelné připomenout, že mimo území Československé republiky funguje řada vysílaček, které vysílají denně projevy, které není možno nazvat jinak, než jako štvavé a pobuřující. Kromě toho je československým

54 ABS, f. A 2/1, inv. j. 559. Odpověď na nótu.

úřadům z jejich praxe známo, že na území republiky je ze zahraničí vysílán značný počet osob, které mají za úkol organizovat a provádět diversní a teroristickou činnost. Tato fakta ukazují jasně, že má-li kdo zájem na zvyšování mezinárodního napětí, není to Československá republika, která provádí důslednou politiku míru a dorozumění mezi národy světa.

Vzhledem k tomu, že vyšetřováním nebylo prokázáno, že za usmrcení příslušníka Spolkové pohraniční policie odpovídají příslušníci PS, jsme nuceni zaujmout negativní stanovisko i k požadavku náhrady škody rodině Aloise Hubera.

K celému případu považují čs. úřady za svou povinnost vyslovit Spojeneckému kontrolnímu úřadu nejhlubší politování, zejména proto, že ani velmi podrobným vyšetřením nebylo možno případ blíže objasnit.“

Vraždou Aloise Hubera se začal zabývat Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu na sklonku roku 1996. Vyšetřování bylo v roce 1998 završeno odsouzením Františka Korbela. Soud potrestal vraha třemi lety odnětí svobody. Proti rozsudku se Korbel odvolal, Vrchní soud v Praze však trest odnětí svobody a zařazení odsouzeného do věznice s dohledem potvrdil.

Fiktivní zastřelení nepřátelského agenta

V noci z 22. na 23. října 1956 se nedaleko pramenů Vltavy ozvaly tři výstřely z pistole. Vystřelil je agent francouzské zpravodajské služby Jan Potonec postupující do Československa splnit zatím svůj nejdůležitější úkol, kterým ho řídící důstojník, tehdy kpt. Lagart, pověřil.

Jan Potonec měl přejít hranici, v ranních hodinách sednout ve Vimperku na vlak a přes Prahu dojet až ke Košicím, kde měl aktivovat vysílačku pro rezidenta francouzské špionážní služby v Československu. Kolem půlnoci tedy překročil hranici, asi za hodinu přišel k hraničním zátarasům a pečlivě pozoroval místo, kde měl izolovanými kleštěmi prostříhat průchod. Během pozorování upíjel z lahve lihovinu, kterou měl pro zahřátí. Asi po dvou hodinách vyčkávání najednou vytáhl pistoli a vystřelil tři rány…

Výstřely však neměly zasáhnout hlídku Pohraniční stráže – Potonec je střílel do vzduchu, aby na sebe naopak hlídky upozornil a nechal se zatknout. Protože jsou jeho osudy do jisté míry typické i pro jiné kurýry zahraničních zpravodajských služeb, zmíním se o špionážní kariéře agenta Jana Potonce poněkud detailněji.

Jan Potonec zamířil do Bavorska v květnu 1950, přechod měl usnadněn tím, že pracoval jako brigádník v lesích u Kvildy. Důvodem jeho odchodu do zahraničí byly snad rodinné nesrovnalosti, snad strach před postihem za zpronevěru menší finanční částky, které se prý dopustil jako poštovní doručovatel. V brzkých ranních hodinách roku 1950 se ohlásil na policejní služebně ve Freyungu. Němečtí policisté ho zatkli, zabavili mu československé peníze a předali CIC. Tam dostal studenou stravu, jízdenku do Norimberka a ubytovací lístek do utečeneckého tábora Valka.

V táboře ho Alois Bartoš podrobil zpravodajskému výslechu, vyslechnut byl rovněž i pracovníky IRO, kvůli uznání statutu politického uprchlíka. Potonce ubytovali s ostatními Slováky na slovenském bloku; jeho pobyt zde skončil za několik měsíců divokou rvačkou s ostatními ubytovanými. Tři měsíce byl internován a po propuštění přemístěn na vlastní žádost do utečeneckého tábora u Benzheim-Auerbachu. Zde se obrátil na předsedu exilové Slovenské národní rady ing. Eugena Kramára s prosbou o zajištění živobytí. Kramár mu zprostředkoval službu v polském legionu u strážních jednotek ve Schwetzingu, kde sloužil za stravu, ubytování a žold dvě stě třicet marek měsíčně. Na konci roku 1951 byl pro opilství z legionu propuštěn. Když ho odmítli přijmout zpět, obrátil se opět na Kramára v Mnichově. Ten ho nejprve využíval pro drobnou posluhu a v dubnu 1952 dal Potoncovi zkušební úkol získat v utečeneckých táborech Slováky, kteří by byli ochotni pracoval pro exilovou Slovenskou národní radu. Když Potonec úkol úspěšně splnil, představil ho Kramár jistému plk. Gregorovi, který pracoval pro francouzskou špionážní službu. Gregor slíbil Potoncovi slušný plat, když bude docházet do Československa plnit špionážní úkoly. Po tomto pohovoru, ve kterém Jan Potonec vyjádřil zájem o kariéru „agenta-chodce", odevzdal Gregorovi své foto a otisky prstů a očekával první úkoly.

Během této doby opět dělal Eugenu Kramárovi „asistenta" a v utečeneckých táborech verboval další zájemce o práci pěšáků špionáže. Nábor prováděl tak, že za peníze,

které k tomu účelu dostal, hostil vytypované osoby v táborové kantýně a sliboval jim královské odměny za práci „agentů-chodců". Takto získal asi osm adeptů, od kterých si vždy vzal osobní údaje a kontaktní adresu s tím, že se jim ozve důstojník z centrály v Regensburgu. Během této doby bral plat čtyři sta padesát marek měsíčně.[55]

Plk. Gregor poslal Jana Potonce na první zkušební misi dne 2. července 1952. Na cestu byl vybaven dvaceti tisíci korunami, pistolí, falešným občanským průkazem, buzolou a pepřem, který sypal do svých stop, aby znemožnil stíhání služebními psy Pohraniční stráže. Z Mnichova do Freyungu přijel vlakem, odtud pokračoval pěšky ke státním hranicím. Hranice přešel mezi horskými vesnicemi Bučinou a Kvildou. Následující den přečkal v lesním úkrytu, na sklonku další noci přišel do Vimperka, kde nasedl na první vlak směřující do vnitrozemí. Dojel až do svého původního bydliště – do Kavečan u Košic – kde v půdních prostorách domu strávil pět dní.

Po zotavení se z cesty splnil zkušební úkoly, které dostal od svého řídícího důstojníka. Poslal do Německa na smluvenou adresu pohlednici z Košic, koupil vlakový jízdní řád, mapu Československa. Rozhovorem se svými příbuznými zjistil zásobovací situaci a náladu mezi obyvatelstvem. Zhruba po pěti dnech se vydal na cestu zpět. Hranice šťastně překonal na stejném místě, jako při cestě do Československa. V Mnichově se hlásil u svého řídícího důstojníka plk. Gregora. Ten ho na schůzce předal jinému příslušníkovi francouzské špionáže Otto Wagnerovi, který Potonce podrobně k cestě vyslechl. [56]

Do srpna 1952 Jan Potonec odpočíval, s výjimkou jednoho střeleckého cvičení. Tehdy byl opět kontaktován svým řídícím důstojníkem a dotázán, zdali by podnikl další cestu do Československa. Jeho úkolem tentokrát bylo najít osobu ochotnou převzít radiostanici a jejím prostřednictvím předávat centrále špionážní zprávy. Dále měl zjistit, jak pokročila výstavba železnice Košice – Žilina a náladu obyvatelstva. Potonec souhlasil a na cestu dostal k obvyklému vybavení ještě neizolované štípací kleště a upozornění na trojstěnný zátaras. Otto Wagner ho zavezl vozem až Finsterau, odkud Potonec po prostříhání ostnatých drátů opět pokračoval až do svého původního bydliště v Kavečanech. Zde získal ke spolupráci svého vzdáleného příbuzného Jána Chovana, kterému za převzetí radiostanice slíbil radiotelegrafické zaškolení a vysokou částku peněz. Na rozloučenou mu předal menší částku peněz a na důkaz, že skutečně přichází ze zahraničí, si smluvili vysílání hesla „ČERNÝ OREL ZDRAVÍ VÝCHODNÍ SLOVENSKO" ve vysílání Svobodné Evropy.

Jan Potonec se na počátku září 1952 vrátil zpět do německé pohraniční vísky Finsterau, kde na něho podle úmluvy čekal Otto Wagner. Po důkladném zpravodajském výslechu a po schválení Jana Chovana jako radisty, Potonec opět odpočíval. Jako plat dostával pět set marek měsíčně. Jeho řídící důstojník Otto Wagner mu kvůli kon-

55 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-2548 MV.

56 Tamtéž, s. 38. Na jiném místě hovoří o Otto Wernerovi.

spiraci zakázal styky s jinými emigranty a písemný styk s Československem. Na konci října ho Wagner vyhledal a oznámil mu, že přes zimu pro něho nebude mít práci a zajistil, aby ho přijali ve francouzské kompanii v Německu, kde mohl vykonáva manuální práce za oděv, ubytování, stravu a plat sto devadesát marek měsíčně. K tomu mu Wagner zasílal každý měsíc dalších sto marek.

Z kompanie Jan Potonec odchází na Wagnerovu výzvu v dubnu 1953. V Ravensburgu mu řídící důstojník nachází byt a seznamuje ho s dalším agentem – Zábojem, kterého má převést do Československa. Společně se tam vydávají na konci května roku 1953. Nejdůležitější úkol, který měl Potonec tentokráte splnit, bylo kontaktovat Jana Chovana s dotazem, zdali je i nadále ochoten spolupracovat jako radista s francouzskou špionáží. Dále měl převést agenta Záboje přes hranice, doprovodit ho do Žiliny, od svého příbuzného měl získat železniční předpis o vybavení železniční stanice, zjistit, jaké nové budovy v Košicích slouží bezpečnostním složkám, v jakém stavu je výstavba tratě Žilina – Košice, jestli nedošlo ke změnám v osobních dokladech a jaká je nálada obyvatelstva.

Potonec se Zábojem šťastně přešli hranice a dorazili vlakem do Žiliny, kde si domluvili datum a místo setkání a rozešli se. Záboj odjel plnit úkoly k Trenčínu, odkud pocházel, a Potonec pokračoval do Kavečan. Cestou se v opilosti náhodou seznámil s Jánem Klacíkem, kterému lehkovážně sdělil, odkud přichází. Ten mu, obrazně řečeno „padl kolem krku", slíbil mu spolupráci a ještě ho zavedl za svým známým, zemědělcem Štefanem Semenčíkem, který však k opilému „návštěvníkovi" zachoval odstup a spolupráci mu neslíbil. Po noclehu u „známého" Klacíka pokračoval Potonec do Kavečan. Zde opět jednal pod vlivem alkoholu, když navštívil svou bývalou ženu a s pistolí v ruce jí ztropil žárlivou scénu, takže se o jeho pobytu dozvěděl široký okruh příbuzných. Poté kontaktoval Jána Chovana, který i nadále stál o obsluhu vysílačky. Potonec mu slíbil velkou odměnu, zaškolení v obsluze, pistoli, a v případě nebezpečí z odhalení bezpečností také přechod do Německa. Před svým odjezdem ještě Chovana vyzval, aby v Košicích zjistil budovy využívané bezpečnostními složkami a dalšího svého příbuzného Lenárta požádal, aby mu sehnal železniční předpis požadovaný v zahraničí. U svých rodičů strávil Jan Potonec přibližně týden. Na zpáteční cestě se v Žilině setkal se Zábojem, který s sebou přivedl i svoji milenku. Všichni tři pak bez problémů překonali hranice do NSR.

Řídící důstojník Otto Wagner důkladně Potonce po jeho návratu vyslechl a nechal ho v nečinnosti až do října 1953, kdy mu přinesl do bytu bzučák, radiotelegrafické předpisy a nařídil mu samostudium Morseovy abecedy a kódů. Potonec se pokoušel naučit Morseovy značky do března 1954; když se mu to ani po této době nepodařilo, svěřil ho Wagner do péče francouzského vojenského radiotelegrafisty v Lindau.

V srpnu 1954 vyzval Wagner Potonce, aby se opět připravil na cestu do Československa. Z neznámých důvodů mu ale zanedlouho sdělil, že se jeho mise odkládá na neurčito a opět mu zařídil zaměstnání ve francouzské vojenské kompanii v Tuebingenu. Zde Potonec setrval až do července roku 1955. Tehdy mu Otto Wagner představil

nového řídícího důstojníka kpt. Lagarta, který Potoncovi zařídil další školení v obsluze radiostanice, ve střelbě, fotografování a psaní zpráv tajným inkoustem. Celé školení absolvoval v Baden-Badenu za služné šest set marek měsíčně.

Naposledy se Jan Potonec vydal do Československa v říjnu 1955. Měl doručit Chovanovi vysílačku s vysílací dokumentací a fotoaparát. V Československu měl tentokrát zůstat až do května nebo června 1956. Během této doby měl vyškolit „radistu" Chovana v ovládání radiostanice a případně shromáždit špionážní materiál o bezpečnostních složkách v Košicích. Kpt. Lagart instruoval Potonce, aby po přechodu hranic poslal z Prahy pohlednici do Německa na smluvenou adresu jako důkaz svého zdařilého přechodu přes elektrifikovaný zátaras. V případě potřeby měl na téže adrese žádat náhradní součástky do radiostanice, finanční hotovost apod. Požadované věci by mu byly doručeny v balíku poštou na adresu jeho příbuzných; balík by odeslal jiný agent z československého území. Na znamení, že je poštovní zásilka určena Potoncovi, měla být v adrese podtržena jména. V případě, že by Chovan odmítl vysílačku převzít, měl Potonec najít jinou osobu. Kdyby se mu nezdařilo ani to, měl vysílačku opět uschovat do mrtvé schránky na kopci Chvala Bohu.

Potoncův odjezd z Německa pozdržela změna rozhodnutí centrály. Ta rozhodla, aby vysílačku do Československa dovezl jiný agent a uschoval ji do mrtvé schránky, odkud ji Potonec, nebo jím pověřená osoba, vyzvedne. Poté, co kpt. Lagart obdržel zprávu, že vysílačka je na svém místě, odvezl Potonce automobilem až do Finsterau. Agent rychle vyskočil z auta, doběhl do lesa a odtud sledoval, jak Lagart otáčí vůz a odjíždí zpět.

Potom Jan Potonec dobrovolně nastoupil cestu do komunistických kriminálů. Za tímto jeho rozhodnutím byla podle jeho vyjádření amnestie prezidenta republiky pro navrátivší se uprchlíky. Netušil, že něčí zradou nezůstala jeho poslední návštěva Československa utajena a košický oddíl StB pozatýkal všechny osoby žijící na Slovensku, se kterými přišel do bližšího styku. Tamní operativci čekali na Potoncův příchod.

Když se ráno Potonec dočkal příchodu hlídky Pohraniční stráže, zapískal na ni, aby na sebe upozornil. Překvapená hlídka, která byla na druhé straně zátarasu než Potonec, vypustila psa *„k útoku na volno"* a snažila se dostat k Potoncovi, aby ho zatkla. Vystrašení pohraničníci při tom vystřelili; střela však Potonce naštěstí nezasáhla. Po zatčení ho vyslechli na velitelství pohraniční brigády a předali Státní bezpečnosti. Na StB přišli i přes zapírání na jeho „špionážní" minulost a kontrarozvědka se ho snažila využít ke zpravodajské hře s centrálou francouzské rozvědky v Německu. Tato hra, jejíž pozadí se nepodařilo odhalit, (domnívám se, že šlo o rádiové spojení, jehož prostřednictvím by StB „podstavila" Francouzům dezinformace a zjistila její další spolupracovníky) skončila pro Potonce v červnu 1956 jeho předáním vyšetřovateli StB a následnému odsouzení. Jan Potonec byl odsouzen k patnácti letům vězení. [57]

57 Tamtéž, s. 3: *„[…]Za účelem zjištění a odhalení dalších osob – agentů nebo instruktorů francouzské rozvědky provádějících na našem území špionážní činnost byl Potonec po jeho zadržení námi* →

Kontrarozvědka StB ve hře pokračovala. Vhodnou „legendou" potřebovala protihráčům zdůvodnit, proč se Potonec v pořádku nevrátil zpět do Německa, když podle všeho svůj úkol splnil a košická vysílačka pracovala podle pokynů. Státní bezpečnost proto kontaktovala zpravodajskou službu Pohraniční stráže, aby společně provedly akci, která by Potonce „vyvázala" z případu.

Na počátku června 1956 se sešli u velitele volarské pohraniční brigády Jiřího Davidenka zástupci StB, sovětský poradce přidělený k volarské pohraniční brigádě plk. Baklund a náčelník štábu volarské brigády pplk. Václav Dienstbier. K jednání, jehož předmět se tajil i před zpravodajským oddělením brigády, přizvali ještě velitele 2. roty Prameny Vltavy Jaroslava Limburského, tj. velitele úseku, ve kterém Potonec obvykle přecházel státní hranice.

Během tohoto jednání se dohodli na scénáři klamné operace: pplk. Dienstbier navštíví pohraniční rotu, kde bude kontrolovat chod jednotky a způsob ostrahy hranic. V rámci běžné štábní kontroly půjde společně s velitelem roty prověřit výkon služby hlídek v úseku, kde náhodou narazí na „agenta" pokoušejícího se překonat hranici. S „agentem", kterého bude představovat příslušník zpravodajského oddělení volarské brigády npor. František Vlasák, se svede přestřelka slepými náboji, při které „agenta" údajně postřelí. U pohraniční roty je naplánována běžná činnost, obvyklá v „takovýchto případech" – poplach, vyslání všech příslušníků roty do úseku a pátrání po možných komplicích agenta. To vše provázeno střelbou světlic, přesuny sil motorovými vozidly apod. „Postřeleného agenta" odveze poté pplk. Dienstbier svým služebním vozidlem. Z akce tak budou vyloučeni vojáci základní služby. Úkolem Jaroslava Limburského, velitele pohraniční roty Prameny Vltavy, bylo během jednání navrhnout pro provedení této klamné akce vhodný prostor. Pod pojmem „vhodný prostor" si aktéři představovali místo, ležící v otevřeném nezalesněném terénu a jehož protilehlý úsek z německé strany je osídlený. Po sdělení npor. Limburského, že celý úsek svěřený jeho jednotce k ostraze je zalesněný po obou stranách hranice, se údajně „*sovětčík hrozně rozzuřil*" (tj. plk. Baklund). Na operační mapě pak ověřili velitelovo tvrzení a po zdůraznění že je celá akce utajena npor. Limburského propustili.

Fiktivní „zastřelení nepřátelského agenta" pak podle stanoveného scénáře provedl dne 22. června 1956 v 21.55 hod. pplk. Dienstbier, společně se zástupcem 3. pohraniční roty Bučina npor. Dubským. Stalo se tak v bývalé obci Bučina u zbytků budovy bývalé školy, tedy na místě, které přesně splňovalo požadavky příslušníků Státní bezpečnosti. Po výstřelu z pistole a pěti salvách ze samopalu dorazila na místo střelby poplachová hlídka, která dostala úkol najít zbraň, kterou „agent" údajně odhodil; ten zatím ležel obličejem k zemi a sténal. Hlídka se psem zbraň nenašla, našel ji sám pplk.

→ *využit pro zpravodajskou kombinaci na centrálu francouzské rozvědky. V kombinaci námi prováděné neskýtá však Potonec záruku dalšího utajení akce, a proto navrhuji jeho zatčení, umístění ve věznici ministerstva vnitra, zahájení vyšetřování s ním a předání k trestnímu řízení pro jeho špionážní činnost proti ČSR ve službách francouzské rozvědky.*"

Dientsbier. Z takto provedené operace si měli příslušníci francouzské zpravodajské služby vydedukovat, že jejich agent Potonec skonal pod palbou československých pohraničníků, a že s košickou vysílačkou mohou dále spolupracovat. Zdali se tento záměr zdařil, se nepodařilo zjistit, ale zpravodajská služba Pohraniční stráže zachytila zprávu, kterou 25. června 1956 vysílal rakouský rozhlas:

„Z pátku na sobotu 22. 6. 1956 na 23. 6. 1956 došlo na československém území pravděpodobně k zastřelení nějaké osoby. Mohutná střelba a velké osvětlování tuto událost dokazovalo. Bylo to na československo-bavorských hranicích, které sousedí s Rakouskem.“ [58]

I přes konspirační opatření, která provedení akce provázela, se vojákům základní služby z pohraniční roty zdálo „zastřelení agenta“ podezřelé. Zejména to, že raněný nebyl odborně ošetřen, ale ihned odvezen autem náčelníka štábu brigády, že nebyla dohledána osa postupu agenta a některé další nesrovnalosti. Zanedlouho se prý mezi příslušníky štábu brigády hovořilo o *„divadle, které na hranicích uspořádali zpravodajci z Prahy“*.

58 ABS, f. Inspekce ministra vnitra (A 8), inv. j. 679.

Pohraniční operace v „akci POSLANEC“

Cílem akce POSLANEC bylo zřejmě převést spolupracovnici pražské II. správy Ministerstva vnitra (šlo o správu s kontrarozvědnou působností) do Rakouska. Příslušníci pražské Státní bezpečnosti požádali své kolegy z Bratislavy o zorganizování a provedení požadované operace na státních hranicích. Ti o požadavku informovali příslušníky zpravodajského oddělení 11. bratislavské brigády Pohraniční stráže, se kterými společně naplánovali provedení akce.

Plán byl následující: Pracovníci pražské StB přivezou svoji agentku 18. prosince 1958 do Bratislavy, kde ji v 17.30 hodin předají v ohybu cesty mezi autodílnami ministerstva vnitra a hřbitovem na Petržalce spolupracovnici zpravodajského oddělení 11. bratislavské brigády Icikové. Jejím úkolem bude předat „neznámou ženu“ převaděči, který ji dovede podél bývalé elektrické trati Bratislava – Vídeň až na rakouskou hranici u Bergu. Cestou obejdou drátěný zátaras po silnici Petržalka – Berg, k samotné hranici dojdou polem.

V momentě, kdy Iciková převezme spolupracovnici pražské kontrarozvědky, jiní spolupracovníci bratislavské StB – Rakušané, kteří se budou zdržovat na místě setkání, odjedou vozem na hraniční přechod v Petržalce. Zde legálně překonají hranici a rakouským územím dojedou na místo, kam převaděč přivede vysazovanou osobu. Zde agentku kolem devatenácté hodiny převezmou a autem ji odvezou na určené místo v rakouském vnitrozemí. Poté se vrátí zpět na československé území a budou informovat o průběhu akce. Převaděč se vrátí stejnou cestou zpět, u zátarasu se setká s důstojnickou hlídkou Pohraniční stráže, která ho vyvede ze střeženého území.

O akci budou informováni velitel 13. roty por. Galo a velitel 14. roty kpt. Krivačka, na rozhraní jejichž úseků bude akce probíhat. Z budovy 13. pohraniční roty bude pracovník zpravodajského oddělení 11. bratislavské brigády mjr. Hartl řídit celou operaci. Oba velitelé zajistí stažení hlídek z prostoru přechodu, 13. rota vypne lampu osvětlující střežený prostor u bývalé elektrické trati Bratislava – Vídeň a odstraní nástražná osvěcovadla z „přechodového kanálu“.[59] Akce tak zůstane utajena před vojáky základní služby sloužícími na obou rotách. „Přechodový kanál„ budou zajišťovat tři důstojnické hlídky, které budou ve spojení s řídícím operace prostřednictvím hlídkových spojovacích prostředků 13. pohraniční roty.

Stanovený den – 18. prosince 1958 – přivezli pracovníci Státní bezpečnosti z Prahy neznámou ženu, která měla být poslána do Rakouska, a celá akce se rozjela podle stanoveného plánu, až do 17:40 hodin, kdy hlídce 14. pohraniční roty, která měla stanoviště asi osm set metrů od „přechodového kanálu“, podal hlídkový přístroj signál o pohybu ve střeženém prostoru. (Signální přístroj uvedla do chodu pravděpodobně

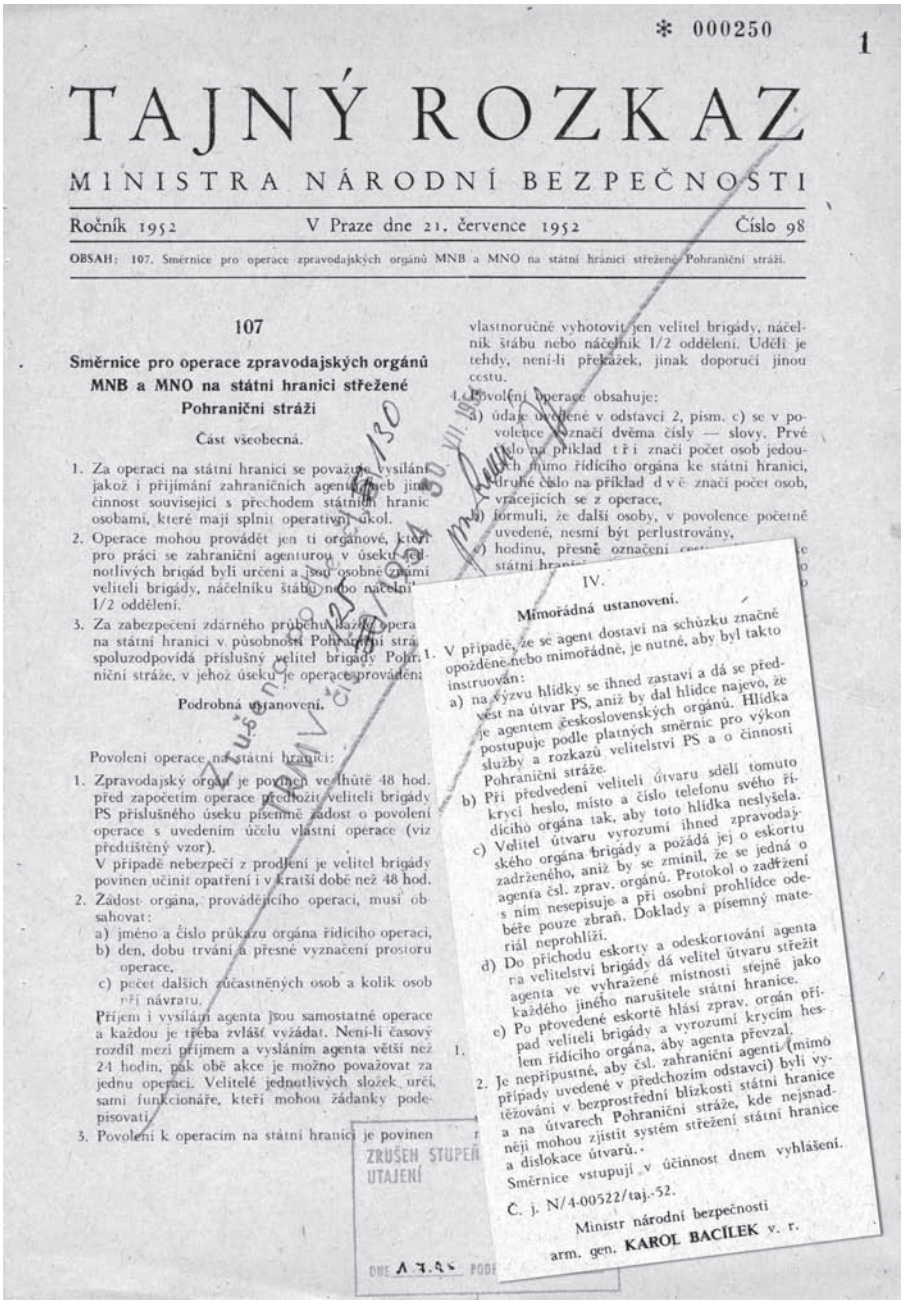
59 Nástražná osvěcovadla – zařízení, která při dotyku s tenkým drátem, nataženým několik centimetrů nad zemí, vystřelovala do vzduchu světlici, ta osvětlila terén a upozornila hlídky na pohyb osoby v určitém prostoru.

zvěř.) Hlídka se tedy vydala směrem k rozhraní úseků 13. a 14. roty, aby zjistila příčinu signálu na hlídkovém přístroji. Nedaleko rozhraní obou rot nalezla přetržený drát spínající elektrický obvod hlídkového přístroje. Aby se příslušníci hlídky přesvědčili o tom, jestli došlo ke vniknutí nepovolané osoby do střeženého úseku, rozsvítili lampu osvětlující prostor u bývalé elektrické tratě. Lampu rozsvítili právě okamžiku, kdy po cestě procházeli převaděč s agentkou. Hlídka obě osoby zadržela, převaděči přiložila pouta, odebrala mu doklady a na pohraniční rotu oznámila zadržení dvou osob. Velitel 14. roty poslal na místo zadržení poplachovou hlídku, která obě osoby eskortovala na velitelství roty. Během eskorty řekla převáděná žena, že chtěla jít do USA, dostala hysterický záchvat a žádala přítomné vojáky, aby ji zastřelili.

Když velitel 14. pohraniční roty kpt. Krivačka informoval velitele operace na státních hranicích mjr. Hartla o zadržení obou osob, dostal od něho rozkaz, aby ihned odjel eskortě naproti, obě osoby od hlídky převzal, odvezl ke hřbitovu na Petržalce a tam propustil. Zanedlouho poté stáhl mjr. Hartl z důstojnické hlídky kpt. Rychetského, dal mu civilní plášť a čepici a poslal ho, aby oba agenty vyhledal a vozem převezl po Vídeňské cestě až za drátěný zátaras a tam oba propustil k další cestě do Rakouska. Rychetský je však nenašel; převaděč se s ženou vydal opět k hranici. Cestou si převáděná žena stěžovala, že ji určitě zradili „fízlové", kteří ji přivezli. Převaděč ženu uklidnil, a tentokráte již bez intermezz, ji 18. prosince 1958 v devatenáct hodin provedl drátěným zátarasem a předal na rakouských hranicích zahraničním spolupracovníkům Státní bezpečnosti. Ve dvacet hodin se při svém návratu setkal s důstojnickou hlídkou, která ho doprovodila zpět do vnitrozemí.

Závěrem

Jaký byl celkový počet „operací" na státních hranicích ve sledovaném období, se již zřejmě nikdy nepodaří zjistit – chybí příslušné archivní dokumenty, mnohé dokumenty leží zasuté v „archivech zvláštního významu" různých institucí. Předchozí text ať bere čtenář jako to málo, které se podařilo vypátrat hlavně následkem „mimořádných událostí", které popsané operace provázel.

* 000250 1

TAJNÝ ROZKAZ

MINISTRA NÁRODNÍ BEZPEČNOSTI

Ročník 1952 — V Praze dne 21. července 1952 — Číslo 98

OBSAH: 107. Směrnice pro operace zpravodajských orgánů MNB a MNO na státní hranici střežené Pohraniční stráží.

107

Směrnice pro operace zpravodajských orgánů MNB a MNO na státní hranici střežené Pohraniční stráží

Část všeobecná.

1. Za operaci na státní hranici se považuje vysílání jakož i přijímání zahraničních agentů, nebo jiná činnost související s přechodem státních hranic osobami, které mají splnit operativní úkol.
2. Operace mohou provádět jen ti orgánové, kteří pro práci se zahraniční agenturou v úseku jednotlivých brigád byli určeni a jsou osobně známi veliteli brigády, náčelníku štábu nebo náčelní 1/2 oddělení.
3. Za zabezpečení zdárného průběhu každé operace na státní hranici v působnosti Pohraniční stráže spoluzodpovídá příslušný velitel brigády Pohraniční stráže, v jehož úseku je operace prováděna.

Podrobná ustanovení.

Povolení operace na státní hranici:

1. Zpravodajský orgán je povinen ve lhůtě 48 hod. před započetím operace předložit veliteli brigády PS příslušného úseku písemně žádost o povolení operace s uvedením účelu vlastní operace (viz předtištěný vzor).
   V případě nebezpečí z prodlení je velitel brigády povinen učinit opatření i v kratší době než 48 hod.
2. Žádost orgána, prováděcího operaci, musí obsahovat:
   a) jméno a číslo průkazu orgána řídícího operaci,
   b) den, dobu trvání a přesné vyznačení prostoru operace,
   c) počet dalších zúčastněných osob a kolik osob při návratu.
   Příjem i vysílání agenta jsou samostatné operace a každou je třeba zvlášť vyžádat. Není-li časový rozdíl mezi příjmem a vysláním agenta větší než 24 hodin, pak obě akce je možno považovat za jednu operaci. Velitelé jednotlivých složek určí sami funkcionáře, kteří mohou žádanky podepisovati.
3. Povolení k operacím na státní hranici je povinen vlastnoručně vyhotovit jen velitel brigády, náčelník štábu nebo náčelník 1/2 oddělení. Uděli je tehdy, není-li překážek, jinak doporučí jinou cestu.
4. Povolení operace obsahuje:
   a) údaje uvedené v odstavci 2, písm. c) se v povolence označí dvěma čísly — slovy. Prvé číslo na příklad t ř i značí počet osob jedoucích mimo řídícího orgána ke státní hranici, druhé číslo na příklad d v ě značí počet osob, vracejících se z operace,
   b) formuli, že další osoby, v povolence počtem uvedené, nesmí být perlustrovány,
   c) hodinu, přesně označení [illegible] státní hranic[illegible]

IV.

Mimořádná ustanovení.

1. V případě, že se agent dostaví na schůzku značně opožděně nebo mimořádně, je nutné, aby byl takto instruován:
   a) na výzvu hlídky se ihned zastaví a dá se předvést na útvar PS, aniž by dal hlídce najevo, že je agentem československých orgánů. Hlídka postupuje podle platných směrnic pro výkon služby a rozkazů velitelství PS a o činnosti Pohraniční stráže.
   b) Při předvedení veliteli útvaru sdělí tomuto krycí heslo, místo a číslo telefonu svého řídícího orgána tak, aby toto hlídka neslyšela.
   c) Velitel útvaru vyrozumí ihned zpravodajského orgána brigády a požádá jej o eskortu zadrženého, aniž by se zmínil, že se jedná o agenta čsl. zprav. orgánů. Protokol o zadržení s ním nesepisuje a při osobní prohlídce odebéře pouze zbraň. Doklady a písemný materiál neprohlíží.
   d) Do příchodu eskorty a odeskortování agenta na velitelství brigády dá velitel útvaru střežit agenta ve vyhražené místnosti stejně jako každého jiného narušitele státní hranice.
   e) Po převedené eskortě hlásí zprav. orgán případ veliteli brigády a vyrozumí krycím heslem řídícího orgána, aby agenta převzal.
2. Je nepřípustné, aby čsl. zahraniční agenti (mimo případy uvedené v předchozím odstavci) byli vyšetřováni v bezprostřední blízkosti státní hranice a na útvarech Pohraniční stráže, kde nejsnadněji mohou zjistit systém střežení státní hranice a dislokace útvarů.

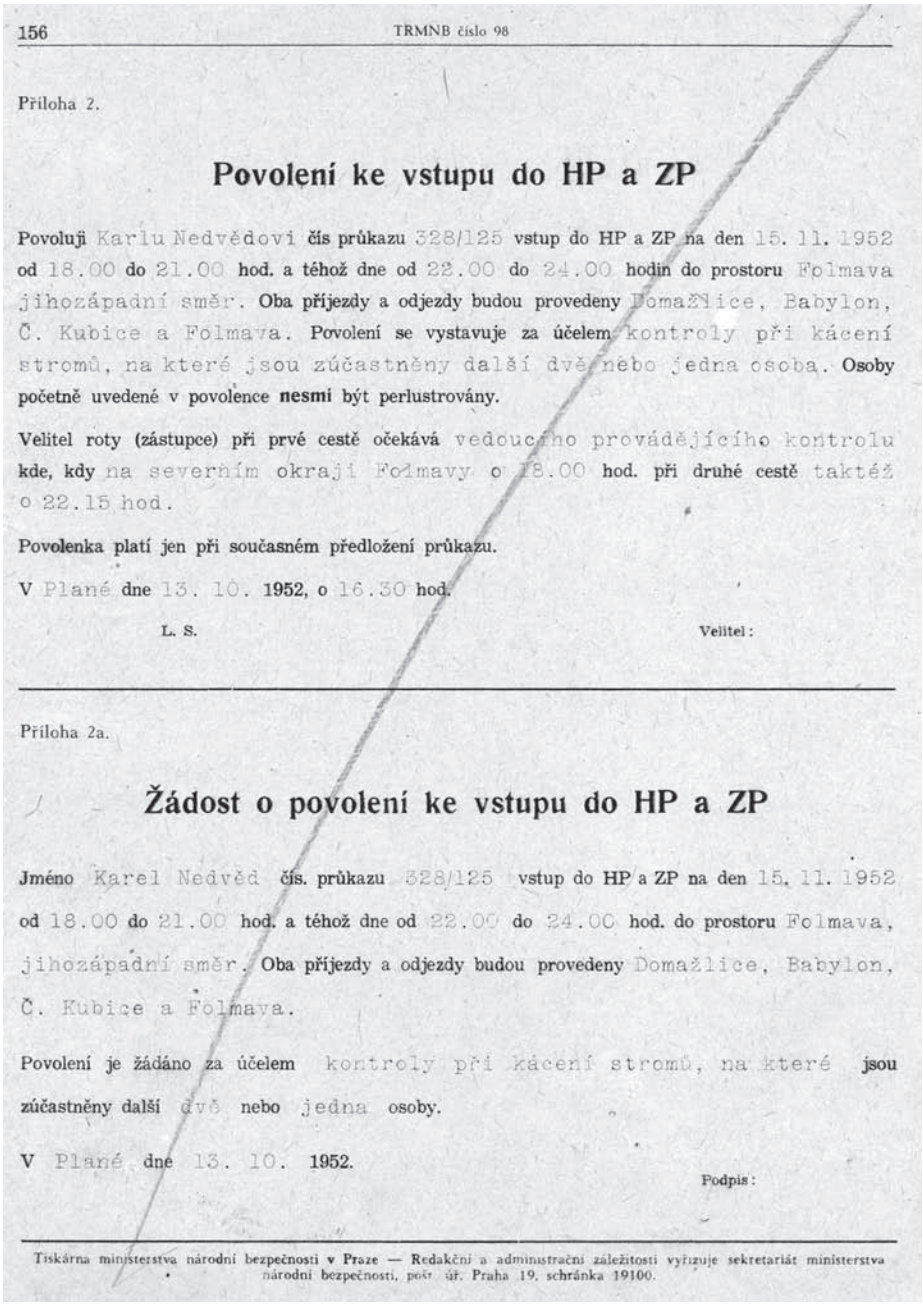
Směrnice vstupují v účinnost dnem vyhlášení.

Č. j. N/4-00522/taj.-52.

Ministr národní bezpečnosti
arm. gen. KAROL BAČÍLEK v. r.

ZRUŠEN STUPEŇ UTAJENÍ

Tajný rozkaz MNB z 21. července 1952
Zdroj: ABS

156 TRMNB číslo 98

Příloha 2.

Povolení ke vstupu do HP a ZP

Povoluji Karlu Nedvědovi čís průkazu 328/125 vstup do HP a ZP na den 15. 11. 1952 od 18.00 do 21.00 hod. a téhož dne od 22.00 do 24.00 hodin do prostoru Folmava jihozápadní směr. Oba příjezdy a odjezdy budou provedeny Domažlice, Babylon, Č. Kubice a Folmava. Povolení se vystavuje za účelem kontroly při kácení stromů, na které jsou zúčastněny další dvě nebo jedna osoba. Osoby počtně uvedené v povolence **nesmí** být perlustrovány.

Velitel roty (zástupce) při prvé cestě očekává vedoucího provádějícího kontrolu kde, kdy na severním okraji Folmavy o 18.00 hod. při druhé cestě taktéž o 22.15 hod.

Povolenka platí jen při současném předložení průkazu.

V Plané dne 13. 10. 1952, o 16.30 hod.

L. S. Velitel:

Příloha 2a.

Žádost o povolení ke vstupu do HP a ZP

Jméno Karel Nedvěd čís. průkazu 328/125 vstup do HP a ZP na den 15. 11. 1952 od 18.00 do 21.00 hod. a téhož dne od 22.00 do 24.00 hod. do prostoru Folmava, jihozápadní směr. Oba příjezdy a odjezdy budou provedeny Domažlice, Babylon, Č. Kubice a Folmava.

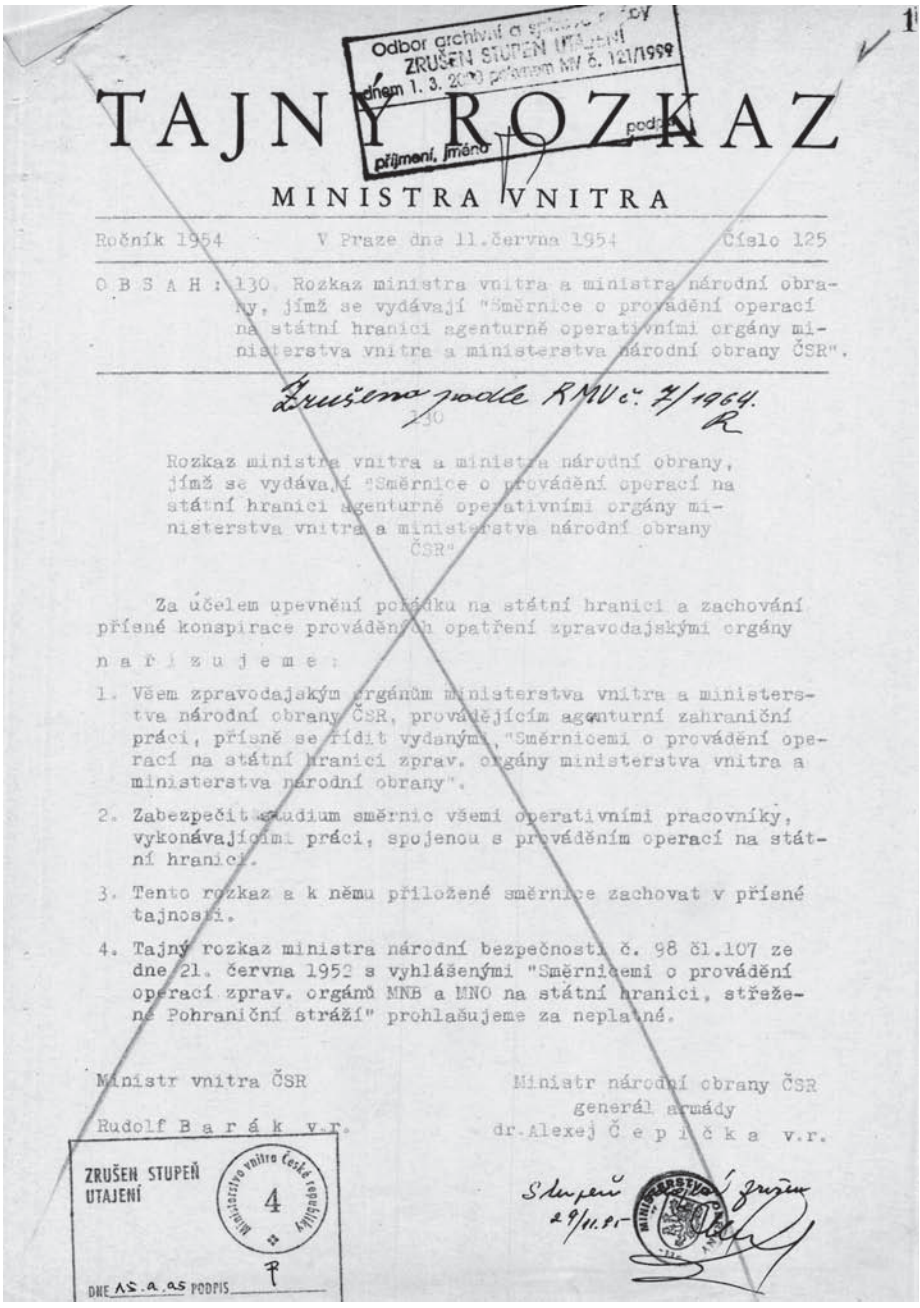
Povolení je žádáno za účelem kontroly při kácení stromů, na které jsou zúčastněny další dvě nebo jedna osoby.

V Plané dne 13. 10. 1952.

Podpis:

Tiskárna ministerstva národní bezpečnosti v Praze — Redakční a administrační záležitosti vyřizuje sekretariát ministerstva národní bezpečnosti, pošt. úř. Praha 19, schránka 19100.

Povolení ke vstupu do hraničního pásma používané operativními pracovníky při pohraničních operacích.
Zdroj: ABS

TAJNÝ ROZKAZ

MINISTRA VNITRA

Ročník 1954 V Praze dne 11.června 1954 Číslo 125

O B S A H : 130. Rozkaz ministra vnitra a ministra národní obrany, jímž se vydávají "Směrnice o provádění operací na státní hranici agenturně operativními orgány ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany ČSR".

Zrušena podle RMV č. 7/1964.

130

Rozkaz ministra vnitra a ministra národní obrany, jímž se vydávají "Směrnice o provádění operací na státní hranici agenturně operativními orgány ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany ČSR"

Za účelem upevnění pořádku na státní hranici a zachování přísné konspirace prováděných opatření zpravodajskými orgány

n a ř i z u j e m e :

1. Všem zpravodajským orgánům ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany ČSR, provádějícím agenturní zahraniční práci, přísně se řídit vydanými "Směrnicemi o provádění operací na státní hranici zprav. orgány ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany".
2. Zabezpečit studium směrnic všemi operativními pracovníky, vykonávajícími práci, spojenou s prováděním operací na státní hranici.
3. Tento rozkaz a k němu přiložené směrnice zachovat v přísné tajnosti.
4. Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 98 čl.107 ze dne 21. června 1952 s vyhlášenými "Směrnicemi o provádění operací zprav. orgánů MNB a MNO na státní hranici, střežené Pohraniční stráží" prohlašujeme za neplatné.

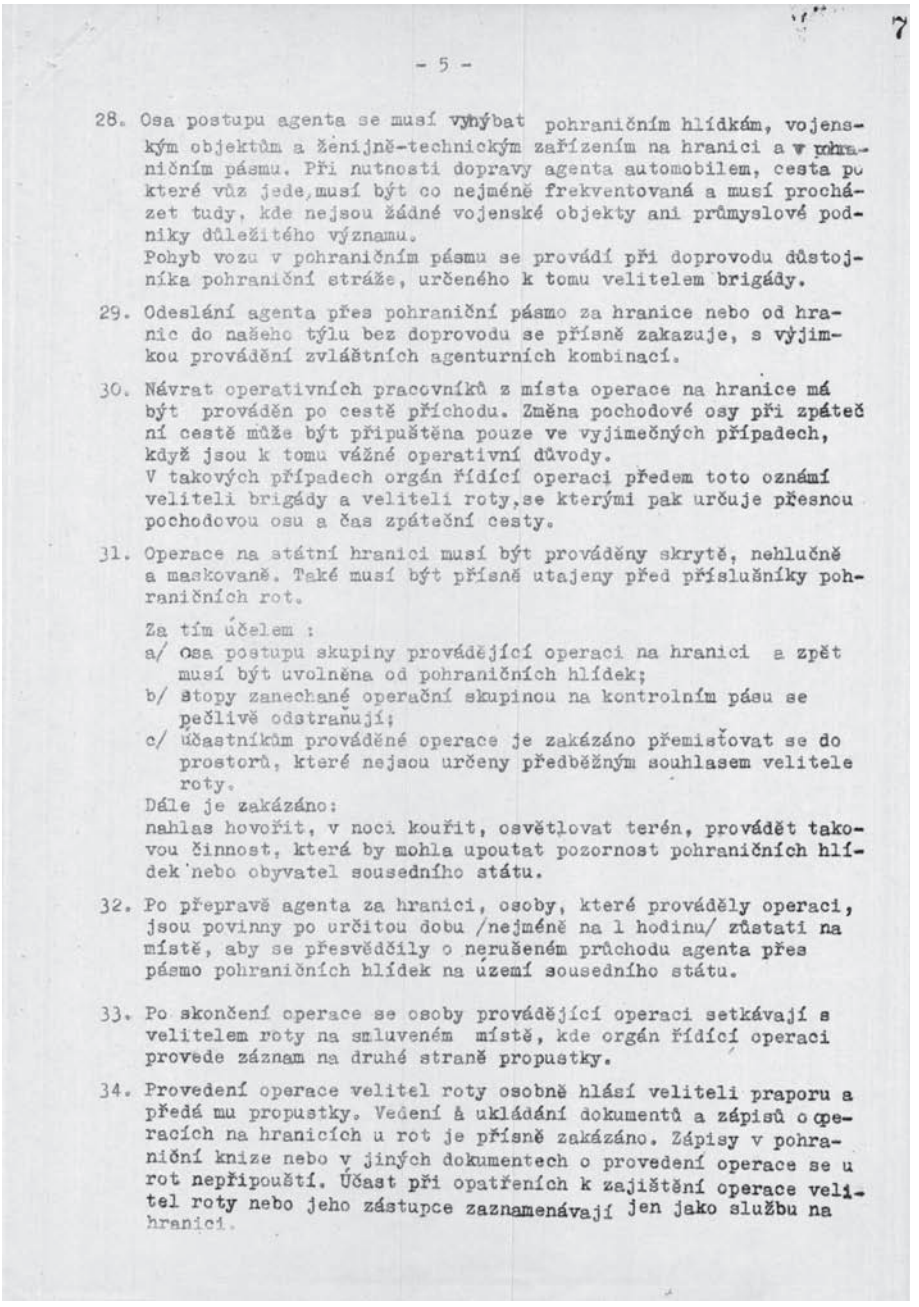
Ministr vnitra ČSR
Rudolf B a r á k v.r.

Ministr národní obrany ČSR
generál armády
dr.Alexej Č e p i č k a v.r.

Odbor archivní a spisové služby
ZRUŠEN STUPEŇ UTAJENÍ
dnem 1. 3. 2000 podle zákona MV č. 121/1999
podpis
příjmení, jméno

ZRUŠEN STUPEŇ UTAJENÍ
Ministerstvo vnitra České republiky 4
DNE 15.a.as PODPIS

Tajný rozkaz MV z 11. června 1954
Zdroj: ABS

- 5 -

28. Osa postupu agenta se musí vyhýbat pohraničním hlídkám, vojenským objektům a ženijně-technickým zařízením na hranici a v pohraničním pásmu. Při nutnosti dopravy agenta automobilem, cesta po které vůz jede, musí být co nejméně frekventovaná a musí procházet tudy, kde nejsou žádné vojenské objekty ani průmyslové podniky důležitého významu.
Pohyb vozu v pohraničním pásmu se provádí při doprovodu důstojníka pohraniční stráže, určeného k tomu velitelem brigády.

29. Odeslání agenta přes pohraniční pásmo za hranice nebo od hranic do našeho týlu bez doprovodu se přísně zakazuje, s výjimkou provádění zvláštních agenturních kombinací.

30. Návrat operativních pracovníků z místa operace na hranice má být prováděn po cestě příchodu. Změna pochodové osy při zpáteční cestě může být připuštěna pouze ve vyjimečných případech, když jsou k tomu vážné operativní důvody.
V takových případech orgán řídící operaci předem toto oznámí veliteli brigády a veliteli roty, se kterými pak určuje přesnou pochodovou osu a čas zpáteční cesty.

31. Operace na státní hranici musí být prováděny skrytě, nehlučně a maskovaně. Také musí být přísně utajeny před příslušníky pohraničních rot.

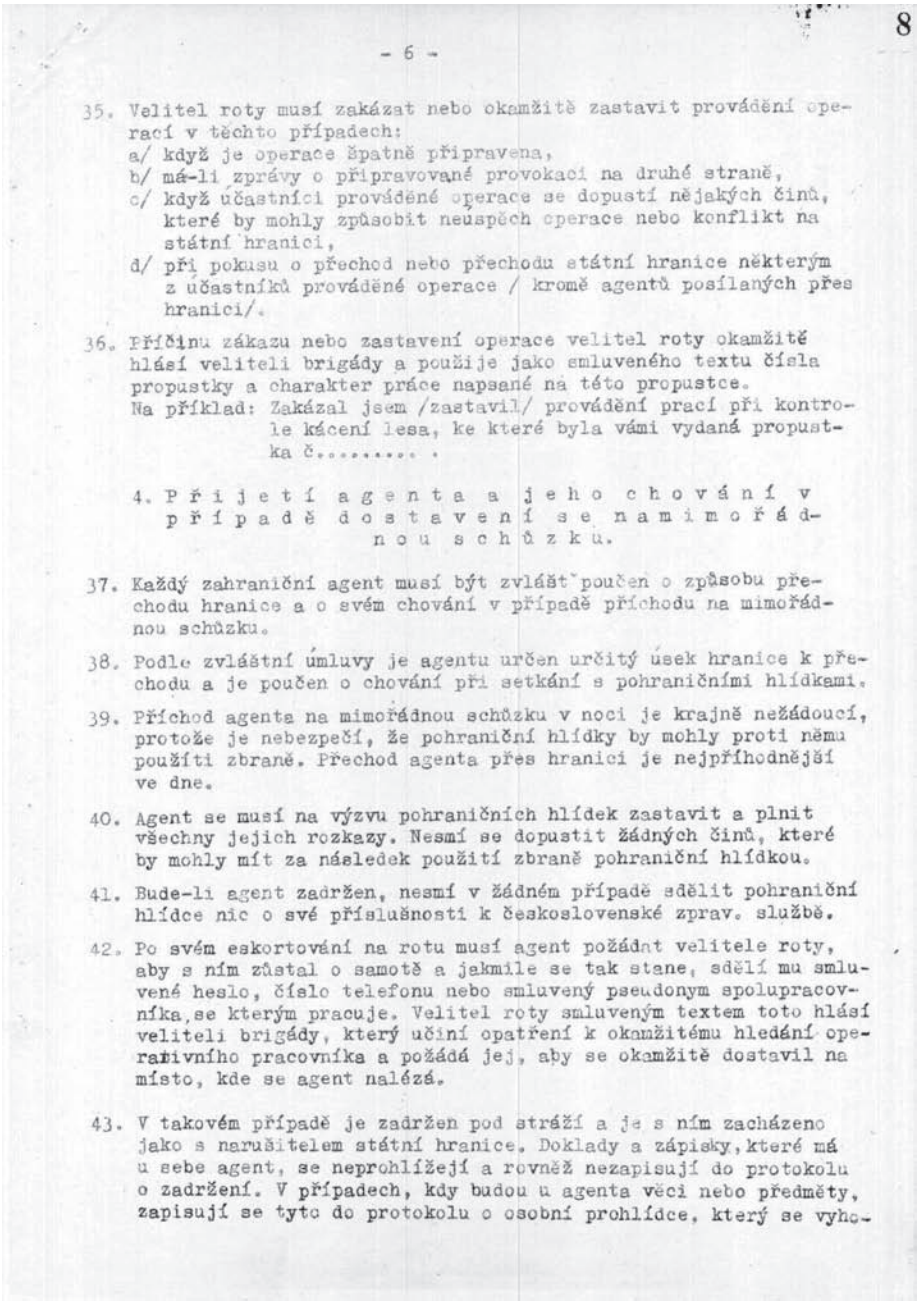
Za tím účelem :
a/ osa postupu skupiny provádějící operaci na hranici a zpět musí být uvolněna od pohraničních hlídek;
b/ stopy zanechané operační skupinou na kontrolním pásu se pečlivě odstraňují;
c/ účastníkům prováděné operace je zakázáno přemisťovat se do prostorů, které nejsou určeny předběžným souhlasem velitele roty.
Dále je zakázáno:
nahlas hovořit, v noci kouřit, osvětlovat terén, provádět takovou činnost, která by mohla upoutat pozornost pohraničních hlídek nebo obyvatel sousedního státu.

32. Po přepravě agenta za hranici, osoby, které prováděly operaci, jsou povinny po určitou dobu /nejméně na 1 hodinu/ zůstati na místě, aby se přesvědčily o nerušeném průchodu agenta přes pásmo pohraničních hlídek na území sousedního státu.

33. Po skončení operace se osoby provádějící operaci setkávají s velitelem roty na smluveném místě, kde orgán řídící operaci provede záznam na druhé straně propustky.

34. Provedení operace velitel roty osobně hlásí veliteli praporu a předá mu propustky. Vedení a ukládání dokumentů a zápisů o operacích na hranicích u rot je přísně zakázáno. Zápisy v pohraniční knize nebo v jiných dokumentech o provedení operace se u rot nepřipouští. Účast při opatřeních k zajištění operace velitel roty nebo jeho zástupce zaznamenávají jen jako službu na hranici.

Ukázka ze 49 vyhlášených směrnic, rozdělených do pěti kapitol (strana 5)
Zdroj: ABS

8

- 6 -

35. Velitel roty musí zakázat nebo okamžitě zastavit provádění operací v těchto případech:
a/ když je operace špatně připravena,
b/ má-li zprávy o připravované provokaci na druhé straně,
c/ když účastníci prováděné operace se dopustí nějakých činů, které by mohly způsobit neúspěch operace nebo konflikt na státní hranici,
d/ při pokusu o přechod nebo přechodu státní hranice některým z účastníků prováděné operace / kromě agentů posílaných přes hranici/.

36. Příčinu zákazu nebo zastavení operace velitel roty okamžitě hlásí veliteli brigády a použije jako smluveného textu čísla propustky a charakter práce napsané na této propustce.
Na příklad: Zakázal jsem /zastavil/ provádění prací při kontrole kácení lesa, ke které byla vámi vydaná propustka č..... .

4. P ř i j e t í a g e n t a a j e h o c h o v á n í v p ř í p a d ě d o s t a v e n í s e n a m i m o ř á d n o u s c h ů z k u.

37. Každý zahraniční agent musí být zvlášť poučen o způsobu přechodu hranice a o svém chování v případě příchodu na mimořádnou schůzku.

38. Podle zvláštní úmluvy je agentu určen určitý úsek hranice k přechodu a je poučen o chování při setkání s pohraničními hlídkami.

39. Příchod agenta na mimořádnou schůzku v noci je krajně nežádoucí, protože je nebezpečí, že pohraniční hlídky by mohly proti němu použíti zbraně. Přechod agenta přes hranici je nejpříhodnější ve dne.

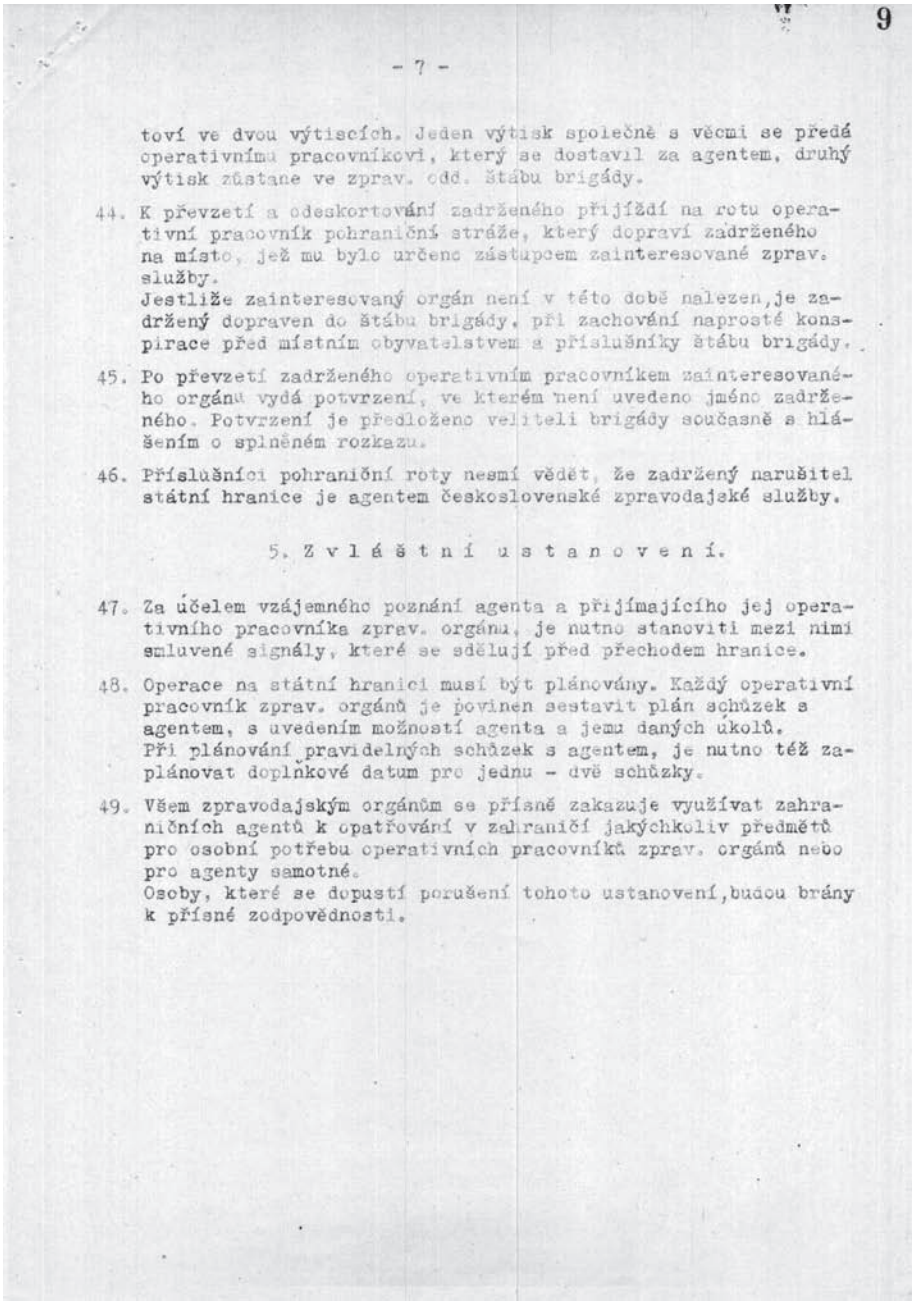
40. Agent se musí na výzvu pohraničních hlídek zastavit a plnit všechny jejich rozkazy. Nesmí se dopustit žádných činů, které by mohly mít za následek použití zbraně pohraniční hlídkou.

41. Bude-li agent zadržen, nesmí v žádném případě sdělit pohraniční hlídce nic o své příslušnosti k československé zprav. službě.

42. Po svém eskortování na rotu musí agent požádat velitele roty, aby s ním zůstal o samotě a jakmile se tak stane, sdělí mu smluvené heslo, číslo telefonu nebo smluvený pseudonym spolupracovníka, se kterým pracuje. Velitel roty smluveným textem toto hlásí veliteli brigády, který učiní opatření k okamžitému hledání operativního pracovníka a požádá jej, aby se okamžitě dostavil na místo, kde se agent nalézá.

43. V takovém případě je zadržen pod stráží a je s ním zacházeno jako s narušitelem státní hranice. Doklady a zápisky, které má u sebe agent, se neprohlížejí a rovněž nezapisují do protokolu o zadržení. V případech, kdy budou u agenta věci nebo předměty, zapisují se tyto do protokolu o osobní prohlídce, který se vyho-

Ukázka ze 49 vyhlášených směrnic, rozdělených do pěti kapitol (strana 6)
Zdroj: ABS

9

- 7 -

toví ve dvou výtiscích. Jeden výtisk společně s věcmi se předá operativnímu pracovníkovi, který se dostavil za agentem, druhý výtisk zůstane ve zprav. odd. štábu brigády.

44. K převzetí a odeskortování zadrženého přijíždí na rotu operativní pracovník pohraniční stráže, který dopraví zadrženého na místo, jež mu bylo určeno zástupcem zainteresované zprav. služby.
Jestliže zainteresovaný orgán není v této době nalezen, je zadržený dopraven do štábu brigády, při zachování naprosté konspirace před místním obyvatelstvem a příslušníky štábu brigády.

45. Po převzetí zadrženého operativním pracovníkem zainteresovaného orgánu vydá potvrzení, ve kterém není uvedeno jméno zadrženého. Potvrzení je předloženo veliteli brigády současně s hlášením o splněném rozkazu.

46. Příslušníci pohraniční roty nesmí vědět, že zadržený narušitel státní hranice je agentem československé zpravodajské služby.

5. Z v l á š t n í u s t a n o v e n í.

47. Za účelem vzájemného poznání agenta a přijímajícího jej operativního pracovníka zprav. orgánu, je nutno stanoviti mezi nimi smluvené signály, které se sdělují před přechodem hranice.

48. Operace na státní hranici musí být plánovány. Každý operativní pracovník zprav. orgánů je povinen sestavit plán schůzek s agentem, s uvedením možností agenta a jemu daných úkolů.
Při plánování pravidelných schůzek s agentem, je nutno též zaplánovat doplňkové datum pro jednu - dvě schůzky.

49. Všem zpravodajským orgánům se přísně zakazuje využívat zahraničních agentů k opatřování v zahraničí jakýchkoliv předmětů pro osobní potřebu operativních pracovníků zprav. orgánů nebo pro agenty samotné.
Osoby, které se dopustí porušení tohoto ustanovení, budou brány k přísné zodpovědnosti.

Ukázka ze 49 vyhlášených směrnic, rozdělených do pěti kapitol (strana 7)
Zdroj: ABS

Brigády Pohraniční stráže po 21. srpnu 1968

› **Pavel Vaněk**

Tento článek je nástinem některých událostí, k nimž došlo v srpnových dnech roku 1968 u brigád Pohraniční stráže po invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy.

Při pramenném výzkumu nepřekvapí, že mnohé zdroje informací nejsou dochovány, ač o jejich existenci v archivních materiálech zmínky jsou. Je to především proto, že nařízení se v té době předávala telefonicky, rádiem či ústní instruktáží, tedy bez fixace, eventuálně že byla mnohdy po provedení ničena. O existenci některých takovýchto nedochovaných řídících aktů jsme pak zpraveni díky pramenům z následujících let, kdy probíhaly tzv. *analýzy období*.

Příkladem materiálů, na něž se některé prameny odvolávají, jsou například operační nařízení velitele 5. brigády PS Cheb plukovníka Jaroslava Janů ze dne 21. srpna 1968.[1] Další příklad – na rozkaz velitele 7. pohraniční brigády Sušice z 21. srpna se odvolává též operační nařízení velitele této brigády Pohraniční stráže z 30. srpna 1968.[2] Nejucelenější jsou tudíž „analýzy" dochované ve fondu Vojenské rady Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, sestavované zpravidla v roce 1970, eventuálně již o rok dříve.

První rovinu tohoto nástinu tvoří bezprostřední reakce brigád Pohraniční stráže na vstup vojsk Varšavské smlouvy. V Chebu bylo 20. srpna 1968 před půlnocí (ve 23:20 hod.) vyzváno velení brigády velitelstvím PS, aby se dostavilo na pracoviště.[3] Ve Znojmě byly osobní zbraně přidělené vojákům z povolání vydány asi v 1:15 hod. při vyhlášení pohraničního poplachu, který byl upřesněn na poplach bojový.[4] Další reakce brigád vyplývá například z ranního hlášení operačního důstojníka 7. sušické pohraniční brigády MNO ze dne 21. srpna 1968: „*Na základě obsazení našeho území vojsky Varšavské dohody byla vyhlášena zesílená ochrana st. hranice, obsazena st. hranice na DZ.*" [5]

1 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. Vojenská rada Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic – VR HS PS OSH (dále 2358), inv. j. 35. Operační rozkazy velitele 5. pohraniční brigády Cheb z roku 1968 zcela absentují. Citovaný archivní pramen odkazuje na operační nařízení velitele brigády č. 06 a 07 vydaná 21. srpna 1968 na základě šifrovky velitelství PS č. 918.

2 ABS, f. 7. brigáda PS Sušice (dále 2343), inv. j. 483, Operační nařízení velitele 7. pohraniční brigády z 30. srpna 1968.

3 ABS, f. 2358, inv. j. 35, s. 6.

4 ABS, f. 2357, k. 528, č. j. PS-00243/01-1970, s. 11.

5 ABS, f. 2343, inv. j. 843.

Co mohla znamenat realizace tohoto hlášení? Především je třeba upřesnit některé termíny v něm uvedené. Drátěný zátaras (DZ) se nacházel v hraničním pásmu. Hraniční pásmo byla zóna při státní hranici, v níž nesměl nikdo bydlet, resp. vstup tam byl jen na povolení.[6] Drátěný zátaras byl původně, v padesátých letech, stavěn těsně u státní hranice. Posléze při dalších přestavbách a výstavbách nových úseků se začal napřimovat a na mnoha místech vzdalovat od hranice. V souvislosti s plošnou instalací „signálních stěn" (drátěný zátaras s osnovou drátů, jimiž procházel elektrický proud o nízkém napětí, který při pokusu – např. o přelezení – byl zdrojem signálu pohraniční rotě) se setkáváme v první polovině šedesátých let se zdvojením drátěných překážek. Trase drátěného zátarasu, v němž byl do roku 1966 elektrický proud o vysokém napětí, předcházela na některých místech ve vnitrozemí trasa signální stěny (týlová), vzdálená od třístěnného či dvoustěnného zátarasu v „ideálním případě" několik minut běhu.[7] Hloubka hraničního pásma závisela na osídlení území, jeho hospodářském využívání a přírodních poměrech. Činila až dva kilometry, avšak v některých případech mohla jeho hloubka dosáhnout i šest a více kilometrů (např. na Šumavě).

V otázce hloubky obrany státních hranic vůči zásahu zvenčí lze využít i pamětí důstojníka Pohraniční stráže Jana Krátkého, který byl v roce 1968 velitelem 16. roty Krabonoš 15. českobudějovické pohraniční brigády. Ve svých vzpomínkách[8] vydaných roku 2008 uvádí mj., že před 21. srpnem *„něco viselo ve vzduchu"*. Že počítali s vpádem cizích vojsk do Československa a radili se (tj. velitelé sousedních rot Fišerovy Chalupy, České Velenice a Krabonoš), jaká opatření provést. Jedním z nich byla obrana území, v němž Pohraniční stráž operovala. Vedle hraničního pásma šlo i o přilehlé vnitrozemí vymezené silnicemi z Českých Velenic na Suchdol a Nové Hrady a o lesní úseky podél nich, kde měla PS svá stanoviště. Přitom počítali s tím, že mohou být vytlačeni na rakouské území. Za tímto účelem také proběhla konzultace s rakouskými pohraničníky, jak uvádí Jan Krátký.[9]

Nepředpokládám tedy, že by pohraničníci zaujali postavení jen na trase někdejšího elektrifikovaného drátěného zátarasu při státní hranici, ale že mohlo jít prakticky o celý prostor, v němž pohraniční roty běžně operovaly a v němž měly svá stanoviště.

Brigády Pohraniční stráže, které byly v té době na státní hranici, lze rozdělit na dvě skupiny. Zatímco v první polovině padesátých let bychom je podle střežených hranic rozdělovali na brigády (brigády na hranici s NSR a brigády na hranici

6 ABS, Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 20 z roku 1964.

7 ABS, f. 4. brigáda PS Znojmo (dále 2341), k. 28, rok 1966. U 4. pohraniční brigády Znojmo byla týlová signalizace U-60 v roce 1966 vystavěna na 44 % délky drátěného zátarasu, tj. 69,5 km.

8 KRÁTKÝ, Jan: *Kluk z polenského zámku na hranicích vlasti*. Nakladatelství Oftis, Ústí nad Orlicí 2008, 2. vydání.

9 Tamtéž, s. 195.

s NDR[10] a Rakouskem), nyní je posuzujeme podle rychlosti obsazení jejich úseku „vojsky internacionální pomoci".

K těm, jejichž úseky byly obsazeny nejdříve, patřily 11. bratislavská pohraniční brigáda Ministerstva národní obrany a 5. chebská pohraniční brigáda MNO.[11] (V oblasti Bratislavy to bylo vlastně ihned, zároveň s počátkem invaze: několik československých pohraničníků bylo internováno maďarským vojenským útvarem.[12] Do úseku chebské pohraniční brigády se proud sovětských vojsk valil přes Vojtanov, takže k obsazení Chebu došlo také vzápětí.)

Do druhé skupiny bychom pak zařadili 15. českobudějovickou, 7. sušickou a 9. domažlickou pohraniční brigádu MNO.[13] Plánská brigáda (12. pohraniční brigáda Planá u Mariánských Lázní) a 4. znojemská stojí zhruba mezi oběma skupinami.[14]

Se zmiňovaným poplachem na velitelstvích pohraničních brigád souvisí i aktivity útvarů a jednotek směřující k tomu, aby nebyly odzbrojeny cizími vojsky. Kromě situace, že bylo odvlečeno vedení KSČ a státu do Moskvy, zde velkou roli sehrála i vlastní zkušenost pohraničníků – pokus sovětských vojáků odzbrojit 8. pohraniční rotu Dubina chebské brigády[15] a zajetí pohraničníků 11. brigády z roty Rusovce maďarskými vojáky. Na pohraniční brigády došly zprávy o obklíčení kasáren ČSLA ve Vysočanech u Boru u Tachova[16] a v Janovicích nad Úhlavou sovětskými vojsky[17.] K tomu lze připočítat i zapůsobení požadavku důstojníka sovětské armády vzneseného na jednání s velitelem 4. znojemské pohraniční brigády, že sovětská vojska *„převezmou ochranu státní hranice v jejich úseku."*[18]

10 Do počátku roku 1966 byla prováděna vojsková ochrana na hranici s Německou demokratickou republikou 19. děčínskou a 3. karlovarskou pohraniční brigádou.

11 ABS, f. 2357/VPS, k. 360, svodka událostí dne 21. srpna 1968 k 04:00 hod. Dne 21. srpna 1968 v 01:00 hod. hlásila 11. bratislavská brigáda obsazení kasáren sovětskými vojsky, která přešla přes oddělení pasové kontroly (OPK) Rusovce. V téže době hlásila i 5. chebská brigáda obsazení svých kasáren. Do 03:00 hod. byl na ostatních brigádách klid.

12 Tamtéž, k. 361, č. j. PS-0835 z 15. října 1968. 22:45 hod. překročení v prostoru OPK Rusovce.

13 Tamtéž, k. 360, svodka událostí dne 21. srpna 1968. 13:30 hod. hlásí 9. domažlická brigáda, že v úseku 9. roty Všeruby dorazily sovětské jednotky na hranici hraničního pásma.

14 Tamtéž, k. 360, svodka událostí, dne 21. srpna 1968. 04:05 hlásí velitel 12. plánské brigády obsazení škol (poddůstojnických) pěti tanky. V 09:40 hod. obsazen Mikulov.

15 Tamtéž, k. 360, složka 92.

16 Tamtéž, k. 360. Dle hlášení 12. plánské pohraniční brigády MNO z 22. srpna v 17:15 hod. „ […] *Msp. Vysočany byl obklíčen sovětskou armádou a bylo mu dáno ultimátum, aby do 18:00 hod. složil zbraně* […]" (Jde o Vysočany poblíž Boru u Tachova. Za ztotožnění děkuji Janu Edlovi ze Státního okresního archivu v Tachově.)

17 ABS, f. 2358, inv. j. 99.

18 Tamtéž, inv. j. 34, s. 39. Pozdější analýza toto podání velitele brigády Vladimíra Pokorného odmítala s tím, že šlo o *„nabídnutí pomoci při ochraně SH"*.

V prostoru objektu velitelství 9. brigády Domažlice došlo tedy 22. srpna po poledni k rozmístění tří tanků 12. motostřeleckého pluku s ostrou municí (v situaci, kdy ministr národní obrany nedovoloval výjezdy bojové techniky!) Kolem velitelství byla organizována obrana s využitím zabezpečovacích jednotek brigády – byl vyhotoven plán obrany, zřízena samostatná místnost pro velitele obrany a samostatná telefonní linka ke 12. motostřeleckému pluku.

Obdobně bylo postupováno u obou výcvikových praporů 9. brigády (výcvikové prapory Nýrsko a Poběžovice). V Nýrsku byly od 22. nebo 23. srpna v prostoru vjezdu do kasáren instalovány po dobu tří dnů dva obrněné transportéry a v prostoru vjezdu u velitelské budovy jeden obrněný transportér (analogie s ostatními útvary ČSLA).

Ve Znojmě u 4. brigády došlo k zatarasení vjezdu nákladními auty, k rozdělení objektů kasáren na obranné úseky a k vydání ručních granátů velitelům jednotlivých úseků.[19]

Kromě zabezpečení objektů kasáren brigád Pohraniční stráže proti vniknutí, je u 15. brigády doložena (Jan Krátký) likvidace směrových označníků (u 16. roty 15. brigády, Halámky, Nová Ves) a vyhýbání se kontaktu se sovětskými vojsky.[20]

U všech pohraničních brigád bylo připravováno náhradní velení pro jednotky brigád, včetně náhradního telefonického spojení. Asi 25. srpna se z velitelství PS rozjely skupiny provádět k tomuto náhradnímu velení instruktáž (např. plk. Josef Švihovec k 9. domažlické brigádě, k 15. českobudějovické brigádě pplk. Eduard Keller a major Milan Nejezchleba, pplk. Petr Soga ke 4. znojemské brigádě).

Pro velitelské stanoviště vybrala 9. brigáda objekt po bývalé rotě Zámeček (poblíž pohraniční roty Čerchov) ještě před instruktáží. Dne 27. srpna byla vypracována dokumentace pro výcvikové prapory a pohraniční roty – v zalepených obálkách s heslem „Praha". Součástí dokumentace byla i mapa s vyznačením záložního místa velení a nákres linkového spojení. Po týdnu byly obálky staženy a zničeny. Objekt bývalé roty Zámeček měl tu výhodu, že odtud bylo možné vést linky k 5. rotě Čerchov, a Čerchov byl pro účely bojové pohotovosti určen jako rádiový spojovací uzel. Byly vyčleněny dvě operační skupiny, které se v případě zadání uvedeného hesla velitelstvím PS měly ujmout velení, a byl převezen materiál pro patnáct osob. Operační skupiny byly ubytovány u 5. roty Čerchov a u 7. roty Folmava. Jejich činnost na přikázaném místě však byla poměrně krátká. Byly vyslány připravit stanoviště 27. srpna a ještě týž den odvolány – důvodem byl návrat československých představitelů z Moskvy.[21]

19 Tamtéž, inv. j. 35. Rozkaz k organizaci a přípravě obrany kasáren a k přípravě odchodu velitelství brigády do záložního velitelství byl vydán 25. srpna (možná dříve). Přehrazování vjezdu je zmiňováno i v případě objektu velitelství chebské brigády od 22. do 26. srpna.

20 Tamtéž, inv. j. 39. Zmínkou též KRÁTKÝ, Jan: *Kluk z polenského zámku na hranicích vlasti*, s. 189.

21 Tamtéž, inv. j. 99.

Takovéto skupiny byly vytvořeny i u chebské brigády.

U znojemské brigády byl vydán rozkaz k přípravě náhradního velení a spojení 25. srpna na základě instruktáže, kterou týž den prováděl „*zmocněný zástupce velitelství PS pplk. Petr Soga. Instruktáž obsahovala pokyny pro organizaci záložního velitelského stanoviště, pokyny k vývozu materiálu k zajištění tohoto úkolu, pokyny k organizování přechodů nebo převádění osob, které se prokáží zvláštním doporučením nebo smluveným heslem, přes státní hranici.*“[22]

S přípravou záložních velitelských stanovišť mohlo souviset i využití spojovacích prostředků. Českobudějovická 15. brigáda vyvezla prostředky spojovací techniky (rádiovozy Třinec, RDS-66 a RDM-61) do prostoru Lipno, Nové Hrady, Suchdol a Kaplice.[23]

Využití spojovací techniky však bylo důležité i jako podpora stranických a státních orgánů. Využilo se brigádní rozhlasové zařízení „Bouře“, z něhož byly vysílány v okruhu působení brigád relace pro obyvatelstvo. Při příjezdu delegace sovětských důstojníků na velitelství 9. brigády Domažlice z něj byla v ruském jazyce přečtena rezoluce proti vstupu vojsk.[24] Na teritoriu znojemské brigády z něj četli provolání velitelství brigády, jak u rot (a následně i v pohraničních vesnicích), tak i u výcvikového praporu v Břeclavi. V sídle druhého z praporů – v Jemnici – tomu Rusové údajně zabránili.[25]

Dále šlo o použití rádiového vysílače SS-1000. Domažlická 9. brigáda PS jej využila k přenosu vysílání plzeňského rozhlasu v den vstupu vojsk 21. srpna.[26]

Českobudějovická 15. brigáda PS spojovací techniku zapůjčila jihočeskému rozhlasu. Na zimním stadionu v Českých Budějovicích byla umístěna směrová vysílačka RDM-61. Připraven byl i vysílač SS-1000.[27]

U pohraničních brigád se velitelé i řadoví příslušníci Pohraniční stráže pokoušeli o odposlech a rušení sovětských rádiových sítí. U 15. brigády vyhledali frekvenci spojovacích útvarů intervenčních vojsk a tři dny rušili jejich spojení, nežli jejich vysílačky zaměřil sovětský vrtulník. U 9. brigády byl do spojovací sítě sovětských vojsk vysílán přes radiostanici R-105 magnetofonový záznam nezjištěného obsahu. U českobudějovické brigády byl také organizován dálnopisný příjem jugoslávské tiskové agentury TANJUG a překlady jejích zpráv. Na žádost jihočeského Krajského výboru KSČ zřídila brigáda tajnou linku mezi 15. brigádou a velitelstvím Pohraniční stráže ke spojení krajského výboru s pražským vysočanským sjezdem.[28]

22 Vykonavatelem rozkazu byl určen mjr. Ing. Josef Patrík, pověřený zástupce velitele brigády. Místo pro záložní velitelství bylo vybráno u 10. pohraniční roty Podmolí (blízkost Znojma, přitom hůře přístupné než jiné roty v okolí). 28. srpna byla příprava záložního velitelství odvolána.

23 ABS, f. 2358, inv. j. 39.

24 Tamtéž, inv. j. 99.

25 Tamtéž, inv. j. 34.

26 Tamtéž, inv. j. 99.

27 Tamtéž, inv. j. 39.

28 Tamtéž, inv. j. 39 a 99.

Spontánní odpor vůči cizím vojskům se projevil jak v letákových akcích (viz přílohy dále), tak v průběhu vojenských přísah připadajících na rok 1968. Z příkladu 7. sušické pohraniční brigády vyplývá, že nešlo o úmyslný přesun termínu přísahy, i když oddálení o několik dnů nelze vyloučit. V zásadě však platí, že nováčci obvykle do jednoho měsíce po nástupu skládali vojenskou přísahu. Ve dnech 31. července a 1. srpna probíhala prezentace povolanců ve třech výcvikových střediscích – Železná Ruda, Volary a Strážný.[29] Již 7. srpna byl rozkazem velitele brigády stanoven termín vojenské přísahy na 31. srpna 1968.[30] Tento termín tedy nebyl stanoven až následně po invazi. Obdobně vycházel termín přísahy i v minulých letech.[31] Text vojenské přísahy měli totiž nováčci podepsat nejpozději měsíc po nástupu vojenské základní služby. Obvyklou formou byla hromadná recitace.[32] Sporným se však stal poslední odstavec přísahy: „*Pro obranu socialismu jsem vždy připraven stát pevně v řadách ozbrojených sil Československé socialistické republiky po boku Sovětské armády i armád ostatních socialistických zemí v boji proti jeho nepřátelům a nasadit i svůj život k dosažení vítězství. Tak přísahám!*“ [33]

Na dotaz řídícího důstojníka – ve výcvikovém středisku 1. výcvikového praporu znojemské pohraniční brigády (i jinde tomu tak bylo): Kdo chce, aby byl z přísahy vypuštěn poslední odstavec? – odpověděli kladně všichni vojáci. Proto byl podepsán text přísahy bez tohoto posledního odstavce.[34]

■ ■ ■

Autor se formou sondy do materiálu fondů brigád Pohraniční stráže pokusil sestavit určitou mozaiku reakcí příslušníků PS a jejich velitelů na vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSR. Zaměřil se především na prvních několik dní po 21. srpnu 1968, které ukazují, že chování a jednání velitelství pohraničních brigád bylo v této době ve shodě s celospolečenskou situací, a v žádném případě nebylo prosovětské. Tomu odpovídaly i čistky ve velitelském sboru Pohraniční stráže. Málokterý člen velení brigád byl na stejném nebo vyšším postu ještě po dvou letech…

29 ABS, f. 2343, inv. j. 437, Rozkaz 7. pohraniční brigády Sušice č. 0055 z 12. července 1968, Obsazení výcvikových středisek a výcvikových rot.

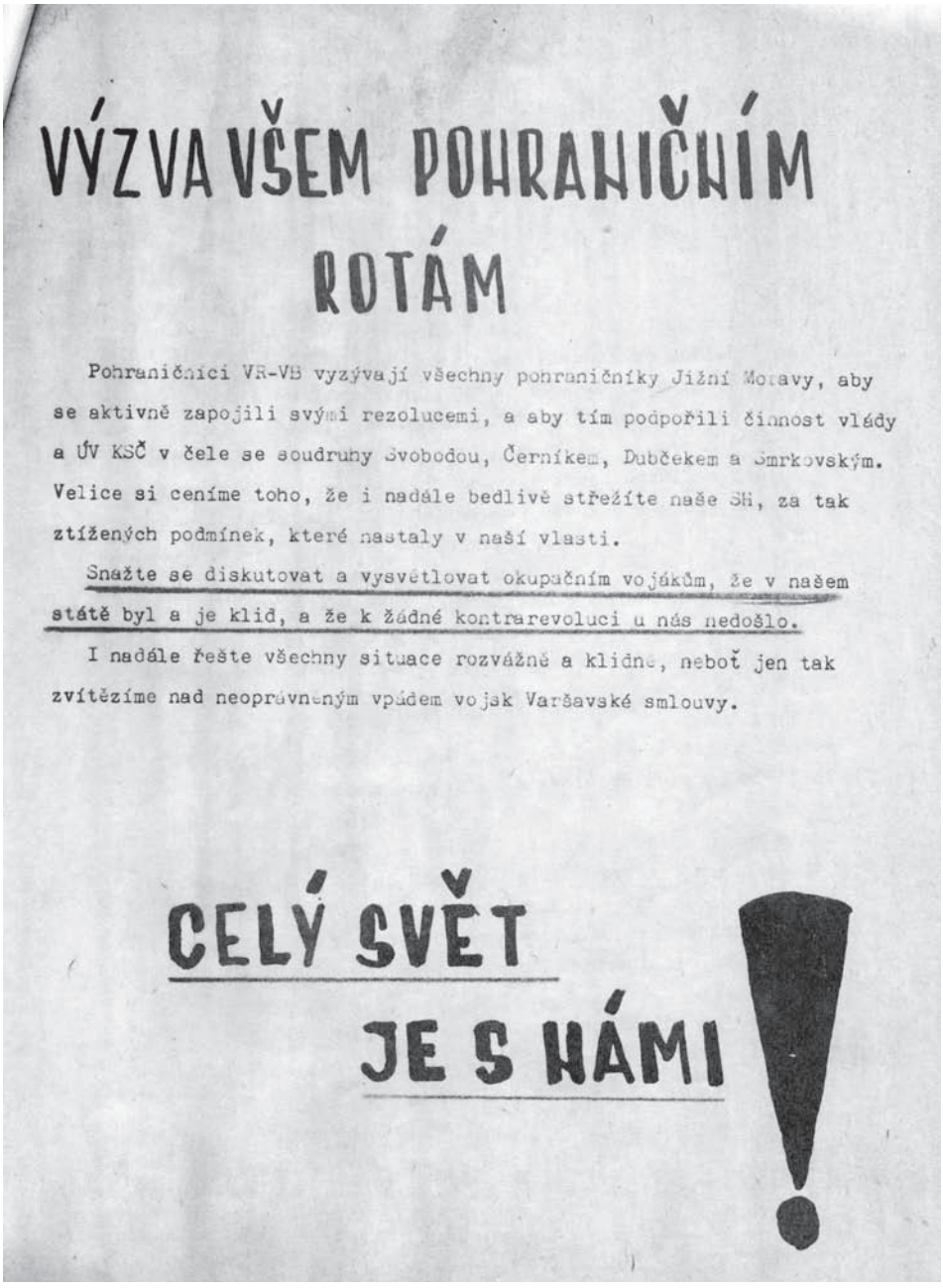
30 Tamtéž, Rozkaz 7. pohraniční brigády Sušice č. 064 ze 7. srpna 1968. V Rozkazu č. 068 z 27. srpna 1968 je uvedeno, že termín slavnostní přísahy se neruší.

31 ABS, f. 2343, inv. j. 436, Rozkaz 7. pohraniční brigády Sušice č. 077 z 30. srpna 1967. Slavnostní vojenská přísaha nástupního ročníku 1967 byla vykonána 26. – 27. srpna 1967.

32 *Příručka pro důstojníky a praporčíky v záloze*. Kolektiv autorů, sestavil Ludvík Dvořák. Naše vojsko, Praha 1966, 3. přepracované vydání, s. 10.

33 Tamtéž.

34 ABS, f. 2358, inv. j. 34, s. 41. Oproti situaci u sušické brigády zde datum přísahy posunuli.

VÝZVA VŠEM POHRANIČNÍM ROTÁM

Pohraničníci VR-VB vyzývají všechny pohraničníky Jižní Moravy, aby se aktivně zapojili svými rezolucemi, a aby tím podpořili činnost vlády a ÚV KSČ v čele se soudruhy Svobodou, Černíkem, Dubčekem a Smrkovským. Velice si ceníme toho, že i nadále bedlivě střežíte naše SH, za tak ztížených podmínek, které nastaly v naší vlasti.

Snažte se diskutovat a vysvětlovat okupačním vojákům, že v našem státě byl a je klid, a že k žádné kontrarevoluci u nás nedošlo.

I nadále řešte všechny situace rozvážně a klidně, neboť jen tak zvítězíme nad neoprávněným vpádem vojsk Varšavské smlouvy.

CELÝ SVĚT JE S NÁMI !

Výzva velitelské roty velitelství 4. znojemské pohraniční brigády.
Zdroj: ABS

Personální složení velitelství pohraničních brigád v srpnu 1968

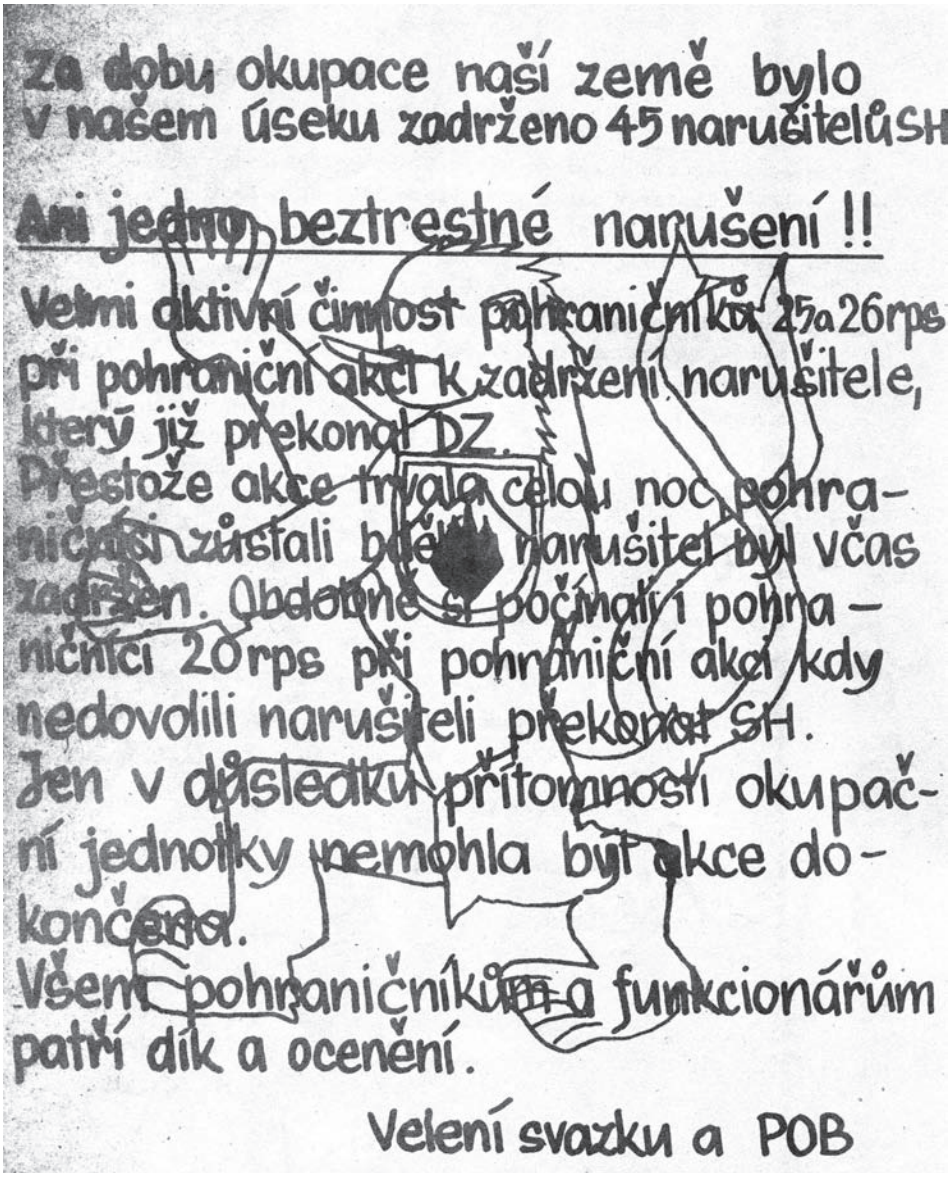
Brigáda/ /funkce	5. chebská	12. plánská	9. domažlická	7. sušická
VB	Janů Jaroslav (od 1. 6. 1962)	Ing. Beneš Václav (od 1. 4. 1966)	Ircing Václav (od 1. 9. 1961 s výjimkou 1. 10. 1963–10. 7. 1964)	Ing. Pokorný Stanislav (od 16. 3. 1963, s výjimkou 2. 10. 1967–6. 7. 1968)
NPO	Stolin Josef (od 1. 1. 1966)	Havlík Jaroslav (od 1. 2. 1966)	Frydrýšek Miloslav (od 1. 3. 1968)	Kopis Jaroslav
NŠ	Egermayer Jaroslav (od 1. 4. 1966)	Talla Zdeněk (od 1. 4. 1966, s výjimkou 2. 10. 1967–6. 7. 1968)	Pulicar Vladislav (od 1. 3. 1968)	Ing. Majtner František (od 30. 7. 1968, 1. 10. 1967–30. 7. 1968 VB)
ZV/ ZVBP	Ing. Hřivna Jaroslav (od 1. 9. 1967)	Kavula Ján (od 1. 4. 1966)	Ing. Hrkal František (od 1. 8. 1967)	Rychnovský Jan (od 1. 9. 1967)
ZT	Aman Josef (od 12. 8. 1967)	Ing. Rumlena Ladislav (od 15. 1. 1964)	Svoboda Zdeněk (od 1. 2. 1962, s výjimkou 1. 10. 1965–8. 7. 1966)	Novák František (od 1. 9. 1956)
ZVT	Toms Josef (od 1. 4. 1966, s výjimkou 1. 4.–27. 4. 1968 a 1. 10. 1968 až 25. 7. 1969)	Černý Jaromír (od 1. 4. 1966)	Jarolím Stanislav (od 1. 9. 1967)	Podroužek Karel (od 1. 4. 1966)

VB – velitel brigády, NPO – náčelník politického oddělení, NŠ – náčelník štábu, ZV/ZVBP – zástupce velitele/ zástupce velitele pro bojovou přípravu, ZT – zástupce velitele pro týl, ZVT – zástupce velitele pro věci technické.

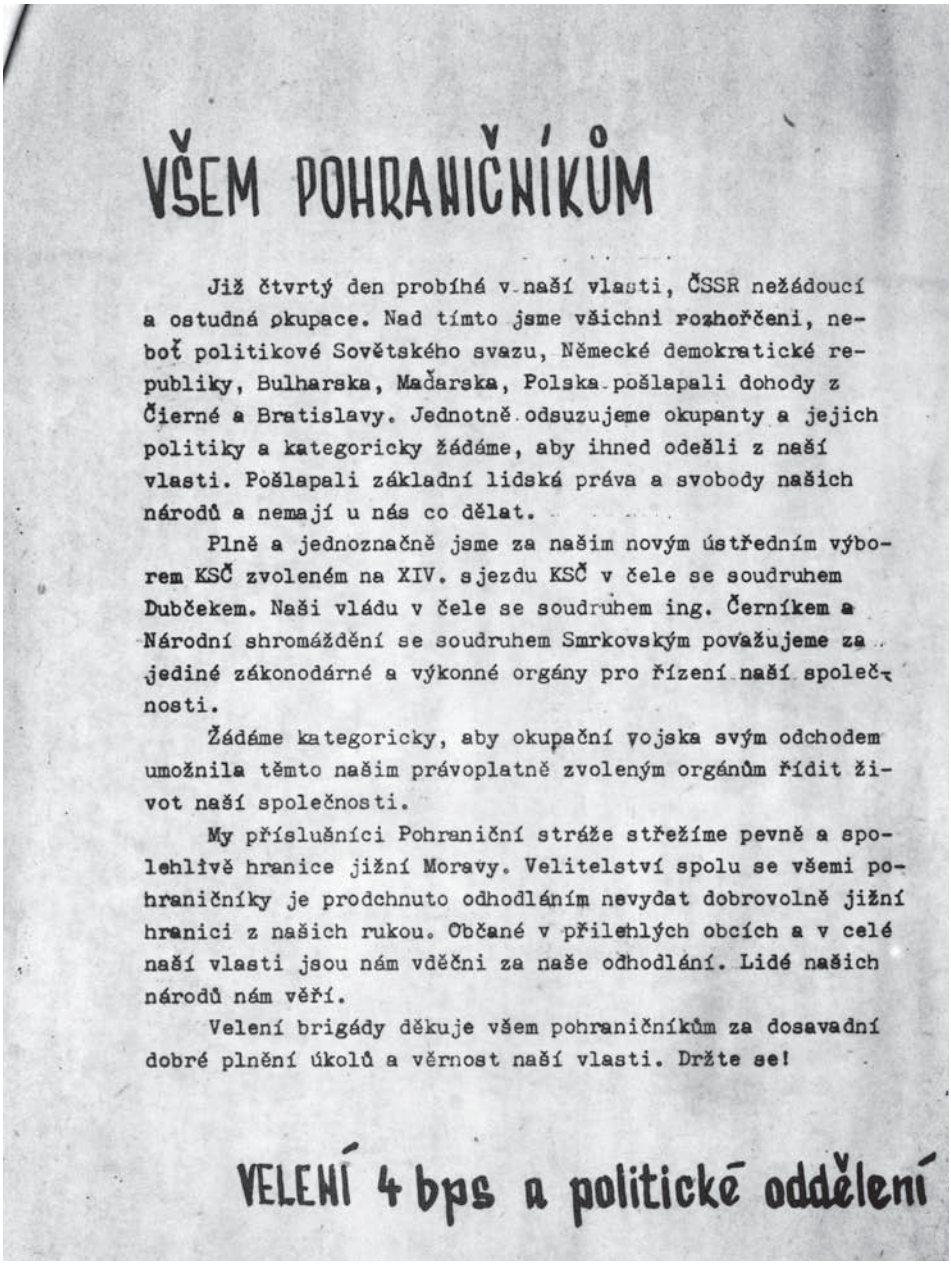
Za konzultaci k personálnímu obsazení velitelství 11. bratislavské brigády děkuji Ľubomíru Morbacherovi z Ústavu pamäti národa.

15. českobudějovická	4. znojemská	11. bratislavská
Rubáš Jindřich (od 15. 4. 1956, s výjimkou 1. 10. 1962–13. 7. 1963)	Pokorný Vladimír (od 1. 9. 1958)	Šedivý Ondrej
Hubený Alois (od 1. 8. 1962)	Dočekal Jan (od 8. 6. 1967)	Vojtěch Miroslav
Miloslav Chábera (od 15. 8. 1963)	Zahálka Jaroslav (od 9. 6. 1967)	Holan Jan
Ambroz Otakar (od 1. 4. 1966, s výjimkou 1. 10. 1967 až 31. 7. 1968, kdy byl pověřen zastupováním NŠ)	Ing. Patrík Josef (náčelník odd. bojové přípravy, pověřen místo Vladimíra Kučery,)	?
Ing. Pohanka Václav (od 3. 7. 1966)	Kopečný Antonín (od 15. 1. 1964, s výjimkou 3. 10. 1966–?)	Senyšin Štefan (od 1. 9. 1956)
Káčerek Matěj (od 1. 4. 1966)	Dvořák Jaroslav (od 1. 4. 1966)	Ivanič Štefan

Údaje zjišťovány z: ABS, f. Osobní evidenční karty; f. 2357/HS PS OSH, balík A 28, A 30 – rozkazy velitele PS a náčelníka Politické správy PS ve věcech kádrových (rok 1966 a 1967); f. Personální spisy (příslušníků rezortu vnitra); f. 2358.
Nepřihlížíme k tomu, zda 21. srpna 1968 osoby byly či nebyly na dovolené, v pracovní neschopnosti atd.
V případě některých osob nebylo z důvodu absence pramenů možné stanovit dobu, odkdy byly ve funkci.

Letáky distribuované pohraničníkům, vytištěné v tiskárně politického oddělení 4. brigády
Zdroj: ABS

VŠEM POHRANIČNÍKŮM

Již čtvrtý den probíhá v naší vlasti, ČSSR nežádoucí a ostudná okupace. Nad tímto jsme všichni rozhořčeni, neboť politikové Sovětského svazu, Německé demokratické republiky, Bulharska, Maďarska, Polska pošlapali dohody z Čierné a Bratislavy. Jednotně odsuzujeme okupanty a jejich politiky a kategoricky žádáme, aby ihned odešli z naší vlasti. Pošlapali základní lidská práva a svobody našich národů a nemají u nás co dělat.

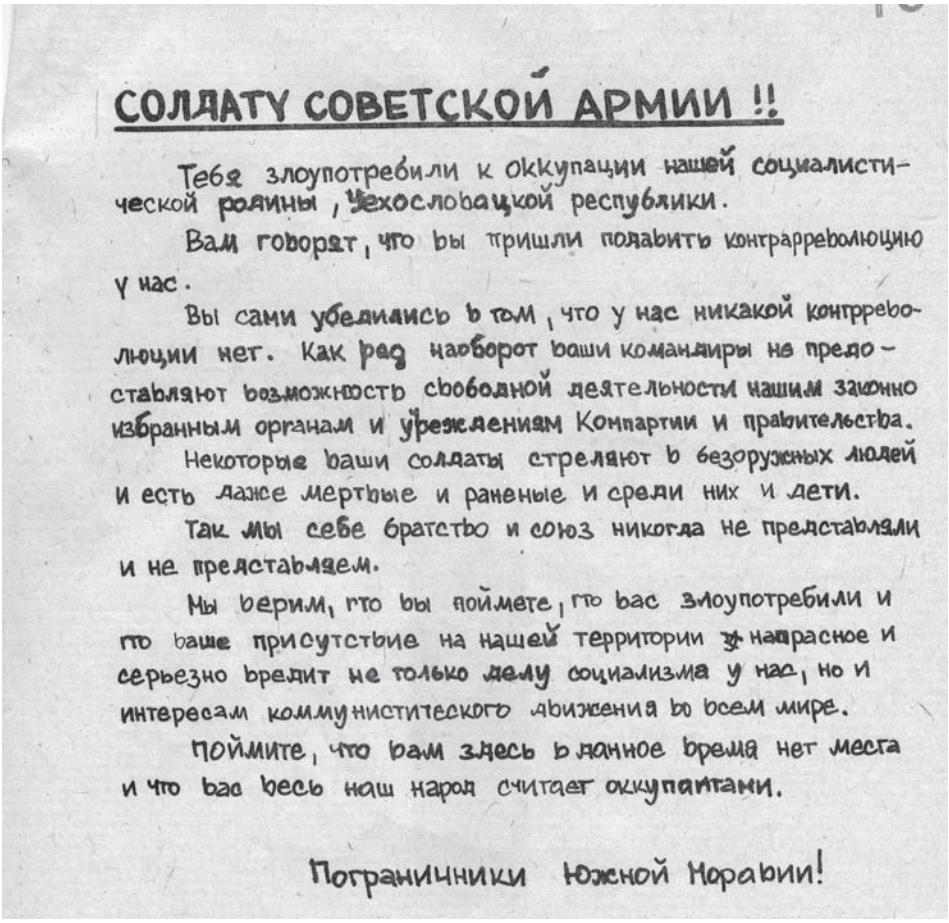
Plně a jednoznačně jsme za naším novým ústředním výborem KSČ zvoleném na XIV. sjezdu KSČ v čele se soudruhem Dubčekem. Naši vládu v čele se soudruhem ing. Černíkem a Národní shromáždění se soudruhem Smrkovským považujeme za jediné zákonodárné a výkonné orgány pro řízení naší společnosti.

Žádáme kategoricky, aby okupační vojska svým odchodem umožnila těmto našim právoplatně zvoleným orgánům řídit život naší společnosti.

My příslušníci Pohraniční stráže střežíme pevně a spolehlivě hranice jižní Moravy. Velitelství spolu se všemi pohraničníky je prodchnuto odhodláním nevydat dobrovolně jižní hranici z našich rukou. Občané v přilehlých obcích a v celé naší vlasti jsou nám vděčni za naše odhodlání. Lidé našich národů nám věří.

Velení brigády děkuje všem pohraničníkům za dosavadní dobré plnění úkolů a věrnost naší vlasti. Držte se!

VELENÍ 4 bps a politické oddělení

СОЛДАТУ СОВЕТСКОЙ АРМИИ !!

Тебя злоупотребили к оккупации нашей социалистической родины, Чехословацкой республики.

Вам говорят, что вы пришли подавить контрреволюцию у нас.

Вы сами убедились в том, что у нас никакой контрреволюции нет. Как раз наоборот ваши командиры не предоставляют возможность свободной деятельности нашим законно избранным органам и учреждениям Компартии и правительства.

Некоторые ваши солдаты стреляют в безоружных людей и есть даже мертвые и раненые и среди них и дети.

Так мы себе братство и союз никогда не представляли и не представляем.

Мы верим, что вы поймете, что вас злоупотребили и что ваше присутствие на нашей территории ~~не~~ напрасное и серьезно вредит не только делу социализма у нас, но и интересам коммунистического движения во всем мире.

Поймите, что вам здесь в данное время нет места и что вас весь наш народ считает оккупантами.

Пограничники Южной Моравии!

Další leták z produkce tiskárny politického oddělení 4. pohraniční brigády.
Zdroj: ABS

„Vojákovi Sovětské armády!
zneužili tě k okupaci naší socialistické vlasti, Československé republiky.
Říkají vám, že jste k nám přišli zabránit kontrarevoluci. Sami jste se přesvědčili,
že u nás žádná kontrarevoluce není […] Pamatujte si, že teď tu pro vás není
místo, a že vás celý náš národ považuje za okupanty.
Pohraničníci jižní Moravy!“

(překlad)

Public relations pro Státní bezpečnost

Bezpečnostní propaganda v letech 1968 – 1971

› **Petr Cajthaml**

Komunistické ministerstvo vnitra a jím řízená Státní bezpečnost byly represivním aparátem, který většinu informací o své činnosti utajoval a nechtěl zveřejňovat. Práce s informacemi určenými veřejnosti však přesto byla důležitou součástí činnosti tohoto rezortu. (Státo) bezpečnostní propaganda byla nedílnou součástí mediálního obrazu komunistického režimu.

Na komunistickou propagandu je možné nahlížet z mnoha pohledů, ta bezpečnostní měla z hlediska obsahu a celkového vyznění dva hlavní směry – pozitivní a negativní. Ta negativní útočila proti oponentům režimu a obhajovala nutnost represí proti relativně širokým vrstvám obyvatelstva; převažovala především v obdobích ohrožení a krize komunistického režimu. V letech stability režimu převažovala propaganda pozitivní, která zdůrazňovala podporu represivního aparátu obyvatelstvem a jeho nezastupitelnou roli ve společnosti.

Tato studie se pokouší analyzovat bezpečnostní propagandu v období Pražského jara 1968 a nastupující normalizace. V této době nese propaganda ministerstva vnitra rysy obou výše nastíněných směrů. Během nástupu reformy zdůrazňovali propagandisté ministerstva vnitra úspěchy vlastní složky a „přirozenost" bezpečnostního aparátu jako nezbytné součásti každého státu. Nástup normalizace znamenal nástup ostré negativní propagandy, která se stala jedním z nástrojů represe poražených reformátorů.

Ve své práci se pokouším popsat hlavní směry bezpečnostní propagandy v jednotlivých fázích daného období a organizační vývoj tiskového aparátu ministerstva vnitra. Pozornost jsem věnoval i personálnímu obsazení pozic hlavních propagandistů. Jen v omezené míře se v této studii věnuji účelovému využívání sdělovacích prostředků pro tzv. aktivní opatření, tedy pro ty operace Státní bezpečnosti, jejichž cílem bylo prosadit vlastní zájmy, či naopak poškodit zájmy protivníka. Tuto důležitou otázku jsem ve svém výzkumu pochopitelně neopominul, vzhledem ke specifičnosti tohoto tématu se však budu problematice aktivních opatření věnovat v samostatné studii, kterou v současné době připravuji.

1 Studie byla odevzdána k redakčnímu zpracování na konci roku 2007. Ve výčtu literatury proto neuvádím práce vydané ve „výročním" roce 2008.

Období Pražského jara a nástupu normalizace je v posledních letech předmětem soustředěného zájmu historiků. Výčet studií týkajících se tohoto tématu by byl velice široký, zde uvádím jen stručný výběr.[1] Zatím nejpodrobněji problematiku roku 1968 v Československu zpracoval Jan Pauer,[2] problematiku vstupu vojsk Varšavské smlouvy ve svých četných studiích zpracoval Antonín Benčík.[3] Nástup nového stranického vedení v roce 1969 zachytil ve své studii Zdeněk Doskočil,[4] nástupu normalizace a roli ozbrojených sil se v poslední době věnoval Jindřich Mádry.[5] Problematika role bezpečnosti a dobové propagandy je zpracována daleko méně.

Základním východiskem mé práce tak byl především základní pramenný výzkum. Klíčové dokumenty týkající se Pražského jara a nástupu normalizace byly zveřejněny v edici Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd *Prameny k dějinám československé krize 1967–1970*; problematiky studie se týká zejména díl připravený Františkem Koudelkou a Jiřím Sukem.[6] Klíčové však byly prameny z provenience ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti, uložené v Archivu bezpečnostních složek (ABS). Důležité byly zejména fondy vedení ministerstva vnitra (sekretariát ministra vnitra a jednotlivých náměstků), tiskových součástí ministerstva (fond IX. správa FMV) a jednotlivých složek Státní bezpečnosti (především fondy II. správa FMV, Zpravodajský odbor FS ZS), přínosné byly také personální spisy příslušníků Státní bezpečnosti. Dalším důležitým archivem byl Národní archiv (NA), především jednotlivé složky jeho rozsáhlého fondu Ústřední výbor KSČ. Nepostradatelným pramenem byl dobový tisk a propagandistická literatura.

Pražské jaro 1968 konfrontovalo propagandistický aparát Státní bezpečnosti s nezvyklou situací. StB přestávala být všemocnou organizací, která se sice občas veřejně chlubí svými úspěchy, avšak o ní samotné se příliš mluvit nesmí, a stává se předmětem tiskových polemik a diskuzí. Jednou z hlavních otázek diskutovaných během Pražského jara se stává problém zločinů spáchaných StB nejen během 50. let, a provázanost pachatelů těchto činů s tehdejším vedením ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti. Stále častěji se ozývaly hlasy zpochybňující smysl existence Státní bezpečnosti jako ideologické politické policie v utvářeném společenském systému „socialismu s lidskou tváří".

2 PAUER, Jan: *Praha 1968: Vpád Varšavské smlouvy: pozadí, plánování, provedení*. Argo, Praha 2004.

3 Výběrově: BENČÍK, Antonín: *Requiem za Pražské jaro: důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. Tempo, Třebíč 1998. Týž: *V osidlech kremelské chobotnice*. Mladá fronta, Praha 2007.

4 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969: anatomie jednoho mocenského zvratu*. Doplněk, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Brno–Praha 2006.

5 MÁDRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1994.

6 KOUDELKA, František, SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968: leden – srpen 1968. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 7*. Doplněk, Brno 1996.

Oproti předchozímu období se zachoval v Archivu bezpečnostních složek dosti značný počet materiálů týkajících se dlouhodobější koncepce činnosti státobezpečnostní propagandy, které měly upravit její podobu pro období konce šedesátých let. Ve všech materiálech se objevují teze o nutnosti sjednotit dosavadní roztříštěnou organizaci propagandistického aparátu StB. Podle nejucelenějšího, avšak nepodepsaného a patrně neschváleného návrhu z poloviny srpna 1967, mělo být namísto dosavadních útvarů v rámci centrály StB pověřených propagační činností (tj. skupiny propagace při vnitřním odboru Hlavní správy StB a pracovní skupiny Studijního ústavu Statisticko-evidenčního odboru MV – dále SEO) vytvořeno samostatné oddělení propagace v rámci SEO, které by řídilo propagandu po linii StB v celostátním měřítku.[7] Krom nerealizovaných organizačních záměrů dokument obsahuje i proponované hlavní směry a cíle propagandy StB na následující období a zásady, jimiž se měla řídit. Otevřeně představovaný úmysl „objektivně informovat veřejnost" je zde deklasován jen na jeden z nástrojů „vyšších cílů" bezpečnostní propagandy: „*O konkrétní činnosti je třeba vyjádřit, že nám nejde jen o informování veřejnosti, ale zejména o zabezpečení účinků na výchovu – tj. o aktivní působení a preventivní ovlivňování veřejnosti na základě poznatků a zkušeností ze státobezpečnostní práce, pohotové reagování na konkrétní situace z hlediska mezinárodních a vnitřních potřeb.*[…]

Třeba vycházet i z toho, že určitý úkol v propagandě nemůže být pokládán za splněný již uskutečněním určité akce, např. uveřejněním článku, filmovým šotem v televizi apod., ale že je třeba vždy hodnotit ohlas této akce, shrnout poznatky a učinit závěry z hlediska další práce. Cílem propagandistické práce Státní bezpečnosti by měla být v prvé řadě preventivní výchova našich občanů k bdělosti, k ochraně státního tajemství a předcházení trestné činnosti. Mimo toho v propagační práci StB třeba spatřovat obecný úkol spočívající v propagování výsledků práce StB, v jejím boji proti rozvědkám hlavního protivníka, a tak upevňovat její postavení ve společnosti." [8]

I v následujícím období měla být propaganda StB prováděna v úzké součinnosti s pracovní skupinou pro kontrapropagandu při ideologickém oddělení ÚV KSČ, oddělením právní propagace při Generální prokuratuře a konsulárním a tiskovým odborem ministerstva zahraničních věcí. Z tematického hlediska se měla propaganda StB ubírat následujícími směry:

„*1. Popularizovat výsledky práce čs. kontrarozvědky z boje s rozvědkami kapitalistických států, zejména USA a NSR.*

a/ Uveřejňovat zakončené případy špionáže a jiné kvalifikované trestné činnosti těchto

7 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. Sekretariát náměstka MV Jaroslava Klímy (dále A 7), inv. j. 347, Návrh na organizaci a zaměření propagační činnosti HS-StB, 18. srpna 1967, nepodepsáno.

8 Tamtéž.

rozvědek, jakož i jejich snahy získávat naše občany pro nepřátelskou činnost, jak na našem území, tak i při jejich pobytu v zahraničí.

b/ Rovněž využívat i nerealizovaných případů špionáže, které mohou být na základě obecných poznatků dokončeny vlastní fantazií.

c/ Seznamovat veřejnost s metodami a praktikami západních kapitalistických rozvědek, s cílem vychovávat široké vrstvy k bdělosti a chránit je před prováděním trestné činnosti.

d/ Seznamovat veřejnost s vhodnými případy zrady osob z období okupace Československa, zejména těch, které jsou ještě v současné době předmětem zájmů nepřátelských rozvědek.

e/ Zveřejňovat poznatky zjištěné Státní bezpečností o nepřátelské činnosti sudetoněmeckých revanšistů.

2/ Podílet se na boji proti infiltraci nepřátelských ideologií a názorů, předkládáním vhodných materiálů a faktů stranickým, státním a jiným institucím.

3/ Podílet se na boji proti nelegální emigraci a zveřejňovat:

a/ Fakta o vrácení čs. emigrantů (uprchlíků) kapitalistickými státy zpět do ČSSR.

b/ Fakta o dobrovolném návratu utečenců do ČSSR na základě jejich zklamání v kapitalistických státech.

c/ Ve spolupráci s odborem aktivních opatření I. správy zveřejňovat fakta o nepřátelské činnosti emigrantských organizací proti ČSSR a o životě čs. emigrantů, kteří v kapitalistických státech neuspěli.

d/ Fakta o těch emigrantech, kteří společensky sice uspěli, ale neustále se cítí v zahraničí cizími, touží po vlasti, po příbuzných, vyhledávají kontakty s čs. občany jedoucími do ciziny, aby udrželi kontakt s domovem.

e/ Vhodné případy čs. utečenců z řad absolventů vysokých škol (zvláště lékařů), dále z řad kulturních i jiných pracovníků, zveřejnit a odsoudit jejich emigraci jako neslučitelnou s povinnostmi, morálkou a hrdostí občana ČSSR.

4. Podílet se na ochraně čs. ekonomiky a státního tajemství zveřejňováním:

a/ Případů nepřátelských akcí a záměrů vůči našim odborníkům, technikům, obchodním expertům, montérům apod. při jejich pobytu v zahraničí.

b/ Poukazovat na nebezpečí a škodlivé důsledky vyplývající z nedodržování režimu ochrany státního, hospodářského a služebního tajemství, zveřejňovat případy úniku státního tajemství v konkrétních objektech.

c/ Zveřejňovat získané poznatky o ochraně státního, hospodářského a služebního tajemství v kapitalistických státech, a tak ukázat našim občanům závažnost tohoto problému.

5/ Zneužívání turistického ruchu

a/ Propagačně využívat případů zneužívání cestovního ruchu, kdy vízoví cizinci se stávají nositeli zájmů cizích rozvědek a kapitalistických ideologií, s cílem vychovávat naše občany k ostražitosti a bdělosti při styku s těmito cizinci a k povinnosti hlásit bezpečnosti podezřelé okolnosti.
b/ Zveřejňovat případy trestné činnosti cizinců na našem území – valutové machinace, spekulace, pašování zboží, převážení osob do zahraničí apod."[9]

Do roku 1968 vstupovala Státní bezpečnost s propagandistickými plány na rozsáhlou kampaň, která měla představit její úspěchy v posledních letech. Na nový rok se československá propaganda připravovala jako na rok velkých výročí. Již v listopadu 1967 si celý komunistický svět připomenul 50. výročí bolševické revoluce v Rusku, KGB (a jím úkolovaná StB) se v této souvislosti připravovala na (kontra) propagandistickou kampaň, která měla odrazit útoky Západu, snažící se narušit důstojný průběh oslav významného komunistického svátku. V roce 1968 byla očekávána velká československá výročí: dvacet let od únorového převratu v roce 1948, třicet let od mnichovské dohody a následné okupace pohraničí nacistickým Německem a padesát let od založení Československa v roce 1918.

Již předchozí rok (1967) svými událostmi naznačil, že v následujícím období se komunistický režim ocitne pod silným tlakem. V červnu roku 1967 proběhl IV. sjezd spisovatelů, který v sobě nesl prvky manifestace rodící se opozice, v říjnu téhož roku demonstrovali na pražských strahovských kolejích vysokoškolští studenti. Státní bezpečnost musela ve své propagandě veřejně reagovat na případy nevyšetřené vraždy amerického židovského aktivisty Charlese Jordana v Praze, emigrace spisovatele Ladislava Mňačka, kampaně ohledně tzv. Manifestu československých spisovatelů (viz dále). Státní bezpečnost, jakožto obhájkyně pevnosti a pravověrnosti komunistického režimu v Československu, se (ze svého hlediska) ocitala pod „zesíleným tlakem Západu a jeho pomahačů" a čím dál tím častěji byla konfrontována s otevřenou kritikou činnosti a opodstatněnosti své existence.

V lednu roku 1968 vypracovali pracovníci vnitřní správy MV další návrh na reorganizaci propagační činnosti v ministerstvu vnitra, který opět počítal s vytvořením koordinačního a organizačního centra propagandy v rezortu, tentokrát v podobě tiskového oddělení při Vnitřní správě MV.[10] Na rozdíl od předchozích návrhů byla zdůrazňována důležitost centralizovanosti ve styku s tiskem – tiskové oddělení mělo

9 Tamtéž.

10 ABS, f. Sekretariát náměstka ministra vnitra Jindřicha Kotala (dále A 5), inv. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968. Ani tento návrh nebyl patrně vedením ministerstva schválen; náměstek ministra plk. Jindřich Kotal, jemuž byl adresován, jej odložil s poznámkou: „*Nutno vyčkat, svolám porady, 23. 3. 1968.*"

být jediným zástupcem ministerstva vnitra při styku se sdělovacími prostředky. Navrhované zřízení tiskového oddělení Ministerstva vnitra ČSSR odpovídalo praxi obvyklé v ostatních československých ministerstvech, která zřídila na základě pokynu předsedy vlády svá oficiální oddělení.[11]

Na počátku roku 1968 viděla Státní bezpečnost jako nejaktuálnější úkoly své propagandy následující zadání:

„– *posilování mezinárodní prestiže ČSSR, přičemž přesvědčivě ukazovat USA a jejich spojence, zejména NSR, jako nepřátele v řadě oblastí (podstatu nepřátelské propagandy, špionáže, emigrace apod.);*

– *po vnitřní linii sledovat jednotlivými opatřeními upevňování autority KSČ, státních orgánů včetně složek ministerstva vnitra a jejich činnosti.*“[12]

Státní bezpečnost si byla do jisté míry vědoma blížící se krize a společenských otřesů a jako jednu z jejích předzvěstí viděla rostoucí kritiku komunistického režimu ze zahraničí i zevnitř státu: „*V poslední době je proti ČSSR vedena ze Západu zesílená nepřátelská propagandistická kampaň s cílem diskreditovat socialistické zřízení v naší republice, oslabovat její mezinárodní postavení a šířit uvnitř státu různé rozpory. Jde o cílevědomou kampaň širšího rámce, jejíž součástí byly v roce 1967 propagandistické akce namířené především proti Sovětskému svazu v souvislosti s 50. výročím Velké říjnové socialistické revoluce. V letošním roce lze předpokládat podstatné zintenzivnění štvavé nepřátelské kampaně proti ČSSR, a to v souvislosti s významnými výročími – 20. výročím Února, 50. výročím republiky, výročí Mnichova apod.*“[13]

Očekávané „nepřátelské propagandě“ se rozhodla Státní bezpečnost aktivně čelit a připravit na období let 1968–1969 rozsáhlou kampaň. V souladu s tím, jak viděla StB své hlavní nepřátele v zahraničních rozvědkách, týkal se prvý okruh připravované kampaně „[…] *špionáže a jiné kvalifikované trestné činnosti rozvědek kapitalistických států a jejich pomahačů*“ s tím, že „*cílem kampaně bude dokazovat, že ČSSR je schopna chránit své zájmy a mařit úklady nepřátel a že nebude pasivně tolerovat útoky proti sobě. Těžiště aktivních opatření bude v rámci propagandy zaměřeno zvláště proti rozvědkám USA a NSR.*“[14]

Hlavním garantem těchto propagandistických akcí měla být československá rozvědka (I. správa MV, respektive její 8. odbor). Prvním příspěvkem do této kampaně mělo být zveřejnění případu přeběhlíka z americké vojenské zpravodajské služby DIA[15] Glena Roy Rohrera, nyní československého agenta s krycím jménem BELL[16]:

11 Tamtéž. Tisková oddělení jednotlivých ministerstev měla být po metodické stránce řízena tiskovým odborem Ministerstva kultury a informací.

12 Tamtéž.

13 Tamtéž.

14 Tamtéž.

15 Defense Intelligence Agency – Služba obranného zpravodajství, zpravodajská služba armády USA.

„Bude to jedna z hlavních akcí proti rozvědce USA. […] *Cílem akce bude ukázat světovému veřejnému mínění, že BELL byl naším spolupracovníkem*[17] *a že tedy ani špionážní služba USA není ušetřena vážných provalů. Tím také demonstrovat i prestiž čs. speciálních služeb a rozdíl v ideové bezzásadovosti speciálních služeb USA.* […] *BELL vystoupí zejména na tiskové konferenci a v sérii televizních, tematicky uspořádaných pořadů s patřičnou gradací. BELLův případ bude rovněž zpracován knižně. Realizace bude probíhat postupně v roce 1968 a vyústí v roce 1969* [18] *k problematice NATO.*"[19]

Dalším příspěvkem rozvědky do „kampaně proti špionáži" měla být blíže neurčená „akce GLOBUS" – *„Půjde o demaskování jednotlivých jmen, jejich krytí zahraniční službou USA a odhalení jejich nepřátelských záměrů."* [20]

I další bod kampaně chtěl využít ceněného agenta rozvědky. V roce 1960 odhalila západoněmecká zpravodajská služba vysoce postaveného československého agenta – sociálně demokratického člena Spolkového sněmu Alfreda Frenzela;[21] ten byl v roce 1966 předán do ČSSR a pracovníci odboru aktivních opatření československé

16 Glen Roy Rohrer (1920–2003) pracoval od roku 1949 jako poddůstojník zpravodajské služby armády USA, naposledy ve funkci vyšetřovatele na detektoru lži v SRN. V roce 1965 z obavy před postihem za řízení v opilosti přeběhl hranice a emigroval do ČSSR. V Československu byl až do roku 1991 využíván čs. rozvědkou a kontrarozvědkou jako jejich agent pod krycími jmény ŘIDIČ a BELL. Více o G. R. Rohrerovi CAJTHAML, Petr: *BELL – příběh zrádce*, in: Securitas imperii 13, ÚDV, Praha 2006, s. 5–36.

17 Tamtéž. Šlo o dezinformační prvek v této kampani; G. R. Rohrer– BELL před svým příchodem do ČSSR spolupracovníkem StB nebyl.

18 Tamtéž. Příprava této propagandistické akce byla po srpnu 1968 zastavena z obavy před možnou protireakcí USA (propagandistickým využitím přeběhlíků z čs. zpravodajské služby). Případ G. R. Rohrera byl v v československých sdělovacích prostředcích (v mírně odlišné podobě) zveřejněn v letech 1976–1977.

19 ABS, f. A 5, i. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968.

20 Realizace akce měla být zahájena v prvním čtvrtletí roku 1968, podklady měla zajistit I. a II. správa MV. Tamtéž.

21 Alfred Frenzel (1899–1968), meziválečný funkcionář německé sociální demokracie v ČSR (1930–1936 člen KSČ), antifašista, během II. světové války sloužil jako kuchař u čs. 311. bombardovací perutě ve Velké Británii, v roce 1946 dobrovolně odešel s rodinou do Bavorska, od roku 1953 poslancem Spolkového sněmu za SPD; mimo jiné byl členem jeho branného výboru. V roce 1956 získán ke spolupráci I. správou MV – jako agent ANNA. V roce 1960 zatčen a odsouzen za špionáž ve prospěch Československa k patnácti letům odnětí svobody, 1966 předán do Československa výměnou za západoněmecké agenty zatčené v NDR. Roku 1967 byl oceněn vyznamenáním Za statečnost. Zemřel v červenci 1968. PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989, díl III*. Themis, Praha 2002, s. 650–662.

rozvědky plánovali zveřejnit jeho příběh jako jeden z velkých úspěchů československých zpravodajských služeb. Jeho propagandistické využití mělo být vedeno třemi směry:

„– *jeho* [Frenzelovo – pozn. aut.] *vystoupení k 30. výročí Mnichova; jako sudetský Němec emigroval před nacisty a účastnil se na antifašistickém boji. Vystoupení bude zaměřeno na nebezpečí revanšismu, militarismu a neonacismu v NSR;*

– *publikace jeho knihy zahrnující jeho životopis, boj s nacismem a jeho pozůstatky, s německým a americkým imperialismem, a zákulisní politiku bonnské vlády za éry Adenauera, kdy byl významným členem Bundestagu a jeho výboru;*

– *vyvrcholení by bylo jeho vystoupení před termínem obnovy NATO – v roce 1969. Jako člen branného výboru v NSR se zúčastnil tajných prací po linii NATO, a proto zná mnoho závažných záměrů. Přesvědčivě bude moci objasnit souvislosti se začleněním a agresivním využitím NSR v paktu NATO.*“[22]

Ani tento případ však nakonec nebyl realizován, neboť Alfred Frenzel před zahájením celé kampaně zemřel.[23]

Jen částečné realizace se dočkal další bod kampaně – akce MANIFEST (odhalení tzv. Manifestu československých spisovatelů),[24] která měla v roce 1968 pokračovat kompromitací Josefa Jostena.[25]

22 ABS, f. A 5, inv. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968.

23 ABS, f. Personální spisy, personální spis Jaromíra Nývlta (1925). Ještě na přelomu 60. a 70. let připravoval odbor aktivních opatření I. správy FMV natočení celovečerního životopisného filmu o A. Frenzelovi. Režisér Vladimír Čech, který patřil mezi osvědčené tvůrce filmů se státobezpečnostní tematikou, zahájil práce na scénáři, film však nakonec z neznámých důvodů realizován nebyl. Jako poradce mu byl určen příslušník odboru aktivních opaření I. správy FMV Jaromír Nývlt – KOLOUCH.

24 ABS, f. A 5, i. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968. Akce měla být realizována v I. čtvrtletí roku 1968, podklady měly poskytnout Hlavní správa StB, Správa vyšetřování MV spolu s I. správou MV. Akce MANIFEST reagovala na falsum historika Ivana Pfaffa, který v roce 1967 zaslal do zahraničí prohlášení (tzv. Manifest československých spisovatelů) podepsané údajně několika stovkami českých intelektuálů. Josef Pejskar text, který protestoval proti omezování svobody slova, otiskl v mnichovském *Českém slově*. Josefu Jostenovi se poté podařilo umístit text prohlášení do několika anglických deníků. Po několika týdnech se ukázalo, že autorem a jediným signatářem údajně masového protestu je Ivan Pfaff. Československé sdělovací prostředky rozpoutaly proti Pejskarovi a Jostenovi ostrou kampaň. Ivan Pfaff byl zatčen Státní bezpečností a vězněn až do jara 1968.

25 Josef Josten, vl. jménem Josef Stein (1915–1985), český novinář, ve 30. letech sportovní redaktor *Lidových novin*, 1940–1945 v exilu – příslušník čs. zahraniční armády ve Francii a Velké Británii, 1947–1948 pracovník tiskového odboru Ministerstva zahraničních věcí ČSR. Od roku 1948 v exilu ve Velké Británii, založil tiskovou agenturu Informační služba svobodného Československa. →

Z dalších témat, namířených údajně proti špionáži, byl častokrát opakovaný návrh na kampaň proti Rádiu Svobodná Evropa (dále RSE). Cílem státobezpečnostní propagandy proti RSE v roce 1968 mělo být *„ovlivňovat v NSR příslušné politické kruhy (hlavně SPD) i skupiny veřejného mínění za neprodloužení provozní licence Svobodné Evropy. Konkrétními fakty ukazovat čs. veřejnosti Svobodnou Evropu jako kompromitovanou službu, jako přežitek studené války, její spojení s americkými špionážními vládními organizacemi, její řízení amerických agentů vysílaných do ČSSR a jiných zemí socialistického tábora."*[26]

Další, již tradiční úkol propagandy StB se týkal traumatického problému československého socialismu – neutuchající emigrace občanů: *„Cílem vedení propagandy v této oblasti bude posilovat národní hrdost, vlastenectví, vytváření prevence proti nelegální emigraci čs. občanů, včetně osvětlování podmínek a možností návratu do vlasti. Cílevědomě ukazovat bezperspektivnost emigrantů, zabývat se postavením politické emigrace, jejím rozkladem, a zveřejňovat fakta o nepřátelské činnosti emigrantských organizací proti ČSSR."*

I k této problematice se chystala československá rozvědka uvolnit případ svého bývalého agenta – dr. Mikuláše Pátka, bývalého československého diplomata. Ten žil od roku 1949 v emigraci a na přelomu 40. a 50. let byl příslušníkem exilové zpravodajské skupiny vedené Jaroslavem Kašparem. V roce 1956 byl získán pod krycími jmény OROVČAN a MIKO ke spolupráci s československou rozvědkou a v roce 1965 byl stažen zpět do Československa. Také jeho případ však byl zveřejněn až po překonání reformního období let 1968–1969.[27]

I v tomto období mělo pokračovat využívání archivních materiálů z doby okupace *„na úseku kontrapropagační činnosti proti neofašismu a revanšismu v NSR,"* pokračovat měla úspěšná výstava „Fašismus – úhlavní nepřítel lidstva"[28] i zveřejňování materiálů o německých okupantech, kteří v současnosti působí v SRN. Blížící se výročí Února 1948 mělo být připomenuto cyklem dokumentárních reportáží, které měli připravit redaktoři časopisu *Československý voják* Dušan Hamšík a Jiří Pražák. Výhledový plán propagandy zahrnoval i nadále průběžné konkretizování v jednotlivých měsíčních plánech propagace.

→ Po srpnové okupaci republiky vojsky Varšavské smlouvy založil v Londýně Výbor pro svobodné Československo.

26 Tamtéž.

27 Pátkův případ byl zveřejněn po roce 1969 formou novinových článků, televizního dokumentu a knihy memoárů. PÁRA, Eduard, NÁPRAVA, Luděk: *Sedmnáct let československým agentem na Západě*. Praha, Naše vojsko 1970.

28 Ke kampaním Státní bezpečnosti, které v 60. letech využívaly nacistických dokumentů více: CAJTHAML, Petr: *Profesionální lháři: aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968*. In: Sborník Archivu Ministerstva vnitra 5/2006, s. 9–41. CAJTHAML, Petr: *Komunistický policista a minulost*. In: Tamtéž, s. 89–106.

Plánovalo se rozšíření dosavadní dvoučlenné skupiny propagace při Vnitřní správě MV (VS MV) na pětičlenné tiskové oddělení tak, že po jednom pracovníku by dodaly I. správa MV (rozvědka) a Hlavní správa StB, třetím novým pracovníkem by měl být některý z příslušníků Vnitřní správy s redaktorskou praxí. Zvažována byla také možnost vyslat „svého" redaktora do Československého rozhlasu a televize.[29]

Vývoj událostí však propracované a dlouhodobě připravované plány předběhl. Dosavadní koncepce práce s médii stále více přestávala odpovídat změněným podmínkám. Mnozí z těch novinářů, kteří v minulosti ochotně pomáhali realizovat propagandu Státní bezpečnosti a ministerstva vnitra, se stali nadšenými příznivci reformního procesu, připomínali chyby StB v minulosti a zpochybňovali i oprávněnost existence Státní bezpečnosti ve stávající podobě.[30]

Činnost Státní bezpečnosti a ministerstva vnitra se stala v průběhu Pražského jara 1968 často diskutovanou otázkou. Státní bezpečnost byla nejviditelnějším vinníkem „deformací režimu", nejzřejmějším rysem jeho totalitní a zločinné podstaty, která se dostávala na veřejnost v podobě přiznání zločinů 50. let a v této podobě byla režimem samým reflektována. Soudobá Státní bezpečnost byla (ať již chtěla nebo ne) značnou částí sdělovacích prostředků (a tím i veřejnosti) považována za přímou pokračovatelku zločinné StB z 50. let, která (jen mírnějšími a omezenějšími prostředky) nadále plnila svoji roli politické policie. Propaganda ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti v období několika měsíců rozkvětu Pražského jara 1968 tak byla (neplánovaně) donucena odpovídat na tyto výtky. Reagovala v podstatě dvěma směry: jednak znevažováním některých tiskových kampaní, a pak distancováním se od „zločinné" Státní bezpečnosti 50. let a zdůrazňováním nepostradatelnosti současné StB jako profesionální zpravodajské služby, kterou potřebuje každý režim.

Ministerstvo vnitra a Státní bezpečnost byly pochopitelně samy zasaženy reformním proudem a před srpnem roku 1968 existoval v MV značný počet příslušníků,

29 ABS, f. A 5, i. j. 998, Návrh na prohloubení propagační a masově výchovné činnosti v MV, 29. ledna 1968.

30 Mezi novináře a sdělovací prostředky, kteří byli v šedesátých letech využíváni ministerstvem vnitra a v roce 1968 se zařadili mezi stoupence reformního procesu, patřili například členové štábu pořadu *Zvědavá kamera* Čs. televize, týdeník *Reportér*, předseda vojenské sekce Československého svazu novinářů Dušan Hamšík a pracovník redakce *Televizních novin* Kamil Winter.

31 ABS, f. Personální spisy, personální spis Stanislava Padrůňka. Stanislav Padrůněk (1923–1991), absolvent Ústřední politické školy KSČ a Filozoficko-historické fakulty UK (obor historie). Příslušníkem SNB od roku 1945, ve 40. a 50. letech zařazen v útvarech Pohraniční stráže a ve stranickém aparátu na ministerstvu vnitra. V letech 1955–1962 náčelníkem Zvláštní správy MV, 1962–1966 vedl studijně-analytickou skupinu ministra vnitra, od roku 1966 byl náčelníkem studijního oddělení VS MV. Po srpnové okupaci internován sovětskými vojsky a unesen na sovětskou vojenskou základnu u východoněmeckých Drážďan. Po svém propuštění na začátku září 1968 byl zbaven funkce I. náměstka ministra vnitra a jmenován zástupcem náčelníka Kriminalistického ústavu →

kteří se sami snažili s nelichotivou pověstí svého rezortu vyrovnat a byli si některých zločinů spáchaných StB vědomi. Návrhy na nápravu pocházely především z okruhu náčelníka studijního oddělení Vnitřní správy MV Stanislava Padrůňka, který se stal 25. června 1968 prvním náměstkem ministra vnitra.[31]

Ministerstvo vnitra a jeho jednotlivé složky připravovaly své akční programy, v nichž se vesměs distancovaly od chyb minulosti a žádaly záruky, aby se tyto chyby nemohly opakovat.[32] Vedení ministerstva i shromáždění jeho jednotlivých příslušníků zveřejňovaly stanoviska, ve kterých se distancovaly od pojetí bezpečnostního aparátu jako politické policie a nástroje politického boje. V polovině března 1968 projednalo vedení MV (i za účasti náčelníků krajských správ SNB) problémy, související s rozpracováním připravovaného Akčního programu ÚV KSČ pro rezort bezpečnosti.

Výsledkem jednání bylo oficiální „Stanovisko vedení ministerstva vnitra k závěrům prosincového a lednového zasedání ÚV KSČ", jehož text byl v přehledu publikován v *Rudém právu*.[33] Vedení ministerstva vnitra se ohrazovalo především proti zprávám o provádění mimořádných bezpečnostních opatření v průběhu zasedání ÚV KSČ v prosinci 1967 a v lednu 1968. V náznacích byla zmíněna ochota přijmout svůj díl odpovědnosti za minulé chyby a byly definovány úkoly bezpečnostního aparátu; v případě StB to mělo být *„zajištění bezpečnosti naší republiky proti zahraničním nepřátelům a jejich domácím pomahačům."*[34]

Ještě dále šla rezoluce, která vznikla během shromáždění komunistů na Hlavní správě Státní bezpečnosti. Ti ve svém prohlášení kritizovali některé zásahy bezpečnosti v nedávném období: *„Komunisté na Hlavní správě Státní bezpečnosti dále žádají, aby byla zjištěna odpovědnost těch lidí, kteří dávali pokyny a organizovali provádění neoprávněnosti zákroků proti poctivým občanům republiky, a to bez ohledu na to, jaké funkce zastávali nebo zastávají ve státních, stranických či jiných orgánech."*[35]

Samotní příslušníci StB se od pojetí své složky jako režimní politické policie distancovali ještě více: *„Komunisté na Hlavní správě Státní bezpečnosti jsou přesvědčeni, že Akční program strany stanoví jejich úkoly tak, aby prostředky a celková činnost Hlavní správy Státní bezpečnosti směřovala proti nepřátelským rozvědkám a zahraničním nepřátelským centrům."*[36]

→ HS VB. V září 1969 zproštěn výkonu služby, v červnu následujícího roku zbaven hodnosti a vyznamenání, a následně propuštěn. V roce 1990 působil jako poradce ministra vnitra.

32 O vývoji ministerstva vnitra v roce 1968: KOUDELKA, František, SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara 1968: leden – srpen 1968. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 7*. Doplněk, Brno 1996.

33 Dokument publikován in: KOUDELKA, SUK,: c. d., s. 53–54, *Rudé právo* 15. března 1968.

34 Tamtéž. V definici chybí doposud obvyklé odkazy na boj proti třídním nepřátelům.

35 Tamtéž, s. 50–51, *Rudé právo* 14. března 1968. Citovanou pasáží se komunisté z HS StB distancovali od zákroku bezpečnosti proti studentské demonstraci 31. října 1967.

36 Tamtéž.

V konečném Akčním programu ÚV KSČ byl definován rozchod s dřívějším pojetím Státní bezpečnosti ještě otevřeněji: *„Státní bezpečnost musí mít takové postavení, organizační strukturu, početní stav, vybavení, metody činnosti i kvalifikaci, které odpovídají jejímu zaměření na ochranu státu proti činnosti nepřátelských center ze zahraničí. Každý občan, který se neprovinil v tomto směru, musí s jistotou vědět, že jeho politické přesvědčení a názory, jeho osobní vyznání a činnost nemohou být předmětem pozornosti orgánů Státní bezpečnosti. Strana jasně prohlašuje, že tento aparát nesmí být zaměřován a používán k řešení vnitropolitických otázek a rozporů socialistické společnosti.“* [37]

Získání veřejné podpory pro rezort ministerstva vnitra bylo také jedním z cílů nového ministra vnitra Josefa Pavla,[38] který se chtěl i tímto způsobem odlišit od dřívější praxe, a svým způsobem práce se sdělovacími prostředky se o to také pokoušel, byť často narážel na odpor konzervativnějších představitelů StB. Dle jeho slov z května 1968: *„Protože pověst některých mých předchůdců, jako Kopřivy, Bacílka a Baráka byla velmi špatná a veřejnost se dívá na ministerstvo vnitra a na ministra ze starých, smutných zkušeností, rozhodl jsem se, že nejdříve seznámím veřejnost se svými úmysly, a to prostřednictvím tisku, rozhlasu, televize a filmu. Sledoval jsem tím především to, abych získal pro rezort důvěru veřejnosti, jako základní předpoklad jakékoliv tvořivé práce.“* [39]

Přiznání si odpovědnosti a přistoupení k „sebekritice“ bezpečnostních složek pochopitelně nebylo názorem všech příslušníků SNB, značná část brala medializaci činnosti své složky jako pokus o její ochromení a paralyzaci. I většina těch příslušníků StB, která se původně chtěla od nelichotivé minulosti své složky distancovat, se postupně pod vlivem celospolečenské kritiky Státní bezpečnosti odkláněla od svých původních názorů. Bylo si toho vědomo i nové „reformní“ vedení ministerstva vnitra. Názorně to ilustruje studie, vypracovaná pracovníky studijního oddělení MV pro nového ministra Josefa Pavla:

37 *Rok šedesátý osmý v dokumentech ÚV KSČ*. Svoboda, Praha 1969, s. 124. Akční program KSČ, 5. dubna 1968.

38 Josef Pavel (1908–1973) člen KSČ od roku 1932, 1935–1937 studium Mezinárodní leninské školy v Moskvě, 1937–1939 bojoval v interbrigádách ve Španělsku, 1939–1943 internován ve Francii a v Anglii, 1943–1945 v čs. jednotce na Západě. 1945–1947 tajemník KV KSČ v Ústí n. L. a v Plzni, od roku 1947 vedoucí branně-bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, v únoru 1948 řídil štáb Lidových milicí. V letech 1949–1950 působil jako velitel Pohraniční stráže a jako náměstek ministra vnitra. V únoru 1951 byl z politických důvodů zatčen. V prosinci 1953 odsouzen za trestný čin velezrady k dvaceti pěti letům vězení, v říjnu 1955 stranicky i občansky rehabilitován. Odmítl nabídku práce v aparátu ÚV KSČ, pracoval jako pracovník zahraničního oddělení Čs. svazu tělesné výchovy. Od dubna do srpna 1968 ministr vnitra, v roce 1970 opět vyloučen z KSČ.

39 KOUDELKA, SUK: c. d., s. 123–124, Dopis ministra vnitra Pavla I. tajemníkovi ÚV KSČ Dubčekovi, jímž ho informuje o těžkostech při své práci a žádá o uvolnění z funkce, 20. května 1968.

„Názory ‚progresivistů' i ‚konzervativistů' se sbližovaly. Řada událostí signalizovala, že situace není zcela ztracena. Zesilovala naděje, budou-li táhnout za jeden provaz, mohou si zachovat práci, na niž si zvykli, nebudou nuceni zapracovávat se v novém zaměstnání u VB, nebo dokonce v civilu. Velmi silně na ně doléhalo veřejné mínění, které vůči StB bylo naprosto odmítavé. Zjišťovaly se těžkosti v civilních pracovištích, které prožívají příslušníci StB, kteří již dříve odešli. Realistické úvahy je vedly k poznání, že by se neměli rozloučit se všemi výhodami, jež pro ně z pracovního zařazení u StB vyplývají. Psychóza dočasné deprese se pozvolna přeměňovala v ofenzivní úsilí za zachování státobezpečnostní práce v podstatě v dřívějším pojetí s tím, že bude oproštěna jen od hrubého porušování zákonnosti." [40]

Tiskový aparát ministerstva vnitra a jeho složek tak musel plnit dva úkoly: jednak se od Státní bezpečnosti distancovat, jak to požadoval nový ministr Josef Pavel a někteří jeho náměstci, jednak StB obhájit, jak žádali představitelé jednotlivých součástí StB, zaštítění novým náměstkem ministra vnitra pro Státní bezpečnost Viliamem Šalgovičem.[41]

„Tváří", zastupující rezort ministerstva vnitra na veřejnosti v průběhu Pražského jara 1968, se stal neoficiální tiskový mluvčí rezortu – funkčním zařazením tiskový tajemník MV kpt. František Dubský[42], který dosud pracoval jako náčelník jednoho z oddělení 15. (analytického) odboru II. správy MV. Do funkce ho již v březnu roku 1968 navrhl dlouholetý první náměstek ministra vnitra a náčelník Hlavní správy StB Jaroslav Klíma.[43] Nový „tiskový mluvčí" navrhl krátce po svém jmenování zřídit tiskové oddělení MV, jehož náčelníkem by byl tiskový tajemník ministerstva vnitra. Tiskový tajemník MV se dle představ reformátorů měl stát jakýmsi veřejným mluvčím tohoto

40 KOUDELKA, SUK: c. d., s. 152–157, Zpráva o morálně politickém stavu některých útvarů StB, červen 1968 (Zpráva pracovníků studijního oddělení a sekretariátu ministra o názorech a postojích některých funkcionářů StB, zpracovaná na základě průzkumu nařízeného ministrem vnitra Josefem Pavlem).

41 Viliam Šalgovič (1919–1990), původním povoláním typograf, 1945–1951 zpravodajský důstojník čs. armády, 1946–1948 poslanec SNR, 1948–1954 poslanec NS, 1950–1962 a 1975–1989 člen ÚV KSS, 1962–1968 a 1970–1975 předseda Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ. Od 1. června do 10. září 1968 náměstkem MV pro Státní bezpečnost (do funkce byl jmenován proti vůli ministra vnitra Pavla); v srpnu 1968 aktivně pomáhal okupačním armádám Varšavské smlouvy. 1975–1989 předseda SNR. V únoru 1990 spáchal sebevraždu.

42 ABS, f. Personální spisy, personální spis Františka Dubského. František Dubský (1928), původním povoláním květinář, v prvé polovině padesátých let voják z povolání. Od roku 1955 pracoval ve stranickém aparátu, v roce 1965 přijat k MV a zařazen do analytického odboru II. správy MV jako odborník na ideologickou diverzi. Z SNB byl propuštěn k 30. listopadu 1969 pro „nesprávná stanoviska", jež zastával v srpnu 1968. Poté až do roku 1975 pracoval jako redaktor časopisu FMV *Signál*.

43 ABS, f. Personální spisy, personální spis Jaroslava Klímy. Jaroslav Klíma (1921), původním povoláním knihař, příslušník SNB od června 1945. Prošel nejrůznějšími velitelskými funkcemi →

silového rezortu. Kromě toho, že měl realizovat požadavky jednotlivých součástí MV na publikační činnost, měl organizovat tiskové konference ministerstva vnitra a reagovat na kritiku činnosti orgánů MV.[44]

„Zadání" toho, co měl plnit tiskový tajemník ministerstva vnitra, však bylo více. Nové vedení ministerstva od něj očekávalo, že bude vysvětlovat obyvatelstvu novou koncepci bezpečnostního rezortu a do jisté míry pomůže novému ministrovi a jeho spojencům v jeho sporu s konzervativním proudem StB. Na druhou stranu samotní příslušníci StB od „svého" tiskového tajemníka, jako od příslušníka Státní bezpečnosti, očekávali především obranu své vlastní složky před novinářskými útoky. František Dubský se patrně pokoušel splnit obě zadání najednou. Podílel se na populárních vystoupeních reformního ministra Josefa Pavla a pokoušel se vystupovat i v médiích *„na obranu složek MV, proti útokům tisku na bezpečnost"*.[45] Přesto s ním značná část příslušníků StB nebyla spokojena a připadal jim v této snaze málo důsledný: *„Kritizován je i tiskový mluvčí MV, že aktivně nevystupuje při odmítání výpadů proti StB, že neobratně využívá dostupných argumentů (přitom je pravda, že tiskový mluvčí je příslušníkem StB a byl do funkce ustaven starým vedením před příchodem ministra, a pracuje s podklady, které mu součásti StB dávají k dispozici).*"[46]

Ve sdělovacích prostředcích se objevovalo značné množství informací o práci Státní bezpečnosti, ať již její práci skandalizovaly, či ji naopak obhajovaly. Původci podkladů pro tyto články byli často sami příslušníci SNB, kteří jednali s úmyslem svoji složku od nelichotivého dědictví radikálně očistit, nebo naopak obhajovat její dosavadní podobu a pravomoci svých útvarů. Nový ministr vnitra Josef Pavel proto vydal rozkaz, v němž připomenul příslušníkům SNB a Sboru nápravné výchovy (SNV) dodržování povinnosti mlčenlivosti a nařídil všem náčelníkům součástí ministerstva vnitra:

„[…] *zabezpečit, aby pracovníkům tisku a ostatních hromadných informačních prostředků byly poskytovány informace, pokud mají povahu státního tajemství (sdělení poznatků z operativní činnosti, umožnit nahlížení do archivních materiálů apod.) po*

→ v StB; 1953–1955 náčelník KS MV Karlovy Vary, 1958–1961 zástupce náčelníka KS MV Praha, 1961–1962 zástupce náčelníka I. správy MV, od 29. října 1962 do 29. května 1968 I. náměstek MV, od roku 1965 zároveň náčelníkem HS StB. V průběhu Pražského jara 1968 odmítl pracovat pro nové vedení MV. V srpnu 1968 spolupracoval s okupačními vojsky, poté na něj byl vydán zatykač, před kterým uprchl do NDR. V letech 1969–1973 působil jako představitel FMV ČSSR v NDR, poté (do odchodu do důchodu v roce 1976) konzultantem federálního ministra vnitra. CAJTHAML, Petr: *Jaroslav Klíma: Strážce zákona s cejchem vlastizrádce*. In: Paměť a dějiny č. 1, 2007, s. 170–174.

44 ABS, f. IX. správa FMV (dále IX. S), inv. j. 465, Návrh na zřízení tiskového oddělení FMV a náplň práce jednotlivých pracovníků.

45 ABS, f. Personální spisy, personální spis Františka Dubského, Služební hodnocení podle RMV 45/69.

46 KOUDELKA, SUK: c. d., s. 152–157.

konzultaci nebo prostřednictvím tiskového tajemníka ministerstva vnitra (sekretariátu ministra vnitra).“ [47]

Tento na prvý pohled neliberální a omezující příkaz sledoval ve skutečnosti, vedle snahy zabránit rostoucí anarchii, především cíl zachovat si kontrolu nad informačním tokem směřujícím z ministerstva k veřejnosti a zabránit konzervativcům (hlavně ve Státní bezpečnosti), aby realizovali vlastní – na vedení rezortu nezávislou – mediální politiku.

O tom, že tyto obavy nebyly neodůvodněné, svědčí aktivity vzešlé z okruhu nového, ministrem Pavlem nechtěného, náměstka pro Státní bezpečnost Viliama Šalgoviče, který se snažil řešit problematiku práce s tiskem samostatně a jistým způsobem ministra vnitra „obejít“. Dne 11. června 1968 na Šalgovičem svolané poradě bylo uloženo náčelníkům jednotlivých součástí StB rozpracovat návrhy na zřízení samostatné tiskové skupiny Státní bezpečnosti. V Archivu bezpečnostních složek se zachoval návrh vedení VI. správy MV (operativní techniky), v němž její náčelník plk. Jan Bokr doporučuje za tiskového tajemníka příslušníka své správy kpt. Miroslava Žarnovičana.[48] Ten byl pravděpodobně autorem návrhu koncepce činnosti tiskové skupiny Státní bezpečnosti,[49] která byla do značné míry reakcí na kritiku StB, stupňující se s rozvíjejícím se Pražským jarem, a odmítnutím další demokratizace:

„Útoky, které měly svoje opodstatnění a oprávnění, protože poukazovaly na deformace (pramenící z nezákonných metod vyhledávání, vyšetřování a zacházení s odsouzenými), byly vystřídané útoky na metody a prostředky kontrarozvědné práce, které – stejně jako tomu je ve většině případů v zemích socialistického tábora – se pohybují na okraji nezákonnosti a porušování základních zákonů těchto států, které jsou mlčky trpěné a bez kterých nemůže ve světě moderní techniky existovat rozvědná ani kontrarozvědná práce. Tyto útoky, při nedokonalosti našeho dosavadního právního zakotvení pracovních metod, vyvolaly takovou situaci, že se muselo z převážné části přestat pracovat i na takových úkolech, které nejsou v žádném rozporu s akčním

47 ABS, Rozkaz ministra vnitra č. 27/1968 z 4. června 1968 „Dodržování povinnosti mlčenlivosti příslušníků SNB a SNV“.

48 ABS, f. Personální spisy, personální spis Miroslava Žarnovičana. Miroslav Žarnovičan (1930), původním povoláním tiskař, příslušník SNB od roku 1957, odborník na grafickou expertizu ve Správě operativní techniky. V roce 1968 byl dán k dispozici náčelníkovi VI. správy MV Janu Bokrovi „*k obhajování zpravodajské techniky proti útokům ve sdělovacích prostředcích*“ a registroval „provaly“ nasazení zpravodajské techniky (především odposlechů). V letech 1969–1971 pracoval v odboru organizace a řízení MV ČSR, 1971–1972 zařazen v tiskovém odboru sekretariátu FMV jako šéfredaktor časopisu *Signál*. V listopadu 1972 byl propuštěn, neboť se „*dopustil jednání, které bylo v přímém rozporu s morálními požadavky kladenými na příslušníka SNB*“.

49 ABS, f. A 7, inv. j. 596, Obsazení funkce tiskového tajemníka StB – návrh, 20. června 1968.

50 Tamtéž.

programem strany a s programovým prohlášením nové vlády, tj. v boji proti vnějšímu nepříteli a jeho pomahačům z řad našich občanů.“ [50]

Konfrontace s veřejnou kritikou připomněla Státní bezpečnosti její faktické nelegální postavení v rámci československého právního systému a to, že příslušníci StB při své práci vědomě porušovali celou řadu platných zákonů. Součástí odůvodnění návrhu na vznik tiskové skupiny StB byl i útok proti „některým negativním jevům“ provázejícím Pražské jaro 1968: „*Kromě toho zmíněná situace způsobila i to, že se vytvořily předpoklady, aby beztrestně – bez odkrytí pravé tváře – se na demokratizačním procese přiživily i takové živly, které v minulosti byly právoplatně odsouzené, protože skutečně pracovaly proti republice s plným vědomím a úmyslem ji poškodit. Do této skupiny se zařadily také osoby, které se dopustily kriminálních trestních činů a chtějí využít situace a získat pro své osobní cíle materiální, politický a jiný morální kapitál.*” [51]

Žarnovičanova doporučení (která vyjadřovala názor značné části představitelů Státní bezpečnosti) byla de facto odmítnutím omezení, která se snažil reformní proces (reprezentovaný novým ministrem vnitra Josefem Pavlem a jeho stoupenci) vnutit StB, a obhajobou její dosavadní podoby a především dosavadních pravomocí:

„*Pravda je taková, že vytvoření tiskového odboru ministerstva vnitra si vynutila situace, kdy se komunisté nemohli dívat na vyložené ničení aparátu ministerstva vnitra v období bezvládí na tomto ministerstvu. V tomto mezidobí aktivně na svoji obranu pracovala jen Správa vyšetřování StB. Ani v dalším období se nepodařilo zorganizovat tiskovou složku ministerstva vnitra natolik, aby byla schopná plně koordinovat všechny akce na obranu těch složek a metod práce, které, i když nejsou plně v souladu se současnými zákonnými normami, jsou bezpodmínečně nutné pro plynulost a kontinuitu rozvědné a kontrarozvědné práce. Je to způsobené příliš širokou problematikou, která spadá do kompetence ministerstva vnitra a tím, že organizační struktura na ministerstvu je taková, že každá složka MV pracuje na svém úseku, není centralizovaná, a proto není schopná čelit soustředěným útokům na problematiku práce kontrarozvědky a rozvědky.*

Jinými slovy to znamená, že ani současný stav, když byla při vedení ministerstva vnitra vytvořena tisková skupina, není úplně vyhovující, protože nestačí vytvořit si cílevědomou koncepci a protože jednotlivé složky ztratily možnost, po dohodě na společném postupu, vstupovat do styku s veřejnými komunikačními prostředky,[52] *a tak obhajovat předpoklady pro svoji další práci, nehledíc už na to, že nemohou odrážet útoky k jednotlivým případům, protože dokumentace jednotlivých případů je rozptýlená po jednotlivých pracovištích.*“ [53]

Vlastní podstatou Žarnovičanovy zprávy byl návrh na vytvoření samostatné tiskové skupiny Státní bezpečnosti: „*Navrhovaná tisková skupina by měla soustředit ve*

51 Tamtéž.

52 Tato pasáž je reakcí na Rozkaz ministra vnitra č. 27/1968 z 4. června 1968 „Dodržování povinnosti mlčenlivosti příslušníků SNB a SNV“ (viz výše).

53 Tamtéž.

svém středu zástupce jednotlivých problematik, které spadají anebo budou spadat do pravomoci náměstka ministra vnitra pro Státní bezpečnost. To znamená, že by se tu měli soustředit odborně i novinářsky zdatní pracovníci z problematik:

I. [rozvědka], *II.* [kontrarozvědka], *III.* [vojenská kontrarozvědka], *V.* [Správa ochrany stranických a ústavních činitelů], *VI.* [Správa operativní techniky] *a VII.* [Správa spojení] *správy MV, které by obhajovaly své problematiky podle pokynů náčelníků svých správ. Vedoucím této tiskové skupiny by měl být tiskový tajemník náměstka ministra vnitra pro Státní bezpečnost, který by byl současně oprávněný, po dohodě s tiskovým odborem soudruha ministra, tlumočit všechny potřebné informace veřejnosti a veřejným sdělovacím prostředkům.*" [54]

V textu je sice zmiňována plánovaná koordinace s tiskovými orgány ministerstva, ale s tiskovou skupinou se počítalo jako se základem zcela samostatného orgánu:

„*Tato tisková skupina by byla plně konstituována a konsolidována i v tom případě, že by se vytvořila Správa zpravodajských služeb*[55] *anebo podobný celek, který bude postaven na úroveň samostatného rezortu.*" [56]

V době zesíleného tlaku patřilo mezi hlavní cíle Státní bezpečnosti dosažení její vlastní legalizace. Ozbrojená složka, která sama definovala jako jeden ze svých hlavních cílů napomáhat dodržování zákonnosti, ve skutečnosti sama fungovala nezákonně, a byla s tím po zrušení cenzury často konfrontována. Mnoho úkolů v tomto směru se proto našlo i pro propagandu:

„*Do té doby, než dojde k reorganizaci a než dojde k vypracování příslušných zákonů, včetně nové československé ústavy, by tato tisková skupina kromě výše uvedených úkolů měla také za poslání vytvářet svojí činností takové psychologické a názorové předpoklady v československé veřejnosti, aby se vládě podařilo v Národním shromáždění docílit kodifikování takových zákonných norem, které by v co nejširší míře umožnily využívat všech zpravodajských prostředků, aby byl boj proti vnějším nepřátelům republiky a jejich domácím pomahačům co nejúspěšnější, a aby se daly použít všechny dostupné a účinné operativní a technické prostředky, které zpravodajská a kontrarozvědná služba k dispozici má a které v budoucnosti vyvine.*"

Konkrétní činnost tiskové skupiny StB se měla podle plánů vypracovaných v podmínkách rozvíjejícího se Pražského jara 1968 ubírat těmito směry:

„*1/ V plnění požadavků tiskové skupiny s. ministra vnitra, v získávání podkladů pro prověřování poznatků, vypracovávání zpráv apod. pro dobrý chod tiskové skupiny ministra vnitra.*

54 Tamtéž.

55 V roce 1968 bylo plánováno vyčlenění zpravodajských služeb z působnosti ministerstva vnitra a jejich začlenění do formálně samostatné Ústřední správy zpravodajských služeb, která by byla podřízena předsedovi vlády. Tyto plány byly odrazem snah zbavit nového ministra vnitra Josefa Pavla vlivu na Státní bezpečnost. KOUDELKA, SUK: c. d., s. 19.

56 Tamtéž.

2/ Zpracovávat takové případy, které by bylo možné uveřejnit, aby byla veřejnost získána pro oprávněnost práce spadající do rezortu s. náměstka Šalgoviče.
3/ Vypracovávat takové materiály a dělat takové akce, které by vedly poctivé občany republiky k iniciativní ochraně zájmů státu, státního tajemství apod., k ostražitosti veřejnosti před vnějšími nepřáteli a jejich vnitřními pomahači.
4/ Plnit část dezinformačních úkolů proti nepřátelským rozvědčíkům na našem území, a to po důkladné konzultaci s náčelníky jednotlivých správ." [57]

Citované propagandistické záměry ministerstva vnitra a Státní bezpečnosti odrážejí do značné míry měnící se roli těchto složek v reformující se společnosti doby Pražského jara a reflektují „pocit ohrožení", který pociťovala Státní bezpečnost. S postupujícím přerůstáním „vlažného" Pražského jara 1968 v (politicky) „horké" léto se koncepce a cíle reformního vedení ministerstva stále více rozcházely s cíly a plány Státní bezpečnosti, jež zůstávala centrem konzervativních sil. Spor mezi „progresivisty" a „konzervativci" v bezpečnostních složkách v předsrpnovém období nepronikl ve větší míře na veřejnost, rozdílnost koncepce byla postřehnutelná spíše v nejrůznějších interních koncepčních dokumentech. Spor o podobu a cíle rezortní propagandy byl jen jedním z odrazů vývoje v ministerstvu vnitra a Státní bezpečnosti.

Okupace Československa armádami pěti států Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 zastavila „ofenzivu" progresivních sil. Jeden z největších „progresivistů" – první náměstek ministra vnitra Stanislav Padrůněk – se pokusil řídit odpor při obsazování centrály ministerstva vnitra v Praze-Letné okupanty. Byl však spolu s osobním tajemníkem ministra vnitra Jiřím Hoškem internován – nejprve v budově MV v Praze na Letné, později na sovětské vojenské základně v NDR. Do Československa byli oba propuštěni až počátkem září 1968 a do svých funkcí se již nevrátili vůbec. Samotný ministr vnitra Josef Pavel sice díky varování internaci unikl, kvůli nátlaku okupantů a výsledkům moskevských rozhovorů byl však donucen podat demisi.

Většina složek a příslušníků ministerstva vnitra sice okupaci nepodpořila, okupantům se ale dostalo účinné pomoci od některých domácích pomahačů, mezi nimiž nechyběli ani vysocí představitelé Státní bezpečnosti, v jejichž čele stál náměstek ministra vnitra pro StB Viliam Šalgovič. Do jeho „týmu" dále patřil především zástupce náčelníka II. správy HS StB Josef Ripl, náčelník Krajské správy StB Praha Bohumil Molnár a bývalý I. náměstek ministra vnitra a náčelník HS StB Jaroslav Klíma.[58]

Okupace odstartovala, kromě zápasu o mocenské pozice v samotném rezortu vnitra, i propagandistickou ofenzivu, s cílem vysvětlit okupaci jako „bratrskou pomoc" a získat veřejnou podporu pro ty mocenské elity, které nahradí zdiskreditované „reformisty".

57 Tamtéž.

58 KOUDELKA, SUK: c. d., s. 20–25.

Již v prvních dnech po vstupu vojsk Varšavské smlouvy začal svoji pozdější kariéru šéfa propagandy ministerstva vnitra bývalý cenzor pplk. Jan Kovář.[59] Ten byl sice ze služeb ministerstva 2. července 1968 propuštěn a pobýval převážně mimo Prahu, ale po 21. srpnu se do Prahy vrátil a začlenil se do skupiny kolaborantů,[60] kteří se proti obecnému proudu pokoušeli propagovat názory okupantů. Kovářova skupina se zapojila do distribuce tzv. *Zpráv* (časopis vydávaný okupačními vojsky) a tzv. *Bílé knihy*[61] a rozmnožovala další, tehdy ilegální kolaborantské tiskoviny.

Šalgovičův pokus o puč na ministerstvu vnitra skončil neúspěchem. Reformní ministr vnitra Josef Pavel a jeho nejbližší spolupracovníci byli sice donuceni odejít, nový ministr vnitra Jan Pelnář[62] však nepatřil – hlavně v prvých měsících své činnosti – mezi otevřené kolaboranty. Nepotvrdil uzurpátory moci z řad pučistů v srpnu 1968 do nárokovaných funkcí, a naopak v září 1968 pověřil Inspekci ministra vnitra objasněním srpnových událostí ve svém rezortu. Ta ve spolupráci s mezirezortní komisí zpočátku prošetřovala i ty příslušníky MV, kteří se podíleli na přípravě okupace.

59 ABS, f. Personální spisy, personální spis Jana Kováře. Jan Kovář (1927), původním povoláním strojní zámečník, k SNB nastoupil v roce 1949, do roku 1955 působil v politických funkcích v útvarech Pohraniční stráže a Veřejné bezpečnosti. Od 1. června 1955 působil jako zástupce náčelníka Hlavní správy tiskového dozoru (cenzury). Po reorganizaci byl k 31. květnu 1967 propuštěn ze služebního poměru příslušníka SNB a dále pracoval jako civilní zaměstnanec na pozici náměstka předsedy nástupnické organizace – Hlavní publikační správy. Po zrušení cenzury v roce 1968 byl 2. července 1968 propuštěn bez nároku na další služební zařazení. K MV znovu přijat 16. prosince 1968 jako studijní pracovník v sekretariátu ministra bez bližšího konkrétního zařazení. 1. května 1969 tiskový tajemník sekretariátu MV, 1. června 1970 náčelník tiskového odboru FMV. V roce 1980 přemístěn do „činné zálohy" do Federálního úřadu pro tisk a informace. V roce 1983 odešel do důchodu.

60 Tamtéž. Doplněk k dotazníku MV. Jan Kovář sám mezi své spolupracovníky jmenoval Eduarda Kováříka (bývalého vedoucího Ústřední publikační správy), Jiřího Purše, pozdějšího ředitele Československé televize Jana Zelenku, normalizačního ministra zahraničních věcí Bohuslava Chňoupka, šéfa Ústřední správy spojů Karla Hoffmanna, dlouholetého příslušníka StB Oldřicha Piláta a Miroslava Brůžka.

61 Tzv. *Bílá kniha o Československu – K událostem v Československu: Fakta, dokumenty, svědectví tisku a očitých svědků*. Moskva 1968, Tisková skupina sovětských žurnalistů 1968. Publikace vyšla zároveň v ruské verzi (*K sobytijam v Čechoslovakii: Fakta, dokumenty, svideteľstva pressy i očevidcev*. Moskva, Press-gruppa sovetskich žurnalistov 1968). Kniha byla šířena okupačními vojsky a domácími kolaboranty a byla prvým pokusem „vysvětlit" okupaci jako přátelskou pomoc československému lidu v záchraně socialismu.

62 Jan Pelnář (1911–1982), komunistický politik, 1954–1971 člen ÚV KSČ, 1954–1968 předseda Západočeského krajského národního výboru, od 31. srpna 1968 do 28. ledna 1970 ministr vnitra (od 1. ledna 1969 federální). V letech 1970–1971 úřadující místopředseda Ústředního výboru Národní fronty ČSR.

Obhajoba okupace a „odhalování záměrů pravice“ probíhaly takřka až do konce roku 1968 spíše nelegálními či pololegálními cestami, bez přímého (tedy oficiálního) zapojení StB.

Jako příklad může sloužit pokus o vydání dezinformační brožury *Politik dvojí tváře*, která měla zdiskreditovat čelného politika Pražského jara a na přelomu let 1968/1969 kandidáta na funkci předsedy Federálního shromáždění Josefa Smrkovského.[63] Za touto akcí stáli organizátoři budoucí kampaně proti „pravicovému nebezpečí“.

Josef Smrkovský byl až do posledních dnů roku 1968 jedním z ústavně nejvýše postavených činitelů Československa – předsedou Národního shromáždění. Od počátku roku 1969 byl v souvislosti s federalizací tento orgán nahrazen novým parlamentem – Federálním shromážděním – a očekávalo se, že předseda dosavadního parlamentu se stane jeho předsedou. Právě souboj o křeslo předsedy parlamentu se stal (od srpnových dnů) prvním zřejmým pokusem o odstavení reformních politiků z vedoucích funkcí. Nastupující normalizátoři se ještě neodvážili veřejně vystoupit s později obvyklou demagogií o revizionistech a pravičácích, a tak se celý spor oficiálně odehrál v rovině rozdělení vrcholných státních funkcí mezi Čechy a Slováky. Josef Smrkovský byl tedy nakonec zbaven funkce předsedy parlamentu s poukazem, že podle údajné „federalizační proporční dohody“ příslušelo jeho křeslo představiteli slovenského národa. Spor sice skončil jistým kompromisem, když byl koncem ledna 1969 zvolen předsedou Federálního shomáždění slovenský komunistický politik Peter Colotka a dosavadní předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský byl zvolen jeho místopředsedou a předsedou Sněmovny lidu. Snaha o rozšíření pomlouvačné brožury *Politik dvojí tváře* přesto naznačovala, jakých nástrojů a metod budou příští normalizátoři používat v přesvědčování veřejnosti o oprávněnosti svých cílů.

Pokus o vytištění a rozšíření pomlouvačné brožury proti jednomu z hlavních představitelů Pražského jara, ač v jeho pozadí stály vysoce postavené osoby stranického aparátu a ministerstva vnitra, připomíná „partyzánskou“ variantu samizdatů. Podle vzpomínek jednoho z nejaktivnějších kolaborantů Vasila Biľaka, zpracovala pamflet osvědčená skupina soudruhů pod vedením tajemníka ÚV KSČ Drahomíra Koldera. Ta se však ke svému dílu nepřiznala[64] a pověřila realizací vytištění brožury řadového zaměstnance organizačně politického oddělení ÚV KSČ Ladislava Sojku. Podle svého

63 Josef Smrkovský (1911–1974), člen KSČ od roku 1933. Za II. světové války v komunistickém odboji, za Květnového povstání místopředsedou České národní rady. Od roku 1946 poslanec NS za KSČ a předseda Národního pozemkového fondu, od roku 1949 generální ředitel Státních statků. V roce 1951 zatčen v souvislosti se „spikleneckým centrem“ Rudolfa Slánského a odsouzen na doživotí. V roce 1955 byl propuštěn, 1963 rehabilitován. V letech 1967–1968 ministr lesního a vodního hospodářství, v dubnu 1968 zvolen předsedou NS. Po federalizaci oproti očekávání nebyl zvolen předsedou FS, ale jen jeho místopředsedou a předsedou Sněmovny lidu. V průběhu roku 1969 zbaven funkcí a v roce 1970 vyloučen z KSČ.

64 BIĽAK, Vasil: *Paměti II*. Agentura CESTY, Praha 1991, s. 186–187.

pozdějšího vyjádření Sojka údajně nalezl večer 2. ledna 1969 ve své poštovní schránce obálku s rukopisem: *Dvojí tvář politika*, ke kterému byl připojen pokyn: „*Postarej se o to, aby s těmito skutečnostmi byla seznámena celá strana.*“ [65] Uvědomělý soudruh Sojka si rukopis přečetl a usoudil:

„[…] *že obsahuje některá fakta z vystupování s. Smrkovského ve stranických orgánech a na veřejnosti, a rozpornost v jeho postojích k některým skutečnostem v tomto období. To mne utvrdilo, že neznámý pisatel má pravdu, když se snaží o to, aby se o tom dozvěděli všichni členové strany v období, kdy se krajně zostřila politická situace uvnitř naší země. Usoudil jsem, že tato vnitropolitická situace se vyhrotila pod pláštíkem boje o vrcholnou funkci ve Federálním shromáždění, spojena se jménem s. Smrkovského. Osou boje se stala osoba s. Smrkovského, ale ve skutečnosti jsem pochopil, že jde o útok pravicových extrémních sil na vedení strany, roznícení nacionálních a šovinistických vášní, upírání práva slovenskému národu i útoky na některé vedoucí funkcionáře KSČ a KSS, jako s. Husáka a další, s cílem vyvolat stávky a demonstrace, což by ve svých důsledcích mohlo vést k nedozírným škodám, respektive i ztrátám na životech.* […]

Soudruh Smrkovský se od této kampaně zcela nedistancoval a připustil zostření situace, což vzbudilo u mne po studiu některých faktů ze zmíněného materiálu domnění, že s kampaní souhlasí a je její záštitou. Proto jsem se rozhodl využít daných možností k tomu, abych přispěl k seznámení členstva s materiálem v přesvědčení, že tím pomohu vedení strany k ústupu s. Smrkovského od vedení nátlakové kampaně a zabráním tím, aby členové strany se nenechali zmást komunikačními sdělovacími prostředky a různými falešnými proroky a zabránili, aby masy lidu, hlavně v závodech, nepodlehly kampani neodpovědných lidí za vyvolání stávek a nepředvídaných akcí.“ [66]

Ačkoliv se Sojka zaštiťoval zájmy strany a stranického vedení, rozhodl se (či mu to bylo nařízeno) své nadřízené obejít a vytištění pamfletu zajistil pomocí lží a svých osobních kontaktů. Druhý den po údajném doručení rukopisu, 3. ledna 1969, se telefonicky obrátil na pracovníka KV KSČ v Ostravě Vývodu a požádal ho o pomoc při zajištění urychleného vytištění „důležitého materiálu pro ÚV KSČ“ v Moravskoslezských tiskařských závodech s tím, že objednávku přiveze druhý den i s rukopisem osobně do Ostravy. Další den skutečně i s rukopisem (avšak bez objednávky) do Ostravy přijel. Alespoň formální objednávku pro tiskárnu mu pak vystavila jedna z pracovnic ostravského KV KSČ. Vedení Moravskoslezských tiskáren, jejichž ředitele Sojka znal jako „skalního“ komunistu, vyšlo požadavku vstříc a během dvou dnů nechalo vytisknout takřka 50 000 výtisků pomlouvačného pamfletu.

65 Národní archiv (dále NA), f. Ústřední výbor Komunistické strany Československa (dále ÚV KSČ), Předsednictvo 1969, sv. 89, a. j. 147, bod 6/ Zpráva o šetření případu vytištění ilegální brožury *Politik dvojí tváře,* č. l. 25–26, Opis prohlášení s. Ladislava Sojky k vytištění materiálu *Politik dvojí tváře* v tiskárně Ostrava z 13. ledna 1969.

66 Tamtéž.

Ilegální akci se však organizátorům nepodařilo dovést do konce. Informace o vytištění pamfletu pronikly ještě před jeho distribucí do Prahy a 5. ledna 1969 večer vydal tajemník ÚV KSČ Josef Kempný příkaz k zajištění vytištěných brožur a k zastavení jejich případné distribuce. O „skandálním pokusu" diskreditovat stále ještě vrcholného stranického a státního funkcionáře, jednal 7. ledna 1969 výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ, který zřídil k prošetření vytištění této brožury komisi a dal příkaz k zajištění skartace vytištěných exemplářů tohoto hanopisu.[67] Celý náklad, až na osm výtisků ponechaných pro dokumentační účely, byl skartován 13. ledna 1969 ve Slezských papírnách.[68] Předsednictvo ÚV KSČ se rozhodlo uvolnit Ladislava Sojku z aparátu ÚV KSČ, nařídilo zavést s ním stranické řízení a připsalo mu k náhradě náklady vzniklé vytištěním brožury a jejím zničením.[69]

První pokus o denunciaci představitele reformního procesu pomocí propagandy tedy nevyšel a skončil potrestáním jediného organizátora kampaně, který se ke své roli nebál přiznat. Potrestaného Sojku však „zachránil" nástup normalizace a politický obrat, který plánovanou oběť tohoto pamfletu – Josefa Smrkovského – definitivně odstavil. Předsednictvo ÚV KSČ dne 30. dubna 1970 zrušilo své rok staré usnesení s tím, že: *„bylo přijato v době, kdy v předsednictvu ÚV KSČ měly velmi silné pozice pravicové oportunistické síly a kdy uvnitř samotného orgánu strany byl sváděn zápas o prosazení marxisticko-leninské linie stranické politiky. Stav ve vedení strany byl příčinou, že nebyl zkoumán obsah brožury ‚Politik dvojí tváře', její úloha v boji s pravicovým oportunismem, jehož představitelé v tomto orgánu seděli."*

Vzhledem k politickému vývoji nebylo původní usnesení zcela realizováno a Sojka nebyl z aparátu ÚV KSČ propuštěn. Sám také nemusel uhradit nemalou částku za vytištění a likvidaci pamfletu, neboť se *„na úhradě podílela řada čestných a oddaných členů strany."* [70]

Pokus o rozšíření hanopisu proti Smrkovskému byl předzvěstí velké kampaně proti „revizionistům a pravičákům", která měla vysvětlit oprávněnost okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy a odůvodněnost nástupu nového vedení. Obrat ve sdělovacích prostředcích nastupoval spíše plíživě. Prvými příznaky budoucí podoby sdělovacích prostředků byly již výše citovaný okupantský obdeník *Zprávy*, vydávaný sovětskou *Agenturou pečeti Novosti,* a rozhlasová stanice *Vltava,* vysílající

67 NA, f. ÚV KSČ, Předsednictvo 1969, sv. 88, a. j. 143, bod 12/ Informace o ustavení komise k přešetření vydání brožury *Politik dvojí tváře,* 14. ledna 1969.

68 Podle údajů V. Biľaka však J. Kempný nechal namísto části nákladu skartovat staré noviny a několik tisíc výtisků bylo pokoutně rozšířeno kolaborantskou skupinou v KSČ. BIĽAK, Vasil: c. d., s. 187.

69 NA, f. ÚV KSČ, Předsednictvo 1969, sv. 89, a. j. 147, bod 6/ Zpráva o šetření případu vytištění ilegální brožury *Politik dvojí tváře*, 5. února 1969.

70 NA, f. ÚV KSČ, Předsednictvo 1970, sv. 126, a. j. 202, bod 18/ Zrušení usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 5. února 1969 ke zprávě o šetření případu vytištění brožury *Politik dvojí tváře*, 30. dubna 1970.

v češtině z území NDR. Na přípravě a distribuci obou „sdělovacích prostředků" se podíleli i vybraní kolaborující českoslovenští novináři.

Již moskevské dohody předpokládaly obnovení cenzury, a tak byl dne 13. září 1968 schválen Národním shromážděním zákon „o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků", který pozastavoval účinnost ustanovení o nepřípustnosti cenzury[71] a zároveň zřizoval „v zájmu dalšího pokojného vývoje" Úřad pro tisk a informace, jako orgán státní správy. Nově zřízený úřad měl právo *„zajišťovat, aby v periodickém tisku (a jiném hromadném informačním prostředku) nebyly zveřejňovány informace, jež jsou v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Obsahuje-li informace takovou skutečnost, je příslušný Úřad pro tisk a informace, nebo zmocněnec, oprávněn pozastavit její zveřejnění nebo jiné rozšiřování."* [72]

V listopadu roku 1968 začal vycházet nový časopis, který do značné míry předznamenal podobu budoucích normalizačních sdělovacích prostředků – tiskový orgán Svazu československo-sovětského přátelství *Svět socialismu*, v lednu 1969 jej doplnil týdeník Byra pro řízení stranické práce v českých zemích *Tribuna*.

V únoru 1969 došlo ke změně obsazení rozhodující stranické funkce ve vztahu k řízení tisku – novým vedoucím oddělení masových sdělovacích prostředků se namísto dosavadního „exponenta pravice" Dušana Havlíčka stal Vladimír Diviš. Situace se začala radikálně měnit na jaře roku 1969. Po vítězství československých hokejistů na mistrovství světa 28. března 1969 došlo v Praze ke známým nepokojům, jež se staly záminkou k odstartování politické ofenzivy normalizátorů. Dne 2. dubna 1969 vydalo předsednictvo ÚV KSČ prohlášení „O odpovědnosti části sdělovacích prostředků za podněcování nepokojů". Prohlášení znamenalo začátek obratu v postavení dosud alespoň částečně nezávislého tisku. O několik týdnů později, 17. dubna 1969, hlavní muž Pražského jara 1968 Alexander Dubček pod tlakem rezignoval na funkci prvního tajemníka ÚV KSČ a na jeho místo byl zvolen Gustáv Husák, který ve svém programovém projevu po zvolení mimo jiné řekl: *„Když si strana nezabezpečí svůj rozhodující ideový vliv na rozhlas, televizi a tisk, nemůže svou úlohu v tomto státě splnit."* [73]

O měsíc později, 17. května 1969, otisklo *Rudé právo* provolání *Slovo do vlastních řad* podepsané těmi kajícími se novináři, kteří včas obrátili a podřídili se nastupujícím normalizátorům. O „spontánnosti a „nezávislosti" celého prohlášení svědčí i fakt, že mezi jeho autory a prvými signatáři byli žurnalističtí odborníci ministerstva vnitra.

71 § 17 zákona č. 81/1966 o periodickém tisku a ostatních informačních prostředcích ve znění zákona č. 84/1968 Sb.

72 § 3, odst. 2) zákona č. 127/1968 Sb.

73 NA, f. ÚV KSČ, ideologické oddělení, neuspořádáno. Chronologický přehled průběhu konsolidačního procesu v masových sdělovacích prostředcích ČSSR v letech 1968–1972 (součást materiálu „Informace o plnění závěrů XV. sjezdu KSČ v oblasti kultury a umění", nedatováno – přibližně konec 70. let).

V první vlně signatářů[74] byli mimo jiné pověřený šéfredaktor časopisu Veřejné bezpečnosti *Bezpečnost* Juraj Menčík, hlavní redaktor časopisu Pohraniční stráže *Stráž vlasti* Přemysl Kopeček a jeho zástupce Zdeněk Šťastný. Mezi spoluautory prohlášení patřil i bývalý cenzor, nyní oficiálně zástupce šéfredaktora časopisu ministerstva vnitra *Národní výbory* Stanislav Staněk.[75]

Provolání *Slovo do vlastních řad* směřovalo proti stanoviskům oficiálního vedení Českého svazu novinářů, které se ohrazovalo proti stále zřejmějšímu omezování svobody tisku ze strany vrcholných stranických orgánů. Formálně protestovalo proti neochotě přijmout „oprávněnou kritiku" sdělovacích prostředků vyššími stranickými místy: „*Sdělovací prostředky jsou již dlouhou dobu středem pozornosti. Jejich pozitivní význam je všeobecně uznáván, ale jsou také, a někdy velmi ostře, kritizovány odpovědnými místy i veřejností. Považujeme to za přirozený jev, neboť naše spoluodpovědnost za utváření veřejného mínění, názorů a představ lidí o současném dění doma i za hranicemi, za jejich postoje k základním otázkám a za jejich činorodý nebo naopak pasivní přístup je bezesporu značná.* […]

Z kritiky, s níž oprávněně přicházel ústřední výbor Komunistické strany a jeho předsednictvo, však žel, vedení novinářů, ani vydavatelé, ani komunisté v redakcích nevyvodili patřičné pozitivní závěry. Naopak, kritika těchto orgánů byla ve skutečnosti vždy odmítnuta, usnesení nejvyšších stranických orgánů zkreslováno i polemicky popíráno."

Autoři *Slova* se – zatím jen nepřímo – přiznávali k podpoře okupace Československa a odpovědnost za ni kladli právě liberálním novinářům: „*Nejhorší ze všeho však bylo, že se kritická pozornost sdělovacích prostředků stále více obracela proti našim spojencům, zejména proti Sovětskému svazu. Stupňované výpady proti našim spojencům musely nutně vyvolat nemalé obavy o perspektivu socialismu v naší zemi, zvýšit napětí.* […]

Protisovětské hysterie, jichž jsme byli svědky později, měly zdroj ve snaze zneužít prohloubení demokracie a svobody, s nímž je polednová politika spjata, k protisocialistickým záměrům. […] *Hluboce se nás dotklo, že se na stránkách našeho tisku, v relacích rozhlasu a televize dostali ke slovu ti, kteří znevažovali přátelství se Sovětským svazem. To nelze omluvit ničím, ani údajnou snahou ‚dát každému slovo', dát za dost právu na*

74 Seznam signatářů prohlášení je zveřejněn na internetové adrese: http://www.totalita.cz/texty/slovo_sign.php

75 ABS, f. Personální spisy, personální spis Stanislava Staňka. Stanislav Staněk (1928), původním povoláním drogista, v letech 1967–1971 dálkově absolvoval střední novinářskou školu, poté žurnalistiku na UK. Od roku 1966 pracoval jako starší plnomocník (řadový cenzor) v Hlavní správě tiskového dozoru MV, poté v Ústřední publikační správě (do 31. října 1968). V letech 1968–1970 zástupcem šéfredaktora časopisu *Národní výbory*, 1970–1973 šéfredaktorem časopisu *Rozhlas* (tento časopis se pod jeho vedením stal jedním z hlavních aktérů kampaně proti „pravici"). V prosinci roku 1973 byl znovu přijat do služebního poměru SNB a zařazen až do roku 1985 v činné záloze jako šéfredaktor rezortního týdeníku *Signál*. V roce 1986 odešel do důchodu.

svobodné vyslovení názoru. Vždyť byli současně napadeni všichni, kdo své přátelství k Sovětskému svazu neskrývali.“

Stanoviska vedení Českého svazu novinářů nesplňovala představy signatářů prohlášení *Slovo do vlastních řad* o správné prostranické politice, a tak se rozhodli dosavadní převládající reformní jednotu žurnalistů a sdělovacích prostředků rozbít:

„Tím více se však pozastavujeme nad tím, s jakou formálností se k závěrům dubnového pléna přihlásili oficiální mluvčí naší novinářské organizace. Právě od nich totiž má veřejnost právo očekávat více, než jen slovní souhlas, který se po tom všem, co se u nás ve sdělovacích prostředcích v posledním roce odehrálo, musí jevit jako vyložené pokrytectví. Jsme povinni se distancovat od tohoto pokrytectví a žádáme představitele novinářské organizace, aby – pokud jsou schopni k tomu nalézt sílu – zaujali otevřený a sebekritický postoj k závěrům dubnového zasedání ÚV KSČ. Je dost politiky dvojí tváře. Je nanejvýš nutné říkat lidem pravdu a vyvozovat ze skutečnosti závěry, které z ní plynou.“

Budoucí koryfejové normalizační žurnalistiky ve svém prohlášení neváhali hrozit, a naznačit tak budoucí represe osob, které se provinily nezávislým informováním veřejnosti: *„Nepovažujeme proto za vhodné, aby důsledky těchto administrativních opatření padly na hlavu všech pracovníků sdělovacích prostředků. Nic by nebylo tak falešné, jako projevovat solidaritu tam, kde proti sobě stojí zcela protichůdná a neslučitelná politická stanoviska.“* [76]

Prohlášení *Slovo do vlastních řad* bylo jedním z výrazných projevů začínající propagandistické kampaně odůvodňující nástup normalizace. Jeho zveřejnění spadalo do období rozvíjení této kampaně, v níž významnou roli sehrály i příspěvky ministerstva vnitra. Zahájení celé kampaně souviselo s organizačními změnami v propagandistickém aparátu ministerstva vnitra. K 1. květnu 1969 byl dosavadní poloreformní tiskový tajemník MV František Dubský nahrazen „skalním“ Janem Kovářem. Jan Kovář se do „kampaně proti pravičákům“ zapojil ještě před jejím plným vypuknutím. Od ledna roku 1969 spolu s novinářem Stanislavem Oborským publikoval pod různými pseudonymy (proslulými se staly zejména jejich útočné články podepsané společným pseudonymem Karel Janík a Ota Staník) v *Rudém právu*, *Tribuně* a *Československém rozhlase*.

Ještě před Kovářovým oficiálním jmenováním došlo k vypracování konkrétních plánů pro tiskovou kampaň, která měla obyvatelstvu přiblížit cíle nastupujících normalizátorů, a především zostudit nekolaborující představitele Pražského jara 1968. Počátek této kampaně probíhal ještě v podmínkách pro komunistickou propagandu značně netypických. I poté, co dal Husákův nástup do funkce I. tajemníka ÚV KSČ veřejnosti najevo obrat v politickém směřování země, obecné politické povědomí obyvatelstva (a sdělovací prostředky byly v této době do značné míry jeho odrazem) doposud nerezignovalo na představy o svobodné (či alespoň svobodnější) budoucnosti Československa. Přetrvávající (byť postupně oklešťovaná) svoboda tisku byla pro příslušníky StB,

76 *Rudé právo* 17. června 1969. Celkem se pod výzvu *Slovo do vlastních řad* podepsalo 350 z odhadovaných 3500 československých novinářů.

pracující na pozicích propagandistů, prostředím vyloženě nepřátelským. Svoji činnost na počátku roku 1969 chápali jako boj ve velice ztížených podmínkách, jak to zpětně reflektovali ve vyhodnoceních, vypracovaných již v podmínkách normalizovaného roku 1970:

„*Počáteční období uplynulého roku se jednoznačně vyznačuje velmi složitou vnitropolitickou situací. Konsolidační proces, kterým procházela naše společnost pod vedením Komunistické strany, byl značně narušován antisocialistickými a antisovětskými živly. Vůči zásadním usnesením a směrnicím strany, která usiluje o rozvoj positivních hodnot polednové politiky, se formovaly opoziční síly s cílem rozvracet positivní práci KSČ. Těmto snahám antisocialistických a antisovětských živlů ve značné míře napomáhaly hromadné sdělovací prostředky.*

[…] *Uvedená objektivní situace si vyžádala operativně reagovat na tyto skutečnosti vedením ministerstva vnitra, odpovídat na tyto útoky a na výsledcích práce bezpečnostních orgánů dokazovat široké veřejnosti správnost bezpečnostní politiky, prováděné v našem státě orgány MV. V tomto duchu byla zaměřena činnost tiskového oddělení MV ČSSR. Propagačně výchovná činnost se rozvíjela od ledna do dubna 1969 v podmínkách, kdy na stránkách denních listů, v rozhlasových a televizních relacích je rozvířována hysterická propaganda v souvislosti s upálením Jana Palacha, Zajíce, Hlavatého a dalších případů – pokusů o upálení jako ‚protestů' vůči politice strany a vlády, a konečně pak kolem sebevraždy B. Nachazelové. Bezpečnostní orgány se v této době stávají terčem hromadných sdělovacích prostředků. Na činnosti Bezpečnosti se snažily prokázat, že práce bezpečnostního aparátu má sloužit k tomu, aby v našem státě došlo k návratu předlednových poměrů. V této vyvolávané psychóze nechyběly ani hlasy, které se snažily dokazovat, že vývoj v našem státě směřuje za pomoci bezpečnostních složek postupně zpět k padesátým letům.* […]

Snahou tiskového oddělení bylo v tomto období prokázat plně neoprávněnost a nebezpečnost této hysterie. V tomto směru byla publikována celá řada úředních zpráv a stanovisek vedení MV ČSSR k vysvětlení celkové situace a jednotlivých případů." [77]

Situace se ve „prospěch" normalizátorů začala obracet až v jarních měsících roku 1969: „*V průběhu měsíců dubna, května a června dochází k velmi podstatnému předělu ve vnitropolitickém vývoji. Po dubnovém a květnovém zasedání pléna ÚV KSČ dochází k závažným opatřením i v hromadně sdělovacích prostředcích. Tato opatření se konečně odrážejí i v propagandě těchto důležitých mocenských nástrojů* [sdělovacích prostředků – poz. aut.] *o bezpečnostních složkách MV. V celkovém vývoji nastává viditelný obrat. Sdělovací prostředky se od výzev, apelování a různých demagogických relací postupně orientují na úkoly, které jsou jim uloženy usneseními stranických orgánů a jsou v souladu s celkovou politicko-ekonomickou situací v naší zemi.*" [78]

77 ABS, f. sekretariát ministra vnitra, díl 3 (dále A 2/3), inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969, 9. ledna 1969.

78 Tamtéž.

Právě v oněch měsících vypracovali pracovníci tiskového oddělení ministerstva vnitra základy budoucí propagandistické ofenzivy a radikálně změnili styl práce: „*Tyto změny v hromadně sdělovacích prostředcích umožnily i tiskovému oddělení MV ČSSR přejít postupně od odrážení hysterie a škodlivé psychozy k postupnému a přesnému vymezení a plnění úkolů na úseku propagačně výchovné činnosti.*“ [79]

Propagandisté Státní bezpečnosti si stanovili oficiálně tyto cíle:

„– *vysvětlovat bezpečnostní politiku prováděnou ÚV KSČ a ústavními orgány ČSSR v naší socialistické republice;*
– *ukazovat na výsledcích práce pracovníků Bezpečnosti dodržování socialistické zákonnosti, a tak posilovat právní jistotu a vědomí o nutnosti zákonné odpovědnosti;*
– *na konkrétních případech dokazovat existenci pravicových, antisocialistických a antisovětských sil, odhalovat jejich činnost, zájmy a cíle. Nekompromisně a veřejně odhalovat zneužívání legálních organizací proti KSČ a proti socialistickému zřízení;*
– *odhalovat před veřejností v přístupné míře činnost rozvědek kapitalistických států na území ČSSR, formy a metody jejich pronikání do ČSSR, a zvláště poukazovat na snahy využívat všech možností k pozvolnému rozvracení našeho státu;*
– *postupně zaujímat objektivní stanovisko k novodobé emigraci, především politicky odhalovat její skutečné zájmy;*
– *trvale využívat hromadných sdělovacích prostředků k propagaci výsledku práce složek MV, a tak vytvářet podmínky k dosažení změn ve vztahu občanů k příslušníkům Bezpečnosti.*“ [80]

Samotný postup propagandistů StB se pochopitelně pod vlivem politické situace vyvíjel. První protireformní osnovy kampaní ještě do značné míry vycházely z materiálů vypracovaných před okupací. Již od konce roku 1968 byly ve Státní bezpečnosti připravovány soubory materiálů pro pozdější propagandistickou kampaň. Podklady, zatím spíše neoficiálně dodávané jednotlivými součástmi StB, byly upravovány podle předem stanovených zásad:

„– *zevšeobecnění pro politické propagandistické využití ÚV KSČ;*
– *zevšeobecnění pro využití v inform. Bulletinu HS-StB*;
– *zevšeobecnění pro využití ve sdělovacích prostředcích;*
– *zevšeobecnění pro využití v literární a jiné reportážní oblasti.*“ [81]

V přehledu materiálů připravovaných pro propagandistické využití se objevovaly případy jak starší (předsrpnové, případně zaktualizované), tak již některé „normalizační“, týkající se „reformní pravice“. Podle tematických okruhů byly připravovány skupiny dokumentů:

79 Tamtéž.

80 Tamtéž.

81 ABS, f. II. správa SNB – Správa kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem (dále A 34), inv. j. 1200, Materiály určené pro veřejné sdělovací prostředky. Materiál: „Stručná osnova pro postupné zpracování materiálů k využití“, nedatováno, nepodepsáno, konec roku 1968.

„– *Souhrnné materiály StB o situaci zpracované po lednu 1968, s vyjádřením aktivity nepřátelských rozvědek, diplomatů a akreditovaných novinářů a jiných VC* [vízových cizinců – pozn. aut.].
– *Vliv a snahy o narušování polednového vývoje.*
– *Materiály o závadové činnosti jednotlivých čs. občanů – ve spojení se zahraničními centry a cizinci pracujícími proti nám.*
– *Materiály o jednotlivých seskupeních uvnitř země z řad antisocialistických sil a jejich podíl na narušování polednového vývoje.*
– *Materiály o problému polednové emigrace a zahraničních vlivech na ni.*
– *Materiály o pokusech o zneužití studentského hnutí ze strany Západu.*
– *Materiály o zahraniční propagandě (tiskem i rozhlasem), jejich pochybné prameny, hodnověrnost a konfrontace se skutečnostmi z obranného i dezinformačního hlediska.*“ [82]

Pro nejbližší období (1. čtvrtletí roku 1969) byly připraveny podklady ke kauzám:
„*1. Materiály, které byly předloženy vedení MV v dubnu, květnu a červenci 1968 jako podklady k informaci předsednictva ÚV KSČ. (Využít z nich fakta o aktivitě nepřátelských center VC, diplomatů a čs. občanů, kteří se s nimi stýkali – současně i liknavostí odkrývání a postihu.)*
2. *Předsrpnové i posrpnové informace o K-231 – jejich aktivita a vývoj činnosti s poukazem na zahraniční souvislosti a zradu těch, kteří uprchli. Jejich trvalé, skutečné převažující cíle.*
3. *Tytéž informace o KAN, jejich návaznost na teorie I. Svitáka.*
4. *Rozbor o vzniku soc. dem. skupin a vliv emigranta Vilíma.*
5. *Rozbor o pokusech církevních činitelů získat ztracené pozice a vliv na společnost – zejména mládež – direktivy Vatikánu a aktivita řádů.*
6. *Rozbor aktivity akreditovaných novinářů a jejich skutečné poslání (Razumovský, Szulce, Jonson, sféry jejich vlivu u nás).*
7. *Základní motivace osob, které uprchly z ČSSR, i třídní profil (jednotlivé příklady – Tosek, Winter, Brodský, Sviták), jejich polednová aktivita a konečné cíle.*
8. *Rozbor akcí mládeže z 28. října, 7. a 17. listopadu a aktivita v zahraničí kolem nich.*
9. *Shrnuté materiály o zájmech a cílech nepřátelských rozvědek za období září, říjen, listopad, prosinec – konfrontace s některými teoriemi eroze socialismu, gradualismu atd. a jejich posrpnové formy a metody (taktické změny v diferencovaném přístupu).*
10. *Pokusy zahraničních firem o ekonomické využívání současného stavu v naší ekonomice.*“ [83]

Teprve s nástupem nového tiskového tajemníka ministerstva vnitra Jana Kováře začaly být tyto plány ve větší míře realizovány. Materiály publikované s přispěním

82 Tamtéž.
83 Tamtéž.

ministerstva vnitra se v průběhu roku 1969 proměňují od reakcí na bezpečnostní situaci k ostře politicky zaměřeným propagandistickým štvanicím. Nástup kampaně byl relativně pozvolný a zpočátku spíše reagoval na angažmá bezpečnostních složek v aktuálním politickém vývoji.

Předzvěstí v obratu v politickém vývoji (a tím i ve státobezpečnostní propagandě) byl průběh oslav vítězství československého hokejového mužstva nad sovětským týmem 28. března 1969. Během spontánních oslav v pražských ulicích byla na Václavském náměstí rozbita okna kanceláře sovětské letecké společnosti Aeroflot, což bylo okupanty a jejich stoupenci chápáno jako důkaz přetrvávající aktivity „protisovětských živlů" v československé společnosti. Nepokoje v pražských ulicích doprovázel poměrně razantní zákrok pořádkových jednotek ministerstva vnitra. Právě obhajoba tohoto zákroku posloužila na počátku dubna 1969 pracovníkům tiskové skupiny ministerstva vnitra k zahájení kampaně, která – krom kritiky protisovětských postojů – požadovala i posílení pravomocí bezpečnostních složek. Tisková kampaň byla završena přípravou filmového dokumentu Jaroslava Bouze *Noc plná radosti, ale také násilí*.[84]

Tiskové skupině MV se pod vedením nového tiskového tajemníka Jana Kováře dařilo postupně prolamovat bariéru odporu novinářů (většinou ztotožněných s myšlenkami Pražského jara), na kterou v prvých měsících roku 1969 ještě při prosazování diskreditačních materiálů narážela.

V průběhu května a června 1969 navázali tiskoví pracovníci ministerstva vnitra úzkou spolupráci s redakcemi *Rudého práva*, *Tribuny*, *Květů*, *Života strany*, *Tvorby* a *Zemědělských novin*, díky nimž mohli snáze předkládat své pomluvy a dezinformace veřejnosti.[85]

Souběžně s počátkem útoků proti rodící se opozici a odpůrcům okupace se rozbíhala i kampaň, která měla rehabilitovat postavení StB v očích veřejnosti. Kroky podniknuté v této oblasti opět vycházely z podkladů, vypracovaných již v roce 1968. Návrh, zpracovaný koncem roku 1968 na analytickém odboru II. správy HS StB, předpokládal zahájení kampaně, která by vyvracela kritiku bezpečnosti, objevující se ve sdělovacích prostředcích v průběhu roku 1968.[86] Kampaň se podle bodového scénáře měla týkat následujících oblastí:

84 ABS, f. A 2/3, inv. j. 209, Návrh plánu propagandistické činnosti tiskové skupiny MV ČSSR na II. pololetí 1969, 24. června 1969, Příloha III. „Informace o plnění plánu propagační činnosti tiskové skupiny MV ČSSR ve II. čtvrtletí 1969". Samotná realizace dokumentárního filmu nakonec narazila na odpor pracovníků televizního studia Praha, kteří se měli na filmu podílet, a tak byly materiály připravené pro tento dokument nakonec použity s jistým časovým odstupem v seriálu Čs. televize *Ó, kéž bych byl policajtem*.

85 Tamtéž.

86 ABS, f. A 34, inv. j. 1200, Materiály určené pro veřejné sdělovací prostředky. Materiál „Podklad k jednání o návrhu na vyvrácení některých útoků sdělovacích prostředků proti bezpečnosti →

„1. […] *zdůvodnit nutnost a úlohu bezpečnostního aparátu i jeho jednotlivých složek pro každý stát. Ukázat, že je to v podstatě prvosledová armáda vedoucí aktivní boj v době hlubokého míru* […] [Bezpečnostní aparát – pozn. aut.] *je vždy součástí mocenského aparátu té třídy, která je hlavní silou ve státě. Použít údaje o USA, NSR, Rumunsku, Jugoslávii.*

2. […] *vyjádřit, že Bezpečnost se jako celek podílela na deformacích, zcela objektivně, ne však vlastní vinou.* […] *Provinilí příslušníci představovali jen nepatrné procento, v 50. či začátkem 60. let, již byli propuštěni, uvést příklady neprávem napadených vyšetřovatelů.*

3. Ukázat příklady zneužívání rehabilitací.

4. Ukázat záměrné zveličování provinění a jeho vliv na rozhodování soudů a prokuratury – příklady.

5. […] *čelit útokům na používání operativní techniky a užívání spolupracovníků – její důležitost, využít při uzákonění jejího používání.*

6. Ukázat nepravdivost zpráv o zatýkání čs. bezpečností v srpnu 1968 a o zrádcích v řadách bezpečnosti.

7. Ukázat nepravdivost zpráv o rozpracování studentského prostředí.

8. […] *seznámení s činností antisocialistických center.“* [87]

Většina z uvedených bodů nebyla v čase postupující normalizace nakonec pochopitelně realizována, neboť řada témat v nich zmíněných (zločiny 50. let, používání operativní techniky, informace o rozpracování „vnitřního prostředí“) se staly opět tabuizovanými, a tak pro sdělovací prostředky nepřístupnými. Snaha o popularizaci bezpečnosti však nakonec vyústila jiným směrem – sdělovací prostředky, které včas zachytily novou politickou objednávku, začaly přinášet příběhy z historie SNB, líčící nedávno zamlčovanou či kritizovanou dobu padesátých let jako období hrdinských bojů příslušníků Státní bezpečnosti s třídním nepřítelem. Týdeník *Svět práce* tak v jarních měsících roku 1969 otiskoval seriál článků *Ze zápisníku kontrarozvědky,* stranický časopis *Tribuna* přinesl materiály o „teroru na příslušníky SNB a funkcionáře KSČ a národních výborů v 50. letech“. Pro popularizaci „ochránkyně pořádku“ byla připravena výstava *StB ve službách lidu a socialismu*, která přinesla informace o *úsilí StB v boji proti zahraničním a třídním nepřátelům ve složitých společenských podmínkách let 1945–1960.*[88]

Kampaň se naplno rozjela zhruba od poloviny roku 1969. Podle plánů měly být zveřejněny materiály týkající se nového připravovaného zákona o SNB, plánovaného zpřísnění vydávání cestovních dokladů, materiály o ochraně státního tajemství,

→ v průběhu roku 1968“, 16. prosince 1968, vypracoval mjr. Otakar Dráždil.

87 Tamtéž.

88 ABS, f. A 2/3, inv. j. 209, Návrh plánu propagandistické činnosti tiskové skupiny MV ČSSR na II. pololetí 1969, 24. června 1969, Příloha III. „Informace o plnění plánu propagační činnosti tiskové skupiny MV ČSSR ve II. čtvrtletí 1969“.

k připravované amnestii prezidenta republiky pro navrátilce a k jednotlivým případům těch, kdo se z exilu vrátili. Vedle těchto cílů, jež se v různých variantách vyskytovaly už v předchozích letech, se v plánech objevovaly nově i prvky, které provázely jednotlivé politické (a policejní) údery proti likvidovaným reformám Pražského jara. Mezi úkoly rezortní propagandy se tak dostaly i položky jako:

„ – […] *na základě dokumentů připravit materiály objasňující odraz polednového vývoje na situaci v bezpečnostním aparátě a objasnit úlohu bývalého vedení ministerstva vnitra* […],
– *v souvislosti se zákazem Společnosti pro lidská práva dát ke zveřejnění podklady o skutečné činnosti této společnosti a jejich funkcionářů* […],
– *ukázat smysl a cíle politické aktivity čelných funkcionářů býv. politických stran (nár. soc., lidové, soc. dem.), organizací K 231, KAN a přípravného výboru soc. demokracie* […],
– *věnovat pozornost extrémní činnosti ve studentském hnutí a zpracovat podklady pro zveřejnění Akce TEDDY (Schultz, Kavan a Holeček)* […],
– *využít v tisku poznatky o Přemyslu Janýrovi, bývalém funkcionáři přípravného výboru soc. dem. strany a Luďku Munzarovi, rovněž členu tohoto přípravného výboru* […],
– *ukázat na ideologické a politické ovlivňování čs. občanů především kulturní fronty, studentů apod. zaměstnanci KZÚ v Praze* […],
– *soustředit a připravit k zveřejnění neb pro vnitrostranickou informaci dokumenty a materiály o činnosti významnějších představitelů pravicových sil (Václava Černého, dr. Ludvíka, Ivana Svitáka, L. Pachmana, Václava Havla, Škutiny, Hochmana a dalších* […],
– *připravit podklady k seriálu článků zaměřených k posrpnové emigraci, zejména k té části, která se spojuje s různými zahraničními organizacemi a exponovanými jednotlivci k organizování společných akcí proti ČSSR a zemím soc. tábora. Odhalovat politický profil novodobých politických emigrantů jako je Winter, Volný, Brodský* […],
– *zveřejnit některé poznatky o činnosti zpravodajských služeb NATO proti ČSSR, především v roce 1968.*“ [89]

V letních měsících roku 1969 se již kampaň proti Pražskému jaru rozeběhla naplno. V jednotlivých denících a v rozhlase byl zveřejněn seriál příspěvků *Rytíři a pážata kontrarevoluce*. Deník *Rudé právo* přineslo materiály o „nepřátelské činnosti některých pravicových novinářů“ (články o časopisu *Reportér*, o činnosti Jaromíra Škutiny a další). Otištěny byly materiály o činnosti Společnosti pro lidská práva, o studentském hnutí, o činnosti K-231, zveřejňovány byly případy emigrace význačných představitelů Pražského jara 1968, či naopak příběhy jednotlivých navrátilců zklamaných životem na Západě. Nové vedení ministerstva vnitra se také na stránkách novin pokoušelo vyrovnat se svými reformními předchůdci. *Rudé právo* tak přineslo

89 ABS, f. A 2/3, inv. j. 209, Návrh plánu propagandistické činnosti tiskové skupiny MV ČSSR na II. pololetí 1969, 24. června 1969.

rozsáhlý článek *O bezpečnosti ještě jednou*, ve kterém *„byla odhalena pravá tvář bývalého ministra vnitra Josefa Pavla“*.[90]

Nejvýraznějším materiálem publikovaným ministerstvem vnitra v létě 1969 byl soubor článků otištěných v *Rudém právu* pod souhrnným názvem *Co je operace „LYAUTEY“*[91]. Autoři informovali československou veřejnost o získání dokumentů s tajemným, dlouhodobým plánem anglické rozvědky, jehož cílem bylo rozbít socialismus v Československu, a analyzovali československé události roku 1968 jako výsledek těchto plánů. Neumělá dezinformace skutečně částečně vycházela z materiálů (je otázkou, zda autentických) anglických tajných služeb, které svému spojenci postoupila sovětská Státní bezpečnost.

Operace LYAUTEY byla klasickou ukázkou aktivního opatření s prvky dezinformace určené domácímu obyvatelstvu a pokusu o manipulaci veřejným míněním. Jeho autoři využili autentických materiálů (nebo materiálů, které sami za autentické považovali) a menšími či většími úpravami, za použití „přesných“ citací, posunuli jejich význam do jiného prostředí a jiné doby.[92]

V září roku 1966 zaslal náčelník sovětské KGB Nikolaj Stěpanovič Zacharov československému ministrovi vnitra Kudrnovi dopis a fotokopie pěti dokumentů anglické rozvědky získaných KGB.[93] Podle průvodního dopisu měl soubor dokumentů obsahovat informace o úsilí britských tajných služeb směřující k „podvracení jednoty a semknutosti zemí socialistického tábora“. Prvý dokument, datovaný 28. září 1954, skutečně v obecných náznacích popisuje dlouhodobou strategii „nepřetržitě probíhající operace LYAUTEY“, která měla dlouhodobě využívat slabostí a třenic v zemích sovětského bloku. Dokument v obecné rovině charakterizoval výhledové, dlouhodobé plány a postupy anglických vládních míst, jak pomocí drobných kroků („kapek“) využívat slabostí jednotlivých složek sovětského bloku a docílit tak jeho konečného rozklížení a rozpadu.

Zbylé čtyři dokumenty, pocházející z let 1959–1960, byly mnohem bližší pozdějšímu propagandistickému vyznění akce LYAUTEY. Skutečně popisovaly anglické plány na prohlubování rozporů mezi Sovětským svazem a jednou ze socialistických

90 ABS, f. A 2/3, inv. j. 233, Informace o plnění plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za měsíc červenec a srpen 1969, 9. září 1969.

91 *Rudé právo* 10., 11. a 12. června 1969. Autoři článků se skryli za pseudonymy B. Jiřík a K. Staník. Skutečnými autory byli patrně pracovníci Státní bezpečnosti a tiskového oddělení ministerstva vnitra, jak tomu nasvědčuje pseudonym Karel Staník, často používaný náčelníkem tiskového oddělení MV Janem Kovářem. Název „operace LYAUTEY“ odkazuje na francouzského maršála Louise Huberta Gonzalve Lyauteye (1854–1934).

92 Více o operaci LYAUTEY viz CAJTHAML, Petr: *Operace „LYAUTEY“*, In: Paměť a dějiny č. 1, 2008, s. 14–21.

93 ABS, f. A 34, inv. j. 1651, operace LYAUTEY. Dopis pro MV ČSSR Josefa Kudrnu od N. S. Zacharova, 8. září 1966 (překlad z 10. října 1966).

zemí, jak to uvádělo *Rudé právo*. Onou zemí, jež měla být vytržena z kruhu zemí socialistického tábora, však nebylo Československo, ale Čína. Nepředstavení autoři zpravodajských plánů se chystají systematicky soustřeďovat informace o sovětsko-čínských vztazích, vyhledávat v nich sporná místa a aktivně působit na prohlubování těchto rozporů. Název operace LYAUTEY se objevuje jen v prvním z dokumentů, čtyři novější nejsou k prvému v žádném vztahu a k dokumentu byly přiřazeny patrně teprve pracovníky sovětských tajných služeb.

Již v době zaslání dokumentů do Československa (tedy v roce 1966) se jednalo o dokumenty spíše historické hodnoty, využitelné maximálně jen jako pomůcka „při studiu historických metod ideologické diverze, prováděné složkami státního aparátu Velké Británie". Teprve v roce 1969 oprášili pracovníci tiskového oddělení MV ČSSR složku s dokumenty o operaci LYAUTEY a s pomocí citátů z těchto dokumentů předložili čtenářům *Rudého práva* spekulaci o záhadném plánu britských tajných služeb, jehož cílem bylo vytrhnout Československo z „lůna zemí socialistického tábora". Autoři článků doslovně citují pasáže z dokumentů poskytnutých sovětskou stranou a patřičně je komentují. Způsob práce anglických zpravodajských služeb je představen v podobě „dvoufázové metody kapek": „[1.] *vysávání kapek, t. j. získávání jakýchkoliv zpravodajských poznatků sloužících hlavnímu cíli operace LYAUTEY, a* [2.] *vysílání kapek – vyhodnocené a utříděné poznatky, získané v první fázi, se cílevědomě, pod vhodnou legendou a formou vysílají na předem vybraný a stanovený cíl.*" [94]

Získané informace měly sloužit ke splnění hlavního cíle operace: „*tj. politicky, hospodářsky, ideologicky i morálně rozkládat společenské a státní zřízení jednotlivých socialistických států, a tím nakonec i rozkládat celou socialistickou soustavu.*" [95]

Ačkoliv se v článcích *Rudého práva* objevují citáty ze všech pěti dokumentů založených ve složce „LYAUTEY", prošly uváděné pasáže pečlivým výběrem, který do značné míry zastřel původní vyznění (především čtyř novějších) dokumentů. Neodhalen zůstal především cíl většiny zpravodajských operací zmiňovaných v sérii materiálů z let 1959–1960: využití rodících se sovětsko-čínských rozporů k rozbití sovětsko-čínského spojenectví. Jméno země, která měla být odtržena od Sovětského svazu, bylo důsledně vynecháváno, a teprve v komentářích je čtenářům představen cíl nový, dodaný autory článků: je to Československo, a především jeho komunistická strana:

„*Hlavním objektem ‚operace LYAUTEY', proti němuž se vede soustředěný a cílevědomý útok, byly a jsou samy komunistické a dělnické strany. Vedoucí úloha komunistických a dělnických stran je nezbytnou obecnou podmínkou výstavby socialismu v každé zemi. To nelze jen proklamovat, vedoucí úloha strany se musí aktivně uplatňovat na všech úsecích společenského života. Není-li tomu tak, jde společnost z krize do krize. A to se stalo u nás, v Československu.* […]

94 *Rudé právo* 10. června 1969, Jiřík, B; Staník, K.: Co je „operace LYAUTEY?", 1. díl.

95 Tamtéž, 2. díl.

Objektem zájmů nebyla jenom strana, ale i vláda, Bezpečnost a armáda, a to téměř ve všech socialistických zemích. […]

Zalistujme nyní krátce ve své paměti z loňského roku. Krátce po lednovém plénu ÚV KSČ přišla na řadu armáda a o něco později i Bezpečnost. K rozložení armády měl posloužit případ ‚semínkového' generála Šejny, pak některé případy sebevražd a honička za generálem-poslancem. […]

K útokům na Bezpečnost nejdříve posloužily ‚strahovské události', později hlavně ‚padesátá léta'. Krátce poté, za asistence i čelných představitelů vnitra, bylo na pořad dne dáno heslo ‚rozpustit Státní bezpečnost' ".[96]

Série článků končí možnostmi obrany proti „hanebným nástrojům a cílům" anglické rozvědky a analýzou chyb, jichž se Československo dopustilo:

„Jedinou možnou variantou […] *je jednota komunistických a dělnických stran v aktivním boji proti imperialismu. ‚Operace LYAUTEY' je založena na využívání rozporů mezi komunistickými a dělnickými stranami, mezi socialistickými státy. Budeme-li tyto rozpory cílevědomě odstraňovat a stavět jen na tom, co nás spojuje, pak není síly, která by mohla poškodit světové komunistické hnutí a státy světové socialistické soustavy. Tento nejobecnější závěr platí i pro Československo, pro každého československého komunistu, pro každého našeho poctivého občana. Ale jak s tím srovnat vývoj politických a ideologických postojů od ledna 1968 až do nedávné doby, kdy mnozí vysoce vzdělaní členové strany a vědečtí pracovníci, spisovatelé a novináři jako by ztratili třídní proletářský instinkt? Kam se poděl třídní přístup při hodnocení vnitřních a mezinárodních situací? Kde zůstal třídní pohled novinářů typu Toska, Wintera, Škutiny, různých vědeckých kapacit lidí, kteří ve svých předlednových pracích tolik oplývali třídností?* […]

Vyvstává otázka: jaký podíl má ‚operace LYAUTEY' na československých událostech? Bez nadsázky můžeme konstatovat, že kapky vyslané již dávno před Lednem, přinesly svou žeň. A nebojme se říci, že to byla žeň značná. ‚Operace LYAUTEY' měla v Československu úspěch. Bude trvat dlouhá léta, snad desetiletí, než budou odstraněny politické a ideologické škody způsobené naší komunistické straně a všem hodnotám dvacetiletého budování socialismu."[97]

Obrodný proces Pražského jara 1968 tak byl jako celek poprvé vykreslen jednoznačně negativně. Představen byl i strůjce a organizátor tohoto pokusu o „zničení socialismu" v Československu: „západní tajné služby".

Sérii článků o operaci LYAUTEY následovaly zprávy o „nepřátelské činnosti" zahraničních turistů, obchodníků a novinářů v Československu a jejich možném spojení se zahraničními zpravodajskými službami. Teorie o tajemné operaci LYAUTEY namířené proti Československu se stává do jisté míry legendou nejen státobezpečnostní, ale režimní propagandy vůbec. Náznaky o ní se objevují v novinových článcích, špionážních povídkách, rozhlasových a televizních pořadech takřka po celá

96 Tamtéž.

97 Tamtéž.

sedmdesátá léta. Takřka mytické krycí jméno LYAUTEY ztrácí v dalších interpretacích souvislost s původně zmiňovanými dokumenty anglické rozvědky a je uváděno i jako synonymum pro spiknutí jiných (zpravidla amerických) tajných služeb proti Československu.

Další vystupňování státobezpečnostní propagandistické kampaně následovalo po demonstracích, spojených s prvým výročím okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy. Veřejné protesty, brutálně potlačené jednotkami armády, bezpečnosti a Lidových milicí, byly představeny jako pokus o kontrarevoluci. Výročí okupace se nastupující normalizátoři skutečně obávali. Již v předstihu se na očekávané demonstrace připravovali a snažili se zabránit masovým protestům proti okupantům a domácím kolaborantům. Krom přípravy pořádkových jednotek se ministerstvo vnitra snažilo odradit možné účastníky demonstrací i účelově vedenou propagandistickou kampaní. Ta byla pochopitelně součástí plánovaného postupu všech složek státního aparátu koordinovaného novým stranickým vedením. Základní směry postupu státního aparátu před očekávaným výročím, určoval soubor dokumentů přijatých předsednictvem ÚV KSČ 24. července 1969.[98]

Propagandistického působení se týkal zejména dokument „Zaměření a hlavní úkoly ideologické práce strany, státních orgánů a sdělovacích prostředků v období výročí srpnových událostí".[99] Autoři dokumentu pod maskou takřka nesrozumitelného stranického newspeaku („*Komplexním a promyšleným působením masových komunikačních prostředků zabránit, aby pravicové, protisocialistické a antisovětské síly mohly zneužít 21. srpna k vyvolání šovinistických a antisovětských nálad a k dezorganizaci veřejného života.* […] *Smyslem taktického postupu při realizaci propagandistických opatření je zabezpečit účinné spojení mezi mocenskými, ekonomickými a politickými opatřeními a propagandistickou kampaní s cílem dosáhnout co nejefektivnějšího psychologicko-politického klimatu a výsledku*")[100] plánovali rozvinout kampaň, která měla diskreditovat stoupence Pražského jara a případné demonstranty.

Od konce července 1969 měla probíhat kampaň, jejíž cílem bylo „*odhalovat podstatu deformací polednové politiky, charakter pravicového oportunismu a charakter krize způsobené v loňském roce antisocialistickými silami.*"[101] Kromě výše zmiňovaných informací o činnosti pravice v Československu, bylo do druhé části kampaně v druhém srpnovém týdnu připravováno zveřejňování informací o chybách a nerozhodném postupu Dubčekova stranického vedení ve vztahu ke komunistickým

98 NA, f. ÚV KSČ, Předsednictvo 1969, sv. 99, a. j. 165, bod 2, 24. července 1969, Návrh opatření k výročí srpnových událostí. Většina materiálů k tomuto bodu byla publikována in: TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69, Edice dokumentů*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Maxdorf 1996, Praha, s. 72–110.

99 Tamtéž. Příloha III, podkladový materiál E. In: TŮMA, Oldřich a kol.: c. d. s. 97–108.

100 Tamtéž.

101 Tamtéž.

stranám východního bloku a sovětskému vedení. V týdnu před srpnovými událostmi pak měla propagandistická kampaň vyvrcholit připomínáním mocenských pozic KSČ, projevy představitelů jejího nového vedení. Plánované ozbrojené potlačení demonstrací všemi prostředky předem avizovalo časté připomínání role ozbrojené složky KSČ – Lidových milicí.[102]

Kromě snah odůvodnit a ospravedlnit intervenci vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 bylo cílem kampaně především odradit odpůrce okupace od veřejných protestů. Tomu odpovídaly i přípravy Státní bezpečnosti. Pracovník samostatného oddělení dezinformací československé kontrarozvědky mjr. Oldřich Bečka[103] již v červenci 1969 připravil letákovou kampaň, která měla odrazovat od účasti na demonstracích v den výročí srpnové okupace. Navrhl rozšířit leták fiktivního „Výboru boje za svobodu Československa", který jako by reagoval na výzvy k protestům v den výročí okupace. Státní bezpečnost v tomto případě zvolila metodu vystupování „pod cizí vlajkou" a svůj leták představila jako dílo odpůrců kolaborace a zastánců státní suverenity Československa. Leták nepřímo odhaloval záměry skalního jádra kolaborantů na ministerstvu vnitra: zneužít očekávaných demonstrací k tvrdému zásahu vůči stoupencům Pražského jara. Reagoval na jednu z tehdy kolujících výzev, na provolání *Všemu československému lidu*, které vyzývalo k pokojným manifestacím v den výročí 21. srpna. Státní bezpečnost obviňovala autory provolání z toho, že byli ve službách kolaborantů:

„Pokojné demonstrace proti DNU HANBY 21. srpna, k níž dává pokyn výzva ‚Všemu československému lidu', má být zneužito provokatéry k vyvolání krvavých srážek a má umožnit konzervativcům a kolaborantským silám v KSČ i v celé Národní frontě další zběsilý útok proti progresivním a vlastenecky smýšlejícím stoupencům socialismu s lidskou tváří. Leták, připomínající ve svých důsledcích 50. léta, vyšel z dílny konzervativních sil. Ty jej rozeslaly na adresu jim nepohodlných lidí – vlastenců a stoupenců humanitního socialismu. Ti občané, pokud se stali šiřiteli, jsou zanášeni do seznamu těch, kteří jako organizátoři a iniciátoři demonstrace budou v případě srážky 21. srpna 1969 zatčeni! […] *Do našeho vlasteneckého hnutí za svobodu a státní suverenitu vloudili se provokatéři a konfidenti policie, kteří mají za úkol pokojnou demonstraci změnit v krveprolití, a tak z příkazu Moskvy dokázat existenci kontrarevoluce v Československu."*[104]

102 Tamtéž.

103 ABS, f. Personální spisy, personální spis Oldřicha Bečky. Oldřich Bečka (1925), původním povoláním strojní zámečník, k SNB nastoupil v roce 1950, do roku 1962 na Městské správě VB v Praze, od roku 1963 zařazen na ekonomickém úseku čs. kontrarozvědky (II. správy MV). V letech 1969–1970 byl starším referentem oddělení dezinformací Správy „R" na II. správě FMV. V 70. letech opět na operativních pozicích v II. správě FMV, pracoval po linii hospodářské kontrarozvědky a „rozpracování" zastupitelských úřadů v Praze. V roce 1983 odešel do důchodu.

104 ABS, reg. č. 1416, AKTIVA, podsv. 36, VÝROČÍ, návrh dezinformačního letáku „Všem vlastenc–ům – Čechům a Slovákům!"

Dezinformační leták měl být rozeslán na adresy „představitelů pravice“ a prostřednictvím vybraných agentů zajištěno jeho předání do zahraničí exilovým uskupením a zahraničním rozhlasovým stanicím (především Svobodné Evropě).[105] Leták Státní bezpečnosti končil varováním před provokacemi kolaborantů a zneužitím protestů k prosazení „tvrdého“ kurzu:

„Podobnou provokaci připravili při demolování AEROFLOTU, a tak radostnou událost na počest našeho hokejového vítězství změnily v bitku a vandalství. […] *Všichni dobře víme, jaké to mělo následky. Odchod Dubčeka, Kriegla, Šika a dalších představitelů a stoupenců humanitního socialismu.“* [106]

Obavy „Výboru boje za svobodu Československa“ (ve skutečnosti hrozby dezinformátorů Státní bezpečnosti) se skutečně splnily. Demonstrace, připomínající výročí okupace a neochotu mlčky přijmout fakt okupace a kolaborace, byly brutálně potlačeny.[107] Masové vystoupení odpůrců nového prosazujícího se normalizačního vedení bylo interpretováno jako pokus o kontrarevoluci a využito k utužení tvrdé protireformní linie. Po potlačení srpnových demonstrací rozvinula Státní bezpečnost kampaň, kvůli níž dostala řada protagonistů Pražského jara nálepku kontrarevolucionářů. Kampaň měla dvě části: v té oficiální obhajovalo tiskové oddělení ministerstva vnitra tvrdý zásah proti demonstrantům, v té neoficiální se podílelo na vytváření obrazu kontrarevoluce.

Již v kritických srpnových dnech roku 1969 zveřejňovalo ministerstvo vnitra oficiální zprávy o průběhu výročních srpnových událostí. Ministr vnitra ČSR Josef Grösser vystoupil 25. srpna 1969 na tiskové konferenci pro akreditované novináře ze socialistických zemí, byly zveřejňovány zprávy o účasti cizinců na demonstracích, poděkování příslušníkům SNB, Lidových milicí a armády za „záchranu socialismu“. [108]

Tento oficiální „tiskový servis“ (který byl samozřejmě z velké části oficiální propagandou) doprovázela neoficiální „novinářská“ štvavá kampaň, za níž však také stáli tiskoví odborníci ministerstva vnitra. V novinách a časopisech vycházela řada více či méně nepodložených článků o „pokusu o kontrarevoluci“. Vrcholem těchto snah bylo vydání pamfletu *Neprošli*.[109] Brožura vydaná *Rudým právem* v masovém nákladu 400 000 výtisků přinesla soubor fotografií a reportáží ze srpnových dnů roku 1969.

105 Tamtéž.

106 Tamtéž.

107 Při potlačování demonstrací zahynulo pět osob a nejméně čtyřicet devět jich bylo zraněno. V tomto počtu však nejsou ostatní zranění, kteří z obavy před další represí nevyhledali lékařské ošetření, či uvedli jako příčinu svého zranění jiný důvod.

108 ABS, f. A2/3, inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969. Například 26. srpna 1969 tiskové oddělení MV oficiálně zveřejnilo děkovný dopis příslušníků Vojenského útvaru Líně zasahujícím jednotkám.

109 *Neprošli, Dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969, Reportéři Rudého práva o nedávných událostech.* Rudé právo, Praha 1969.

Byla vrcholem propagandy k srpnovým událostem toho roku. Krom masového rozšiřování v Československu publikaci dostaly i propagandistické útvary policejních složek v Sovětském svazu, Bulharsku, Maďarsku a NDR, kde byla také zvěřejňována jako oficiální materiál o „neúspěšném pokusu o kontrarevoluci v Československu".[110]

Autoři pamfletu se skrývali pod pseudonymy Karel Janík a Ota Staník, které byly mezi tehdejšími čtenáři již pověstné. Oba byli podepsáni pod těmi nejštvavějšími články proti Pražskému jaru. Ve skutečnosti šlo o autorskou dvojici Stanislav Oborský[111]a Jan Kovář.[112] Koncepce publikace a většina podkladů samozřejmě nepocházela z redakce *Rudého práva*, ale vznikla v autorské dílně propagandistů soustředěných na tiskovém oddělení ministerstva vnitra. Výsledné „dílo" si v ničem nezadalo s tou nejprimitivnější propagandou padesátých let. Již titulek první stránky *Kdo zvedl ruku proti lidu?* a následující statistický přehled „obětí kontrarevoluce" naznačoval manipulativní úmysly. Do očí bijící je zejména nepoměr mezi počtem zraněných z řad zasahujících jednotek (tři sta osmdesát pět osob) a jejich obětí z řad demonstrantů (dle *Rudého práva* třicet pět zraněných a čtyři mrtví).[113] V úvodu brožury *Neprošli* se čtenářům dostalo úderných informací o „skutečném" pozadí Pražského jara:

„Ve svém líčení se vracíme dlouho před srpen 1969. Jsme totiž přesvědčeni, že kontrarevoluční útok proti socialismu a komunistické straně se připravoval už dávno. Jen romantik a snílek mohl věřit tomu, že vedle většiny komunistů a miliónů poctivých občanů, kteří uvítali výsledky lednového zasedání ÚV KSČ v roce 1968, v zemi neexistovaly a nepůsobily síly usilující o politický zvrat, o likvidaci socialismu. […]

Tito lidé byli už delší čas připraveni využít jakoukoli možnost a sebemenší prostor k rafinovanému boji proti socialismu, a takových možností i prostoru měli po lednu 1968 stále víc – dík nepromyšlené politice tehdejšího vedení strany, jeho nejednoty, nedůslednosti i ideovému a organizačnímu zmatku vyvolanému ve straně. Je dost dokumentů, že své černé úmysly postupně přetvářeli ve skutečnosti: honičky na příslušníky Lidových milicí v loňském červenci a protikomunistická hysterie v pražském Hyde Parku byly už přímými náznaky připraveného frontálního nástupu kontrarevoluce.

Tehdy k němu nedošlo – do republiky vstoupila vojska Varšavské smlouvy. Avšak ani po srpnu 1968 se pravicové a antisocialistické síly svých plánů nevzdaly. Dosáhly již významných pozic ve stranickém a státním aparátu, a zejména ve sdělovacích prostředcích, podařilo se jim pomýlit a dezorientovat velké množství lidí, a hlavně tehdejší vedení strany pokračovalo ve své nedůsledné, bezzásadové politice. Kontrarevoluce viděla snad zpoždění, ale nikoli vážné překážky pro své plány a znovu chystala útok. […]

110 ABS, f. A 2/3, inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969.

111 Stanislav Oborský, redaktor *Rudého práva*.

112 Jan Kovář, tiskový tajemník MV ČSSR, viz životopisná poznámka výše.

113 Skutečný počet mrtvých a zraněných byl vyšší, viz poznámka 107.

Nepřátelé museli jít na hazard.

Brzy po dubnu 1969 [114] se v naší zemi rozvíjí široce založená štvavá kampaň – mocně podporovaná kapitalistickou cizinou – která má jediný cíl: připravit otevřené kontrarevoluční vystoupení v srpnových dnech 1969. Fámy, demagogie, výmysly, lež, záplava letáků, pokusy o provokační akce, ‚deník' Pavla Kohouta vydaný v západním Německu i komentáře Volného a Štefana v Svobodné Evropě, vystoupení Kriegla a Kyncla, výtisky ‚ilegálního' Rudého práva i výzvy různých vlasteneckých skupin Masarykovců a ‚partyzánských' štábů – to všechno a mnohé jiné mělo zjitřit citlivé národní vědomí lidu a vehnat masy pracujících do ulic. Útok měl být ovšem veden především proti novému vedení strany a proti celé straně; jak nikdy se potvrdilo, že antisovětismus rovná se antikomunismus. […]

Dělnická třída a ostatní pracující Prahy ‚demonstrace' odmítli. Rozhodný postup složek ministerstva vnitra, LM, armády a Pohraniční stráže pak nejen zabránil, aby se ‚demonstrace' změnily v řádění vandalů, ale v krátké době obnovil pořádek. Kontrarevoluce neprošla ani po roce."[115]

Na dalších stranách brožura přinesla články „analyzující" pozadí Pražského jara 1968 (řada z nich v předchozím období vyšla v *Rudém právu*) a především velké množství fotografií z ulic Prahy a dalších československých měst v kritických srpnových dnech roku 1969. Titulky pod nezřetelnými davovými fotografiemi identifikovaly údajné skupinky provokatérů a jednotlivé „organizátory". Za projevy srpnového masového odporu roku 1969 proti okupaci tak měl stát tajemný „muž v kostkované košili", demonstrace měli řídit „cizinci pohybující se v západoněmeckých mercedesech či italských fiatech". Vrcholem manipulací pak bylo konkrétní představování jednotlivých účastníků. Ministerstvo vnitra nechalo zveřejnit desítky portrétních fotografií vybraných zadržených demonstrantů. Totožnost zveřejněných osob sice zůstala skryta za iniciálami a rokem narození, ke každé z pečlivě vybraných tváří však byl připojen krátký výpis z trestního rejstříku zadržených „zločinců". Čtenáři se tak dozvěděli, že „centrum kontrarevoluce" se spřáhlo například s J. H., narozeným v roce 1951 a trestaným za vloupání do prodejny Jednota; s J. K. narozeným v roce 1950 a pětkrát trestaným pro vloupání, krádeže a vyloupení automobilů, či dokonce s dívkou zuřivého pohledu, jednadvacetiletou H. H., trestanou pro krádež domácího zvířectva. Portréty „zločinců" doplňovaly fotografie rozbitých (občas i vykradených) výloh, barikád v ulicích, ilegálních letáků s antisemitským podtextem.

Závěr brožury vyznívá jako projev uspokojení nad vyhranou bitvou: „*Dvaadvacátého srpna byl v Praze a ve většině měst naprostý klid. Fakta, která byla zatím*

114 Míněno zasedání ÚV KSČ 17. dubna 1969, kdy byl dosavadní první tajemník ÚV KSČ Alexander Dubček nahrazen Gustávem Husákem.

115 *Neprošli, Dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969, Reportéři Rudého práva o nedávných událostech*. Praha, *Rudé právo* 1969, s. 3. *Události, které jsme prožili letošního srpna*.

shromážděna, svědčí naprosto jednoznačně, že v srpnových dnech kontrarevoluční síly vyvolaly pod antisovětskými hesly útok proti komunistické straně a jejímu vedení i proti socialistickým principům našeho zřízení. […]

Dny, které ubíhají od srpnových událostí, umožňují podívat se s odstupem na všechny podobné skutečnosti. A z tohoto odstupu se stále výrazněji ukazuje, jak velké nebezpečí hrozilo naší socialistické republice. Odvrátili jsme je. A opakujme v závěru naší reportáže, že za to patří především dík naší straně, jejímu vedení v čele se soudruhem Gustávem Husákem, které dokázalo mobilizovat pracující do boje proti nebezpečí, a rozhodně a nekompromisně vést boj proti kontrarevoluci. Jen díky tomu, že se příslušníci složek ministerstva vnitra, armády, Pohraniční stráže a Lidových milicí mohli spolehnout na pevnost, důslednost a rozhodnost komunistické strany a jejího vedení, dokázali přes všechny obtíže a tvrdosti boje kontrarevoluci porazit.

Kontrarevoluce v srpnu 1969 u nás neprošla. Je možné, že se pokusí ještě někdy vystoupit, nezbývá jí nic jiného než hazard. Dnes však už víme, že ani potom v žádném případě neprojde.“ [116]

Srpen 1969 znamenal obrat v politické situaci. Pražské jaro 1968 (či dobovou terminologií „polednový vývoj“) přestávalo být v podstatě správnou myšlenkou, kterou „jen zneužili někteří odpůrci socialismu“. Celý reformní proces začal být vykládán jako pokus o kontrarevoluci. Hodnocení postupu tehdejšího stranického vedení a kulturních elit se přesouvá od nevědomých chyb, vedených v podstatě dobrými úmysly lednového programu ÚV KSČ, k přímé odpovědnosti tehdejšího vedení za „deformace Pražského jara“. Propaganda tak v jistém směru předjímala budoucí politický vývoj v otázce výkladu příčin „krizového vývoje“. Jeho viníky již přestávají být jen „pravicoví intelektuálové“ – v pořadí „zrádců socialismu“ je předbíhají političtí vůdci a komunističtí stoupenci reforem Pražského jara. Zprvu jsou zostuzováni ve sdělovacích prostředcích a s postupující normalizací vylučováni ze strany a často zbavováni zaměstnání.

Tiskové oddělení ministerstva vnitra po srpnu 1969 definitivně přechází z pozic obranných do útočné, často nenávistné propagandy proti celé řadě domácích i zahraničních nepřátel tehdejšího kolaborantského režimu. Zejména v posledním čtvrtletí roku 1969 se v tisku stupňoval počet článků o činnosti ministerstva vnitra, o „*nepřátelské činnosti antisocialistických a antisovětských živlů, dále pak o činnosti kapitalistických rozvědek a problémech státního tajemství.*“ [117]

Ministerstvo vnitra se za zlepšených podmínek pokoušelo napravit svoji pověst, pošramocenou odhaleními o nezákonnostech v činnosti především Státní bezpečnosti. Jedním z prvních kroků v tomto směru bylo pro řadu novinářů nepříjemné jednání zástupců tiskového oddělení FMV s šéfredaktory deníků a časopisů o materiálech,

116 Tamtéž, s. 31.

117 ABS, f. A 2/3, inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969.

které otiskly jejich listy v období Pražského jara o některých příslušnících SNB. Z hlediska strážců dobré pověsti komunistické policie měly tyto pohovory pozitivní výsledek: *„Po tomto našem jednání zveřejnily jednotlivé listy omluvu a daly plnou satisfakci těmto soudruhům.“* [118]

Propagandisté ministerstva vnitra se však přesto vraceli k traumatickým bodům minulosti svého rezortu v podobě, jak je připomínala svobodná média Pražského jara. V první řadě to byl problém padesátých let. Československá televize odvysílala v druhém pololetí roku 1969 osmidílný dokumentární seriál *Hledání pravdy*, který se pokusil „objektivně“ vypořádat se zločiny Státní bezpečnosti v padesátých letech.[119] V tisku se této problematice věnovala řada článků, které se formou reportáže či špionážní povídky snažily přiblížit jednotlivé kauzy padesátých let a vytvořit dojem „oprávněnosti důraznějšího“ postupu StB vůči „třídním nepřátelům“.

Také druhý výrazný televizní počin propagandy ministerstva vnitra v tomto období souvisel s vyvracením „útoků“ proti bezpečnostnímu aparátu v roce 1968. Do značné míry však také odrážel přetrvávající nekoordinovaný stav v prosazování zájmů StB ve sdělovacích prostředcích. V roce 1968 vysílala Československá televize publicistický seriál Vlastimila Vávry *Na pomoc generální prokuratuře*, který byl vrcholem jedné z aktuálních otázek Pražského jara – pokusu o vysvětlení záhadné smrti syna prvního československého prezidenta a ministra zahraničních věcí Jana Masaryka dne 10. března 1948. Celou kauzu ohledně úmrtí Jana Masaryka odstartoval článek *Podnět generální prokuratuře* [120] od Ivana Svitáka[121] v časopise *Student* z dubna 1968, vycházející ze staršího článku exulanta Beno Weigla otištěného v německém časopise *Der Spiegel.*[122] Svitákův článek následoval seriál reportáží *Lidové demokracie* a především několikadílný výše zmiňovaný pořad Československé televize.

Autoři televizního pořadu vedeni Vlastimilem Vávrou se divácky atraktivním způsobem pokusili rekonstruovat poslední hodiny ministrova života, a především otevřeli nevyjasněné otázky jeho údajné sebevraždy. Investigativní pořad se v roce 1968 dočkal velké sledovanosti a problém nevyjasněného Masarykova úmrtí se stal jednou z nejdiskutovanějších otázek Pražského jara. Při natáčení se tvůrci snažili získat informace ze všech zdrojů, a tak pochopitelně narazili i na několik podvodníků, z nichž nejproslulejším se stal upovídaný, mírně psychopatický „občan Vítězslav Kadlčák“, který

118 Tamtéž.

119 Tamtéž.

120 SVITÁK, Ivan: *Podnět generální prokuratuře*, In: *Student*, 7. dubna 1968.

121 Ivan Sviták (1925–1994), marxistický filozof a politolog, jedna z vůdčích intelektuálních osobností Pražského jara. Po srpnu 1968 v emigraci. V normalizační propagandě představován jako typ pravičáckého revizionistického intelektuála a jednoznačně negativní postava reformního procesu.

122 RAND, Michael (pseudonym – ve skutečnosti Beno Weigl): *Fünf Männer kamen nach Mitternacht*, In: *Der Spiegel* 15/1965, 7. dubna 1965.

se vydával za údajného majora Státní bezpečnosti CHLUMSKÉHO a do případu úmrtí Jana Masaryka vnesl řadu skandálních, matoucích stop.

Návrat k tématu Masarykova úmrtí byl útokem proti Pražskému jaru a jeho projevům a především proti svobodné žurnalistice. Od poloviny prosince roku 1969 vysílala Československá televize publicistický seriál *Causa Jan Masaryk*.[123] Připravil jej osvědčený novinář, často spolupracující s tiskovými orgány ministerstva vnitra, Miroslav Hladký ve spolupráci se scénáristou Vladimírem Soleckým.[124] Pořad útočil především proti „skandalizujícím" podkladům původního televizního pořadu – Svitákově článku a svědectví Vítězslava Kadlčáka.[125] Napaden však byl především způsob práce médií v roce 1968, který byl vylíčen jako skandalizující a senzacechtivý s tím, že „média slouží především silám, které chtěly rozvrátit socialismus v Československu".

Samotný seriál *Causa Jan Masaryk* je poměrně vzácným typem produktu komunistické propagandy, odrážející nejistotu tvůrců a rychlé změny politické situace v průběhu přípravy pořadu. Ačkoliv úvod pořadu tvoří nenávistná reportáž o zdivočelých sdělovacích prostředcích v roce 1968, v dalších částech se autoři snažili úzkostlivě zachovávat dojem objektivity a seriózności. Miroslav Hladký opakovaně z televizní obrazovky tvrdil, že mu jde jen o nalezení skutečné pravdy (na rozdíl od většiny jiných propagandistických děl) a tvůrci dávali vcelku prostor pro vyjádření i některým „negativním" aktérům – novinářům píšícím o Janu Masarykovi v roce 1968. Na druhou stranu však mělo vyjádření „těch chybujících" značný nádech sebekritiky a „objektivita" pořadu byla skutečně jen iluzorní.

Pozadí přípravy pořadu *Causa Jan Masaryk* ilustruje chaotický stav propagandy ministerstva vnitra na přelomu let 1969/1970. Nápad natočit tento pořad se objevil již v polovině roku 1969 mezi úkoly plánovanými na II. pololetí roku 1969 s tím, že jej měl zajišťovat náčelník Hlavní správy StB ČSR plk. Bohumil Říha.[126] Konkrétní podklady připravili patrně v říjnu či listopadu roku 1969 pracovníci Krajské správy StB v Praze, kteří (pravděpodobně za spolupráce Miroslava Hladkého) zpracovali bodový scénář dokumentárního televizního seriálu, který se měl původně jmenovat *Za smrtí táhnou stíny*. Na rozdíl od nakonec realizované verze bylo počítáno s ještě efektnějším vyzněním dokumentu. Vysvětlení kampaně mělo vrcholit vystoupením prof. Václava Černého,[127] ve kterém šlo o „přiznání spojení s Ivanem Svitákem a Pavlem Tigridem".[128]

Bodový scénář pořadu a další kroky včetně zahájení natáčení byly připraveny bez vědomí vedení ministerstva vnitra a především bez vědomí příslušného odpověd-

123 Československá televize vysílala premiérové díly 19. prosince 1969, 9. ledna a 6. února 1970.

124 Vladimír Solecký byl v roce 1969 náměstkem generálního ředitele Československé televize.

125 O Vítězslavu Kadlčákovi natočila Československá televize v roce 1969 pořad *A léta běží, vážení*.

126 ABS, f. A 2/3, inv. j. 209, Návrh plánu propagandistické činnosti tiskové skupiny MV ČSSR na II. pololetí roku 1969, 24. června 1969.

127 Václav Černý (1905–1987), český literární kritik, teoretik a historik. Účastník protinacistického odboje, perzekvován i komunisty. V roce 1968 se vrátil na Karlovu univerzitu a často →

ného pracoviště – tiskového oddělení FMV. Problematickým se ukázalo především plánované zveřejnění vystoupení Václava Černého, které by mohlo naznačit zájem Státní bezpečnosti o osobu profesora Černého, rozpracovávaného Hlavní správou StB ČSR. Problémem se v listopadu a prosinci roku 1969 zabývalo kontrolní a inspekční oddělení zpravodajského odboru FS ZS. Při prověřování narazilo na aktivitu analytického odboru II. správy FS ZS, který bez vědomí tiskového odboru FMV připravoval některé scénáře pro rozhlas a televizi.[129] Projednávání případu skončilo v podstatě cenzurním zásahem, jehož výsledkem bylo vypuštění pasáží o profesorovi Václavu Černém a vypracování pokynu součástem ministerstva vnitra, aby respektovaly pravomoci tiskového odboru:

„Některé součásti StB FS-ZS se podílejí na publicistické činnosti pro denní tisk, čs. rozhlas a televizi. Tato činnost je v podstatě užitečná a napomáhá objasňováním různých jevů konsolidovat naši společnost. V poslední době však došlo touto cestou k vyzrazení utajovaných skutečností, jejichž důsledky není možno ještě plně zhodnotit. Aby bylo zamezeno opakování podobných věcí ukládám:

Nezasahovat do kompetence tiskového odboru MV ČSSR a publicistickou činnost, pokud je prováděna z vlastní iniciativy nebo na dožádání, zajišťovat pouze v úzké součinnosti s tiskovým odborem tak, aby tento byl koordinujícím a řídícím.

Rovněž oficiální styk se sdělovacími prostředky, navazovaný s cílem projednávání publicistické činnosti na základě StB poznatků, provádět výhradně prostřednictvím tiskového odboru MV ČSSR. Pokud by byl zpracováván námět, jehož osoby nebo jiné skutečnosti jsou aktivně rozpracovávány a nebo jsou objekty zájmů StB, je nutné mít písemný souhlas náčelníka příslušné složky […]“ [130]

Pořad *Causa Jan Masaryk* byl svérázným pokusem o vyrovnání se nastupujícího normalizačního režimu s dědictvím Pražského jara 1968. *Causa* nebyla ještě úplným odsouzením a negací československého pokusu o reformu socialismu, formálně

→ komentoval kulturní a intelektuální dění Pražského jara. Po roce 1969 se stal cílem hrubé režimní propagandy. Autor známých pamětí (ČERNÝ, Václav: *Paměti I–III*. Atlantis, Brno 1992–1994). Státobezpečnostní propaganda ho „zvěčnila“ i ve svém vrcholném díle, seriálu *30 případů majora Zemana,* kde je karikován v postavě buržoazního „profesora Brauna“.

128 Vystoupením prof. Černého je míněn patrně rozhovor poskytnutý Čs. televizi v roce 1969, ve kterém V. Černý hovoří o svém vztahu k Tigridovi a Svitákovi a potvrzuje, že se s Tigridem při jedné ze svých cest do zahraničí setkal. Vedle toho StB disponovala odposlechy získanými v bytě V. Černého. Pasáže z televizního rozhovoru a části záznamů odposlechů byly zveřejněny v propagandistickém státobezpečnostním dokumentu Československé televize *Svědectví od Seiny,* odvysílaném v dubnu 1970.

129 ABS, f. Zpravodajský odbor FS ZS (dále A 18), inv. j. 27, Vyzrazení akce s prof. Černým, televizní seriál *Za smrtí táhnou stíny*, nedatováno (1969).

130 Tamtéž. Instrukce náměstka ministra vnitra plk. RSDr. Miloslava Košnara z 23. prosince 1969 náčelníkům II., III., IV. a VI. správy MV.

vystupovala pod rouškou přísné objektivity a serióznosti. Ve skutečnosti byl pořad jedním z prvých článků ostré televizní kampaně, která pomocí lží a pomluv urážela většinu myšlenek a představitelů tzv. obrodného procesu. Díky své formě na pomezí serióznosti a propagandy byl pořad dosti ojedinělým jevem. Následující produkce státobezpečnostní propagandy se již většinou o jakékoliv zdání objektivity ani nepokoušela.

Propaganda v následujícím roce 1970 se měla nést především v duchu význačných výročí komunistického režimu – hlavně 25. výročí osvobození Československa spojeného s výročím založením Sboru národní bezpečnosti. Cílem bezpečnostní propagandy v roce 1970 mělo být zejména *„v maximální míře podpořit úsilí vedení strany a státu o úspěšné dokončení konsolidačního procesu a veškerou propagační činností upevňovat spojení bezpečnostních orgánů s lidem,"*[131] tedy již přímo vystupovat proti myšlenkám roku 1968 a podporovat okupaci Československa sovětskými vojsky: *„Svým celkovým obsahovým zaměřením vyjadřuje plán tiskového oddělení nezbytnost chránit socialistické zřízení před vnějšími i vnitřními nepřáteli a bojovat s protisocialistickými silami, které se snažily a dosud snaží rozleptávat naše spojenectví se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy."* [132]

Značný důraz začal být kladen na připomínání tradic a zvyšování popularity SNB. Velké pozornosti se dostalo připomínkám „hrdinné" minulosti SNB z prvých let po osvobození republiky, zejména činnosti Pohotovostních pluků SNB (předchůdců Pohraniční stráže), ale i připomínkám „boje proti reakci" v padesátých letech.[133] V květnu roku 1970 tak byla v Československé televizi odvysílána řada starších filmů s bezpečnostní tematikou, které popularizovaly zejména Státní bezpečnost (např. *Akce B*, *Rychlík do Norimberka*, *105 % alibi*, *Kde alibi nestačí*).

Od počátku roku 1970 začaly v Československé televizi a Československém rozhlase působit nově zřízené Hlavní redakce armády, bezpečnosti a brannosti; v každé z nich pracoval jeden „vysazený" příslušník ministerstva vnitra. V rozhlase se hlavním příspěvkem státobezpečnostní propagandy stal nový, každotýdenní seriál *Z tajných sejfů*, ve kterém byly představovány jednotlivé příběhy z historie boje StB proti „třídnímu nepříteli a jeho zahraničním spojencům", zejména z padesátých let. Vedení tiskového odboru FMV si tak dovolilo tvrdit, že především díky jeho aktivitě:

„SNB jako celek, ale zejména Státní bezpečnost, byly v očích našich spoluobčanů očištěny od nánosu lží a pomluv, rozpoutaných proti SNB pravicovými silami a nepřáteli socialismu v letech 1968–1969." [134]

131 ABS, f. A 2/3, inv. j. 264, Plán práce tiskového oddělení MV ČSSR na rok 1970 a hodnocení plánu práce propagační činnosti tiskového oddělení MV ČSSR za rok 1969, 9. ledna 1970.

132 Tamtéž.

133 Tamtéž.

134 ABS, f. A 2/3, inv. j. 321, Hodnocení propagační činnosti tiskového odboru MV ČSSR v roce 1970 a zaměření práce tiskového odboru na rok 1971. Hlavní zaměření časopisu *Signál* v roce 1971, 21. prosince 1970.

Hlavním směrem činnosti tiskového odboru v roce 1970 však i nadále bylo aktuální zneužívání sdělovacích prostředků proti stoupencům Pražského jara – dobovým newspeakem: *„Jedním z hlavních úkolů propagační činnosti MV ČSSR byla aktivní účast na ideologickém odhalování vnitřních protisocialistických a pravicových sil a jejich chlebodárců v zahraničí.“* [135]

Zejména v první polovině roku 1970 měla činnost tiskového odboru FMV charakter ostré štvanice proti jednotlivým protagonistům československého pokusu o reformu. Autoři kampaně již ztratili – na rozdíl od předchozího roku – jakékoliv zábrany a ohledy, zcela také rezignovali na, byť i jen zdání, objektivity. Mediální prostředí, v němž se propagandisté ministerstva vnitra pohybovali, bylo do značné míry odlišné od (i když postupem času stále více oklešťované) plurality sdělovacích prostředků roku 1969.

Tiskový odbor FMV už v žádném případě neměl problémy s prosazováním svých příspěvků do novin a časopisů. Z jeho činnosti také vymizel jeden, do té doby charakteristický rys: reagování na útoky československých sdělovacích prostředků proti Bezpečnosti; spolehlivě pracující cenzura (či spíše autocenzura) již žádné podobné „pomluvy“ nepřipustila. Naopak, jednotlivé listy velmi často otiskovaly vnitrem připravené materiály, a jediným omezením byla spíše neochota jednotlivých operativních součástí StB uvolňovat pro publikaci další podklady.

Počátek roku 1970 byl především ve znamení kampaně, která měla omezit rozsáhlou vlnu posrpnové emigrace a diskreditovat cestu exilu jako řešení často bezvýchodné životní situace v okupovaném Československu. Domácí veřejnosti (mezi níž byla řada potencionálních budoucích exulantů) byly předkládány články a pořady pojednávající především o nedobré sociální situaci čerstvých emigrantů. Výmluvné jsou již názvy některých článků: *Všude plno beznaděje (osudy posrpnových uprchlíků z ČSSR)* [136] či *Můžete si klidně umřít aneb návrat z ráje (o životě čs. uprchlíků v cizině).* [137]

Kampaň proti „pravici“ v Československu byla pochopitelně jen odleskem hektické aktivity samotné Státní bezpečnosti, jejíž někteří činitelé se pokoušeli rozjet novou vlnu politických procesů. Jako příklad může sloužit zájem StB o osobu profesora Václava Černého a skupinu, která se scházela na společenských setkáních, pořádaných v bytě zaměstnanců nizozemského a francouzského velvyslanectví v Praze, Huberta Steina a Mileny Kubiasové. Jejich byt byl již od jara 1969 prošpikován zpravodajskou technikou StB a dostali se i do zájmu četných agentů StB. Společnost, která se v jejich bytě scházela, byla do značné míry intelektuálním výkvětem československé reformní levice. Mezi stálé hosty patřil především spisovatel a scénárista Jan Procházka,[138]

135 Tamtéž.

136 *Rudé právo* 9. ledna 1970.

137 Tamtéž. 18. února 1970.

138 Jan Procházka (1929–1971), po druhé světové válce funkcionář Československého svazu mládeže, od počátku 60. let dramaturg a vedoucí jedné z tvůrčích skupin filmového studia →

ústřední ředitel Čs. státního filmu a poslanec Alois Poledňák, poslankyně Gertruda Sekaninová-Čakrtová, český ministr mládeže a tělovýchovy Emanuel Bosák, zaměstnanec ministerstva zahraničních věcí Jaroslav Šedivý a řada dalších.

Také byt profesora Černého byl kontrolován zpravodajskou technikou a Státní bezpečnosti se podařilo zaznamenat řadu jeho rozhovorů s různými osobnostmi Pražského jara – Janem Procházkou, Václavem Havlem, Ivanem Svitákem, redaktorem Jindřichem Černým. Plány na zveřejnění zájmu StB o profesora Černého se objevily již na podzim roku 1969 při přípravě seriálu *Causa Jan Masaryk* (viz výše). Naostro byla tato kampaň odstartována v dubnu roku 1970 článkem *Věčný poutník*[139] vojenského redaktora *Rudého práva* Jiřího Hečka[140] o Václavu Černém. Vrcholem však byly dva následující televizní pořady – *Svědectví od Seiny* a *Obchod s důvěrou,* v nichž tvůrci použili metody doposud ve státobezpečnostní propagandě nepříliš obvyklé.

V prvním z nich, *Svědectví od Seiny,* se sice objevily již zažité postupy (starší archivní záběry z roku 1968 doplněné novým komentářem), jádro pořadu však spočívalo v nelogicky zařazených záběrech z jedoucího automobilu (černého mercedesu) zasněženou zimní krajinou. Nudný obraz ovšem doprovázela zajímavá zvuková stopa. Tvořil ji upravený dialog dvou mužů, ale představen však byl jen jeden z nich – spisovatel a scénárista Jan Procházka. Druhý muž, nepředstavený, nepříliš mluvící,

→ Barrandov, autor celé řady scénářů, realizovaných především režisérem Karlem Kachyňou (např. *Ať žije republika*, *Kočár do Vídně*, *Ucho*). Témata svých scénářů vydával i knižně. V šedesátých letech patřil k předním oficiálním (byť k režimu kritickým) představitelům české kultury, známé byly jeho styky s prezidentem Antonínem Novotným, byl kandidátem ÚV KSČ. S vedením KSČ se de facto rozešel po IV. sjezdu československých spisovatelů v červnu 1967, na němž se zastal vězněného Jana Beneše, a po následující kritice rezignoval na své členství v ÚV KSČ. V roce 1968 patřil k nejaktivnějším propagátorům Pražského jara. V letech 1969–1970 realizoval jeden z nejodvážnějších československých filmů *Ucho*, který otevřeně reflektoval atmosféru strachu padesátých let. Film byl ihned po natočení uzavřen do trezoru. V roce 1970 se Jan Procházka stal jedním z hlavních cílů nenávistné režimní propagandy a měl se stát i cílem ostré trestní represe. Tlak na něj vyvíjený zhoršil jeho nemoc, jíž 20. února 1971 podlehl.

139 HEČKO, Jiří: *Věčný poutník*, In: *Rudé právo*, 9. a 10. dubna 1970. ČERNÝ, Václav: *Paměti III. (1945–1972)*. Atlantis, Brno 1992, s. 618–625.

140 Jiří Hečko (1925–1996), od roku 1947 příslušník Čs. armády, 1950 politický instruktor v různých armádních útvarech, 1963–1969 náčelník oddělení propagace a agitace ÚV Svazarmu, leden–červen 1969 starší instruktor skupiny tisku, rozhlasu a televize Hlavní politické správy MNO. Od konce července 1969 působil jako vojenský redaktor (řízen vydavatelstvím Naše vojsko) v stranicko-politickém oddělení *Rudého práva*, věnoval se problematice armády, bezpečnosti a národních výborů. V letech 1969–1970 napsal více než sto angažovaných článků na podporu nastupujícího normalizačního vedení KSČ a k *„odhalení pravice a reakčních sil a jejich spojení s imperialistickými zpravodajskými centrálami"*. Odchod ze zálohy a do důchodu v roce 1982.

jen přitakávající, byl Václav Černý, v jehož bytě byl záznam nahraný. Jan Procházka v přátelském rozhovoru kriticky komentoval některé události a politické představitele. Procházkovy komentáře, v určitých místech střihově doplněné vulgarismy z jiných částí odposlechů, byly pro diváky šokující. Jeden z idolů Pražského jara pomlouvá své kolegy a svaté ideály socialismu s lidskou tváří ironizuje! To, co bylo pro miliony televizních diváků skandálem, bylo pro Jana Procházku, jeho rodinu a přátele tragédií. Člověk, který se během předchozích let pokoušel vysvětlovat celému národa principy humánního a slušného socialismu, byl představen jako vulgární sprosták, bez jakýchkoliv morálních skrupulí. Většina Procházkových přátel sice chápala zveřejnění pozměněných soukromých rozhovorů jako věc sprostou a hanebnou, tisíce senzacechtivých diváků to však chápaly jinak. Odposlech v bytě Jana Procházky zachytil dopad „úspěšné propagandistické státobezpečnostní akce" na svoji oběť:

„Během pořadu bylo Procházkovi telefonováno různými lidmi, kteří se vyjadřovali, že by nejraději všechny knížky, které on napsal a oni koupili, spálili. Vytýkali mu jeho vulgarismy ohledně lidí, se kterými se dříve stýkal."[141]

V dokumentu byla zmiňována i celá řada dalších osob známých z Pražského jara. Černý a Procházka byli představeni jako spolupracovníci zahraničních exilových center, především Pavla Tigrida, a tím i zahraničních zpravodajských služeb. Právě odkazem na Pavla Tigrida a zahraniční zpravodajské služby byl vysvětlen i „původ magnetofonových pásků" s odvysílanými odposlechy, a tato teze se objevuje i v názvu pořadu – *Svědectví od Seiny*.

Ani v normalizujícím se Československu však nebylo normální, aby státní (veřejnoprávní) televize vysílala tajně nahrané soukromé rozhovory, zvláště když vzhledem k oficiálnímu monopolu bezpečnostních složek na zpravodajskou techniku nemohl být jejich původcem nikdo jiný než Státní bezpečnost. Podle autorů byly krabice s pásky zaslány na adresu Československé televize z Francie – do pořadu byly zařazeny dramatické záběry z pražského letiště, kde byly rozbalovány krabice opatřené francouzskými známkami.[142]

„Vysvětlení" pořízení nahrávek bylo přijatelné jen pro velice naivní diváky: rozhovory si prý nahrávali sami jejich účastníci a potom je zasílali svým zahraničním chlebodárcům (Tigridovi, tajným službám). Případně je nahrály zahraniční tajné služby, které tak kontrolovaly své agenty v Československu. Také vysvětlení důvodů zaslání magnetofonových záznamů do Československa nebylo zcela srozumitelné.

141 ABS, a. č. H-683 SÚ MV (a. č. Z-4646 MV, a. č. 616 331 MV), MILUŠE, reg. č. 43, vedený jako signální k osobě Hubert Stein (1906), část sv. č. 5, č. l. 143–157. Svodka k osobě Jan Procházka – souhrn informací z TÚ E-4 (odposlech telefonu).

142 O podvrhu (a navíc i povrchní práci falzifikátorů) svědčí i drobný detail: balíkové zásilky zasílané do Československa ze zahraničí musely být před expedicí adresátovi opatřeny přelepkou celní kontroly; balíčky s magnetofonovými pásky na záběrech Československé televize však tento drobný, ale důležitý, detail postrádaly.

Podle autorů dokumentu bylo jejich odeslání způsobeno neprofesionalitou či bezohledností původních zahraničních vlastníků nahrávek. Náznakově byla také naznačena možnost, že získání materiálů je výsledkem průniku StB do exilových organizací, či dokonce do zahraničních zpravodajských služeb. Za všemi možnými nejasnými zdůvodněními stálo zřejmé varování pro eventuelní odpůrce režimu: Budete-li cokoliv podnikat proti moci, nebo o ní jen kriticky hovořit, vše slyšíme, a můžete se jen domýšlet, zda jsme to slyšeli přímo, či zda se to dozvíme od těch, v jejichž službách jste.

Tvůrce (či spíše původce) *Svědectví od Seiny* neznáme; kopie dosud uložená v archivu České televize není opatřena titulky. Václav Černý ve svých pamětech uvádí, že pořad je dílem pracovníků Československé televize Jaroslava Bouse a Karla Kohouta,[143] autory z řad Státní bezpečnosti můžeme jen tušit. Jak Václav Černý, tak Jan Procházka byli ve středu zájmu příslušníků Hlavní správy StB ČSR, velmi pravděpodobný je podíl odboru aktivních opatření I. správy FMV.[144]

Nezůstalo pochopitelně jen u televizního pořadu, téma začaly rozvíjet i další sdělovací prostředky. Československý rozhlas odvysílal pořad *Raport Jana Procházky*, kampaň v tisku rozvíjel již známý osvědčený redaktor *Rudého práva* Jiří Hečko, který měl do značné míry tiskový monopol na informování o kauze Václava Černého a jeho „intelektuálních spojenců".[145]

Fakt, že obětí všeslyšícího mikrofonu Státní bezpečnosti se v prvé řadě stal spisovatel a scénárista Jan Procházka, v sobě nese i skrytý význam krutého žertu a msty uražené ješitnosti komunistické politické policie. Ve dnech, kdy je na její zakázku připravováno *Svědectví od Seiny*, dokončuje totiž režisér Karel Kachyňa na dlouhou dobu poslední film, pod nímž mohl být Procházka uveden jako scénárista. Reálně přesné, ale přesto alegorické drama o všeslyšící tajné policii, lidském strachu a ztrátě soukromí v totalitní společnosti, neslo příznačný název *Ucho*. Jan Procházka chtěl při psaní scénáře připomenout zločinné praktiky Státní bezpečnosti v padesátých letech. Netušil, že se sám stane obětí podobného „ucha". Kachyňův film byl ihned po dokončení zamčen do trezoru a na plátnech kin se objevil až po pádu komunistického režimu. Státní bezpečnost se však přesto mstila tomu, kdo si dovolil kritizovat její praktiky. Přes svoji krutost a bezohlednost je *Svědectví od Seiny* ke svým obětem ještě

143 ČERNÝ, Václav. : c. d., s. 619.

144 Archiv bývalé I. správy SNB, přísně tajný jednací protokol 3. odboru „správy B" Hlavní správy rozvědky FMV, záznam k č. j. A-00199/33-90 z 23. dubna 1970, Film „*Svědectví*" – souhrnná informace. Pavel Tigrid dlouhodobě patřil mezi zájmové osoby I. správy FMV – rozvědky ministerstva vnitra. Zmínka o pořadu se objevuje v jednacím protokole specializovaného útvaru rozvědky, který využíval sdělovací prostředky k šíření dezinformací a propagandě (odboru aktivních opatření).

145 jh (Jiří Hečko): *Záslužný publicistický počin,* In: *Rudé právo* 22. a 23. dubna 1970, jh (Jiří Hečko): *Oni o sobě*. Tamtéž. 23. dubna 1970, HEČKO, Jiří: *V roli bludiček*. 25. dubna 1970. Tamtéž.

„shovívavé". Strůjci Pražského jara zde byli vylíčeni jako naivní, slávou poblouznění intelektuálové, kteří se stali obětí aktivit zahraničních zpravodajských služeb.

Pokračování dokumentu, nazvané *Obchod s důvěrou*, již činnost reformistů ani v nejmenším neomlouvá. V pořadu jsou opět použity odposlechy z bytu profesora Václava Černého, okruh rozmlouvajících je však širší – vedle Jana Procházky spisovatel Václav Havel, filozof Ivan Sviták, redaktor Jindřich Černý. Oproti jiným propagandistickým dílům schází Státní bezpečnosti v pořadu polopatické vysvětlování role západních zpravodajských služeb. Známé tváře z roku 1968 již nejsou v roli svedených, nýbrž přímo viníků. Pražské jaro je líčeno jako „spiknutí intelektuálů" proti „obyčejným lidem". Reformátoři socialismu jsou vykreslováni jako ti, kteří skutečný socialismus chtějí zničit a usilují o obnovení „vymožeností a pořádku západního kapitalistického stylu". Ty jsou také (s primitivitou tomuto vrcholnému dílu státobezpečnostní propagandy vlastní), náležitě obrazově přiblíženy. Jako příklad „pořádku" jsou ukázány anarchistické studentské demonstrace rozháněné policií, „vymoženostmi" západních demokracií byli především žebráci v ulicích.

A kam až měly podle autorů dospět snahy tvůrců socialismu s lidskou tváří? Opět schematicky vysvětleno: stejně jako v Maďarsku v roce 1956 k vraždění komunistů: „Chtěli to dohnat až k těm lucernám" (na které byli věšeni příslušníci maďarské Státní bezpečnosti v roce 1956).

Mediální výlevy nenávisti, jichž byly *Svědectví od Seiny* a *Obchod s důvěrou* vrcholem, měly zničit morální a politické postavení odpůrců nastupující šedi normalizace; vybrané oběti však měly být zlikvidovány ještě trestně. Pozornost se tentokrát zaměřila především na skupinu, soustředěnou kolem společnosti scházející se v bytě Huberta Steina a Mileny Kubiasové. Především prostřednictvím Jana Procházky byli propojeni s již skandalizovanými protagonisty Pražského jara.

V červnu roku 1970 jsou někteří účastníci schůzek předvoláni k výslechům na Státní bezpečnost a brzy ráno dne 23. července roku 1970 vyjíždějí pro hlavní účastníky těchto schůzek tři zatýkací skupiny. Úspěšné jsou však jen dvě z nich: Hubert Stein a Milena Kubiasová byli uvězněni. Spisovatel Jan Procházka byl dva dny předtím s vážným onemocněním převezen do nemocnice v Praze-Krči. Přesto, že lékařské zprávy hovořily o jeho beznadějném stavu, vyšetřovatelé StB v následujících měsících opakovaně vypracovávali plány na Procházkovo zatčení a převoz do vězeňské nemocnice. Třetí hlavní oběť sice nakonec Státní bezpečnosti vyrvala smrt, okruh zatčených a později odsouzených se však přesto znatelně rozšířil.

Ve dnech 5.– 9. července 1971 proběhl před Městským soudem v Praze dlouho připravovaný proces se skupinou „Stein a spol." Vynesené rozsudky ani v nejmenším neodpovídaly tradované pověsti „mírných normalizačních let" a připomínají spíše léta stalinismu. Bývalý politický vězeň z padesátých let Hubert Stein byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvanácti let, Milena Kubiasová na deset let, oba pro trestné činy podvracení republiky a vyzvědačství. Další obžalovaní – Václav Čeřenský, Alois Poledňák, Jaroslav Šedivý a Edita Čeřenská k trestům v rozmezí jednoho až sedmi let odnětí svobody.[146]

Ani závěrečná fáze případu nezůstala bez patřičného mediálního pokrytí. Vybrán byl opět osvědčený Jiří Hečko, kampaň však v „klidnějším" roce 1971 již nenabrala takových rozměrů.[147] Kauza represivně postižené skupiny „Stein a spol." a s ní personálně propojené skupiny Černý – Procházka „likvidované" propagandisticky, byla pokusem o restauraci poměrů padesátých let.

Vedle těchto případů rozvíjela StB celou řadu dalších kauz, které měly být zakončeny vysokými trestními sazbami. Štvanice proti stoupencům československého pokusu o reformu nakonec nenabyla rozsahu, jaký by si přála StB a radikálové ve státním a stranickém aparátu. Husákovo „kompromisní" vedení se obávalo destabilizace režimu a namísto exemplárních trestů dalo přednost soustavnému „neoficiálnímu" nátlaku.[148]

Rok 1970 a valná část roku 1971 byly vrcholem propagandistického štvaní Státní bezpečnosti, která se (ve službách tvrdého jádra KSČ kolaborujícího s okupanty) vypořádávala s faktickou i potencionální opozicí, zrozenou do značné míry ze stoupenců reformního procesu Pražského jara. Propagandistická štvanice často nabírala forem obvyklých v dobách vyostřeného „třídního boje" v padesátých letech. Na rozdíl od nich však charakter tohoto „ideového boje" nebyl tak jednoznačný. Proti sobě tentokrát nestála poražená buržoazie a vítězná komunistická levice. Řada nepřátel normalizačního režimu patřila v nedávné minulosti k protagonistům československého socialismu.

„Rozpracovávání" a následně pomlouvání byli zpočátku často ještě lidé ve vysokých státních či společenských funkcích, s dlouholetou komunistickou minulostí. Toho bylo zneužíváno například připomínáním kontaktů Jana Procházky s prezidentem Antonínem Novotným či „svazácké" poezie Pavla Kohouta. Na druhou stranu však byla dřívější ideologická rovnice narušena. Masivní negativní propaganda přiznala existenci širokých vrstev nesouhlasících s režimem. Dřívější poučky o „semknuté dělnické třídě vedené komunistickou stranou" a nepřátelích, kteří jsou jen zbytky „zanikajících poražených tříd", již neplatily. Valnou část nových nepřátel tvořili ti, kteří se sami podíleli na budování socialismu a po srpnové okupaci poznali nesmyslnost systému, který sami kdysi spoluvytvářeli.

146 ABS, a. č. H-683 SÚ MV, č. sv. 1, č. l. 458–468, Akce MILUŠE – návrh závěrečných opatření, 9. září 1971. CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 1997, s. 45–47, 99–104 (edice rozsudku).

147 ABS, a. č. H-683 SÚ MV, č. sv. 2, č. l. 67–69, Záznam do akce MILUŠE, 13. července 1971. K probíhajícímu procesu byla zřízena tisková komise, jejími členy byli za II. správu FMV pplk. Michal Sidorjak, za Správu vyšetřování StB kpt. Mikuláš Tita. Z výsledků práce této komise např.: *Podivná logika*, In: *Rudé právo* 7. července 1971.

148 O širokých plánech StB v souvislosti s těmito skupinami více CUHRA, Jaroslav: c. d.

149 Více: CAJTHAML, Petr: *Akce NÁVRAT a Hlas domova aneb „Vraťte se, vše odpuštěno!"*. In: Securitas imperii 13. ÚDV PČR, Praha 2006, s. 93–107.

Inspirace padesátými lety nevyplývá jen z pozdější analýzy forem a výsledků propagandy, propagandisté StB ze své předchozí praxe vycházeli zcela vědomě. Jedním z příkladů „opakování dějin" je kampaň proti exilu, který byl posílen novou vlnou uprchlíků. Opět se objevují plány na „rozkládání exilu" a lákání jeho politicky neaktivní části k návratu. Ministerstvo vnitra se v tomto případě inspirovalo velkou propagandistickou akcí doprovázející amnestii pro uprchlíky v letech 1955–1957, kdy vycházel časopis určený exulantům *Hlas domova*.[149] Autoři nové kampaně (pocházející z řad příslušníků zpravodajského odboru FS ZS a Federální správy pasů a víz) se své inspirace drželi takřka doslova. Československý rozhlas tak vysílal v roce 1971 ve svém zahraničním vysílání pravidelný pořad *Hlas domova*, ve kterém byly mimo jiné používány výpovědi „navrátilců" a vysvětlována vládní politika lákání exulantů zpět do vlasti.[150]

Léto roku 1971 končilo v podivné atmosféře. Poslední zbytky volného prostoru vytvořeného v letech 1968 a 1969 mizely, země byla vystrašená ze série probíhajících politických procesů doprovázených nenávistnou propagandistickou kampaní. Slova nového generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka o tom, že nikdo nebude stíhán za své postoje a činy z let 1968 a 1969, neplatila.

V druhé polovině roku 1971 veřejně deklarovaná nenávist vůči opozici utichala. Represivní nátlak pochopitelně neustal, reformátoři však přestali být uznáváni za rovnocenné protivníky již opět konsolidované – tj. „normalizované" – komunistické moci.

150 ABS, f. A 18, inv. j. 50. „Problémy boje proti pronikání a vlivu antikomunistické ideologie a propagandy v Československu", materiál „K otázce posrpnové emigrace", nedatováno, (konec roku 1969). ABS, f. A 2/3, inv. j. 419, „Hodnocení propagační činnosti tiskového odboru sekretariátu FMV za rok 1971 a plán jeho práce na rok 1972", 9. února 1972.

Akce PANT

Příběh Vlastimila Ludvíka, posledního defektora komunistické rozvědky

› **Daniel Běloušek**

V pátek 16. prosince 1988 vyjelo z bran areálu československého velvyslanectví v Dillí auto s diplomatickým pracovníkem. Dotyčný však na schůzku, kterou ohlásil svým nadřízeným, nedorazil. Místo toho zaparkoval v podzemní garáži hotelu Sheraton, kde na něj již čekali pracovníci britské zpravodajské služby MI6. Společně odjeli na letiště, kde pětačtyřicetiletého muže provedli mimo hraniční a celní kontrolu, a nastoupili do letadla směřujícího do Londýna.[1]

Vzácným pasažérem, pro něhož si Britové přijeli, byl pplk. Vlastimil Ludvík, krycím jménem PANTŮČEK, který byl skoro dvacet let příslušníkem československé rozvědky.

V Indii se po nezvěstném diplomatovi rozběhlo pátrání a pražská centrála rozvědky začala zvažovat různé alternativy. Mohl se stát obětí kriminálního činu, nehody, únosu nebo šlo o zradu. Již 4. ledna 1989 se však záležitost objasnila – mluvčí britského ministerstva zahraničních věcí oznámil, že hledaný československý diplomat požádal ve Velké Británii o politický azyl, který mu byl udělen. O den později byl v Praze předvolán britský chargé d´affaires na konzulární odbor ministerstva zahraničních věcí, kde mu byla tlumočena žádost o umožnění styku s Vlastimilem Ludvíkem. Ve stejný den československé úřady rozhodly o ukončení Ludvíkova služebního poměru odnětím hodnosti.

Dne 12. ledna 1989 zaslal Ludvík československému velvyslanci v Anglii dopis, v němž potvrdil, že jeho rozhodnutí zůstat v Anglii je definitivní, a odmítl možnost setkání s představiteli československého konzulárního oddělení v Londýně. Zároveň sdělil, že nemá zájem ani o setkání se svým otcem, kterého československé úřady hodlaly do Londýna vyslat. Na základě těchto zjištění byla rozkazem náčelníka I. správy SNB č. 3/89 vytvořena zvláštní analytická komise, která začala zkoumat Ludvíkův životní příběh. Vyšetřování bylo vedeno pod souhrnným označením akce PANT.[2]

1 PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Díl IV*. Themis, Praha 2002, s. 531.

2 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), f. I. správa SNB – Hlavní správa rozvědky (dále I. S SNB), svazek reg. č. 13099. Zpráva komise o okolnostech, příčinách, motivech a důsledcích zmizení a pravděpodobné zrady bývalého příslušníka I. správy SNB Vlastimila Ludvíka ze dne 31. ledna 1989 (dále Zpráva komise).

Příchod do rozvědky

Vlastimil Ludvík se narodil 16. března 1943 v Gottwaldově (Zlíně). V roce 1967 ukončil Vysokou školu ekonomickou v Praze. Vojenskou základní službu absolvoval ve spojovací a odposlechové jednotce v Litoměřicích jako překladatel z angličtiny. Pro budoucí kariéru diplomata a zpravodajce předurčovalo mladého absolventa rodinné prostředí. Jeho otec Vladimír Ludvík po roce 1945 aktivně pracoval v KSČ na úrovni krajského výboru a později i v aparátu ústředního výboru. Od roku 1957 byl zaměstnán na MZV, v letech 1959–1962 působil jako velvyslanec v Belgii, v letech 1966–1969 jako velvyslanec v Itálii. Přežil stranické čistky po roce 1968, zůstal v diplomatických službách a před odchodem do důchodu v roce 1982 zastával post velvyslance v Pákistánu. Proto nebylo nic překvapivého na tom, že jeho syn dostal v létě 1968 nabídku k nástupu na I. správu SNB (rozvědka). Srpnová okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy toto rozhodnutí neovlivnila a 10. září 1968 vstoupil Vlastimil Ludvík oficiálně do rozvědky. Dostal krycí jméno PANTŮČEK.[3]

V. Ludvík v době nástupu k SNB v roce 1968. Zdroj: ABS

Jako každý nový zpravodajec byl i on zařazen do intenzivního desetiměsíčního kurzu v rámci tzv. Šternovy špionážní školy,[4] která byla neformálně označována jako ŠŠŠ. Studium pokrývalo všechny oblasti zpravodajské činnosti – od intenzivní jazykové přípravy po rozbor metod činnosti zahraničních zpravodajských služeb. Součástí výuky byla i praktická cvičení, kde se frekventanti seznamovali se zpravodajskou technikou (např. fototechnikou nebo tajnopisem), měli možnost si vyzkoušet „předávky" pod kontrolou „sledovačky", plnění

3 Ve svých pamětech k tomu Vlastimil Ludvík uvádí: *„Přijal jsem realitu ruské okupace, doufal jsem, že jde pouze o dočasnou etapu, a neviděl jsem důvod, proč nevstoupit do československé zpravodajské služby. Musím přiznat, že jsem ve své naivitě neviděl I. správu jako nedílnou součást aparátu Státní bezpečnosti a KGB, ale spíše jako nezávislou zahraniční zpravodajskou službu. O to větší bylo moje zklamání později."* In: LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra*. Vydáno vlastním nákladem v Anglii, 1991, s. 5.

4 Škola byla pojmenována podle jejího ředitele, bývalého význačného zpravodajského důstojníka Šterna.

mrtvých schránek, přípravu TOPS (trasa obrany proti sledování) apod. Později, v roce 1991, zhodnotil Vlastimil Ludvík své působení ve zpravodajském kurzu takto:

„ŠŠŠ jsem ukončil s průměrným prospěchem, vředem na dvanácterníku a začínajícím pocitem, že to asi nebude přesně ono, co jsem chtěl v životě dělat, ale stal jsem se součástí, malým kolečkem československé špionáže, a jak jsem později zjistil, není to tak snadné dostat se z této pasti bez značných osobních rizik."[5]

Po absolvování rozvědné školy byl zařazen na 42. britský odbor I. správy SNB. Bylo to na začátku roku 1970, kdy v rozvědce docházelo k čistkám, k vylučování z KSČ a k odchodům ze služebního poměru. Jeho další kariéru paradoxně ovlivnil fakt, že tehdy ještě nebyl členem KSČ, neboť mnozí členové strany, kteří absolvovali ŠŠŠ na konci šedesátých let, neprošli v roce 1970 prověrkami.[6] Ludvíkovy politické postoje z let 1968–1969 projednala komise Hlavního výboru KSČ, která konstatovala, *„že nechápal otázky vstupu spojeneckých vojsk a byl dezorientován, konkrétní negativní činnost však nebyla zjištěna."* [7]

Je samozřejmé, že z hlediska dalšího působení ve státních službách bylo nezbytné co nejdříve se aktivně přihlásit k normalizační linii. Učinil tak v říjnu 1971, kdy byl přijat za kandidáta strany a vstoupil do Lidových milic. Po vypršení kandidátské lhůty se Vlastimil Ludvík stal 30. října 1973 členem KSČ.

V únoru 1973 byl v rámci přípravy pro práci v zahraničí přijat na FMZO do legalizační funkce samostatného referenta 10. odboru pro úsek Velké Británie, kde působil až do svého vyslání na rezidenturu Londýn v roce 1975. Dobře se zapracoval. V letech 1973–1975 se celkem čtyřikrát účastnil jednání československé obchodní delegace v Londýně. Byl pokládán za perspektivního operativního pracovníka s dobrými jazykovými schopnostmi. V tehdejších hodnoceních se však objevil i mírný negativní odstín, související s jeho osobnostní charakteristikou. Za jeden z Ludvíkových výrazných povahových rysů byla označena jeho rezervovanost hraničící s uzavřeností, malá smělost a rozhodnost při „rozpracování" operativních akcí a případů. V psychologickém posudku před výjezdem bylo v tomto směru uvedeno, že jeho předpoklady pro agenturní a operativní činnost, zejména pro styk s lidmi, jsou podprůměrné. Celkově však bylo konstatováno, že je dostatečně připraven pro práci v zahraničí. Dne 6. července 1975 tak mohl být vyslán na rezidenturu Londýn v legalizační funkci ekonoma obchodního oddělení československého velvyslanectví.[8]

5 In: LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra* …, s. 20.

6 Svůj podíl na tom mělo i to, že jeho spolužák ze ŠŠŠ Stanislav Kaplan, krycím jménem DANÍČEK, emigroval do Kanady již v létě 1969, během první dovolené po absolvování kurzu. Tím byl celý ročník do značné míry dekonspirován.

7 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 13099. Zpráva komise.

8 ABS, f. Personální spisy, personální spis Vlastimila Ludvíka, a. č. 1813. Posudek z května 1975.

Rezidentura v Londýně

Vlastimil Ludvík přijel na rezidenturu v Londýně v době, která byla pro československou rozvědku velmi náročná:

„Bylo obtížné dělat v Británii politickou špionáž. Dřívější sympatie k Československu už neexistovaly – zničila je sovětská okupace a následná normalizace. Těžko jsme navazovali osobní přátelské kontakty na jakékoliv úrovni. Měli jsme několik důvěrných styků, ale skutečného agenta žádného. Jediné přátelské tváře okolo zastupitelského úřadu byly známé firmy pracující pro britskou kontru.“[9]

Další podstatnou okolností bylo, že v únoru 1974 došlo k vyhoštění osmi československých diplomatů, kteří byli příslušníky rozvědky. Rezidentura Londýn se ocitla prakticky v troskách, zůstal zde jediný kádrový příslušník I. správy SNB Jan Příkopa, krycím jménem PERCHA, který příštích sedm let působil jako rezident.

„Rezidentura ve dvou znamenala, že jsme společně museli pokrýt všechny úkoly centrály, současně to dávalo možnost manévrovat a zdůvodnit případné neúspěchy nebo nesplnění úkolů výmluvou pro přílišný nával práce.“[10]

Několik let trvalo, než londýnská rezidentura obnovila činnost a stavy jejích příslušníků se doplnily do konečného počtu patnácti operativních pracovníků.

Vlastimil Ludvík se v Londýně zapojil především do legalizačních aktivit v rámci ekonomického úseku, a zpravodajské činnosti se příliš nevěnoval. Jeho nadřízení mu nedostatečnou rozvědnou aktivitu vyčítali. Například v hodnocení z července 1976 bylo konstatováno, že Ludvík má velké rezervy v získávání agenturních spolupracovníků. *„Styková báze se skládá pouze z oficiálních kontaktů, a to je nedostatečné, jeho dva evidované styky jsou neverbovatelné.“*[11]

O rok později, v květnu 1977, centrála opětovně konstatovala, že PANTŮČEK nemá jediný perspektivní kontakt, který by byl systematicky rozpracováván. Na jednání v Praze mu bylo sděleno, že pokud se situace nezlepší a stagnace bude pokračovat, může být koncem roku 1977 z rezidentury odvolán.

Pohrůžka částečně zapůsobila, takže v hodnoceních z let 1978–1979 se konstatuje mírné zvýšení Ludvíkovy aktivity. V závěrečné zprávě z května 1982, vypracované před Ludvíkovým návratem do Československa, byla jeho celková pracovní výslednost na rezidentuře označena jako slabá, neodpovídající jeho přípravě a možnostem. Na druhé straně byl pozitivně vnímán jeho přístup při dočasném zastupování rezidenta,

9 LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra* …, s. 42–43. „Kontra“ – tj. kontratozvědka.

10 Tamtéž, s. 30–31. Rezidenta Jana Příkopu charakterizuje Ludvík jako tragikomickou postavu československé špionáže: *„Jeho jedinou kvalifikací, kromě schopnosti opíjet se do němoty, byla buldočí drobná práce policajta. Stal se rezidentem, i když pro tuto funkci neměl nejmenší předpoklady, ale lpěl na ní, s ochotou udělat cokoli, jen aby se udržel u moci. V roce 1980 musel být odvolán pro neschopnost.“*

11 ABS, f. Personální spisy, personální spis Vlastimila Ludvíka, a. č. 1813. Posudek z května 1975.

stejně jako úkoly vyplývající z legalizačního zařazení na ekonomickém úseku ambasády v Londýně.[12]

Vlastimil Ludvík si své nedostatky ve zpravodajské práci uvědomoval a postupně začal přemýšlet o tom, jak se z Londýna dostat „se zdravou kůží". Na začátku roku 1980 požádal centrálu o okamžité odvolání z rezidentury z osobních důvodů, jimiž byly především narůstající konflikty s manželkou, která byla podle Ludvíka na pokraji nervového zhroucení. Centrála však situaci vyřešila po svém. Dne 15. února 1980 byla z Londýna do Prahy odvolána pracovnice obchodního oddělení Zuzana Barešová, s níž Vlastimil Ludvík udržoval intimní vztah a která byla pravděpodobnou příčinou jeho rodinných problémů. Proto začal uvažovat o jiném postupu, který by ho mohl dostat do pražské centrály.

Prakticky každý operativní pracovník občas hlásil svým nadřízeným, že byl sledován nepřátelskou zpravodajskou službou. Ludvík dobře věděl, že pokud by byl „provalen" jako agent československé rozvědky, vzrostla by jeho šance na odvolání. Ze svých nemnohých operativních kontaktů si pro svůj plán vybral pracovníka britského ministerstva obchodu Basila Hainese, kterého vedl v kategorii „důvěrný styk" (DS) pod krycím jménem AISI.

Dne 27. ledna 1981 hlásil rezident v Londýně do Prahy šifrou pokus o získání Vlastimila Ludvíka, k němuž mělo dojít v hospodě Duke of York na Victoria Street během schůzky s Hainesem. Vlastimil Ludvík při ní měl být kontaktován pracovníkem britské zpravodajské služby. Do Prahy bylo sděleno, že nabídku spolupráce odmítl. Vedení I. správy SNB, které celou situaci analyzovalo, dospělo k závěru, že namísto okamžitého odjezdu bude Ludvík ponechán na rezidentuře další rok. Britským zpravodajským službám tak mělo být dáno najevo, že československá rozvědka nebude stahovat své lidi pouze na základě jejich provokačních akcí. Pokud jde o Ludvíkovu pracovní činnost, bylo rozhodnuto, že již nebude pověřován plněním operativních úkolů, ale soustředí se především na ekonomické zpravodajství. Tento „pokus o verbovku", který (jak Ludvík po roce 1990 přiznal) byl zcela vymyšlený, tak alespoň částečně splnil svůj účel.[13]

Rozvědná škola v SSSR

Po návratu z Velké Británie v březnu 1982 byl Ludvík zařazen zpět na 42. odbor I. správy, kde zastával funkci staršího referenta specialisty. Čekala ho však další nezbytná

12 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 13099. Zpráva komise. V tomto materiálu je uvedeno, že Vlastimil Ludvík v letech 1975–1982 zaslal čtyři sta informačních podkladů, postupně řídil osm IS (ideových spolupracovníků) a v říjnu 1979 získal jeden DS (důvěrný styk).

13 *„Bylo to náročné, musel jsem lhát, necítil jsem se přitom moc dobře,"* dodává Ludvík v osobním rozhovoru s autorem této studie dne 3. prosince 2008.

etapa úspěšné kariéry pracovníka rozvědky, kterou byl roční kurz KGB v Sovětském svazu.

Škola KGB pro československou rozvědku pracovala na dlouhodobých principech – vždy tři po sobě následující roční kurzy pro pokročilé zpravodajce se střídaly s několikaměsíčními kurzy pro náčelníky a vyšší kádry. Tímto způsobem měla KGB zajištěnu kontrolu prakticky nad všemi operativními pracovníky I. správy SNB, kteří museli v některé fázi své kariéry školou projít. Učební objekt byl umístěn v malé vesničce Němčinovka, asi hodinu cesty vlakem z Moskvy, kde bylo jen pár desítek dřevěných baráků. [14]

Pobyt na „rozvědné škole" byl první (a zároveň poslední) Ludvíkovou zkušeností s realitou života v SSSR, která ho značně šokovala:

„Středem vesnice byla místní hospoda, která žila z prodeje vodky. Nejvíc na mě působil strašný vzhled místních alkoholiků. Ano, s opilci jsme se setkávali také v Moskvě, ale tam jich nebylo tolik, jako tady na venkově. Třebaže jsme patřili do privilegované vrstvy, občas jsme i my pocítili, že naše zásobování vázne. A jak potom museli žít obyčejní lidé bez protekce!?" [15]

Rozvědný kurz, včetně náročných praktických cvičení v extrémním klimatu (což zahrnovalo například kontrolu sledování ve třicetistupňovém mrazu), Vlastimil Ludvík nakonec úspěšně zvládl. Po návratu na pražskou centrálu v červenci 1983 tak nic nebránilo tomu, aby byl ustanoven do funkce vedoucího staršího referenta specialisty a pověřen řízením rezidentur v Londýně, Aténách, Nikósii a Helsinkách.

Působení na 42. odboru I. správy SNB

Vlastimil Ludvík při působení na pražské centrále svůj styl práce příliš nezměnil. *„Působil dojmem, že ho operativní práce mnoho nezajímá a není pro ni potřebně zapálen, na druhé straně byl značně aktivní při diskusích na členských schůzích i jiných stranických jednáních."*[16]

Zatímco ostatním rezidenturám začleněným ve 42. odboru se občas podařilo získat spolupracovníky na různých úrovních politického života, v Londýně byla situace jiná. Tamní agenturní síť zůstala v průběhu 70. a 80. let řídká. Jedním z důvodů byla nízká kvalita rezidentů a operativních pracovníků, ovlivněná důsledným postojem britské vlády v oblasti vydávání víz. Vstupní víza byla odmítnuta nejméně deseti diplomatickým pracovníkům působících ve službách I. správy SNB. Za této situace volila československá zpravodajská služba lehčí cestu k úspěchu a téměř všichni její agenti byli emigranti českého původu žijící ve Velké Británii nebo v západní Evropě.

14 LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra* …, s. 70–71.

15 PACNER, Karel: *Československo*…, s. 525.

16 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 13099. Zpráva komise.

Často působili jako informační zdroje v oblasti vědeckotechnické rozvědky. Vlastimil Ludvík v této souvislosti uvádí dva příklady, které ilustrují poměry panující na londýnské rezidentuře:

První případ se týkal perspektivního mladého politického pracovníka vytypovaného a rozpracovaného rezidenturou v Madridu. Byla mu přislíbena finanční výpomoc pro jeho studijní pobyt v Londýně, což mělo být základem pro budoucí kompromitaci a získání ke spolupráci. Na kontaktní schůzku byl vyslán pracovník rezidentury Londýn Pavel Lašček, krycím jménem LECHOVIČ (pozdější zástupce náčelníka 42. odboru a rezident v Jugoslávii). Lašček zorganizoval schůzku bez problémů, ale zádrhel nastal v otázce peněz, když svému kontaktu nabídl finanční výpomoc deseti liber, přesně tak, jak bylo uvedeno v instrukční šifře z pražské centrály. Ten se mu ale vysmál a bez dohodnutí dalšího setkání odešel. Teprve dodatečně bylo zjištěno, že při dešifrování došlo k omylu; finanční částka měla být tisíc liber a šifrér omylem přepsal jen deset. O „inteligenci" zpravodajce Laščeka i rezidenta, který postup získání schválil, svědčí to, že vykonali absurdní příkaz centrály, i když jim muselo být jasné, že deset liber nestačí ani na jeden slušný oběd.

Vlastimil Ludvík v 80. letech
Zdroj: ABS

Ve druhém případu figuruje mladý zpravodajský důstojník z bývalého Gottwaldova (Zlína) Josef Konečný, krycím jménem ŠENKEŘÍK, který se po roce činnosti na rezidentuře Londýn stále nemohl uchytit. Vymyslel si plán, že se bude vydávat za italského novináře, a na konferenci mírového hnutí v Londýně se snažil získat zajímavé kontakty. Jenže jeden z oslovených zahraničních novinářů zaskočil Konečného otázkou na výsledek italského týmu při probíhajícím mistrovství světa ve fotbale. Bylo mu divné, že by „italský novinář" o tomto sportovním utkání nic nevěděl. Začal trochu pátrat a brzy zjistil, že Konečný je ve skutečnosti diplomatický pracovník československého velvyslanectví a samozřejmě učinil patřičný závěr o jeho pravděpodobné příslušnosti k rozvědce. Výsledkem byla série článků v britském tisku o „podivných zábavách" československých diplomatů. Josef Konečný tak předčasně ukončil slibnou dráhu zpravodajce a byl stažen zpět do ČSSR.[17]

17 LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra* …, s. 43–45.

Pokud jde o získání spolupracovníka z britských politických kruhů, nejblíže k úspěchu se dostal v první polovině 80. let rezident Josef Houžvička, krycím jménem HRADIL, který „rozpracoval" mladého levicového představitele lokální instituce s ambicemi na politickou dráhu. K verbovací schůzce nakonec nedošlo a rozpracování bylo ukončeno v důsledku kauzy Bohumíra Šedy, která byla vyšetřována pod krycím názvem akce HORA.

Vliv akce HORA na činnost rezidentury Londýn

Bohumír Šeda, krycím jménem MAŇÁK, byl vyslán do Londýna na konci roku 1979 v legalizační funkci vedoucího vízového oddělení. Jako zpravodajský důstojník odpovídal za bezpečnostní situaci na velvyslanectví. Měl na starosti zjišťování signálů o možném průniku britské kontrarozvědky do československé kolonie v Londýně a v náplni práce bylo aktivní rozpracovávání britských zpravodajských služeb. V rámci své funkce přicházel do kontaktu také s pracovníky britských policejních institucí.

Po několika letech pobytu v Londýně začalo být zřejmé, že Šedovy schopnosti nejsou dostatečné k tomu, aby dokázal splnit očekávané úkoly. Na začátku roku 1984 se začalo dokonce uvažovat o jeho odvolání pro neschopnost. Navíc v dubnu téhož roku zjistila československá rezidentura v Paříži, že jeden z Šedových kontaktů, pracovník francouzského konzulátu v Birminghamu, francouzský občan českého původu Jiří Graf, krycím jménem RADANA, byl ve Francii zatčen a vyslýchán tamní kontrarozvědkou.[18] Dne 30. dubna 1984 požádal rezident v Londýně pražskou centrálu o Šedovo okamžité odvolání. Upozornil, že byl dodatečně informován o tom, že Bohumír Šeda vyzradil v únoru 1984 na schůzce s pracovníkem britské SPG (Special Protection Group) majícím na starosti ochranu československé ambasády, policejním inspektorem Geraldem Chandlerem a s československým emigrantem z roku 1968 Ladislavem Horňanem informace o rezidentuře a jejích pracovnících.

Dne 3. května se Šeda–MAŇÁK vrátil do ČSSR. Téhož dne ho pro podezření ze špionáže oficiálně vypověděla britská strana. Spolu s ním musel zemi opustit také další pracovník československé rozvědky Jan Malásek, krycím jménem BEZRUČ.[19]

18 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 12950. Ke spolupráci s I. správou SNB byl Jiří Graf (1919) získán v únoru 1983 v kategorii A (agent), i když zpravodajské pohovory s ním byly provedeny již v letech 1981 a 1982 při jeho návštěvách ČSSR. Předával zprávy zejména z oblasti francouzského zahraničního obchodu. Poskytl např. seznam všech pracovníků francouzského ZÚ v Londýně, včetně obsazení vojenského a šifrového oddělení. Jeho poznatky byly hodnoceny jako cenné a většina produkce byla předávána KGB. Hlavním motivem spolupráce Jiřího Grafa s československou rozvědkou byla jeho snaha získat trvalé povolení pobytu v ČSSR, kde se hodlal oženit s Jarmilou Wágnerovou, svou dávnou láskou ze studií v Praze.

19 Tamtéž. Vyšetřovací komise akce HORA označila vyhoštění Bohumíra Šedy ve své závěrečné →

Po návratu do Prahy byl Bohumír Šeda přijat svými spolupracovníky vcelku přátelsky a v prvních dnech nebyly jeho historky brány příliš vážně. On však na svých tvrzeních trval a vyšetřovatelům podrobně sděloval, jak pro Brity pracoval. Prohlásil, že na schůzce s Chandlerem a Horňanem mu byla pravděpodobně do pití přidána droga, pod jejímž vlivem ztratil kontrolu a pověděl Britům vše, co věděl. V rámci výslechů uváděl i takové bizarní přitěžující podrobnosti, jako že britské kontrarozvědce MI5 měl v nočních hodinách umožnit přístup do objektu československého velvyslanectví. Hovořil také o tom, že v BBC byl připravován pořad o práci československé rezidentury, kde měl on sám vystoupit již jako naverbovaný agent britské zpravodajské služby. Jeho výpovědi byly rozporné a nepřesvědčivé. Psychiatrické vyšetření nepotvrdilo duševní chorobu, Bohumír Šeda byl shledán příčetným a odpovědným za své jednání.

Dne 13. května 1984 byl vzat do vazby a podle § 105 trestního zákona obviněn z trestného činu vyzvědačství. Toho se měl dopustit tím, že od května 1982 do května 1984 úmyslně prozradil cizí státní moci formy a metody agenturně operativní činnosti StB v zahraničí, operativní akce a jména tajných spolupracovníků. Měl to učinit ve značném rozsahu a za finanční úplatu. K činnosti se doznal. Následovalo vyloučení z KSČ, odnětí hodnosti a ukončení služebního poměru příslušníka SNB. Vyšší vojenský soud v Příbrami uznal 4. října 1984 Bohumíra Šedu vinným z trestného činu vyzvědačství a odsoudil ho k trestu dvaceti let odnětí svobody ve III. nápravně-výchovné skupině a k propadnutí majetku. Všechny jeho žádosti o odvolání nebo o obnovu procesu byly v 80. letech zamítnuty s tím, že se neobjevily žádné nové skutečnosti. Z vězení byl podmíněně propuštěn až na základě rozhodnutí prezidenta Václava Havla v březnu 1990. Krajský soud v Českých Budějovicích, stejně jako Vrchní soud v Praze, zamítly v roce 1994 Šedovu žádost o soudní rehabilitaci.[20]

Případ Bohumíra Šedy v květnu 1984 významně ovlivnil činnost celé rezidentury v Londýně. Rozkazem náčelníka I. správy SNB byla ustavena zvláštní vyšetřovací komise, jejímž členem za 42. odbor byl i Vlastimil Ludvík. Všechny operativní odbory dostaly za úkol analyzovat možný dopad Šedovy činnosti. Situaci komplikoval fakt, že Bohumír Šeda byl odsouzen výhradně na základě vlastního doznání, které v průběhu vyšetřování bylo doplněno pouze několika neprůkaznými poznatky; například o tom, že Šedův kontakt – inspektor Chandler – byl příslušníkem britské zpravodajské služby. Nikdo na centrále si nebyl jist, do jaké míry šlo o Šedovy fantazie způsobené psychickým stavem, a jak velký byl rozsah jeho „zrady".

Činnost rezidentury Londýn byla minimálně na dva roky paralyzovaná. Vyšetřovací komise rozhodla ukončit spolupráci prakticky se všemi agenturními pracovníky

→ zprávě z května 1984 vzápětí (po odletu do ČSSR) za zastírací manévr britské strany a vytváření alibi pro Šedu jako zrádce.

20 V případu „Šeda" je rovněž podivné, že soud nevyslyšel jeho žádosti na předvolání nadřízených a některých kolegů z rezidentury, kteří měli dosvědčit, že kontakty s údajnými pracovníky britských zpravodajských služeb byly prováděny se souhlasem pražské centrály.

rezidentury Londýn, což nebylo jednoduché zajistit. V centrále tak začaly převládat obavy z vyslání do této destinace. Bylo zřejmé, že možnost dosáhnout zde úspěchu v operativní činnosti byla minimální, a to navíc za situace, kdy v případě prozrazení hrozilo vypovězení častěji než v jiných zemích.[21]

Případ HORA dodnes vzbuzuje pochybnosti kvůli tomu, že není jasný motiv tak zásadního selhání po letech služby v rozvědce. Existovala teorie, podle níž britská zpravodajská služba Šedu obětovala, aby chránila před vyzrazením svého mnohem důležitějšího agenta – Vlastimila Ludvíka.[22] Tento názor však dnes již můžeme s největší pravděpodobností odmítnout.

Vlastimil Ludvík zhodnotil v roce 1991 Šedovo jednání tak, že si vše vymyslel v důsledku silného psychického tlaku z centrály na dosažení operativních výsledků.[23] Dne 3. prosince 2008 v rozhovoru s autorem této studie dále uvedl, že se ho Britové na Šedu v rámci „vytěžování" ptali. Věděli, že Bohumír Šeda nebyl jejich agentem, a tak si postup československých úřadů nedovedli vysvětlit. Z historického odstupu tak zůstává absurdním důsledkem tohoto případu, že londýnská rezidentura byla ochromena na základě vymyšleného přiznání duševně labilního člověka…

Vyslání do Indie

V polovině 80. let se Vlastimil Ludvík začal připravovat na svůj další výjezd. Počítalo se s tím, že bude působit ve funkci zástupce rezidenta v Paříži, kam měl být vyslán pod legalizačním krytím obchodního přidělence. Příprava výjezdu probíhala od prosince 1984 a pokračovala v průběhu roku 1985, kdy se Ludvík intenzivně věnoval francouzské problematice.

Na začátku roku 1986 však nastal zásadní obrat. Vedení I. správy SNB přes všechna doporučující stanoviska návrh na vyslání Vlastimila Ludvíka do Paříže zamítlo s odůvodněním, že je „nevýjezdový" vzhledem k jeho „provalenosti". Podle poznatků

21 Vlastimil Ludvík vzpomíná, že v polovině roku 1985 dostal za úkol vybrat z příslušníků rozvědky, kteří měli zkoušku z angličtiny, vhodné kandidáty na londýnskou rezidenturu. Z přibližně dvaceti lidí zůžil výběr na osm. Prvotní reakce všech oslovených byla stejná – nechtěli do Londýna vyjet. Nakonec se mu podařilo přesvědčit Jiřího Musiala, krycím jménem POLANKA, který v Londýně setrval až do roku 1990 a nahradil odvolaného rezidenta Josefa Houžvičku. In: LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra* …, s. 110–111.

22 Generál Lorenc nevylučuje, že Britové mohli být v případě Šedy vedeni snahou zakrýt možnou Ludvíkovu spolupráci s MI6: *„Mohli predpokladať, že súd ho neodsúdi len na základe jeho priznania bez ďalších dôkazov, a tak sa kombinacia so Šedom nemusela zdať príliš riskantná. Sú to iba konštrukcie. Postup je veľmi nezvyčajný a vec sa mohla zariadiť pre Šedu oveľa bezpečnejším spôsobom."* In: LORENC, Alojz: *Dešifrovaný svet.* Forza, Banská Bystrica 2000, s. 48.

23 LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra* …, s. 102.

26. odboru (zahraniční kontrarozvědky) byl uveden v seznamu nežádoucích osob, který na začátku 80. let vydalo italské ministerstvo vnitra. Proto bylo nepravděpodobné, že by Vlastimil Ludvík mohl získat vstupní víza do Francie.[24]

Centrála proto začala hledat jiné, méně horké působiště, kde by se mohly uplatnit jeho dlouholeté zkušenosti. Volba padla na Indii. V říjnu 1986 byl přemístěn na 47. odbor, kde se začal zabývat oblastí zemí Asie a Afriky. Začal se systematicky seznamovat s činností československé rezidentury v Dillí, kam odjel v létě 1987 jako zástupce rezidenta v legalizační funkci prvního tajemníka ekonomického oddělení československého velvyslanectví.

Pro Ludvíka nebylo vyslání do Indie příjemnou zkušeností: „*Všichni známí, kteří navštívili Indii, mě ujišťovali, že život diplomata v New Delhi je podobný ráji na zemi. Pro mě to byl spíše pekelný šok, vedro, prach, špína, všude zápach lidských a zvířecích výkalů, žebráci a jejich děti s neustále nataženýma rukama, nebezpečí nakažlivých nemocí z neexistující úrovně hygieny. To vše, přes impresivní dojem historických památek, na mě zapůsobilo jako velké zklamání.*“ [25]

Rezidentura v Dillí patřila mezi středně velké. Politicky však byla považována za důležitou vzhledem k tomu, že se indická vláda snažila v rámci bipolárního světa udržovat dobré kontakty jak se Sovětským svazem, který podporoval vládu premiéra Rádžíva Gándhího, tak s Velkou Británií a Spojenými státy, s nimiž měla především úzké obchodní vztahy.

Činnost československé rozvědky nebyla zaměřena prioritně proti indickým zájmům. Vlastimil Ludvík dostal za úkol sledovat aktivity západních zpravodajských služeb, především USA a Velké Británie, na indickém území. Situaci usnadňoval relativně malý zájem indických služeb o československé zpravodajce. V Dillí byla obrovská kolonie pracovníků KGB a rovněž zde aktivně působily západní zpravodajské služby.

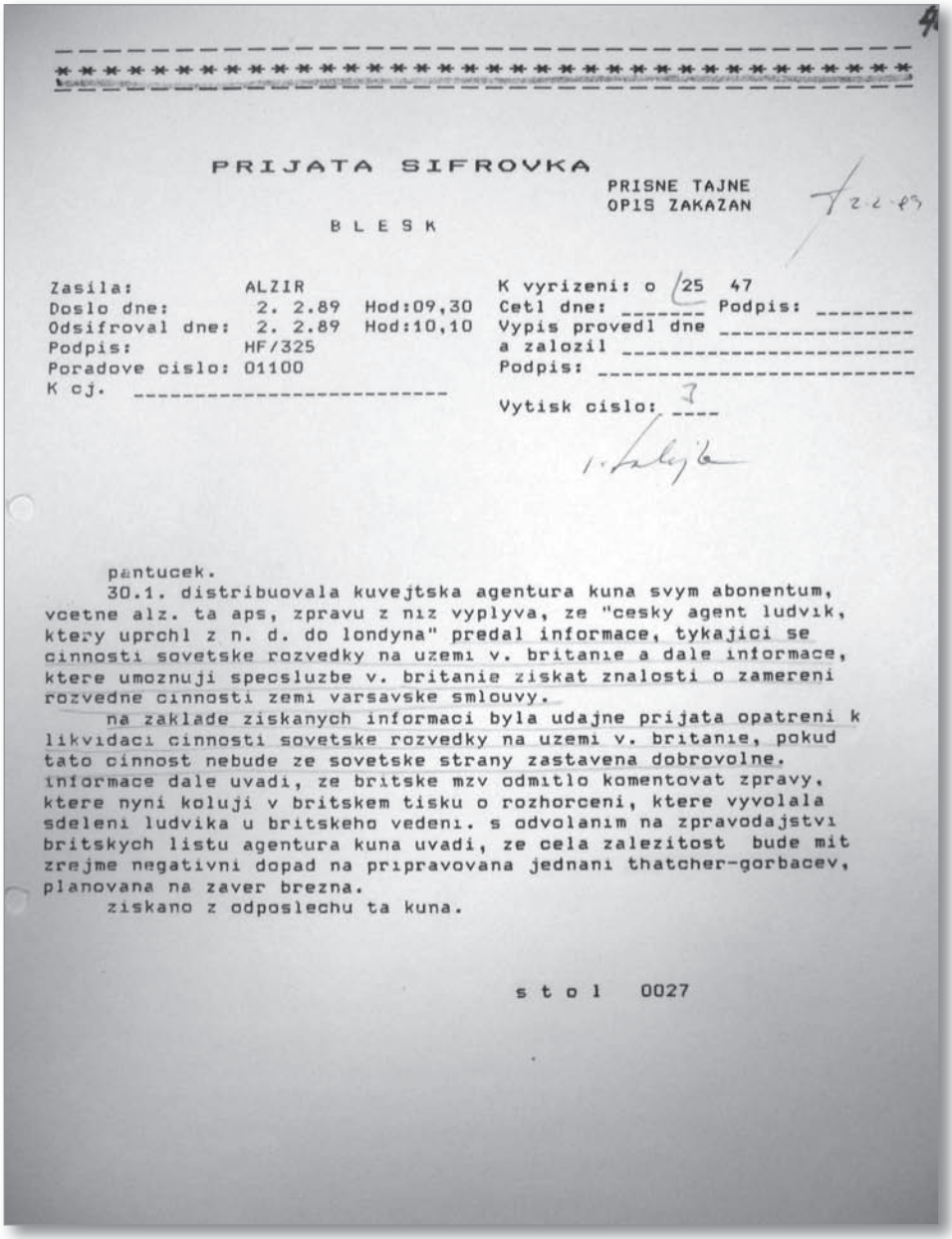
Agenturní síť československé rozvědky tvořilo asi patnáct spolupracovníků (agentů a důvěrných styků) z řad vládních úředníků, obchodníků, novinářů a vědců. Tito lidé byli za peníze ochotni sdělit cokoli. Jejich zpravodajské možnosti byly většinou založeny na neurčitém tvrzení o příbuzenských kontaktech na rodinu indického premiéra Gándhího. Navíc šlo zpravidla o osoby, které byly indické kontrarozvědce dobře známé.[26]

Ludvíkovy tradiční problémy v operativní činnosti a při získávání spolupracovníků opět neunikly pozornosti pražské centrály. V létě 1988, v rámci jeho pobytu v ČSSR spojeného s dovolenou, nadřízení konstatovali, že některé jeho výsledky,

24 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 13099. Zpráva komise.

25 LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra* …, s. 115–119.

26 Tamtéž. Zpravodajská práce v Indii byla mimo jiné usnadněna tím, že indická sledovačka používala pouze jediný typ vozu – v místní licenci vyráběný malý Morris, většinou bílé barvy. Oblíbenou zábavou příslušníků československé rezidentury bylo sbírání SPZ těchto vozů, které byly sice obměňovány, ale často se opakovaly.

PRIJATA SIFROVKA

PRISNE TAJNE
OPIS ZAKAZAN

B L E S K

Zasila: ALZIR
Doslo dne: 2. 2.89 Hod:09,30
Odsifroval dne: 2. 2.89 Hod:10,10
Podpis: HF/325
Poradove cislo: 01100
K cj. _____

K vyrizeni: o 25 47
Cetl dne: _____ Podpis: _____
Vypis provedl dne _____
a zalozil _____
Podpis: _____

Vytisk cislo: 3

pantucek.
30.1. distribuovala kuvejtska agentura kuna svym abonentum, vcetne alz. ta aps, zpravu z niz vyplyva, ze "cesky agent ludvik, ktery uprchl z n. d. do londyna" predal informace, tykajici se cinnosti sovetske rozvedky na uzemi v. britanie a dale informace, ktere umoznuji specsluzbe v. britanie ziskat znalosti o zamereni rozvedne cinnosti zemi varsavske smlouvy.
na zaklade ziskanych informaci byla udajne prijata opatreni k likvidaci cinnosti sovetske rozvedky na uzemi v. britanie, pokud tato cinnost nebude ze sovetske strany zastavena dobrovolne.
informace dale uvadi, ze britske mzv odmitlo komentovat zpravy, ktere nyni koluji v britskem tisku o rozhorceni, ktere vyvolala sdeleni ludvika u britskeho vedeni. s odvolanim na zpravodajstvi britskych listu agentura kuna uvadi, ze cela zalezitost bude mit zrejme negativni dopad na pripravovana jednani thatcher-gorbacev, planovana na zaver brezna.
ziskano z odposlechu ta kuna.

s t o l 0027

Šifra rezidentury Alžír informující o Ludvíkových aktivitách ve prospěch MI6.
Zdroj: ABS, I. S SNB, svazek reg. č. 13099

například v oblasti AO (aktivních opatření)[27], jsou podprůměrné. Rovněž mu vytýkali, že jeho „styková" činnost postrádá kontinuitu a není cílevědomá. Kritizovali, že dostatečně nevyužívá možnosti, jež mu dávají získané informace, a nevytváří si předpoklady k hlubšímu „rozpracování osob", které byly předmětem operativního zájmu.[28]

Na podzim roku 1988 se jeho situace zkomplikovala. Neutěšené podmínky v pracovním životě doprovázely i rodinné problémy. Vlastimil Ludvík navázal intimní vztah s mladou ženou domovníka ambasády a rozpory mezi manželi Ludvíkovými se začaly prohlubovat.

„Poslední měsíce roku 1988 na rezidentuře v New Delhi byly pro mě velmi obtížné. Dlouhodobé nervové vypětí, prohlubující se podezřívavost ze strany rezidenta, neshody v rodině, to vše vedlo k jedinému možnému řešení." [29]

Tímto „řešením" se stala ona profesionální operace britské tajné služby MI6, při níž byl v polovině prosince 1988 Vlastimil Ludvík přemístěn z Dillí do Londýna.[30]

Vyšetřování v rámci akce PANT

Po Ludvíkově oznámení v lednu 1989, že mu byl ve Velké Británii udělen politický azyl, se vyšetřování I. správy SNB mohlo plně soustředit na variantu, že byl spolupracovníkem britské rozvědky. Komise sice konstatovala, [31] že: *„význam a rozsah skutečné hodnoty poznatků, které Ludvík může sdělit nepřátelským speciálním službám, je snížen skutečností, že jejich značná část je již protivníkovi známa z vytěžení předchozích zrádců* [32]", faktické dopady Ludvíkovy „zrady" však byly značné.

Podle předběžné analýzy bylo jeho přeběhnutím ohroženo nejméně padesát tajných spolupracovníků československé rozvědky a třicet kádrových pracovníků zařazených na rezidenturách v Indii, Velké Británii, Holandsku, Francii, Belgii, Itálii, na Kypru, v Řecku a v dalších zemích. Ve své podstatě vedla Ludvíkova emigrace k ochromení

27 Jde o souhrnný název pro soubor opatření proti osobám, institucím nebo státům, které byly „zpravodajsky rozpracovávány". Jejich nejčastější formou byly dezinformace šířené v médiích.

28 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 13099. Zpráva komise.

29 LUDVÍK, Vlastimil: *Malá sestra* …, s. 125.

30 Vlastimil Ludvík 3. prosince 2008 v rozhovoru s autorem tohoto článku charakterizoval svůj útěk z Indie jako zásadní životní okamžik. Tehdy samozřejmě netušil, že za rok se vše změní a komunismus v Československu se zhroutí. Když opouštěl Indii, uvědomil si, že začíná nový život. Počítal s tím, že svou rodinu a děti dlouho, možná již nikdy, neuvidí. Před odletem do Anglie byl na palubě letadla oficiálně přivítán nejmenovaným představitelem MI6. Vzpomíná, že byl tak nervově vyčerpán, že po krátkém přípitku šampaňským okamžitě v letadle usnul.

31 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 13099. Zpráva komise.

32 „Zrádce" zde označuje defektora – zpravodajského důstojníka, který přešel (z vlastního rozhodnutí nebo „nabouráním") na stranu protivníka.

možností rozvědky komunistického Československa v zahraničí a k oslabení činnosti ostatních zpravodajských služeb států Varšavské smlouvy. Desítky případů byly ukončeny a archivovány s poznámkou „nenavazovat, prochází akcí PANT", protože hrozilo reálné nebezpečí, že zainteresované osoby jsou známy protivníkovi.

V květnu 1989 byli v důsledku informací, které Ludvík, v rámci „vytěžování" předal, vyhoštěni z Velké Británie čtyři českoslovenští diplomatičtí pracovníci pro „činnost neslučitelnou s jejich posláním".[33]

Vlastimil Ludvík se už ve službách britské rozvědky také pokusil o přímé získání svého kamaráda a spolužáka ze Šternovy špionážní školy Františka Rouska, který působil jako generální konzul ČSSR v Montrealu. Tam ho 7. července 1989 oslovil na parkovišti před obchodním centrem a jménem MI6 mu nabídl emigraci do kterékoli západní země dle vlastního výběru. Rousek se však polekal, další setkání odmítl a „pokus o verbovku" neprodleně nahlásil svým nadřízeným. Po tomto neúspěchu, který byl pro Ludvíka velkým zklamáním, již žádnou podobnou akci neopakoval.[34]

Ludvíkova emigrace se přirozeně dotkla života jeho rodiny a nejbližších příbuzných, kteří žili v ČSSR. Již za několik dnů po Ludvíkově zmizení z ambasády v Dillí byla manželka s dcerou „stažena"[35] zpět do republiky. Během roku 1989 byla opakovaně vyslýchána, do jejího bytu i na pracoviště rozvědka umístila odposlouchávací zařízení s cílem zjistit bližší motivy vedoucí k Ludvíkovu přeběhnutí. Způsob, jakým se StB na Vlastu Ludvíkovou zaměřila, hraničil se šikanou. Vyšetřovatelé ji pravidelně navštěvovali v jejím bydlišti, případně předvolávali na centrálu, a opakovně vyslýchali, aniž by se cokoli podařilo objasnit.[36]

Pozornosti neušel ani Ludvíkův syn Vladimír, který v polovině roku 1989 nastoupil základní vojenskou službu. V září 1989 na něj orgány vojenské kontrarozvědky založily spis v kategorii prověřovaná osoba s krycím jménem TASK.[37]

Při podrobném zkoumání Ludvíkovy činnosti se I. správa SNB zabývala také tím, zda se kontaktoval s osobami, které byly v minulosti usvědčeny ze spolupráce

33 Šlo o tiskového atašé Jana Pavlíčka, druhou tajemnici Helenu Křepelkovou, třetího tajemníka Jana Sarkocyho a technického poradce Rudolfa Kašparovského. In: PACNER, Karel: *Československo*…, s. 534.

34 V rozhovoru s autorem 3. prosince 2008 dodává Vlastimil Ludvík, že když se s Františkem Rouskem setkal po roce 1990, ten se mu přiznal, že jeho tehdejší odmítnutí bylo velkou chybou, která ho hloupě připravila o materiální zajištění z britské strany.

35 Výraz používaný StB.

36 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 13099. Zpráva komise. V záznamech z výslechů Vlasty Ludvíkové ze 14. září 1989 najdeme i její lakonické konstatování, že manžel přeběhl k Britům proto, že *„v Indii bylo horko a málo britského tisku."*

37 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek prověřované osoby (PO), reg. č. 37633. Při dotazování sdělil Ludvíkův syn Vladimír, že až do emigrace neměl tušení, že jeho otec je příslušníkem bezpečnostní složky, a zdůraznil, že důvody otcova přeběhnutí nedovede vysvětlit. Po odchodu Vladimíra Ludvíka do zálohy byl v lednu 1990 jeho svazek prověřované osoby archivován.

s britskou rozvědkou. Šlo především o Miloslava Kroču, jehož případ byl veden v akci SUP. Tento pracovník rozvědky – specialista na Velkou Británii – byl v 70. letech zařazen na 5. odbor II. správy SNB, tedy kontrarozvědky. Kroča zemřel v roce 1976 na infarkt a po jeho smrti StB náhodně zjistila, že nejméně od roku 1969 pracoval pro MI6.[38] Vyšetřovatelé akce PANT v roce 1989 připustili, že Miloslav Kroča mohl již v průběhu 70. let britskou rozvědku na Vlastimila Ludvíka upozornit.[39]

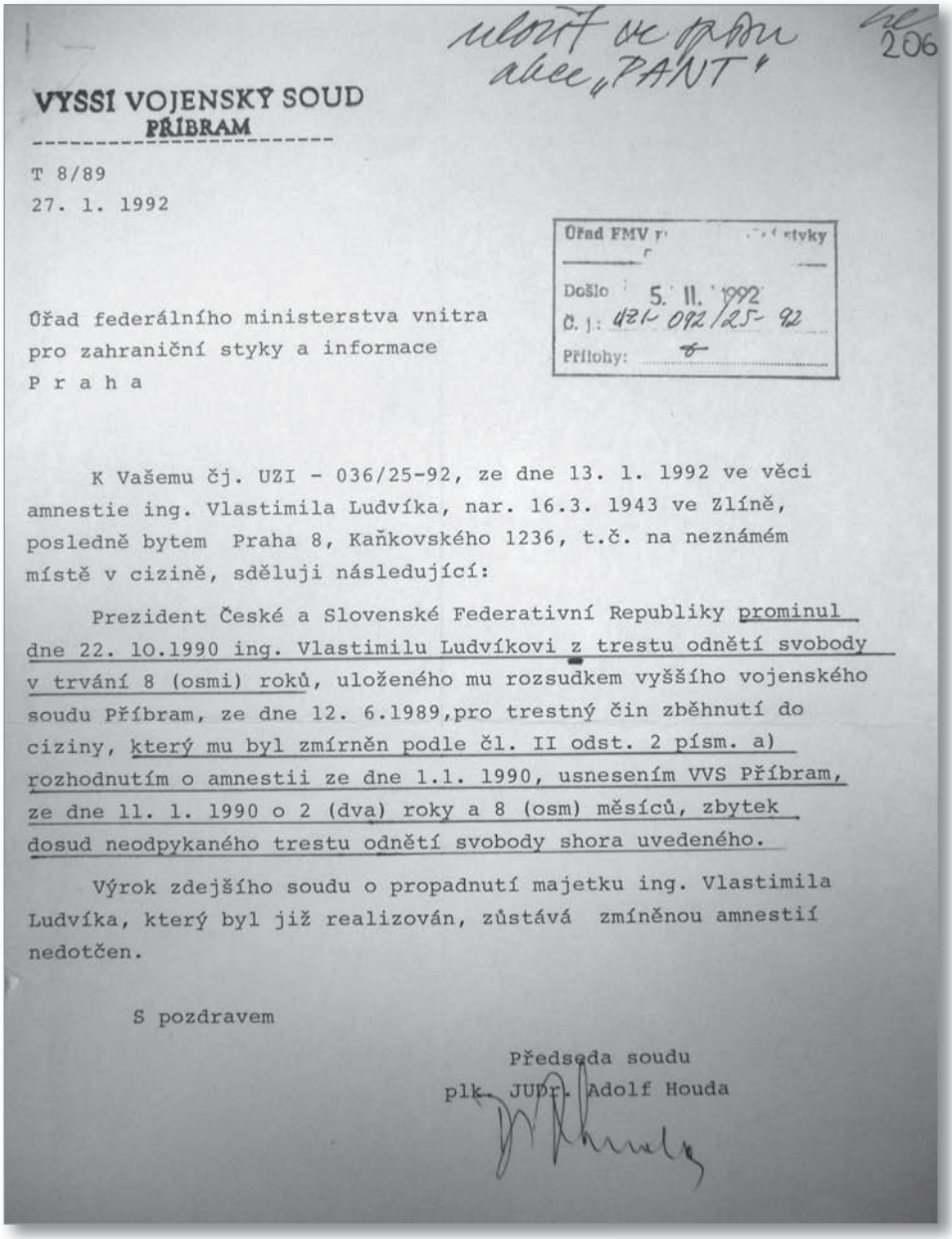
V květnu 1989 předložila Inspekce ministra vnitra ČSSR závěrečnou zprávu akce PANT s návrhem obžaloby pro trestný čin zběhnutí do ciziny podle § 283, odst. 1, 2, písm. a), c). V červenci 1989 byl Vlastimil Ludvík v nepřítomnosti odsouzen Vojenským soudem v Příbrami k osmi letům vězení za nelegální opuštění republiky v době výkonu služby v ozbrojených složkách. Tento trest byl v říjnu 1990 zrušen milostí prezidenta republiky Václava Havla.

Závěr

V Anglii získal Vlastimil Ludvík novou identitu jako Peter Hoffmann a po pěti letech pobytu i britské občanství. Po sametové revoluci ztratila MI6 o jeho služby zájem. Před odchodem do důchodu roku 1998 působil ve Velké Británii jako informační pracovník u firmy specializované na výběr špičkových manažerů.

38 Miloslav Kroča (1925), krycí jméno KADÁR, zemřel náhle na srdeční slabost 29. března 1976. V polovině dubna 1976 přinesla vdova na manželovo bývalé pracoviště doma nalezené domnělé služební písemnosti. Určená skupina 5. odboru II. správy SNB zjistila, že jde o písemné instrukce britské rozvědky. Následně byla vytvořena zvláštní komise ministra vnitra, která v rámci maximálního utajení dostala na starost případ vyšetřit. Komise došla k závěrům, že Miloslav Kroča spolupracoval s MI6, a to nejpozději od roku 1969. Některé signály naznačovaly, že spolupráce mohla být zahájena dokonce již v roce 1962. Kročovo odhalení znamenalo pro činnost československé kontrarozvědky kádrové zemětřesení. Mnozí jeho kolegové byli přeřazováni na funkce mimo operativní úsek, někteří dokonce do aktivních záloh. V rámci 2. odboru II. správy SNB (od roku 1977 v reakci na „proval" – akce SUP – přejmenován na 3. odbor) proběhla rozsáhlá reorganizace. Státní bezpečnost se rovněž intenzivně zabývala myšlenkou, zda Kroča mezi jejími příslušníky nevytypoval svého nástupce. Jedním z opatření, které mělo takového člověka odhalit, byla zpravodajská hra s krycím názvem akce RYS. V jejím rámci měl být britské zpravodajské službě „podstaven" kádrový příslušník II. správy SNB jako náhrada zemřelého Kroči. Akci v květnu 1976 navrhl a řídil zástupce náčelníka kontrarozvědky plk. Špelina, krycí jméno BUREŠ. Po zhruba dvouleté utajované korespondenci a několika marných pokusech dohodnout schůzku, byla komunikace z britské strany ukončena. In: TOMEK, Prokop: *Československo-britské zpravodajské soupeření*, *Securitas imperii 14*. ÚDV PČR, Praha 2006, s. 158–162.

39 ABS, f. I. S SNB, svazek reg. č. 13099. Zpráva o souvislostech akce PANT s akcí SUP pochází z 29. ledna 1989.

VYSSÍ VOJENSKÝ SOUD
PŘÍBRAM

T 8/89
27. 1. 1992

Úřad FMV pro zahraniční styky
Došlo 5. 11. 1992
Č. j.: 421-092/25-92
Přílohy: -

Úřad federálního ministerstva vnitra
pro zahraniční styky a informace
P r a h a

K Vašemu čj. UZI - 036/25-92, ze dne 13. 1. 1992 ve věci amnestie ing. Vlastimila Ludvíka, nar. 16.3. 1943 ve Zlíně, posledně bytem Praha 8, Kaňkovského 1236, t.č. na neznámém místě v cizině, sděluji následující:

Prezident České a Slovenské Federativní Republiky prominul dne 22. 10.1990 ing. Vlastimilu Ludvíkovi z trestu odnětí svobody v trvání 8 (osmi) roků, uloženého mu rozsudkem vyššího vojenského soudu Příbram, ze dne 12. 6.1989,pro trestný čin zběhnutí do ciziny, který mu byl zmírněn podle čl. II odst. 2 písm. a) rozhodnutím o amnestii ze dne 1.1. 1990, usnesením VVS Příbram, ze dne 11. 1. 1990 o 2 (dva) roky a 8 (osm) měsíců, zbytek dosud neodpykaného trestu odnětí svobody shora uvedeného.

Výrok zdejšího soudu o propadnutí majetku ing. Vlastimila Ludvíka, který byl již realizován, zůstává zmíněnou amnestií nedotčen.

S pozdravem

Předseda soudu
plk. JUDr. Adolf Houda

Sdělení Vyššího vojenského soudu v Příbrami o vyhlášení amnestie.
Zdroj: ABS

Do Prahy přijel v roce 1991, kdy se konečně mohl setkat se svou rodinou. Projevil rovněž zájem zapojit se do budování nového bezpečnostního aparátu demokratického Československa. Byl slušně, ale jednoznačně odmítnut. Manželku, která mu dlouho nemohla odpustit jeho útěk, nakonec přesvědčil, aby s ním odjela do Velké Británie, dospělý syn zůstal v Čechách, dcera se provdala do Spojených států.[40] V současné době (2008) žije Vlastimil Ludvík s manželkou v Praze.

Vlastimil Ludvík v prosinci 2008
Zdroj: archiv autora

K akci PANT, která významně ovlivnila činnost centrály i rezidentur v zahraničí, se Státní bezpečnosti podařilo shromáždit veliké množství materiálu, na jehož základě byl Vlastimil Ludvík v polovině roku 1989 v nepřítomnosti odsouzen k dlouholetému vězení. Vyšetřovatelům se však nepodařilo uspokojivě objasnit, proč s Brity spolupracoval, a jak dlouho. Generál Alojz Lorenc, který byl z titulu své funkce prvního náměstka ministra vnitra zodpovědný za činnost zpravodajských služeb, připouští, že mohl být spolupracovníkem MI6 nejméně deset let.[41] Ludvík k tomu v roce 2008 uvádí, že Brity kontaktoval až v roce 1987 v Indii, kdy vyhledal člověka z britské rozvědky, kterému mohl věřit. MI6 si vybral proto, že byl přesvědčen o její profesionální činnosti. Hned na začátku spolupráce jim oznámil, že nemá zájem o žádnou jednorázovou finanční částku. Zdůraznil, že mu jde především o to, aby mu Britové zajistili bezpečnost a kompletně se o něj po jeho odchodu do Anglie postarali, což splnili.[42]

Případ Vlastimila Ludvíka vedl také k personálním změnám ve vedení rozvědky. Dlouholetý náčelník I. správy SNB gen. Karel Sochor byl odvolán[43] a gen. Lorenc nařídil rozpustit a znovu vybudovat britský odbor. Úvahy se vedly o mnohých dalších

40 PACNER, Karel: *Československo* …, s. 538.

41 LORENC, Alojz: *Dešifrovaný svet.* Forza, Banská Bystrica 2000, s. 42.

42 Rozhovor autora s Vlastimilem Ludvíkem 3. prosince 2008. Pokud jde o detaily spolupráce s MI6, Ludvík je dodnes vázán určitými doporučeními z britské strany a jeho vyjádření jsou proto v tomto směru opatrná.

43 Gen. Karel Sochor (1930) byl ve funkci náčelníka I. správy SNB od 1. března 1981 do 1. května 1989. Jeho nástupcem se stal plk. Karel Vodrážka (1933), který zemřel 30. června 1989. Posledním šéfem komunistické rozvědky byl pplk. Vilém Václavek (1944) v období od 1. července 1989 do 31. ledna 1990.

opatřeních, která by měla „nebezpečí zrady“ v budoucnu snižovat. Patřilo mezi ně například častější využívání detektoru lži. Pracovníci rozvědky měli být na polygrafu pravidelně testováni, a to jak při přijetí na I. správu SNB, tak při každém dlouhodobém výjezdu do zahraničí. Na provedení „důslednějších reforem“ však již nebyl v polovině roku 1989 čas; za několik měsíců totiž přišla sametová revoluce.

Z hlediska československo-britského zpravodajského soupeření zůstává přínosem Vlastimila Ludvíka, že navázal na činnost lidí, jako byl Miloslav Kroča,[44] a má tak svůj nezpochybnitelný podíl na tom, že rozvědka komunistického Československa nezaznamenala po roce 1968 ve vztahu k Velké Británii žádné významné operativní úspěchy.

44 V rozhovoru s autorem dne 3. prosince 2008 Ludvík poznamenává, že Kroču osobně neznal, a v 70. letech neměl tušení, že tento muž pracoval pro Brity. Při „vytěžování“ pro MI6 však zaznamenal, že britská rozvědka považovala Kroču za velmi významného spolupracovníka.

BIOGRAFIE

Vzestupy a pády Leopolda Hofmana

› **Jan Kalous**

Jméno Leopolda Hofmana je dnes pravděpodobně většině veřejnosti naprosto neznámé. Přitom v době, kdy se ocitl na funkčním vrcholu, patřil do okruhu nejbližších osob prezidenta Klementa Gottwalda a jeho rodiny. Ani tato skutečnost ho však na začátku padesátých let neochránila před zatčením a vězněním. Kdo tedy byl Leopold Hofman?

Při odpovědi na tuto otázku budu vycházet ze studia dokumentů hlavně z Archivu bezpečnostních složek (ABS), Národního archivu (NA) a Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Přesto se nicméně neodvážím tvrdit, že rekonstrukce jeho životních osudů bude vyčerpávající a úplná. V odborné literatuře se pak Hofmanovo jméno objevuje zcela sporadicky a pouze velmi heslovitě. Nejvíce pozornosti mu ve svých studiích věnoval Karel Kaplan.[1]

Proletář a interbrigadista

Leopold Hofman se narodil 15. listopadu 1913 v Českých Budějovicích. Jeho otec František (1888) pracoval jako klempíř v železničních dílnách, matka Klára Gasnárková, roz. Plosová (1890) byla dělnicí v továrně na tabák.

Spolu se starším bratrem Františkem žili tehdy na periferii Českých Budějovic. Matka dbala na náboženské cítění (oba – František i Leopold byli pokřtěni); naopak otec (alespoň podle pozdějších Hofmanových vyjádření) jako člen sociální demokracie, odborář a funkcionář místní Dělnické tělovýchovné jednoty uvedl své syny do „proletářského" prostředí. Později se František Hofman starší stal členem KSČ.

Asi v roce 1923 zasáhla rodinu krize. Rodiče se rozvedli a následně se soudili o výchovu dětí. Soud nakonec rozhodl ve prospěch matky, která se později podruhé provdala. Nevlastní otec (bývalý ruský legionář) pracoval jako dělník ve vojenském

1 KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o Únoru.* Doplněk, Brno 1997. KAPLAN, Karel, KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži.* Paseka, Praha – Litomyšl 2004. KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost.* Doplněk, Brno 1999. O Leopoldu Hofmanovi se zmiňuje na několika místech vzpomínek bývalý zaměstnanec Kanceláře prezidenta republiky Miroslav Jirásek. Viz JIRÁSEK, Miroslav: *Svědectví jednoho života. Vzpomínky z dětství, prezidentské kanceláře a komunistických kriminálů.* Maroli, Praha 2000.

skladišti. Mladý Leopold s ním absolvoval několik hádek a ostrých sporů, které vrcholily tím, že mu jeho otčím spálil marxistické brožury.

Po ukončení měšťanské školy v roce 1927 nastoupil Leopold Hofman do učení na zubního technika u Otty Reinische v Českých Budějovicích. V učení ani v práci však nebyl spokojen – měl své vyhraněné názory. Koncem roku 1931 se rozhodl odejít do světa na zkušenou. Spolu s přítelem Josefem Webrem (přezdívaným Adelajda) projeli postupně Německo, Francii a Španělsko. V Cannes načerno pracoval v továrně na korkové izolace, posléze na Korsice na stavbě letiště u Ajaccia, ve Španělsku pak hlavně na lodích. Po roce se ale musel vrátit k odvodovému řízení. Začátkem listopadu 1932 se s Webrem ukryli na holandské lodi, na které se měli dostat do Německa. Jaké však bylo jejich překvapení, když zjistili, že přistáli v Anglii. Leopold Hofman byl po několika dnech zatčen, obviněn z nedovoleného vstupu do země a odsouzen na tři týdny vězení. Poté byl v prosinci 1932 z Anglie vyhoštěn.

Když se vrátil do republiky, pracoval do podzimu 1933 jako pomocný dělník a 1. listopadu 1933 nastoupil vojenskou prezenční službu v Milovicích. Dotčeně nesl skutečnost, že byl pro své vyhraněné politické názory vyřazen z poddůstojnické školy (od roku 1932 byl členem Komunistické strany Československa). V květnu 1934 Hofman onemocněl těžkým zápalem plic. Jeho stav byl natolik vážný, že ošetřující lékař údajně pochyboval o tom, že se z nemoci dostane (léčil se mj. v sanatoriu v Prosečnici). Po návratu z vojny nemohl Hofman najít práci. Navíc se v květnu 1936 zabil na motorce jeho bratr František, který tehdy druhým rokem sloužil u četnictva. Všechny tyto události na něj mocně zapůsobily. Nic ho však nepřimělo k tomu, aby relativizoval své proletářské názory a přesvědčení.

Velmi pozorně sledoval politickou situaci. Proto, když v roce 1936 vypukla španělská občanská válka, a KSČ následně vyzvala členy k aktivní pomoci, Leopold Hofman neváhal. V červnu 1937 odjel přes Prahu do Paříže a zde se jako dobrovolník přihlásil do interbrigád. Ve Španělsku prodělal výcvik (důstojnickou školu a školu válečných komisařů v Pozzo Rubio) a po několika dnech se již hlásil na frontu:

„*Byl jsem přidělen k XV. mezinárod. brigádě, batalion ‚Dimitrov', která byla v záloze u Madridu. Za několik dnů byla naše brigáda přemístěna na Aragonskou frontu, kde jsme začali známou podzimní ofensivu. Po prvních bojích byl jsem povýšen na desátníka, později na seržanta. S praporem ‚Dimitrov' jsem se zúčastnil všech bojů ve funkcích zástupce polit. komisaře praporu, polit. komisař roty – velitel roty (3. rota Gottwaldova). Byl jsem dvakrát raněn, jednou lehce, jednou těžce. Dne 10. února 1939 po pádu Katalanie jsme v boji přešli francouzské hranice*,"[2] rekapituloval později Hofman svou španělskou zkušenost.

Ve Francii byl internován v Perthouse, Marseille, Arleges sur Mer a Gurs. V květnu 1939 se přihlásil do československé armády ve Francii (údajně i zde fungovala ilegální organizace komunistické strany). Po pádu Francie odmítl transport do Anglie.

2 ABS, f. Zvláštní vyšetřovací (dále ZV), a. č. ZV-65 MV. Životopis L. Hofmana (nedatován), s. 3 (autentický přepis, neupravováno).

Preferoval ilegalitu; byl zapojen do činnosti československé skupiny MOI Sever při francouzském hnutí odporu[3].

V listopadu 1940 se v Paříži dozvěděl o svém dalším úkolu – měl se přes Německo dostat do protektorátu Čechy a Morava, navázat zde spojení s komunistickým odbojem a připravit přesun sil z řad skupiny MOI Sever z Francie do protektorátu a na Slovensko. Prostřednictvím náboru pracovních sil se Hofman dostal do Bitterfeldu u Lipska, kde pracoval v továrně IG Farben-Industrie. V únoru 1941 se mu podařilo odtud utéci.

V Čechách se pokoušel navázat spojení se stranickým odbojem v Českých Budějovicích. Zjistil však, že gestapo tamější organizaci právě odhalilo. Odjel proto do Prahy a zde se aktivně pustil do konspirační práce – podílel se na činnosti ilegální organizace mládeže a zvláštních sabotážních skupin; podařilo se mu také navázat přerušené spojení s Francií.

Dne 28. listopadu 1941 byl však v Praze-Vršovicích zatčen a půl roku vězněn na Pankráci. V květnu 1942 ho převezli do koncentračního tábora Mauthausen a zařadili na práci v kamenolomu. I zde se podle svých slov zapojil do ilegální práce strany, včetně účasti v podzemní vojenské organizaci, která měla za úkol připravit ozbrojené povstání, jakmile by to situace venku i uvnitř tábora dovolila. V květnu 1945 byl Mauthausen osvobozen Američany.

„*Bratr Hofman po celou dobu choval se jako uvědomělý vlastenec a vyznačoval se vysokou bojovou protifašistickou morálkou*,“[4] uvádělo se mj. v „Osvědčení Sdružení československých dobrovolníků ve Španělsku“, vydaném v Praze 11. ledna 1946 a podepsaném Oto Hromádkou.

Dne 19. května 1945 se Leopold Hofman vrátil do Prahy. Podle pozdějších vyjádření (mj. z roku 1965) vedla jeho první cesta na sekretariát ÚV KSČ Na Příkopech, kde ho přijal Rudolf Slánský. Strana také v červnu 1945 rozhodla o jeho umístění do Bezpečnosti.

„*Radost jsem z toho neměl. Nedovedl jsem si dost dobře představit sebe v úloze pracovníka bezpečnosti. Tehdy bylo ale nutno dělat to, co je potřeba, a ne, co se člověku osobně líbí. A tak, s nezbytnou ‚bumágou‘ v ruce, jsem se vydal na ministerstvo vnitra, abych vyhledal soudruha Václava Noska,*“[5] napsal později Hofman.

Stal se aktivním členem Komise pro vnitřní národní bezpečnost. Po dvaceti letech vzpomínal na případy, kterými se tehdy zabýval, např. na poněkud amatérskou likvidaci munice v obci asi třicet kilometrů za Prahou. V červnu 1945 byl pověřen serióznějším úkolem – organizačním zajištěním vzniku Sboru národní bezpečnosti po stránce politické:

3 Leopold Hofman byl komisařem skupiny v hodnosti kapitána; velitelem skupiny MOI Sever byl Ladislav Holdoš, jeho zástupcem pak Osvald Závodský.

4 ABS, f. ZV, a. č. ZV-65 MV. „Osvědčení Sdružení čs. dobrovolníků ve Španělsku“(dat. v Praze 11. ledna 1946, č. j.: 217; podepsán Ota Hromádko).

5 *Za lidovou bezpečnost.* Vzpomínky účastníků a dobové dokumenty z let 1945–1948. HV KSČ MV, Praha 1965, s. 36.

„*Nový Sbor národní bezpečnosti se rodil za velmi složité situace.* […] *Nemalým naším úspěchem bylo, když po souhlasu ministerstva vnitra jsme mohli při ZV SNB v Praze zorganizovat šestinedělní kurs pro osvětové důstojníky, jehož jsem se stal velitelem,*" vzpomínal Hofman o dvacet let později.[6]

A právě posty osvětových důstojníků u jednotlivých částí SNB pomohly podle něj KSČ kontrolovat názorová pnutí a trendy uvnitř vznikajícího SNB a adekvátně na ně včas reagovat (například pokud šlo o prosazování tzv. očisty sboru, náboru dělnických kádrů apod.). Později byl Leopold Hofman přeložen na 2. oddělení zemského velitelství SNB, kde působil až do dubna 1948, kdy se stal velitelem ochrany Hradu.

V té době již byl ženatý (v roce 1946 se oženil s Libuší Šerou). Psal články do Obrany lidu a Partyzána, byl členem ROH, Svazu bojovníků za svobodu a Svazu československo-sovětského přátelství. Byl nositelem těchto medailí a vyznamenání: Československého válečného kříže 1939 (vyznamenán 1946), Československé vojenské medaile Za zásluhy I. stupně (1946), Československé pamětní vojenské medaile (1946), Pamětního odznaku II. národního odboje (1947), Odznaku československého partyzána (1947), jugoslávského řádu „Zásluhy za národ" (1947), polského Stříbrného kříže Virtuti militari (1948), Řádu 25. února 1948 (1949), stříbrné hvězdy velitelského řádu Jana Žižky z Trocnova (1949). Zastupoval také Československo na kongresu interbrigadistů v březnu 1946 v Bělehradě a na přelomu listopadu a prosince 1946 na kongresu francouzských interbrigadistů v Paříži, který mj. připomněl 10. výročí existence mezinárodních brigád.

Kongresu interbrigadistů v Paříži se za ČSR vedle Leopolda Hofmana zúčastnili rovněž Arthur London, Jiří Horský a Dora Kleinová. V hlavním francouzském městě se tehdy sešla skutečně velice zajímavá společnost; nechyběly delegace z Polska, Jugoslávie, Bulharska nebo také z Belgie, Švýcarska či Anglie. V čele maďarské delegace stál například tehdejší ministr vnitra László Rajk, který ve svém vystoupení mj. kritizoval československou vládu za způsob řešení problému maďarské menšiny po 2. světové válce. Vyplývá to z podrobné zprávy o průběhu kongresu, kterou po návratu vypracoval právě Hofman.

Jak Leopold Hofman prožíval únor 1948? Sám uváděl, že byl tehdy velitelem jednotky, která podléhala přímo Josefu Pavlovi a Jindřichu Veselému. Historik Karel Kaplan zmiňuje Hofmana v souvislosti s Únorem ve dvou aspektech:[7]

Za prvé – v úterý 24. února 1948 uvažovali komunističtí prominenti (Gottwald, Slánský), jak by komunisté postupovali v případě, že by prezident Beneš demisi nepřijal. Promýšleli také variantu, ve které by hlavní role sehráli vedoucí bezpečnostního oddělení ÚV KSČ Josef Pavel a Leopold Hofman – totiž zatčení všech ministrů v demisi.

Za druhé – Hofman se měl účastnit zákroku proti průvodu vysokoškolských studentů, kteří 25. února 1948 vyjadřovali podporu prezidentu republiky Benešovi.

6 Tamtéž, s. 39–40.

7 KAPLAN, Karel: *Pět kapitol o únoru,* s. 459 a 511.

Systém ochrany stranických a vládních činitelů

Již krátce po únorovém převratu se Státní bezpečnost začala intenzivně zabývat otázkou prakticky vedené ochrany stranických a ústavních činitelů.[8] Úvahy i později přijatá opatření a řešení tak ostře kontrastovaly nejen s dosavadním přístupem na tomto poli, ale také s tezemi o provázání komunistických představitelů s lidem. Naopak se zde naprosto zřetelně odrážela atmosféra doby, zavádění sovětských vzorů včetně obav z tzv. teroristických útoků na předáky KSČ z řad „deklasované buržoazie" a „všudypřítomných nepřátel".

Dne 2. března 1948 rozhodla bezpečnostní komise ÚV KSČ vytvořit zvláštní odbor pro ochranu ústavních činitelů. Ještě v průběhu března 1948 pak následovalo vytvoření útvarů ÚPA a JAVOR, soustředěných přímo na ochranu sídla prezidenta, vlády, parlamentu, ministerstev a dalších významných objektů. K ochraně konkrétních představitelů pak sloužily oddíly SNB HRAD, JAVOR, JASAN a JÁNOŠÍK. Ochranu prezidenta republiky v tomto období zajišťovalo devět set pět příslušníků SNB (vedle přímé fyzické ochrany byl zvláštní režim vytvořen i v objektu Hradu a v Lánech).

V říjnu 1948 byl z rozhodnutí bezpečnostní komise ÚV KSČ zpřísněn (resp. omezen) přístup občanů do prezidentské kanceláře. Nicméně ani toto opatření nenašlo dostatečné pochopení sovětských poradců, kteří do ČSR dorazili na podzim 1949 a považovali systém ochrany prezidenta republiky za nedostačující. Navrhovali mimo jiné uzavření areálu Hradu, tak jako byl uzavřen areál v Kremlu v Moskvě.

Nespokojenost sovětských poradců v oblasti ochrany prezidenta se pak odrazila v opatřeních přijatých o rok později, v říjnu 1949. Bylo rozhodnuto, že ochranu prezidenta republiky bude zajišťovat šest set příslušníků oddílu SNB HRAD, bude zaveden nový „propustkový systém" i pro nejvyšší představitele KSČ, nasazena ta nejmodernější technika, včetně používání pancéřového vozu, zcela nově zajišťována lékařská péče o hlavu státu, zásobování prováděno zvláštní prodejnou, na výměnu personálu bude dohlížet komise v čele s Jindřichem Veselým apod.

V březnu 1950 revidovala bezpečnostní komise ÚV KSČ stav a reflexi opatření přijatých v říjnu předcházejícího roku. Konstatovala spokojenost s personálním stavem oddílu HRAD (tehdy sedm set třicet pět příslušníků) a jednala i o dalších systémových změnách, např. o vystěhovávání soukromých osob z areálu Hradu, o uzavření svatovítské věže (bylo z ní vidět na prezidentovo obydlí), o uzavření lánského polesí a obory apod. Státní bezpečnost již také ukončila prověrku zaměstnanců prezidentské kanceláře a navrhovala propustit šedesát lidí. V následujících týdnech se ještě precizo-

8 O systému ochrany stranických a vládních činitelů viz např. FROLÍK, Jan: *Nástin organizačního vývoje státně bezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989.* Sborník archivních prací, č. 2, Praha 1991, s. 447–510; KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*, s. 60–64.; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek.* Sešity ÚDV č. 16. ÚDV PČR, Praha 2007, s. 218–222.

vala další opatření, mj. kontrola vjezdu do hradního komplexu a v Lánech. Uvažovalo se také o omezení pěšího vstupu na Hrad (k jeho realizaci ovšem nedošlo).

Mezitím byla rovněž přijata krycí jména pro jednotlivé představitele KSČ a vlády, kteří podléhali systému ochrany – ve vzájemném styku útvarů StB se samozřejmě měla používat zásada přísné konspirace (tzn. nejmenovat přímo, ale pouze prostřednictvím krycího označení). Prováděla se rovněž pravidelná námětová cvičení na téma: „ostraha nejmenovaného vládního činitele".

Zaměstnanec Kanceláře prezidenta republiky Miroslav Jirásek (podobně jako Hofman vězněný v padesátých letech) popsal systém ochrany Gottwaldovy rodiny ve svých pamětech takto:

„Viděl jsem z okna Pražského hradu, když jsem se díval do Královské zahrady, jak vypadala procházka hlavy státu. Ve křoví byli poschováváni policajti s automaty a v určité vzdálenosti, vpředu i vzadu za Gottwaldem procházejícím se s Martou, otočili, stejný obrat udělali i oba tajní a celý konvoj zase kráčel na druhou stranu zahrady. Viděl jsem také, jak vypadala procházka Gottwaldovy dcery Marty, manželky pozdějšího ministra národní obrany dr. Alexeje Čepičky: kráčela se svou malou dcerkou a dva tajní za nimi." [9]

Jirásek rovněž potvrdil zpřísnění režimových opatření uvnitř Kanceláře prezidenta republiky (například kontrol, omezení vstupu apod.).

Vzestupy a pády

Po únoru 1948 se Leopold Hofman stal velitelem skupiny HRAD, která měla zajišťovat bezpečnost prezidenta republiky Klementa Gottwalda. Poprvé se díky svým kontaktům (zejména s Josefem Pavlem a Osvaldem Závodským) dostal do důležité pozice. Nicméně právě v této skutečnosti se skrývala i podstata jeho pádu.

Počátkem roku 1951 byly zatčeny špičky velení Státní bezpečnosti (StB), včetně Závodského a Pavla. Hofman nepochybně všechny tyto události reflektoval a jistě si uvědomoval interpersonální propojení. Nicméně věřil, že svou pozici uhájí, respektive, že KSČ vezme v úvahu dosavadní výsledky jeho práce: „*To, co jsem dělal na Hradě, byly úkoly, které vyšly jednak z usnesení bezpečnostní pětky a jednak vyrůstaly samy. Především jsem se obíral se svým úkolem, to byla ochrana a výcvik*,"[10] hájil sám sebe Hofman.

Strana však již rozhodla – Hofman musel u Gottwalda skončit. K okolnostem svého odchodu z Hradu později v pohovoru uvedl: „*S. Gottwald si zavolal Hofmana a řekl mu, že bude muset od něho odejít a přitom plakal.*"[11] Ani Leopoldu Hofmanovi se neodcházelo lehce, cítil křivdu. Nezbylo mu ovšem nic jiného, než „přemístění k VB" respektovat.

9 JIRÁSEK, Miroslav: *Svědectví jednoho života…* s. 97.

10 ABS, f. ZV, a. č. ZV-65 MV. Dopis Leopolda Hofmana ÚV KSČ (do rukou s. Kőhlera) z 22. května 1951.

11 Národní archiv (dále NA), f. ÚV KSČ, Komise II, sv. 44, a. j. 661. Záznam pohovoru se →

Po Hofmanově odchodu byl velitelem ochranky prezidenta republiky jmenován Milan Kloss, člověk prosazovaný a podporovaný mocným Alexejem Čepičkou. Kloss zavedl mnohem striktnější režim ochrany prezidenta republiky, který – zdá se – byl samotnému Gottwaldovi často až nepříjemný.

Hofmanovy obavy dále jistě posílila i skutečnost, že se na začátku roku 1951 stal předmětem zájmu StB. Ovšem jeho sledování bylo vedeno značně amatérským způsobem; Hofman totiž celou sledovačku lehce dekonspiroval:

„*Pak sledování a hlídání domu a úřadu bylo na denním pořádku. Mně samotnému to nijak nevadilo a několikrát jsem dal sledujícím orgánům najevo, že o nich vím, že to dělají špatně. Ale když mi každý den brečela doma žena a děti, domovník měl nemístné poznámky, tak mně to naštvalo a při jedné jízdě jsem dva zadržel a předvedl na velitelství do své kanceláře. Zjistil jsem jejich jména a čísla legitimací. Toto jsem sdělil s. ministrovi, a ten nařídil, abych je pustil. Sledování pokračovalo dále. S. ministr mně ujišťoval, že o ničem neví, a že jde jistě o nějaký omyl.*“[12]

O nedorozumění se pochopitelně nejednalo.

Evidentně pod dojmem zatčení Osvalda Závodského a Josefa Pavla koncipoval Hofman v květnu 1951 dopis, který adresoval do rukou Bruno Kőhlera. Snažil se v něm objasnit svou minulost a kontakty se zatčenými:

„*Pokud jde o mé styky s lidmi, kteří se ukázali jako zrádci a agenti nepřítele, musím říci, že jsem těmto naprosto věřil a pokládal jsem je za své přátele. Především to byli Josef Pavel a Osvald Závodský. Samozřejmě i ostatní, které jsem znal jako interbrigadisty, se kterými jsem byl na frontě nebo v konc. táboře, jsem pokládal za dobré soudruhy. Nikdy jsem neměl potuchy, že to jsou nepřátelé strany a že zradili všechny nás, celou stranu, národ, všechny ty mrtvé soudruhy, kteří položili svůj život za svobodu*,“[13] napsal tehdy Hofman.

Podle dochovaných dokumentů ani Klement Gottwald (byť byl, zcela jistě, zasvěcen do příprav Hofmanova zatčení a následně informován o průběhu vyšetřování) nevěřil v jeho „zločinnost“. Obětoval ho však i přesto, že si byli velmi blízcí. Začátkem roku 1951 stál Gottwald dokonce za jeho povýšením – přesunem na post velitele Veřejné bezpečnosti, aby pak následně přihlížel jeho pádu.

Ze zápisu z listopadu 1962 vyplývá, že Hofman v podstatě patřil „do rodiny“. Odjela-li totiž Marta Gottwaldová mimo Prahu, dělal prezidentovi společnost. Gottwald mu také při jeho povýšení řekl: „*Chlapče, nejdeš nikam na frontu, budeš dělat velitele Veřejné bezpečnosti, my tě uděláme generálem.*“[14] Marta Gottwaldová také po

→ soudruhem Leopoldem Hofmanem, který se konal dne 1. listopadu 1962 na ÚV KSČ za přítomnosti soudruhů Koldera, Inemanna a Kunštátové. Část dokumentu je citována – viz KAPLAN, Karel, KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*, s. 51–54.

12 ABS, f. ZV, a. č. ZV-65 MV. Dopis Leopolda Hofmana ÚV KSČ z 22. května 1951 (do rukou s. Kőhlera).

13 Tamtéž.

14 NA, f. ÚV KSČ, Komise II, sv. 44, a. j. 661. Záznam pohovoru se soudruhem Leopoldem →

oznámení Hofmanova odvolání udělala manželovi výstup. Když se pak ovšem krátce na to přišel Hofman s Gottwaldovými rozloučit, přijetí bylo velice chladné.

Jaké tedy poměry panovaly v prezidentském soukromí v letech Hofmanova působení na Hradě v letech 1948–1951? Sám Leopold Hofman později v pohovoru rekapituloval, čeho byl na Hradě mimo jiné svědkem:

„*Způsob života na Hradě byl divný. Gottwald se téměř s nikým nestýkal. Byl velmi upjat na Martu. Marta Gottwaldová si nepřála, aby do personálu byli přijímáni členové strany. Nechala si říkat ‚milostivá paní'. Soudruh Gottwald to znal, dokonce i soudruhu Hofmanovi řekl, aby před lidmi na Hradě ho oslovoval ‚pane prezidente'*".[15]

Prezident Gottwald také podle Hofmana chodil málo mezi lidi. V podstatě se na Hradě izoloval a Marta Gottwaldová se stala obětí velkopanských manýrů. Jednotliví ministři například soutěžili v tom, kdo jí dá hezčí květiny. Manželka prvního dělnického prezidenta také prý nelibě nesla, když některá z žen ministrů měla stejné šaty jako ona. Hofman dále mimo jiné potvrdil, že Gottwald věděl o vyšetřovacích praktikách Státní bezpečnosti. Byl také později informován i o jeho kauze, včetně vznesených obvinění. Později Hofman otevřeně hovořil o alkoholismu hlavy státu. Připustil, že ho snad i kryl před dotazy MUDr. Vladimíra Haškovce (mj. později také vězněného) na konzumaci alkoholických nápojů. Hofman v listopadu 1962 k této záležitosti dodal: „*Ten* [myšleno Gottwald – pozn. aut.] *často pil tolik, že potom dva dny ležel a nebyl schopen pracovat.*"[16] Marta Gottwaldová údajně rovněž svému manželovi ředila alkohol vodou.

Podle Leopolda Hofmana panovaly mezi nejvyššími špičkami „nesoudružské" vztahy vzájemné konkurence, ale také obavy a strach: Gottwald se bál Stalina. Důkazem je skutečnost, že za celou dobu svého prezidentství se Gottwald se Stalinem setkal dvakrát: poprvé – v září 1948 na Krymu a podruhé pak v říjnu 1952 na XIX. sjezdu KSSS. I když se režim snažil vytvořit dojem věrného a nerozlučného přátelství těchto dvou mužů, realita byla – jak je ostatně patrno ve frekvenci vzájemných setkání – velmi odlišná. Obavy se ovšem přenášely i do nižších pater stranického aparátu, např. Slánský se bál Gottwalda, Kopřiva Čepičky apod.

K zatčení plukovníka SNB Leopolda Hofmana došlo 30. června 1951. Rozkaz k jeho zatčení byl vydán 29. června; o den později byl předán do věznice velitelství StB. Návrh na zatčení ovšem na velitelství StB koncipovali minimálně o čtrnáct dnů dříve. Hofman je v něm obviněn z podílu na přípravách protistátního spiknutí – společně se Šlingem a Švermovou, podle kterého měl být již během 2. světové války členem trockistické skupiny, která se po osvobození ČSR cíleně soustředila na získávání

→ Hofmanem, který se konal dne 1. listopadu 1962 na ÚV KSČ za přítomnosti soudruhů Koldera, Inemanna a Kunštátové. Část dokumentu je citována – viz KAPLAN, Karel, KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*, s. 51–54.

15 Tamtéž.

16 Tamtéž.

důležitých pozic ve státním aparátu. Dále měl podávat špionážní zprávy, udržovat spojení s titovskými agenty a vyzrazovat tajné informace: „*Jako velitel ochrany HRADU dal se plně do služeb nepřátel republiky, do služeb imperialistů a podporoval jejich rozvratnické a nepřátelské snahy*,“[17] konstatovalo se v návrhu na Hofmanovo zatčení.

Leopold Hofman
Zdroj: Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Následovalo martýrium těžkých výslechů. V následujících měsících byla Hofmanova vůle vzdorovat zlomena propracovaným systémem fyzické a psychické brutality. Stále znovu a znovu byl vyslýchán k okolnostem své účasti v interbrigádách ve Španělsku, k odbojové činnosti během druhé světové války, k detailům své kariéry v SNB a k jednotlivým osobám (např. k Závodskému, Pavlovi, Valešovi, Londonovi, Valáškovi atd.; nicméně Závodský, London a Pavel byli donuceni vypovídat také proti Hofmanovi).[18]

Cílem Státní bezpečnosti bylo zasadit jeho případ do kontextu pozdější Slánského kauzy a samozřejmě ho propojit s dalšími již proponovanými „procesy s nepřáteli“ uvnitř bezpečnostního aparátu.

Dne 6. června 1953 uvedl dlouhodobými výslechovými procedurami zlomený Hofman o své protistátní činnosti do protokolu následující:

„*Jsem vinen tím, že jako člen interbrigadistů jsem měl účast na činnosti skupiny, která se scházela na frakčních schůzkách, vzájemně se popularisovala, zveličovala své zásluhy na odboji. Dále uplatňovala titovskou nepřátelskou linii v prosazování nepřátelsky zaměřených interbrigadistů, domáhala se hodností a vyznamenání, a tak vytvořila ve straně nepřátelské těleso.*“[19]

V závěru této výpovědi shrnul vyslýchající npor. Josef Kužel hlavní podstatu Hofmanovy „zločinnosti“: „*K čemu směřovala tato nepřátelská činnost je jasné. Podporovala ve svých důsledcích SLÁNSKÉHO – vedoucího nepřátelského špionážního centra,*

17 ABS, f. ZV, a. č. ZV-65 MV. Návrh na zatčení z 19. června 1951.

18 Tamtéž. Ve spisu jsou k dispozici průklepy výpovědí výše jmenovaných. O. Závodský vypovídal o L. Hofmanovi 1., 21. a 24. července 1952 a 13. června 1953; A. London 12. června 1953; J. Pavel 7. února 1952.

19 Tamtéž. Protokol o výpovědi z 6. června 1953.

který usiloval o svržení lidově demokratického zřízení v ČSR a zavlečení Republiky do tábora imperialismu podle vzoru TITOVY Jugoslávie.“[20]

V trestním oznámení odeslaném Generální prokuratuře v Praze v červenci 1953 byl Leopold Hofman obviněn z trestného činu sdružování proti republice:

„Leopold HOFMAN svým zapojením do trockistické skupiny interbrigadistů a vykonáváním podvodných akcí ve prospěch této skupiny se zařadil do skupiny nepřátel, pomáhajících protistátnímu spikleneckému centru, vedeného SLÁNSKÝM v jeho rozvratné činnosti. SLÁNSKÝ prosazoval demoralizovanou trockistickou skupinu interbrigadistů do zodpovědných míst, a tak se stali její členové jeho poslušným nástrojem. Sám HOFMAN byl na doporučení člena skupiny PAVLA prosazen SLÁNSKÝM na zvláště důležité místo, jako osobní ochránce presidenta ČSR, “[21] konstatovalo se v závěru trestního oznámení.

Byl však skutečně Leopold Hofman souzen? V odpovědi na tuto otázku existuje totiž v dochovaných archivních materiálech jistý rozpor. Podle údajů z Národního archivu byl Leopold Hofman odsouzen v individuálním procesu 17. září 1953 k tříletému vězení. Po započítání doby vazby měl být v prosinci 1954 propuštěn. Podle dotazníků z Archivu Poslanecké sněmovny však sám Hofman uváděl, že byl propuštěn z vazby již 3. srpna 1953!

Následně odešel do Českých Budějovic. Od listopadu 1953 pracoval v aparátu tamějšího krajského národního výboru. Je zřejmé, že se zaměřil na plnou občanskou a stranickou rehabilitaci (ostatně jako většina komunistů, která byla soudně postižena v padesátých letech v souvislosti se Slánského případem). V tomto ohledu byl úspěšný – po XX. sjezdu KSSS v roce 1956 – se dočkal jak rehabilitace, tak i návratu členství ve straně (sic!).

V dalších letech se postupně stal členem českobudějovické okresní revizní komise, okresního výboru KSČ, předsedou krajského výboru Svazu protifašistických bojovníků (SPB), členem předsednictva Ústředního výboru SPB a členem krajského výboru KSČ. Roku 1958 byl zvolen předsedou představenstva krajského Svazu výrobních družstev. Na XIII. sjezdu KSČ pronikl jako člen do Ústřední kontrolní a revizní komise strany. V roce 1963 byl vyznamenán Řádem práce, o dva roky později Řádem rudé hvězdy a v roce 1968 Řádem republiky.[22]

Dne 23. června 1964 se Leopold Hofman stal poslancem Národního shromáždění za KSČ, kraj Jihočeský. Od června 1964 do dubna 1968 byl členem zahraničního výboru a poté se stal předsedou výboru branného a bezpečnostního. Proreformní ministr vnitra roku 1968 Josef Pavel o něm prý přemýšlel jako o jednom ze svých náměstků. Pokud

20 Tamtéž. Autentický přepis, neupravováno.

21 Tamtéž. Trestní oznámení.

22 Tyto údaje čerpám ze spisu Leopolda Hofmana uloženého v Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Viz zde f. Archiv Federálního shromáždění ČSSR – Archiv poslanců a senátorů, inv. č. 792.

chtěl Pavel tento krok skutečně učinit, pak jej definitivně zhatila okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968, po které musel sám z vnitra odejít.

Po federalizaci ČSSR zůstal Hofman poslancem Sněmovny lidu Federálního shromáždění za město Humpolec. Až do října 1969 vykonával funkci předsedy branného a bezpečnostního výboru (poté do 18. prosince 1969 pracoval jako pouhý člen). Byl rovněž členem komise pro dozor nad vykonáváním soudních rehabilitací. Výkonu funkce poslance byl zproštěn 27. května 1970.

Dne 8. června 1970 zaregistrovala Správa StB České Budějovice (její 1. oddělení 2. odboru; pravidelné zprávy byly poskytovány rovněž 2. odboru II. správy FMV) pod registračním číslem 8598 (později přeevidován pod č. 18674) osobní svazek na Leopolda Hofmana jako tzv. nepřátelskou osobu s krycím označením KANOVNÍK. Ačkoliv byl svazek 6. prosince 1989 skartován, ve svazku vedeném Státní bezpečností na Josefa Pavla (akce GENERÁL[23]) se ve stejném časovém období dochovala část písemností, zařazených i do svazku akce KANOVNÍK. To umožňuje získat představu nejen o rozsahu Hofmanova sledování a agenturní činnosti proti němu, ale také o tom, co StB konkrétně zajímalo. Bohužel, i toto naše poznání zůstane pouze dílčí – svazek akce GENERÁL byl totiž krátce po smrti Pavla v dubnu 1973 ukončen.

Je tedy zřejmé, že přátelství Josefa Pavla a Leopolda Hofmana pokračovalo i po propuštění obou jmenovaných z vězení v polovině padesátých let, přes rok 1968 až po novou nepřízeň režimu v období nastupující Husákovy normalizace. Pavel i Hofman se často vzájemně setkávali (mj. Pavel měl chatu v Třebsíně), měli stejný okruh přátel a známých. Vše se odehrávalo za tiché asistence StB, resp. jejích tajných spolupracovníků.

Podle těchto zdrojů byl Hofman po svém odchodu z parlamentu v květnu 1970 opět vyloučen z KSČ (poprvé se tak stalo v červnu 1951 poté, co byl zatčen a vyšetřován). Byl údajně zaměstnancem Českého svazu výrobních družstev. Žil v Českých Budějovicích nebo na své chalupě v obci Střížov v tomtéž okrese. S Husákovou normalizační politikou jednoznačně nesouhlasil; s komunistickým dogmatismem se jasně rozešel. Byl zkušeným bývalým příslušníkem Bezpečnosti, a tak mu jistě neunikl zájem Státní bezpečnosti o jeho osobu, který se ještě umocnil, když připojil svůj podpis pod text Charty 77.

Leopold Hofman – bývalý španělský interbrigadista, plukovník SNB, šéf ochrany prezidenta republiky, předseda branného a bezpečnostního výboru československého parlamentu, dvakrát vyloučený z Komunistické strany Československa a objekt zájmu Státní bezpečnosti v akci KANOVNÍK – zemřel 18. ledna 1990.

23 ABS, Historický fond (H), a. č. H-687 MV. Akce GENERÁL. Spis byl zaregistrován 7. října 1970 pod registračním číslem 4424 (3. oddělení 2. odboru II. správy FMV) a ukončen 15. srpna 1973.

Závěrem

Málokomu se stane, aby byl během svého života pro stejné aktivity nejdříve na vrcholu, a krátce na to, po jejich diametrálně odlišné a dobově podmíněné interpretaci, naopak výrazně postižen.

Leopold Hofman dosáhl dvou vrcholů – poprvé, když byl velitelem ochrany Hradu a velitelem Veřejné bezpečnosti; podruhé, když dosáhl rehabilitace a v šedesátých letech působil v československém parlamentu.

Následovala však období pronásledování, propadu a lidského ponížení. V padesátých letech se stal obětí čistek uvnitř bezpečnostního aparátu, v sedmdesátých a osmdesátých letech objektem zájmu Státní bezpečnosti jako režimu nepřátelská osoba. Svůj život přitom svázal s komunistickými ideály, pro které neváhal nasazovat život ve Španělsku. Účast v interbrigádách však také sehrála roli při jeho zatčení a věznění. V této souvislosti připomínám známý dopis Komise stranické kontroly (KSK) v listopadu 1950 adresovaný tehdejšímu generálnímu tajemníkovi Slánskému, v němž byl zpochybněn zájem StB odhalit nepřítele uvnitř KSČ (na Šlingově případu) s tím, že podle KSK se nedařilo vyloučit propojení bývalých interbrigadistů s nepřátelskými zpravodajskými službami. Komise navrhovala odstranění interbrigadistů z významných postů v Bezpečnosti, jmenovitě pak i Josefa Pavla.

A právě Josef Pavel byl Hofmanovým celoživotním osudovým přítelem. Byl-li na vzestupu Pavel, stoupal i Hofman. Ocitl-li se Pavel v nemilosti, také Hofman se dostal do vážných problémů. Pro oba muže představovala Komunistická strana Československa nejen výtah do významných pozic, ale také jejich politického kata. Stále táž komunistická strana je pozvedla a ponížila.

Konec pol. mandátu
ke 8. sch. 27.5.1970

DOTAZNÍK PRO POSLANCE FEDERÁLNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ
SNĚMOVNA LIDU

Změny v údajích

1. Jméno a příjmení	Leopold H O F M A N
2. Datum, místo (okres) narození	15.11.1913 v Č.Budějovicích
3. Státní občanství	české - čsl.
4. Národnost	česká
5. Stranická příslušnost	KSČ od 1. 1932
6. Občanský průkaz	
a) evidenční číslo	292699 s.HB-66
b) rodné číslo	13-11-15/120
7. Bydliště stálé	České Budějovice, Na nábřeží 1
okres	České Budějovice
pošta	České Budějovice
telefon	zaměstnání - 3503 byt - 4550
8. Bydliště přechodné	-
(v Praze)	-
telefon	-
9. Adresa pro zasílání pošty	Čes.Budějovice, Malinovského 26
a) listovní	Svaz výrobních družstev, krajský sekretariát
b) peněžní	dtto

Fotokopie dotazníku pro poslance Federálního shromáždění Leopolda Hofmana s poznámkou o *„zbavení poslaneckého mandátu“*.
Zdroj: Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Muklovská dekáda jednoho „agrárníka“

aneb Oldřich Barták – jeden z tisíce…

› **Martin Tichý**

V určité tradici našeho vnímání přetrvává představa, že stát ve sdíleném západoevropském geopolitickém horizontu tvoří společnost vyznávající stejné nebo alespoň podobné hodnoty, jejichž tmelem povětšinou bývají státotvorné prvky. Mezi ně možno zahrnout: jednotně obývané území, dorozumívání se stejným úředním jazykem, sdílení společné historie; případně – a nejčastěji – se jedná o kombinaci všech těchto prvků. Stát může být, respektive je často chápán jako dobrovolná, nedílná, věčná smlouva mezi jednotlivými jeho obyvateli. Přestože mezi státy nacházíme rozdíly kulturní, historické a hlavně jazykové, které jsou uvozeny geopolitickými a historickými faktory, mají jednotlivé státy jisté společné znaky, parametry: určitou formu vlády, rozdělenou historickým vývojem na moc výkonnou, zákonodárnou a soudní, umožňující relativně bezproblémové fungování těchto států, aniž by byla více či méně dotčena svoboda jednotlivce.[1]

Státy, jejichž formu vlády považujeme za totalitní, používají tyto společné parametry (jakkoliv jsou oficiálně jejich nedílnou součástí) v pozměněné formě. Ta nejenže nezaručuje svobodu jednotlivce, ale přímo ji ohrožuje a potlačuje. I tato forma vlády zůstává (přes všechny rozdíly), postižitelná obecnými znaky, parametry.

Společnost obecně vnímá tyto určité znaky – státní policii, zpolitizované soudnictví apod. jako symptomatické jevy určující často míru nesvobody. Důsledkem těchto skutečností bývají známé případy bezpráví, jež se zapsaly do všeobecného povědomí, přestože jejich výklad či pochopení ve společnosti se může variovat a nemusí být konsensuální.

Ovšem vedle nich (respektive spolu s těmito známými případy) existuje nespočet dalších, jež svým množstvím právě určují rozsah a hloubku nesvobody. Při poznávání těchto méně známých nebo přímo neznámých případů nejde ani tak o to, odhalit další parametry fungování represivních orgánů státní totalitní moci – právě její nejkřiklavější excesy jsou součástí známých případů – ale **detailně poznat každodennost fungování těchto orgánů. Uvědomit si rozsah, kam až byli – často o své vlastní vůli a bez instrukcí shora – jednotliví pracovníci, jakkoliv různou pozici zastávali, schopni zajít**.

1 Více a podrobněji KOLLER, Peter: *Nové teorie smlouvy*, s. 267–286. In: BALLESTREM, Karl, OTTMANN, Hannig: *Politická filosofie 20. století*. Oikoymenh, Praha 1993.

Případ Oldřicha Bartáka je právě takovým příkladem ochoty.

Osud Oldřicha Bartáka nebyl z hlediska dějin nijak ojedinělý, ani v konečném součtu krutý – jmenovaný „přežil". Přesto byl jeho osud – z hlediska vlastní osoby a osob jemu blízkých – naprosto ojedinělý, neopakovatelný a nemilosrdný. Jako mnoho jiných byl i on nespravedlivě vězněn, jeho osud se podobal osudům tisíců. Těm, jimž bylo dáno prožít léta minulých desetiletí na pokraji oné, jak sebe sama nazývala – „rovné a beztřídní společnosti".

Příběh Oldřicha Bartáka je plný otázek: Proč, respektive jak je možné, že se slušný člověk stane obětí zájmů „mocných"? Poznenáhlu zjišťujeme, že z otázek osobních – a snad i obecných – se stávají otázky **bytí člověka v totalitní společnosti**.

Část odpovědí můžeme nalézt v Archivu bezpečnostních složek ČR (ABS), v jehož fondech jsou uchovány příslušné spisy StB.[2] Jakkoliv jsou tyto fondy nezastupitelné pro poznání osudů politických vězňů, je zde získané poznání třeba doplnit dalším studiem, a to zejména spisů Státního soudu a ostatních příslušných soudních institucí. Archivní materiály Státního soudu, Státní prokuratury a dalších právních a soudních struktur ČSR, ČSSR uchovává Národní archiv v Praze,[3] který mimo jiné spravuje spisy prokuratury vedené na osoby souzené Státním soudem v Praze, Nejvyšším soudem v Praze, Městským a Krajským soudem v Praze.

V mnoha případech se materiály StB (spravované ABS v Praze) a materiály soudů a prokuratur (spravované Národním archivem v Praze) dublují. Přesto je jejich znalost, včetně spisů osobních, pro pochopení jednotlivých případů nezbytná. Jejich důkladné studium odhalí, že informace v nich uložené, jakkoliv jsou po formální stránce opatřeny vnějšími atributy přesnosti (datum, místo vzniku, důvod sepsání atd.), namnoze nezaznamenávají pravdivé skutečnosti.

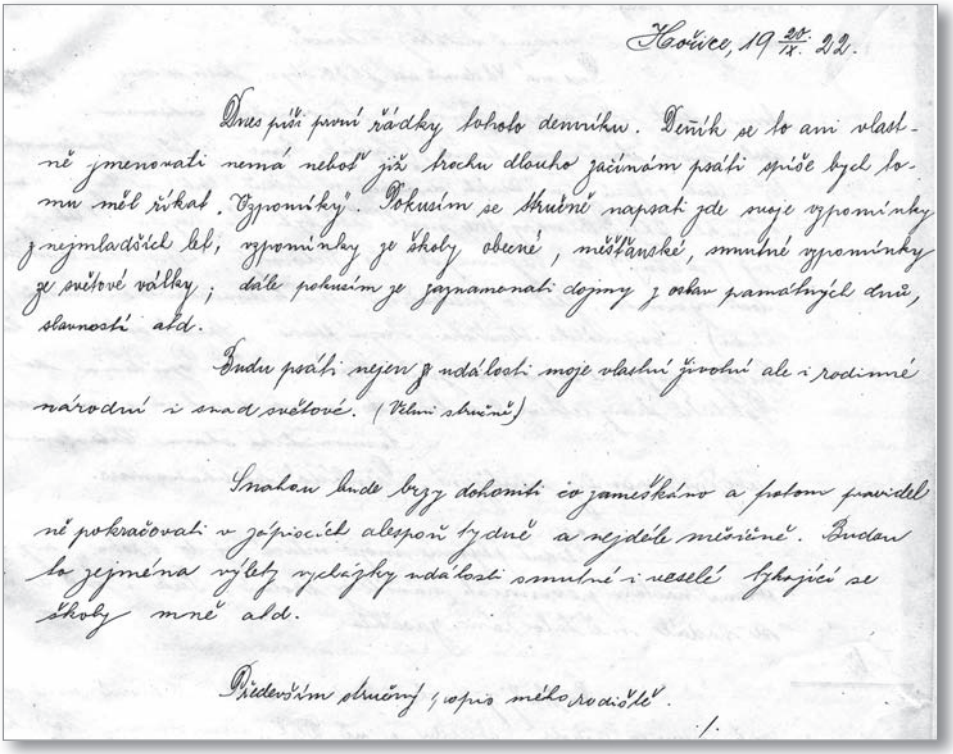
Právě tak tomu je i v případě spisů, jež vedla Státní bezpečnost na osobu Oldřicha Bartáka a další osoby v tomto případu zúčastněné. Tyto „vnější atributy" jsou naopak často zdrojem nepřesných informací, záměrných dezinformací, denunciací, lží, a uměle vyvolávaných nepřesností, které však jsou postižitelné vnitřní kritikou pramene. Je zapotřebí mít na paměti, že spisy jsou ve své podstatě uzavřenými – často mnoha set stránkovými – celky, které byly vedeny s přesnými záměry.

Oldřich Barták, jak dodnes s hrdostí říkají potomci selských rodů, „pocházel ze selského pytle". Narodil se v Červeněvsi u Nového Bydžova dne 21. srpna 1904 jako nejstarší z osmi dětí Anny Bartákové, rozené Svěcené, z nichž se tři nedožily dospělosti.

Jeho dětství, ale i další život (jak ještě poznáme) formovala a ovlivňovala mimo jiné příroda. Některé úseky z jeho dětství a dospívání si můžeme přiblížit díky dochovanému deníku, který začal psát v roce 1921: *„Dnes píši první řádky tohoto deníku. Deník se to ani vlastně jmenovati nemá, neboť již dlouho začínám psáti, spíše bych tomu*

2 Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), www.abscr.cz

3 Národní archiv (dále NA). Pro poválečné období viz příslušné oddělení fondů státní správy z let 1945–1992 (4. oddělení) na4@nacr.cz

Hořice, 19 20/IX. 22.

Dnes píši první řádky boholo deníku. Deník se to ani vlastně jmenovati nemá neboť již trochu dlouho začínám psáti spíše bych tomu měl říkat „Vzpomínky". Pokusím se stručně napsati zde moje vzpomínky z nejmladších let, vzpomínky ze školy obecné, měšťanské, smutné vzpomínky ze světové války; dále pokusím se zaznamenati dojmy z oslav památných dnů, slavností atd.

Budu psáti nejen z událostí moje vlastní životní ale i rodinné národní i snad světové. (Velmi stručně)

Snahou bude brzy dohoniti co zameškáno a potom pravidelně pokračovati v zápisech alespoň týdně a nejdéle měsíčně. Budou to zejména výlety vycházky události smutné i veselé týkající se školy mně atd.

Především stručný popis města rodiště.

/.

Stránka z deníku Oldřicha Bartáka.
Zdroj: archiv autora

měl říkat ‚Vzpomínky'. Pokusím se stručně napsati zde svoje vzpomínky nejmladších let, vzpomínky ze školy obecné, měšťanské, smutné vzpomínky ze světové války; dále se pokusím zaznamenati dojmy z oslav památných dnů, slavností atd. Budu psáti nejen události moje vlastní životní, ale i rodinné, národní i snad světové. (Velmi stručně).[…]"[4]

Na první stránce deníku se jeho autor pokusil nejen popsat místo a vesnici, v níž se narodil, ale i celkově přiblížit prostředí, v němž žil:

„Jest to malá vesnička u soutoku Cidliny s Javorkou […] Dnes má 78 domů asi s 500 obyv., kteří se většinou živí zemědělstvím, dosti též nacházejí výživy ve skřivanském cukrovaru […] Spolková činnost jest dosti vyvinuta. Jest to především ‚Spolek divadelních ochotníků', (dosti v rozkladu), Hospodářsko-čtenářská a strojní beseda', ‚Spolek

4 Deník Oldřicha Bartáka; v pozůstalosti rodiny. V citovaných dokumentech zůstává zachován pravopisný úzus, dikce, a nakonec i přepisy a pravopisné chyby a to nejen v případě deníku Oldřicha Bartáka, ale ve všech citovaných dokumentech.

dobrovol. hasičů'. Politické strany 2, a to: Domovina domkařů a malorolníků, Komunistická strana Československa. Náboženské poměry neutěšené. Převládá Klerikalismus."

U sedmnáctiletého mladíka, který psal předchozí řádky, překvapí vyvinutý smysl pro věci obecné, jakoby předznamenávající pozdější životní dráhu Oldřicha Bartáka – ředitele Hospodářského družstva v Novém Bydžově. Pro „malé" dějiny každodennosti jsou zajímavé pasáže deníku věnované „Velké válce": „*Naši učitelé se střídali […] Konečně nám byl ponechán Koudelka. Jeho učení nebylo valné. Pamatuji se, že jsme hodně nahlas museli zpívat píseň ‚Zachovej nám Hospodine' a verše ‚říš Rakouská nepomine', to jsme přímo řvali. (Dnes je z něho Sokol).*" [5]

Deník nezaznamenává jen chvíle prožité v čase dětství a dospívání. Postupně se stal odrazem nitra Oldřicha Barták, přemýšlejícího nad smyslem života v době prvních životních zkoušek a rozčarování: „*Jak by to na světě vypadalo, kdyby nebylo sobců? Ráj či nikoliv? […] ocitnul jsem se před novým krokem, který měl rozhodnout v dalším mém životě. Jak jest to těžké! Bojoval jsem těžce a dlouho, ale mohu říci – prohrál jsem! – Přinese mi ona prohraná bitva spokojenost v životě – štěstí? Jsem bez ideálu – bez cíle – zmítán bouří života!*"

Za vykřičníky, které zakončují věty v imaginárních zvoláních (vyjadřující snad rozpor představ ideálu a nabyté skutečnosti) vidíme vlastně otazníky nad konkrétními příčinami, jež neznáme, na něž není v deníku vepsaná odpověď. Podobných pasáží odrážejících pocity nejistot a zklamání nacházíme během příštích let více:

„*<u>Situace</u>: Co jsem byl kdy na světě? – Nic!*
Což je to pravda? – Je! co jsem kdy nyní? – Nic!
A co budu? –
Co jsem měl na světě kdy? – Ideály tj. Nic!
Co mám nyní? – Nic! (Ideály zmizely!)
Co budu míti kdy v budoucnu? – Nic! Může mi kdy dát budoucnost to, co chci, co miluji, co mi je nejdražší, nejkrásnější a nejbližší?! Snad nikdy ne! Nedojdu tam, kam jsem chtěl! Kam se poděly moje sny – krásné, ty blažené večery, kde jest to vše nejkrásnější, co mi kdy život dal a zase tak rychle vzal! […] "

Jde jistě o zpověď zklamaného člověka, jenž se svěřoval mlčenlivým stránkám deníku, jimž rozuměl pouze ten, kdo deník psal. Z dnešního pohledu je však důležité, že z těchto zápisů poznáváme Oldřicha Bartáka spíše jako uzavřeného a vážného člověka. Zvláště, jak ještě poznáme, forma a dikce záznamů zůstane obdobná i v částech deníku, který si vedl na sklonku svého života.

S odstupem desetiletí lépe rozumíme partiím věnovaných účasti Bydžovské sokolské župy (jejímž členem se stal v roce 1919) na Všesokolském sletu, pořádaném v Praze

5 Atmosféru doby „Velké Války" z okolí bydliště Oldřicha Bartáka nověji popsal PROKOP, Jaroslav: *Nový Bydžov v proměnách staletí.* Městský úřad v Novém Bydžově 2005, s. 121–126.

Oficiální podobenka Oldřicha Bartáka.
Zdroj: archiv autora

ve dnech 7. až 29. června 1920. Povšimněme si obdobné dikce, zkratkovitého podání dojmů z návštěvy Prahy, ne nepodobnému předchozímu bilancování života, včetně častého zakončení vět vykřičníky. Text zaujme až úsečným popisem beze všeho rozvedení děje, smyslem pro zkratku, avšak plným vyjádřením celkové atmosféry a nadšení:

„Rychle uběhlo 7 dní v Praze. Dojmy? Ptám se sebe – kde jsou? Vypisovat? Zbytečno! Ty do smrti nezapomenu! Ten pohled na naplněné cvičiště, ty střídající se obrazy – brzy zříš pole makové, zase vlnění moře – plno bílého květu – hudba zní – nadšený tleskot – rána – připažení! cvičíš, nemyslíš na nic, bláto, voda, ty ale cvičíš, ty musíš – vždyť jsi Sokol! Mohutný průvod Prahou – nadšení kol kolem – déšť je zchladil! Prohlídka Prahy – Vyšehrad – hroby velikánů. Hradčany, a prvé jsem viděl pana presidenta, jel na koni na procházku – mladý stařec. Zmizela, do dálky uprchla pohádka sletová, a zbyly jen vzpomínky. Domů jsme přijeli ráno – naši spali a měli jsme v kapse ‚šesták'! Na zdar!"

Z doby výše citovaného zápisu pochází vyznání přírodě a cosi jako krédo Oldřicha Bartáka, jež si zapsal do svého deníku, a které zůstalo v platnosti po celý jeho život: *„Mojí snahou je poznati krásy přírody – ta mne tedy nejvíce zajímá. Podotýkám, že jsou to krásy přírody, velebnost přírody – a ne zákony, kterými se řídí světy, ne původ těchto zákonů ne Bůh, osud, Neznámo, kteří je přírodě dali – o těchto zákonech vím, že zde jsou, že jsou nepostradatelné, že se jimi vše musí říditi, ale abych se staral o to, kdo je stanovil, kdy a proč, – toť pro mne zbytečno! […] Jdu ven do přírody […] a vždy nové dojmy, nové obrazy, nová kouzla, nová krásna, nové taje objevené! Kdy je budu znát všechny? Nikdy! Jsem tomu rád – mám místa, kam se mohu vždy obrátiti bez obavy, že budu ZKLAMÁN.“*

Cit pro poezii přírody se snoubil s četbou z dnešního pohledu již klasické literatury, jak dosvědčují v deníku zaznamenaná jména literátů, básníků a spisovatelů: J. Vrchlického, K. Světlé, J. V. Sládka, Ž. Podlipské, F. Svobody, V. Mrštíka, J. Zeyera, W. Shakespeara, O. Fišera, ale i prezidenta T. G. Masaryka a dalších. Verše některých z nich jsou vepsány do deníku.

Přestože bychom mohli Oldřicha Bartáka označit za člověka první republiky – vzpomeňme jeho nadšené líčení sokolského sletu – setkáme se v jeho deníku i s projevy deziluze, jež je spojena s absolvováním málokdy populární vojenské prezenční služby: *„Jdu domů a sháním místo na 4 měs., neboť jsem odveden – dne 12. května 1925 – a jdu jako řádný občan na vojnu s vědomím povinnosti – ale dnes, kdy píši tyto poslední řádky, mám jiný názor, jiné city povinností, a jsem tam, kde jsem sám nechtěl býti – vojsko – armáda československá – skutečnost a papír – rozdíly veliké. Litoměřice 26. 7. 1925.“*[6]

Dodejme, že Oldřich Barták absolvoval v Litoměřicích školu pro důstojníky v záloze. Po skončení prezenční vojenské služby byl během let postupně povyšován; naposledy v roce 1948 do hodnosti kapitána v záloze. O dva roky později byl dekretem ministra národní obrany Ludvíka Svobody degradován na vojína.[7]

Po návratu do civilního života koncem roku 1925 nastoupil jako praktikant v rolnickém družstvu v Novém Bydžově, kde prošel všemi pracovními obory. Úřednickou kariéru započal jako účetní, roku 1929 byl jmenován disponentem družstva. V roce 1933 byl povolán do ústředí Kooperativy v Praze, kde absolvoval kurz určený pro budoucí vedoucí úředníky a ředitele hospodářských družstev. Po ukončení byl jmenován nejprve správcem Hospodářského družstva v Novém Bydžově a v roce 1938 jeho ředitelem, jímž zůstal až do roku 1947, respektive 1948.[8]

6 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV. Při vyšetřování Oldřich Barták uvedl, že nastoupil vojenskou prezenční službu v roce 1924 nikoliv 1925, jak by vyplývalo ze zápisu deníku. Životopis ze dne 18. ledna 1951.

7 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV, Zápis o výpovědi (životopis) ze dne 29. května 1950.

8 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V 5469 MV, Životopis ze dne 18. ledna 1951; srov. Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV, Zápis o výpovědi ze dne 29. května 1950. Mezi životopisem a zápisem jsou rozdíly jednoho roku ohledně jmenování a ukončení Bartákovy činnosti ve funkci ředitele, 1937 resp. 1938, a 1947 a 1948.

V roce 1929 se oženil s Lubomírou Studenou z Hořic. Podle vzpomínek lidí, kteří mladý manželský pár znali, šlo o velmi šťastné manželství, bohužel krátké, neboť po čtyřech letech Lubomíra Bartáková-Studená zemřela. Ještě po dvaceti letech zanechal Oldřich Barták smutné svědectví o této lásce v odpovědi dotazníku, který musel vyplnit ve věznici Mírov.

Na otázku č. 28):„*Jaké neúspěchy a zklamání jste měl(a) v životě?*“ odpověděl: „*Smrt mé první manželky po 4 letém šťastném manželství v roce 1933, kteréžto neštěstí mělo svůj hluboký vliv na celý můj život.*“ [9] V roce 1945 se oženil podruhé – s Marií Sehnalovou.

Za druhé světové války se Oldřich Barták zapojil do odbojové činnosti. Postavení ředitele hospodářského družstva mu umožňovalo pomoci těm jednotlivcům, kterým hrozilo akutní nebezpečí od orgánů protektorátní či okupační správy. Hlavně měl však možnost pomáhat větší skupině obyvatelstva, jež by se jinak stala obětí všeobecného nedostatku potravin, nebo by si musela tyto potraviny obstarávat na černém trhu a vystavovala by se tak z toho plynoucímu nebezpečí a represím. A právě tato druhá, rozsahem jistě větší část Bartákovy pomoci, měla ráz každodenní drobné, vlastně nenápadné práce, o jejímž rozsahu se ti, jmž byla určena (stejně jako ti, kteří ji poskytovali) mohli přesvědčit až po válce.

Objem pomoci poskytované průběžně po dobu okupace představoval v konečném součtu 317 vagonů potravin, tj. 31,6 tun, převážně v podobě obilí, brambor a luštěnin. Jen v posledních devíti měsících války opatřilo a vydalo družstvo „*spotřebitelům měst*“ mimo řízené hospodářství tzv. „*načerno 32 vagonů 73 q obilí […]* “

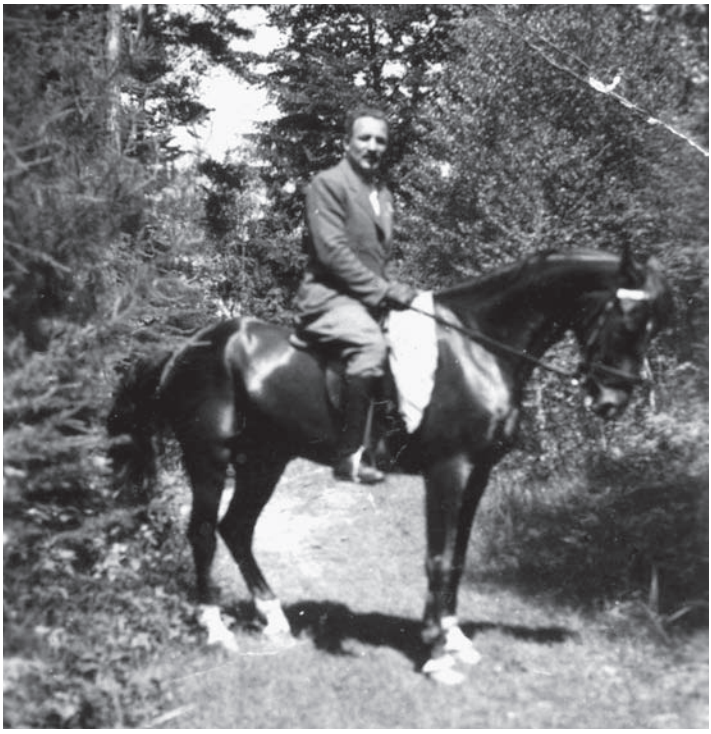
Podle příkazů zaslaných v listopadu a prosinci roku 1944 mělo Hospodářské družstvo v Novém Bydžově vyexpedovat v březnu 1945 obilí do Ottakringu u Vídně. Nestalo se tak, stejně jako se zásobou masových konzerv. Ačkoliv nelze generalizovat a pokládat tyto skutečnosti za všeobecný jev, nelze ani podceňovat množství této pomoci. Nelze pominout tu skutečnost, že v podmínkách okupace šlo o specifický druh odbojové činnosti, která obnášela v případě prozrazení nemalé riziko.

Další pomoc představovalo zaměstnávání vysokoškolských studentů v hospodářském družstvu. Byli to i studenti propuštění v roce 1941 z koncentračních táborů, přestože „ *[…] ostatní veřejnost se chovala k nim zdrženlivě, vzhledem k jejich propuštění a t. zv. politické nespolehlivosti.* “ [10]

Zvyšování počtu zaměstnanců nad rámec potřeb družstva zabraňovalo nucenému nasazení mladých lidí do Říše. Je samozřejmé, že převážná část takové pomoci

9 NA, f. Správa Sboru nápravné výchovy (dále SSNV), nezpracováno, osobní spis (vězně) Oldřicha Bartáka. Dotazník ze dne 3. listopadu 1955, vyplněn Oldřichem Bartákem.

10 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51. Popis a citace pocházejí z opisu novinářského článku otištěného v Zemědělských novinách 19. července 1945, který byl pořízen – stejně jako ostatní níže citované opisy zachovalé ve spise – za účelem obhajoby Oldřicha Bartáka vůči obvinění, vzneseným proti němu v polovině roku 1948. Autorem článku je Oldřich Barták. V textu se hovoří o všeobecném postoji, pomoci a odboji všech členů družstva.

Oldřich Barták před rokem 1948.
Zdroj: archiv autora

byla anonymní a zjistit její skutečný rozsah dnes již nelze. Dílčí představu si však můžeme učinit na podkladě dopisu JUDr. Františka Formánka Oldřichu Bartákovi: „*Zachránil jste mnoho českých lidí tím, že jste jim poskytl vše, co potřebovali, aby zachránili své děti před hladem a nouzí.*“[11]

Na konci války se ředitel hospodářského družstva Oldřich Barták, muž jednačtyřicetiletý, důstojník československé armády v záloze, zúčastnil bojových akcí v prostoru Skřivany – Nový Bydžov „*se silně ozbrojeným německým transportem*“. Stalo se to na samém konci války – 8. května 1945, přičemž „*osvědčil se svojí odvahou a iniciativou.*“[12]

Nejenom v oblasti hospodářské pomáhal Oldřich Barták lidem v době války, pokud se ocitli v nouzi; ale účastnil se i jiných aktivit. O nich bychom se nedozvěděli, nebýt pamětí Jana Filípka (tajemníka Ladislava Feierabenda), jež dokládají, že tato

11 Opis dopisu JUDr. Františka Formánka. Dopis ze dne 30. prosince 1945, v pozůstalosti rodiny.

12 Dopis z 20. května 1945, podepsán: „*Velitel města Nového Bydžova / mjr. děl. Výtejček, vr.*“ V pozůstalosti rodiny. Srov. PROKOP, Jaroslav: *Nový Bydžov v proměnách staletí,* s. 163–164: →

část činnosti, která může být označena za odbojovou, nepatřila k hlavním odbojovým Bartákovým činnostem. Nicméně byl do jistých odbojových akcí zapojen, neboť se vědělo, že jde o spolehlivého člověka: *„ […] navázáno spojení s Oldřichem Bartákem, ředitelem Hospodářského družstva v Novém Bydžově. Barták byl náš spolehlivý přítel. Byl to jeden z nejlepších správců skladištního družstva, mladý člověk, v té době asi čtyřicetiletý […] A jak padlo slovo Barták, bylo po nedůvěře […]"*[13]

Sám Oldřich Barták se k této své odbojové činnosti vyjádřil za poněkud mimořádných, jemu značně nepříjemných, okolností. Po únorových událostech v roce 1948 se musel bránit různým denunciacím, které byly proti němu vedeny za účelem odvolat ho z funkce ředitele družstva. Předmětem útoků se staly právě i jeho kontakty s Ladislavem Feierabendem[14], bývalým ministrem exilové vlády v Londýně. O těchto kontaktech, respektive snad o jednom setkání, jež mělo proběhnout v prosinci 1945 (*„vím, že byl slabý poprašek sněhu"*) v Mirošově na statku Ladislava

→*„Nedlouho po odjezdu aut do Prahy se k městu, a také jím, procházel transport Němců, tzv. národních hostů. Po druhé hodině odpoledne se zatím v okolí města ozvaly výstřely. Když se k barikádě u cihelny směrem ke Sloupnu přiblížila velká kolona německých aut, došlo k přestřelce. Při ní přišli o život tři naši lidé – třiapadesátiletý dělník Karel Dlouhý, osmnáctiletý pekařský učeň Antonín Ventura a stejně starý bednářský dělník Zdeněk Hrubý ze Sloupna. Několik dalších obránců bylo zraněno. Nakonec byla kolona zastavena a po vyjednávání musela ve městě zanechat zbraně, benzín, tabák, potraviny a několik aut. Příkladem odvahy a statečnosti šel obráncům barikády jejich velitel por. Klečka*. Při nepřehledných událostech a nekoordinovaných přestřelkách 8. května 1945 bylo v okolí města ukořistěno sedm tanků. Město Nový Bydžov bylo jedním z prvních, které za povstání 8. května poskytlo Praze materiální pomoc.

13 FILÍPEK, Jan, *Ve stínu šibenice.* Ivo Železný, Praha 1991, s. 145. Oba muži se dobře znali, J. Filípek v roce 1968 navštívil O. Bartáka. Viz Deník O. Bartáka z téhož roku; v pozůstalosti rodiny.

14 Feierabend Ladislav Karel (1891 Kostelec nad Orlicí – 1969 Villach, Korutany, Rakousko). Československý národohospodář a politik, vystudoval práva na UK v Praze a absolvoval studijní pobyty na univerzitách v Oxfordu a v Neuchatelu. 1915–1917 působil v soudní službě, 1917 vstoupil do služeb československého agrárního družstevnictví a stal se jeho předním organizátorem. 1917–1925 tajemníkem Ústřední jednoty hospodářských družstev, 1925 ředitelem, od 1930 vrchním ředitelem Kooperativy – Nákupní jednoty hospodářských družstev. Od roku 1930 předseda Pražské plodinové burzy, od 1934 předseda Čs. exportního ústavu; člen předsednictva Panevropské unie. Čelný národohospodář agrární strany, činný publicisticky („Obilní monopol, jeho stav a dnešní úkoly", 1938). Od 4. října 1938 do 15. března 1939 ministr zemědělství (14. října až 1. prosince 1938 zároveň ministrem spravedlnosti a ministrem pro sjednocení zákonů) ve vládách pomnichovské ČSR, od března 1939 do ledna 1940 v protektorátní vládě. Na počátku německé okupace stál u zrodu domácího odboje, zastupoval agrární stranu v ilegálním Politickém ústředí a udržoval spojení se zahraničím. Koncem ledna 1940 uprchl přes Maďarsko a Jugoslávii do Francie, kde se zapojil do čs. zahraničního odboje. V letech 1940–1941 státní ministr, 1941–1945 ministr financí v čs. exilové vládě v Londýně. V mnohém se kriticky stavěl k politické linii E. Beneše, zvláště k jeho →

Feierabenda, Barták napsal: „ *[…] při kteréžto příležitosti mně bylo poděkováno za pomoc, kterou jsem poskytl těm, kteří trpěli a byli zavřeni v důsledku útěku Dr. Feierebenda za hranice v okupaci.* “[15]

V druhé polovině čtyřicátých let bylo Hospodářské družstvo v Novém Bydžově považováno za jedno z nejlepších v republice a stalo se cílem mnoha exkurzí, včetně zahraničních: „*Nesčetné zahraniční exkurse zemědělské i družstevní […] z Bulharska, Jugoslávie, Švýcar, Francie, Polska, Belgie, Anglie, Švédska, Kanady, SSSR, i Ameriky.* “[16]

Netřeba dodávat, že tyto pracovní, a hlavně příležitostné kontakty, se staly po únoru 1948, respektive po Bartákově zatčení, předmětem vyšetřování a zdrojem mnoha dalších nepříjemností.

V případě únorových událostí nepřekvapila mnohé občany Československa ani tak změna režimu, jako rychlost a bezproblémovost uchopení moci komunistickou stranou. Záhy se ukázalo, že převrat znamenal naprostou změnu ve společnosti a přechod od systému demokracie Národní fronty k totalitním metodám vlády. Nikdo nezůstal těchto změn ušetřen. Záleželo na každém jedinci, jakým způsobem se novým podmínkám přizpůsobí. Oldřich Barták se nacházel v oné části společnosti, která byla změnou režimu a novými podmínkami zasažena velmi citelně. Patřil k lidem opačného politického spektra, mezi tzv. agrárníky, a nadto byl ředitelem „hospodářského družstva“. A právě proti ředitelům hospodářských družstev byla vedena kampaň, jejímž cílem bylo tyto osoby zbavit vlivu na vesnici, a to i jejich kriminalizací.

O Oldřichu Bartákovi se rozhodně nedá říci, že by byl „homo politicus“. Do roku 1948 prošel celkem standardní politickou kariérou běžnou pro desítky, možná stovky

→ politice vůči SSSR a KSČ v posledních válečných letech. Po návratu do vlasti hospodařil na svém velkostatku v Milošově u Rokycan, 1946–1948 se politicky exponoval v národně socialistické straně. (Místopředseda zemědělského odboru strany, 1946 kandidován na poslance NS; kandidatury se však pro útoky komunistů vzdal.) 1947–1948 člen představenstva Kooperativy. Od konce února do dubna 1948 se skrýval na různých místech v Praze, v dubnu 1948 odešel s celou svou rodinou do exilu. V letech 1948–1950 žil ve Velké Británii, od 1950 v USA, kde nejprve pracoval v Mid-European Studies Center (vypracoval a publikoval řadu analýz hospodářské a sociální reality komunistické ČSR), později jako ekonomický redaktor Hlasu Ameriky. Spolupracoval též se Svobodnou Evropou a byl činný v Radě svobodného Československa. Zemřel na dovolené v Rakousku. V 60. letech vydal v USA osm svazků svých pamětí, zachycujících desetiletí 1938–1948. Z těchto pamětí, představujících cenný historický pramen, byl v letech 1986–1988 vydán v Londýně dvousvazkový výbor pod titulem *Soumrak československé demokracie*; ve vlasti vyšlo posléze (1994 až 1996) jejich úplné vydání ve třech svazcích pod souhrnným názvem *Politické vzpomínky I–III*. Atlantis, Brno.

15 Správně „Feierabenda“. Strojopisný dopis určený neznámému adresátu, sepsaný O. Bartákem v Plzni 22. června 1948; v pozůstalosti rodiny. Dopis jasně dokumentuje počáteční perzekvování jeho osoby po únorových událostech roku 1948.

16 Dopis Oldřicha Bartáka ze dne 20. srpna 1948, v pozůstalosti rodiny.

jiných, obdobného postavení a profese. V roce 1926 byl přijat do agrární strany. Po mnichovských událostech v 1938 se stal členem SNJ, a o rok později, po 15. březnu a zavedení systému jedné strany, zřejmě automaticky přešel do NS. V žádné straně nezastával jakékoliv funkce.[17] Snad v roce 1946 ještě jednou podlehl tradici a reziduím stranického systému první republiky a přihlásil se, stejně jako mnoho bývalých agrárníků, do Československé strany národně socialistické, přičemž předpokládal, že jako bývalý člen agrární strany zde nalezne stranické zázemí a záštitu proti výpadům komunistů. O pouhý rok později ze strany vystoupil a do žádné se již nepřihlásil. Nicméně i toto stačilo. Jeho politické aktivity, jakkoliv byly minimální, se staly později předmětem vyšetřování a byla jim ve vyšetřovacích spisech přisouzena náležitá – prizmatem dobového třídního hlediska pojímaná – pozornost.

Oldřich Barták se stal osobou nepohodlnou nejen proto, že byl bývalým příslušníkem agrární strany, ale i proto, že zastával funkci ředitele Hospodářského družstva v Novém Bydžově, kde se těšil značné oblibě. Na přelomu let 1947 a 1948 byl přeložen ústředím Kooperativy do Plzně. I zde zastával funkci ředitele hospodářského družstva. A stejně tak (jako v Novém Bydžově) se nedobrovolně ocitl – spolu s dalšími desítkami vedoucích hospodářských družstev – v roli pomyslného soupeře KSČ.

Rok 1948 a následné události přinesly střet dvou koncepcí o budoucnost českého venkova: na straně jedné systém dobrovolného a svobodného družstevnictví, a na straně druhé násilná kolektivizace se všemi dnes známými důsledky. Nešlo vlastně o nic „menšího", než o politický, respektive hospodářský vliv na venkově, přičemž ve volbách roku 1946 získala KSČ, pod příslibem zachování soukromého vlastnictví a dobrovolných forem družstevnictví (!), značný počet voličů, čehož dokázala později náležitě využít.

Oldřich Barták, zbaven domácího zázemí, se stal v Plzni terčem kritiky a útoků, které nejlépe dokumentují povahu změn, k nimž došlo po únoru 1948. Je více než pravděpodobné, že útoky a denunciace vedené proti němu, vyplývaly z jeho funkce ředitele družstva v Plzni. Na svoji obhajobu zde 22. června a 20. srpna 1948 napsal dva dopisy, zachované ve strojopisných kopiích. Tyto materiály jasně dokumentují snahu nové nomenklatury zbavit se lidí, kteří by mohli, v jejich představách, ohrožovat nedávno získaný vliv komunistů na venkově, a kteří by také odrazovali družstevníky a ostatní soukromě hospodařící zemědělce od vstupu do plánovaných JZD.

Ze stylizace dopisů, respektive z konceptu odpovědí na osobní otázky či spíše nařčení, jimž byl Oldřich Barták vystaven, je možné se domnívat, že šlo o obvinění vznesená jakýmsi revolučním výborem KSČ v Plzni, ustaveným – patrně – v místním

17 NA, f. SSNV, nezpracováno, osobní spis (vězně) Oldřicha Bartáka. Dotazník ze dne 3. listopadu 1955, otázka č. 19. K politickému systému první a druhé republiky, protektorátu viz MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel, *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861–2001*. I. a II. díl, Doplněk, Brno 2005. Srov. DOSTÁL, Vladimír V.: *Agrární strana. Její rozmach a zánik*. Atlantis, Brno 1998.

hospodářském družstvu.[18] Autorem dopisů reagujících na toto nařčení byl bezpochyby Oldřich Barták, přestože kopie, které jsou k dispozici, nebyly podepsány. Dopisy nejsou opatřeny razítkem nebo jinou jasnější indicii, podle níž bychom mohli identifikovat jejich adresáta. Není ani jisté zda, případně kdy, byly odeslány. Pouze na začátku čtvrtého odstavce dopisu ze dne 20. srpna 1948, je možno číst nepřímé oslovení: „*V jednom ze svých projevů jste řekl, vážený pane gen. tajemníku, že jen a jedině práce a kladný postoj k lidově-demokratické republice určují hodnotu člověka.*"

Přestože byl Oldřich Barták zbaven funkce ředitele hospodářského družstva, musel ještě navíc 1. prosince odejít na „*dobrovolnou*" půlroční brigádu do Škodových závodů. Po uplynutí lhůty, která měla zřejmě prokázat jeho kladný vztah k práci a k dělníkům, se vrátil do družstva v Plzni. Už nikoliv jako jeho ředitel nebo referent, ale jako pracovník oddělení distribuce brambor. Po krátkém čase byl však jmenován do funkce „vedoucího distribuce brambor".[19] V této funkci byl také 6. dubna 1950 zatčen.

Důvodem zatčení byl jeho styk „*s agenty cizí moci*", konkrétně s agentem-chodcem Jiřím Jandou, s jehož pomocí udržoval bývalý agrární činovník František Procházka (v té době pobývající v uprchlických táborech v Německu) kontakty s domovem; mimo jiné i s Oldřichem Bartákem, jehož dobře znal již z doby první republiky. Státní bezpečnost však nezatkla Bartáka na podkladě Jandových výpovědí, ale naopak získané informace využila a na jejich podkladě přinutila Oldřicha Bartáka k podepsání vázacího aktu. Mezi výpovědí zatčeného Jiřího Jandy a podepsáním vázacího aktu Oldřichem Bartákem uběhly téměř čtyři měsíce. Nezjistíme již, proč a za jakých okolností a jakými agenturními či úředními cestami došla StB k rozhodnutí navázat s Bartákem kontakt. Víme však, že „*Vázací návrh na AKP*" (agenta kandidáta) počítal s jeho neochotou a odporem dobrovolně s StB spolupracovat. Jandova výpověď měla posloužit jako usvědčující materiál, který měl Bartáka ke spolupráci donutit.

Pokud by sama skutečnost této výpovědi (a z ní vyplývající důsledky) ho nepřiměly spolupracovat, vytvořila StB další kompromitující materiál s jeho jinou „trestnou činností": „*Dále při realisaci případu – Slavomír – který byl dělán útvarem 402-A, vyšlo najevo, že Dr. ZIBRIN, jehož jedna síť byla realisována a agent zatčen, pověřil jednoho ze svých agentů v měsíci květnu 1949, aby navštívil v Plzni ředitele, od kterého měl přinést poznatky o výrobě radaru a letadel typu DAKAR. Zda-li k této schůzce došlo, není známo. Zde zatčený ZIBRINŮV agent Otakar RAMBOUSEK měl za úkol vejíti ve styk s ředitelem BARTÁKEM.*" [20]

18 Pro nedostatek jiného materiálu nelze případ plně rozkrýt. Strojopisné kopie v pozůstalosti rodiny.

19 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV, Životopis ze dne 18. ledna 1951. Srov. ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV, Zápis o výpovědi ze dne 29. května 1950.

20 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV, vázací návrh ze dne 7. prosince 1949. Nikde v protokolech, jež se bezprostředně týkají Oldřicha Bartáka, se neobjevují →

Šlo nejspíše o denunciaci, jejímž prvotním účelem bylo, pod jakkoliv zlovolnou záminkou, dovést Oldřicha Bartáka ke spolupráci s StB. Vázací návrh v podstatě nepřipouští možnost odmítnutí a dikce jeho vyznění jasně predestinuje jeho příští osud:

„BARTÁK je vázán na příkaz útvaru 701-A a bude donucen ke spolupráci tím, že věděl o činnosti Jiřího JANDY a ostatních shora uvedených agentů, kteří na něho byli vysláni. V případě, že by jmenovaný nepřistoupil na spolupráci s námi, bude zatčen pro účast na protistátní činnosti a spolupráci s zahraniční zprav. službou." [21]

Oldřich Barták vskutku podepsal *„SLIB zavazující ke spolupráci s československou bezpečnostní službou."* [22] Vázací návrh sepsaný 7. prosince 1949, byl podepsán o něco později – 15. prosince 1949. Tedy během jednoho týdne došlo k uskutečnění toho, co si (jak prokazují přinejmenším dochované materiály) Státní bezpečnost předsevzala. Přičemž jen zhruba víme, jakým způsobem proběhl akt seznámení Oldřicha Bartáka s orgány StB a podvolení se nátlaku, jemuž byl vystaven. Rozmar StB a její špatný smysl pro humor prokazuje zvolené konspirační heslo, jež bylo určeno k oslovování řídícího orgána StB, s nímž měl Barták přicházet do styku, a který o těchto setkáních pořizoval agenturní záznamy – neboť toto heslo bylo právě *„JANDA"*. Ve spisu 970 419 jsou dochovány materiály, v nichž se jasně odráží „míra" Bartákovy spolupráce s StB, můžeme-li tak eufemisticky označit něco, co bylo vynuceno.

Informace od svých agentů zaznamenávala StB do předtištěných protokolů, které nesly označení *„List"*. Podle předem stanovených kritérií bylo možno stanovit „výtěžnost" jednotlivých agentů spolu s mírou jejich ochoty spolupracovat, a současně bylo možno klasifikovat význam jejich informací pro agenturní potřeby StB. *„List"* vyplňoval a do příslušných kolonek zaznamenával informace od spolupracovníků jejich *„řídící orgán"*, signovaný číselným kódem. *„List"* formuláře uvádí všechna důležitá data a informace, potřebné k vyhodnocení zpráv:

„Útvar 607-A" (do jehož kompetence náleželo úkolování agenta Oldřicha Bartáka).

„Řídící orgán 64 b" (byl v kontaktu s agentem, bezprostředně mu zadával úkoly a vyhodnocoval jeho agenturní rozpracování).

„Značka agenta AKP, krycí jméno SEHNAL" (přidělené mu na počátku zavázání se ke spolupráci).

Jednotlivé *„Listy"* jsou opatřeny datem předání zprávy řídícímu orgánu. Pokud se jednalo o *„List A"*, byla zpráva rozepsána podle následujícího klíče:

1a Text,
1b Shrnutí,
2 Dokum. přílohy,

→ další skutečnosti, poznámky nebo cokoliv podobného, co by mohlo odkazovat k výše uvedenému spojení a ke špionážní činnosti na typu DAKAR.

21 Tamtéž.

22 Tamtéž. Viz dále v příloze.

4 Pozn. agenta,
5 Hodnocení,
6 Opatření.“

Jiný rozpis klíče obsahoval formulář „*List B*“*:*

1 Popis schůzky,
2 Hodnověrnost a chování agenta na schůzce,
3 Co sdělil agent mimochodem,
4 Úkoly, kladené agentovi,
5 Úmysly a návrhy říd. orgána ohledně dalšího použití agenta,
6 Odměna za zprávu,
7 Hotové výlohy agenta,
8 *Hotové výlohy řídícího orgána.*“

Pod jednotlivými čísly „*Listu A*“ nebo „*B*“[23] je zaznamenán průběh každé jednotlivé schůzky. Například „*List B č. 1*“ z vůbec Bartákovy první schůzky s orgány StB: „*1: Za AKP bylo dojeto do jeho zaměstnání. Řídící orgán se mu představil jako orgán StB a vyzval jej aby šel s ním. Agent byl pak odveden k postranímu vchodu do budovy KV-NB a uveden do kanceláře ref. 40, kde již tento byl. Po schůzce byl odveden zpět k jeho kanceláři.*

2: AKP byl s počátku překvapen a bylo na něm viděti vzrušení. Když byla AKP nabýdnuta [sic!] *spolupráce a předložen v případě že by spolupráci s námi nepřijmul návrh do pracovního tábora, velmi se rozčílil […] AKP se po delší době uklidnil a prohlásil, že je ochoten s námi spolupracovati ale jen v tom sektoru hospodářském, kde jest odborníkem. Na agentovi bylo po celou dobu viděti, že se bojí, že máme vědomost ježtě o jeho další činnosti. K agentovi nemám zatím důvěry neboť nám neřekl ničeho o svojí illeg. činnosti o které víme, že jest mu známa.*

4: Agentovi byla určena příští schůzka na čtvrtek po jeho příchodu do Plzně a další mu budou uděleny po rozhodnutí útvaru 701-A.

5: Hodlám zaříditi sledování AKP po dobu jeho pobytu v Novém Bydžově.“

V „*Listu A č. 1*“ jsou v kolonkách 1a a 2b uvedena jména osob v množství, v jakém se v následujících „*Listech*“ již neobjevují, a v kolonce 3 se nachází mimovolná

23 Tamtéž. List B č. 1, ze dne 17. prosince 1949. Číslo 4 uvádí nepodstatné informace k tématu práce, další čísla 6, 7, 8, nebyla z podstaty informace naplněna, což – zvláště u bodu 7. a 8., které ve všech „*Listech*“ zůstaly nevyplněny – dosvědčuje, že Oldřich Barták nepřijal po dobu trvání spolupráce, nezapomínejme že vynucené, žádnou odměnu.

explikace: „*Zpráva byla získána od našeho spolupracovníka, který ji pronesl v debatě aniž by si uvědomil, že nás zajímá, (xxxxx)*[24]

4: Agent poznamenal, že by se nemohl smířiti myšlenkou, že by někoho udával.“ [25]

Oba „*Listy*“ přes zdánlivou technickou a úřední objektivitu, kterou předstíraly i v době svého pořízení, umožňují po více než půl století nahlédnout do hloubi pochyb a úzkostí člověka – osamoceného a nepřipraveného podstoupit nerovný zápas se státní mocí nemající nad sebou ani v sobě žádné kontrolní mechanismy.

Ve stejný den, kdy se Oldřich Barták musel uvázat ke spolupráci zdánlivě dobrovolným závazkem[26] stvrzeným podpisem pod textem, v němž se hovořilo o „*dobrovolných a vlasteneckých pohnutkách,*“ byl již „*vyhodnocován a rozpracováván pro další úkoly,*“ aniž by – užíváme zde ahistoricky hypotézy – mohl ve svém vědomí obsáhnout všechny důsledky z této spolupráce vyplývající.

Dochované záznamy „*Listů*“ nás informují nejen o tom, jak si Státní bezpečnost představovala spolupráci s agentem AKP, jakým směrem se ho snažila úkolovat; nejsou to tedy jen záznamy technické a primární stránky spolupráce. „*Listy*“ tak bezděčně vypovídají o snaze Oldřicha Bartáka postavit se proti hrubé formě této spolupráce, o možnostech a schopnostech osamoceného člověka bránit své svědomí:

„*List B č. 2, 14. 1. 1950*

1: agent nepředal žádnou zprávu

2: K agentovy nemůžeme míti důvěru, neboť nám nepodal ježtě žádnou zprávu a chytrým způsobem se snaží orgána přesvědčiti, že v jemu určeném oběktu HD nejsou žádné závady a vše probíhá velmí dobře. [sic!]

24 Tamtéž. Další text přeškrtnut. Také v ostatních přepisech originálů přeškrtnutý text označujeme v poznámce.

25 Tamtéž, „*List A č. 1.*“

26 „*SLIB zavazující ke spolupráci s československou bezpečnostní službou: Zavazuji se dobrovolně a z vlasteneckých pohnutek ke spolupráci s československou bezpečnostní službou. Jako spolupracovník této služby beru na sebe závazek poslušnosti a věrnosti vůči mně nadřízeným orgánům bezpečnostní služby, stejně jako závazek mlčenlivosti o této spolupráci komukoliv. Jsem si vědom toho, že bez výslovného svolení mně nadřízených orgánů bezpečnostní služby nesmím o mé spolupráci a jejím obsahu vypovídat ani před soudem, ani před bezpečnostními a jinými úřady, počítaje v to nejvyšší orgány státní správy. Za nadřízeného orgána budu považovati osobu, která mně předložila tento slib k podpisu a kohokoliv, kdo mne osloví heslem: SEHNAL. Na toto heslo odpovím JANDA. Slibuji, že úkoly mně uložené budu plnit s vynaložením všech svých sil a podle nejlepšího svého vědomí a svědomí. Jsem si vědom toho, že porušení mlčenlivosti jest zradou státního tajenství, stíhatelnou podle zákona […]*“ (Text psaný kurzivou je tištěn červenou barvou, mimo osobních jmen; viz příloha dále).

3: Agent mě sdělil, že po naší prvé schůzce nebyl schopen práce a že měl celé vánoce pokažené. Dále prohlásil, že si srovnal se svým svědomým spolupráci s námi a že je ochoten pracovati s námi v hospodářském sektoru, kterému velmi dobře rozumí.“ [27]
(Formu spolupráce nikdy a nikde neurčoval a neurčuje agent, ale řídící orgán, respektive v našem případě agenturní útvar StB):

„5: Agenta budeme v měsíci lednu zaměřovati na hospodářské družstvo v Plzni a v měsíci únoru budeme od něho chtít postupně zprávy o osobách o kterých se nám zmínil při prvé schůzce a o dalších osobách se kterými se stýká.“ [28]

Pokud si Oldřich Barták představoval, že se mu podaří míru spolupráce udržet na úrovni hospodářských referátů, poznal velmi brzo svůj omyl:
„2: Při předávání dalších úkolů znervoznĕl, zvláště tehdy když na něm orgán chtĕl aby zhotovil kádrové posudky na zaměstnance kteří s ním pracují. Toto mu bylo vysvĕtleno, že to není žádné špiclovství, ale aby to bral tak jako když to chce jeho nadřízený, poté s tímto souhlasil.“

Při konkrétním požadavku ze strany řídícího orgánu však:
„ […] začal se vymlouvati […] že k tomu nemá povahu […] Po vysvĕtlení a usměrnění agenta mu řídící orgán řekl, aby si do příští schůzky rozmyslel a na této se pak vyjádřil, je-li ochoten i v tomto směru s námi spolupracovati. Při svém odchodu byl agent velmi rozrušen a zapomnĕl si v pokoji aktovku, na kterou jej musel orgán upozorniti. Agent se snaží vyhnouti se tomu, že by označil konkrétnĕ osoby. (xxxx) podává jen zprávy (xxxx) informativní.“ [29]

V kolonce č. 5 nalezneme další požadavky útvaru 607-A StB, respektive zacílení a úkolování Oldřicha Bartáka:
„5: Agenta se budeme snažiti zaměřit na CHVOJKU z min. zemědělství a budeme jej instruovati tak aby nám podával prostřednictvím CHVOJKY zprávy o závadách na tomto ministerstvu a o osobách které jsou na tomto ministerstvu zaměstnány.“ [30]

27 Tamtéž. List B č. 2 ze dne 14. ledna 1950.

28 Tamtéž. List A č. 2 ze dne 28. ledna 1950; uvádí přehled organizace přípravy distribuce brambor. Tyto informace nebyly pro StB z hlediska další spolupráce relevantní, viz List B č. 2, kol. 5.

29 Tamtéž. List B č. 3 ze dne 28. ledna 1950. Výmluvná je věta: „*Spolupracovník na této schůzce kouřil, přesto že při zavázání řekl, že nekouří.*“ Část textu přeškrtnuta.

30 Tamtéž. K tomu srov. List B č. 4 ze dne 13. února 1950: „*2: Agent se choval během schůzky klidně […]„ když byl vyzván k tomu aby se rozhodl […] podávati zprávy prostřednictvím Chvojky z min. zemědělství, znervoznĕl a řekl, že si to dobře rozmyslel a že k tomu nemá povahu. Po vysvĕtlení, xx a přesvĕdčení s tímto však souhlasil a řekl, že prostřednictvím Chvojky tyto zprávy podávati bude.*“

Zdůrazněme, že pan Chvojka patřil k velmi blízkým a dlouholetým Bartákovým přátelům. Ještě po bezmála dvaceti letech, na počátku roku 1968, si Oldřich Barták zapsal do deníku tyto věty, týkající se Chvojkovy osoby: *„Vzkaz z pošty – V 19. hod. příjezd! Jsem překvapen. Jsou vidět léta utrpení – jsou vidět ale i ty známé oči, široký úsměv. Sedí se, povídá –, Ovečka. Jsem doma […] Sedí se, vypráví, jí, ale především se – vzpomíná – vzpomíná […]“*[31]

Vraťme se však z krátkého intermezza roku osmašedesát do let padesátých. *„List A č. 3“* z 13. dubna 1950 podával velmi stručnou zprávu o distribuci brambor a o drobných závadách na pracovišti. Příloha *„Listu“* obsahovala posudky zaměstnanců, které ale nebyly později ke spisu přiloženy, a nelze proto v současnosti zjistit, co bylo jejich obsahem.

V *„Listě A č. 4“* z 10. března 1950 je zaznamenána informace, již získal Oldřich Barták při rozhovoru s pracovníkem ministerstva zemědělství Chvojkou. Těžko ale říci, zda šlo o ten druh informace, kterou od něj vyžadovala StB; zvláště byla-li to informace získaná prostřednictvím pracovníka ministerstva zemědělství. (A bylo by zajímavé vědět, jak na tuto – obsahem pravděpodobně irelevantní informaci – reagoval útvar 607-A.) Podstatou byly zprávy *„o hospodaření na státním statku v Nýrsku“*. Nejen, že to nebyly informace, jejichž výpovědní hodnota by spočívala ve *„sdělení detailů práce na ministerstvu zemědělství“*, zároveň se ani nijak nedotýkaly Chvojkovy osoby či jeho práce na ministerstvu. Šlo tedy sice o informaci pocházející z okruhu pracovníků, respektive *„pracovníka ministerstva zemědělství“*, tak jak znělo zadání úkolu agenta AKP, aniž by se však sdělená informace tohoto ministerstva a jeho pracovníků jakkoliv dotýkala.[32]

Jednotlivé *„Listy“* – a informace v nich vepsané – jsou jeden druhému podobny; a jen dílčí detaily, z povšechného hlediska ne tak podstatné, je obzvláštňují. Souhrnně vypovídají o schůzkách v „jakémsi“ konspiračním bytě v Plzni, aniž bychom se dozvěděli, kde se tento byt nalézal. Z *„Listů“* se dočítáme, že byt nesloužil pouze ke konspiračním schůzkám, ale že byl obýván nám neznámou paní. Zda věděla, k jakému účelu její byt sloužil, nevíme.

„Listy A č. 5. a *B č. 5“* opakují mnohá fakta z předchozích zápisů – podezření *„řídícího orgána“* o tom, že agent *„nehraje čistou hru“*. Zdůrazňuje se v nich slib mlčenlivosti, jemuž se Oldřich Barták upsal: *„[…] upozorněn na zradu státního tajemství a na porušení slibu, který podepsal a byl upozorněn na to že jsou na to vyměřeny největší tresty.“*

31 Deník Oldřicha Bartáka, Zápis ze dne 10. a 11. února 1968. „Ovečka“ byla přezdívka pana Chvojky, (*„…první za tu dobu, co jsem doma…“*, tj. osm let po návratu z vězení).

32 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV. List A č. 4. *„1a: Spolupracovník mě sdělil, že při rozmluvě s Chvojkou mu tento řekl, že na státním statku v Nýrsku je […] přiděleno 5 traktorů (nových), avšak špatným zacházením s těmito jsou v nynější době již 3 z těchto traktorů zničeny […] uvedl konkrétní případ […] vedoucí tohoto statku svěřil obsluhu traktoru brigádníkovi […] aniž by se přesvědčil zda má tento řídičský průkaz. Teprve když brigádník s tímto traktorem […] sjel do příkopu a celý traktor rozbil, se zjistilo, že nemá řidičský průkaz.“*

Vypovídají ale i o tom, jakým způsobem (a beznadějně) se člověk snaží vyhnout nepříjemným úkolům, které z donucené spolupráce s StB vyplývaly: *„[…] agent řekl, že nevěděl zda nás budou zajímati zprávy z toho oboru když se situace změnila tím že Chvojka nepracuje na zemědělství."*

Vzájemný poměr Státní bezpečnost vs. Oldřich Barták se vyznačoval obapolně nedůvěřivým vztahem, ani jedna strana si nebyla jista, s čím přijde na příští schůzce strana druhá. Z poměru předem rozložených a neměnných sil musel Oldřich Barták zákonitě svůj malý souboj se „svým řídícím orgánem"[33] (odehrávající se na každé další schůzce) prohrát. Šlo namnoze o „prohry", o kterých často věděl pouze on sám. Snažil se je kompenzovat navenek nepostřehnutelnými nepatrnostmi – není například jediného *„Listu"*, v němž by se neobjevila poznámka o jeho pozdním příchodu na schůzku do konspiračního bytu. Jeho proher a ústupků bylo však více, než aby je mohla vynahradit drobná nepatřičná pošťouchnutí – opoždění. Na začátku *„zavázání"* nekouřil a v zápisech většiny *„Listů"* se často objevuje věta vypočítávající, kolik právě na schůzce vykouřil cigaret.[34]

Poslední *„List B č. 6"* z 27. března 1950 není ani tak zprávou Oldřicha Bartáka o jiných osobách, jako o něm samém:

„2: […] Hned na začátku schůzky ukazoval mě spolup. knihu která mu byla věnována v Novém Bydžově v den 20 let jeho služby v HD kde byl vedoucím pracovníkem a ve které bylo věnování podepsané všemy zaměstnanci. Také ukazoval výkaz práce HD v Nov. Bydžově za okupace ve kterém bylo psáno jak toto HD pomáhalo postiženým německou policií. Spoluprac. […] stále snaží dokázati, že má kladný postoj k dnešnímu zřízení. Také na otázky které jsou mu kladeny a to na osoby se kterými se stýká odpovídá vyhýbavě. Spolupracovníkovi nemůžeme věřiti neboť doposud neprokázal, že opravdu vypověděl vše co o osobách které jsou s ním ve styku ví a zatajuje nám různé skutečnosti o kterých máme vědomost. Také byl znova vyzván k tomu aby nám řekl zda neví o nějaké prot. činnosti a byl upozorněn na to, že (xxxx)[35] co by tato skutečnost pro něho znamenala.

33 Neznáme jeho jméno, jen cosi jako kód: 64/PL.

34 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV. *„List B č. 6"* ze dne 27. března 1950: *„1: Řídicí orgán se dostavil na schůzku v 17. 45 hod. do konspir. bytu, kde nebyl nikdo přítomen. Spolupracovník se dostavil do bytu v 18. 20 hod. a omlouval se tím, že mu 12 min. nejela žádná elektrika. Řidicí orgán nabýdl agentovi cigaretu kterou ten přijal a vykouřil pak během schůzky ježtě dvě své. Během rozmluvy orgána se spolupr. se dostavila do bytu jeho majitelka a zaklepala na dvéře. Orgán k ní vyšel a ona jej požádala aby jí dal dvě pozvánky na schůzi které ležely na stole. Když toto orgán vyřídil bylo pokračováno v rozmluvě. Po skončení rozmluvy a předání dalších úkolů spolupr. byla schůzka skončena a spolupracovník opustil konspir. byt. Orgán odešel 5 min. po spolupracovníkovi".*

35 Dvě části textu jsou přeškrtnuty. Také v ostatních přepisech originálů, kde se objevuje text přeškrtnutý křížky, jej zaznamenáváme.

3: Spolupracovník mě sdělil, že byl také nemocen a to tím, že musí zde choditi na obědy do restaurace a že na to není zvyklý. Dále mě řekl, že by nyní když bylo vyřešeno to zda bude dále vedoucím distribuce brambor by se rád odstěhoval do Plzně neboť že takto musí (xxxx) se stravovati on zde a jeho rodina v Novém Bydžově, což jej také velmi zatěžuje.“ [36]

Pomyslnou spolupráci s Oldřichem Bartákem StB ukončuje přípis, sepsaný na psacím stroji:

„Krajská správa státní bezpečnosti,
Plzeň
2. odbor

Věc: Odůvodnění přerušení spolupráce.
Se spolupracovníkem BARTÁKEM Oldřichem, nar. 21. 8. 1904 v Černěvsi byla přerušena spolupráce, jelikož tento byl 6. 4. 1950 zatčen pro spolupráci s CIC.

náčelník 2. odboru
por. MATĚJKA Josef.“ [37]

Spolupráce, která byla ukončena zatčením Oldřicha Bartáka 6. dubna 1950, se vyznačovala obapolně disharmonickým přístupem obou subjektů. Státní bezpečnost požadovala informace o konkrétních lidech, konkrétních událostech a činech. Zvláště informace takové, které umožňovaly „rozpracovat“ jednotlivé osoby ve sféře dalších záměrů StB – ať již šlo o jejich následnou spolupráci s StB nebo jejich kriminalizování. Snahou Oldřicha Bartáka bylo tuto spolupráci dostupnými a nemnohými způsoby minimalizovat. Účast na spolupráci nevycházela v žádném případě z jeho podnětu nebo z prospěchu z ní, naopak spolupracoval z donucení, jako ostatně snad mnohé osoby postižené zájmem StB. Snažil se zachovat odstup a pokusil se vymezit určité mantinely této spolupráce; doufal, že ji bude moci udržet v neosobní oblasti technických otázek zemědělského hospodářství. Předpokládal, že se druhá strana spokojí s informacemi beze jmen, eventuálně povšechného rázu. Na této vlastní pozici setrval, a byl proto zatčen. Zde nemožno klást na pomyslné misky vah onu skutečnost, že oficiální důvod k zatčení se našel v jeho předchozích stycích s Jiřím Jandou, respektive s Františkem Procházkou.

Dne 3. dubna 1950 bylo rozhodnuto o zatčení Oldřicha Bartáka: *„Protože v průběhu činné patrnosti zmíněného případu se nepotvrdilo, že by se dal Barták Oldřich použít ke spolupráci tak jak bylo zamýšleno, proveďte zatčení a výslech jmenovaného na*

36 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV. List B č. 6 ze dne 23. března 1950. Část textu přeškrtnuta.

37 Tamtéž, nedatováno.

jeho skutečnou činnost v akci ‚SPOJ'. T. j. styk se zahraničím, podpora agrární emigrace, tak jak vypověděli zadržené spojky Janda a Pelášek." [38]

O tři dny později, 6. dubna v půl třetí odpoledne, byl Oldřich Barták se souhlasem Útvaru 701-A zatčen v Plzni, tedy v místě svého přechodného bydliště. Zatčení a prohlídku zatčeného provedl bezejmenný *„org. 633"*. Ze zápisu se dozvídáme, jaké věci měl Oldřich Barták v době zatčení u sebe:

„1 kožená náprsní taška,
1 kožené pouzdro (náprsní),
1 zrcátko s koženým pouzdrem,
částku 10. 132 Kč,
[…]
ústřižek na maso v hodnotě 70 dkg,
ústřižek na tuky v hodnotě 110 g,
1 svazek klíčů,
1 klíč zvlášť,
1 kapesní nůž,
1 plnící pero zn. ‚Propen',
1 obyč. tužka s dřevěnou násadkou,
1 hřeben,
1 kožené rukavice,
1 obálka s fotografiemi, účty, korespondence a pod."

Ale také, co měl na sobě, jak *„org. 633"* vyplnil předtištěné údaje v zápisu:

„[…] výška a váha 174 cm 86 kg, barva vlasů černé – silně prošedivělé, barva očí modré, zuby opravené, zvláštní znamení pod nosem tmavý knírek, pokrývka hlavy šedý klobouk, svrchní kabát černý zimník, oblek šedohnědý s proužkem, obuv hnědé polobotky." „Důvod zatčení" je konkretizován ručně psaným přípiskem: *„[…] (spolupráce s agentem CIC)."* [39]

Souběžně se zatčením proběhla v bytě Oldřicha Bartáka v Plzni, v ulici Osvobozených politických vězňů (!) č. 28, domovní prohlídka. Pokud bychom považovali zápisy a časová uvedení o domovní prohlídce za zcela přesná (a pokud je vhodné brát zřetel a důraz na tyto údaje), museli bychom konstatovat, že tato domovní prohlídka předcházela zatčení, neboť proběhla – nebo alespoň byla započata – ve čtrnáct hodin,

38 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. VS-1130 KV-StB Plzeň (podvazek), Útvar 701-A/Útvaru 607-A, ze dne 3. dubna 1950. Šlo o realizaci, tedy ukončení *akce SPOJ: „K výše uvedenému čj. sdělujeme, že jsme přistoupili k likvidaci a uzavření hesla uvedeného případu."*

39 Tamtéž. Zápis o zatčení, ze dne 6. dubna 1950. Rukou psaný přípisek je připojen k strojopisné formulaci vágního obsahu o podezření z protistátní činnosti. Šlo o častou praxi zatýkat občany bez řádného zatykače.

tedy o třicet minut dříve, nežli došlo k Bartákovu oficiálnímu zatčení. Mnohem důležitější je však skutečnost (v padesátých letech nikterak výjimečná a pro pochopení atmosféry doby příznačná), že k domovní prohlídce nebylo potřebí rozhodnutí soudu a mohla být vyšetřovacími orgány StB – zde z příkazu KV-StB Plzeň – vykonána *„z vlastního popudu, ježto stávalo nebezpečí z prodlení"*.[40]

Seznam zajištěných věcí nebyl podle pořízeného soupisu nijak rozsáhlý; objevují se v něm pouze tři položky, jež jsou ve dvou případech sumarizovány všeobecným označením *„různé písemnosti, různé fotografie,* [*které – pozn. aut.*] *shledány nezávadnými a předány do vlastních věcí."* Určitým překvapením – z našeho hlediska, neboť tento případný důkazní materiál nebyl následně, ale ani později využit nebo jen vůbec zmiňován – je nalezení jedenácti kusů nábojů do pistole ráže 6/35 milimetrů, které byly předány V. oddělení (v materiálech není toto „V. oddělení" blíže specifikováno). Je několik variant, jimiž je možno nález nábojů vysvětlit:

a) náboje byly v bytě skutečně nalezeny a jejich původ, včetně důvodu držení, musel být Oldřichem Bartákem natolik hodnověrně vysvětlen, že fakt jejich existence, který mohl být v průběhu vyšetřování velmi lehce použit u soudu, se již v následujících materiálech ve spisech Oldřicha Bartáka vůbec neobjevuje;

b) náboje mohly být podstrčeny, což by velmi snadno umožňovalo kompromitovat jejich údajného držitele; následně však nebyl jejich „nález" z neznámých důvodů využit.

Nezaráží zde ani tak zápis o existenci *„jedenácti kusů nábojů"*, jako již zmiňovaná skutečnost, že jmenovaný seznam je jediný, v němž se existence takovýchto nábojů potvrzuje. Podobných „nálezů" se dalo vždy snadno zneužít; často se pak stávaly zdánlivě „nezpochybnitelnými důkazy obžaloby".

Postup ani forma vyšetřování Oldřicha Bartáka nebyly tedy údajným nálezem nábojů z neznámých důvodů ovlivněny. Jinak lze však možno celý postup jeho vazby a vyšetřování, jež je do značné míry založen na byrokratických procedurách, celkem dobře rekapitulovat. Spočíval především v neustálém nalézání, respektive vymýšlení si další a nové trestné činnosti, ale i zapojování dalších osob – obětí – do celého případu. Nejsnáze vystihneme tuto skutečnost, přirovnáme-li vyšetřování k roztahující se síti pavouka, v níž měly uvíznout osoby s Oldřichem Bartákem příbuzné, jeho známí a nakonec i osoby nejbližší.

Areál vazební věznice v Plzni Na Borech se nacházel nedaleko přechodného bydliště Oldřicha Bartáka. Z ulice Osvobozených politických vězňů se zatčený dostal do míst, která sice neměla se svobodou nic společného, kde se ale skutečně nacházeli političtí vězni. Vyšetřovací orgány StB měly poměrně přesnou představu, jakým způsobem vést a směřovat vyšetřování Bartákova případu, který se stal součástí většího, již delší dobu „agenturně rozpracovávaného" případu akce SPOJ.

40 Tamtéž. Jak zní předtištěná formulace na *„Protokolu o domovní prohlídce"*. Protokol o domovní prohlídce ze dne 6. dubna 1950.

Do této akce bylo zapojeno několik agenturních útvarů, minimálně Útvar 601-A, Útvar 607-A a Útvar 701-A, přičemž je pravděpodobné, že poslední uvedený měl na starost vedení a směřování celého případu akce SPOJ. Svědčí o tom zadávání úkolů a směřování vyšetřování, jak se v dokumentech jasně projevuje.[41] Cíle a záměry, stejně tak i rozsah akce SPOJ, nejsou z dostupných materiálů plně zřejmé. Šlo nejspíše o eliminaci významných osob, u nichž StB předpokládala, že by mohly uplatňovat určitý vliv při zřizování, respektive proti zřizování jednotných zemědělských družstev a státních statků ve východních Čechách, zejména pak v okolí Poděbrad, Nymburka a Českého Brodu. Osoby perzekvované v akci SPOJ pocházely převážně z oněch sociálních a profesních skupin, proti nimž se po roce 1948 otevřeně a negativně, bez jakýkoliv skrupulí a naprosto bezohledně vymezila KSČ, a které se staly předmětem a nakonec i obětí jejího třídního boje. Šlo zejména o statkáře – namnoze bývalé – neboť na jejich statky byla již v roce 1948 uvalena státní správa, pokud se ovšem tyto statky nestaly předmětem pozemkové reformy prováděné po roce 1945. Do druhého okruhu osob perzekvovaných v akci SPOJ patřili ředitelé hospodářských družstev. Obě skupiny si byly profesně, ale i stranicky blízké – byli v nich převážně předváleční členové agrární strany a v mnohém je spojoval principielně odmítavý postoj k nově nastolenému režimu.

Představitelé tohoto nového režimu si uvedených skutečností byli také plně vědomi a užili proti svým odpůrcům (v Československu do té doby naprosto bezprecedentně) bezpečnostních složek státu. V soudobých podmínkách to neznamenalo nic jiného, nežli praktikování mocenského boje mimo standardní podmínky parlamentní demokracie. Jedním z příkladů, na němž jsou jasně patrny aspekty třídního boje a zneužití nově nabyté moci, je i uváděná tzv. akce SPOJ.

Nevíme, zda byly do oblasti realizací a cílů ustanovených pro akci SPOJ zakomponovány úkoly zajišťující odhalení a přerušení, popřípadě využití předpokládaného napojení sledovaných osob na skupiny zahraniční emigrace, nebo zda tento problém vyvstal až po zatčení Jiřího Jandy, a byl později sekundárně začleněn do již probíhající realizace akce SPOJ.[42] Z doposud dostupných pramenů je možno konstatovat, že teprve zatčením a výslechem Jiřího Jandy došlo k rozšíření akce SPOJ, přičemž Oldřich Barták mohl být z vícero důvodů do již probíhající „realizace" velmi lehce začleněn. Jako ředitel

41 Tamtéž. Nemůžeme za současného stavu poznání vnitřní struktury StB dostatečně popsat a vysvětlit hierarchii jednotlivých agenturních útvarů, rozdělení jejich kompetencí, včetně jejich personálního obsazení. K úloze Útvaru 701-A srov. namátkou dokument Akce SPOJ, Útvar 601-A/Útvar(u) 701-A, ze dne 22. září 1950: „*V dalším výslechu Bartáka jest pokračováno ve Vámi určeném směru. Barták však odmítá, že by organizoval nějakou skupinu. Dále žádám o sdělení dalších poznatků, které budou na něj získány, případně souhlas k vypracování trestního oznámení.*"

42 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. VS-1130 KV-StB Plzeň (podsvazek). Srov. již citovaný dokument Akce SPOJ – realizace, Útvar 701-A/Útvar(u) 607-A, ze dne →

hospodářského družstva a bývalý člen agrární strany totiž profesně i soukromě znal osoby v akci SPOJ „realizované". Připomeňme, že Barták byl původem Východočech a s dotčenými se setkával v restauraci U Soukupů v Hybernské ulici při svých návštěvách Prahy. Na druhou stranu se však případ Oldřicha Bartáka zřejmě s cíli akce SPOJ míjel, a proto došlo poté, co byl zatčen, ještě k jeho dalšímu „rozpracování" a „rozpracování" i dalších osob s ním porůznu spojených. Jen tak bylo totiž možno „rozšířit jejich trestnou činnost" a následně tak rozmnožit počet osob, včleněných do tohoto případu. Nešlo v žádném případě o náhodný nebo dokonce chaotický postup, v němž by jednotlivé složky StB, v našem případě agenturní útvary, pracovaly nekoordinovaně:

„Výslech zaměřujte na jistého Dr. Maryšku z min. zemědělství v Praze, který se zajímá o bytí Procházky v Německu. Na jmenovaném má eminentní zájem útvar 701-A. Žádáme, aby po zatčení a výslechu Bartákově byla nám zaslána zpráva s protokoly ve dvojím vyhotovení […] "[43]

V průběhu vyšetřování používala StB výpovědi konfidenta, přičemž nebylo nijak zatajováno, *„[…] že byly agenturní cestou získány další poznatky"*, aniž by tyto *„poznatky"* byly bezprostředně konfrontovány s výpověďmi dotčeného: *„Dále žádám o sdělení, zda má býti Barták k uvedeným skutečnostem vyslechnut, neboť i jeho obsazení bylo zrušeno."* [44]

Postupným navštěvováním osob, jmenovaných v protokolech konfidenta, docházelo k prošetřování skutečného stavu věcí. To prováděly jiné agenturní útvary Státní bezpečosti, nemající povědomost o tom, za jakých podmínek výpovědi vznikly, a jak dalece je suma výpovědí ovlivněna nikoliv skutečnostmi samými, ale záměry jiného agenturního útvaru. Dne 7. července 1950 navštívil agent StB sestřenici Oldřicha Bartáka paní Svěcenou-Šabatovou a 24. července jeho bratra Josefa Bartáka.[45] Do akce SPOJ bylo posléze zapojeno i KV StB v Hradci Králové:

„Dále bylo získáno nové napojení v akci ‚SPOJ' na Novobydžovsko, kraj Hradec Králové, kam byl vyslán asi před třemi týdny agent chodec ze zahraničí […] s úkolem přes některé osoby v Novém Bydžově se napojit na BARTÁKA. S KV-StB Hradec jsme se dohodli, že bude šetřit po této stránce nezávislé na šetření prováděné na základě zpravodajské hry s BARTÁKEM ve vězení. Mimo to jsme získali doposud neprověřenou zprávu, že do Nového Bydžova dojížděla neznámá blondýna […], která se však k žádné trestné činnosti vůbec nedoznává […]"[46]

Ušetřeni tohoto zájmu nezůstali ani Bartákovi spolupracovníci z Hospodářského družstva v Plzni, kde je navštívil spolupracovník StB, vydávající se za jeho známého:

→ 3. dubna 1950 s obdobným dokumentem: Akce SPOJ – zatčení, Útvar 601-A/Útvar(u) 607-A, ze dne 3. dubna 1950.

43 Tamtéž.

44 Tamtéž. Akce SPOJ – další poznatky, Útvar 607-A/Útvar(u) 701-A, ze dne 20. června 1950.

45 Tamtéž. Akce SPOJ – pokyny, Útvar 701-A/Útvaru 607-A, ze dne 4. srpna 1950.

46 Tamtéž. Akce SPOJ, Útvar 701-A/Útvaru 607-A, ze dne 14. září 1950.

„Dne 12. srpna 1950 navštívil spolupracovník v Touškově v HD vedoucího Sýkoru […], že jej k němu na doporučení Bartáka posílá Čečil s distribuce brambor, a že má za úkol od Bartáka, se kterým byl ve vězení, aby od něj vyzvedl zprávy pro Dr. Zenkla a Dr. Černého. Sýkora byl dle spolupracovníka s počátku velmi nedůvěřivý a spolupracovníkovi říkal, zda to není na něho nějaká bouda. Po vysvětlení, když jej spolupracovník skutečně přesvědčil, že je Barták zavřený, rozvedl spolupracovník dále rozhovor, že Barták mu říkal, aby před svým odchodem do zahraničí navštívil Čečila a tento, že jej seznámí se Sýkorou, který mu předá nějaké zprávy […] Po tomto se Sýkora uklidnil, avšak spolupracovníkovi řekl, že žádné zprávy do zahraničí nemá a že Bartáka znal jen povrchně. Po té se spolupracovník s Sýkorou rozloučil a požádal jej aby o jejich rozhovoru s nikým nemluvil.[47]

Vedle toho byl na Bartákovu celu nasazen agent (bonzák), který podepisoval zřejmě předem připravené protokoly, dokumentující trestnou činnost Oldřicha Bartáka. Šíři trestné činnosti, která mu byla připisována, se o něco později dostalo zajímavé a bezelstné poznámky, v níž je demaskována nesmyslnost obvinění:

„Důvěrná sdělení ve vězení svému spoluvězni jeví se nám jednak jako vychloubání, což je u vězňů běžné, a jednak jako snaha, aby dokázal oznámit agrární emigraci, že je politickým vězněm, aby jako s takovým bylo při eventuelním převratu počítáno.“[48]

Zaráží určitá otevřenost poznámky (ve smyslu nezakrytého sdělení mezi jednotlivými útvary StB) přiznávající existenci pojmu „politický vězeň“. Nedovedeme určit, do jaké míry se v uvedené poznámce odráží vlastní nejistota aparátu StB, a do jaké míry se vychází ze zpravodajských zjištění (třeba i špatných), eventuálně z rozboru zahraničně politické situace počátku padesátých let 20. století.

Nevíme ani, zda průběh vyšetřování mohly ovlivnit vnější okolnosti, jež se mohly vyskytnout mimo sféru působnosti a kompetence StB. Nevíme také, bylo-li vyšetřování ovlivňováno vnitřními vztahy mezi jednotlivými agenturními útvary, anebo zůstával-li celý průběh vyšetřování pevně pod kontrolou a v režii jednoho řídícího útvaru. Víme však, že jednotlivé informace předávané jiným útvarům StB v podobě písemných „hlášení, zpráv, pokynů a realizací“ ne vždy vycházely z hodnověrných zdrojů. Často se zakládaly na nepravdivých informacích a co více, nelze pochybovat, že o těchto nepravdách jednotlivé útvary nevěděly. Je na místě otázka, zda tuto praxi můžeme přičíst k nedostatkům úředního postupu, nebo se předem počítalo se záměrným užitím nepřesných údajů, u nichž se předpokládalo, že se stanou předmětem dalšího „rozpracování“, realizovaného již u jiného agenturního útvaru. Nasvědčovalo by tomu hierarchické schéma vyšetřování, v tomto případě nadřazení Útvaru 701-A útvarům ostatním, alespoň v akci SPOJ. Formální úprava agenturních zpráv zasíla-

47 Tamtéž. Akce SPOJ – zpráva, Útvar 607-A/Útvar(u) 701-A, ze dne 22. srpna 1950. Pokud by Sýkora setkání neoznámil úřadům, dopustil by se trestného činu. A tak i poslední větu spolupracovníka o tom, aby *„Sýkora o jejich rozmluvě s nikým nemluvil“*, je možno chápat jako provokaci.

48 Tamtéž. Akce SPOJ – pokyny, Útvar 701-A/Útvar(u) 607-A, ze dne 4. srpna 1950.

ných si mezi jednotlivými útvary nedovoluje výše uvedený předpoklad jasně potvrdit. Jde o odvození, vycházející z dílčích indicií v podobě častých nepřesností ve výpovědích, a z následného zadávání úkolů Útvaru 607-A, které z takovýchto výpovědí vycházely. Určitý vliv vnějších okolností na průběh vyšetřování lze rovněž odvodit z následující instrukce:

„Velmi závažné se jeví to, že ze zahraničí měly být doručeny volací značky, kterými se měl BARTÁK pomoci vysílačky napojit na PROCHÁZKU. Musel tedy již BARTÁK do zahraničí hlásit, že má on, nebo někdo ze skupiny k disposici vysílací stanici. Při výslechu zaměřte se intensivněji na tento bod. Bez našeho vědění neprovádějte až na další, žádné šetření v kraji Hradec Králové v této věci, aby se naše šetření nekřížilo.“[49]

Nápadné v tomto směru je, že se o vysílačce dozvídáme (spolu s následnou odpovědí) pouze z jednoho zápisu. A opět, stejně jako v analogickém záznamu o *„nálezu jedenácti nábojů“*, vyznívá vše do ztracena: *„Dále byl Barták také vyslýchán k jeho napojení na Procházku a k vysílačce, což zatím popírá.“* [50]

Naše informace o podmínkách Oldřicha Bartáka ve vazební věznici v Plzni Na Borech by zdaleka nebyly úplné, pokud by se odvozovaly pouze z interních materiálů StB, vzniklých v době vyšetřování. Neboť, jak nemusíme jistě zdůrazňovat, jsou to materiály značně jednostranné, přestože i jejich výpovědní hodnota je v nejednom případě nezastupitelná. Nelze z nich samozřejmě vyčíst nic o okolnostech vyšetřování, zda-li se řídilo neměnnými pravidly, stejně tak jaké formy nátlaku a násilí byly při vyšetřování užity. Nevíme nic o reakcích vyšetřovaného na předkládaná obvinění, ani jakým způsobem se mohl nařčení vyšetřovatelů bránit. V tomto ohledu jsou záznamy značně (a záměrně) indiferentní. Víme ale dost o podmínkách a způsobech vyšetřování v padesátých letech dvacátého století. Víme dost o tom, že **záměr vyšetřovatelů byl nadřazen hodnotě důkazu**. Nelze proto pochybovat o tom, že pokud by byl kladen důraz na náboje nalezené – údajně – při domovní prohlídce, a na vysílačku, s jejíž pomocí měl Oldřich Barták navazovat spojení s Františkem Procházkou, že by se v průběhu vyšetřování a později i u soudního přelíčení nenalezlo dostatečně množství prostředků a sil, jak dovést vyšetřování do „zdárného konce“. Na otázku: Proč se tak (možná) nestalo?, však neznáme odpověď.

Vedle oficiálního, dobově podmíněného hlediska a pohledu na průběh vyšetřování a vazby, existuje ještě jeden pohled na tyto skutečnosti, a to přímo osobní prožitek vyšetřovaného. Případné svědectví, pokud se zachovalo, vybízí přímo ke konfrontaci s oficiálně vedenými materiály StB. V případě Oldřicha Bartáka je takové svědectví dochováno a umožňuje nám konfrontaci provést. Zaznamenal totiž svá písemná svědectví o vazbě a vyšetřování při podání písemné žádosti o revizi svého případu v roce 1956. Žádost byla adresována Generální prokuratuře v Praze a Oldřich Barták v ní krátce, avšak jasně, poukazuje na tehdejší metody vyšetřování:

49 Tamtéž. Akce SPOJ, Útvar 701-A/Útvar(u) 607-A, ze dne 14. září 1950.

50 Tamtéž. Akce SPOJ, Útvar 607-A/Útvar(u) 701-A, ze dne 2. října 1950.

„Já sám vím, jak i u mne bylo přiznání […] během vyšetřování právě v Ruzyni vymáháno a vynucováno. Mně samotnému nebylo dovoleno po celou dobu pobytu (skoro 3 měs.) si vůbec sednout, musel jsem celých 16 hodit denně chodit, nesměl se opřít, bez jediné vycházky, bezdůvodně zavírán a držen v temnici o vodě a v zimě, což vše přivodilo veliké a bolestivé otoky celých nohou, takže jsem byl fysicky i duševně zcela vyčerpán. Když jsem jednou v důsledku nesnesitelných bolestí požádal, abych si mohl sednout alespoň při výslechu, byl jsem odmítnut slovy: ‚Vaše výpovědi jsou takového a toho druhu, že Vám ani toho nepovolím!'" [51]

Oldřich Barták se v žádosti prokuratuře odvolává na proklamované zásady *„socialistické zákonnosti"* a přímo upozorňuje na *„porušení par. 94 tím, že na mne byl vykonáván psychický nátlak, že jsem byl fysicky týrán a to jak na STB v Plzni, tak i v Ruzyni […] "* [52]

Zde popisované metody se užívaly při vyšetřování naprosto běžně a jejich cílem bylo vynutit na „vyšetřovanci" [53] přiznání, které se nejednou stávalo hlavním prokurátorovým důkazem. Vedle fyzického nátlaku vystavovali vyšetřovatelé vězně i nátlaku duševnímu, jež byl neméně účinným prostředkem manipulace. Je známo, že Oldřichu Bartákovi bylo dlouhodobě odpíráno setkání s manželkou a dětmi, stejně tak mu byla několik měsíců zadržována korespondence poté, co se vyšetřovatelé StB snažili vnést mezi oba manžele pocit nejistoty, obav a odcizení. Za takových okolností se na konci roku 1950 schylovalo k soudnímu přelíčení s Oldřichem Bartákem, které se mělo konat před Státním soudem v Praze.

Ve vyšetřovacím spisu vše mělo a má své místo: v jednotlivých, pečlivě vedených materiálech se postupně vršily domnělé důkazy o vinách „vyšetřovanců", kteří měli posléze stanout před soudem, kde jim měly být tyto viny dokázány. Je tomu tak i ve vyšetřovacím spise Oldřicha Bartáka. Avšak mezi tím, co jsme schopni vyčíst ze spisu, a skutečností, panuje rozpor. Na jedné straně účelově zaznamenaná lež o údajné spravedlnosti, a na straně druhé člověk tuto skutečnost prožívající. Oldřich Barták si byl vědom, že jeho provinění, jakkoliv zveličovaná, neměla v konečném součtu onu váhu, kterou jí připisovali vyšetřovatelé. Nepřiznal se k domnělé vysílačce, popřel také účast v protistátních skupinách. Styky s Františkem Procházkou se snažil bagatelizovat na nejnižší možnou míru. Těžko říci, s jakými nadějemi či obavami hleděl k nadcházejícímu soudnímu přelíčení, jež se mělo konat v prosinci roku 1950. Mělo se konat, ale nekonalo. Ve vyšetřovacím spise StB neexistuje o tomto chystaném přelíčení jediná přímá indicie, nebýt jednoho krátkého odstavce v protokolu Krajského soudu v Praze až z roku 1969.

Dne 28. listopadu 1950 měl být Oldřich Barták dopraven z vazební věznice v Plzni Na Borech do věznice Státního soudu v Praze. *„Otevřený příkaz"* určoval, aby

51 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51; NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka Spt I/I 78/50, Žádost o revisi procesu. Části vět později kdosi podtrhl.

52 Tamtéž.

53 Dobově užívaný termín.

eskortu provedl jeden příslušník SNB, který měl vězně převzít v pět hodin ráno. Náklady na cestu a mzdu příslušníka byly vyčísleny na 700,- Kč a částka byla uhrazena v podobě zálohy správou Krajského soudu v Plzni.[54] V této době měl již státní prokurátor vypracovanou žalobu:

„Státní prokurátor v Praze žaluje Oldřicha Bartáka […]

z toho, že v roce 1949 od dubna do října v Plzni a v Praze stýkal se opětovně s agenty cizí zpravodajské služby, kteří byli k němu vysláni ze západního Německa bývalým velkostatkářem P., příslušníkem zrádné poúnorové emigrace, usilující v zahraničí ve spojení s exponenty západních kapitalistických mocností o svržení lidově demokratického zřízení a obnovení kapitalismu v Československu. Poskytl těmto agentům hmotnou i peněžitou podporu […] podal […] písemnou zprávu o výsledku žní a o žňových výnosech v ČSR v roce 1949, o výsledku sklizně okopanin […] informoval jej i o poměru československých zemědělců k vytvoření Jednotných zemědělských družstev. […] Věděl při tom, že těchto zpráv a informací má být využito zrádnou emigrací nebo exponenty cizí moci […] k rozvrácení československého lidově demokratického zřízení, a že […] [zprávy – pozn. aut.] měly před cizí mocí zůstat utajeny […]

T í m s e d o p u s t i l
1) zločinu velezrady podle § 1, odst. 2, odst. 1 lit. a), zák. čís. 231/48 Sb.
2) zločinu vyzvědačství podle § 5, odst. 1 téhož zákona.“ [55]

Den před Bartákovým převozem z Plzně do Prahy, tedy 27. listopadu 1950, bylo stanoveno datum hlavního přelíčení na 15. prosince 1950, ale o dva dny později (29. listopadu) státní prokurátor rozhodl: „*S nařízením hlavního líčení v této věci budiž sečkáno až na další pokyn zdejšího úřadu*.“ [56] A dne 14. března 1951 byla již vyhotovená žaloba na Oldřicha Bartáka stažena.

Na otázku, proč došlo k odložení soudního přelíčení, nenalezneme odpověď v žádném ze spisů, jež byly v padesátých letech na osobu Oldřicha Bartáka vedeny. A jak bylo výše zdůrazněno, ve spisech StB se tato skutečnost o „odloženém přelíčení“ vůbec neobjevuje.[57] Existuje jen jeden výše zmíněný zápis, který poodhaluje zákulisní machinaci vedoucí k odvolání soudního přelíčení s Oldřichem Bartákem. Je to

54 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51. Otevřený příkaz ze dne 27. listopadu 1950.

55 NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka SPt I/I 78/50 – 1. Žaloba ze dne 18. listopadu 1950.

56 Tamtéž.

57 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. VS-1130 KV-StB Plzeň, předmět: Výslech Oldřicha Bartáka, ze dne 28. listopadu 1950. Mimo jediné, tužkou psané věty: →

„*Protokol o výslechu obviněného*“ z roku 1969, v němž je pro účel rehabilitace zachycena Bartákova výpověď o skutečnostech jeho zatčení, vazby a soudního přelíčení. V odstavci „*K věci*“ je jeho popis uvádějící okolnosti, za jakých došlo k odložení inkriminovaného soudního přelíčení:

„*Pokud se pamatuji, někdy v půlce prosince 1950 jsem byl převezen do Prahy ke státnímu soudu a měl jsem být pro tento zločin souzen. Když jsem byl v čekárně před jednací síní, bylo mi náhle sděleno strážným, který mně předvedl, že hlavní líčení se konat nebude, aniž mi oznámil důvod této změny. Na to jsem byl převezen do věznice v Ruzyni a byl jsem vyšetřován pro další zločin velezrady podle § 1 zák. č. 231/48 Sb. Při tom mi bylo příslušným referentem sděleno, že mě nenechají, abych jim odešel jen se 4 roky.*“[58]

Je opravdu těžké vžít se do myšlení vyšetřovatelů, kteří rozhodovali o osudu tisíců nevinných lidí. Proč v tomto případě došlo k odložení soudního přelíčení? Možno v tom vidět další důkaz moci, zvůle a bezpráví, jehož se orgány moci dopouštěly. Je však s podivem, proč byl Oldřich Barták veden k soudu, kde se v čekárně soudní budovy připravoval na zahájení hlavního přelíčení, když bylo již před více než dvěma týdny příslušnými orgány rozhodnuto, že toto přelíčení bude odloženo. Nelze očekávat, že vše je i s odstupem času logicky zdůvodnitelné. Hlavní důvod přerušení soudního přelíčení je však zcela zřejmý – snaha „zapojit“ Oldřicha Bartáka do další trestné činnosti. Zapojit ho do určité skupiny, jež by se následně stala předmětem jiného soudního jednání, na jehož konci by soud mohl vyřknout vyšší trest, nežli byl trest předchozí, snad skutečně čtyřletý. Plně je vysvětleno, proč na deskách spisů Oldřicha Bartáka, které vedla StB při vyšetřování v Plzni, byl přeškrtnut nadpis „*Oldřich Barták a spol.*“ a naopak bylo připsáno konkrétní jméno: „*a Jaroslav Fadrhonc*“. Vyšetřovatelé StB nalezli další oběť vhodnou pro své záměry a vytvořili z obou mužů „*protistátní skupinu*“. Vůbec nevadila skutečnost, že se oba muži takřka neznali…

„*JUDr. Fadrhonc Jaroslav, nar. 23. července 1911 v Nymburce, přednosta sociálně právního oddělení ministerstva zemědělství, posledně bytem v Praze II, Opletalova ul. čp. 9*,“[59] a Oldřich Barták se stali v ruzyňské věznici v Praze v rukou vyšetřovatelů StB nedobrovolně společníky. Oba muži později mohli vydat svá svědectví o způsobech hrubého a nelítostného nátlaku, jehož se stali obětí při vyšetřování.

Výběr a zařazení Oldřicha Bartáka a Jaroslava Fadrhonce do jedné malé protistátní skupiny mělo z hlediska vyšetřovatelů jistou logiku. Oldřich Barták se přiznal ke stykům s Františkem Procházkou, který byl bratrancem Jaroslava Fadrhonce. Navíc oba muže spojovala činnost na exponovaných místech v zemědělství, přičemž jistou roli tu mohly hrát určité vazby (spíše domnělé) na bývalé vedoucí příslušníky agrární

→„*[…]zařídit, aby B. nebyl zatím souzen*“ [podpis nečitelný], která se objevuje na konci žádosti vyšetřovatelů 2. oddělení KV-StB v Plzni.

58 Tamtéž, Protokol o výslechu obviněného ze dne 15. ledna 1969.

59 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV. Předmět: JUDr. FADRHONC…, ze dne 18. ledna 1951.

strany, jejímiž oba byli kdysi členy. Spojovalo je „příliš mnoho indicií", kvůli nimž se dostali do soukolí, na jehož konci se jim dostalo označení „protistátních živlů":

„ […] kteří jako bývalí příslušníci agrární strany a obhájci kapitalistických zájmů, neztotožňovali se s nově nastoupenou cestou u nás a především ve svém vlastním sobeckém zájmu si přáli návrat starých, pro ně t.zv. zlatých časů předmnichovské republiky."[60]

K obvinění sice nestačila jen prázdně bombastická slova, nebylo však ani třeba důkazů, pouze vlastní přiznání obžalovaného.[61] Stejně tomu bylo u Fadrhonce a Bartáka, v jejichž případě lze označit vyšetřování za donucování**,** jak v dobových protokolech dosvědčují užité slovní obraty: *„Při výslechu bylo zjištěno […] během výslechu doznal […] Během dlouhodobého, tvrdošíjného popírání doznal […]"*[62]

Zastavme se u přípravy soudního přelíčení, které mělo za úkol odsoudit „protistátní skupinu" Oldřicha Bartáka a Jaroslava Fadrhonce. Pro jeho podklad byly pořízeny protokoly: – *„Zápisy o výpovědi"* – v podobě otázek a odpovědí. Jednotlivé věty značně volně, krátce a hlavně v nepřátelském tónu, bez nejmenší zmínky o možných polehčujících okolnostech, rekapitulují podle záměru vyšetřovatelů StB trestnou činnost obou „vyšetřovanců".

Po otázce: *„Co vás vedlo k tomu, že jste tak ochotně pomáhal těmto zločinným živlům?"* Následuje věta (vyhněme se označení „odpověď"): *„K tomu, že jsem těmto zločincům pomáhal tak ochotně, mě vedlo to, že jsem nikdy nesouhlasil s lidově demokratickým zřízením a jako starý příslušník agrární strany jsem byl stoupencem kapitalistického řádu a sám jsem si přál jeho návrat."*[63]

Podobné věty se v textu *„Zápis o výpovědi"* neustále opakují a faktografické části protokolu jsou naprosto neobjektivním zkrácením a propletením několika událostí, jež měly kdysi určité reálné jádro. Celý případ Oldřicha Bartáka tak, jak jsme se jej pokusili v předchozích kapitolách rekonstruovat, se tu zcela ztrácí a stává se do značné míry stafáží frází, denunciací a zlých úmyslů…

60 Tamtéž.

61 STRUSKA,V.: *Několik poznámek k Vyšinského teorii nepřímých důkazů.* In: *Stálá mezinárodní konference o zločinech komunismu*. Sborník přednášek a dokumentů. Kutná Hora 1991, s. 144–149. Andrej Vyšinskij prohlašoval „doznání obžalovaného za vrcholný důkaz". Jeho získání bylo zcela v rukou StB, jejíž činnost nikdo nekontroloval, a způsob „získání přiznání" je dnes už dostatečně znám. V přípravném řízení zcela zaniklo právo na obhajobu, podobně jako presumpce neviny existovala jen na papíře Sbírky zákonů. Citováno z edice Sešity ÚDV, VOREL, Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena, *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech,* Sešity č. 8, 9, 10, ÚDV PČR, Praha 2003, 2004, kde více o sovětském soudnictví jako vzoru pro soudnictví v ČSR.

62 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV. Předmět: JUDr. FADRHONC…, ze dne 18. ledna 1951. Jakkoliv metody zde používané lze označit za naprosto nepřiměřené, nebylo v tomto případě použito k donucení nejbrutálnějších metod přiznání, jakým byli vystaveni v jiných případech jiní vězni.

63 Tamtéž. Zápis o výpovědi Oldřicha Bartáka ze dne 18. ledna 1951.

„*Trestní oznámení*“, v němž je rekapitulována trestná činnost Jaroslava Fadrhonce a Oldřicha Bartáka, je opatřeno stejným datem vzniku, jako Bartákův „*Zápis o výpovědi*“. Oba materiály byly pořízeny souběžně 18. ledna 1951, u čehož bychom se z hlediska kapacity a zvládnutí proniknutí do podstaty trestných činů mohli pozastavit, kdybychom nevěděli, že šlo o předem připravené formality. Nebylo by ani překvapivé, kdyby všeobecné a shrnující „*Trestní oznámení*“ (sepsané 12. prosince 1950), jež muselo korespondovat se „*Zápisem o výpovědi*“ Jaroslava Fadrhonce, vzniklo již před výpovědí Oldřicha Bartáka. Teprve po těchto dvou materiálech mohl být sepsán „*Zápis o výpovědi*“ s Oldřichem Bartákem. Důvodem naznačeného postupu mohlo být sladění jednotlivých podstat trestných činů a přiznání se k nim; a to ani ne tak ze strany obou obviněných, jako z potřeby jednotlivých argumentací a formulací vět v otázkových protokolech, respektive „*Zápisech o výpovědích*“. Nejenom, že se ve všech třech dokumentech setkáváme s totožnou dikcí, ale i celková vnější úprava, včetně rukopisných poznámek, je naprosto identická. V textu „*Zápis o výpovědi*“ Jaroslava Fadrhonce se z hlediska obsahu (tedy ve výčtu a přiznání se k trestným činům) setkáváme s okruhem stejných osob jako v případě Oldřicha Bartáka. Soud, který proběhl 11. dubna 1951, tak v plném rozsahu uznal vinu obžalovaných:

R o z s u d e k
J m é n e m r e p u b l i k y.

Státní soud v Praze, senát VI, uznal po hlavním líčení konaném dne 11. dubna 1951, takto právem:
Obvinění
1/ JUDr. Jaroslav Fadrhonc […]
2/ Oldřich Barták […]
oba t. č. ve vazbě státního prokurátora
j s o u v i n n i , ž e
I. se navzájem spolčili a s dalšími osobami, aby se pokusili zničit nebo rozvrátit lidově-demokratické zřízení, společenskou a hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou,
II. Oldřich Barták kromě toho nepřímo vyzradil cizí moci státní tajemství,
č í m ž s p á c h a l i
ad.I/ oba obvinění zločin velezrady podle § 1 odst. 2, odst. 1 c/ zák. č. 231/48 Sb,
ad. II/ Oldřich Barták též zločin vyzvědačství podle §. 5 odst. 1 cit. zák.

o d s u z u j í s e
oba podle ustanovení § I odst. 1 zák. č. 231/40 Sb, Oldřich Barták se zřetelem k ustanovení § 34 zák. č. 117/52 ř. s. a oba obvinění se zřetelem k ustanovení §12 a 18 odst. 1 tr.z. k trestu odnětí svobody, a to:
JUDr. Jaroslav Fadrhonc v trvání 12 (dvanácti) roků,
Oldřich Barták v trvání 14 (čtrnácti) roků.

Podle ustanovení § 48 zák.č. 231/48 Sb se u obou obviněných vyslovuje konfiskace celého jmění. Podle ustanovení § 47 zák. č. 231/48 Sb se ukládají oběma obviněným též tresty peněžité, a to každému v částce 10.000 Kčs, které se v případě nedobytnosti změní v náhradu na trest odnětí svobody v trvání 20. dnů […] "

Kromě těchto trestů byli oba zbaveni na dobu deseti let občanských práv. V písemném odůvodnění rozsudku jsou jednotlivé přečiny a zločiny odsouzených vypočítávány tak, jak se jich měli podle soudu dopustit. Oldřichu Bartákovi soud připočetl k tíži domnělou špionáž ve prospěch cizí mocnosti, spočívající v předání povšechných zpráv ze zemědělství agentu L. Ani ta skutečnost, že to byly zprávy naprosto bezvýznamné, v tisku a v rozhlase již prezentované, nebyla důvodem k mírnému posuzování:

„Nezáleží na tom, odkud obviněný Barták čerpal svoje zprávy pro agenta L. když již z té okolnosti, že agent zprávy žádal, musil věděti že zahraniční činitelé mají o takové zprávy zájem. Jsou to právě i dílčí zprávy, ze kterých cizí zpravodajská služba si tvoří celkový obraz […] proto nerozhoduje ta skutečnost [že] se týkaly pouze určitého okresu […] jde o zprávu, která vyzrazuje skutečnosti […] sice na určitém místě republiky známé, ale které mají býti utajeny cizí moci." [64]

Proti rozsudku podali Oldřich Barták i Jaroslav Fadrhonc odvolání. Odvolací líčení s Oldřichem Bartákem se konalo 28. června 1951 v 10.45 hod. Oproti předchozímu zdůvodnění rozsudku plného frází, nenacházíme v protokolu Nejvyššího soudu v Praze podobně dobové konstanty. Opakují se zde sice vývody zdůvodnění trestných činů, ale projevy dobového balastu jsou zmírněny. Nic to však nemění na skutečnosti, že rozsudek Státního soudu byl potvrzen:

„Správně také posoudil státní soud jednání a osoby obviněného pro společnost. Obviněný je zásadním odpůrcem lidově demokratického zřízení […] Nejvyšší soud neshledal důvodu k nějakému snížení trestu. Bylo proto odvolání obviněného jako bezdůvodné zamítnouti." [65]

V plném znění je uvedeno složení senátu:

Předseda senátu: Jan Křepela,
Soudci:
soudce z lidu: Karel Vosák – topič, Bohumil Maudr – strojní zámečník,
soudce z povolání: Dr. Keller – zpravodaj, Dr. Görner, Dr. Vališ, Dr. Feber,
Zapisovatel Ježková

64 Tamtéž; NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51. Rozsudek jménem republiky ze dne 11. dubna 1951. Ve všech citovaných dokumentech zůstává zachován pravopisný úzus, dikce a nakonec i přepisy a pravopisné chyby, jak uvedeno výše.

65 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51, č. j. To X 80/51. Protokol o odvolacím líčení ze dne 28. června 1951.

<u>Za generální prokuraturu</u>: Dr Prokop,
obviněný: Oldřich Barták – osobně.“ [66]

Z uvedeného seznamu přítomných vyplývá, že odvolacímu líčení nebyl přítomen druhý člen „protistátní skupiny“ Jaroslav Fadrhonc, přičemž ani v odvolacím líčení soud neposuzoval otázku trestného činu spolčení proti republice, kterého se měli oba muži dopustit. Je otázkou, zda bylo z právního hlediska vůbec možné připustit zahájení odvolacího líčení bez přítomnosti jednoho ze dvou obžalovaných. Z hlediska „fungování“ tehdejšího soudu to byla však otázka čistě „formální a podružná“, neboť absence jména „Fardhonc“ je důkazem, že tu nešlo o skutečné nalézání poměru trestný čin versus výše trestu, ale o politický kalkul, jehož obětí se oba muži stali.

Plně to potvrzují dochované přípisky ve spise Oldřicha Bartáka o tom, že Fadrhoncovo odsouzení bylo přímo sledováno vedoucími pracovníky ministerstva zemědělství.[67] Neúčast Jaroslava Fadrhonce je možno vysvětlit skutečností, že se Oldřich Barták k žádnému spojení, spolčení a trestným činům, jež *„měl s dotčeným spáchat,“* nikdy nepřiznal. Na tuto skutečnost Barták poukázal již v době zasedání Státního soudu, stejně tak jako na vykonstruování celého případu. Později, v jednom z táborů nucených prací na Jáchymovsku, požádal spoluvězně Fadrhonce, aby před svědky vysvětlil příčiny svého chování v průběhu vyšetřování a soudu, kdy při obojím nepravdivě dosvědčoval nebo vypovídal o spolčení Oldřicha Bartáka s protistátní skupinou. Jaroslav Fadrhonc toto „přiznání“ opravdu učinil.

V *„Žádosti o revisi procesu“*, kterou Oldřich Barták podal v roce 1956, jsou uvedeny okolnosti, za jakých probíhalo vyšetřování nejen jeho osoby, ale i osoby Jaroslava Fadrhonce, a upozornil na skutečnost, že: *„[…] názor, k němuž soud dospěl na zákl. výpovědi jen jediného svědka spoluobžalovaného Jar. Fadrhonce, neodpovídá pravdě […] křivé a nepravdivé svědectví si vysvětluji jedině tím, že podlehl fysickému i psychickému nátlaku na ministerstvu státní bezpečnosti v Ruzyni […] a nechtěl již svoji výpověď měniti z obavy před zvýšením trestu. Já sám vím, jak i u mne bylo přiznání […] vymáháno a vynucováno.“* [68]

Oldřich Barták nejenže zpochybnil výpověď jediného svědka, ale poukázal i na příčinu křivého svědectví, k němuž byl Jaroslav Fadrhonc přinucen: *„Když pak jsem podal v roce 1956 návrh na obnovu svého trestního řízení […] s poukazem na tuto skutečnost, Dr Fadrhonc při výslechu potvrdil svoji výpověď, neboť před výslechem byl upozorněn na nebezpečí trestního stíhání křivé výpovědi.“* [69]

66 Tamtéž.

67 NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka SPt I/I 78/50, nedatováno.

68 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51; NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka SPt I/I 78/50, Žádost o revisi procesu ze dne 15. listopadu 1950.

69 NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka SPt I/I 78/50, Protokol o výslechu obviněného ze dne 15. ledna 1969.

Výrokem Státního a Nejvyššího soudu skončila doba nejistoty; odsouzeným byl, alespoň částečně, sdělen jejich další osud a mohlo započít odpočítávání doby strávené mimo domov…

Oldřich Barták byl tedy 11. dubna 1951 odsouzen Státním soudem mimo jiné ke čtrnácti letům vězení. V jeho osobním spise je dochováno několik posudků pořízených vesměs jako důvod zamítnutí žádosti členů rodiny o jeho podmínečné propuštění. Je nespornou skutečností, že posudky musely z dobového hlediska vyznít negativně. Aby nebyl zavdán důvod k propuštění odsouzeného, musel posudek negativně vykreslit postavu individua – politického vězně, nepřítele režimu, vyvrhele společnosti; zvláště, bylo-li třeba „*zamítnouti žádost o milost*“:

„*Odsouzený se během výkonu trestu projevuje svými reakčními názory jako nepřítel lid. dem. zřízení a všeho co je u nás pokrokového. Odsouzený přesvědčuje o nesprávných poměrech jak u nás tak také v Sovětském svazu a tím se snaží o převýchovu jiných odsouzených narušit. Mezi odsouzenými se projevuje dosti politicky vyspělí a sečtělí a tím získává důvěru […]*

Postoj k trestu: Odsouzený nemá pocit viny v rozsahu obžaloby […] Povahy nadřazené, domýšlivé, prospěchářské. Poměr k ostatním odsouzeným je dobrý […] Odsouzený svým nepřátelským postojem […] dává najevo že výkon trestu na něho nemá vliv a proto doporučuji žádost o milost zamítnout“.

[podpis klikyhákem nečitelný] [70]

Čteme-li cosi o povaze: „*nadřazené, prospěchářské*“ atd. a na druhé straně: „*poměr k ostatním vězňům je dobrý*“, může v nás bezděčně vyvstat dojem o rozporné povaze. Diagnózu schizofrenie nicméně nepřičteme Oldřichu Bartákovi, ale době, v níž byl nucen žít, a současně i konkrétním osobám, zapisujícím s použitím slovních obratů dobového klišé takovéto „posudky“ politických vězňů: „*Po dobu jeho zařazení […] se chová způsobem slušným a ukázněným […] Disciplinárně ani kázeňsky trestán nebyl. Povahy je falešné, neúpřimné, prospěchářské.*“ [71]

Celkem deset let trval nedobrovolný pobyt Oldřicha Bartáka ve vězení. Po celou dobu odmítal připustit, že udělený trest znamená akt soudní spravedlnosti, a že k jeho odsouzení došlo na podkladě „*nezpochybnitelného výkonu práva*“. Své názory, zpochybňující výrok soudu, nijak neskrýval; naopak projevoval je co možná nejotevřeněji, a to na místech a v době, kdy prezentace takovýchto názorů mohla zkomplikovat (a v konečném důsledku skutečně znemožňovala) snahy o podmínečné propuštění. Od počátku uvěznění se nejbližší rodinní příslušníci Oldřicha Bartáka snažili podávat žádosti o milost nebo o jeho podmínečné propuštění. Činil tak v neposlední řadě i on

70 NA, f. SSNV, osobní spis (vězně) Oldřicha Bartáka, odsouzený Oldřich Barták – posudek, ze dne 2. července 1955, Mírov. Ve všech citovaných dokumentech zůstává zachován pravopisný úzus, dikce, a nakonec i přepisy a pravopisné chyby; viz též pozn. č. 4.

71 Tamtéž. Správa NB – vězeňský ústav Ostrov u Karlových Varů, ze dne 12. srpna 1953.

sám, formou žádosti revize procesu;[72] avšak až do amnestie 9. května roku 1960 byly veškeré tyto žádosti zamítány.

V osobním spise Oldřicha Bartáka se nachází jím vyplněný dotazník jasně dokumentující výše naznačené odmítavé postoje, které ke svému případu a odsouzení zastával. Na otázku č. 26): „*Posuďte sebekriticky své vlastnosti*“, odpověděl:

„*Svoji práci v zaměstnání jsem se vždy snažil dělati dobře, poctivě, jak jsem nejlépe uměl. Nikdy jsem nic nedělal ve prospěch svůj osobní, na sebe nemyslel – vždy jsem měl na mysli prospěch celku, podniku, kde jsem byl zaměstnán, a svých spolupracovníků. Tyto vlastnosti mne, posouzeny druhými, postavily do řady dobrých, poctivých a svědomitých zaměstnanců.*“ [73]

V dotazníku se objevuje i otázka zaměřená „*na vědomí viny na straně odsouzeného*“. Do jaké míry odpovědi vězňů reflektují jejich skutečné názory na vyšetřování, soud a trest vlastní osoby, nevíme. Šlo spíše o jeden z mnohých prostředků nutících vězně k „nenásilnému“, avšak k vnitřnímu (a v důsledku o to horšímu) popření vlastní integrity a důstojnosti, neboť odpověď měla odrážet postoj vězně k vlastnímu trestu a k pobytu v táboře. Rámcově jen jediná možná odpověď mohla strůjce dotazníku uspokojit: vězeň musel přiznat „vlastní podíl“ na svém osudu – „spravedlivém trestu“, jehož se mu dostalo. A přestože se nemusel s takto formulovanou odpovědí nikterak vnitřně ztotožnit, musel alespoň navenek připustit určitou míru svého provinění.

Otázka č. 35) zněla: „*Máte pocit viny? Litujete trestného činu a jak jej chcete napravit?*“

V jakém postavení se nacházel vězeň a čeho všeho mohl „vhodně“ zvolenou odpovědí dosáhnout? (Jakkoliv naprostou většinu skutečností ovlivnit nemohl.) Oldřich Barták napsal:

„*Pocit viny v rozsahu obžaloby nemám, proto jsem se také odvolal. Lituji, že nabyl soud přesvědčení o některých mých činech – resp. stycích atd. na základě svědectví jedné osoby – jediného proti mně vedeného svědka, a nebyl připuštěn výslech osob mnou navrhovaných. Svědek se nejméně mýlil.*“ [74]

Nejen dotazník z roku 1955, z něhož zde čerpáme, ale i všechny posudky psané od roku 1953 až do roku 1960 Správou nápravných zařízení, poukazují bez rozdílu na nezastřeně projevované Bartákovy názory. A to nejenom o problematických okolnostech soudního přelíčení, ale i o jeho poměru k Sovětskému svazu a o jiných – z dobového hlediska – nevhodných a nepřijatelných postojích.

72 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51; NA, f. Státní prokuratura, nezpracováno, spisová značka Spt I/I 78/50, Žádost o revisi procesu ze dne 15. listopadu 1950.

73 NA, f. SSNV, osobní spis (vězně) Oldřicha Bartáka, dotazník ze dne 3. listopadu 1955. V poslední větě Oldřich Barták implicitně naznačil, že svědek mohl vypovídat pod nátlakem, nebo byl agentem StB. Toto podezření se týkalo osoby Františka Lindra. Domněnka se však nejspíše nezakládala na pravdě.

74 Tamtéž.

Oldřich Barták prošel tábory nucených prací na Jáchymovsku, vězením na Mírově a naposled v Leopoldově. Po deseti letech, v roce 1960, se dočkal tzv. „amnestie 9. května". Nešlo však o prominutí trestu, jak by správně odpovídalo formě amnestie, ale pouze o podmínečné propuštění. Nestalo se tak náhodně. Režim si ponechal určitou pojistku, jež mu zajišťovala další – byť nepřímé – možnosti nátlaku na „amnestanty".[75] Jedním z posledních úkonů, jimž se musel podrobit jako všichni ostatní spoluvězni, bylo podepsání *„Prohlášení o mlčenlivosti"*.

S podlomeným zdravím se šestapadesátiletý Oldřich Barták vrátil domů. Do jiného domova a do jiné doby. Záhy měl ale možnost poznat, že leccos je neměnné. Záměrně mu byly připomenuty počátky oněch špatností – doba přelomu čtyřicátých a padesátých let, neboť mu byla (s velkou pravděpodobností, rovnající se bezmála jistotě) opět nabídnuta spolupráce se Státní bezpečností:

Prohlášení.

Prohlašuji, že o dnešním rozhovoru, který jsem vedl s orgánem min. vnitra nebudu před nikým a za žádných okolnosti hovořit.

Hradec Králové, 16. IX. 1961.

Oldřich Barták
Nový Bydžov, Stalinova 18."[76]

Jeden list papíru, bez razítka, prostý dalších údajů. Jediná věta sdělení sama o sobě neindikuje podezření z nabídky spolupráce, dokud ji neporovnáme s vyhodnocením agenturních zpráv průběžného sledování Oldřicha Bartáka; poté se naše podezření promění bezmála v jistotu. Ve vyhodnocení těchto zpráv lze nalézt následující údaj: *„Dne 15. 12. 1949 byl v Plzni zaverbován jako spolupracovník MV, pod kr. jm. jako agent."*[77]

Podle záznamů začalo sledování Oldřicha Bartáka v roce 1961 a pokračovalo minimálně do roku 1969.[78] Ve spisech uložených v Archivu bezpečnostních složek se nachází úhrnem třiadvacet agenturních zpráv agentů StB podaných na jeho osobu. Opětovně, jako v posudcích psaných na něho ve vězení, je možno se ve zprávách dočíst o nepřátelském postoji *„sledovaného objektu"* k poměrům a k zřízení. Užívána jsou stejná slova, paralelní dikce vět, a dospívá se k témuž závěru: *„Jedná se o osobu nepřátelskou k režimu"*.

75 Dobový a často užívaný termín, označující propuštěné politické vězně.

76 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV; černým perem, rukou Oldřicha Bartáka, psaný přípis ze dne 16. září 1961.

77 Tamtéž. Správa StB Hradec Králové. Vyhodnocení ze dne 18. dubna 1968.

78 Vysvětlení, proč sledování Oldřicha Bartáka začalo až v roce 1961, a ne již v roce 1960, jak bychom předpokládali, je možno spatřovat ve velkém množství amnestovaných osob, jejichž počet nebyli agenti StB schopni zvládnout.

Byl by Barták sledován, kdyby „podepsal a spolupracoval"? A jak by byly hodnoceny jím podávané zprávy? Ačkoliv jsou zprávy agentů StB plně poplatné době a jejich obsah nemá pro tuto práci větší význam, přece je ve dvou případech lze užít k dokreslení osobnosti Oldřicha Bartáka a k poznání toho, jakým způsobem ho vnímali spoluobčané v Novém Bydžově po jeho návratu z vězení:

„Nevypadá špatně, ale nějak slabě slyší, ale jinak je v grifu, basa ho neporazila, je tělesně i duševně pohromadě […] hodně sešel, sestárl, […] v jeho věku to domácí pohodlí mu chybělo, tak tělesně dost sešel, ale zdá se, že je jinak zdráv."[79]

„[…] byl značně oblíben pro své vlídné chování, uctivost a proto, že za okupace lidem nezištně pomáhal hájit živobytí, rolníkům poskytoval zálohy, které po žních spláceli. Bylo na něho slyšet mnoho chvály a ještě dnes ho lidé z dálky uctivě zdraví a je pravděpodobně u nich v dobrém světle […] V rozhovorech na něho hovor u nikoho nepřechází. Je možné, že i dnes vzbuzuje u lidí soucit, případně obdiv apod."[80]

Návrat z vězení, jakkoliv to byla věc veskrze pozitivní, se zdaleka neobešel bez dalších životních zkoušek a peripetií. Oldřich Barták po svém propuštění odmítl spolupracovat s StB. Nebylo to jistě lehké, zvláště když amnestie ve skutečnosti znamenala pouze podmínečné propuštění. Musel se postarat o svoji rodinu – a signum vězení na dlouho člověka poznamenávalo. Bylo těžké vykonávat práci neodpovídající jeho schopnostem a věku. Nejprve byl zaměstnán jako pomocný dělník v cihelně ve Starém Bydžově, vzdáleném asi pět kilometrů od místa bydliště. Později pracoval na směny jako topič v cihelně v Novém Bydžově.

Konec 60. let přinesl nové naděje i bývalým politickým vězňům. Mnozí z nich doufali, že se dočkají rehabilitací a zapojí se do společnosti jako plnoprávní občané republiky. Amnestie a následný pobyt na svobodě však pro mnohé z bývalých politických vězňů znamenaly jen další etapu jejich existence, v níž jim bylo jasně naznačeno, že jsou dosud vnímáni jako lidé druhého řádu. Jejich soudní rehabilitace by znamenala přiznání přinejmenším omylu, ne-li přímo viny za procesy padesátých let, jichž se dopustila komunistická nomenklatura na občanech státu, kterému od roku 1948 vládla, a na něž se mělo zapomenout.

Poprvé se Oldřich Barták alespoň částečně pokusil očistit své jméno v roce 1966, kdy podal žádost o zahlazení trestu k Okresnímu soudu v Hradci Králové. Soud rozhodl takto:[81]

„Žádost Oldřicha Bartáka, aby jeho odsouzení podle rozsudku bývalého státního soudu […] bylo zahlazeno, se zamítá.

79 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, svazek a. č. 970 419 MV. Barták Oldřich, Nový Bydžov, Zpráva ze dne 22. února 1962; krycí jméno agenta HRADECKÝ.

80 Tamtéž. OO MV Hradec Králové, Barták Oldřich, Nový Bydžov, Zpráva ze dne 5. dubna 1963; krycí jméno agenta ALOIS.

81 NA, f. Státní soud, nezpracováno, spisová značka 6 Ts I 18/51; Soudní spis Oldřicha Bartáka, rozhodnutí Okresního soudu v Hradci Králové z 25. června 1966.

Odůvodnění.

[…] rozsudkem byl Oldřich Barták uznán vinným trestnými činy velezrady […] a vyzvědačství […] a byl mu uložen vedle jiných trestů nepodmíněný trest odnětí svobody na dobu 14 roků. […] amnestií presidenta republiky byl prominut zbytek trestu v trvání 3 roků, 11 měsíců a 6 dnů. […] Podle ustanovení […] zahladí soud odsouzení, jestliže odsouzený vedl po výkonu trestu život pracujícího člověka po dobu, jejíž délka se řídí délkou uloženého trestu, popřípadě délkou trestu, na kterou byl zmírněn. V daném případě jde o trest převyšující dobu pěti let, takže doba potřebná k zahlazení odsouzení činí 10 let […]

V daném případě je sice prokázáno zprávami, že obžalovaný se řádně chová a řádně pracuje. Nutno však uvážit, že šlo o zahlazení protistátní trestní čin, motivovaný nepřátelstvím k dnešnímu společenskému zřízení […] Zahlazení před uplynutím doby musí být zcela výjimečné a musí být odůvodněno okolnostmi mimořádnými a zvlášť vahodnými [závažnými? –pozn. aut.].“

Je pravděpodobné, že úmysl Oldřicha Bartáka nechat si zahladit trest, vzešel poté, co mu byl na základě amnestie prezidenta republiky 9. května 1965 prominut zbytek zkušební doby.[82] V prvé polovině roku 1968 se zdálo, že mnohé naděje, k nimž se občané Československé republiky upínali, budou splněny. Nejinak smýšleli i bývalí političtí vězni, a přestože Oldřich Barták zaujal k tzv. Pražskému jaru nejspíše mírně rezervovaný postoj (viz poznámka v deníku, zde na str 317), podal spolu s Jaroslavem Fadrhoncem, s nímž byl ve společném soudním řízení odsouzen, žádost o obnovu soudního řízení:

„Překvapil Dr. Fadrhonc. Vysvětluje […] Nemám se k tomu. Přijedou prý sami do N. Bydžova. Moje překvapení je velmi značné a musím být velmi opatrný! Nic, nic, neslibovat, nic neříkat a mlčet!“[83]

V deníku Oldřicha Bartáka se objevují drobné poznámky o rehabilitaci, jejich vyznění je nejednoznačné: *„ […] pak přijel Skřivánek. Nepoznal jsem ho – mluvil informativně – Lindr, Maryška, Janda atd., znovu zmenšena naděje na rehabilitaci.“*[84]

Na dalším místě v deníku je poznámka, či spíše povzdech: *„[…] Bude to zase takové – Kolo dějin se netočí zpět.“*

82 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV. Rozhodnutí Krajského soudu v Praze ze dne 16. prosince 1965.

83 Deník Oldřicha Bartáka, zápis ze dne 20. dubna 1968. Rozhodnutí o obnově procesu, viz: ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV, Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 29. května 1968.

84 Deník Oldřicha Bartáka, zápis ze dne 17. května 1968. Jména osob: Lindr, Maryška, Janda se objevovala v jeho případu při vyšetřování na počátku 50. let. Hovoří se o nich na příslušných místech.

Žádostí o rehabilitaci Oldřich Bartáka se zabýval Městský soud v Praze, jež vrátil případ k došetření k prokurátorovi. Rozhodnutí městského soudu, po formální stránce jistě správné, znamenalo však v konečném důsledku přerušení, respektive odsunutí rehabilitací dotčených osob až na počátek 90. let dvacátého století, protože doba potřebná k nezávislému a nepředpojatému došetření případu se překrývala s dobou, v níž by bylo možno toto šetření provést. Kola dějin se zatím ještě netočila zpět…

Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy a následná normalizace způsobily faktické přerušení rehabilitací, jež byly po formální stránce a po různých průtazích ukončeny soudní cestou před první polovinou 70. let, přičemž soudy většinou vynesly zamítavé rozsudky.

Oldřich Barták se nakonec místo rehabilitace dočkal rozsudku, který plně potvrzoval zdůvodnění trestného činu velezrady a vyzvědačství.

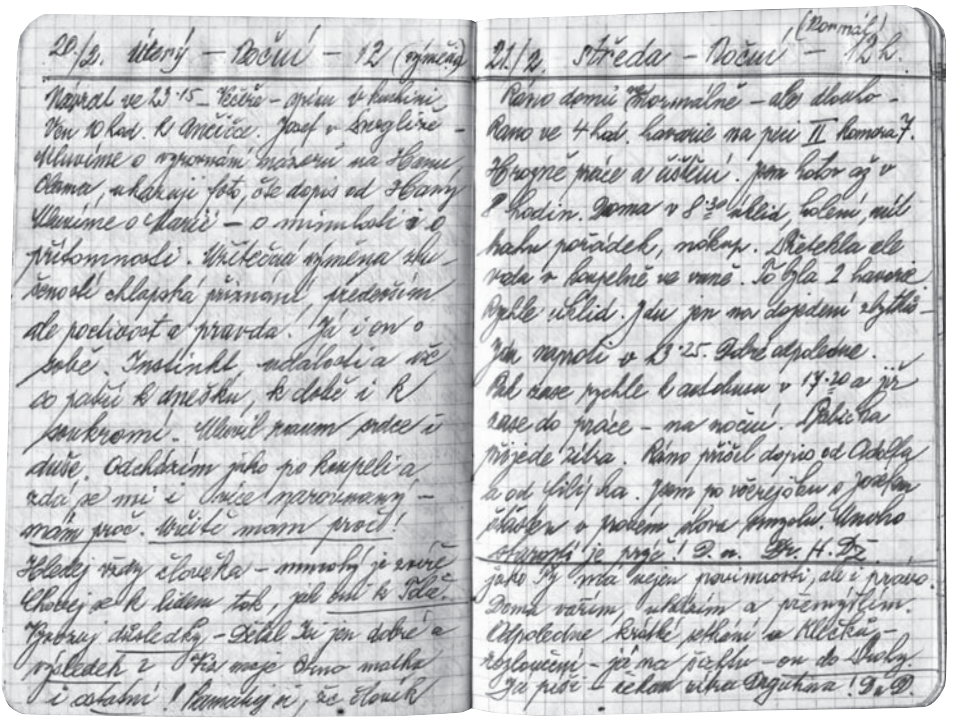
K otázce výše trestu se soud vyslovil značně obojetně, snížil původní *„[…] trest odnětí svobody v trvání 14 let […] na dolní hranici zákonné sazby v trvání 10 roků.“* Nová výše trestu se tak kryla s dobou, kterou strávil ve vězení. Všem účastníkům soudního řízení muselo být naprosto jasné, že tu nejde o akt výkonu práva, ale o politicky motivovanou komedii, jež se proměnila v tragickou tečku v jednom lidském životě. Naprosto absurdně působí výrok soudu o případné účasti Státní bezpečnosti na případu Oldřicha Bartáka: *„K námitce obhajoby přednesené při veřejném zasedání, že agent L. (Lindr) byl v určitém vztahu k státní bezpečnosti nutno uvést, že tato námitka směřuje k otázce viny a v tomto směru nepřísluší soudu v tomto stádiu řízení, aby se jí zabýval, neboť otázka viny dle původního rozsudku zůstala nedotčena.“*[85]

Soud ani nemohl zaujmout jiné stanovisko, pokud měl vynést zamítavé rozhodnutí o Bartákově rehabilitaci, neboť otázka zapojení StB do jeho případu byla otázkou naprosto zásadní. Je totiž nepochybné, že bez účasti StB a bez jejího přičinění by nedošlo k zatčení Oldřicha Bartáka a desetitisíců dalších osob, které byly zatčeny nebo jinak pronásledovány perzekucemi. Pro komunistickou stranu nebylo politicky únosné, aby připustila rehabilitaci značného počtu občanů, jelikož by přinejmenším musela připustit nezákonnosti, jichž se StB dopustila v přelomovém období 40. a 50. let,[86] neboť v čase 70. let režim svoji mocenskou základnu, včetně organizace StB stabilizoval a obnovoval.

O dva roky později (tj. 1975) došlo k novému soudnímu řízení, jehož předmětem však nebyla Bartákova rehabilitace, ale zahlazení trestu, o což žádal již v roce 1966, tedy bezmála před deseti lety. Přestože k tomuto zahlazení soudní cestou došlo,

85 ABS, Skupina fondů vyšetřovacích spisů, vyšetřovací spis a. č. V-5469 MV, Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 1. července 1973.

86 Neznamená to jinak, že by se StB nedopouštěla obdobných nepravostí v 50. a 60. letech. Srov. BARTOŠEK, Karel: *Český vězeň, Svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých*. Paseka, Praha a Litomyšl 2001; zejména pak kapitola *R. aneb Doznání let šedesátých*, s. 191n.

Jeden z deníků Oldřicha Bartáka.
Zdroj: archiv autora

nejednalo se s největší pravděpodobností o akt, jímž by se Oldřichu Bartákovi dostalo satisfakce. V čistě právní rovině nebylo totiž „zahlazení" vázáno k trestu z 50. let, ale až k pozměněnému a sníženému trestu z roku 1973:

„[…] se Oldřichu Bartákovi zahlazuje odsouzení Městským soudem v Praze ze dne 12. června 1973 […] Ze spisu se zjišťuje, že Oldřich Barták byl odsouzen […] k trestu odnětí svobody v trvání 10 roků, a to na základě povolení obnovy v trestní věci jmenovaného. Odsouzený si uložený trest […] již odpykal na základě původního pravomocného rozsudku z r. 1951 v r. 1960."[87]

Oldřich Barták nám umožňuje nahlédnout do svého života prostřednictvím deníků, které se zachovaly v pozůstalosti dědiců. Dobu dětství a dospívání poznáváme z jednotlivých zápisů prvního deníku, kam si zapisoval nálady, dojmy a upomínky první třetiny svého života. Nejsou to chronologicky – den po dni – vedené zápisy. Je-li

87 Usnesení Okresního soudu v Jičíně ze dne 13. října 1975. Kopie v pozůstalosti rodiny.

však kde možno vypozorovat vnitřní proměnu Oldřicha Bartáka, k níž muselo v průběhu jeho života dojít, potom je to porovnání tohoto prvního deníku z dvacátých let s deníkem, jenž si vedl v roce 1968. Malý zápisník formátu A6 si začal Oldřich Barták vést 1. ledna roku 1968 a poslední poznámka v něm zapsaná, pochází z 10. srpna téhož roku… Škoda, že se tak nedozvíme nic o odezvě Oldřicha Bartáka na okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy.

Nevíme, proč zápisy končí náhle, bez vysvětlitelné a vysvětlené příčiny, v půli „sešitku". Oproti prvému deníku je zde na první pohled vidět jiná písemná úprava zápisů – jsou vedeny denně, malým drobným písmem, a je tak možno označit zápisník za skutečný deník. Nad každým zápisem je uvedeno datum a den, v němž byl pořízen. Jsou velmi stručné a v mnoha případech i podobné, nejsou však prosty zajímavých postřehů a událostí, jež životopis Oldřicha Bartáka ústrojně doplňují. Tento deník psaný čtyřiašedesátiletým mužem – nejenom připomene onoho mladého snícího muže, jenž se tolik obdivoval přírodě, ale i pochybujícího člověka. Na počátku roku 1968 si Oldřich Barták sám pro sebe zapsal: *„Pamatuj, není rozhodující, co člověk udělá v dobrých letech a podmínkách, ale jak člověk obstojí ve zlém roce."*[88]

Zaznamenává úvahy o životě, které jsou, jak ani jinak být nemůže, poznamenány zkušenostmi let strávených ve vězení: *„Mluvíme o vyrovnání názorů […] o minulosti i o přítomnosti. Určitá výměna zkušeností, chlapská přiznání, především ale poctivost a pravda […] Instinkt událostí a vše, co patří k dnešku i k soukromí. Mluvil rozum, srdce i duše. Odcházím jako po koupeli a zdá se mi [že] i více narovnaný – mám proč. Určitě mám proč! Hledej vždy člověka – mnohý je zvíře. Chovej se k lidem tak, jak oni k Tobě. Vyvozuj důsledky – Dělal jsi jen dobré a výsledek? […] Pamatuj si, že člověk jako Ty má nejen povinnosti, ale i právo."*[89]

V zápisech poznáváme stejný a osobitý písemný projev, jaký jsme zaznamenali v prvém deníku z mládí – krátké věty a patrná snaha o úsporné, avšak plnohodnotné vyjádření, někdy až ve tvaru zvolání. Tušíme, že jednotlivé věty v nich mohou obsahovat jisté jinotaje. Oldřich Barták se po prožitých zkušenostech stal v mnoha ohledech obezřetným. Nezměnil se však jeho obdiv k přírodě, pravděpodobně si ještě více uvědomil její neměnnou věčnost, krásu a důstojnost. V přírodě myslel a vzpomínal na ty, které měl rád: *„ […] Dívám se na plynoucí vodu Cidliny – řeky mých klukovských let v létě i zimě. Známé louky, topoly i známé stavení u Lubasů – Mařenka! Pamatuji stavení před ohněm i po něm, s kupou dětí a s nejstarší Mařenkou. Jdu s otcem z bálu – mluvím o ní. Otec mlčí – co si myslí? nevím, a nikdy jsem se to nedozvěděl […]"*[90]

Každý list popsaného deníku je svědectvím práce. Není jediného zápisu, v němž bychom nečetli o autorových úkolech a povinnostech, a to nejenom o povinnostech v zaměstnání, ale i těch, které si ukládal sám sobě. Snažil se žít životem svobodného

88 Deník Oldřicha Bartáka, zápis ze dne 16. ledna 1968.

89 Tamtéž, zápis ze dne 20. února 1968.

90 Tamtéž, zápis ze dne 29. března 1968.

člověka a jako by chtěl obsáhnout vše, co nedobrovolně zameškal; nejednou na konci deníkového zápisu najdeme větu: *„Opět jsem se něčemu přiučil“*.

Poznáváme veškeré úsilí, s nímž se vrhal do stále nových činností. A přece nebyl vždy spokojen; na počátku května – měsíce, v němž příroda odhaluje své krásy – si do deníku napsal slova vyjadřující rozpor mezi ideály člověka a skutečností jeho bytí:

„(9. /5. čtvrtek – Noční – 12h. Svátek v lese.)
Byl to boží den
Byl to den plný pohody
Byl to den míru v duších i v srdcích
Byl to den slunce a jasu
Byl to den plný zeleně všech odstínů
Byl to den rozumu i snění
Byl to den jako v Krkonoších [91]
Byl to den bez lidí v tichu
a skončil na noční šichtě v prachu, černé špíně
– kontrast hrozný, ale to je tak v životě!“ [92]

Den státního svátku – osvobození Československa Rudou armádou – strávil Oldřich Barták sám v klidu přírody. I v tom může být vyjádření určitého postoje...

V převážně soukromých zápisech se občas objeví úvahy, komentující pro mnohé nadějné společenské změny první poloviny roku 1968: *„Doma trocha televize, zejména ty časové – ty diskuse, úvahy a zprávy jsou zajímavé! Nutnost? Či boj?“* [93]

Jako člověk zkušený však pochybuje: *„Noviny, rádio i televize bouří a volají po demokratičnosti řízení a po demokracii? Jsem zvědav kam vývoj (byl nutný?) dospěje! Články v tisku, úvahy a usnesení mnoho slibují! Ale sliby jsou mnohdy chyby. Uvidíme […] Podle rozhlasu soudím, že jsou tři druhy lidí: 1. se bojí – 2. to myslí opravdu s demokratizací – 3. doufají, že se to udrží v rozumných mezích a o nic nepřijdou.“* [94]

A po jedné ze schůzek si zapsal: *„K 231 dost podrobný – hlavně osoby znám. Kdy začnu věřit? Zdá se mi, že asi již nikdy!“* [95]

Nicméně, o měsíc později píše přece jen optimističtěji: *„[…] chci vědět pravdu o schůzi K 231. Informace dobré, cesta správná a jsem rád, že jsem tam jel. Bylo to velmi užitečné a uklidňující.“* [96]

91 Vzpomínka na časy přelomu dvacátých a třicátých let a chvíle v Krkonoších strávené s přáteli. Oldřich Barták byl vášnivým turistou.

92 Deník, zápis ze dne 9. května 1968.

93 Tamtéž, zápis ze dne 29. února 1968.

94 Tamtéž, zápis ze dne 7. a 22. března 1968.

95 Tamtéž, zápis ze dne 18. dubna 1968.

96 Tamtéž, zápis ze dne 18. května 1968.

V deníku jsou zaznamenány i chvíle odpočinku, ale i v nich cítíme povzdech: *„Pak zahájení v Grenoblu – opravdu se mi to líbilo – bylo to mohutné, důstojné a přál bych si to vidět v barevné televizi. Ve skutečnosti by to bylo ale nejlepší – Zápas hokeje ČSSR – USA 5:1 pěkný výsledek.“* [97]

Doba nadějí však nemusí být zároveň jen dobou radostí. Mnozí z přátel Oldřicha Bartáka využili možností „vycestovat“ za svými blízkými, jiní naopak využívali příležitosti vrátit se po letech, alespoň na krátko, do své vlasti. Všichni bezezbytku zažívali při těchto schůzkách a loučení prostou melancholii a kladli si otázku: Uvidíme se ještě? [98]

Ocitli jsme se na samém konci výčtu životopisných dějů Oldřicha Bartáka, bývalého úspěšného ředitele hospodářského družstva, statečného, odvážného a přemýšlivého člověka se zásadovým životním postojem. Od usnesení soudu o zahlazení jeho trestu mu do konce života zbývalo osm let. Těžko říci, čím on sám by vlastní životopis ještě doplnil a bylo by toho dost, čemu jsme se nevěnovali; ne z nezájmu, pouze z nedostatku informací.

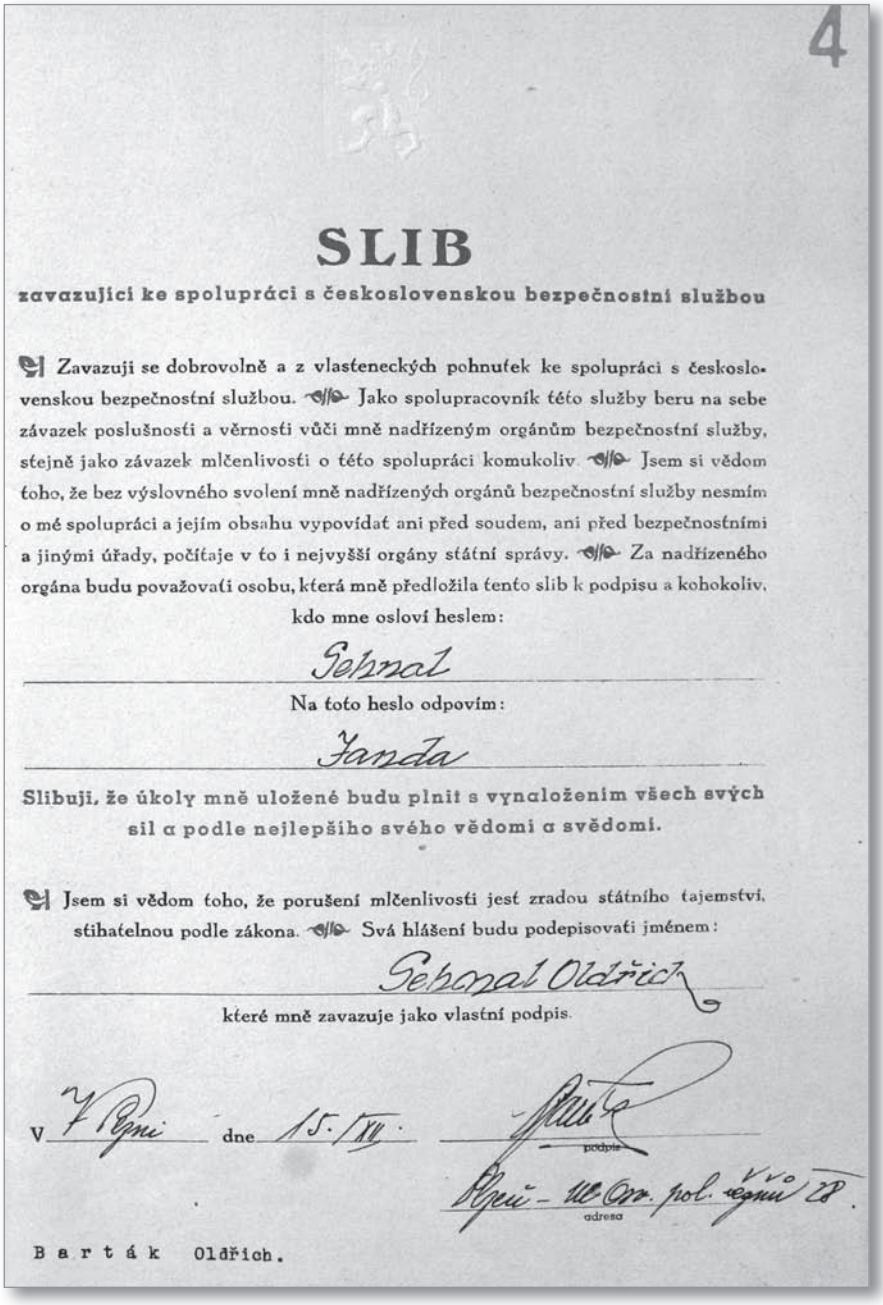
Na závěr (a již mimo vlastní „životopis“ Oldřicha Bartáka) poslední – krutě příznačný obraz:

V den jeho pohřbu, dne 21. října 1983, se před obřadní síní v Hradci Králové-Kuklenách objevily vozy „pánů“, které nikdo neznal a nezval – příslušníků StB, chtějících neustále cosi kontrolovat. Jen tím potvrdili verš Adolfa Hejduka, jenž vyprovázel zemřelého na jeho poslední cestě:

Náš život od prvního vzlyku až k hrobu
jest jen náhod slet;
špeť radostných v něm okamžiků a žalu,
strastí za sto let.

97 Tamtéž, zápis ze dne 6. února 1968.

98 Mezi těmito lidmi byl i přítel Jan Filípek, jehož jméno se často v zápiscích Bartákova deníku objevuje.

4

SLIB

zavazující ke spolupráci s československou bezpečnostní službou

Zavazuji se dobrovolně a z vlasteneckých pohnutek ke spolupráci s československou bezpečnostní službou. Jako spolupracovník této služby beru na sebe závazek poslušnosti a věrnosti vůči mně nadřízeným orgánům bezpečnostní služby, stejně jako závazek mlčenlivosti o této spolupráci komukoliv. Jsem si vědom toho, že bez výslovného svolení mně nadřízených orgánů bezpečnostní služby nesmím o mé spolupráci a jejím obsahu vypovídat ani před soudem, ani před bezpečnostními a jinými úřady, počítaje v to i nejvyšší orgány státní správy. Za nadřízeného orgána budu považovati osobu, která mně předložila tento slib k podpisu a kohokoliv, kdo mne osloví heslem:

Sebrat

Na toto heslo odpovím:

Janda

Slibuji, že úkoly mně uložené budu plnit s vynaložením všech svých sil a podle nejlepšího svého vědomí a svědomí.

Jsem si vědom toho, že porušení mlčenlivosti jest zradou státního tajemství, stihatelnou podle zákona. Svá hlášení budu podepisovati jménem:

Sebrat Oldřich

které mně zavazuje jako vlastní podpis.

V Praze dne 15. XII.

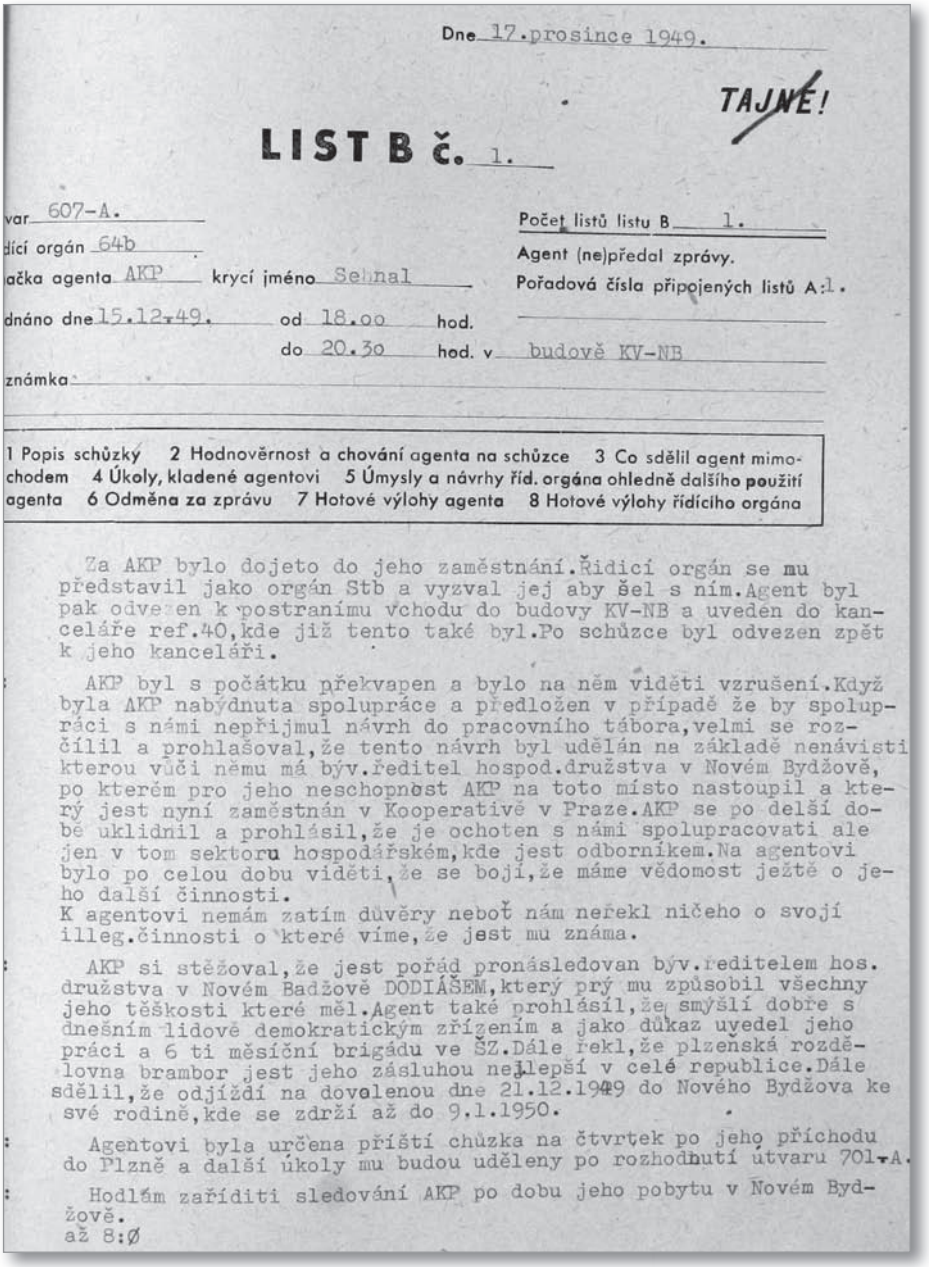
podpis

Praha - Mc Dn. pol. Vejvo 28.

adresa

Bartá k Oldřich.

Vázací slib Oldřicha Bartáka ze dne 15. prosince 1949.
Zdroj: ABS

Dne 17.prosince 1949.

TAJNÉ!

LIST B č. 1.

var 607-A.

dící orgán 64b

ačka agenta AKP krycí jméno Sehnal

dnáno dne 15.12.49. od 18.00 hod.

do 20.30 hod. v budově KV-NB

známka

Počet listů listu B 1.

Agent (ne)předal zprávy.

Pořadová čísla připojených listů A: 1.

1 Popis schůzky 2 Hodnověrnost a chování agenta na schůzce 3 Co sdělil agent mimochodem 4 Úkoly, kladené agentovi 5 Úmysly a návrhy říd. orgána ohledně dalšího použití agenta 6 Odměna za zprávu 7 Hotové výlohy agenta 8 Hotové výlohy řídícího orgána

Za AKP bylo dojeto do jeho zaměstnání. Řidicí orgán se mu představil jako orgán Stb a vyzval jej aby šel s ním. Agent byl pak odveden k postranímu vchodu do budovy KV-NB a uveden do kanceláře ref.40, kde již tento také byl. Po schůzce byl odvezen zpět k jeho kanceláři.

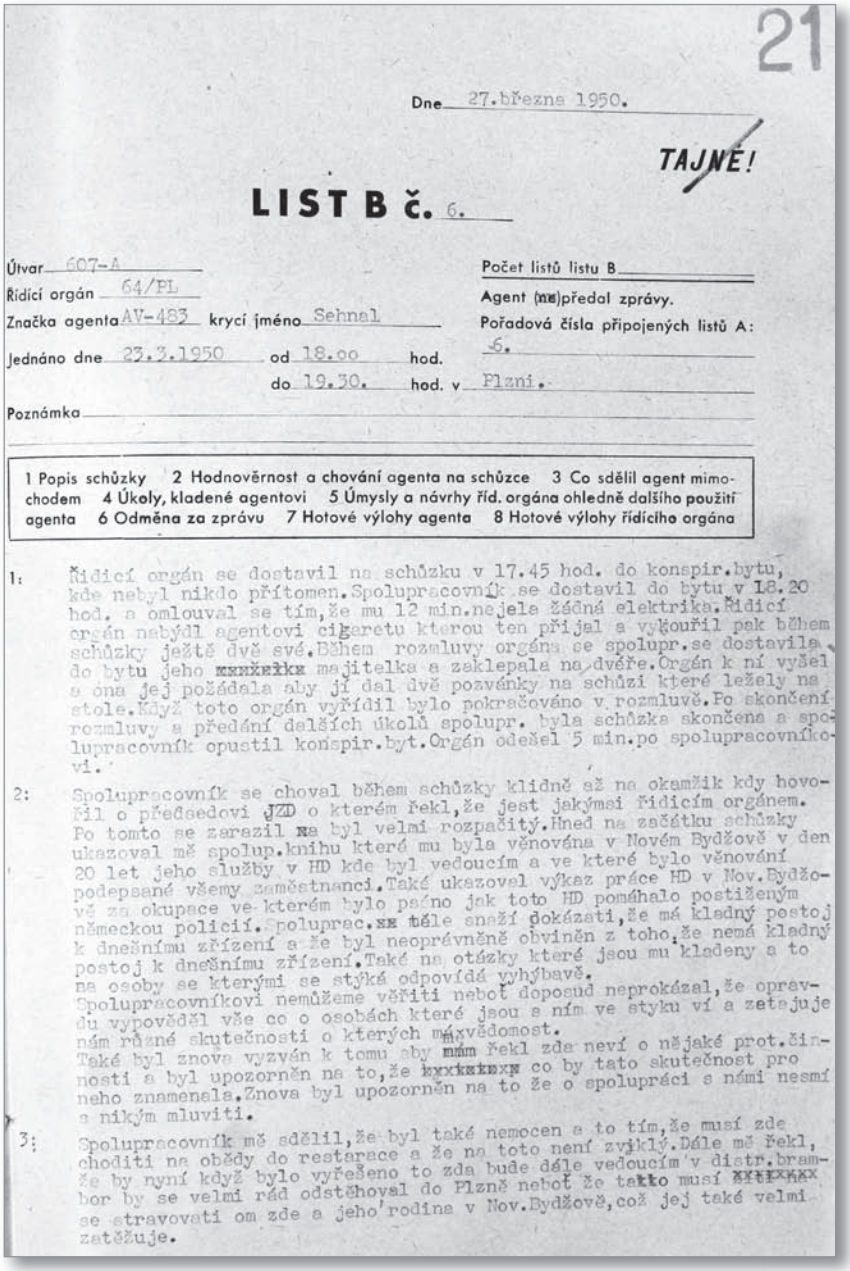
AKP byl s počátku překvapen a bylo na něm viděti vzrušení. Když byla AKP nabýdnuta spolupráce a předložen v případě že by spolupráci s námi nepřijmul návrh do pracovního tábora, velmi se rozčílil a prohlašoval, že tento návrh byl udělán na základě nenávisti kterou vůči němu má býv. ředitel hospod. družstva v Novém Bydžově, po kterém pro jeho neschopnost AKP na toto místo nastoupil a který jest nyní zaměstnán v Kooperativě v Praze. AKP se po delší době uklidnil a prohlásil, že je ochoten s námi spolupracovati ale jen v tom sektoru hospodářském, kde jest odborníkem. Na agentovi bylo po celou dobu viděti, že se bojí, že máme vědomost ještě o jeho další činnosti.
K agentovi nemám zatím důvěry neboť nám neřekl ničeho o svojí illeg. činnosti o které víme, že jest mu známa.

AKP si stěžoval, že jest pořád pronásledovan býv. ředitelem hos. družstva v Novém Badžově DODIÁŠEM, který prý mu způsobil všechny jeho těškosti které měl. Agent také prohlásil, že smýšlí dobře s dnešním lidově demokratickým zřízením a jako důkaz uvedel jeho práci a 6 ti měsíční brigádu ve SZ. Dále řekl, že plzeňská rozdělovna brambor jest jeho zásluhou nejlepší v celé republice. Dále sdělil, že odjíždí na dovolenou dne 21.12.1949 do Nového Bydžova ke své rodině, kde se zdrží až do 9.1.1950.

Agentovi byla určena příští chůzka na čtvrtek po jeho příchodu do Plzně a další úkoly mu budou uděleny po rozhodnutí útvaru 701-A.

Hodlám zařídíti sledování AKP po dobu jeho pobytu v Novém Bydžově.
až 8:Ø

Fotokopie ze svazku a. č. 970 419 MV z kontrarozvědného rozpracování Oldřicha Bartáka. List B č. 1.
V originále je namísto jména Dobiáš, chybně psáno DODIÁŠ.
Zdroj: ABS

21

Dne 27.března 1950.

TAJNÉ!

LIST B č. 6.

Útvar 607-A
Řídící orgán 64/PL
Značka agenta AV-483 krycí jméno Sehnal
Jednáno dne 23.3.1950 od 18.00 hod. do 19.30. hod. v Plzni.
Poznámka

Počet listů listu B
Agent (xx)předal zprávy.
Pořadová čísla připojených listů A: 6.

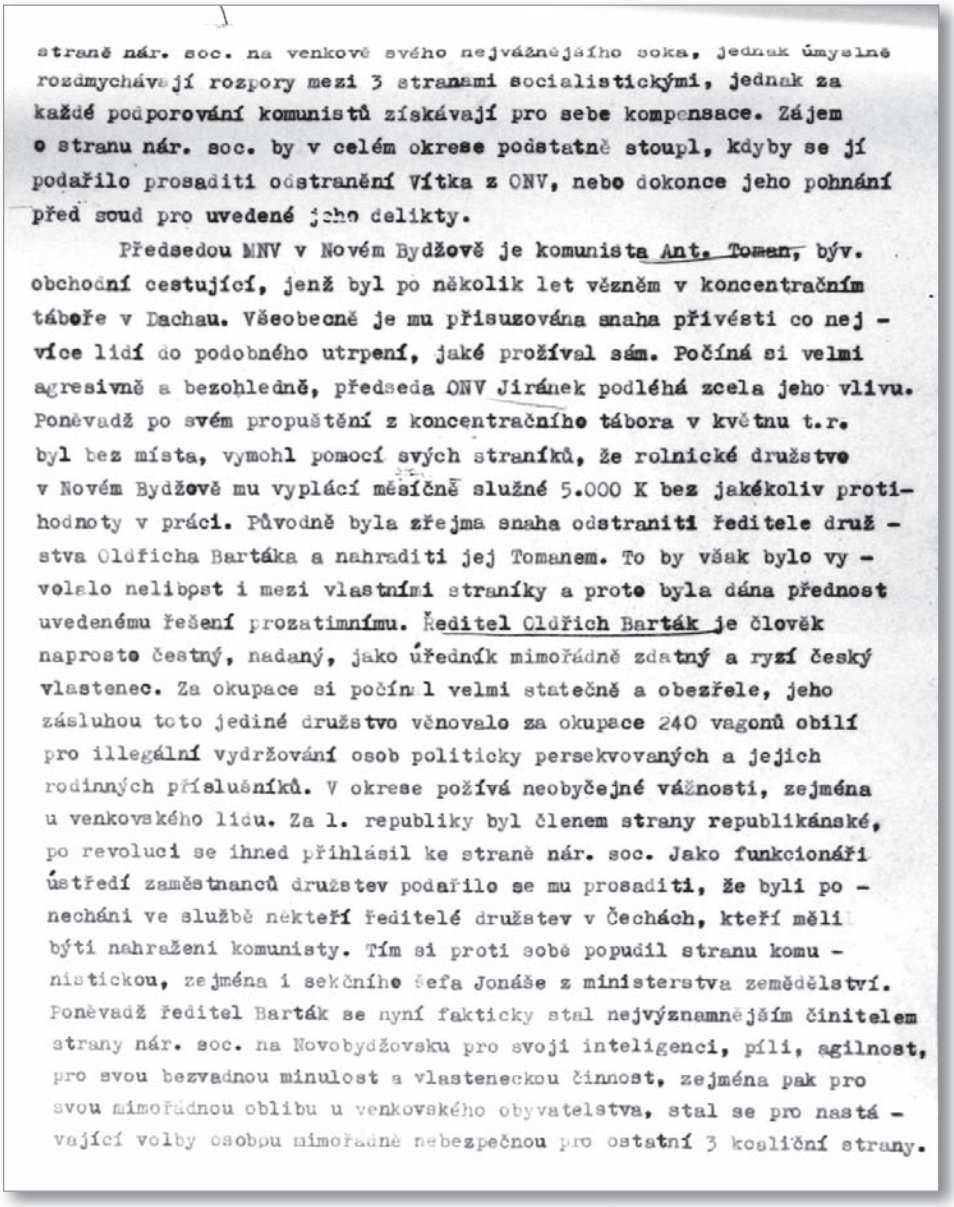
1 Popis schůzky 2 Hodnověrnost a chování agenta na schůzce 3 Co sdělil agent mimochodem 4 Úkoly, kladené agentovi 5 Úmysly a návrhy říd. orgána ohledně dalšího použití agenta 6 Odměna za zprávu 7 Hotové výlohy agenta 8 Hotové výlohy řídícího orgána

1: Řídicí orgán se dostavil na schůzku v 17.45 hod. do konspir.bytu, kde nebyl nikdo přítomen. Spolupracovník se dostavil do bytu v 18.20 hod. a omlouval se tím, že mu 12 min. nejela žádná elektrika. Řídicí orgán nabídl agentovi cigaretu kterou ten přijal a vykouřil pak během schůzky ještě dvě své. Během rozmluvy orgána se spolupr. se dostavila do bytu jeho xxxxxxx majitelka a zaklepala na dveře. Orgán k ní vyšel a ona jej požádala aby jí dal dvě pozvánky na schůzi které ležely na stole. Když toto orgán vyřídil bylo pokračováno v rozmluvě. Po skončení rozmluvy a předání dalších úkolů spolupr. byla schůzka skončena a spolupracovník opustil konspir.byt. Orgán odešel 5 min. po spolupracovníkovi.

2: Spolupracovník se choval během schůzky klidně až na okamžik kdy hovořil o předsedovi JZD o kterém řekl, že jest jakýmsi řídicím orgánem. Po tomto se zarazil xx byl velmi rozpačitý. Hned na začátku schůzky ukazoval mě spolup. knihu které mu byla věnována v Novém Bydžově v den 20 let jeho služby v HD kde byl vedoucím a ve které bylo věnování podepsané všemy zaměstnanci. Také ukazoval výkaz práce HD v Nov. Bydžově za okupace ve kterém bylo psáno jak toto HD pomáhalo postiženým německou policií. Spoluprac. xx dále snaží dokázati, že má kladný postoj k dnešnímu zřízení a že byl neoprávněně obviněn z toho, že nemá kladný postoj k dnešnímu zřízení. Také na otázky které jsou mu kladeny a to na osoby se kterými se stýká odpovídá vyhýbavě. Spolupracovníkovi nemůžeme věřiti neboť doposud neprokázal, že opravdu vypověděl vše co o osobách které jsou s ním ve styku ví a zatajuje nám různé skutečnosti o kterých má vědomost. Také byl znova vyzván k tomu aby mám řekl zda neví o nějaké prot. činnosti a byl upozorněn na to, že xxxxxxxx co by tato skutečnost pro neho znamenala. Znova byl upozorněn na to že o spolupráci s námi nesmí s nikým mluviti.

3: Spolupracovník mě sdělil, že byl také nemocen a to tím, že musí zde chodit na obědy do restarace a že na toto není zvyklý. Dále mě řekl, že by nyní když bylo vyřešeno to zda bude dále vedoucím v distr. bramboru by se velmi rád odstěhoval do Plzně neboť že takto musí xxxxxxx se stravovati om zde a jeho rodina v Nov. Bydžově, což jej také velmi zatěžuje.

Fotokopie ze svazku a. č. 970 419 MV z kontrarozvědného rozpracování Oldřicha Bartáka. List B č. 6.
Zdroj: ABS

straně nár. soc. na venkově svého nejvážnějšího soka, jednak úmyslně rozdmychávají rozpory mezi 3 stranami socialistickými, jednak za každé podporování komunistů získávají pro sebe kompensace. Zájem o stranu nár. soc. by v celém okrese podstatně stoupl, kdyby se jí podařilo prosaditi odstranění Vítka z ONV, nebo dokonce jeho pohnání před soud pro uvedené jeho delikty.

Předsedou MNV v Novém Bydžově je komunista Ant. Toman, býv. obchodní cestující, jenž byl po několik let vězněm v koncentračním táboře v Dachau. Všeobecně je mu přisuzována snaha přivésti co nej - více lidí do podobného utrpení, jaké prožíval sám. Počíná si velmi agresivně a bezohledně, předseda ONV Jiránek podléhá zcela jeho vlivu. Poněvadž po svém propuštění z koncentračního tábora v květnu t.r. byl bez místa, vymohl pomocí svých straníků, že rolnické družstvo v Novém Bydžově mu vyplácí měsíčně služné 5.000 K bez jakékoliv protihodnoty v práci. Původně byla zřejma snaha odstraniti ředitele druž - stva Oldřicha Bartáka a nahraditi jej Tomanem. To by však bylo vy - volalo nelibost i mezi vlastními straníky a proto byla dána přednost uvedenému řešení prozatímnímu. Ředitel Oldřich Barták je člověk naprosto čestný, nadaný, jako úředník mimořádně zdatný a ryzí český vlastenec. Za okupace si počínal velmi statečně a obezřele, jeho zásluhou toto jediné družstvo věnovalo za okupace 240 vagonů obilí pro illegální vydržování osob politicky persekvovaných a jejich rodinných příslušníků. V okrese požívá neobyčejné vážnosti, zejména u venkovského lidu. Za 1. republiky byl členem strany republikánské, po revoluci se ihned přihlásil ke straně nár. soc. Jako funkcionáři ústředí zaměstnanců družstev podařilo se mu prosaditi, že byli po - nechání ve službě někteří ředitelé družstev v Čechách, kteří měli býti nahraženi komunisty. Tím si proti sobě popudil stranu komu - nistickou, zejména i sekčního šefa Jonáše z ministerstva zemědělství. Poněvadž ředitel Barták se nyní fakticky stal nejvýznamnějším činitelem strany nár. soc. na Novobydžovsku pro svoji inteligenci, píli, agilnost, pro svou bezvadnou minulost a vlasteneckou činnost, zejména pak pro svou mimořádnou oblibu u venkovského obyvatelstva, stal se pro nastá - vající volby osobou mimořádně nebezpečnou pro ostatní 3 koaliční strany.

Fotokopie části dokumentu „Zpráva o některých závažných závadách při ONV v Novém Bydžově".
Zdroj: ABS

FONDY A MATERIÁLY

Za mír a socialismus až do trpkého konce

Dokumenty o spolupráci československé a sovětské rozvědky, 1985–1989

› **Pavel Žáček**

Mezi základní dokumenty upravující zaměření a činnost Hlavní správy rozvědky (I. správa SNB) patřily plány a dohody uzavírané se zahraničními partnery („přáteli"), zejména pak s I. Hlavní správou KGB SSSR. Pro sovětskou Státní bezpečnost bylo uzavírání bilaterálních smluv s konkrétními útvary bezpečnostních složek komunistického bloku formou řízení a kontroly satelitních politických policií.[1]

V sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století vycházela konkrétní spolupráce jednotlivých součástí Státní bezpečnosti s útvary KGB z dohod uzavíraných na úrovni federálního ministra vnitra a předsedy Výboru Státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR. Článek 2 dohody uzavřené v Praze dne 10. února 1972 a podepsané ministrem vnitra Radkem Kaskou a předsedou KGB Jurijem Andropovem například stanovil oboustranné poskytování pomoci při *„provádění rozvědných opatření po linii agenturního pronikání do důležitých nepřátelských objektů, získávání rozvědných informací a provádění aktivních opatření, zaměřených na odhalení a znemožnění nepřátelských agresivních úmyslů"*. Prvořadým úkolem mělo být odhalování *„bezprostředních příprav"* vojenského útoku na státy komunistické soustavy s využitím nových zbraňových systémů. Články 5 a 6 řešily formu udržování vzájemných pravidelných styků, konzultací či pracovních schůzek, resp. koordinaci činnosti, včetně operativních problémů.[2]

S odkazem na výše citovanou dohodu byly připravovány další klíčové dokumenty, ovlivňující plánování, dlouhodobé, střednědobé i konkrétní operativní úkoly jednotlivých bezpečnostních složek spadajících do gesce federálního ministerstva vnitra.

Určité prohloubení a konkretizaci vzájemné spolupráce přinesla další dohoda podepsaná předsedou KGB SSSR arm. gen. Vladimírem Kručkovem a ministrem vnitra ČSSR gen. Františkem Kinclem 30. srpna 1989. V rámci výměny informační produkce měla být pozornost zaměřena na *„informace politického, vojenskostrategického,*

1 KOŠICKÝ, Patrik, ŽÁČEK, Pavel: *Československo sovětská agenturně operativní spolupráce. StB a KGB proti tzv. ideodiverzním centrům, 1987–1989*. In: *Paměť národa č. 3*, 2006, s. 38.

2 Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Odbor pro mezinárodní styky FMV, přírůstek č. 559/1.

ekonomického a vědeckotechnického charakteru, zejména o USA a jejich spojencích v NATO a poznatky o přípravě protivníka k nenadálému raketojadernému napadení". Vzájemné poskytování pomoci se kromě *rozvědně operativních opatření*, včetně efektivní operativní součinnosti rezidentur po všech liniích (politická, nelegální a vědeckotechnická rozvědka) nadále orientovalo zejména na přípravu a realizaci „*dlouhodobých aktivních opatření, zaměřených na odhalování a maření agresivních záměrů protivníka, na dosažení dohodnutých cílů politiky KSČ a KSSS na mezinárodním fóru*" atd. Nově se v dohodě objevila i potřeba zintenzivnění příprav na činnost během „*krizových situací a válečného stavu,*" tj. zajištění „*mobilizační připravenosti*".[3]

Archiv bezpečnostních složek převzal v rámci fondu Hlavní správy rozvědky SNB (I. správa SNB) řadu dokumentů o spolupráci se zahraničními partnery. S ohledem na aktuální stav archivního zpracování jsme se rozhodli prezentovat několik základních dokumentů o této spolupráci pro širší veřejnost.

Jedním z ústředních dokumentů pro střednědobý výhled spolupráce Hlavní správy rozvědky FMV se sovětskou rozvědkou, byl „*perspektivní plán součinnosti*" obou zahraničních služeb pro období let 1986 až 1990, který stanovil priority vzájemné spolupráce, v reakci na analýzu mocenskopolitického vývoje v rámci tehdejšího bipolárně rozděleného světa (editován jako dokument č. 1).

V polovině ledna 1989 zpracovala Hlavní správa rozvědky SNB každoroční vyhodnocení mezinárodní spolupráce za uplynulý rok, které shrnovalo plnění plánu v oblasti zahraničních služebních styků, styků s oficiálními představiteli spřátelených rozvědek v Praze, plnění úkolů z mezinárodních smluvních dokumentů i spolupráce na rezidenturách v zahraničí (dokument č. 2).

Jakým způsobem hodnotila Hlavní správa rozvědky SNB své mezinárodní styky pro vnitřní potřebu, je zřejmé z podkladu určeného pro štáb náčelníka správy z července 1989, který obsahuje konkrétní údaje o uskutečněných či neuskutečněných jednáních s rozvědkami „socialistického" bloku (dokument č. 3).

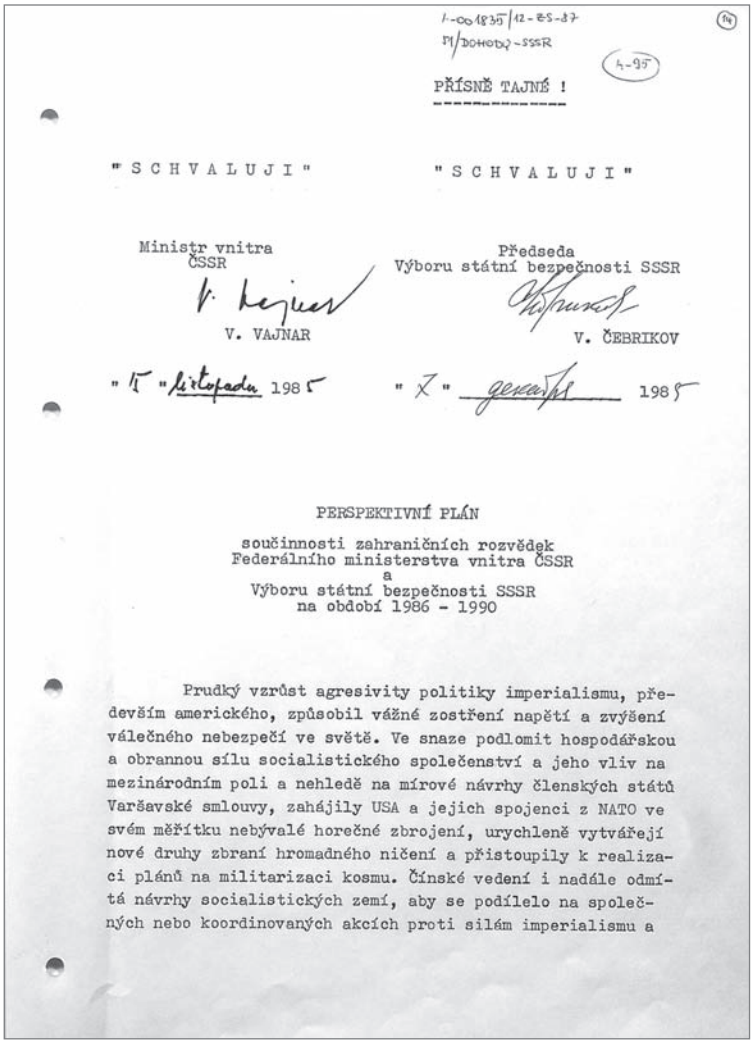
Vyhodnocení mezinárodní spolupráce za poslední rok existence Hlavní správy rozvědky SNB, zcela jistě ovlivněné zásadní změnou společenskopolitické situace v Československu, bylo zpracováno již v prosinci 1989 (dokument č. 4).

Velmi důležitými dokumenty, které nám do určité míry umožňují reálné posouzení kvality asymetrické spolupráce československé rozvědky s rozvědkou sovětskou, jsou „*hodnocení výměny informací a vzájemné spolupráce v oblasti výměny informací*" v období z let 1985 až 1989 (dokumenty č. 5 a 6). Zde je nutno uvést, že byly příslušným odborem rozvědky připraveny za odlišné vnitro- i zahraničněpolitické situace pro nové vedení zahraniční služby, složené již z reaktivovaných příslušníků I. správy, propuštěných po roce 1968.

Editované dokumenty z provenience někdejší komunistické I. správy SNB umožní objektivnější pohled nejenom na činnost této satelitní služby, ale také na aktivity

3 Tamtéž, přírůstek č. 559/2.

I. Hlavní správy KGB SSSR, které jsou až dosud poměrně jednostranně dosud prezentovány v zahraniční literatuře.[4]

1-00183/12-ES-87
PI/DOHODY-SSSR

4-95

PŘÍSNĚ TAJNÉ !

"S C H V A L U J I"

Ministr vnitra ČSSR
V. VAJNAR
" 15 " listopadu 1985

"S C H V A L U J I"

Předseda Výboru státní bezpečnosti SSSR
V. ČEBRIKOV
" 7 " prosince 1985

PERSPEKTIVNÍ PLÁN

součinnosti zahraničních rozvědek Federálního ministerstva vnitra ČSSR a Výboru státní bezpečnosti SSSR na období 1986 - 1990

Prudký vzrůst agresivity politiky imperialismu, především amerického, způsobil vážné zostření napětí a zvýšení válečného nebezpečí ve světě. Ve snaze podlomit hospodářskou a obrannou sílu socialistického společenství a jeho vliv na mezinárodním poli a nehledě na mírové návrhy členských států Varšavské smlouvy, zahájily USA a jejich spojenci z NATO ve svém měřítku nebývalé horečné zbrojení, urychleně vytvářejí nové druhy zbraní hromadného ničení a přistoupily k realizaci plánů na militarizaci kosmu. Čínské vedení i nadále odmítá návrhy socialistických zemí, aby se podílelo na společných nebo koordinovaných akcích proti silám imperialismu a

Titulní strana dohody obou rozvědek na léta 1986–1990.
Zdroj: ABS

4 Srov. zejména ANDREW, Christopher, MITROCHIN, Vasilij: *Neznámé špionážní operace KGB. Mitrochinův archiv.* Academia, Praha 2001; *Operace KGB a studená válka. Mitrochinův archiv II.* Rozmluvy, Praha 2008.

Editované dokumenty č. 1–6

1.

1985, 15. listopad – 7. prosinec, Praha – Moskva. Perspektivní plán součinnosti zahraničních rozvědek Federálního ministerstva vnitra ČSSR a Výboru státní bezpečnosti SSSR na období 1986–1990.

[…][5]

Prudký vzrůst agresivity politiky imperialismu, především amerického, způsobil vážné zostření napětí a zvýšení válečného nebezpečí ve světě. Ve snaze podlomit hospodářskou a obrannou sílu socialistického společenství a jeho vliv na mezinárodním poli, a nehledě na mírové návrhy členských států Varšavské smlouvy, zahájily USA a jejich spojenci z NATO ve svém měřítku nebývalé horečné zbrojení, urychleně vytvářejí nové druhy zbraní hromadného ničení a přistoupily k realizaci plánů na militarizaci kosmu. Čínské vedení nadále odmítá návrhy socialistických zemí, aby se podílelo na společných nebo koordinovaných akcích proti silám imperialismu a orientuje se převážně na rozvoj styků se Západem, vojenskou oblast nevyjímaje.

Za vzniklé složité mezinárodní situace je k úspěšnému splnění úkolů – všemožně napomáhat uvádění do života usnesení KSČ a KSSS o budování a zdokonalování rozvinutého socialismu – jež stojí před zahraničními rozvědkami FMV ČSSR a VSB SSSR, nutné další zvýšení efektivity rozvědné práce, upevňování součinnosti a koordinace úsilí obou rozvědek, především v činnosti proti hlavnímu nepříteli – USA, NATO, ale i proti Číně s tím, abychom včas zaznamenali hrozící nebezpečí raketojaderného napadení zemí socialistického společenství.[6]

Vytyčujíce si za prvořadý úkol napomáhat dalšímu posilování socialistického společenství, ochraně vymožeností socialismu a upevňování míru na celém světě, obě rozvědky budou podle směrodatných pokynů stranického a státního vedení svých zemí spolupracovat v období 1986–1990 v těchto hlavních směrech.

I. V oblasti informační a analytické činnosti

V souladu s potřebami obou stran se obě rozvědky ve svém úsilí zaměří na získávání a vzájemné předávání tajných rozvědných informací s následující tematikou:

5 V záhlaví dokument schválili ministr vnitra ČSSR Vratislav Vajnar dne 15. listopadu 1985 a předseda KGB SSSR Viktor Michajlovič Čebrikov 7. prosince 1985. V pravé horním rohu je rukou uvedeno č. j. „A-001835/12-ZS-87", „51/DOHODY-SSSR" a skartační znak „A-95". Arm. gen. V. M. Čebrikov (1923) byl předsedou KGB SSSR od 17. prosince 1982 do 1. ledna 1988.

6 K tomu např. SCHWEIZER, Peter: *Reagan's War*. Anchor Books. New York 2002, s. 242.

– signály o přípravách USA a jejich spojenců z NATO na nenadálé raketojaderné napadení zemí socialistického společenství;[7]
– vojensko-strategické plány USA a jejich spojenců na hromadění jaderných a konvenčních zbraní; praktická realizace Reaganovy „strategické obranné iniciativy“;[8] spolupráce USA se západoevropskými zeměmi a Japonskem při budování rozsáhlého systému protiraketové obrany s prvky umístěnými v kosmu; plány USA a ostatních členů NATO na hromadění strategických útočních zbraní;[9]
– nejnovější vědeckotechnické úspěchy USA, jejich spojenců z NATO, Japonska, ale i ČLR v oblasti vytváření zásadně nových druhů zbraní hromadného ničení (biologických, genetických, paprskových, radiologických), další vývoj taktických zbraňových systémů, strategických útočných zbraní a prostředků protiraketové, protiponorkové a protikosmické obrany;
– postoje USA a ostatních západních států na současných jednáních o odzbrojení, spolupráci a bezpečnosti v Evropě, rozdílnost v jejich přístupu k uvedeným problémům;
– hospodářská politika USA, zemí západní Evropy a Japonska vůči socialistickému společenství, jejich plány na rozvracení hospodářství socialistických zemí; postoj Západu k navázání styků mezi RVHP a EHS; situace ve „Společném trhu“ a v hospodářství hlavních kapitalistických zemích; situace na mezinárodních trzích zlata, nafty, plynu a strategických minerálních zdrojů;
– vnitropolitická situace v USA, NSR, Anglii, Francii, Itálii, Japonsku a ostatních zájmových zemích; jejich zahraniční politika; podvratné plány a akce proti SSSR, ČSSR a ostatním socialistickým zemím, mezinárodnímu dělnickému, komunistickému a národně osvobozeneckému hnutí;
– plány čínského vedení ve vztahu k SSSR, ČSSR a ostatním socialistickým zemím; růst čínského vojenskohospodářského, zejména raketojaderného potenciálu; spolupráce ČLR s USA, Japonskem a ostatními kapitalistickými zeměmi, poškozující zájmy socialistického společenství; velmocenské cíle Číny v Asii, vývoj vnitropolitické situace v ČLR;
– signály o nazrávání politických a vojenských krizových situací v různých částech světa, rozhodovací mechanismus a mechanismus řízení USA a NATO v období zrání a vývoje mimořádné situace;
– stanovisko Socialistické internacionály k hlavním problémům vztahů mezi Východem a Západem; nové plány a návrhy Socialistické internacionály v oblasti zmirňování napětí a odzbrojení, politika vůči zemím „třetího světa“;

7 Srov. *Reagan: pravý muž na pravém místě v pravý čas*. In: *Revue Politika*, 2007, č. 6–7, s. 37–38.

8 Srov. LUŇÁK, Petr: *Západ, Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Nakladatelství Libri, Praha 1997, s. 305–308.

9 Srov. FIDLER, Jiří, MAREŠ, Petr: *Dějiny NATO*. Paseka. Praha – Litomyšl 1997, s. 182–187.

– situace v Hnutí nezúčastněných; cíle a plány USA, NATO a Číny ve vztahu k tomuto Hnutí;
– vojensko-strategické plány USA, NATO a ČLR se světovými oceány, Arktidou a Antarktidou a s jejich využíváním k upevňování svých vojensko-strategických a politických pozic ke škodě zájmů zemí socialistického společenství;
– vědecké výzkumy ve vyspělých kapitalistických státech v oblasti vývoje technologií, radikálně urychlujících technický pokrok, a řešení ostatních důležitých problémů národohospodářského významu;
– činnost hlavních reakčních emigrantských, sionistických, nacionalistických, neofašistických a ostatních organizací nepřátelských socialistickému společenství;
– vývoj situace ve strategicky důležitých oblastech a vývoj událostí kolem ohnisek mezinárodního napětí, ohrožujících bezpečnost socialistického společenství (Evropa, Středozemní moře, Blízký Východ, Indický oceán, oblast Asie a Pacifiku, Střední Amerika);
– postoj mezinárodních náboženských organizací k socialistickým zemím, problémům míru a odzbrojení, demokratickým a pokrokovým hnutím; politika Vatikánu a protestantské církve vůči socialistickým státům;
– rozvoj ekologických hnutí v kapitalistických státech a jejich vliv na politiku vlád a na mezinárodní situaci; ekologické strany a skupiny v západní Evropě, jejich úloha v boji proti militarizaci a jaderným zbraním.

V rámci této součinnosti učiní obě rozvědky opatření k dalšímu zvyšování kvality vzájemně předávaných informací a k operativnosti jejich výměny, budou si pomáhat při prověřování získaných poznatků a v případě nutnosti si budou vyměňovat hodnocení informačních materiálů.

II. V oblasti aktivních opatření[10]

Strany budou koordinovat a uvádět v soulad svou činnost v těchto směrech:
– odhalování militaristické politiky Washingtonu, odpor vůči uskutečňování Reaganovy „strategické obranné iniciativy“ a plánům na dosažení vojenské převahy nad Organizací Varšavské smlouvy, kompromitování současné americké administrativy a zostření rozporů v nejbližším okolí prezidenta USA v otázkách války a míru a vztahů se socialistickými zeměmi;

10 Smyslem aktivních a vlivových opatření (AO) podle *„Směrnice pro přípravu a provádění aktivních opatření“* bylo ovlivňování postojů a jednání jednotlivců, skupin osob a obyvatelstva vybrané *„zájmové oblasti či rozhodovacích center ve smyslu zahraniční politiky ČSSR a ZSS, zejména ve směru upevňování obranyschopnosti komunistického bloku a oslabování politických, hospodářských a vojenských pozic hlavního protivníka.“* Srov. http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/rozkaz16-1983.pdf

– prohlubování nedůvěry a rozporů mezi USA a západní Evropou, oslabování paktu NATO;
– pozitivní ovlivňování vládních, společenskopolitických, vojenských a obchodních kruhů západoevropských zemí, s cílem přimět je ke konstruktivním krokům v oblasti odzbrojování a spolupráce mezi Východem a Západem;
– vhodné stimulování protiválečného hnutí na Západě, odhalování úsilí USA a NATO na dosažení jeho rozkolu, pokusů vnutit mu pro země socialistického společenství nepřijatelná hesla a požadavky;
– působení na mezinárodní společenskopolitické kruhy ve prospěch vytváření bezjaderných pásem v různých částech světa, zejména v severní a střední Evropě;
– vhodné ovlivňování vedení Socialistické internacionály a jejích členských stran, pokud jde o otázky vojenskopolitického uvolňování a vztahů mezi Východem a Západem;
– diskreditace zahraničně politických akcí USA a ostatních zemí NATO ve směru omezování obchodně hospodářských a vědeckotechnických styků Západu s členskými zeměmi RVHP; odporování jednotné úvěrové politice Západu ve vztahu k socialistickým zemím a snahám USA rozšiřovat ochranné seznamy COCOM;
– odhalování podvratné činnosti CIA USA a speciálních služeb ostatních států NATO, nepřátelských centrál ideologické diverze a mezinárodních sionistických organizací proti zemím socialistického společenství;
– čelit navazování „zvláštních vztahů" mezi USA a NSR, zapojení západního Německa do uskutečňování amerických plánů „hvězdných válek", odhalování snah NSR vydobýt si přístup k jaderným zbraním;
– napomáhání upevňování pozic SPD v nadcházejících parlamentních volbách v NSR v roce 1987, diskreditace krajně pravicových skupin a politiků CDU/CSU, růstu revanšistických tendencí a úmyslů zrevidovat poválečné uspořádání Evropy;
– stimulování ČLR k normalizaci vztahů se socialistickým společenstvím, potlačování dalšího sbližování Číny s USA a ostatními imperialistickými státy na antisovětském a antisocialistickém základě; odhalování hegemonistických cílů pekingského vedení;
– napomáhání upevňování protiimperialistických postojů Hnutí nezúčastněných a zvyšování úlohy pokrokových zemí v něm; kompromitování jeho reakčního křídla;
– odhalování plánů a záměrů USA, NATO a Číny vůči tomuto Hnutí;
– intenzivní šíření idejí o vytvoření systému kolektivní bezpečnosti v zemích Asie a Pacifiku;
– odpor vůči plánům USA a ostatních zemí NATO na zatažení Albánie do sféry jejich zájmů; vytvoření předpokladů pro normalizaci styků Albánie se zeměmi socialistického společenství.

Při přípravě a provádění konkrétních společných aktivních opatření budou obě rozvědky pokračovat v praxi vzájemných konzultací a budou si poskytovat nezbytnou pomoc při jejich realizaci.

III. V oblasti agenturně operativní činnosti

S cílem prakticky řešit výše uvedené úkoly obě rozvědky:

– zaměří společná úsilí na rozvědné pronikání do klíčových objektů nepřítele, především USA, NATO a Číny, ve snaze vybudovat si v nich pevné agenturní pozice; i nadále si budou vyměňovat informace o struktuře a kádrovém obsazení těchto objektů, poznatky o osobách, které jsou pro druhou stranu předmětem operativního zájmu, zkušenosti ze získávání různých kategorií spolupracovníků, především těch, kteří pracují ve vojensko-strategické oblasti; v nutných případech, při rozpracování hlavních a vedlejších objektů pronikání, budou koordinovat své plány práce a konkrétní agenturně operativní opatření;
– v souladu s Protokolem o hlavních zásadách spolupráce rozvědek FMV ČSSR a VSB SSSR na úrovni rezidentur učiní opatření ke zvýšení efektivity operativní součinnosti v kapitalistických a rozvojových zemích;
– ve snaze zavčas odhalit a rozpracovávat osoby, zajímavé z rozvědného hlediska, zintenzivnit společnou činnost z území svých států vůči pracovníkům stálých zastupitelských úřadů a ostatním občanům USA, jiných zemí NATO a Číny; pomocí mezinárodní turistiky budou navzájem vysílat do ČSSR a SSSR zvláštní operativní skupiny určené pro tuto činnost a budou jim v potřebné míře nápomocny;
– budou pokračovat v současných společných operativních akcích; podniknou opatření k podstavování své agentury nepřátelským speciálním službám.

Po linii politické rozvědky bude společné úsilí zaměřeno na vybudování pevných agenturních pozic v USA, ostatních zemích NATO, ale i v ČLR, Japonsku, Španělsku, Izraeli, Íránu, Turecku. Za hlavní objekty rozvědného pronikání strany považují:

– kanceláře hlav států a vlád;
– ministerstva zahraničních věcí, obrany, hospodářství a financí, diplomatické zastupitelské úřady v zahraničí;
– hlavní orgány NATO, EHS, ZEU;
– hlavní orgány vládnoucích a ostatních vedoucích politických stran;
– vědeckovýzkumná střediska, podílející se na přípravě vojenských doktrín a zahraničně politické linie zájmových zemí;
– hlavní orgány Socialistické internacionály;
– hlavní orgány Vatikánu a jeho zastoupení v zahraničí.

Konkrétní součinnost obou rozvědek po linii USA, NATO, EHS, ZEU a ČLR se bude, stejně jako dříve, řídit jednotlivými plány, vypracovanými s přihlédnutím k hlavnímu zaměření činnosti, obsaženém v tomto plánu.

Pokud jde o ostatní zájmové země, obě rozvědky budou i nadále praktikovat společná opatření agenturně operativního charakteru, s cílem navazovat, upevňovat a rozšiřovat své rozvědné možnosti. Otázky součinnosti po linii těchto zemí budou, stejně jako dříve, řešeny operativně podle každého konkrétního případu.

Obě rozvědky budou i nadále spolupracovat v oblasti komplexního studia závažných mezinárodních problémů a v rámci této spolupráce budou vyhodnocovat jejich vývoj, koordinovat politické a operativní hodnocení a závěry, plánovat a realizovat vlivové akce ostatní rozvědná opatření.

Po linii vědeckotechnické rozvědky se bude součinnost řídit samotným Perspektivním plánem spolupráce po linii VTR na období 1986–1990, který bude zpracován s přihlédnutím k usnesením XVII. sjezdu KSČ a XXVII. sjezdu KSSS[11] a bude podepsán při plánovaném pracovním setkání v Moskvě v prvé polovině roku 1986.

Hlavním článkem v činnosti po této linii bude i nadále odhalování plánů na přípravu k nenadálému jadernému útoku proti SSSR a zemím socialistického společenství, ale i zjišťování úspěchů nepřítele v oblasti vyvíjení a výroby nových druhů zbraní.

Vedeny snahou získat s předstihem tajné informace a vzorky z oblasti prioritních vojensko-strategických a národohospodářských problémů, obě strany podniknou společné kroky k agenturnímu pronikání do vojenských, vědeckovýzkumných a hospodářských objektů USA, ostatních zemí NATO, Japonska a ČLR.

Československá a sovětská vědeckotechnická rozvědka se budou navzájem konzultovat o organizování společných opatření v souvislosti s konkrétními objekty pronikání; zvýší koordinaci práce při operativním využívání nejdůležitějších mezinárodních vědeckých kongresů, sympozií a průmyslových výstav v ČSSR a SSSR; vzájemně si budou pomáhat při prověřování a rozpracovávání cizinců, kteří jsou předmětem operativního zájmu; budou se pravidelně vzájemně informovat o změnách v agenturně operativní situaci v zájmových zemích.

Ve snaze zlepšit kvalitu a aktuálnost získávaných vědeckých a technických materiálů a zvýšit efektivitu výměny informací si obě rozvědky budou pravidelně upřesňovat tematiku vědeckotechnických informací, o něž se zajímají.

Ve své každodenní práci v nadcházejícím období se strany budou řídit doporučeními ze Sofijské porady vedoucích představitelů vědeckotechnických rozvědek zemí socialistického společenství v r. 1983 a rovněž dříve dosaženými dohodami.

Součinnost po linii zahraničních kontrarozvědek se bude řídit samostatným Perspektivním plánem spolupráce zahraničních kontrarozvědek I. správy FMV a I. HS VSB SSSR na období 1986–1990.

Strany přitom budou věnovat zvláštní pozornost realizaci společných ofenzivních akcí proti nepřátelským speciálním službám, centrálám ideologické diverze, zahraničním nacionalistickým, emigrantským, sionistickým a ostatním formacím a skupinám, zabývajících se podvratnou činností proti ČSSR, SSSR a ostatním socialistickým zemím. Obě rozvědky proto:

11 Srov. *XVII. sjezd KSČ. Praha, 24. – 28. března 1986*. Svoboda, Praha 1986; *XXVII. sjezd KSSS. Moskva, 25. února – 6. března 1986*. Svoboda, Praha 1987.

– zvýší koordinaci a součinnost v oblasti agenturního pronikání do speciálních služeb hlavního nepřítele, rozpracování jejich kádrových příslušníků a agentury a rezidentur na území třetích zemí;
– zintenzivní výměnu informací o agenturně operativní situaci v USA, NSR, Rakousku, Anglii, Kanadě, ostatních kapitalistických zemích a ČLR, o struktuře, kádrovém složení, agentuře, formách, metodách a taktice činnosti nepřátelských speciálních služeb a podniknou kroky ke zlepšení kvality těchto informací;
– rozšíří výměnu informací o úkladech nepřátelských speciálních služeb proti institucím a občanům ČSSR a SSSR v zahraničí, o nepřátelských akcích centrál ideologické diverze, různých formací a skupin, podvratně pracujících proti SSSR, ČSSR a ostatním socialistickým zemím;
– budou pokračovat v koordinování a vzájemném poskytování pomoci při zajišťování bezpečnosti stranických a vládních delegací, a dále bezpečnosti rozvědných operací našich služeb na území třetích států i institucí a občanů ČSSR a SSSR v zahraničí;
– zintenzivní vzájemnou pomoc při včasném odhalování a maření chystaných teroristických akcí a provokací proti československým a sovětským institucím a občanům v zahraničí a nadále si budou vzájemně vyměňovat informace o činnosti mezinárodních teroristických organizací, skupin i jednotlivých extrémistů.

Po linii nelegální rozvědky se bude součinnost řídit samostatným plánem spolupráce na období 1986–1990.

Součinnost v ostatních otázkách

Podle „Dohody o Systému spojené evidence poznatků o nepříteli" (SSEP) budou obě rozvědky pokračovat ve společném využívání tohoto Systému a budou usilovat o jeho zdokonalování.[12]

I. Správa FMV ČSSR a I. HS VSB SSSR budou pokračovat ve výměně zkušeností a informačních i dokumentačních materiálů k otázkám rozpracování, využívání a rozvoje automatizovaných informačních systémů (AIS).[13]

Strany podniknou kroky ve směru zintenzivnění spolupráce v oblasti používání operativní techniky v rozvědné činnosti; budou se snažit cílevědomě využívat stávající a vyhledávat nové možnosti studia a rozpracování centrál technické nepřátelské

12 Srov. TOMEK, Prokop: *Systém sjednocené evidence poznatků o nepříteli v československých podmínkách.* ÚSTR, Praha 2008, s. 22 ad.; TOMEK, Prokop: *SOUD a jeho využívání v československých podmínkách.* In: GRÚŇOVÁ, Alexandra (ed.): *Aktivity NKVD/KGB a ich spolupráca s tajnými službami v strednej a východnej Európe, 1945–1989. Zborník z medzinárodnej konferencie.* ÚPN. Bratislava 2008, s. 260–268; RENDEK, Peter: Systém zjednotenej evidencie poznatkov o nepriateľovi. In: *Pamäť národa č. 2*, 2005, s. 62–74.

13 K informačním systémům Hlavní správy rozvědky SNB srov. RENDEK, Peter: *Agenturno-operatívne zväzky v informačnom systéme československej rozvedky.* In: *Pamäť národa č. 2*, 2006, →

rozvědky, získávat informace o jejich vybavenosti, perspektivách rozvoje a záměrech proti SSSR, ČSSR a ostatním zemím socialistického společenství.

Sovětská rozvědka bude podle požadavků vedení FMV ČSSR i nadále poskytovat československé rozvědce všestrannou pomoc při přípravě a doškolování kádrů rozvědčíků.

Podle Dohody o spolupráci mezi FMV ČSSR a VSB SSSR[14] a zavedené praxe budou zahraniční rozvědky plánovitě pokračovat v uskutečňování pracovních setkání. Tento Perspektivní plán byl vyhotoven ve dvou výtiscích v jazyce českém a ve dvou výtiscích v jazyce ruském, z nichž každý má stejnou platnost.

[…][15]

(♦ Archiv bezpečnostních složek, f. I. správa SNB, kr. 064, sl. 11. Originál strojopisu.)

→ s. 68 –73; KESZELI, Tomáš: *Záujmové osoby v evidenci I. správy ZNB.* In: *Pamäť národa č. 2*, 2006, s. 73 –77.

14 ABS, f. Odbor pro mezinárodní styky FMV, přírůstek č. 559/1. Čl. 5 „Dohody o spolupráci mezi Federálním ministerstvem vnitra Československé socialistické republiky a Výborem státní bezpečnosti při Radě ministrů Svazu sovětských socialistických republik", signované ministrem vnitra ČSSR R. Kaskou a předsedou KGB při RM SSSR J. Andropovem v Praze 10. února 1972, stanovil: *„V zájmu plnění vzájemných závazků, vyplývajících z této Dohody, budou federální ministerstvo vnitra ČSSR a Výbor státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR udržovat pravidelné styky, vzájemně konzultovat otázky činnosti a v případě potřeby uskutečňovat pracovní schůzky na příslušné úrovni za účelem projednání a sladění zaměření a úkolů v rozvědné a kontrarozvědné činnosti, konkrétních otázek a opatření […]"*

15 Za I. správu FMV perspektivní plán podepsal 15. listopadu 1985 náčelník správy genmjr. Karel Sochor a za KGB při RM SSSR 28. listopadu 1985 zástupce předsedy a náčelník I. HS KGB genplk. Vladimír Alexandrovič Krjučkov. Gen. Karel Sochor (1930) byl 1. března 1981 jmenován náčelníkem I. S-SNB, k 1. květnu 1989 přemístěn do funkce konzultanta kanceláře ministra vnitra ČSSR VOS FMV, 30. září 1989 propuštěn ze služebního poměru vojáka z povolání. Arm. gen. V. A. Krjučkov (1924) byl 26. prosince 1974 jmenován náčelníkem I. Hlavní správy KGB při Radě ministrů SSSR, od 23. listopadu 1978 navíc zástupcem předsedy KGB SSSR; od 1. října 1988 do 21. srpna 1991 předsedou KGB SSSR.

2.

1989, 20. ledna – Praha. Vyhodnocení mezinárodní spolupráce Hlavní správy rozvědky SNB za rok 1988, čj. A-0011/10-89.[16]

I. Ú V O D

Spolupráce I. správy SNB se spřátelenými rozvědkami proběhla, tak jako v roce 1987, převážně následujícími formami:

1/ Zahraniční služební styky.
2/ Styky s představiteli MV ZSS v Praze.[17]
3/ Plnění úkolů vyplývajících z mezinárodních smluvních dokumentů.
4/ Spolupráce na rezidenturách v zahraničí.

Spolupráce I. správy SNB se spřátelenými rozvědkami byla realizována na základě schváleného plánu zahraničních služebních styků I. správy SNB, který byl sestaven po předchozím projednání se všemi bratrskými službami cestou OMS VOS FMV. Uskutečněná jednání potvrdila opodstatněnost zahraničních služebních styků a byla přínosem k prohloubení a upevnění součinnosti ve všech oblastech činnosti československé rozvědky. Vyvrcholením mezinárodní spolupráce byla porada náčelníků bratrských rozvědek zemí socialistického společenství, která se konala v říjnu 1988 v Berlíně.

Dosažený stupeň spolupráce je výrazem internacionálního vztahu mezi bratrskými službami zemí socialistického společenství a přináší konkrétní výsledky, jakož i prospěch pro všechny zúčastněné. Jako nejlepší je opět, jako v roce 1987, možno hodnotit styk a spolupráci s rozvědkou SSSR, po všech liniích činnosti centrály i vybraných zahraničních rezidentur.

Ad 1/ ZAHRANIČNÍ SLUŽEBNÍ STYKY

Jak již bylo v úvodu zdůrazněno, probíhaly v roce 1988 zahraniční služební sty-

16 Průvodní dopis, podepsaný náčelníkem I. S-SNB gen. Karlem Sochorem, byl adresován náčelníku Vnitřní a organizační správy FMV plk. JUDr. Milouši Krásovi, CSc.

17 ABS, f. Odbor pro mezinárodní styky FMV, přírůstek č. 559/1. Podle čl. 6 „Dohody o spolupráci mezi Federálním ministerstvem vnitra Československé socialistické republiky a Výborem státní bezpečnosti při Radě ministrů Svazu sovětských socialistických republik" z 10. února 1972 např. byla „*koordinace* […] *činnosti* smluvních stran uskutečňována *prostřednictvím skupiny představitelů Výboru státní bezpečnosti při Radě ministrů SSSR, působících u Federálního ministerstva vnitra ČSSR, složené z hlavního představitele, jeho tří zástupců (působících po linii rozvědky, kontrarozvědky* […]*), sedmi operativních pracovníků a příslušného počtu technických pracovníků*".

ky se spřátelenými rozvědkami na základě schváleného plánu. V důsledku berlínské porady byla některá mezinárodní jednání, plánovaná na rok 1988, přesunuta do roku 1989. Celkem bylo realizováno 35 stykových akcí, z toho 22 přijetí zahraničních delegací a 13 výjezdů delegací I. správy SNB do zahraničí. Plán na rok 1988 byl splněn, a v důsledku realizace řady mimořádných styků na přání zahraničních partnerů, i překročen. Uvedené mimořádné služební styky, realizované v naprosté většině z důvodů požadavků přátel (9 mimořádných přijetí, z toho 8 na základě požadavků přátel; 2 mimořádné výjezdy, jeden na základě návrhu přátel, druhý po předchozí dohodě s přáteli) představují hlavní důvod nárůstu stykových akcí oproti roku 1987. Při realizaci mezinárodních služebních styků nedošlo v roce 1988 k podstatným závadám a nedostatkům.

Ad 2/ STYKY S PŘEDSTAVITELI MV ZSS V PRAZE

V roce 1988 se uskutečnila řada styků s představiteli MV zemí socialistického společenství v Praze. Jedná se převážně o pracovní jednání na úrovni odborů při řešení operativních záležitostí, ale i o styky na úrovni ZNS, vedení správy i CÚV KSČ. Mimoto se uskutečnila i společenská a slavnostní setkání.

Pravidelně jsou udržovány styky s představiteli SSSR, časté byly též styky s představiteli NDR a Kuby.

Ad 3/ PLNĚNÍ ÚKOLŮ VYPLÝVAJÍCÍCH Z MEZINÁRODNÍCH SMLUVNÍCH DOKUMENTŮ

Všechny smluvní dokumenty, které jsou uzavřené na úrovni I. správy SNB, jsou v současné době platné a doba jejich platnosti většinou odpovídá střednědobému plánu čs. rozvědky, tj. do roku 1990, případně i déle. Zároveň s přípravou nového střednědobého plánu bude třeba provést aktualizaci většiny těchto smluvních dokumentů. Smluvní dokumenty, uzavřené s bratrskými rozvědkami zemí socialistického společenství, představují právní rámec i orientační faktor mezinárodní spolupráce, která vychází jednak z úkolů zakotvených ve smlouvách pro jednotlivé smluvní strany, a dále z aktuálních úkolů rozvědek. Tak jako v loňském roce, můžeme i v roce 1988 konstatovat, že uvedené smluvní dokumenty přispívají k efektivnímu vynaložení sil a prostředků rozvědek zemí socialistického společenství. Při jednotlivých pracovních jednáních s bratrskými službami je prováděna kontrola plnění, případně upřesňování úkolů, které ze smluvních dokumentů vyplývají.

Ad 4/ SPOLUPRÁCE NA REZIDENTURÁCH V ZAHRANIČÍ

Tato forma spolupráce probíhá, tak jako v minulém období, pouze se službou VSB SSSR a je řízena Protokolem o základních principech součinnosti I. správy SNB a I. HS VSB SSSR na úrovni rezidentur, platným do roku 1990. Spolupráce se usku-

tečňuje na vybraných rezidenturách a je možno konstatovat, že úzký pracovní styk se sovětskými přáteli má pro rozvědnou práci značný přínos.[18]

II. KONKRÉTNÍ VÝSLEDKY SPOLUPRÁCE A PŘÍNOS PRO ROZVĚDNOU ČINNOST

1/ V agenturně operativní činnosti, obdobně jako v minulých letech, byly projednávány a řešeny operativní akce podle potřeb I. S-SNB a spřátelených rozvědek, zejména ve vztahu k objektům rozvědného i ZKR charakteru, jakož i k agenturně operativnímu prostředí a rozvědným podmínkám v zemích našeho zájmu. Výměna operativních poznatků k osobám a objektům byla praktikována především s rozvědkou SSSR.

Velmi účinná spolupráce byla uskutečňována po všech liniích čs. a sovětské rozvědky jak v centrále, tak i na vybraných rezidenturách. Byly využívány zkušenosti a doporučení rozvědky SSSR při výběru objektů po linii INN, HN-USA, jakož i v případě kádrů na dlouhodobé výjezdy do zahraničí a řízení rezidentur. Na úrovni centrály je udržován úzký kontakt s představiteli VSB SSSR po všech liniích.[19]

2/ Po linii info – činnosti měla úroveň spolupráce stoupající tendenci, určité rezervy přetrvávají v otázkách kvality informačních podkladů (IP) a včasnosti předávání informací, což ovlivňuje jejich využitelnost. Kvalita vyměňovaných IP byla vzájemně vcelku vyrovnaná. Z kvantitativního hlediska naše výstupní produkce činila 1.665 IP, od přátel bylo zasláno 1.865 IP s průměrnou využitelností 57,7 %. Nejvyšší využitelnost IP byla u informací obdržených od rozvědky SSSR, činila 71 % a rozvědky NDR 62,6 %. Počty obdržených IP od jednotlivých rozvědek ZSS se přibližují počtům naší expedice.

3/ Po linii VTR. Přijaté úkoly z posledních pracovních jednání byly průběžně plněny. Vzájemná výměna materiálů vědeckotechnického charakteru probíhala v sou-

18 Z přehledu rezidentur zpracovaného v únoru 1989 vedením I. S-SNB pro ministra vnitra ČSSR vyplývá, že zvláštní „spojenecké závazky" vůči I. HS KGB plnily zejména rezidentury Bonn, Vídeň, Londýn, Paříž, Brusel, Ženeva, Řím, Madrid, Lisabon, Atény, Nikósie, Bělehrad, Tirana, Montreal, Alžír, Ammán, Damašek a Káhira.

19 ABS, f. I. S-SNB, kr. 348B. Věc: Žádost o předání osobních věcí, 22. února 1990, č. j. A-05/12-ZS-90. Ze zástupců I. HS KGB při centrále I. S-SNB z roku 1989 jsou známi genmjr. Valentin Borisovič Lvov, plk. Genadij Alexandrovič Salin, plk. Nikolaj Ivanovič Nedorezov, pplk. Nikolaj Porfirovič Averjanov, pplk. Viktor Ivanovič Kopytin a mjr. Sergej Alexandrovič Generalov. *Studentské listy,* č. 19, 1990. *Přísně tajné* (příloha), s. 8. Náčelník organizačního odboru kpt. Jan Dušek požadoval ještě 22. února 1990 předat prostřednictvím OMS VOS FMV, resp. zastupitelského úřadu SSSR, pplk. Averjanovi a plk. Nedorezovi tři balíčky osobních věcí, neboť *„v době odchodu představitelů VSB SSSR z I. S-SNB byli na dovolené mimo území ČSSR".*

ladu s požadavky jednotlivých spřátelených VTR. Efekt spolupráce se projevuje především v oblasti získávání vědeckotechnických materiálů, které jsou přínosem jak při zvyšování obranyschopnosti státu, tak i v národním hospodářství.

Dalším značným přínosem je pro VTR ČSSR v současném období i možnost využít ve své práci zkušenosti spřátelených VTR z možného dopadu důsledků přestavby mechanismu řízení národního hospodářství na metodiku práce při získávání materiálů vědeckotechnického charakteru.

Na nejvyšší úrovni je spolupráce s VTR SSSR a NDR, zkvalitnila se spolupráce s VTR BLR. VTR ČSSR věnovala značnou pozornost pomoci polským přátelům jak zvyšováním počtu zasílaných materiálů, tak i zajišťováním nákupu některých embargovaných vzorků techniky. První kroky ve vzájemné spolupráci byly učiněny s VTR Mongolska a Vietnamu.

4/ Zahraniční kontrarozvědka (ZKR). V oblasti ZKR měla spolupráce vzestupnou tendenci. Nejaktivnější spolupráce probíhá s rozvědkami SSSR a NDR. Spolupráce na akcích proti speciálním službám protivníka probíhala dle součinnostních plánů. Jednotlivé konkrétní akce se oboustranně plní.

Po linii ideodiverze a emigrace dosahuje nejvyšší úrovně spolupráce s přáteli SSSR. Konkrétních pozitivních výsledků bylo dosaženo v recipročním využívání vybrané agenturní sítě. Přátelé SSSR rozšířili tok informací k problematice ideodiverze a církve. Pokračuje součinnost v realizaci společných akcí. Aktivizovala se spolupráce s německými přáteli. Došlo ke vzájemné výměně informací a upřesnění objektového a tematického zaměření partnerských odborů. Úroveň spolupráce s bulharskými přáteli je vymezena rozdílnými operativními a informačními zájmy našich služeb. Tomu odpovídá také relativně nízká vzájemná výměna informací.

Spolupráce s ostatními rozvědkami má nadále stagnující charakter.

5/ Po linii aktivních a vlivových opatření (AO). Nejlepší spolupráce byla se službou A VSB SSSR.[20] Velmi cenným přínosem jsou výměnné stáže jednotlivých pracovníků, jež přispívají ke zvyšování odborné úrovně KP, dávají možnost srovnání a jsou zdrojem pro zkvalitňování námětové činnosti.

Spolupráce s rozvědkou NDR je na odpovídající úrovni. Dochází k pravidelné výměně informací, především k agenturněoperativnímu prostředí (AOP) a konkrétním osobám.

Spolupráce s rozvědkou Kuby se zlepšila ve 2. pololetí r. 1988 po jednání s náčelníkem odboru AO kubánské rozvědky.

20 Počátkem 70. let minulého století se název Služby aktivních opatření I. HS KGB změnil na Služba „A", později v 80. letech na Správa „A". KOLPAKIDI, A. I.,PROCHOROV, D. P.: *Vněšnaja razvedka Rossiji.* Petrohrad – Moskva 2001, s. 63, 76, 81.

Uspokojivě lze hodnotit spolupráci s odborem AO rozvědky BLR, dobré výslednosti bylo dosaženo zejména na teritoriu západní Evropy.

Stagnuje spolupráce s rozvědkami PLR i MLR, naopak začíná se rozvíjet spolupráce s Nikaraguou.

III. Z Á V Ě R

Spolupráce a součinnost s bratrskými rozvědkami je nedílnou součástí při zvyšování kvality, účinnosti a efektivnosti veškeré agenturně operativní práce. Přispívá ke sjednocení úsilí v boji proti společnému nepříteli. Tato skutečnost byla znovu zdůrazněna na mnohostranné poradě náčelníků rozvědek ZSS v Berlíně v říjnu 1988. Její závěry jsme rozpracovali na naše specifické podmínky, a tyto budou postupně aplikovány v dlouhodobém zaměření a orientaci činnosti čs. rozvědky na další léta.

(♦ Archiv bezpečnostních složek, f. I. správa SNB, kr. 475. Originál strojopisu.)

3.

1989, 15. června – Praha. Hodnocení služebních mezinárodních styků Hlavní správy rozvědky SNB za I. pololetí 1989, č. j. A-0200/12-89.[21]

I. ÚVOD

Spolupráce I. správy SNB se spřátelenými rozvědkami v I. pololetí 1989 probíhala podle schváleného plánu zahraničních služebních styků. Uskutečnila se většina služebních styků, které byly plánem pro I. pololetí 1989 stanoveny.

V I. pololetí 1989 proběhlo celkem 20 akcí v oblasti mezinárodních styků (8 přijetí, 12 výjezdů).
Ve II. pololetí zbývá uskutečnit 18 mezinárodních styků (12 přijetí, 6 výjezdů).

II. PLÁN ZAHRANIČNÍCH SLUŽEBNÍCH STYKŮ

21 Podklad pro štáb náčelníka I. S-SNB, který předkládal zástupce náčelníka správy pro nelegální rozvědku plk. Jindřich Nekolný, připravil mjr. ing. Josef Sazama–TOMÁNEK z organizačního odboru I. S-SNB. Na titulní straně je poznámka zřejmě z pera zástupce náčelníka: *„jednat ještě o závěrech“.* Jindřich Nekolný (1933), krycím jménem NIKODÉM, byl 15. června 1980 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka I. S-SNB, 1. srpna 1980 ustanoven zástupcem náčelníka správy a 31. prosince 1989 uvolněn ze služebního poměru příslušníka SNB.

PŘIJETÍ USKUTEČNĚNÁ:

1. SSSR – 13. 2.–17. 2. [19]89 – přijata delegace na úrovni ZNS po linii odborů 17, 10, MOB.[22] Jednání se konalo na základě požadavku přátel, původně plánovaného v r. 1988.[23]

2. NDR – 22. 3. 1989 – jednodenní jednání (úroveň NO) v Ústí n. L. po linii odborů 69, 74 (VTR).[24] Jednání se uskutečnilo na základě požadavku 74. odboru, původně navrhováno 6 osob, přáteli NDR snížen počet na 5 osob.

3. SSSR – 28. 3.–31. 3. [19]89 – proběhlo jednání na úrovni ZNS po linii odboru 37.[25] Jednání přeloženo z r. 1988, termín březen navržen přáteli, ze strany SSSR, původně navrhována úroveň NO, s. Sochor stanovil úroveň ZNS.[26]

22 Podle přehledu krycích označení a spisových značek, stanovených přílohou rozkazu náčelníka Hlavní správy rozvědky SNB č. 22 „Organizační struktura a podřízenost I. S-SNB" z 22. srpna 1988, šlo o Odbor informační (17. odbor), Odbor plánování a analýzy (10. odbor) a skupinu obrany – MOB. Srov. http://ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/orstb71-89/rns_22_1988.pdf

23 ABS, f. I. S-SNB, ISF-348B. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 23. února 1989, č. j. A-00291/12-ZS-89; Jednání s delegací správy „R" VSB SSSR v Praze – návrh (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 19. ledna 1989, č. j. A-0090/12-ZS-89. Podle výkazu 10. odboru se jednání za I. S-SNB zúčastnili náčelníci 10. odboru plk. Karel Šimůnek–ŠENER, 26. odboru pplk. Milan Jelínek–BRODSKÝ, 17. odboru mjr. JUDr. Karel Suchopár–MÍŠEK, VSRS skupiny obrany kpt. Jaroslav Belinger (oproti předpokladům se konzultací nezúčastnil I. zástupce náčelníka správy plk. RSDr. Jan Stehno, CSc.) a za I. HS KGB zástupce náčelníka správy „R" genmjr. V. A. Koroljov a náčelníci odborů správy „R" plk. G. B. Kazankin a plk. I. P. Abalakin. Projednány byly problematiky: „*odzbrojení, Socialistická internacionála, Albánie, terorismus (17. odbor), Vatikán, IDC (26. odbor), plánování, hodnocení (10. odbor) a otázky mobilizační připravenosti.*". Z referátníku 17. odboru k jednání s delegací správy „R", schváleného 31. ledna 1989 ministrem vnitra ČSSR gen. Františkem Kinclem, vyplývá, že původně mělo jednání proběhnout v termínu 20. – 23. března 1989. Také jeho program „konzultací" byl mnohem ambicióznější: „*1. Systém plánování a hodnocení, řízení vícelinijních rezidentur, využívání výpočetní techniky v rozborové, plánovací a kontrolní činnosti. 2. Projednání základních otázek v oblasti bojové a mobilizační pohotovosti. 3. Problematika odzbrojení – otázky společného komplexního rozpracování. 4. Organizace a metodika rozpracování Vatikánu, organizace rozvědné práce proti Albánii (úkoly pro rezidenturu Tirana a ostatní rezidentury), práce s využitím ostatních bází. 5. Socialistická internacionála – charakteristika hlavních informačních úkolů, uplatňování objektového principu při rozpracování. 6. Terorizmus – rozsah a zaměření operativní práce po linii terorizmu, hlavní úkoly v současném období, součinnost s kontrarozvědnými správami a s přáteli.*"

24 Operativní odbor VTR (69. odbor) a Odbor analyticko-informační VTR (74. odbor).

25 Odbor Evropa (37. odbor).

26 Tamtéž. Pracovní jednání mezi delegacemi rozvědky SSSR a ČSSR v Praze, předložení návrhu →

4. SSSR – 26. 4.–28. 4. [19]89 – byla přijata delegace na úrovni NO po linii odboru 26.[27] Jednání zařazeno do plánu na základě požadavku přátel.[28]

5. MLR – 24. 4.–28. 4. [19]89 – proběhlo jednání na úrovni NO po linii OŠ odboru 4.[29] Jednání zařazeno do plánu na základě požadavku odboru 4. pro operativní cvičení žáků OŠMLR v Praze.

6. NDR – 16. 5.–19. 5. [19]89 – byla přijata delegace na úrovni NO po linii odboru 28. Jednání bylo zařazeno do plánu na základě požadavku 28. odboru.

7. SSSR – 29. 5.–31. 5. [19] 89 – proběhlo jednání na úrovni NO po linii odboru 25.[30]

→ (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 2. února 1989, č. j. A-00162/12-ZS-89. Podle referátníku schváleného 9. února 1989 ministrem vnitra ČSSR se jednání za I. S-SNB měli zúčastnit náčelník 37. odboru mjr. JUDr. Karel Platl–FALKMAN a jeho zástupce mjr. JUDr. Miloslav Filip–BRÁZDA. Předpokládaným cílem jednání byla *„výměna zkušeností z práce proti hlavnímu nepříteli z území Velké Británie, NSR, Rakouska a z činnosti v těchto zemích.“*

27 Odbor zahraniční kontrarozvědky, ideodiverze a emigrace (26. odbor).

28 Tamtéž. Jednání s delegací rozvědky SSSR v Praze – předložení návrhu (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 3. května 1989, č. j. A-00305/12-ZS-89. Podle výkazu 26. odboru se jednání v náhradním termínu (původní 24. – 26. dubna 1989) za I. S-SNB zúčastnili náčelník 26. odboru pplk. Milan Jelínek–BRODSKÝ, jeho zástupce mjr. JUDr. Jiří Vedral–KABÍČEK, vedoucí starší referent specialista (vedoucí oddělení) kpt. Ing. Antonín Hora–KOPEČEK, mjr. Zdeněk Mrázek a za I. HS KGB zástupce náčelníka 19. odboru plk. P. S. Mojs a náčelník úseku 19. odboru plk. V. M. Petuchov. Požadavkem sovětské rozvědky bylo posoudit otázky *„zdokonalování a koordinace bezpečnostní práce s krajany žijícími v zahraničí.* Čs. strana předala *seznam zaměstnanců rozvědné školy MONTEREY (USA) a dotazník pro tyto zaměstnance cestující do ZSS.* Neméně zajímavé byly charakteristiky obou rozvědčíků z KGB: *Plk. MOJS: Kolem 55 let, zkušený, erudovaný a odborně vyspělý řídící pracovník, který v jednání vystupoval velice věcně. Působil ve funkce* zástupce *rezidenta ve Washingtonu (1981–86). Plk. PETUCHOV: Stár přes 45 let, znalý problematiky na evropském teritoriu, 11 let působil v NSR a Z. Berlíně. V jednání se projevoval jako přímý a fundovaný se zájmem o rozšíření vzájemné informovanosti. Vlastní osobní automobil LADA. Je znalcem piva.“*

29 Odborná škola I. S-SNB (4. odbor).

30 Odbor obrany aparátu rozvědky (25. odbor); Odbor agenturně operativní techniky a prostředí (28. odbor)

31 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 5. června 1989, č. j. A-0010921/12-ZS-89; Jednání s delegací rozvědky SSSR v Praze – předložení návrhu (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 7. března 1989, č. j. A-00675/12-ZS-89. Podle výkazu 25. odboru se jednání za I. S-SNB zúčastnili náčelník 25. odboru mjr. JUDr. Vladimír Sejkora–ARTUŠ, vedoucí starší referent specialista mjr. PhDr. Pavel Jaroš–SALAJKA, starší referent specialista pplk. Zdeněk Červený–ČÁP, mjr. JUDr. Jan Jaroš–KOBR, npor. Ing. Jiří Komeda–HYBNER a za I. HS KGB náčelníci 5. odboru plk. Viktor Andrejevič Kuzikov, 10. odboru plk. Igor Konstantinovič Bolovinov →

Jednání bylo do plánu zařazeno na základě požadavku přátel.[31]

8. SSSR – 13. 6.–6. 6. [19]89 – jednání na úrovni ZNS po linii 80. odboru,[32] na základě požadavku sov. přátel.

PŘIJETÍ NEUSKUTEČNĚNÁ:

1. Přijetí delegace MLR po linii odborů 52, 37,[33] úroveň ZNS. S. Skořepa[34] navrhl přátelům MLR termín v září 1989. Jednání přesunuto z plánu mezinárodních styků 1988. Bude realizováno v II. pololetí 1989, namísto v I. pololetí 1989, ze závažných operativních důvodů.

2. Přijetí delegace BLR po linii odborů 69, 74 (VTR). Termín v dubnu 1989 zrušen přáteli BLR. Nový termín navrhnou ve II. pololetí 1989.

3. Přijetí delegace BLR po linii odboru 55 (SSEP).[35] Termín v dubnu 1989 zrušen přáteli BLR. Termín navrhnou ve II. pololetí [19]89.

4. Přijetí delegace SSSR po linii odborů 37, 26. Odloženo na II. pololetí 1989 na základě požadavku 37. odboru.

5. Přijetí delegace BLR po linii odboru 17. Do plánu mez. styků zařazeno na základě požadavku přátel, kteří doposud nestanovili náplň jednání ani neurčili termín jednání.

VÝJEZDY USKUTEČNĚNÉ

→ a poradce pplk. Viktor Ivanovič Kopytin. Hlavním tématem sovětské návštěvy byly konzultace: *„1. Výměna zkušeností při zajišťování ochrany a obrany kádrových příslušníků, bývalých kádrových příslušníků a objektů rozvědky. (Obecně působnost 25. odboru I. S-SNB a příslušného odboru VSB.) 2. Kádrová a administrativní kontrola. (Různá hlášení změn stavu, cesty příbuzných do zahraničí ap.). 3. Spolupráce s vedením v rámci správy, s vedením odborů, s kontrarozvědnými útvary a legalizačními úřady. 4. Ochrana kádrových příslušníků na rezidenturách. 5. Předání zkušeností a řešení konkrétních případů zrady, emigraci, negativních signálů.* Stručná charakteristika obou sovětských rozvědčíků: „*Plk. Kuzikov – cca 58 let, ženatý, dvě dcery, obě provdané, 3 vnoučata, klidný, uvážlivý, společenský, specialista na problematiku zemí JVA, 2 dlouhodobé pobyty v TOKIU. Záliby: sport, turistika. Plk. Bolovinov – cca 57 let, ženatý, 1 dcera, 1 vnučka, klidný soustředěný, 2 dlouhodobé pobyty v zahraničí USA, Austrálie. Záliby: sport, fotografování.*“

32 Odbor pro rozvědnou činnost z území ČSSR (80. odbor).

33 Odbor Spojené státy americké (USA), Latinská Amerika (52. odbor).

34 Plk. RSDr. Jan Stehno (1933), krycím jménem SKOŘEPA, byl 1. října 1986 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka I. S-SNB, 1. října 1987 ustanoven, 1. srpna 1988 jmenován I. zástupcem náčelníka správy a od 1. července 1989 zástupcem náčelníka zvláštní zálohy náčelníka správy.

35 Odbor automatizace a evidence (55. odbor).

1. MLR – 20.–24. 2. 1989 – výjezd delegace I. správy po linii odborné školy na úrovni NO do MLR.

2. KUBA – 1. 4.–30. 4. [19]89 – jazyková stáž jednoho příslušníka I. správy SNB na Kubě, zajistil 52. odbor, úroveň SRS.

3. NDR – 10. 4.–13. 4. [19]89 – výjezd delegace I. správy po linii 37. a 52. odboru na úrovni NO.

4. BLR – 5. 4.–7. 4. [19]89 – výjezd delegace po linii AO, 36. odboru[36], na úrovni NO.

5. NDR – 10. 5.–12. 5. [19]89 – výjezd delegace I. správy po linii INFO, 17. a 26. odboru, na úrovni NO.

36 Odbor aktivních a vlivových opatření (36. odbor).

37 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 15. května 1989, č. j. A-01090/12-ZS-89; Jednání se SSSR po linii odboru aktivních opatření – návrh (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 31. března 1989, č. j. A-00548/12-ZS-89. Podle výkazu 36. odboru se jednání v Moskvě za I. S-SNB zúčastnili náčelník 36. odboru mjr. Jaroslav Sládeček–PÁNÍK, SRS kpt. Jan Šnajdr–MARTINEC a za I. HS KGB náčelník služby „A" gen. Vladimír Petrovič Ivanov, jeho dva zástupci plk. Georgij Pavlovič Antonov a plk. Michail Grigorovič Ponomarenko. V návrhu jednání se předpokládalo: „*1. Kontrola plnění protokolu z posledního jednání v Praze v červnu 1987 a koordinace spolupráce ve společně prováděných akcích pro příští období. 2. Vytýčení prioritních úkolů, operací a akcí po linii hlavního nepřítele, speciálních služeb a ideodiverze pro příští období.*" Během jednání, která probíhala v pracovně gen. Ivanova, zástupci I. S-SNB předali službě „A" dokumenty z aktivních opatření (AO) *DVA, DATA, KLATBA všechny po linii operace LONG.* Naopak převzali materiál pro *operaci LONG a SEPIE pod názvem ‚Základní směry kritiky SOI'".* Československá delegace své protějšky charakterizovala: *„V. P. IVANOV – 64 let, v oblasti AO pracuje téměř 20 let, velmi zkušený, autoritativní řídící pracovník. Člen vedení I. hlav. správy sov. rozvědky, člen komise pro strukturální přestavbu I. hlav. správy KGB. Osobní údaje jsou uvedeny v inf. v jednání v ČSSR z roku 1987. G. ANTONOV – zástupce náč. služby A, zkušenosti z práce na dvou rezidenturách – Řím, Ženeva. Ovládá italštinu, francouzštinu a angličtinu. Absolvent moskevského jazykového institutu. M. G. PONOMARENKO – zást. náč., řídí úsek Z. Evropy* […]"

38 Odbor kádrový (27. odbor).

39 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 31. května. 1989, č. j. A-01144/12-ZS-89; Návrh na pracovní jednání delegace 27. odboru a OŠ I. S-SNB s Institutem I. HS VStB SSSR v Moskvě – předložení návrhu (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 14. března 1989, č. j. A-00361/12-ZS-89. Podle výkazu 4. odboru se jednání v Moskvě za I. S-SNB zúčastnili náčelník 27. odboru plk. Ladislav Fajt, zástupce náčelníka Odborné školy a za I. HS KGB náčelník fakulty KI (správa „KI" - Institut I. HS KGB) pro socialistické země S. J. Lukjaněnko, náčelník operativní školy „Němčinovka" N. P. Koškin, bývalý poradce v ČSSR a nastávající náčelník OŠ „Němčinovka" A. A. Rusakov, náčelník kádrové správy I. HS KGB →

6. SSSR – 10.–13. 5. 1989 – výjezd do SSSR po linii AO, 36. odboru, úroveň NO.[37]

7. SSSR – 15.–18. 5. [19]89 – výjezd delegace I. správy, po linii OŠ a 27. odboru[38] (koordinace otázek přípravy vedoucích pracovníků) úroveň NO.[39]

8. SSSR – 22. 5.–26. 5. [19]89 – výjezd delegace I. správy na přípravnou schůzku k mnohostranné poradě náčelníků VTR, úroveň NO.[40]

9. MLR – 19.–22. 6. [19]89 – výjezd delegace po linii operativní techniky, 28. odboru, úroveň NO.

10. PLR – 19.–21. 6. [19]89 – výjezd delegace I. správy po linii 26. odboru, na úrovni NO.

11. NDR – 21.–23. 6. [19]89 – výjezd delegace po linii NR, úroveň ZNS.

12. SSSR – 25.–30. 6. [19]89 – výjezd delegace po linii VTR k mnohostranné poradě náčelníků VTR, ze soc. zemí, na úrovni ZNS.[41]

→ A. Korendjasev, I. zástupce náčelníka KI D. P. Curupa, náčelník katedry společenských věd fakulty KI. V referátníku schváleném 24. března 1989 ministrem vnitra ČSSR byl původně navržen termín 22. až 25. května 1989; během jednání měly být projednány obsahy kurzů pro rezidenty a jejich organizace (tří až pětiměsíční kurzy), posouzení otázek přípravy vedoucích pracovníků a výměny zkušeností z problematiky celoživotního vzdělávání operativních pracovníků rozvědky. Příslušníci KGB byli charakterizováni: „*S. J. Lukjaněnko – cca 57 let, dlouholetý operativní příslušník sov. rozvědky, přátelský, příznivě nakloněný rozvoji spolupráce v oblasti vzdělávání. N. P. Koškin – 64 let, letos končící aktivní službu. A. A. Rusakov – cca 56 let, dlouhodobě pracoval v ČSSR, velmi dobře ovládá češtinu; živý, společenský, s přátelským vztahem k ČSSR; nástupce s. Koškina ve funkci náčelníka školy v Němčinovce.*“

40 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 5. června 1989, č. j. A-01089/12-ZS-89; Přípravné setkání delegací VTR socialistických států – předložení návrhu (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 28. března 1989, č. j. A-00521/12-ZS-89. Podle výkazu 74. odboru se jednání v Moskvě za I. S-SNB zúčastnili náčelník 69. odboru plk. Ing. Alois Horsák–HAJSKÝ, náčelník 74. odboru pplk. Ing. Pavel Chaloupka–HOZMAN a za spřátelené rozvědky plk. J. A. Barinov, plk. V. P. Možogin (SSSR), plk. Horst Miller, plk. Harry Herman (NDR), plk. Vl. Soszinski, mjr. Marek Lasecki (PLR), plk. L. D. Michajlov, pplk. D. C. Barov (BLR), kpt. Gábor Garamsegi, npor. Lázclo György (MLR) a mjr. O. P. Beovides, por. A. R. Gevara (Kuba). V centru pozornosti byla jak příprava programu a návrhu mnohostranné dohody o spolupráci VTR, tak i dvoustranná jednání s jednotlivými delegacemi.

41 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 13. července 1989, č. j. A-01143/12-ZS-89; 3. mezinárodní porada náčelníků VTR socialistických států – předložení návrhu (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 28. března 1989, č. j. A-00522/12-ZS-89. Podle výkazu 74. odboru se mnohostranného jednání VTR v SSSR za I. S-SNB zúčastnili zástupce náčelníka správy pověřený řízením VTR plk. Ing. Jaroslav Souček–SLAVÍČEK, náčelník 69. odboru plk. A. Horsák–HAJSKÝ a náčelník 74. odboru pplk. Ing. František Kořisko–ZVONÍČEK, CSc. a delegace SSSR (vedoucí s. Zajcev), NDR (s. Vogel), PLR (s. Jašik), →

VÝJEZDY NEUSKUTEČNĚNÉ

1. MLR – výjezd delegace I. správy po linii VTR odložen na II. pololetí 1989, na základě našeho návrhu z důvodu onemocnění ZNS s. Slavíčka (úroveň ZNS).[42]

2. PLR – výjezd delegace po linii odboru 37 a 52, původně plánovaný na duben, odložen na základě rozhodnutí I. ZNS na září [19]89 (úroveň ZNS).

3. SSSR – výjezd delegace po linii 47. odboru, odloženo po dohodě s přáteli na 3. čtvrtletí letošního roku, úroveň ZNS.

III. PŘEHLED O PODEPSANÝCH DOKUMENTECH

A) Na úrovni I. správy SNB (Smluvní dokumenty jsou uloženy u skupiny MS organizačního odboru).

Veškeré smluvní dokumenty uzavřené na úrovni I. správy SNB jsou v současné době platné takto:

- smlouvy se SSSR a BLR platí do roku 1990
- smlouvy s KUBOU a NDR mají platnost neohraničenou
- smlouvy s PLR a MLR byly cestou OMS VOS FMV administrativně prodlouženy do roku 1990.

Během mnohostranné porady náčelníků rozvědek ZSS v říjnu 1988 v Berlíně byl německým přátelům nabídnut aktualizovaný text dohody o spolupráci do roku 1995.

B) Na úrovni odborů I. správy SNB (Smluvní dokumenty jsou uloženy na odborech)

Odbory I. správy SNB mají uzavřené perspektivní plány činnosti po jednotlivých

→ MLR (s. Kelháni), BLR (s. Monchev), Vietnam (s. Lo min chromi), Kuba (s. Broče), MoLR (s. Bolde). V průběhu porady se projednávaly následující okruhy: „*1/ výměna názorů na klíčové problémy mezinárodní situace a operativního prostředí ve VKS a jejich vliv na podmínky práce a perspektivy činnosti VTR. 2/ posouzení prioritních úkolů VTR v současnosti a v budoucnosti. 3/ výměna zkušeností z práce bratrských VTR, včetně vzájemných vztahů s průmyslem v podmínkách ekonomických reforem.*“ Jinými slovy projednávali koncepci „*práce vědeckotechnických rozvědek a jejich zaměření na další období*“. Zástupci VTR I. S-SNB převzali seznam požadavků a nabídek materiálové produkce od bulharské, polské, východoněmecké, kubánské a mongolské rozvědky.

42 Plk. Ing. Jaroslav Souček (1931), krycím jménem SLAVÍČEK, byl 1. prosince 1981 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka I. S-SNB, 1.– 30. dubna 1982 vyslán do měsíčního kurzu pro nomenklaturní kádry ÚV KSČ na VŠ FED KGB SSSR v Moskvě, a 1. června 1982 ustanoven do funkce zástupce náčelníka pro VTR; uvolněn 31. prosince 1989 ze služebního poměru.

liniích pouze se součástmi I. HS VSB SSSR. Plány vycházejí ze smlouvy uzavřené mezi I. správou SNB ČSSR a I. HS VSB SSSR, a tak jako uvedená smlouva platí zpravidla do roku 1990.

– PLÁN SOUČINNOSTI I. SPRÁVY SNB a I. HS VSB SSSR PO LINII ČLR (odbor 47)

Původně platný do roku 1988. Při jednání se sovětskou delegací v květnu 1988 v Praze projevili přátelé zájem o zpracování nové dohody a její návrh zaslali k posouzení na podzim 1988.

Dle stanoviska odboru 47 byl návrh námi přijat v celém rozsahu na období do roku 1993 a připravuje se podpis dohody.

– KOMPLEXNÍ PLÁN SOUČINNOSTI I. SPRÁVY SNB ČSSR A I. HS VSB SSSR V ZEMÍCH BLÍZKÉHO VÝCHODU NA R. 1986–1990 (odbor 47)

– PERSPEKTIVNÍ PLÁN SOUČINNOSTI ZAHRANIČNÍCH KONTRAROZVĚDEK I. SPRÁVY MV ČSSR A I. HS VSB SSSR NA R. 1981–1985 (odbor 26)

Bylo prodlouženo do roku 1990.

– PERSPEKTIVNÍ PLÁN SOUČINNOSTI I. SPRÁVY FMV ČSSR A I. HS VSB SSSR PROTI USA PO LINII POLITICKÉ ROZVĚDKY NA R. 1986–1990 (odbor 52)

– KOMPLEXNÍ PLÁN SPOLUPRÁCE I. SPRÁVY FMV ČSSR A I. HS VSB SSSR PROTI VELKÉ BRITÁNII NA R. 1985–1988 (odbor 37)

Uvedený plán spolupráce uzavřel bývalý odbor 42[43], bude nutno vyjasnit její prodloužení na další období.

– ZAMĚŘENÍ SOUČINNOSTI ROZVĚDEK ČSSR A SSSR PO LINII NSR NA R. 1985–1987 (odbor 37)

Ze strany odboru 37 se připravuje administrativní prodloužení do roku 1990.

– PERSPEKTIVNÍ PLÁN SOUČINNOSTI VTR I. HS VSB SSSR a I. SPRÁVY FMV ČSSR NA R. 1986–1990 (VTR)

– PERSPEKTIVNÍ PLÁN SOUČINNOSTI S ROZVĚDKOU SSSR PO LINII NR NA OBDOBÍ 1985–1990 (NR)

43 Podle rozkazu náčelníka Hlavní správy rozvědky SNB č. 21 „Změny v organizační struktuře I. S-SNB“ z 22. srpna 1988 byl odbor 42 (odbor PR pro západní Evropu) k 1. říjnu 1988 zrušen a jeho činnost převedena na odbor 37 (odbor politické rozvědky – Evropa). Srov. http://ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/orstb71-89/rns_21_1988.pdf

ZÁVĚR: V příštím roce končí platnost čtyř zahraničních smluvních dokumentů, které byly uzavřeny na úrovni I. správy SNB. Další dva smluvní dokumenty mají sice platnost neohraničenou (KUBA, NDR), ale vzhledem k jejich stáří bude s největší pravděpodobností nutno aktualizovat jejich obsah, což bylo již provedeno u smlouvy s NDR. V roce 1990 bude tedy nutno ve spolupráci s bratrskými rozvědkami SSSR, BLR, MLR, PLR a KUBY připravit smluvní dokumenty, které upraví mezinárodní spolupráci I. správy SNB na další období. Jedná se o značný objem prací, a z toho důvodu bude třeba začít s řešením tohoto úkolu již v tomto roce. Stejný úkol stojí před odbory, které mají uzavřené perspektivní plány činnosti po liniích se součástmi I. HS VSB SSSR.

Při přípravě plánu zahraničních služebních styků I. správy SNB na rok 1990 je třeba z uvedené situace vycházet a do obsahu jednání se zahraničními partnery zařadit také přípravu, případně aktualizaci smluvních dokumentů.

IV. ORGANIZAČNÍ OTÁZKY

Je možné konstatovat, že plnění plánu mezinárodních služebních styků I. správy SNB v I. pololetí 1989 proběhlo bez podstatných nedostatků. Činnost skupiny MS organizačního odboru vycházely z plánu mezinárodních služebních styků I. správy SNB, a mimoto byla v I. pololetí 1989 ovlivněna i následujícími okolnostmi:

1) Jmenování nového náčelníka I. správy SNB.[44] Úkoly spojené s touto událostí se podařilo splnit bez podstatných problémů.

2) Jmenování nového ministra vnitra ČSSR, který přenesl schvalovací pravomoc při schvalování zahraničních styků, mimo jiné i I. správy SNB do úrovně ZNS včetně, na náčelníka VOS FMV. Nedošlo k podstatným změnám z hlediska dosavadní činnosti skupiny MS organizačního odboru I. S-SNB.

3) V platnost vstoupil nový kádrový pořádek CÚV KSČ F-16, což znamená, že převážná většina vedoucích delegací, které vyjíždějí k jednání do ZSS, spadá do nomenklatury CÚV KSČ F-16, a jeho vyjádření je tudíž nutno přiložit k návrhům na výjezdy / viz odstavec V. – NÁVRHY NA OPATŘENÍ/.

4) Částečná reorganizace práce OMS VOS FMV a změna referentů odpovědných za mezinárodní styky s jednotlivými ZSS. S výjimkou toho, že v některých případech

44 Tamtéž. Věc: Informace o změně náčelníka správy, 25. dubna 1989, č. j. A-0055/12-89. Dne 25. dubna 1989 organizační odbor Hlavní správy rozvědky SNB požádal odbor pro mezinárodní styky VOS FMV o vyrozumění náčelníků sovětské, východoněmecké, bulharské, polské, maďarské a kubánské rozvědky, že k 1. květnu 1989 byl do funkce náčelníka I. S-SNB ustanoven plk. Karel Vodrážka (1933), promovaný historik. Plk. K. Vodrážka působil pod krycím jménem BUDÍN. Charakterizován byl jako vysokoškolsky vzdělaný člen KSČ, absolvent Filosofické fakulty UK v Praze. „*Ve Sboru národní bezpečnosti pracuje od roku 1957, 3x byl dlouhodobě v zahraničí. Před ustanovením do funkce náčelníka I. S-SNB řídil úsek rozvědky pro práci z vlastního teritoria*“ (tj. 80. odbor).

bylo nutno pozměnit již zažité stereotypy jednání, nedošlo k podstatnému ovlivnění skupiny MS organizačního odboru I. S-SNB.

5) V I. pololetí 1989 došlo ke zvýšené nemocnosti na úseku skupiny MS. Díky zastupitelnosti v rámci organizačního odboru se tento nepříznivý stav nijak neprojevil navenek a všechny úkoly byly splněny.

Po stránce předpisů, které upravují provádění služebních mezinárodních styků nedošlo v hodnoceném období k žádným změnám. V této souvislosti je nutno upozornit na dodržování počtu účastníků při stravování členů zahraniční delegace. Pouze při slavnostním obědě nebo večeři je zastoupení obou stran paritní, při jiných příležitostech se se zahraniční delegací může stravovat pouze 1 člen ze strany naší. Je možno konstatovat, že spolupráce s odbory I. správy SNB při organizaci a zajišťování služebních zahraničních styků je na dobré úrovni. Zde je třeba uvést především odbory VTR, dále např. odbor 36, 26, 17 atd.

V hodnoceném období nedošlo k podstatným nedostatkům ve spolupráci s OMS VOS FMV. Tradičně dobrá je spolupráce s OPK Ruzyně, a to jak s velením OPK, tak i s veliteli a členy směn.

Z hlediska skupiny MS organizačního odboru došlo ke zlepšení spolupráce s veliteli automobilních čet při zajišťování automobilů pro zabezpečení zahraničních delegací. V I. pololetí 1989 poklesla kázeň řidičů, přidělených pro delegace. Přesto, že jsou pravidelně poučováni, stalo se ve dvou případech, že se při čekání na přílet delegace na letišti Ruzyně vzdálili od vozidel, a zahraniční delegace na ně musela u uzamčených vozidel čekat.

Na závěr je třeba zdůraznit, že dle rozhodnutí štábu náčelníka I. správy SNB z roku 1985, č. j.: A-067/12-86 zasílají odbory I. správy SNB cestou svého ZNS zprávu o hodnocení mezinárodní spolupráce na organizační odbor vždy k 1. 6. a k 1. 12. každého roku. Zprávu za I. pololetí 1989 zaslaly pouze odbory VTR, 36, 55. Vzhledem k tomu nebylo možné zpracovat přehled o stycích s představiteli MV ZSS v Praze za toto období.

V. NÁVRHY NA OPATŘENÍ

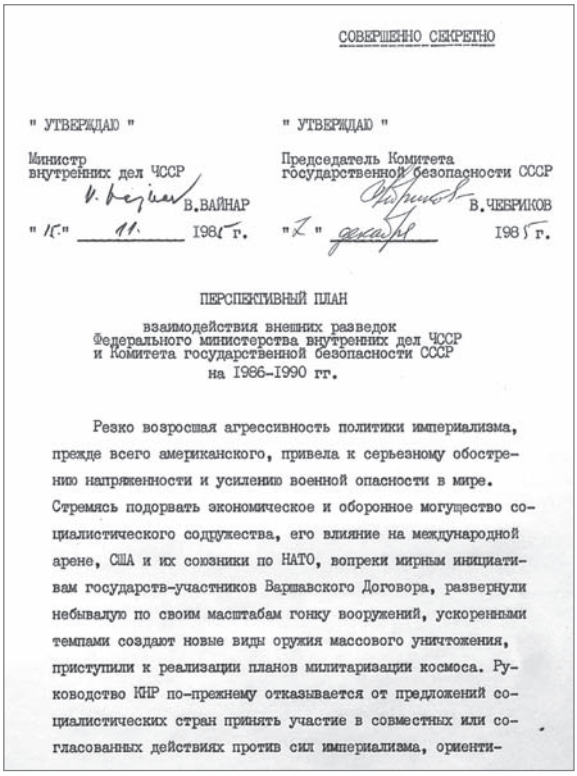
Z hlediska spolupráce při zabezpečování mezinárodních služebních styků v rámci I. správy SNB je třeba i nadále pokračovat ve stávajícím dobrém trendu, dodržovat zásadu přiměřenosti a hospodárnosti ve vynakládání prostředků a dbát na dodržování všech termínů, které souvisejí s přípravou a realizací zahraničních služebních styků.

Je nutno stále zkvalitňovat obsahovou úroveň charakteristik členů zahraničních delegací, které zpracovávají přijíma[jí]cí odbory.

Letošní plán služebních mezinárodních styků je značně obsáhlý a časově náročný. Řada mezinárodních styků, které byly plánovány na I. pololetí 1989, byla přesunuta do II. pololetí a to jak na žádost přátel, tak i ze strany naší. To v sobě skrývá nebezpečí, že při kumulaci akcí, zvláště ve 4. čtvrtletí 1989, nebude možno ze strany skupiny MS organizačního odboru zabezpečovat např. bezezbytku požadavky na stravování, pokud dojde k přijetí více delegací najednou.

Jelikož naprostá většina členů vyjíždějících delegací musí dle nového kádrového pořádku projít jednáním CÚV KSČ F-16, doporučujeme, aby organizační odbor ve spolupráci s CÚV KSČ F-16 připravil jednotný formulář žádosti o souhlas k provedení zahraniční služební cesty, do kterého vyjíždějící příslušníci doplní pouze jména, datum a zemi výjezdu. Tento formulář bude zároveň sloužit, po patřičném parafování ze strany CÚV KSČ F-16, jako souhlas s uvedenou zahraniční služební cestou. Vzhledem k tomu, že jména členů delegace jsou známa až při zpracování návrhu na zahraniční služební cestu, není možné projednat na CÚV KSČ F-16 hromadně celý plán mezinárodních služebních styků.
Ze strany 10. odboru I. správy SNB zahájit práce na aktualizaci smluvních dokumentů, uzavřených na úrovni I. správy SNB, je třeba, aby odbory I. správy SNB, které uzavřely perspektivní plány spolupráce po liniích s rozvědkou SSSR vzaly v úvahu, že nejpozději v příštím roce bude nutno provést jejich aktualizaci.

(◆ Archiv bezpečnostních složek, f. I. správa SNB, kr. 54, sl. 03. Originál strojopisu.)

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

" УТВЕРЖДАЮ "
Министр
внутренних дел ЧССР
В.ВАЙНАР
" 15 " 11. 1985 г.

" УТВЕРЖДАЮ "
Председатель Комитета
государственной безопасности СССР
В.ЧЕБРИКОВ
" 2 " декабря 1985 г.

ПЕРСПЕКТИВНЫЙ ПЛАН

взаимодействия внешних разведок
Федерального министерства внутренних дел ЧССР
и Комитета государственной безопасности СССР
на 1986-1990 гг.

Резко возросшая агрессивность политики империализма, прежде всего американского, привела к серьезному обострению напряженности и усилению военной опасности в мире. Стремясь подорвать экономическое и оборонное могущество социалистического содружества, его влияние на международной арене, США и их союзники по НАТО, вопреки мирным инициативам государств-участников Варшавского Договора, развернули небывалую по своим масштабам гонку вооружений, ускоренными темпами создают новые виды оружия массового уничтожения, приступили к реализации планов милитаризации космоса. Руководство КНР по-прежнему отказывается от предложений социалистических стран принять участие в совместных или согласованных действиях против сил империализма, ориенти-

Titulní strana perspektivního plánu v ruském jazyce.
Zdroj: ABS

4.

1989, 13. prosince – Praha. Hodnocení zahraniční spolupráce Hlavní správy rozvědky SNB v roce 1989, č. j. A-0172/10-89.[45]

Spolupráce I. správy SNB se spřátelenými rozvědkami v roce 1989 probíhala podle schváleného plánu zahraničních služebních styků. Vzhledem k politickým změnám některých ZSS nebyla některá jednání, zvláště ve 2. pololetí 1989, uskutečněna. Celkově proběhlo v roce 1989 18[46] přijetí zahraničních delegací a 17 výjezdů našich delegací do zahraničí.

Podle plánu zahraničních služebních styků byla uskutečněna následující přijetí delegací.

Přijetí uskutečněná:

1/ SSSR, 13. 2.–17. 2. [19]89. Na úrovni ZNS po linii informační služby, analytiky a MOB.
2/ NDR, 22. 3. [19]89. Na úrovni NO po linii VTR v Ústí nad Labem.
3/ SSSR, 28, 3.–31. 3. [19]89. Na úrovni ZNS po linii Západní Evropy. Schůzka byla přesunuta z roku 1988.
4/ MLR, 24. 4.–28. 4. [19]89. Uskutečnilo se jednání na úrovni NO po linii školství.
5/ SSSR, 26. 4.–28. 4. [19]89. Na úrovni NO po linii zahraniční kontrarozvědky.
6/ NDR, 3. 5. [19]89. Mimořádné jednání na úrovni NO po linii VTR v Teplicích.
7/ PLR, 5. 5. [19]89. Mimořádné jednání na úrovni ZNS po linii aktivních opatření v Praze.
8/ NDR, 16. 5.–19. 5. [19]89. Na úrovni NO po linii technického zabezpečení.
9/ SSSR, 29. 5.–31. 5. [19]89. Na úrovni NO po linii obrany a ochrany rozvědky.
10/ SSSR, 13. 6.–16. 6. [19]89. Na úrovni ZNS po linii rozvědné činnosti z domácího území.
11/ NDR, 3. 9.–8. 9. [19]89. Mimořádné přijetí po linii speciálních služeb.
12/ SSSR, 25. 9.–29. 9. [19]89. Na úrovni ZNS po linii technického zabezpečení.
13/ SSSR, 27. 9.–29. 9. [19]89. Na úrovni ZNS po linii VTR.[47]

45 Podklady pro obsahové vyhodnocení zahraniční spolupráce odeslal pověřený náčelník I. S-SNB pplk. Vilém Václavek–KAINAR náčelníkovi odboru pro mezinárodní styky VOS FMV pplk. JUDr. Františku Kubánkovi na základě jeho žádosti z 22. listopadu 1989, č. j. OV-06177/Z-89.

46 Rukou opraveno na *„17“*.

47 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 9. října 1989, č. j. A-01585/12-ZS-89; Pracovní jednání delegací VTR SSSR a VTR ČSSR – návrh (Informace pro ministra vnitra ČSSR), 10. července 1989, č. j. A-001145/12-ZS-89. Podle výkazu 74. odboru se jednání za I. S-SNB zúčastnili zástupce náčelníka správy plk. Ing. J. Souček–SLAVÍČEK, pověřený náčelník 74. odboru pplk. Ing. Pavel Chaloupka–HOZMAN, vedoucí starší referent →

14/ BLR, 2. 10.–5. 10. [19]89. Na úrovni ZNS po linii VTR.
15/ SSSR, 16. 10.–19. 10. [19]89. Na úrovni ZNS po linii výpočetní techniky.[48]
16/ BLR, 13. 11.–16. 11. [19]89. Na úrovni ZNS po linii Západní Evropy. Jednání bylo přesunuto z roku 1988.
17/ SSSR, 27. 11.–30. 11. [19]89. Na úrovni ZNS po linii plánování a analytiky.[49]

→ specialista 74. odboru mjr. Ing. Václav Presl–JIČÍNSKÝ, starší referenti specialisté npor. Ing. Jaromír Holý–ANDRT, npor. Ing. Ján Tenai–BABIČ, por. Ing. Jiří Hála–HLUBOŠ a za I. HS KGB náčelník VTR genmjr. L. S. Zajcev, zástupce náčelníka odboru plk. Michal Matvějevič Solovjev, náčelníci oddělení plk. Oleg Sergejevič Anochin a pplk. Andrej V. Oktjabrov; v Praze se k sovětské delegaci připojil zástupce VTR SSSR na I. S-SNB pplk. N. P. Averjanov. *„Cílem jednání je výměna zkušeností z práce obou VTR v oborech mikroelektronika a výpočetní technika, včetně aplikací ve vojenské technice. V průběhu jednání měly být posouzeny následující tématické okruhy: 1/ stručné zhodnocení vzájemně zasílaných materiálů do uvedených problematik, rozbor možností zdrojů materiálů s největším přínosem, 2/ konkretizace základních informačních požadavků v problematikách mikroelektronika a výpočetní technika, 3/ posouzení současných prioritních směrů ve vojenských aplikacích mikroelektroniky a výpočetní techniky ve VKS, 4/ zintenzivnění spolupráce při získávání finančně náročných případně embargovaných vzorků či softwarů, 5/ náměty na zkvalitnění spolupráce při rozpracování objektů ve VKS, které jsou předmětem zájmu obou VTR.“*

48 Tamtéž. Informace o provedeném jednání s delegací správy „I“ sovětské rozvědky, 30. října 1989, č. j. A-001696/12-ZS-89; Přijetí delegace I. HS VSB SSSR v Praze, před 15. zářím 1989, č. j. A-01417/12-ZS-89. Podle výkazu 55. odboru se jednání za I. S-SNB zúčastnili zástupce náčelníka správy plk. Ing. J. Souček–SLAVÍČEK, náčelník 55. odboru mjr. Miroslav Žilka–ŠKODA, jeho zástupce mjr. Ing. Vladimír Anděl, vedoucí starší referenti specialisté kpt. ing. Stanislav Hrubý, mjr. Maša, kpt. Věra KŘIVÁNKOVÁ a za I. HS KGB zástupce náčelníka správy „I“ plk. Anatolij Ivanovič Černikov, náčelník pracovního aparátu SSEP plk. Anatolij Vasiljevič Smirnov, náčelník odboru plk. Alexandr Petrovič Bělozerov, pplk. Stanislav Jakovlevič Jeftějev a představitel VStB SSSR na I. S-SNB mjr. Sergej Alexandrovič Generalov. *„Jednání probíhalo po třech různých liniích: a/ problematika rozvoje informačních systémů a rozvoj výpočetní techniky.* […] *b/ problematika evidencí osob, objektů a archivace svazků.* […] *c/ problematika SSEP. Byla vyjasněna pozice pracovního aparátu k perspektivám SSEP a některým kategoriím osob vzhledem k vývoji vnitropolitické situace v zemích některých účastníků systému.* […] *Během jednání naše strany předala výsledky měření stíněného mikropočítače PP-06.“*

49 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 5. prosince 1989, č. j. A-001866/12-ZS-89; Jednání s delegací správy „R“ VSB SSSR v Praze – předložení návrhu, před 4. říjnem 1989, č. j. A-001512/12-ZS-89. Podle výkazu 17. odboru se jednání za I. S-SNB zúčastnili náčelník 10. odboru pplk. PhDr. Zdeněk Tomíšek–GRUS, vedoucí starší referent specialista pplk. Ing. Jan Štochl–BROUSIL, mjr. Ing. D. Kotas (tajemník delegace – původně pplk. JUDr. Jaromír Foldyna–FÁBERA), překladatelka kpt. Jaroslava Škubníková a za I. HS KGB náčelník správy „R“ genmjr. Alexander Ivanovič Šelenkov, náčelník odboru plk. Ivan →

Oproti plánu nebyla uskutečněna následující plánovaná přijetí v ČSSR:

Přijetí neuskutečněná:

1/ MLR. Jednání po linii USA a NSR bylo přesunuto z roku 1988. Námi navrhovaný termín v září 1989 maďarští soudruzi neakceptovali, a ani se do konce roku sami neozvali.
2/ BLR. Jednání po linii SSEP se mělo uskutečnit na základě požadavku přátel. Námi navrhovaný termín v dubnu 1989 nebyl bulharskými přáteli přijat s tím, že navrhnou nový. Do konce roku se přátelé neozvali.
3/ BLR. Jednání s bulharskými přáteli po linii informační produkce bylo naplánováno na základě jejich požadavku. Jelikož se soudruzi během celého roku k tomuto plánovanému jednání nevyjádřili, a ani ze strany odboru 17 nebyl zájem, nebylo námi urgováno a ani zařazeno do návrhu plánu MS na rok 1990.
4/ MLR. Jednání po linii speciálního zabezpečení činnosti bylo zařazeno do plánu na základě požadavku maďarských přátel. Vzhledem k tomu, že přátelé [se] v průběhu celého roku k tomuto plánovanému jednání neozvali, a také proto, že nebyl z naší strany o jednání zájem, nebylo námi urgováno ani zařazeno do návrhu plánu MS na rok 1990.
5/ PLR. Uvedené jednání na úrovni NS po linii infoprodukce bylo plánováno na září 1989, ale bylo odloženo na neurčito z naší strany, vzhledem k úmrtí náčelníka I. správy SNB[50] a nebylo zahrnuto ani do návrhu plánu MS na rok 1990.
6/ NDR. Jednání po linii VTR bylo po dohodě s přáteli přeloženo na březen 1990, bylo uplatněno v návrhu plánu MS na rok 1990.

→ Alexandrovič Kulikov, představitel sov. rozvědky na I. S-SNB plk. G. A. Salin. V původně stanoveném termínu 31. října – 3. listopadu 1989, odloženém 24. října 1989 z popudu KGB, měly být konzultovány tyto okruhy problémů: *„upřesnění programu jednání požadavků sovětské strany, seznámení přátel s novým projektem hodnocení informační činnosti (RIM), kritéria hodnocení verbovečné i operativní činnosti, plánovaní na rozvědce, zhodnocení významu střednědobého plánu, formy a obsah vedení záznamů.“* V záznamu z 5. prosince pplk. Štochl–BROUSIL uvedl, že se jednání ve vile „Zátorka“ soustředilo na *„organizaci a řízení v rozvědce, plánování v rozvědce a hodnocení výslednosti* a *koncepci práce rozvědky.“* Členy sovětské delegace charakterizoval: *„genmjr. Šelenkov (přes 60 let), vyrovnané, klidné povahy, velmi skromný, silný kuřák, znalec ‚Švejka‘ od J. Haška, v Praze poprvé. Plk. Kulikov – 58 let, analytický typ, roztržitý, zájem o pamětihodnosti města, nekuřák, záliba: zahrádka, v Praze: po 40 letech.“* Z jednání vyplynuly úkoly, které byly skryty do formulace: *„Aplikace zkušeností přátel na podmínky čs. rozvědky a další spolupráci.“*

50 Dne 3. července 1989 organizační odbor Hlavní správy rozvědky SNB požádal odbor pro mezinárodní styky VOS FMV *„o vyrozumění náčelníků rozvědek SSSR, NDR, BLR, PLR, MLR a KUBY, že dne 30. června 1989 náhle zemřel náčelník I. správy SNB ČSSR s. plk. Karel Vodrážka.“*

7/ BLR. Jednání po linii technického zabezpečení bylo po dohodě s přáteli přeloženo na rok 1990 do Sofie, bylo uplatněno v návrhu plánu MS na rok 1990.
8/ NDR. Jednání po linii aktivního opatření, které se mělo uskutečnit v listopadu 1989, bylo zrušeno přáteli bezprostředně před jeho konáním, z důvodů situace v NDR. Do návrhu plánu MS na rok 1990 nebylo zahrnuto.
9/ MLR. Mimořádná schůzka s. Sochora s NS MLR, která byla plánována na březen 1989, byla nejprve odložena na květen 1989 ze strany s. BOGYE,[51] a poté zrušena z důvodů odchodu s. Sochora z I. správy SNB.
10/ SSSR. Jednání po linii Západní Evropy plánované na prosinec 1989 na úrovni NO bylo námi zrušeno v důsledku událostí v ČSSR.[52]

Podle plánu zahraničních služebních styků byly uskutečněny následující výjezdy:

Výjezdy uskutečněné:

1/ MLR, 20. 2.–24. 2. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii školství.
2/ KUBA, 1. 4.–30. 4. [19]89. Jazyková stáž.
3/ BLR, 5. 4.–7. 4. [19]89. Na úrovni NO po linii aktivního opatření.
4/ NDR, 10. 4.–13. 4. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii NSR a USA.
5/ NDR, 10. 5.–12. 5. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii zahraniční kontrarozvědky.
6/ SSSR, 10. 5.–13. 5. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii odboru aktivního opatření.
7/ SSSR, 15. 5.–18. 5. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii kádrové a školské.

51 K setkání s náčelníkem III/I. správy MV MLR genpor. Janosem Bogyem již nedošlo. Dne 27. listopadu 1989 oznámil vedení I. S-SNB, že ke konci měsíce odchází do výslužby.

52 Tamtéž. Pracovní jednání delegací I. S-SNB a I. HS VSB SSSR – předložení návrhu, 5. října 1989, č. j. A-001541/12-ZS-89. S největší pravděpodobností šlo o jednání připravované 37. odborem na 27.– 30. listopad 1989, na kterém měly být konzultovány tyto otázky: „*a) posouzení plnění Plánu spolupráce 1986–90 a příprava podkladů plánu na další období 1991–95, po linii NATO, EHS a ZEU, b) výměna operativních zkušeností z rozpracování objektů OHEŇ, BLESK a TRH, c) konzultace a dojednání postupů u vyčleněných agenturně-operativních případů, d) současné problémy, vatikánské východní politiky' zvl. ve vztahu k ČSSR a SSSR, e) operativní situace ve Vatikánu a katolické církvi. Zkušenosti z rozpracování objektů.*" Náčelník VOS FMV plk. JUDr. Milouš Krása, CSc., dne 9. října 1989 odsouhlasil delegaci ve složení náčelník 37. odboru mjr. Karel Platl–FALKMAN, náčelník 26. odboru pplk. Milan Jelínek–BRODSKÝ, vedoucí starší referent specialista pplk. František Zajíček–ZACHYSTAL (škrtnuto) a mjr. Josef Špalek–KLATOVSKÝ, starší referent specialista kpt. Miroslav Ptáček–JIREŠ (škrtnuto). Představitel FMV v SSSR plk. Jaroslav Krtička do Prahy 7. prosince 1989 vzkázal, že sovětská delegace nepřijede ani v náhradním termínu (12.–15. prosince 1989).

8/ SSSR, 22. 5.–26. 5. [19]89. Delegace na úrovni NO na přípravnou schůzku k mnohostranné poradě náčelníků VTR ZSS.
9/ PLR, 19. 6.–21. 6. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii zahraniční kontrarozvědky.
10/ MLR, 19. 6.–22. 6. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii odboru technického zabezpečení.
11/ NDR, 21. 6.–23. 6. [19]89. Delegace na úrovni ZNS po linii NR.
12/ SSSR, 25. 6.–30. 6. [19]89. Delegace na úrovni ZNS na mnohostrannou poradu náčelníků VTR ZSS.
13/ NDR, 29. 8.–31. 8. [19]89. Mimořádný výjezd na úrovni NO po linii infoprodukce.
14/ SSSR, 11. 9.–15. 9. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii USA.[53]
15/ MLR, 8. 10.–14. 10. [19]89. Delegace na úrovni NO na mnohostrannou poradu rozvědek ZSS po linii ZKR.
16/ SSSR, 13. 11.–16. 11. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii Afriky.[54]
17/ SSSR, 27. 11–1. 12. [19]89. Delegace na úrovni NO po linii infoprodukce.[55]

53 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 18. září 1989, č. j. A-001563/12-ZS-89; Plánované jednání s delegací rozvědky SSSR po linii politické rozvědky v Moskvě – předložení návrhu, 29. července 1989, č. j. A-01208/12-ZS-89. Podle výkazu 52. odboru se jednání v Moskvě za I. S-SNB zúčastnili náčelník odboru 52 pplk. Ing. Imrich Farnbauer–ONDRÁŠ, jeho zástupce kpt. JUDr. Miroslav Fiřt–PITNER a za I. HS KGB zástupce náčelníka správy genmjr. Leonov (přímo řídil 1., 2. a 19. odbor), náčelník 1. odboru genmjr. L. A. Makarov (linie PR – USA + KANADA), jeho zástupce plk. V. I. Savčenko, náčelník oddělení 1. odboru plk. J. M. Novikov, náčelník odboru správy „T" (linie VTR – USA) plk. V. I. Anikejev, zástupce náčelníka 2. odboru (problematika LA), náčelník odboru správy „RT" (domácí báze), náčelník 19. odboru s. Mojsev (rozpracování cizinců sovětského původu). Základními body jednání bylo *„1) rozpracování HN USA po linii odb. 52 (u VSB odb. 1 a 2), 2) rozpracování HN USA z domácího teritoria, 3) konzultace k součinnostní akci s odborem VTR VSB."*

54 Tamtéž. Jednání s delegací rozvědky SSSR v Moskvě – předložení návrhu, před 31. říjnem 1989, č. j. A-001540/12-ZS-89. Podle výkazu 47. odboru se jednání v Moskvě za I. S-SNB zúčastnili zástupce náčelníka 47. odboru mjr. Jan Šimek–BŘEHOVSKÝ, vedoucí starší referent specialista mjr. Jan Kuruc–MINÁČ (nahrazen z důvodu nemoci mjr. Petrem Blahotou–SEMERÁKEM). Obsahem jednání měl být *„podpis dohody o součinnosti po linii ČLR* a *projednání součinnosti na rezidenturách BSV, JV Asie a DV."*

55 Tamtéž. Informace o provedení jednání se zahraničním partnerem, 4. prosince 1989, č. j. A-01865/12-ZS-89; Plánované jednání po linii INFO s přáteli v SSSR, před 15. zářím 1989, č. j. A-001466/12-ZS-89. Podle výkazu 17. odboru se jednání v Moskvě za I. S-SNB zúčastnili náčelník 17. odboru mjr. JUDr. Karel Suchopár–MÍŠEK, jeho zástupce mjr. JUDr. Vladimír Vlčko–JÁNOŠ, vedoucí starší referent specialista mjr. RSDr. Ján Leško –MAŠATA a za I. HS KGB náčelník správy „RT" genmjr. V. M. Chrenov, jeho zástupce plk. G. V. Novikov a náčelník odboru →

Oproti plánu nebyly uskutečněné následující výjezdy:

Výjezdy neuskutečněné:

1/ MLR. Výjezd delegace na úrovni ZNS po linii VTR byl nejprve odložen z důvodů onemocnění vedoucího delegace, později zrušen námi, neboť požadovaná problematika byla projednávána na mnohostranné poradě náčelníků VTR v červnu [19]89 v Moskvě.

2/ PLR. Výjezd delegace na úrovni ZNS po linii NSR a USA byl přesunut z roku 1988. Po zpracování našeho návrhu byl několikrát upřesňován termín přijetí naší delegace, posléze polští soudruzi navrhli přeložit uvedené jednání do roku 1990. Nebylo však zařazeno do návrhu plánu MS I. správy SNB na rok 1990, neboť polská strana požadavek nepotvrdila.

3/ KUBA. Výjezd delegace na úrovni NO po linii aktivních opatření byl do plánu MS zařazen na základě požadavku kubánských přátel a naplánován na červen [19]89. Kubánští přátelé ho nejprve odložili do 2. pololetí, a vzhledem k tomu, že se do konce roku neozvali, bylo rozhodnuto z naší strany neurgovat.

4/ MLR. Výjezd delegace na úrovni NS byl zrušen námi, vzhledem k tomu, že dosud není ve své funkci náčelník I. správy SNB.[56] V návrhu plánu MS na rok 1990 nebylo uplatněno.

5/ KUBA. Výjezd delegace na úrovni NO po linii technického zabezpečování byl bezprostředně před odjezdem zrušen kubánskými přáteli a přeložen na rok 1990, s ohledem na situaci na KUBĚ. Zahrnuto do návrhu plánu MS na rok 1990.

→ USA plk. A. A. Sergejev. Správa „RT" měla v gesci rozvědné operace na území SSSR.V průběhu jednání byly konzultovány otázky: *„1/ Problematika INN v souvislosti se současnou vojenskopolitickou situací a perspektivy jejího plnění, problematika odzbrojovacích jednání s důrazem na 50% snížení strategických útočných zbraní. 2/ Problematika ideologické diverze. Aktivizace Vatikánu vůči ZSS. 3/ Výměna zkušeností z informačně-analytické činnosti, hodnocení vzájemné výměny informačních podkladů. 4/ Využívání výpočetní techniky v informačně-analytické činnosti, zkušenosti z výstavby automatizovaného informačního systému (AIS).*" V průběhu jednání přijal československou delegaci náčelník I. HS KGB genpor. Leonid Vladimírovič Šebaršin.

56 Dne 4. července 1989 organizační odbor Hlavní správy rozvědky SNB požádal odbor pro mezinárodní styky VOS FMV o sdělení *„přátelům SSSR, NDR, BLR, PLR, MLR a na Kubě, že v důsledku úmrtí plk. Vodrážky byl 3. července 1989 vedením I. S-SNB pověřen pplk. PhDr. Vilém Kainar, I. zástupce náčelníka I. správy SNB."* Vilém Václavek (1944), krycím jménem KAINAR, byl 1. června 1984 dočasně pověřen výkonem funkce zástupce náčelníka I. S-SNB. 1. března 1985 ustanoven, od 1. října 1986 do konce června 1989 konzultantem Kanceláře ministra vnitra, 1. července 1989 ustanoven do funkce I. zástupce náčelníka I. S-SNB, odvolán k 31. lednu 1990. Dne 31. října 1991 uvolněn ze služebního poměru.

V roce 1989 bylo plánováno celkem 23 přijetí zahraničních delegací. Uskutečnilo se přijetí 18 zahraničních delegací, z toho 3 mimořádné. Oproti plánu bylo odloženo nebo zrušeno 9 jednání se zahraničními přáteli v Praze, z toho jedno mimořádné. Plán na rok 1989 stanovil dále 21 výjezdů delegací I. správy SNB k jednání do zahraničí. Uskutečnilo se 17 výjezdů, z toho jeden mimořádný. Bylo odloženo, nebo zrušeno 5 výjezdů delegací I. správy SNB do zahraničí.

Na úrovni I. S-SNB jsou dosud uzavřeny s platností do konce roku 1990 následující dohody:

SSSR: „Perspektivní plán součinnosti zahraničních rozvědek FMV ČSSR a VSB SSSR na období 1986–1990".[57]

BLR: „Protokol o spolupráci mezi I. S-SNB ČSSR a I. Hlavní správou MV BLR na léta 1984–1990".

KUBA: „Protokol o vzájemné součinnosti zahraničních rozvědek Kubánské republiky a ČSSR". /Podepsán v roce 1983, konec není stanoven./

MLR: „Protokol o spolupráci mezi I. S-SNB ČSSR a správou rozvědky na léta 1983 – 1988". /Byl administrativně prodloužen cestou OMS VOS FMV do roku 1990./

NDR: „Dohoda o spolupráci mezi I. S-SNB ČSSR a Hlavní správou „A" ministerstva státní bezpečnosti NDR". /Na mnohostranné poradě náčelníků rozvědek ZSS v Berlíně v roce 1988 byl přátelům nabídnut aktualizovaný text dohody do roku 1995; v současné době ho již soudruzi z NDR vrátili, je na I. S-SNB a čeká na podpis NS./

PLR: „Protokol o spolupráci mezi I. S-SNB ČSSR a 1. Departmentem MV PLR na léta 1983–1985". /Byl administrativně prodloužen cestou OMS VOS FMV do roku 1990./

Dne 15. 11. 1989 bylo na OMS VOS FMV odesláno stanovisko I. správy SNB, obnovit s výše jmenovanými státy smluvní dokumenty na úrovni I. správy SNB na další období.

Na úrovni odborů I. S-SNB jsou rozpracovány a uzavřeny perspektivní plány po jednotlivých liniích pouze s I. HS VSB SSSR. Vycházejí ze smlouvy mezi I. S-SNB a I. HS VSB SSSR. Jde celkem o 9 dílčích plánů po všech liniích práce, za jejichž aktualizaci a sledování časové platnosti zodpovídají jednotlivé odbory. V roce 1990,

57 Viz dokument č. 1.

kdy většinou končí jejich platnost, se budou muset rozhodnout o jejich eventuálním prodloužení.

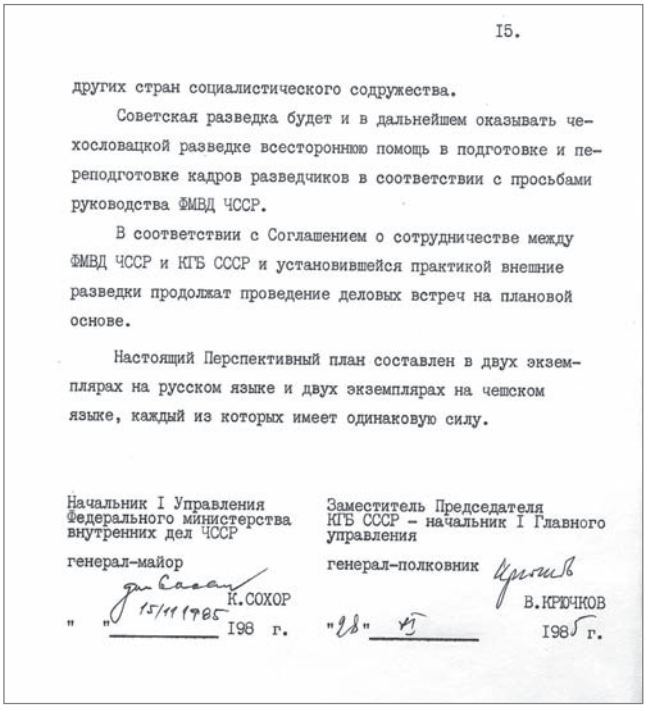
V roce 1990 bude nutno rozhodnout o nových smluvních dokumentech na úrovni I. S-SNB, které by měly upravit další směr spolupráce s rozvědkami SSSR, BLR, NDR, PLR, MLR a KUBY na další období.

Hlavní těžiště spočívalo ve spolupráci se sovětskými přáteli. Druhým nejúspěšnějším partnerem byla rozvědka NDR.

Od socialistických rozvědek jsme obdrželi 1398 informačních podkladů s externím využitím 58,7 %. Sovětští přátelé se podíleli téměř 50 %. V oblasti ekonomických informací jsme obdrželi od socialistických rozvědek 867 materiálů, z nichž se oceňují zejména ty, které jsou důležité pro vědecko-technický rozvoj a obranyschopnost země.

Celkově hodnotíme spolupráci jako nezbytnou a všestranně prospěšnou, jejíž další perspektiva je v diferencovaném zaměření na konkrétní operace a činnosti.

(♦ Archiv bezpečnostních složek, f. I. správa SNB, kr. 478. Originál strojopisu.)

I5.

других стран социалистического содружества.

Советская разведка будет и в дальнейшем оказывать чехословацкой разведке всестороннюю помощь в подготовке и переподготовке кадров разведчиков в соответствии с просьбами руководства ФМВД ЧССР.

В соответствии с Соглашением о сотрудничестве между ФМВД ЧССР и КГБ СССР и установившейся практикой внешние разведки продолжат проведение деловых встреч на плановой основе.

Настоящий Перспективный план составлен в двух экземплярах на русском языке и двух экземплярах на чешском языке, каждый из которых имеет одинаковую силу.

Начальник I Управления Федерального министерства внутренних дел ЧССР
генерал-майор
К.СОХОР
" " 15/11 1985 198 г.

Заместитель Председателя КГБ СССР – начальник I Главного управления
генерал-полковник
В.КРЮЧКОВ
"28" XI 198[5] г.

Podpisy obou náčelníků rozvědek na perspektivním plánu spolupráce.
Zdroj: ABS

5.

1990, po 1. únoru – Praha.[58] Hodnocení výměny informací mezi Hlavní správou rozvědky SNB a Hlavní správou rozvědky KGB SSSR v letech 1985–1989, příloha č. 6 k č. j.: A-0615/17-90.

ÚVOD

Kvantitativní srovnávání počtu předávaných informací není v případě informační výměny s rozvědkou SSSR dost dobře možné. Ukazuje spíše na trendy, které byly v jednotlivých obdobích. Sovětská strana měla vzhledem k svému zastoupení[59] k dispozici materiály, šifrové telegramy, prakticky v té podobě, v jaké přicházely z jednotlivých rezidentur čs. rozvědky. Proto výstupní kvalifikovaná produkce INFO odboru čs. rozvědky měla zřejmě pro představitele VSB SSSR spíše následný charakter, dokreslující případné souvislosti. /V případě informační výměny s dalšími rozvědkami v rámci spojeneckých svazků ve Varšavské smlouvě a rozvědkami dalších zemí, probíhala tato výhradně prostřednictvím OMS /Odbor mezinárodních styků/ [Vnitřní a organizační správy] FMV ČSSR.

Na druhé straně považujeme za nutné upozornit, že rozvědka SSSR – podle vyjádření jejích představitelů – p ř e d á v a l a – čs. rozvědce informační podklady v takové podobě, v jaké byly zasílány „vyšší instanci", tj. státnímu a stranickému vedení SSSR. Tyto podklady měly v převážné míře souhrnný charakter. Sloužily nejen k zapracování do expedic v širším rámci pro odběratele informační produkce čs. rozvědky, ale i pro orientaci práce rezidentur i z hlediska poznatkové základny. Šlo zejména o vojensko-politickou a strategickou problematiku INN, zbrojení /SOI/, odzbrojovacích jednání – zejména z jednání o strategických jaderných zbraních v Ženevě, ke krizovým oblastem ve světě a oblastem, kde čs. rozvědka nemá svoje rezidentury.

Na podzim roku 1989 hodnotili představitelé sovětské rozvědky v průběhu dvoustranných jednání kvalitativní přínos informační produkce československé rozvědky jako v y š š í, ve srovnání s produkcí, kterou obdrželi od MStB NDR. Naproti tomu rozvědka NDR měla prvenství v počtu předávaných informací, a podle vyjádření sovětských představitelů se čs. rozvědka řadila ihned za ni.

58 Dokument byl zjevně připraven až po nástupu nového náčelníka Hlavní správy rozvědky SNB pplk. Přemysla Holana–HANOUSKA dne 1. února 1990. Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Praha – Vídeň, Vídeň – Praha. Operativní korespondence nelegální rozvědky, 1989–1990*. In: *Pamäť národa č. 4*, 2005, s. 35.

59 ABS, f. Odbor pro mezinárodní styky FMV, přírůstek č. 559/1.V čl. XII „Dohody o spolupráci mezi Federálním ministerstvem vnitra Československé socialistické republiky a Výborem Státní bezpečnosti Svazu sovětských socialistických republik" z 30. srpna 1989 je skupina příslušníků KGB pod velením genmjr. Borise Nikolajeviče Voskobojnikova nazvána „*zastupitelství Výboru Státní bezpečnosti SSSR při federálním ministerstvu vnitra*".

Hodnocení výměny informační produkce mezi I. S-SNB a I. HS VSB SSSR za období od 1. 1. 1975 do 31. 12. 1989

K výraznějšímu nárůstu kvantity informační produkce předávané sovětskou stranou došlo v letech 1980 /1030 IP/, 1981 /1037 IP/, 1983 /1003 IP/ a 1987 /1004 IP/, zatímco nejnižší úrovně dosáhla v letech 1975 /667 IP/ a 1988 /649 IP/.

Využitelnost předávaných informačních podkladů se v tomto období pohybovala od 64,5 % v roce 1979 do 85,1 % v roce 1984. Průměrná kvalita se pohybovala od 3,20 /1985/ a 3,30 /1975/ do 3,68 /1980/ a 3,70 /1979/.

Vzájemná výměna informací mezi I. S-SNB a 1. HS VSB SSSR umožňovala mnohostrannější posuzování širokého spektra důležitých mezinárodních otázek.

Vysoká využitelnost a kvalita informačních podkladů /IP/ od sovětské rozvědky souvisela s tím, že kromě výše zmíněného faktoru též reagovala na aktuální potřeby československé rozvědky. Svoji roli zde sehrávaly včasnost zpracování, stupeň sladěnosti plánů informační činnosti obou rozvědek na příslušný kalendářní rok. Nezanedbatelným faktorem ovlivňujícím v pozitivním směru výměny informací byla též frekvence součinnostních jednání mezi vedením I. S-SNB a I. HS VSB SSSR, případně mezi 17. odborem I. S-SNB a Informační správou sovětské rozvědky.[60]

Pokud jde o předávání našich rozvědných materiálů sovětské straně, nejnižší počet byl zaznamenán v roce 1989 /3684 IP/– jak uvádíme dále – v důsledku celkového poklesu produkce našich rezidentur v souvislosti s případem PANT.[61] V tomto období nám sovětská strana výraznějším způsobem pomáhala pokrývat potřeby nejvyššího státního a stranického vedení ČSSR a dalších našich adresátů.

Počet našich informačních podkladů předávaných sovětské straně byl ovlivňován:
- celkovou produkcí našich rezidentur,
- kvalitou jejich produkce,
- zaměřením a požadavky sovětské strany na informační produkci, přičemž roli sehrával zpětný měsíční přehled využití, a čtvrtletní hodnocení předávaných materiálů.

Nejvyšší počet IP byl předáván sovětské straně v roce 1979 /5519 IP/ a 1983 /5501 IP/. Pokles nastal v letech 1988 /4189 IP/ a 1989 /3684 IP/. V roce 1988 souvisel s celkovým poklesem produkce rezidentur v důsledku snahy nahrazovat kvantitu

60 V rámci I. HS KGB působily dvě správy – Informačně-analytická správa a správa „R" (operační plánování a analýzy) provádějící podrobnou analýzu rozvědných operací v zahraničí. KOLPAKIDI, A. I., PROCHOROV, D. P.: *Vněšnaja razvedka Rossiji*, s. 81.

61 Defekcí zástupce rezidenta I. S-SNB v Dillí pplk. Vlastimila Ludvíka–PANTŮČKA se zabývá Daniel Běloušek ve svém textu *Akce PANT – Příběh Vlastimila Ludvíka, posledního defektora komunistické rozvědky* v tomto čísle Sborníku ABS. K akci PANT srov. http://ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/rozkaz11-1989.pdf

kvalitou, v roce 1989 s útlumem činnosti naší zahraniční agentury v souvislosti s případem PANT.

Strukturální pokrývání plánu informační činnosti ze strany I. HS VSB SSSR

[…][62]

1985

Od 1. 1. 1985 došlo v porovnání s předešlým obdobím k přečíslování úkolů plánu informační činnosti, zejména v důsledku zavedení problematiky NRJAN – nenadálého raketojaderného napadení[63] – později INN[64], tudíž nelze učinit absolutní paralelu v soustavě skupin úkolů.

V tomto roce zůstává nejpokrývanější problematikou z hlediska kvantity stále problematika ideodiverze s 358 IP, kvalitou 3,65 a 64,2 % využitelností. Z celkového počtu IP byly 4 IP hodnoceny stupněm „2". Ke zmíněné problematice jsme sovětské straně předali 1086 IP.

Druhou nejsledovanější problematikou byla NSR se 280 IP, kvalitou 3,42 a 70,7 % využitelností. Z celkového počtu zaslaných IP jich bylo 7 hodnoceno stupněm „2". Od nás sovětské rozvědce předáno 644 IP.

Dále následovala problematika NATO s 83 IP, kvalitou 3,51 a 74,6 % využitelností. Čs. strana předala 466 IP.

Problematika HN USA pokryta 62 IP, s kvalitou 3,33 a 62,9 % využitelností, přičemž k problematice INN nebyl zaslán ani jediný poznatek.

Pokrývání dalších problematik bylo podstatně slabší, KBSE, HNZ a mírové hnutí zůstalo zcela nepokryto. Mimo plánované úkoly zasláno pouhých 7 IP.

1986

V tomto roce se v popředí zájmu staly [stanuly?] vnitropolitické problémy – 326 IP, s kvalitou 3,45 a 56,1 % využitelností, přičemž ze zaslaného počtu podkladů byl 1 IP hodnocen stupněm „1" a 14 IP stupněm „2". Čs. strana předala 704 IP.

Dále následovala problematika krizových oblastí se 200 IP, kvalitou 3,40 a 64 % externí využitelností. Z celkového počtu zaslaných IP bylo 9 hodnoceno stupněm „2". Čs. strana předala sovětské k této problematice 748 IP.

62 Údaje za období let 1975–1984 v rozsahu sedmi strojopisu stran jsou z prostorových důvodů vynechány.

63 K operaci NRJAN (RJU) srov. ANDREW, Christopher, GORDIJEVSKIJ, Oleg: *KGB. Důvěrná zpráva o zahraničních operacích od Lenina ke Gorbačovovi*. East Art Agency Publisher. Praha 1990, s. 469-487; stručně též ANDREW, Christopher, MITROCHIN, Vasilij: *Neznámé špionážní operace KGB*, s. 436.

64 INN – Index nenadálého napadení.

Problematika HN USA pokryta 88 IP, s kvalitou 3,23 a 75 % externí využitelností, přičemž 7 IP z celkového počtu hodnoceno stupněm „2“. Od nás sovětští přátelé obdrželi k dané problematice 1 460 IP. Podíl INN na problematice USA byl nízký – 8 IP, s kvalitou 2,87 a 87,5% využitelností.

Problematiky NATO /52 IP – 3,25 – 82,6 %/, Japonsko /27 IP – 3,44 – 70,3 %/, ČLR /69 IP – 3,42 – 63,7 %/, EKON /41 IP – 3,26 – 75,6 %/, ideodiverze /34 IP – 3,32 – 64,7 %/ byly pokrývány slaběji. Přesto v rámci NATO 5 IP hodnoceno stupněm „2“, Japonska 1 IP hodnocen stupněm „2“, ČLR 3 IP hodnoceny stupněm „2“, EKON rovněž 3 IP hodnoceny jako cenné a u ideodiverze 4 IP hodnoceny jako cenné.

Zvýšení produkce zaznamenáno u problematik HNZ /40 IP – 3,80 – 80 %; 1 IP hodnocen jako cenný/, mírové hnutí /19 – IP – 3,26 – 63,1 %; 1 IP hodnocen jako cenný/, KBSE /11 IP – 3,09 – 90,9 %; 1 IP hodnocen jako cenný/.

Prudký pokles nastal v pokrývání problematika NSR 6 IP – 3,33 a 83,3 %.

Mimo plánované úkoly zasláno 26 IP, s kvalitou 3,76 a 34,6 % externí využitelností, přičemž 1 IP hodnocen stupněm „2“.

U všech sledovaných problematik čs. strana předávala sovětské rozvědce několikanásobně vyšší počet podkladových materiálů /inf. podkladů zejména v podobě šifrových telegramů od jednotlivých rezidentur/.

Nutno však poznamenat, že všechny sovětské materiály měly charakter expedice – tj. souhrnnějšího materiálu.

1987

V tomto roce byly kvantitativně nejlépe pokrývány vnitřní problémy – 362 IP, s kvalitou 3,48 a 62,4 % využitelností. Z celkového počtu zaslaných informací bylo 14 IP hodnoceno stupněm „2“. Od nás sovětská strana obdržela 622 IP.

Druhou nejsledovanější problematikou byly krizové oblasti s 214 IP, kvalitou 3,45 a 69,1 % využitelností. Z celkového počtu IP bylo 11 hodnoceno stupněm „2“. Naše strana předala sovětské rozvědce 640 IP.

Problematika HN USA pokryta 114 IP, s kvalitou 3,08 a externí využitelností 81,5 %. Z nich 24 IP hodnoceno stupněm „2“. Ze zmíněných 114 IP se 40 IP týkalo problematiky INN – kvalita 2,55 a 100 % externí využitelnost. Od nás sovětská strana obdržela 1 240 IP k problematice HN USA, z toho 663 k INN.

Na úrovni slabého průměru bylo pokrývání úkolů problematiky NATO /67 IP, kvalita 3,34 a 67,1 % využitelnost, přičemž 2 IP hodnoceny stupněm „2“/, ČLR /72 IP – 3,44 a 73,6 %, se 2 IP hodnocenými jako cenné/.

Mezi slabě pokrývané problematiky patřil EKON /35 IP – 3,28 – 71,4 %, s 5 IP hodnocenými jako cenné/, ideodiverze /28 IP – 3,17 – 85,7%, s 1 IP cenným/ a HNZ /25 IP – 3,76 – 88 %/.

I pro výše zmíněné problematiky platí, že naše rozvědka předávala sovětské straně mnohonásobně vyšší počet informačních podkladů, než sovětská strana nám. Platné jsou však kritéria uvedená v závěru celkového posouzení informační výměny mezi I. správou SNB a 1. HS VSB SSSR.

Zcela zanedbatelnými procentem podkladů byly pokrývány problematiky KBSE, mírového hnutí, NSR, ČLR a Japonska. Klesl i počet IP zasílaných mimo plánované úkoly.

1988

I přes celkový pokles počtu předávaných podkladů, priorit[o]u v pokrývání plánu informační činnosti zůstala tzv. vnitřní problematika s 258 IP, kvalitou 3,37 a 69,3 % využitelností a s 10 IP hodnocenými jako cenné. Následovala problematika krizových oblastí se 122 IP, kvalitou 3,31 a 80,6 % využitelností a 3 IP hodnocenými jako cenné.

Dále následovaly problematiky HS USA, NATO a ČLR s téměř stejným počtem IP.

HN USA – 58 IP – 3,10 – 87,9 % a 6 IP cenných /z tohoto počtu 25 IP se týkalo INN, s kvalitou 2,96 a 100 % využitelností, a 4 IP cennými/.

NATO – 53 IP – 3,41 – 69,8 % a 2 IP cenné, ČLR – 48 IP – 3,29 – 81,3 %.

Slabě byly pokryty problematiky EKON /37 IP – 3,29 – 75,6 % a 3 IP cenné/ a ideodiverze /27 IP – 3,22 – 62,9 %/.

Ostatní problematiky byly pokrývány zanedbatelným procentem celkové produkce, ačkoli počty námi předávaných podkladů byly mnohonásobně vyšší.

1989

V tomto roce vnitropolitické problémy zůstaly prioritou v pokrývání úkolů plánu informační činnosti – 270 IP, s kvalitou 3,51 a 60,3 % využitelností, při 8 IP hodnocených jako cenné. Naše strana za stejné období předala 514 IP.

Následovala problematika krizových oblastí se 186 IP, kvalitou 3,56 a 55,9 % využitelností, se 3 IP cennými. Naše strany předala 398 IP.

Dále následovala problematika HN USA se 62 IP, kvalitou 3,20 a 87 % využitelností, při 2 IP cenných. Od nás sovětská rozvědka obdržela 544 IP. Z tohoto počtu se 16 IP týkalo INN – kvalita 3,06 a 100 % využitelnost.

EKON – 77 IP – 3,55 – 57,1 % využitelnost, a 2 IP cenné.

Podstatně slaběji byly pokryty problematiky NATO /32 IP – 3,43 a 59,3 % využitelnost/, ČLR /23 IP – 3,21 a 73,9 %, s 1 IP cenným/, ideodiverze /31 IP – 3,38 – 58 %, a 1 IP cenný/. Sovětská strana od nás obdržela k NATO 157 IP, ČLR 103 IP, ideodiverze 1027 IP.

Problematiky NSR, Japonska, KBSE, HNZ a mírové hnutí byly pokryty mizivým procentem celkové produkce, ačkoli naše strana předala k NSR 76 IP, k Japonsku 73 IP, ke KBSE 256 IP, k HNZ 74 IP a k mírovému hnutí 99 IP.

(◆ Archiv bezpečnostních složek, f. I. správa SNB, kr. 64, sl. 03. Originál strojopisu.)

6.

1990, po 1. únoru – Praha. Zhodnocení vzájemné spolupráce mezi Hlavní správou rozvědky SNB a Hlavní správou rozvědky KGB SSSR v oblasti výměny informací v období od 30. listopadu 1985 do 31. prosince 1989, č. j. A-0841/17-90.

Ve sledovaném období od 30. 11. 1985 do 31. 12. 1989 obdržela I. S-SNB od sovětské strany celkem 3499 informačních podkladů s kvalitou 3,42 a 66,5 % externí využitelností.

Z celkového počtu zaslaných IP byl jeden poznatek hodnocen stupněm „1" /velmi cenný/, 154 IP stupněm „2" /cenný/, 1716 IP stupněm „3" /zajímavý/, 1618 IP stupněm „4" /částečně zajímavý/. U 9-ti IP nebylo možno stanovit rozvědnou hodnotu /stupeň „5"/ a jeden poznatek byl hodnocen jako bezcenný /stupeň „6"/.

Ve stejném období I. S-SNB předala pro potřeby 1. HS VSB SSSR celkem 18 246 informačních podkladů, z toho 16 340 šifer bylo automaticky dle rozdělovníku přiděleno představitelům KGB na I. S-SNB. Z toho období od 30. 11. 1985 do 31. 12. 1986 – 5286 KC, v kalendářním roce 1987 – 3998 KC, 1988 – 3731 KC a 1989 – 3425 KC.

Strukturální pokrývání plánu informační činnosti I. S-SNB ze stany I. HS VSB SSSR

Ve sledovaném období bylo zasláno ze strany I. HS VSB SSSR k :

problematice INN – 89 IP s kvalitou 2,78 a 98,8 % externí využitelností. Z celkového počtu zaslaných podkladů bylo 25 IP hodnoceno stupněm „2", 58 IP stupněm „3", 6 IP stupněm „4". Ve stejném období jsme k problematice INN předali 1. HS VSB SSSR 2117 IP;

problematice USA – 241 IP s kvalitou 3,29 a 74,6 % externí využitelností. Z celkového počtu zaslaných IP bylo 14 hodnoceno stupněm „2", 141 IP stupněm „3" a 86 IP stupněm „4". Ve stejném období jsme pro potřeby 1. HS VSB SSSR předali 2168 IP;

problematice NATO – 223 IP s kvalitou 3,35 a 71,7 % externí využitelností. Z celkového počtu IP bylo 9 hodnoceno stupněm „2". 125 IP stupněm „3" a 89 IP stupněm „4". Ve stejném období jsme k problematice NATO předali 1. HS VSB SSSR 1324 IP;

problematice Japonska – 60 IP s kvalitou 3,48 a 63,3 % externí využitelností. Z celkového počtu IP byly 2 hodnoceny stupněm „2", 27 IP stupněm „3" a 31 IP stupněm „4". Ve stejném období jsme pro potřeby 1. HS VSB SSSR předali 270 IP;

problematice ČLR – 213 IP s kvalitou 3,38 a 71,6 % externí využitelností. Z celkového počtu zaslaných IP bylo 6 hodnoceno stupněm „2", 122 IP stupněm „3", 85 IP stupněm „4" a u 2 IP nebylo možno stanovit rozvědnou hodnotu. Ke zmíněné problematice jsme ve stejném období předali 1. HS VSB SSSR 667 IP;

problematice NSR – 107 IP s kvalitou 3,40 a 67,2 % externí využitelností. Z nich 2 IP hodnoceny stupněm „2", 60 IP stupněm „3" a 45 IP stupněm „4". Ke zmíněné problematice 1. HS VSB SSSR od nás ve stejném období obdržela 477 IP;

problematice krizových oblasti – 738 IP s kvalitou 3,44 a 66,3 % externí využitelností. Z celkového počtu 26 IP bylo hodnoceno stupněm „2", 360 IP stupněm „3" a 349

IP stupněm „4“. U 3 IP nebylo možno stanovit rozvědnou hodnotu. Ve stejném období 1. HS VSB SSSR od nás obdržela 1738 IP;

vnitřní problematice – 1218 IP s kvalitou 3,45 a 61,8 % externí využitelností. Z celkového počtu zaslaných IP byl 1 podklad hodnocen jako velmi cenný /stupněm „1“/, 46 IP stupněm „2“, 566 IP stupněm „3“ a 603 IP stupněm „4“. U 2 IP nebylo možno stanovit rozvědnou hodnotu. Ve stejném období od nás 1. HS VSB obdržela 2 581 IP;

problematice KBSE – 36 IP s kvalitou 3,41 a 63,8 % externí využitelností. Z celkového počtu 1 IP byl hodnocen stupněm „2“, 19 IP stupněm „3“ a 16 IP stupněm „4“. Ve stejném období k problematice KBSE jsme 1. HS VSB SSSR předali 611 IP;

problematice HNZ – 78 IP s kvalitou 3,78 a 80,7 % externí využitelností. 1 IP hodnocen stupněm „2“, 15 IP stupněm „3“ a 62 IP stupněm „4“. Od nás ke zmíněné problematice 1. HS VSB SSSR obdržela 336 IP;

problematice mírového hnutí – 49 IP s kvalitou 3,59 a 55,1 % externí využitelností. 1 IP hodnocen stupněm „2“, 18 IP stupněm „3“ a 30 IP stupněm „4“. Od nás 1. HS VSB SSSR obdržela 350 IP;

problematice EKON – 199 IP s kvalitou 3,37 a 67,3 % externí využitelností. Z toho 14 IP hodnoceno stupněm „2“, 98 IP stupněm „3“ a 86 IP stupněm „4“. Ve stejném období 1. HS VSB SSSR od nás obdržela 1738 IP;

mimo úkoly bylo zasláno 65 IP s kvalitou 3,78 a 36,9 % využitelností. Z tohoto počtu 1 IP hodnocen stupněm „2“, 13 IP stupněm „3“ a 50 IP stupněm „4“. Od nás 1. HS VSB SSSR obdržela mimo úkoly plánu informační činnosti 73 IP.

Závěr:

1. HS VSB SSSR obdržela ve sledovaném období od 30. 11. 1985 do 31. 12. 1989 od I. S-SNB nesrovnatelně vyšší procento informační produkce než sama předávala. Představitelé KGB na I. S-SNB dostávali automaticky všechny informační šifry současně s operativním a studijním odborem. O způsobu využití těchto informačních šifer nebyl 17. odbor informován.

Většina produkce 1. HS VSB SSSR byla námi hodnocena jako zajímavá či částečně zajímavá, což v praxi znamenalo, že produkce od 1. HS VSB SSSR byla většina případů zpracována v materiálech souhrnnějšího charakteru. Pouze 33,8 % celkové produkce předané sovětskou stranou bylo využito buď samostatně, nebo jako nosná informace pro výstupní materiál. Ve sledovaném období bylo pro potřeby ministra FMV využito 199 IP, pro MZV 509 IP, pro MZO 131 IP, pro MNO 279 IP a pro ostatní součásti FMV 66 IP.

(♦ Archiv bezpečnostních složek, f. I. správa SNB, kr. 64, sl. 12. Originál strojopisu.)

Vedoucí funkcionáři Hlavní správy rozvědky SNB v letech 1985–1989

Karel Sochor

Karel Vodrážka-BUDÍN

Vilém Václavek-KAINAR

Jan Stehno-SKOŘEPA

Jindřich Nekolný-NIKODÉM

Jaroslav Souček-SLAVÍČEK

Archivní fond 308

Prověřovací materiál ministerstva vnitra k odbojovým a partyzánským skupinám působícím v protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945

› **Ludmila Bayerová**

Prověřovací materiál Ministerstva vnitra ČSR k odbojovým a partyzánským skupinám působících v protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945 vznikal na základě přípisu poválečného ministra vnitra Václava Noska ze dne 21. června 1945, č. Z/I-1445/1945 a na základě Rozkazu Zemského velitelství Sboru národní bezpečnosti v Praze ze dne 8. srpna 1945, č. j. I-22038/1945. Shromažďoval ho tehdejší odbor pro politické zpravodajství Ministerstva vnitra, jehož vedoucím a později přednostou byl nějaký čas i nechvalně proslulý kpt. Bedřich Pokorný.

Tento odbor se také nazýval jako odbor „Z" a podléhal přímo tehdejšímu ministru vnitra Václavu Noskovi. V odboru se soustřeďoval i veškerý písemný materiál zabavený po činnosti gestapa a ostatních nacistických vojenských a bezpečnostních složkách, fašistických a kolaborantských organizacích působících v letech 1939–1945 v protektorátu Čechy a Morava.

Úkolem tehdejšího archiváře Jurije Křížka[1], který do odboru přišel, bylo vybudovat bezpečnostní archiv odboru pro politické zpravodajství, který by shromažďoval písemný materiál o nacismu a fašismu pro zpravodajské účely, dále materiál o politickém a veřejném životě Československé republiky, o státní spolehlivosti jejích občanů, a dále též spisový materiál bývalých politických stran a vedoucích osobností z let 1918–1945. Tento materiál sloužil i k prověřovací agendě ilegální činnosti konkrétních odbojových skupin a organizací, partyzánských jednotek a jednotlivých osob zapojených v hnutí odporu a působících v protektorátu po 15. březnu 1939 až do osvobození Československa v květnu 1945.

Na poválečném Ministerstvu národní obrany (MNO) shromažďoval od léta 1945 jednotlivá hlášení o působení a činnosti partyzánských jednotek a odbojových skupin v protektorátu tehdejší I. odbor – jeho 6. oddělení pro záležitosti partyzánů. Toto oddělení tvořili především bývalí partyzáni, ale také přímí účastníci domácího a československého zahraničního odboje a dále příslušníci československé armády v zahraničí ze západní i východní fronty, kteří se písemně obraceli na odbor politického

1 *Sborník Archivu ministerstva vnitra, č. 2/2004*. Praha, s. 233–280.

zpravodajství Ministerstva vnitra a žádali orgány Sboru národní bezpečnosti ověření těchto hlášení a zpráv o činnosti skupin.

V souvislosti s přijetím zákona č. 34/1946 Sb. ze dne 14. února 1946, jímž se vymezuje pojem „československý partyzán", dále s přijetím zákona č. 136/1946 Sb. ze dne 15. května 1946 o umisťování a jiném zaopatření účastníků národního boje za osvobození (novelizovaného Ústavodárným Národním shromážděním republiky Československé novou právní normou), zákonem č. 255/1946 Sb. ze dne 19. prosince 1946 o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození, byly veškeré písemnosti k II. domácímu odboji shromažďovány v Kanceláři legií – Kleg – na Ministerstvu národní obrany. Kancelář vznikla Denním rozkazem ministra národní obrany č. 74/45 jako samostatný subjekt, podřízený přímo ministrovi. V gesci ministra národní obrany byla i realizace zákona č. 34/1946 Sb. a zákona č. 255/1946 Sb.

Ve spolupráci s tehdejším Svazem národní revoluce, Svazem osvobozených politických vězňů, Svazem partyzánů a Československou obcí legionářskou se prováděla prověrka jednotlivých odbojových skupin a partyzánských jednotek. Ilegální odbojové organizace a skupiny jako celek popisovaly tehdy svou ilegální činnost konanou proti Říši a zasílaly ji na vědomí Kanceláři legií. Hlásili se však i jednotlivci a svědecky dokladovali Kanceláři své zapojení do národního boje za osvobození.

Tyto materiály dnes obsahuje ucelený archivní fond 308 – „Druhý domácí odboj", který je trvale uložen ve Vojenském ústředním archivu v Praze (VÚA), a jeho správcem je Vojenský historický archiv (VHA). Ve fondu 308 jsou uloženy písemnosti partyzánských, odbojových a revolučních skupin, zejména zprávy o činnosti, jmenné seznamy jejich členů, osobní vyjádření členů skupin, letáky, schémata, mapy, nákresy a některá vyjádření státních orgánů a institucí. Tento dokumentační materiál byl shromážděn činností rezortu Ministerstva národní obrany v letech 1945–1954.

Doplňující součástí těchto archiválií býval až do podzimu roku 2007 i tzv. „prověřovací materiál ministerstva vnitra k domácímu odboji" (PV MV DO), který (na rozdíl od archivního fondu 308) nebyl nikdy určen pro laickou badatelskou veřejnost, ani pro historické bádání. Sloužil vždy výhradně jako pomocný materiál k vnitřnímu využití pracovníkům ministerstva obrany k posuzování žádostí o vydání osvědčení dle zák. č. 255/1946 Sb. v kategorii „účastník domácího hnutí" nebo „československý partyzán", které v uplynulých letech tento rezort vyřizoval. (A dodnes ještě – od roku 2002 – v rámci správního řízení, i když v minimálním počtu, vyřizuje.)

Již Kancelář legií spolupracovala s odborem politického zpravodajství Ministerstva vnitra na základě ustanovení § 8 odst. 2, zákona č. 255/1946 Sb.[2] Šlo především

2 *„Osvědčení obsahující údaje o osobě, způsobu její účasti na národním boji za osvobození a právech, k jejichž uplatnění je oprávněna, vydá […] ministerstvo národní obrany; […] a u účastníků domácího boje za osvobození v dohodě s ministerstvem vnitra."* Zákon č. 255/1946 Sb. o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

o to, prověřit pravost a samotnou existenci té či oné ilegální skupiny nebo partyzánské jednotky jako celku. Zda je bude možné charakterem jejich činnosti považovat za naplňující příslušné zákonné ustanovení (§ 1, odst. 1, bod 1, písm. e) zák. č. 255/1946 Sb.). Šlo tedy o posouzení jejich soustavného a aktivního zapojení po dobu alespoň tří měsíců do činnosti směřující přímo k osvobození Československé republiky, nebo šlo-li jen o činnost nahodilou, prováděnou několika jednotlivci bez koncepce, či dokonce snad jen o činnost smyšlenou a nikdy neexistující.

Současně se přitom důsledně prověřovala také národní spolehlivost členů odboje, zda se v době zvýšeného ohrožení republiky a v období nesvobody nedopustili kolaborace s nacistickým režimem formou členství v některé z fašistických organizací ve smyslu ustanovení § 2 a § 3 Dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., tzv. retribučního dekretu.

Pokud bylo zjištěno, že osoba byla v letech 1939 až 1945: „*[…]na vedoucím místě Národní odborové ústředny zaměstnanecké, Ústředí veřejných zaměstnanců, Svazu zemědělství a lesnictví nebo Hlinkovy slovenské lidové strany, nevyužívala-li tohoto místa k činnosti zvláště významné v národním boji za osvobození, nebo kdo byl dobrovolně členem Svazu pro spolupráci s Němci, Českého svazu válečníků, Rodobrany, Vlajky, České ligy proti bolševismu, Německo-české společnosti, Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, Hlinkovy gardy, Německo-slovenské společnosti, Hlinkovy mládeže nebo jiných fašistických organizací podobné povahy, jejichž účelem bylo šířit nacistickou ideologii a udržovat mocenské postavení Němců a Maďarů,*“ [3] neměla z hlediska zákona nárok na přiznání charakteru účastníka odboje.

Po únoru 1948 byly rozpuštěny všechny tehdejší organizace, které sdružovaly odbojáře podle způsobu účasti na národním boji za osvobození, jako byla konkrétně Československá obec legionářská, Svaz národní revoluce, Svaz osvobozených politických vězňů či Svaz partyzánů. Všechny byly začleněny do nově utvořeného Svazu bojovníků za svobodu, později přejmenovaného na Český svaz protifašistických bojovníků. Na Ministerstvu národní obrany současně zanikla také Kancelář legií, kterou nahradilo nové oddělení nazvané Kancelář odboje, později přejmenované na Komisi MNO pro vydávání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., a počátkem osmdesátých let minulého století jen Oddělení pro vydávání osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb.

Na Ministerstvu vnitra byl odbor „Z“ přejmenován již k 1. lednu 1947 na odbor VII. Jeho součástí se stal i nově utvořený slovenský referát. Ke dni 17. listopadu 1948 byla zřízena Skupina I-Bezpečnost, pod kterou spadal i odbor BA, též označovaný jako odbor Státní bezpečnosti nebo Velitelství Státní bezpečnosti. Patřila sem prověřovací agenda všeho druhu, včetně udělování medailí, šetření podle retribučních dekretů a cenzura veškerého periodického tisku a filmu.[4] Ministerstvo vnitra prověřovalo odbojové organizace na základě zákona č. 114/1948 Sb., č. 1, § 6 prostřednictvím

3 Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945, § 1, odst. 1, bod 3, písm. b) zák. č. 255/1946 Sb.

4 *Sborník Archivu ministerstva vnitra, č. 2/2004*. Praha, s. 233–280.

tzv. „Dotazníku pro prověření činnosti odboje“, a současně se řídilo též příslušným k tomu určeným ministerským výnosem.

Tyto prověřovací materiály, shromážděné činností Státní bezpečnosti nebo velitelstvími Státní bezpečnosti v jednotlivých krajích, obsahují převážně protokoly o výpovědi jednotlivých členů odbojových skupin před bezpečnostními složkami, vlastní protokolární šetření policejních orgánů, písemné zprávy o vzniku, činnosti a charakteru skupiny a jejích bojových výsledcích či zapojení v květnových revolučních dnech roku 1945. Zprávy o provedeném šetření bezpečnostními orgány Ministerstva vnitra zahrnují také výsledky šetření, týkajících se např. konfidentů gestapa nasazených v některých odbojových skupinách či zjištění o členech skupin, pokud byli i členy konkrétní fašistické organizace, jako např. Vlajky, Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, Svazu pro spolupráci s Němci, České ligy proti bolševismu či některých dalších, uvedených v Dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945 č. 16 Sb.

V období po 15. březnu 1939 až do 9. května 1945 působilo v protektorátu Čechy a Morava na sedm set padesát odbojových skupin,[5] ilegálních organizací, partyzánských jednotek a také revolučních skupin II. domácího odboje. Téměř každá významnější odbojová či partyzánská skupina operující na území protektorátu byla za druhé světové války nějakým způsobem napojena buď na některou paradesantní skupinu vyslanou londýnským ministerstvem národní obrany československé emigrační vlády, anebo na frontové výsadky vysílané Rudou armádou z osvobozeneckých oblastí SSSR, Polska a Slovenska. Popřípadě spolupracovala se zpravodajskými desanty Generálního štábu Rudé armády a paravýsadky zvláštního určení skupiny NKVD. Šlo celkem o sto dvacet čtyři výsadky vyslané ze Západu a z Východu na území Čech a Moravy v době od 16. dubna 1941 do 2. května 1945.

Výsadky se spojovacími, organizátorskými, zpravodajskými a destrukčními úkoly přicházely ze Západu ve čtyřech vlnách; bylo to asi třicet výsadkových skupin v počtu pětaosmdesáti Čechů a Slováků.[6]

Desanty ze Sovětského svazu byly do roku 1943 složeny pouze z československých vojáků vycvičených sovětskými zpravodajskými orgány či československou vojenskou misí v SSSR. Od července roku 1944 byly tvořeny buď jen ze sovětských partyzánů, nebo byly národnostně smíšené. V tomto období směřovaly ze Sovětského svazu na území protektorátu a na Slovensko kromě výsadků strategické rozvědky i skupiny hloubkového průzkumu 1. a 4. ukrajinského frontu. Od července roku 1944 do března 1945 působilo v protektorátu také na šedesát zpravodajských a organizačních paradesantních skupin vyslaných ze Sovětského svazu za účelem formovat české partyzánské hnutí.[7]

5 Vojenský historický archiv (VHA), f. Druhý domácí odboj (308). Materiál o odbojových skupinách a jejich účasti na národním boji za osvobození v letech 1939–1945.

6 Slovníková příručka *Český antifašismus a odboj*. Naše vojsko, I. vydání pro ČSPB, Praha 1988.

7 Tamtéž.

Domácí odboj, též domácí hnutí odporu, resp. domácí odbojové hnutí, byl organizovaný aktivní boj proti nacistickým okupantům, zrádcům a kolaborantům, často spjatý s přechodem do ilegality. Jednotlivé odbojové organizace a pojetí jejich činnosti se lišily v závislosti na politickém zaměření, struktuře, složení, celkové organizovanosti, konspirativních zkušenostech jejich členů a také ve spojení se zahraničím. Všechny odbojové složky v protektorátu se však shodovaly na nutnosti porážky nacistických okupantů, na dosažení národního osvobození a na obnově československé státnosti. Současně však také mezi nimi probíhal politický a ideový boj o pojetí národně osvobozeneckého hnutí a o budoucí uspořádání poválečného Československa.

V různorodém seskupení domácího odboje se projevovaly dva základní směry: jednak nekomunistické organizace, a jednak skupiny ilegální Komunistické strany Československa. Základní rozpor mezi oběma směry se jevil již v otázce vyústění protifašistického a národně osvobozeneckého boje. Nekomunistický odboj usiloval o obnovu demokratického uspořádání předmnichovské republiky, a komunisté vycházeli z nutnosti vedoucí úlohy dělnické třídy a z revoluční přeměny československé společnosti cestou národní demokratické revoluce.

Oba směry odboje se lišily také v otázce zahraničněpolitické orientace. Organizace ilegální KSČ bezvýhradně orientovaly své národně osvobozenecké hnutí na Sovětský svaz a ve spojenství s ním spatřovaly záruku obnovy samostatného Československa, zatímco nekomunistický odboj vycházel především z Masarykových a Benešových zásad svobody, demokracie a nestranickosti, a také z morálních a etických hodnot svobodných západních demokracií. Zaměřoval se především na zpravodajskou činnost, v souladu s pokyny československé exilové vlády v Londýně, a na přípravu ozbrojeného vystoupení v závěru války.

Všechny podoby protifašistického národně osvobozeneckého hnutí v českých zemích a na Moravě byly bez ohledu na to, zda byly výrazem organizované činnosti, nebo zda byly masově spontánní, významnou součástí evropské protifašistické rezistence. Z velké části se ho účastnili také antifašisté jiných národností, kteří na tomto území žili nebo se na ně v průběhu druhé světové války dostali, a zapojili se zde do protinacistického hnutí.

Prozápadně orientované odbojové organizace a skupiny se hlásily k politickému programu zahraničního odbojového centra vedeného dr. E. Benešem, a v jeho intencích také vyvíjely činnost. Jako celek usilovaly o osvobození Československa, o jeho obnovu v předmnichovských hranicích a o jeho demokratické uspořádání. Ve své činnosti věnovaly rozhodující pozornost zpravodajství a přípravám na závěrečné vystoupení proti nacistickým okupantům. Z dalších forem činnosti se soustředily především na pomoc osobám pronásledovaných gestapem, jejich rodinám, rodinám perzekvovaných, dále na protinacistickou agitaci a organizovaní ilegálních přechodů hranic protektorátu. Postupně prováděly sabotáže, diverze, a z části participovaly též na partyzánském způsobu boje. Nesouhlas českého národa s nacistickou okupací a projevující se jeho útlak v protektorátu vedly k navazování a prohlubování osobních mezilidských kontaktů, sledujících často i dřívější politické vazby,

společenské a přátelské vztahy, až k vytváření ilegálních sítí a odbojových skupin či organizací.

Zásadní důsledky měla pro tyto odbojové skupiny a složky především „heydrichiáda". Ztráty, které v jejím průběhu český odboj utrpěl, byly pro něj v mnoha směrech nenahraditelné. Značná část do té doby existujících prozápadně orientovaných organizací byla nacistickou mašinérií definitivně rozbita.[8] Masový teror v období „heydrichiády" uvrhl český odboj do hluboké krize. Řada lidí byla zastrašena decimováním účastníků odboje i jejich rodin nacisty. Krajně negativní roli sehrávala v té době i česká kolaborace, doplňující nacistickou propagandu. Protektorátní vláda neustále varovala před neuváženými činy, které by měly „*pro celý národ nedozírné následky.*"[9]

Prověřování jednotlivých odbojových skupin bezpečnostním aparátem Ministerstva vnitra ČSR probíhalo ve dvou etapách – od konce léta 1945 do konce roku 1947, a od roku 1948 do konce roku 1954. Z těchto dnes již archivních písemností, které máme k dispozici, je poměrně zřetelně vidět rozdíl mezi „*zprávami o prověření*" vzniklými od konce léta roku 1945 do konce roku 1947, a mezi „*písemnostmi*" od uchopení moci komunistickou stranou po únorovém převratu v roce 1948 do konce roku 1954.

V dokumentech z let 1945–1947 je konkrétní šetření a prověřování činnosti jednotlivých odbojových skupin a partyzánských jednotek či jednotlivců zaměřeno ze strany bezpečnostních složek na politickou a národní spolehlivost v období zvýšeného ohrožení republiky v letech 1938–1945, na dobrovolné či vynucené členství ve fašistických organizacích či na spolupráci s volavčími sítěmi gestapa.

Naopak v dokumentech z období let 1948–1954 se jednotlivá šetření bezpečnostních orgánů ministerstva vnitra zaměřují především na politickou a národní spolehlivost příslušníků domácího odboje po únoru 1948, na jejich členství v KSČ, třídní původ a názorový pohled na Sovětský svaz. Největší pozornost je věnována nejpočetnější partyzánské brigádě „JAN ŽIŽKA" operující od podzimu roku 1944 na Moravě (po přechodu hranic se Slovenskem), v prostoru Beskyd, Zlínska a Vsetínska. Důkladnému prověřování je v letech 1948–1953 podrobena také partyzánská brigáda „MISTR JAN HUS", působící v době nacistické okupace ve východních Čechách a na Českomoravské vrchovině. Prověřování bývalých příslušníků brigád provádělo Velitelství Státní bezpečnosti v Gottwaldově, Uherském Hradišti, Brně a Jihlavě. Prověřovací materiál shromážděný orgány StB k těmto dvěma partyzánským brigádám tvoří dnes celkem osm kartonů archiválií.

V této poúnorové době vychází sice „prověřování odboje" také z vyhodnocování činnosti ilegálních skupin v letech 1939–1945, tj. zda organizace byla nebo nebyla pod kontrolou či dohledem gestapa, nebo jestli partyzánská jednotka měla či nikoliv

8 Tamtéž.

9 SLÁDEK, Oldřich: *Zločinná role gestapa*. Naše vojsko, Praha 1986.

ve svých řadách konfidenty. Přesto však bezpečnostní orgány ministerstva vnitra, od okresních stanic Sboru národní bezpečnosti, krajských velitelství, až po ústřední orgány bedlivě prověřovaly především názorovou orientaci a charakter skupiny v době nacistické okupace, čili byla-li prokomunistická nebo prozápadně laděná. Orgány dále rozkrývaly její zpravodajské spojení se zahraničím, pátraly po složení její členské základny. V neposlední řadě také sledovaly chování a vystupování jednotlivých příslušníků té či oné ilegální skupiny po únorovém převratu roku 1948, tedy v nastoleném období budování tzv. stalinského modelu socialismu.

Lze dokumentačně doložit, že některé konkrétní nekomunisticky zaměřené odbojové organizace z doby nacistické okupace se po uchopení moci komunistickou stranou v únoru 1948 začínaly v průběhu roku 1948 a 1949 znovu formovat. Začaly například s vydáváním protikomunisticky laděných letáků a tiskovin, vyzývajících k odporu proti vládě a režimu. Tehdejší komunistický vládní systém totiž vytvářel totální politickou administrativní nadvládu nad celou společností i jejími občany, kteří neměli možnost z bludného kruhu uniknout nebo se účinně bránit. Různé formy politických represálií a perzekucí tehdy přímo postihovaly ty, kteří z různých příčin představovali opozici vůči novému režimu.

V rámci prověřování značného počtu ilegálních organizací a jejich odbojové činnosti za doby nacismu, a pod pláštíkem zjistit co nejvíce podrobných informací dotazováním se na konkrétní spolupracovníky, svědky a osoby z doby odboje za účelem poskytnutí svědectví (např. v místě trvalého bydliště), se tak orgány StB dostaly mnohokrát i k lidem, kteří v té době třeba již ilegálně organizovali přechody na Západ nebo jinou činnost, směřující otevřeně či skrytě proti komunistickému zřízení. Řada těchto lidí pak byla orgány StB perzekvována, buď zatčením nebo přímo internováním. V nejlepším případě „jen" pouhým definitivním vyloučením z veřejného života či vystěhováním z většího průmyslového města do pohraničí.

Mnozí z těchto československých státních občanů však zaplatili tím nejcennějším – vlastním životem, neboť byli ve vykonstruovaných politických procesech v padesátých letech dvacátého století odsouzeni komunistickým režimem k trestu smrti a popraveni. Některým se jen zázrakem podařilo před politickou či náboženskou perzekucí z Československa uprchnout. V letech 1947–1951 uprchlo z Československé republiky na Západ celkem 25 354 osob,[10] mezi nimi i desítky bývalých účastníků II. domácího i československého zahraničního odboje. Většina z nich na svou politickou činnost nikdy nerezignovala a snažila se prospět své domovské vlasti i v exilu, za což se jim v naší zemi dostalo určité satisfakce nejdříve až po 17. listopadu 1989.

Prověřovací materiál Ministerstva vnitra ČSR k odbojovým a partyzánským skupinám působících v protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945 byl na základě ustanovení § 14, odst. 1, zák. č. 181/2007 ze dne 8. června 2008 (o Ústavu pro studium

10 *Securitas imperii č. 9*. ÚDV PČR, Praha 2002.

totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek) delimitován ve dvou etapách z Ministerstva obrany ČR do Archivu bezpečnostních složek (ABS).

První etapa předání archiválií proběhla koncem října 2007, kdy bylo z oddělení vydávání osvědčení Odboru mimorezortní spolupráce v personální sekci Ministerstva obrany delimitováno do ABS (oddělení archivních fondů FMV) celkem patnáct kartonů, obsahujících čtyři sta dvacet pět svazků archiválií s označením 308/MV, 01–0646.

Tento archivní materiál byl postupně zpracován přepočítáním jednotlivých listů a ke dni 29. ledna 2008 vznikl nejprve pětatřicetistránkový přehled nazvaný jako „Prověrkový materiál k fondu 308 – inventář", který obsahuje stručnou anotaci k prověřovaným tři sta osmdesáti odbojovým skupinám a organizacím a k partyzánským jednotkám. Ke dni 24. listopadu 2008 byl tento materiál graficky zpřehledněn a doplněn o upřesňující údaje, kde je v objektu ABS lokalizován, čímž se rozšířil na jednapadesát stran textu formátu A4, a je nyní k dispozici v tamní badatelně.

Druhá etapa delimitace prověřovacích materiálů shromážděných činností orgánů bývalé Státní bezpečnosti proběhla v únoru 2008, kdy bylo do ABS předáno z Ústředního vojenského archivu čtyřiadvacet kartonů, označených 0-308. (V podání orgánů bývalé StB jde o tzv. „objektové svazky" označené písmenem „H".) Byly prozatímně uloženy do ABS (oddělení operativních svazků) s tím, že v průběhu roku 2008 budou převezeny do depozitáře, aby spolu s prověřovacím materiálem ministerstva vnitra k odbojovým a partyzánským skupinám (sign. 308/MV) vytvořily ucelený fond 0 308/MV, který bude možné předkládat i badatelské veřejnosti. Ta se již v průběhu roku 2008 ve třech případech zajímala o informace ke konkrétním odbojovým skupinám.[11] Archiválie byly ve všech případech badatelům předloženy, neboť v delimitovaném materiálu uloženém v oddělení archivních fondů FMV byly nalezeny.

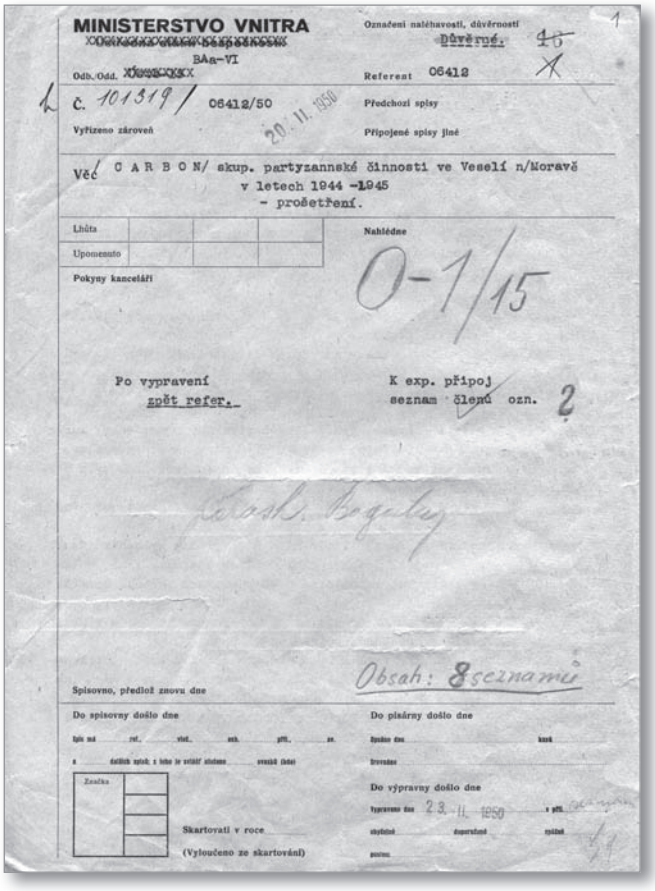
Prověřovací materiál Ministerstva vnitra ČSR k odbojovým a partyzánským skupinám působících v protektorátu Čechy Morava v letech 1939–1945 obsahuje výhradně archivní dokumenty nejen ke známým odbojovým organizacím, ale i k těm, pro badatelskou veřejnost docela neznámým. Ve svazcích jsou řazeny většinou abecedně, a není činěno rozdílu mezi ilegální odbojovou skupinou či partyzánskou jednotkou laděnou prozápadně či prokomunisticky. Některá archivní jednotka obsahuje ve svazku třeba jen jeden až pět listů dokumentu, například v případě méně známých odbojových skupin jako jsou „ATAMAN" „BAS", „DOMOV", „FLIEDER", „HORÁCKO–RE-VÍ", „HNUTÍ ZA SVOBODU", „CHOTĚŠOV", „POLABAN", „PĚTKA", „PRSTÝNKÁŘI", „RÁZUS", „SOBĚSLAV", „ŠKOP", „VĚRNÝ PES", „ZELENÝ LES-STŘED", „ŽIŽKA I-II".

V jiných archivních jednotkách je k dispozici od padesáti do pěti set listů dokumentů, jako v případě odbojových skupin „BAŤA-ZLÍN", „BÍLÁ HORA", „BLANÍK",

11 ABS, sign. 308-20/5: partyzánská skupina „IVAN", sign. 308-21/6: partyzánská skupina „KOLO NA STŘELE" a sign. 308-107/15: partyzánská skupina „ŠAHUR".

„CARBON“, „ČERNIL-Brno“, „JERMAK“, „KAPITÁN“, „KIJEV“, „KRYSTAL-Velký Honza“, „MISTR JAN HUS“, „MORAVSKÁ ROVNOST“, „NIVA-Strakonice“, „OBRANA NÁRODA“, „PÁTÁ KOLONA“, „PRAVDA VÍTĚZÍ“, „PRO VLAST“, „RADA TŘÍ-R-3“, „SEVER“, „SRP A KLADIVO“, „ŠUMAVA I, II,“ „TOMÁŠ“, „TRÁVNICE“, „VOLÁNÍ HOR“ a některých dalších.

I po více jak padesáti letech od svého vzniku jsou takovéto archivní jednotky z dnešního pohledu archiváře zajímavou a také i důležitou součástí našeho archivního dědictví, které dokumentuje účast Čechů a Slováků na osvobozeneckém hnutí směřujícího k osvobození Československa od nacistické poroby. Pro historika je to jen další střípek do mozaiky poznání II. domácího odboje.

MINISTERSTVO VNITRA

Označení naléhavosti, důvěrnosti: důvěrné.

Odb./Odd. BAa-VI

Referent 06412

Č. 101319 / 06412/50

Předchozí spisy

Vyřízeno zároveň 20. II. 1950

Připojené spisy jiné

Věc CARBON/ skup. partyzanské činnosti ve Veselí n/Moravě v letech 1944 -1945 - prošetření.

Lhůta

Upomenuto

Nahlédne

0-1/15

Pokyny kanceláři

Po vypravení zpět refer.

K exp. připoj seznam členů ozn. 2

Obsah: 8 seznamů

Spisovno, předlož znovu dne

Do spisovny došlo dne

Do písárny došlo dne

Do výpravny došlo dne

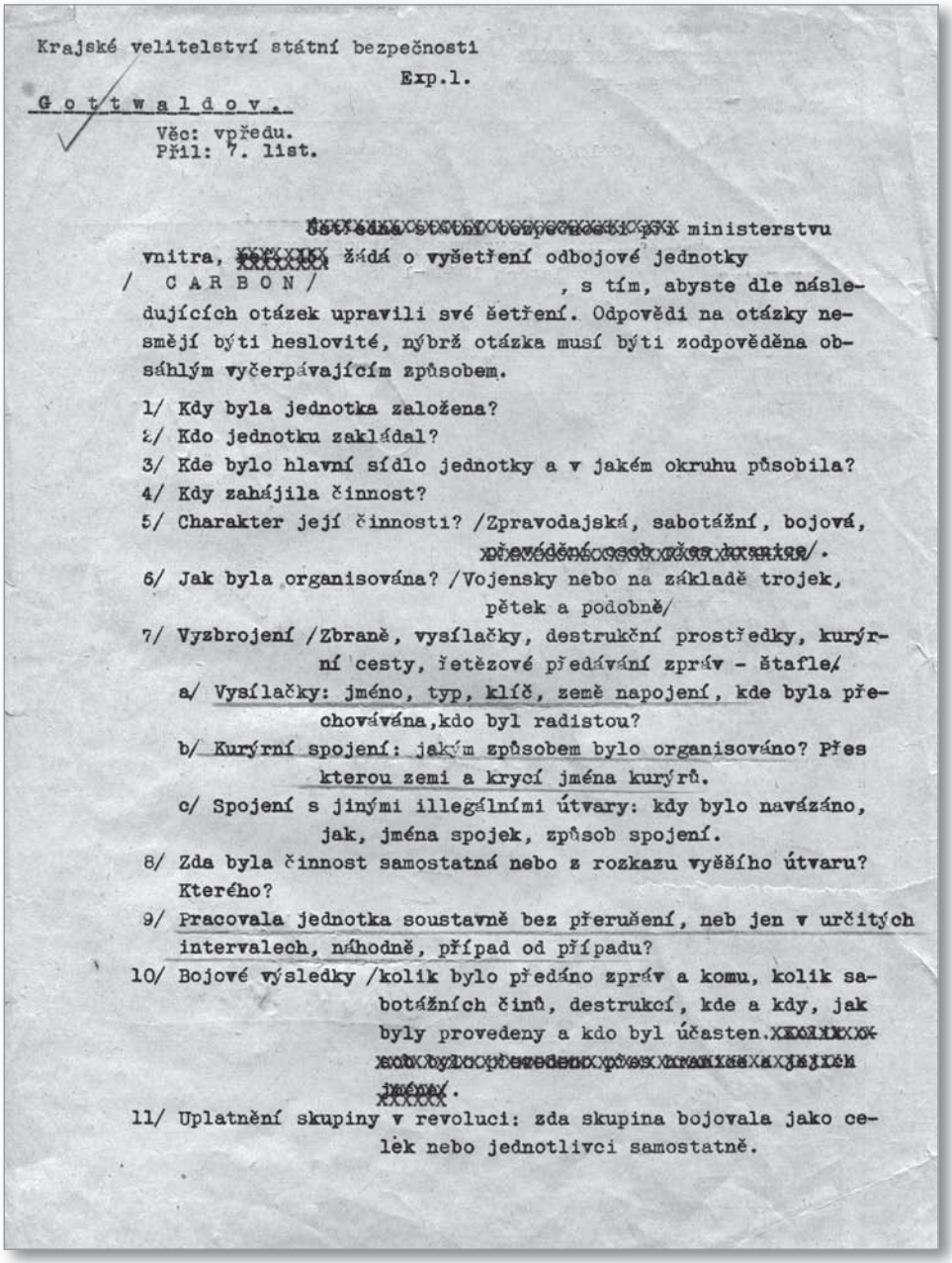
Vyřízeno dne 23. II. 1950

Skartovati v roce

(Vyloučeno ze skartování)

Titulní strana spisu CARBON ze dne 23. února 1950.

Zdroj: ABS

Krajské velitelství státní bezpečnosti

Exp.1.

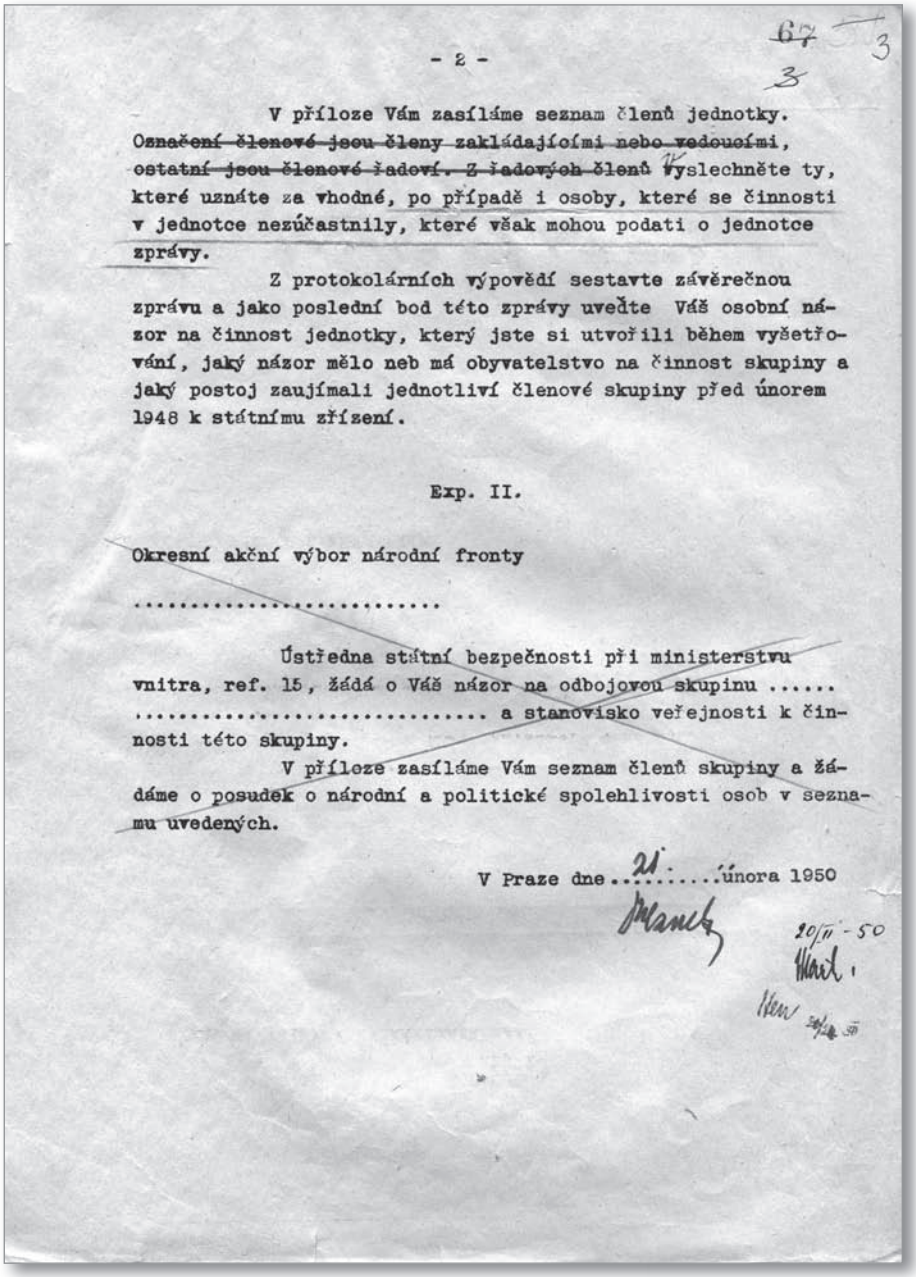
G o t t w a l d o v .

Věc: vpředu.
Přil: 7. list.

Ústředna státní bezpečnosti při ministerstvu vnitra, [redacted] žádá o vyšetření odbojové jednotky / C A R B O N / , s tím, abyste dle následujících otázek upravili své šetření. Odpovědi na otázky nesmějí býti heslovité, nýbrž otázka musí býti zodpověděna obsáhlým vyčerpávajícím způsobem.

1/ Kdy byla jednotka založena?
2/ Kdo jednotku zakládal?
3/ Kde bylo hlavní sídlo jednotky a v jakém okruhu působila?
4/ Kdy zahájila činnost?
5/ Charakter její činnosti? /Zpravodajská, sabotážní, bojová, [redacted]/.
6/ Jak byla organisována? /Vojensky nebo na základě trojek, pětek a podobně/
7/ Vyzbrojení /Zbraně, vysílačky, destrukční prostředky, kurýrní cesty, řetězové předávání zpráv - štafle/
a/ Vysílačky: jméno, typ, klíč, země napojení, kde byla přechovávána, kdo byl radistou?
b/ Kurýrní spojení: jakým způsobem bylo organisováno? Přes kterou zemi a krycí jména kurýrů.
c/ Spojení s jinými illegálními útvary: kdy bylo navázáno, jak, jména spojek, způsob spojení.
8/ Zda byla činnost samostatná nebo z rozkazu vyššího útvaru? Kterého?
9/ Pracovala jednotka soustavně bez přerušení, neb jen v určitých intervalech, náhodně, případ od případu?
10/ Bojové výsledky /kolik bylo předáno zpráv a komu, kolik sabotážních činů, destrukcí, kde a kdy, jak byly provedeny a kdo byl účasten. [redacted] jména/.
11/ Uplatnění skupiny v revoluci: zda skupina bojovala jako celek nebo jednotlivci samostatně.

Ukázka z fondu Prověřovací materiál MV k fondu 308 k partyzánské skupině CARBON.
Zdroj: ABS

- 2 -

V příloze Vám zasíláme seznam členů jednotky. Označení členové jsou členy zakládajícími nebo vedoucími, ostatní jsou členové řadoví. Z řadových členů vyslechněte ty, které uznáte za vhodné, po případě i osoby, které se činnosti v jednotce nezúčastnily, které však mohou podati o jednotce zprávy.

Z protokolárních výpovědí sestavte závěrečnou zprávu a jako poslední bod této zprávy uveďte Váš osobní názor na činnost jednotky, který jste si utvořili během vyšetřování, jaký názor mělo neb má obyvatelstvo na činnost skupiny a jaký postoj zaujímali jednotliví členové skupiny před únorem 1948 k státnímu zřízení.

Exp. II.

Okresní akční výbor národní fronty

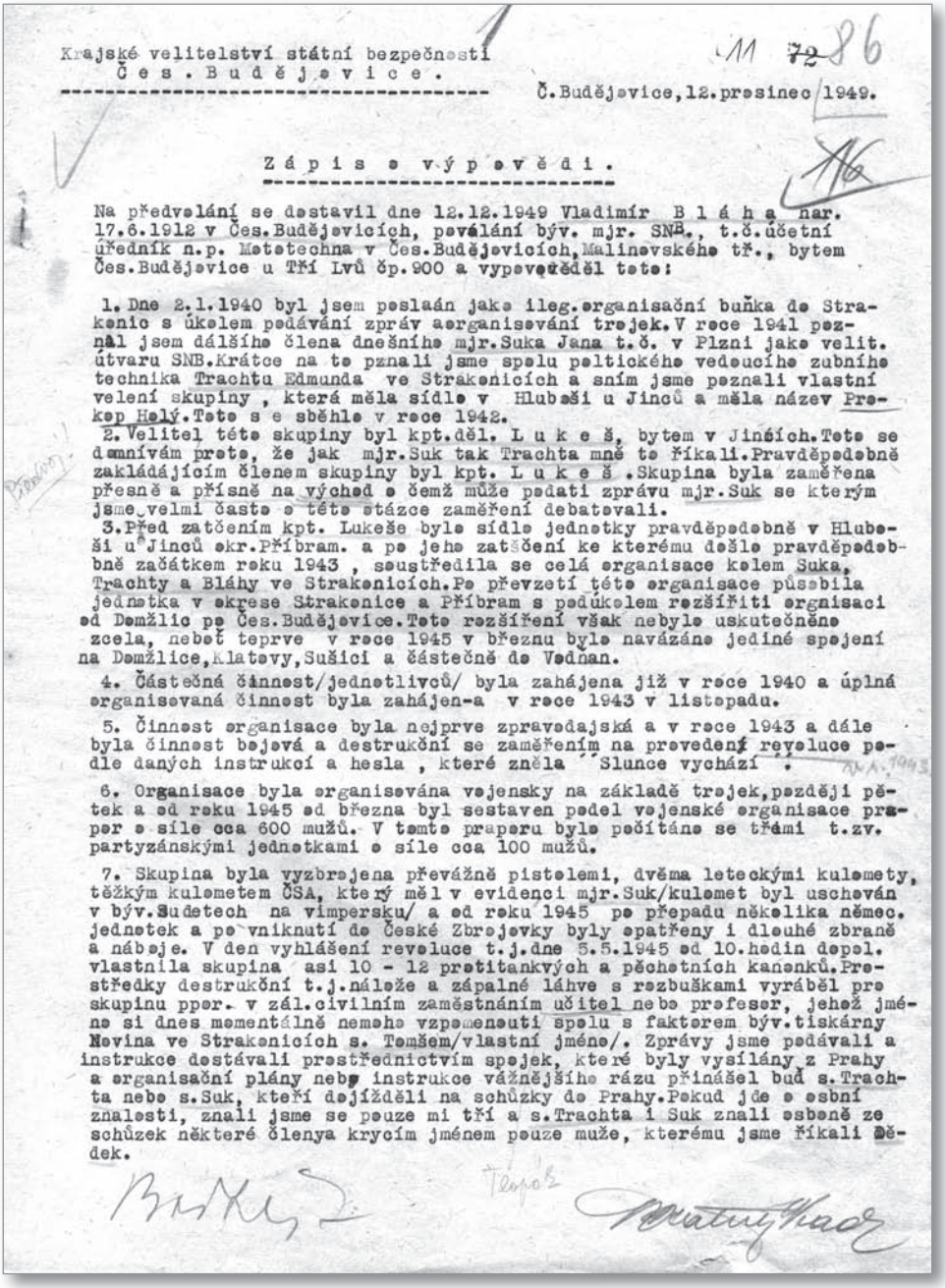
.....

Ústředna státní bezpečnosti při ministerstvu vnitra, ref. 15, žádá o Váš názor na odbojovou skupinu .... a stanovisko veřejnosti k činnosti této skupiny.

V příloze zasíláme Vám seznam členů skupiny a žádáme o posudek o národní a politické spolehlivosti osob v seznamu uvedených.

V Praze dne 21. února 1950

Ukázka z fondu Prověřovací materiál MV k fondu 308 k partyzánské skupině CARBON.
Zdroj: ABS

Krajské velitelství státní bezpečnosti
Čes. Budějovice.

Č.Budějovice, 12. prosince 1949.

Z á p i s o v ý p o v ě d i .

Na předvolání se dostavil dne 12.12.1949 Vladimír B l á h a nar. 17.6.1912 v Čes.Budějovicích, povolání býv. mjr. SNB., t.č. účetní úředník n.p. Metotechna v Čes.Budějovicích, Malinovského tř., bytem Čes.Budějovice u Tří Lvů čp.900 a vypovídal takto:

1. Dne 2.1.1940 byl jsem poslán jako ileg. organisační buňka do Strakonic s úkolem podávání zpráv o organisování trojek. V roce 1941 poznal jsem dálšího člena dnešního mjr. Suka Jana t.č. v Plzni jako velit. útvaru SNB. Krátce na to poznali jsme spolu poltického vedoucího zubního technika Trachtu Edmunda ve Strakonicích a sním jsme poznali vlastní velení skupiny, která měla sídlo v Hluboši u Jinců a měla název Prokop Holý. Toto se sběhlo v roce 1942.

2. Velitel této skupiny byl kpt. děl. L u k e š, bytem v Jinších. Toto se domnívám proto, že jak mjr. Suk tak Trachta mně to říkali. Pravděpodobně zakládájícím členem skupiny byl kpt. L u k e š. Skupina byla zaměřena přesně a přísně na východ o čemž může podati zprávu mjr. Suk se kterým jsme velmi často o této otázce zaměření debatovali.

3. Před zatčením kpt. Lukeše bylo sídlo jednotky pravděpodobně v Hluboši u Jinců okr. Příbram. a po jeho zatčení ke kterému došlo pravděpodobně začátkem roku 1943, soustředila se celá organisace kolem Suka, Trachty a Bláhy ve Strakonicích. Po převzetí této organisace působila jednotka v okrese Strakonice a Příbram s podúkolem rozšířiti orgnisaci od Domžlic po Čes. Budějovice. Toto rozšíření však nebylo uskutečněno zcela, neboť teprve v roce 1945 v březnu bylo navázáno jediné spojení na Domžlice, Klatovy, Sušici a částečně do Vodňan.

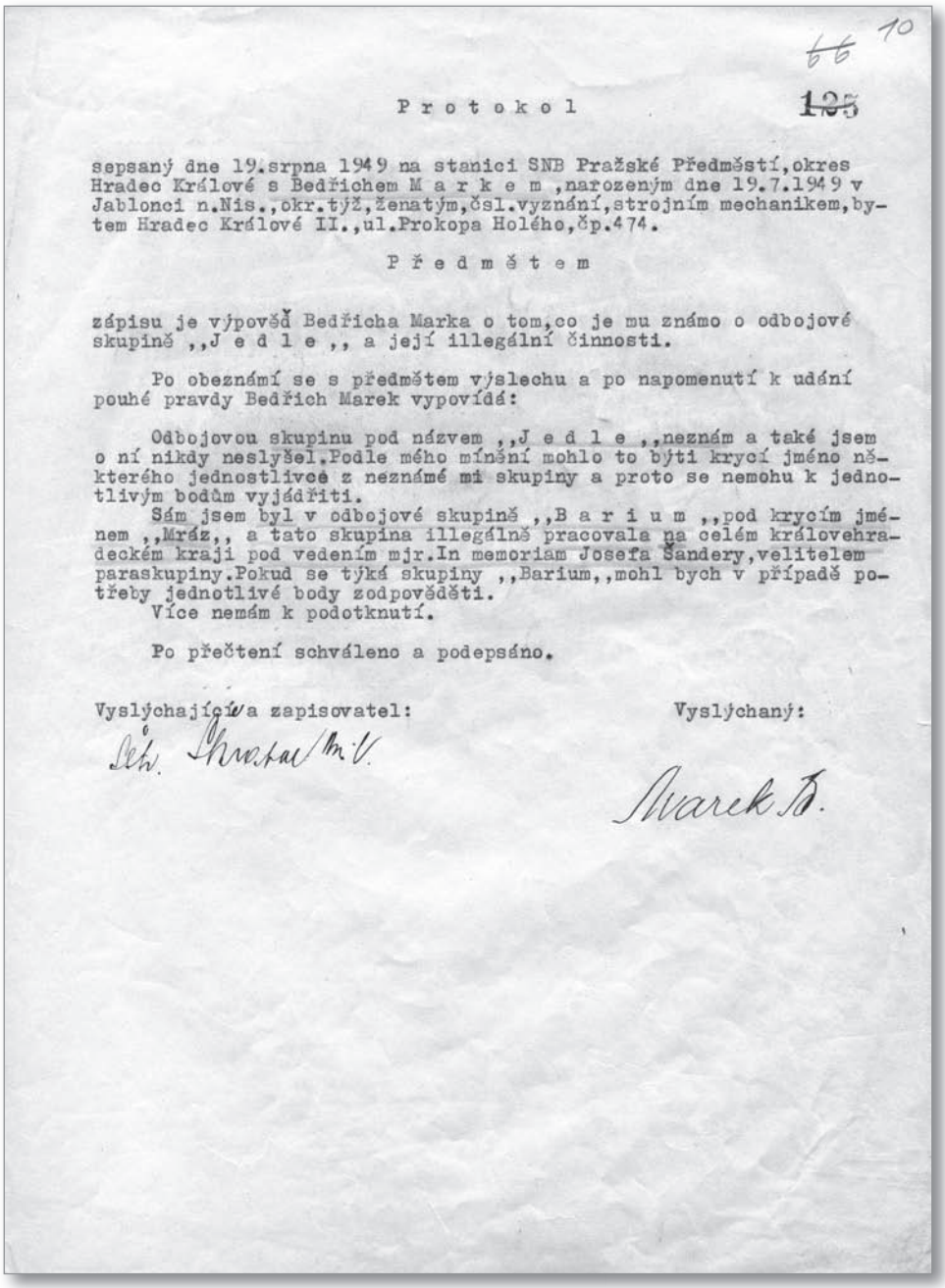
4. Částečná činnost/jednotlivců/ byla zahájena již v roce 1940 a úplná organisovaná činnost byla zahájena v roce 1943 v listopadu.

5. Činnost organisace byla nejprve zpravodajská a v roce 1943 a dále byla činnost bojová a destrukční se zaměřením na provedení revoluce podle daných instrukcí a hesla, které zněla "Slunce vychází".

6. Organisace byla organisována vojensky na základě trojek, později pětek a od roku 1945 od března byl sestaven podel vojenské organisace prapor o síle cca 600 mužů. V tomto praporu bylo počítáno se třemi t.zv. partyzánskými jednotkami o síle cca 100 mužů.

7. Skupina byla vyzbrojena převážně pistolemi, dvěma leteckými kulomety, těžkým kulometem ČSA, který měl v evidenci mjr. Suk/kulomet byl uschován v býv. Sudetech na vimpersku/ a od roku 1945 po přepadu několika němec. jednotek a po vniknutí do České Zbrojovky byly opatřeny i dlouhé zbraně a náboje. V den vyhlášení revoluce t.j. dne 5.5.1945 od 10. hodin dopol. vlastnila skupina asi 10 - 12 protitankvých a pěchotních kanonků. Prostředky destrukční t.j. nálože a zápalné láhve s rozbuškami vyráběl pro skupinu ppor. v zál. civilním zaměstnáním učitel nebo profesor, jehož jméno si dnes momentálně nemohu vzpomenouti spolu s faktorem býv. tiskárny Nevina ve Strakonicích s. Temšem/vlastní jméno/. Zprávy jsme podávali a instrukce dostávali prostřednictvím spojek, které byly vysílány z Prahy a organisační plány nebo instrukce vážnějšího rázu přinášel buď s. Trachta nebo s. Suk, kteří dojížděli na schůzky do Prahy. Pokud jde o osobní znalosti, znali jsme se pouze mi tří a s. Trachta i Suk znali osobně ze schůzek některé členya krycím jménem pouze muže, kterému jsme říkali Dědek.

Ukázka z fondu Prověřovací materiál MV k fondu 308 odbojová skupina „PROKOP HOLÝ".
Zdroj: ABS

66 10

P r o t o k o l 135

sepsaný dne 19.srpna 1949 na stanici SNB Pražské Předměstí,okres Hradec Králové s Bedřichem M a r k e m ,narozeným dne 19.7.1949 v Jablonci n.Nis.,okr.týž,ženatým,čsl.vyznání,strojním mechanikem,bytem Hradec Králové II.,ul.Prokopa Holého,čp.474.

P ř e d m ě t e m

zápisu je výpověď Bedřicha Marka o tom,co je mu známo o odbojové skupině ,,J e d l e ,, a její illegální činnosti.

Po obeznámí se s předmětem výslechu a po napomenutí k udání pouhé pravdy Bedřich Marek vypovídá:

Odbojovou skupinu pod názvem ,,J e d l e ,,neznám a také jsem o ní nikdy neslyšel.Podle mého mínění mohlo to býti krycí jméno některého jednostlivce z neznámé mi skupiny a proto se nemohu k jednotlivým bodům vyjádřiti.

Sám jsem byl v odbojové skupině ,,B a r i u m ,,pod krycím jménem ,,Mráz,, a tato skupina illegálně pracovala na celém královehradeckém kraji pod vedením mjr.In memoriam Josefa Sandery,velitelem paraskupiny.Pokud se týká skupiny ,,Barium,,mohl bych v případě potřeby jednotlivé body zodpověděti.

Více nemám k podotknutí.

Po přečtení schváleno a podepsáno.

Vyslýchající a zapisovatel: Vyslýchaný:

Děv. Skvrňák m.v. Marek B.

Ukázka z fondu Prověřovací materiál MV k fondu 308, výpověď o odbojové skupině „JEDLE".
Zdroj: ABS

Problematika zneužívání drog v materiálech ABS

Rešerše archivních fondů k problematice „toxikománie“

› **Tomáš Zapletal**

Užívání a zneužívání drog má dlouhou historii, stejně jako lidstvo samo. Jejich intenzivnější výskyt ve společnosti a pokusy o jejich eliminaci se v materiálech československého Ministerstva vnitra a jemu podřízených složek výrazněji projevují až v šedesátých letech 20. století. Následující léta sedmdesátá a osmdesátá nabízejí již bohatý výčet úřední agendy – informací, zpráv, hodnocení i vyšetřovacích spisů vztahujícím se k jednotlivým případům zneužívání drog, jež se v dobovém slovníku označovalo termínem „toxikománie“.

Předkládaná archivní rešerše shrnuje reprezentativní soupis materiálů pocházejících z archivních fondů Archivu bezpečnostních složek (ABS), především z fondů republikového MV ČSR a útvarů Veřejné bezpečnosti uložených v ABS Kanice. Jejich časová vymezenost, končící na počátku devadesátých let, je dána rozmezím archiválií, jenž tato instituce spravuje, nikoliv vymizením problematiky z řad společnosti a ze zorného úhlu bezpečnostních složek státu.

1. A 2/8, inv. j. 116;
   Řešení alkoholismu a jiných toxikománií ve vybraných rezortech a oblastech. Zpráva o výsledku prověrky plnění usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 121 ze dne 5. dubna 1974. Zpráva výboru Lidové kontroly ČSSR a návrh zákona o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomániemi, včetně připomínkového řízení (1976).

2. A 32, inv. j. 71;
   Akce PĚSTITEL – informace o pěstování a zneužívání indického konopí v obci Smolenice, okr. Louny.

3. FS VB, kart. 114;
   Nealkoholová toxikománie (1. odd. FKÚ)

   ▪ Vyhodnocení nealkoholové toxikománie za rok 1981.

- Informace o situaci na úseku boje proti nealkoholové toxikománii a alkoholismu (1982).
- Situace v oblasti nealkoholové toxikománie za období roku 1983 a 1. polovině 1984.
- Rozbor dosavadní účinnosti boje proti nealkoholové toxikománii a návrhy na opatření 1985.
- Informace o činnosti FKÚ v oblasti boje proti nealkoholové toxikománii za uplynulé období.
- Informace o situaci na úseku nealkoholové toxikománie (1985).
- Vyhodnocení činnosti a poznatků v boji proti trestné činnosti páchané v souvislosti s alkoholismem a jinými toxikomániemi 1982–1984 (1985).
- Vyhodnocení nealkoholové toxikománie za rok 1986, 1987, 1988, 1989.

4. FS VB, kart. 115;
   Nealkoholová toxikománie (1. odd. FKÚ)

- Převedení odpovědnosti za boj s trestnou činností v oblasti nealkoholové toxikománie z odboru hospodářské kriminality na odbor obecné kriminality (1982).
- Celostátní porada k nealkoholové toxikománii (1985).
- Nealkoholová toxikománie – hlásná služba, 2 sv. (1985).
- Ujednocení evidencí toxikomanů v evidencích VB a Ministerstva zdravotnictví (1987).
- Výroční zpráva o působení Jednotné úmluvy o omamných látkách za rok 1987.
- Program prověrky nealkoholové toxikománie ve Středoslovenském kraji (1987).
- Program prověrky nealkoholové toxikománie v rámci MS VB Bratislava (1988).
- Nealkoholové toxikománie v ozbrojených silách ČSSR (1988).
- Součinnost bezpečnostních úseků (včetně StB) v boji proti nealkoholové toxikománii (plnění závěrů 7. kolegia MV ČSSR z 5. září 1989).

5. H 2, inv. j. 245;
   Postup orgánů VB při řešení problematiky alkoholismu a jiných toxikománií – připomínkové řízení (1973).

6. H 2, inv. j. 368;
   Alkoholismus a toxikománie – podklady pro zprávu o plnění přijatých usnesení složkou VB (1974).

7. H 4, inv. j. 90;
   Materiály z jednání Kolegia MV ČSR ze dne 22. října 1977, 2. rozbor práce útvarů VB na úseku boje proti kriminalitě mládeže v souvislosti s plněním úkolů vyplývajících pro MV a VB z usnesení ÚV KSČ z července 1973 o přípravě mladého pokolení pro život a práci ve vyspělé socialistické společnosti:

- usnesení kolegia,
- rozbor práce,
- trestné činy a přečiny spáchané mládeží – všeobecná kriminalita, osoby z řad mládeže stíhané a vyšetřované VB pro trestné činy a přečiny – všeobecná kriminalita, trestná činnost spáchaná na mládeži, přehled agenturně-operativních výdajů, počet agenturních spisů,
- rozbor stavu toxikománie mládeže,
- tabulka porovnání trendů na úseku toxikománie mládeže v letech 1974–1976,
- soubor opatření orgánů činných v trestním řízení na zvýšení účinnosti ochrany mládeže před protispolečenskou činností v ČSR,
- stanovisko ke zprávě o rozboru stavu toxikománie mládeže,
- stanovisko ke zprávě o výsledku následné prověrky činnosti VB na úseku boje proti kriminalitě mládeže.

8. přír. MV 1183/82, bal. 7;
   Návrhy prováděcích předpisů k připravovanému zákonu ČNR o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomániemi (1980).

9. přír. MV 1261/83, bal. 6;
   Rozbor stavu toxikománie mládeže (1977).

10. přír. MV 1648/87, bal. 11;
    FMV – MP k odhalování trestné činnosti omamnými prostředky č. 894.

11. přír. MV 1651/87, bal. 4;
    Vyhodnocení výsledků kontrolní akce v zabezpečení lékáren a zdravotnických zařízení v ČSR proti vloupání a odcizení opiátů a návykových léků (1981).

12. přír. MV 1745/88, bal. 2;
    Vloupání do lékárny v Brně, Trnitá ul. (1983).

13. přír. MV 1745/88, bal. 2;
    Zpráva o stavu nealkoholové toxikománie do kolegia MV ČSR – říjen 1984.

14. přír. MV 2028/90, bal. 30;
    Nealkoholová toxikománie (1984).

15. přír. MV 2028/90, bal. 32;
    Podklady pro jednání na MZ ČSR k řešení nealkoholové toxikománie (1984).

16. přír. MV 2028/90, bal. 33;
    Nealkoholická toxikománie (1985).

17. přír. MV 2029/90, bal. 33;
Nealkoholová toxikománie (1985).

18. přír. MV 2029/90, bal. 33;
Vyhodnocení k plnění úkolů v boji proti kriminalitě páchané v souvislosti s alkoholismem a jinými toxikomániemi (1985).

19. přír. MV 2029/90, bal. 33;
Informace k nealkoholové toxikománii (1985).

20. přír. MV 2041/90, bal. 78;
Prověrka po linii toxikománie (1984).

21. přír. MV 2041/90, bal. 81;
Prověrka po linii toxikománie (1984).

22. přír. MV 2041/90, bal. 87;
Prověrka zabezpečení lékáren – Středočeský kraj (1984).

23. přír. MV 2042/90, bal. 109;
Dokumentace vloupání do lékáren, Brno 1981.

24. přír. MV 2044/90, bal. 118;
Vyhodnocení plnění úkolů v boji proti kriminalitě páchané v souvislosti s alkoholismem a jinými toxikomániemi (1984).

25. přír. MV 2044/90, bal. 118;
Soubor opatření orgánů činných v trestním řízení na léta 1986–1990 k omezování recidivy trestné činnosti. Trestné a jiné protispolečenské činnosti a v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím (1986).

26. přír. MV 2052/90, bal. 194;
Informace o přípravě putovní výstavy zaměřené k boji proti alkoholismu a nealkoholové toxikománii (1985).

27. přír. MV 2211/92, bal. 39;
Svazek – výstava k boji proti alkoholismu a nealkoholové toxikománii a nealkoholové toxikománii dětí a mládeže.

28. přír. MV 2211/92, bal. 40;
Tři knihy návštěv výstavy k boji proti alkoholismu a nealkoholové toxikománii a nealkoholové toxikománii dětí a mládeže.

29. přír. MV 2211/92, bal. 42;
Politicko-organizační zabezpečení putovní výstavy zaměřené k boji proti alkoholismu a nealkoholové toxikománii – porada vedení (1986).

30. přír. MV 2211/92, bal. 42;
Dokladace – vyhodnocení V. setkání – stručné vyhodnocení průběhu výstavy proti alkoholismu a nealkoholové toxikománii (1986).

31. přír. MV 2214/92, bal. 68;
Prověrka plnění opatření k zamezování trestné a jiné protispolečenské činnosti mládeže a na úseku toxikomanů (1985).

32. přír. MV 2632–2653/95, bal. 156;
Návrh dohody o zřízení mezirezortního koordinačního úřadu pro narkotika (1991).

33. přír. MV 3514/01, bal. 35;
Nealkoholová toxikomanie, zneužívání léku alnagon a pervitin (1984).

34. přír. INSPEKCE 1747/88, bal. 7;
Vloupání do lékárny, Brno (1981).

35. přír. SV VB 1097/80, bal. 8;
Podklady ke zpracování zprávy o zkušenostech VB s léčením nealkoholových toxikománií (1977).

36. přír. SV VB 1098/80, bal. 8;
Návrh sbírky pokynů HV VB ČSR – zásady součinnosti služeb VB v boji proti zneužívání a rozšiřování omamných prostředků (1974).

37. přír. SV VB 1189/82, bal. 2;
Komplexní vyhodnocení trestné činnosti v problematice omamných prostředků za rok 1974.

38. přír. SV VB 1256/83, bal. 1;
Materiál pro operativní poradu náčelníka Správy kriminální služby MV ČSR (1976).

39. přír. SV VB 1256/83, bal. 1;
Komplexní vyhodnocení nealkoholové toxikománie za rok 1975.

40. přír. SV VB 1256/83, bal. 1;
Trestná činnost v oblasti omamných prostředků – podklady (1976).

41. přír. SV VB 1256/83, bal. 2;
Trestná činnost v problematice nealkoholové toxikománie – vyhodnocení (1976).

42. přír. SV VB 1256/83, bal. 2;
Materiál pro operativní poradu náčelníka Správy kriminální služby MV ČSR (1976).

43. přír. SV VB 1298/81, bal. 1;
Komplexní vyhodnocení trestné činnosti v oblasti omamných prostředků za rok 1973.

44. přír. SV VB 1298/81, bal. 1;
Materiál pro kolegium MV ČSR – ochrana mládeže, toxikománie.

45. přír. SV VB 1324/84, bal. 3;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie za rok 1977.

46. přír. SV VB 1324/84, bal. 4;
Toxikománie – rozbor 1978.

47. přír. SV. VB 1324/84, bal. 5;
Toxikománie – rozbor 1979.

48. přír. SV VB 1324/84, bal. 5;
Toxikománie – realizace 1980.

49. přír. SV VB 1493/85, bal. 4;
Výklad spisu „Zásady k jednotnému postupu boje proti nealkoholové toxikománii“ (1979).

50. přír. SV VB 1493/85, bal. 6;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie (1981).

51. přír. SV VB 1655/87, bal. 2;
Informace o stavu rozpracování skupiny závadové mládeže inhalující čikuli (1979).

52. přír. SV VB 1750/88, bal. 2;
Podklady pro vyhodnocení situace nealkoholové toxikománie (1982).

53. přír. SV VB 1898/89, bal. 2;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie v ČSR za 1. pololetí 1983.

54. přír. SV VB 1898/89, bal. 2;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie v ČSR za rok 1983.

55. přír. SV VB 1898/89, bal. 5;
Trestná činnost v nealkoholové toxikománii (1984).

56. přír. Praha 1264/83, bal. 3;
Návrh zásad zákona České národní rady o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomániemi (1975).

57. přír. Praha 1264/83, bal. 11;
Připomínky k vládnímu návrhu zákona ČNR o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomániemi (1977).

58. přír. Praha 1488/84, bal. 208;
Zpráva o stavu v oblasti boje proti nealkoholové toxikománii (1979).

59. přír. Praha, č. 1488/84, bal. 233;
Opatření k postihu toxikomanů (1978).

60. přír. Praha 1689/87, bal. 38;
Vloupání do lékárny v Brně, Trnitá ul. (1981).

61. přír. Praha 1689/87, bal. 39;
Řešení trestní činnosti související s nedovolenou výrobou, držením a zneužíváním omamných a návykových prostředků na území Prahy (1981).

62. přír. Praha 1689/87, bal. 39;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie za II. pololetí 1980.

63. přír. Praha 1689/87, bal. 39;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie za II. pololetí 1981.

64. přír. Praha 1711/88, bal. 1;
Krádeže vloupáním do lékáren a dalších zdrav. zařízení – opatření SPS SNB č. 2/82.

65. přír. Praha 1712/88, bal. 184;
Zpráva o trestné činnosti v oblasti nealkoholové toxikománie za II. pololetí 1982.

66. přír. Praha 1860–1883/89, bal. 40;
Zpráva na štáb N OS SNB Praha 1 v oblasti kriminality mládeže a kriminality páchané na mládeži, oblast toxikománie, dohoda SSM (1983).

67. přír. Praha 1860–1883/89, bal. 75;
Vyhodnocení preventivně bezpečnostní akce TOXI (1983).

68. přír. Praha 1860–1883/89, bal. 193;
Nealkoholová toxikománie – opatření z porady (1981).

69. přír. Praha 1860–1883/89, bal. 243;
Opatření OS SNB Kolín v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím v letech 1982–1985 v souladu s prováděcími plány OS SNB (1983).

70. přír. Praha 2835/96, bal. 20;
Kriminalita mládeže a toxikománie v hl. m. Praze v roce 1989.

71. přír. Praha 3347/2000, bal. 5;
ČVS: OVV-130/89 k § 187/a, § 188 trestního zákona.

72. J 1-1, inv. j. 93;
Bezpečnostní akce mládež (alkoholismus a narkomanie), metodické pokyny, plán přípravy a provedení akce, přehled o výsledcích akce (1975).

73. J 6, inv. j. 47;
Prověrka kriminálně závadových osob a osob užívající narkotika (1978).

74. J 7, inv. j. 70;
Situace na úseku zbraní, střeliva a toxických látek (1959–1960).

75. J 7, inv. j. 100;
Situace na úseku závadové mládeže, boj proti alkoholismu a toxikománii, ohrožování mravní výchovy mládeže (1977–1978).

76. J 7, inv. j. 100;
Činnost O VB při plnění úloh v boji proti alkoholismu a toxikománii (1977–1978).

77. J 7, inv. j. 100;
Situace na úseku práce se závadovou mládeží, boj proti alkoholové a jiné toxikománii, ohrožování mravní výchovy mládeže, trestné činy proti lidské důstojnosti a podávání alkoholických nápojů (1977–1978).

78. přír. České Budějovice 1848/88; bal. 9129;
Nealkoholová toxikománie za rok 1981.

79. přír. České Budějovice 1848/88; bal. 9129;

Zpráva o nealkoholové toxikománii za I. a II. pololetí 1982.

80. přír. České Budějovice 1914–1935/89, bal. 9363;
Zpráva o nealkoholové toxikománii v Jihočeském kraji za I. a II. pololetí 1983.

81. přír. České Budějovice 1914–1935/89, bal. 9415;
Soubor opatření v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím 1982–1985.

82. K 1-1, inv. j. 327;
Zápisy z mezirezortních porad krajských orgánů činných v trestním řízení – výkon protialkoholického a ochranného léčení toxikománie v roce 1979.

83. K 2-1, inv. j. 61;
Opatření k řešení problematiky alkoholismu a toxikománie vyplývající pro VB z usnesení vlády ČSR č. 125/1973 (1975).

84. K 3, inv. j. 65;
Usnesení vlády ČSR č. 125/1973 k postupu při řešení problematiky alkoholismu a toxikománie.

85. K 10, inv j. 89;
Rozkrádání národního majetku (morfium) (1954).

86. K 10, inv. j. 159;
Pokus o sebevraždu (čikuli) (1964).

87. K 10, inv. j. 203;
Pokus o sebevraždu (čikuli) (1964).

88. přír. Plzeň 1766/88, bal. 45;
Stav boje proti nealkoholové toxikománii (1986).

89. přír. Plzeň 2119/91, bal. 102;
Komplexní vyhodnocení situace v oblasti nealkoholové toxikománie v okr. Plzeň-město za rok 1985 – hlášení.

90. přír. Plzeň 2124/91, bal. 123;
Vyhodnocení souboru opatření na úseku nealkoholové toxikománie (1983).

91. přír. Plzeň 2488/94, bal. 33;
Protokol o předání písemností na úseku nealkoholové toxikománie Dlouhý – Topič (1987).

92. přír. Plzeň 2717/95, bal. 29;
Komplexní vyhodnocení situace v problematice nealkoholové toxikománie v okrese Plzeň-město za rok 1990.

93. přír. Plzeň 2719/95, bal. 64;
Soubor opatření v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím v létech 1986 až 1990.

94. přír. Plzeň 2723/95, bal. 121;
Vyhodnocení souboru opatření orgánů činných v trestním řízení v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím na období do roku 1990 (1988).

95. přír. Plzeň 2723/95, bal. 121;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie za rok 1988.

96. přír. Plzeň 2887/96, bal. 1;
SP KS SNB Plzeň 26/82 „Pokyn ke stavu postihu trestné činnosti proti bezpečnosti silničního provozu v ČSSR páchané pod vlivem alkoholu a jiných omamných látek“ (1982).

97. přír. Plzeň 2896/96, bal. 10;
Porada pracovníků OK po linii kriminality mládeže a nealkoholové toxikománie v Plzni dne 21. dubna 1988.

98. přír. Plzeň 2896/96, bal. 10;
Zpráva o úrovni boje s kriminalitou mládeže a TČ páchanou na mládeži. Realizace „Souboru opatření k mládeži a toxikománii“ na léta 1986–1990.

99. přír. Plzeň 2896/96, bal. 10;
Porada pracovníků OK zařazených na problematice kriminality mládeže a TČ páchané na mládeži a na problematice nealkoholové toxikománie v Plzni dne 25. dubna 1989.

100. přír. Plzeň 2896/96, bal. 10;
Zpráva o stavu kriminality mládeže a nealkoholové toxikománie roku 1989.

101. přír. Plzeň 2904/96, bal. 72;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie (1989).

102. přír. Plzeň 2904/96, bal. 72;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie za rok 1990.

103. přír. Plzeň 3169/99, bal. 7;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie (1989).

104. přír. Plzeň 3169/99, bal. 7;
Vyhodnocení alkoholové a nealkoholové toxikománie v okr. Domažlice za období od 1. ledna 1989 do 31. prosince 1989.

105. přír. Plzeň 3177/99;
ČVS: VV-77/85 OÚV Rokycany, Trestný čin nedovolené výroby a držení omamných prostředků a jedů dle § 187/1 tr. zák.

106. přír. Plzeň 3177/99;
ČVS: VV-31/85 OÚV Rokycany, Trestný čin nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů dle § 187/1 tr. zák.

107. přír. Plzeň 3360–3378/00, bal. 239;
Komplexní vyhodnocení situace v oblasti nealkoholové toxikománie v okrese Plzeň-město za rok 1989.

108. přír. Plzeň 3378/00, bal. 263;
Směrnice pro činnost OS – vyhl. sign. LÉKÁRNA (1991).

109. L 1-1, inv. j. 12;
Zasedání štábu KS MV a KS SNB Ústí nad Labem – zápisy z porad – trestná činnost mládeže, alkoholismus, toxikománie, soustřeďování skupin závadové mládeže, opatření ke zvyšování a zabezpečování ochrany mládeže před protispolečenskou činností a omezování kriminální recidivy (1979).

110. L 1-1, inv. j. 218;
Materiály předkládané k jednání komise pro brannou, bezpečnostní a právní politiku strany Severočeského krajského výboru KSČ v Ústí nad Labem – výsledky boje proti alkoholismu a toxikománii v kraji (1980).

111. L 2-1, inv. j. 137;
Zápisy z operativních porad náčelníka S VB – výsledky dosažené v plnění úkolů vyplývajících pro VB na úseku práce a boje proti alkoholismu a toxikománii (1978).

112. L 2-1, inv. j. 137;
Zápisy z operativních porad náčelníka S VB – výsledky dosažené v plnění úkolů vyplývajících pro VB na úseku práce a boje proti nealkoholové toxikománii a alkoholismu (1979).

113. L 2-1, inv. j. 137;
Zápisy z operativních porad náčelníka S VB – zpráva o výsledcích v plnění úkolů vyplývajících pro VB na úseku boje proti nealkoholové toxikománii (1980).

114. L 2-1, inv. j. 137;
Zápisy z operativních porad náčelníka S VB – výsledky plnění opatření na úseku nealkoholové toxikománie mezi mládeží ve věku od 15 do 25 let (1980).

115. L 2-4, inv. j. 10;
Vyhodnocení situace v oblasti nealkoholové toxikománie v Severočeském kraji za rok1979.

116. L 2-4, inv. j. 20;
Situace po linii toxikománie v Severočeském kraji roku 1980.

117. L 3, inv. j. 121;
Zasedání operativních porad náčelníka OS SNB – zápisy z jednání – zpráva k problematice nealkoholové toxikománie v okrese (1980).

118. L 4, inv. j. 81;
Zasedání štábu náčelníka okresní správy SNB v období let 1978–1980; zprávy předkládané k jednání: rozbor trestné činnosti mládeže (závadová, volně žijící, cikánská mládež), toxikománie a preventivně výchovná činnost za rok 1978.

119. L 4, inv. j. 83;
Materiály k mezinárodní poradě orgánů činných v trestním řízení v okrese: opatření ke zvýšení účinnosti boje proti alkoholismu a toxikománii (1979).

120. L 5, inv. j. 28;
Zasedání operativních porad náčelníka O VB a OS SNB vyplývající pro odbor VB; zprávy předkládané k jednání: komplexní zhodnocení plnění úkolů vyplývajících z metodické pomoci v boji proti nealkoholové toxikománii (1977–1980).

121. L 7, inv. j. 97;
Závěry z operativních porad náčelníka OS SNB v letech 1974–1979; zprávy předkládané k jednání: výsledky dosažené v plnění úkolů vyplývajících pro odbor VB OS SNB na úseku boje proti alkoholismu a toxikománii (1979).

122. L 9, inv. j. 64, ;
Materiály z pracovních porad náčelníka odboru VB v letech 1979–1980; zprávy předkládané k jednání: výsledky plnění úkolů v boji proti nealkoholové toxikománii (1979).

123. L 10, inv. j. 122;
Zasedání štábu náčelníka OS SNB Most za období let 1978–1980; zprávy předkládané k jednání: vyhodnocení činnosti příslušníků SNB na úseku boje proti alkoholismu a toxikománie za 1. čtvrtletí 1978.

124. L 10, inv. j. 125;
Výsledky dosažené v plnění úkolů vyplývajících pro příslušníky VB na úseku boje proti alkoholismu a toxikománii za období 1. ledna – 31. prosince 1978 (1979).

125. přír. Ústí nad Labem, č. 1786/88, bal. 38;
Realizované případy držení omamných prostředků v roce 1980.

126. přír. Ústí nad Labem, č. 1786/88, bal. 39;
Vyhodnocení toxikománie 1981.

127. přír. Ústí nad Labem, č. 1786/88, bal. 40;
Vývoj nealkoholové toxikománie za rok 1981 (1982).

128. přír. Ústí nad Labem, č. 1786/88, bal. 40;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie (1982).

129. přír. Ústí nad Labem, č. 1791/88, bal. 149;
Komplexní vyhodnocení trestné činnosti po linii nealkoholové toxikománie (1982).

130. přír. Ústí nad Labem, č. 1796/88, bal. 215;
Zpráva o nealkoholové toxikománii za rok 1981.

131. přír. Ústí nad Labem 2126/91, bal. 2;
Realizace skupiny toxikomanů na OS SNB Chomutov (1985).

132. přír. Ústí nad Labem 2410/94, bal. 6;
VV-18/20-81, Hnutí Underground tisklo ilegální časopis, přechovávání omamných prostředků.

133. přír. Ústí nad Labem 2439/94, bal. 4;
Hlášení k nealkoholové toxikománii – linie 15 (1985).

134. přír. Ústí nad Labem 2439/94, bal. 9;
Vyhodnocení situace v problematice nealkoholové toxikománie v kraji v roce 1986.

135. přír. Ústí nad Labem 2439/94, bal. 9;
Organizace práce po linii nealkoholové toxikománie v rámci S VB (1987).

136. přír. Ústí nad Labem 2583/94, bal. 14;
Vyhodnocení problematiky nealkoholové toxikománie v Severočeském kraji za rok 1988.

137. přír. Ústí nad Labem 2585/94, bal. 16;
Zápis z mimořádné porady k problematice mládeže a nealkoholové toxikománie (1988).

138. přír. Ústí nad Labem 2587/94, bal. 31;
Soubor opatření v boji proti alkoholismu a jiným toxickým látkám (1984).

139. přír. Ústí nad Labem 2762/95, bal. 29;
ČVS: VV-60/83, tr. č. nedovolené výroby a držení omamných prostředků a jedů; ohrožování mravní výchovy mládeže; pokus o ublížení na zdraví; výtržnictví a příživnictví. Bez povolení vyráběli a přechovávali omamné prostředky a jedy, sváděli osoby ml. 18 let k nemravnému životu, pokusili se jiným způsobit těžkou újmu na zdraví a další trestná činnost.

140. přír. Ústí nad Labem 2819/96, bal. 15;
Vyhodnocení problematiky nealkoholové toxikománie v Severočeském kraji za rok 1989 – zaslání.

141. přír. Ústí nad Labem 2859/96, bal. 52;
ČVS: VV-19/85; náhlé úmrtí – nalezeni v malém srubu v Jizerských horách po předchozí intoxikaci toluenu.

142. přír. Ústí nad Labem 2860/96, bal. 64;
ČVS: VV-2/10-85, § 219 tr. zák. – tr. čin vraždy, § 187/1 tr. zák. – tr. čin nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů. Úmyslně usmrtil bodnutím dýky do hrudníku svého kamaráda o od roku 1981– 1985 si vyráběl extrakt z léků alnagon, který si aplikoval do žil.

143. přír. Ústí nad Labem 2860/96, bal. 65;
ČVS: VV-4/10-85 (5 svazků).
Pachatelé vnikali do chemických laboratoří, kde odcizovali chemikálie k výrobě narkotik – pervitin, dále elektroniku. Dopouštěli se trestných činů loupeží v různých bytech za použití násilí na poškozených, dopouštěli se trestných činů krádeží v nákupních střediscích, kde odcizovali potravinářské zboží.

144. přír. Ústí nad Labem 2943/96, bal. 202;
Vyhodnocení problematiky nealkoholové toxikománie v Severočeském kraji za rok 1990.

145. přír. Ústí nad Labem 3062/97, bal. 89;
ČVS: VV-61/86, §§ 187/1, 202/1 tr. zák. – tr. činy nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů, výtržnictví. Z léků vyráběli kodeinový vodný roztok, dále pervitin, které si pak nitrožilně aplikovali, dále obv. na taneční zábavě slovně a fyzicky napadli hosty.

146. přír. Ústí nad Labem 3067/97, bal. 127;
ČVS: OVV-6/86, § 187/1, 202/1 tr. zák. – tr. čin nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů.
V opakovaných případech vyráběl z léku analogon omamný prostředek a poté si jej aplikoval do žil.

147. přír. Ústí nad Labem 3071/97, bal. 164;
ČVS: VV-64/86 (3 svazky), § 187/1, § 266/1, § 8/1 k § 187/1, 2c, § 134/1, § 197a, § 188, § 132/1a, § 185/1b tr. z., § 10, § 7c zák. č. 150/69 Sb. – tr. činy nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů, maření způsobilosti k službě, pokus k tr. č. nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů, podílnictví ke škodě majetku v soc. vlastnictví, násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci, rozkrádání majetku v soc. vlastnictví, nedovolené ozbrojování; přečiny – příživnictví, maření výkonu úředního rozhodnutí.
Vyráběli a dále distribuovali omamné prostředky metylmorfin a metamfetamin, tyto omamné prostředky si aplikovali. V důsledku aplikování nebyli obv. způsobilí k základní službě, převedli na sebe věci pocházející z rozkrádání majetku.
Obv. vyhrožoval jinému zabitím, kradl suroviny a chemické sklo pro výrobu omamných látek, přechovával bez povolení vojenskou pušku.
Obv., byť částečně, si obstarávali prostředky k obživě prodejem omamných látek, obv. neplnili podmínky ochranného léčení, ze začátku se pokoušeli vyrábět omamné prostředky.

148. přír. Ústí nad Labem 3056/97, bal. 270;
Zpráva o situaci v Severočeském kraji na úseku nealkoholové toxikománie za rok 1991.

149. přír. Ústí nad Labem 3216/99, bal. 38;
ČVS: VV-61/87, § 187/1 tr. z. – nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů. Ve svém bydlišti vyráběl omamnou látku kodein, kterou si pomocí injekční stříkačky aplikoval do těla.

150. přír. Ústí nad Labem 3220/99, bal. 72;
ČVS: VV-716/87, § 176/1 tr. z. padělání a pozměňování veřejné listiny, § 138 tr. z. pletichy proti sociálnímu zabezpečení a nemocenskému pojištění, § 132/1c tr. z. rozkrádání majetku v soc. vlastnictví, § 132/1a tr. z. rozkrádání majetku v soc. vlastnictví, § 8/1 k § 132/1a tr. z. pokus o rozkrádání majetku v soc. vlastnictví, § 136/1a poškozování majetku v soc. vlastnictví, § 187/1 tr. z. nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů, § 203 tr. z. příživnictví, § 9/3a zák. č. 150/69 Sb. Přečin proti soc. soužití, § 3/1d zák. č. 150/69 Sb., přečin proti majetku v soc. a osobním vlastnictví, § 7c zák. č. 150/69 Sb., přečin maření výkonu úředního rozhodnutí.
Pozměnil si údaj na potvrzení o pracovní neschopnosti tak, že datum nástupu do zaměstnání si přepsal o 10 dnů. Úmyslně si způsobil popáleninu ruky, aby si tak omluvil absence v zaměstnání, kam nedocházel. Prostředky k obživě si opatřoval nekalým způsobem, neplnil podmínky ochranného dohledu a nepodroboval se protitoxikomanickému léčení, protože se nedostavoval na pravidelné kontroly do poradny a řádně se nehlásil na příslušné součásti VB. Dále při jedné z návštěv závodní lékařky odcizil 25 ks lékařských předpisů s předtištěným razítkem, ty si vypisoval a v lékárnách si vyzvedával léky triphenidyl a bromadryl F.
Úmyslně si způsobil zranění ruky kyselinou sírovou s následnou pracovní neschopností a bylo mu neoprávněně vyplaceno 2026 Kč. Dále se vloupal do zdravotního střediska Hvězda v Teplicích a zde odcizil zdravotnický materiál a léky.
Oba společně se vloupali do zdravotního střediska v Unčíně, kde odcizili razítka, do prodejny Jednota v Teplicích. Zde odcizili různé zboží a peníze. Také se pokusili vloupat do lékárny v Teplicích, byli vyplašeni hlídkou VB, proto z místa utekli. Společně vyráběli omamné látky, které si nitrožilně aplikovali.

151. přír. Ústí nad Labem 3220/99, bal. 73;
ČVS: VV: 629/86, § 187/1 tr. z. nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů, § 213/1 tr. z. zanedbání povinné výživy, § 8/1 k § 222/1 tr. z. pokus ublížení na zdraví, § 203 tr. z. příživnictví, § 7c zák. č. 150/69 Sb.
Přečin maření výkonu úředního rozhodnutí.
Obviněná zneužívala látku pervitin, kterou získala od neznámých osob v Praze a aplikovala si ji do těla. Ve třech případech provedla aplikaci látky poškozené ženě nesterilní stříkačkou, čímž jí mohla způsobit těžkou újmu na zdraví.
Obviněná nikde nepracovala, nechala se vydržovat matkou a po dobu 5ti měsíců se řádně nestarala o svou nezletilou dceru a nepřispívala na její výživu. Také neplnila podmínky nařízené ochranné protitoxikomanické léčby, nedostavila se do ústavu a nereagovala ani na ambulantní léčení.

152. přír. Ústí nad Labem 3478/01, bal. 23;
ČVS: VV-242/88, § 187/1 tr. z. nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů. Vyráběli a aplikovali si drogu pervitin.

153. přír. Ústí nad Labem 3478/88, bal. 27;
ČVS: VV-140/89, § 187/1, § 203 tr. z. nedovolená výroba a držení omamných prostředků a jedů, příživnictví.
Vyráběli a vpichovali si do žil drogu pervitin a obviněná nikde nepracovala.

154. přír. Ústí nad Labem 3781/02, bal. 28;
ČVS: VV-191/90, § 247/1, 3 tr. z. – krádež, § 10/1b), c) k § 247/2 tr. z. – návod k pomoci tr. činu krádeže, § 10/1b), c) k § 247/1, 3, 4c) tr. z. návod k pomoci tr. činu krádeže, § 231/1 tr. z. – omezování osobní svobody, § 251/1a) tr. z. – podílnictví, § 187/1 tr. z. – nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů.
Obv. od počátku roku 1991 do března 1991 vyráběli v bytě omamnou látku pervitin laboratorním způsobem a tuto látku si poté aplikovali do žil po celém těle.

155. ČVS: VV-1018/91, bal. 33;
§ 247/1, 3, 4c) tr. z. – krádež, § 187/1 tr. z. – nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů.
Od měsíce ledna 1990 do 29. září 1990 na různých místech v Teplicích užíval omamnou látku pervitin, kterou nakupoval od náhodných toxikomanů; tuto si injekčně aplikoval do těla, a to nejméně třikrát týdně a před aplikací omamnou látku uchovával u sebe.

156. přír. Ústí nad Labem 3962/03, bal. 19;
ČVS: VV-500/91, § 247/1b tr. z. – krádež, § 187/1 tr. z. nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů, § 247/1, 2 tr. zákona – krádež, § 249/1 tr. z. – neoprávněné užívání cizí věci.
Obvinění se vloupali do ordinace závodního lékaře podniku Rudolfova Huť, kde odcizili razítka závodního lékaře a prázdné recepty. Obviněný od roku 1989 vyráběl z léků solutan omamnou látku pervitin, kterou si sám aplikoval injekcemi do žil, a tuto dával i druhému obviněnému.

157. M 5-2, inv. j. 7;
Celostátní bezpečnostní akce MLÁDEŽ, ALKOHOL, TOXI na okrese Jičín (1982).

158. N 1-10, inv. j. 149;
Výsledky boje proti alkoholismu, toxikománii a nikotinismu, ochrana mládeže před kriminalitou – zpráva (1974).

159. přír. Brno 1687/87, bal. 1;
Řešení problematiky alkoholismu a jiných toxikománií (1981).

160. přír. Brno 1811/88, bal. 5;
Vloupání do polikliniky Brno, Trnitá ul. + dokumentace (1982).

161. přír. Brno 1291–1295/83, bal. 4;
Metodický pokyn k odhalování trestné činnosti s omamnými prostředky, FS VB Praha 1973.

162. přír. Brno 2244–2253/92, bal. 6;
Zpráva o výsledku kontroly práce po problematice nealkoholové toxikománie provedené ve dnech 22.–25. 4. 1986 na SVB KS SNB Brno a OS SNB Znojmo.

163. přír. Brno 2372–2390/93, bal. 51;
Protokol prověrky plnění úkolů vyplývající z dlouhodobého plánu budování operativních prostředků na rok 1986–1990 v problematikách kriminality mládeže, trestné činnosti páchané na mládeži a toxikománie (1988).

164. přír. Brno 2778–2793/96, bal. 6;
Dokladace případu TRNITÁ (1983).

165. O 2-4, inv. j. 40;
Zpráva na úseku boje s trestnou činností související s nedovolenou výrobou omamných prostředků (1975).

166. O 2-4, inv. j. 46;
Trestná činnost v oblasti nealkoholové toxikománie – vyhodnocení (1975).

167. O 2-4, inv. j. 84;
Trestná činnost v oblasti nealkoholové toxikománie v kraji (1978).

168. O 2-4, inv. j. 93;
Prověrka 2. odd. OHK S VB Ostrava – zpráva o devizové trestné činnosti, nedovoleném podnikání, spekulacím a nealkoholové toxikománii (1978).

169. O 4-3, inv. j. 23;
Situace na úseku nealkoholové toxikománie a boji proti ní (1983).

170. O 6-6, inv. j. 5;
Trestná činnost v oblasti nealkoholové toxikománie (1983).

171. O 6-7, inv. j. 6;
Trestná činnost v oblasti nealkoholové toxikománie (1983).

172. O 7-3, inv. j. 1;
Boj proti toxikománii (1983).

173. O 9-6, inv. j. 5;
Trestná činnost v oblasti nealkoholové toxikománie (1981).

174. O 9-6, inv. j. 7;
Tranzit omamných látek (1981–1983).

175. O 12-3, inv. j. 32;
Situace na úseku nealkoholové toxikománie v okrese (1982–1983).

176. O 12-6, inv. j. 2;
Situace na úseku nealkoholové toxikománie v okrese (1982–1983).

177. přír. Ostrava 1559/91, bal. 57;
Soubor opatření orgánů činných v trestním řízení v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím.

178. přír. Ostrava 1559/91, bal. 57;
Trestná činnost v oblasti nealkoholové toxikománie – vyhodnocení.

179. přír. Ostrava 1962/91, bal. 123;
Boj proti alkoholismu a jiným toxikomániím.

180. přír. Ostrava 1962/91, bal. 132;
Zpráva o plnění úkolů na úseku boje proti alkoholismu a jiným toxikomániím.

181. přír. Ostrava 1962/91, bal. 132;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie – dvakrát.

182. přír. Ostrava 1962/91, bal. 213;
Trestná činnost pod vlivem alkoholismu a jiné toxikománie.

183. přír. Ostrava 1962/91, bal. 244;
Podání zprávy k souboru opatření orgánů činných v trestním řízení v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím – dvakrát.

184. přír. Ostrava 2206/92, bal. 223;
Christek – otrava léky a alkoholem.

185. přír. Ostrava 2353/93, bal. 17;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie v ČSSR za rok 1986.

186. přír. Ostrava 2353/93, bal. 321;
Vyhodnocení nealkoholové toxikománie v ČSSR za rok 1987.

187. přír. Ostrava 3092/98, bal. 140;
Zpráva k trestné činnosti páchané na mládeži – nealkoholová toxikománie.

188. přír. Ostrava 1948–1974/91, bal. 31;
Plnění úkolů v boji proti alkoholismu a jiným toxikomániím.

189. přír. Ostrava 1948–1974/91, bal. 31;
Komplexní vyhodnocení na úseku nealkoholové toxikománie.

190. přír. Ostrava 1948–1974/91, bal. 40;
Zpráva o nealkoholové toxikománii.

191. přír. Ostrava 3092/98, bal. 140;
Zpráva k trestné činnosti páchané na mládeži – nealkoholová toxikománie.

192. Rozkazy a nařízení A 4-4, inv. j. 35;
Vyhláška ministerstva zdravotnictví a vnitra o omamných látkách (1960).

Signatury fondů a jejich přírůstků

Fondy

A 2/8	Sekretariát FMV, VIII. díl
A 32	Sekretariát náměstků ministra vnitra ČSSR (genmjr. JUDr. Ján Pješčak, DrSc. a genmjr. Pavol Vaňo)
FS VB	Federální správa Veřejné bezpečnosti
H 2	Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti
H 4	Kolegium ministra vnitra ČSR
J 1-1	KS SNB České Budějovice – vnitřní odbor
J 6	OS SNB Pelhřimov
J 7	OS SNB Písek
K 1-1	KS SNB Plzeň – vnitřní odbor
K 2-1	KS SNB Plzeň, S VB – vnitřní oddělení
K 3	MS SNB Plzeň
K 10	OS SNB Rokycany
L 1-1	KS SNB Plzeň – vnitřní odbor
L 2-1	KS SNB Plzeň, S VB – vnitřní oddělení
L 2-4	KS SNB Plzeň, S VB – odbor hospodářské kriminality
L 3	OS SNB Česká Lípa
L 4	OS SNB Děčín
L 5	OS SNB Chomutov
L 7	OS SNB Liberec
L 9	OS SNB Louny
L 10	OS SNB Most
M 5-2	OS SNB Jičín – odbor VB
N 1-10	KS SNB Brno, S VB – vnitřní oddělení
O 2-4	KS SNB Ostrava, S VB – odbor hospodářské kriminality
O 4-3	OS SNB Bruntál, odbor VB – sekretariát náčelníka
O 6-6	OS SNB Karviná, odbor VB – oddělení obecné kriminality
O 6-7	OS SNB Karviná, odbor VB – oddělení hospodářské kriminality
O 7-3	OS SNB Nový Jičín, odbor VB – sekretariát náčelníka
O 9-6	OS SNB Opava, odbor VB – oddělení hospodářské kriminality
O 12-3	OS SNB Vsetín, odbor VB – sekretariát náčelníka
O 12-6	OS SNB Vsetín, odbor VB – oddělení hospodářské kriminality

Přírůstky fondů

Rozkazy a nařízení	A 4-4 Ministerstvo vnitra, vyhlášky
přír. MV	přírůstky fondů Ministerstva vnitra
přír. SV VB	přírůstky fondu Správy vyšetřování Veřejné bezpečnosti a kriminální služby
přír. Inspekce	přírůstky fondu Inspekce ministra vnitra ČSR
přír. Praha	přírůstky fondů Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje
přír. České Budějovice	přírůstky fondů KS SNB České Budějovice
přír. Plzeň	přírůstky fondů KS SNB Plzeň
přír. Ústí nad Labem	přírůstky fondů KS SNB Ústí nad Labem
přír. Brno	přírůstky fondů KS SNB Brno
přír. Ostrava	přírůstky fondů KS SNB OstravaSeznam zkratek

ARCHIVNÍ A – Ž

Archivní A–Ž

Aktivní opatření. Tento nanejvýš abstraktně znějící pojem získává určitější kontury až v souvislosti s konkrétním oborem – zde s rozvědnou činností. Úkolem bývalé I. správy (rozvědky) SNB pochopitelně nebylo pouze získávat – pokud možno diskrétně – co nejkomplexnější informace o protivníkovi, ale též provádět akce, které naopak slibovaly kýžené reakce. Ve „Směrnici pro agenturně operativní práci v zahraničí" z roku 1964 je tato operativní činnost definována jako *„přísně tajná opatření k zasažení nepřítele v oblastech politického, hospodářského, vojenského nebo veřejného života, či jinak zajišťující prospěch ČSSR a jejím spojencům"*. Jako objekty těchto opatření jsou jmenovány osoby a činnosti, jejichž jednání a záměry, minulé, současné, plánované či jen domnělé, jsou vnímány jako nepřátelské.

Aktivní opatření mívá potom v závislosti na „objektu zájmu" podobu především podpory a ovlivňování veřejných organizací či osob užitečných pro prosazování vlastních záměrů, provokace, vypouštění dezinformací, ovlivňování sdělovacích prostředků a výroby falz za účelem diskreditace a demoralizace nepřítele. Všechny akce se samo sebou obyčejně pohybovaly za hranicí legality, v několika případech dokonce balancovaly na hranici terorismu. Těmito úkoly se na I. správě od roku 1964 zabývalo samostatné pracoviště – odbor aktivních opatření a dezinformací, který se vyvinul ze skupiny dříve působící v rámci informačního odboru.

Asi nejznámější aktivní opatření neslo krycí název NEPTUN a proběhlo v roce 1964. Byl to mediálně prezentovaný fiktivní objev potapěčů v Černém jezeře – objev beden s dokumenty o nacistických zločinech. Představené materiály ovšem předtím již téměř dvě desetiletí ležely v sovětských archivech. Celá akce měla za cíl odvrácení dvacetileté promlčecí lhůty pro stíhání válečných zločinů v SRN. Zpráva o tomto „nálezu beden s dokumenty" vyvolala široký ohlas v zahraničních sdělovacích prostředcích a svým dílem skutečně přispěla k tomu, že válečné zločiny byly následně spolkovou vládou prohlášeny za nepromlčitelné. [PN]

„Černá kniha" – tak byla nazývána publikace *Sedm pražských dnů*, kterou v září 1968 vydal Historický ústav ČSAV a zaslal velkému počtu podniků, institucí a závodů. Podle zprávy tehdejšího úřadujícího místopředsedy ČSAV akademika Jaroslava Kožešníka (1907–1985) ze dne 17. listopadu 1969 bylo různým osobám a institucím rozesláno celkem 2900 exemplářů této knihy. Podle vládního usnesení z 20. února 1969 a stanoviska Českého úřadu pro tisk a informace (ČÚTI) o nutnosti zabránit dalšímu rozšiřování „Černé knihy", požádal Historický ústav všechny adresáty o vrácení uvedené knihy. Výsledkem však byl nepatrný ohlas a nevelký výsledek, když z celkového počtu rozeslaných byla vrácena asi stovka publikací. Také Veřejná bezpečnost dostala uvedeným vládním usnesením zvláštní úkol – postarat se o zamezení dalšího nelegálního šíření tohoto díla. Na základě pokynu náčelníka Hlavního velitelství VB měli náčelníci správ VB v jednotlivých krajích a náčelník Městské správy VB Praha provést

„vhodnou a taktní formou“ stažení *„závadné publikace“*. Celkově tak bylo zajištěno 440 výtisků s tím, že mnohé byly adresovány na konkrétní jména funkcionářů jednotlivých podniků a institucí nebo byly zasílány v obyčejných obálkách bez jednacích čísel, a tak se řada z nich nedostala do žádné evidence. Podle prohlášení většiny držitelů publikací nebyla kniha *Sedm pražských dnů* dále rozmnožována ani fotografována a směl ji číst jen určitý okruh lidí. Orgány VB ale bylo zjištěno, že *„v řadě případů však kniha svým poškozeným zevnějškem nasvědčuje tomu, že musela být dosti čtena.“*

Nutno dodat, že Historický ústav již od ledna 1969 sice další distribuci publikace (i do zahraničí) zastavil, avšak až do přijetí stanoviska prezidia ČSAV ze dne 12. listopadu 1969 se ústav ani vedení ČSAV veřejně od tohoto počinu nedistancovaly. A ředitel Historického ústavu ČSAV akademik Josef Macek, který údajně převzal za negativní politické důsledky vydání a rozšiřování publikace S*edm pražských dnů* plnou politickou i odbornou odpovědnost, rezignoval 5. listopadu 1969 na svou funkci. [IK]

Dotaz do Rádia Jerevan připomínal nakonec požadavek pracovníka jedné nejmenované instituce na pracovníky Archivu bezpečnostních složek. Žádal o doplnění *„osobních údajů k osobě ppor. Průška“*, který měl být v roce 1953 náčelníkem KS StB v Hradci Králové. Několikahodinová rešerše ve fondu Kádrových rozkazů náčelníka KS StB nepřinesla pozitivní výsledek. Nicméně archivář vyhledal v rámci KS StB několik jmen, s nimiž bylo možno jméno příslušníka zaměnit (vzhledem k tomu, že bylo žadatelem převzato jen ze špatně čitelného podpisu příslušníka). Následoval telefonický kontakt žadatele, který informace o příslušníkovi „doplnil“ archiváři takto: nešlo o ppor. Průška, ale ppor. Plška, nepůsobil jako náčelník StB v Hradci Králové, ale v Jaroměři. A navíc žadatel již údajně požadované informace obdržel odjinud. Pro klid archivářovy duše byla ve fondu Kádrových rozkazů provedena ještě rychlá rešerše a zde byl skutečně nalezen ppor. Josef Plšek, působící sice v roce 1953 v Jaroměři jako náčelník, ale nikoliv na oddělení StB, nýbrž na okresním oddělení VB! [JV]

Filmová databáze. Ve spisovém fondu I. správy SNB se nachází „Seznam odborně bezpečnostních, politickovýchovných a vojenských filmů z let 1982 a 1987“ obsahující anotační a abecední přehled všech filmů s bezpečnostní, politickovýchovnou, dopravní, vojenskou, protipožární a zdravotnickou tématikou. Filmy byly určeny pouze pro služební potřebu útvarů SNB a vojsk MV.

Půjčování filmů měla na starost IX. správa SNB a samotná distribuce do jednotlivých pracovišť se řídila přísnými vnitřními předpisy. Filmotéka obsahovala přibližně 270 titulů, přičemž nejvíce bylo filmů s bezpečnostní a vojenskou tematikou – 102, respektive 100 snímků. Tradičně vděčnými tématy byly nepřátelská činnost kapitalistických bezpečnostních složek a emigrace. Kromě filmů československé provenience jsou v seznamu zastoupeny filmy i z ostatních zemí Varšavské smlouvy. Zájemce se tímto způsobem může seznámit se způsoby vzdělávání a politické výchovy, které formovaly myšlení příslušníků bezpečnostních složek v socialistických zemích. [PK]

Golem. V srpnu roku 1984 zavedla StB svazek kategorie *„prověřovaná osoba"* s krycím názvem GOLEM na ing. Vladimíra Kocmana (archivní číslo 843 497 MV, 1x fiš). Reprezentant v judu, který v roce 1980 získal pro Československo bronzovou medaili na letních olympijských hrách v Moskvě a měl perspektivu udržet se na světových vrcholných příčkách tohoto sportu ještě minimálně čtyři roky, zklamal naději svých trenérů, protože se začal velmi aktivně zúčastňovat shromáždění rozhodných křesťanů letničních. Armádnímu středisku vrcholového sportu Dukla v Banské Bystrici odlákal svým úspěšným misijním působením i další sportovce, například judistu Jaroslava Kříže a ve své době nejlepšího československého pětibojaře Milana Kadlece. Trenér Vladimír Novák s hrůzou sledoval stoupající religiozitu svých svěřenců: *„Náboženský fanatismus dospěl podle Nováka tak daleko, že Kocman s Křížem při jedné judistické akci zničili velké množství svých dlouhohrajících gramofonových desek* [...] *s tím, že se jedná o ‚pekelnou hudbu'. Uvedené desky veřejně lámali a házeli z mostu do vody."*[1] Snaha pracovníků Státní bezpečnosti ideově působit na judistu Kocmana a zvrátit jeho postoj na rovinu *„správně smýšlejícího socialistického sportovce"* však vyšla naprázdno, takže na letních olympijských hrách v Soulu v roce 1988 už Československo nereprezentoval. [PG]

Kádrový rozkaz jako významný historický pramen. V Archivu bezpečnostních složek v Kanicích je uložen fond Kádrové rozkazy z časového rozmezí 1945–1992. Na základě závěrů z jednání o delimitaci archivního materiálu mezi odborem Archivní správy a spisové služby a odborem Archiv bezpečnostních složek byla část fondu (z časového rozmezí 1993–2003) předána do správního archivu v Kamýku nad Vltavou. Protože je fond zachován v celém svém původním rozsahu, má velkou vypovídací hodnotu.

Autorka tohoto článku, vědoma si významnosti tohoto fondu (a také proto, že neexistovala archivní pomůcka k orientaci po fondu, neboť fond z časového rozmezí 1945–1965 byl uložen v Kanicích a existoval k němu jen velmi primitivní soupis, a ke druhé polovině fondu z časového rozmezí 1966–2003 neexistovala pomůcka k vyhledávání žádná), přistoupila v roce 2003 k archivnímu zpracovávání a vyhotovila inventární soupis kádrových rozkazů z let 1966–2003.

V roce 2006 začala s inventarizací kádrových rozkazů z let 1945–1965 a v prvé polovině roku 2006 se soupisem kádrových rozkazů z roku 1954. Mezi nimi pak objevila, z hlediska historického bádání nynějšího a hlavně budoucího, archivní materiál velmi zajímavé povahy. Totiž „Kádrový rozkaz ministra vnitra č. 472 ze dne 12. března 1954 o funkčním rozmístění příslušníků v krajských správách ministerstva vnitra a správách veřejné bezpečnosti" a „Kádrový rozkaz ministra vnitra č. 473 ze dne 12. března 1954 o funkčním rozmístění příslušníků v součástech ústředního aparátu ministerstva vnitra ČSR". Oba rozkazy ministra vnitra Rudolfa Baráka uložily všem

1 ABS, Skupina fondů kontrarozvědného rozpracování, arch. č. 843 497 MV, 1× fiš.

náčelníkům krajských správ MV a správ VB i všem náčelníkům (velitelům) součástí ústředního aparátu MV sestavit soupis funkčních nebo služebních zařazení jednotlivých útvarů a oddělení podle připojené „Přílohy". A protože rozkaz je rozkaz, a ten musí být bez diskuse proveden, byl skutečně splněn a dnes je pro nás (a hlavně naše badatele) nesmírně zajímavý z toho prostého hlediska, že právě tyto „Přílohy" s personálním přehledem jsou zachovány.

Přeloženo do „badatelštiny", jsou v našem archivu zachovány přehledy o personálním obsazení u krajských správ ministerstva vnitra a správ Veřejné bezpečnosti v Čechách i na Slovensku a u součástí ústředního aparátu ministerstva vnitra v roce 1954, a to v podobě: jméno a příjmení, datum narození, hodnost s funkčním zařazením a platem. Takto je personálně popsána celá součást či správa ministerstva vnitra, od vedení přes všechna oddělení či skupiny, až po jednotlivé referenty.

Takovýto archivní materiál může výborně posloužit ke studiu organizačního vývoje popsaných institucí a poskytuje úplný přehled o jejich personálním obsazení. Vezmeme-li v úvahu, že v našem archivu jsou zachovány (neproskartovány) personální spisy od ročníku narození 1910, a že většinou vysoká (ale především středně významná) místa byla obsazována lidmi nanejvýše „proklepnutými" (i s jejich nejbližšími příbuznými) a byly tudíž splněny dobové požadavky na zastávanou funkci, ve které pracovník pak mohl zůstat pěkně dlouho, bude historická rekonstrukce personálního obsazení významných funkcí probíhat mnohem snadněji.

Usilujeme o to, abychom v co nejkratší době vydali úplný přepis těchto archivních dokumentů, neboť se právem domníváme, že by to mohla být pomůcka velice přínosná a pro badatele jistě vítaná. [MM]

Liberecké gestapo. Ve fondu Vyšetřovacích spisů se pod archivním číslem V-25406 MV nacházejí materiály z prošetřování trestných činů, které spáchali velitelé a příslušníci libereckého gestapa v letech 1940–1945. Geheime Staatspolizei v Liberci, která sídlila po celou dobu okupace na bývalé Lerchenfeldgasse, mělo své pobočky v celé oblasti Sudet, hlavně pak v těch místech českého pohraničí, kde byly zavedeny továrny na zbrojní výrobu a byla tu vyšší koncentrace totálně nasazených osob.

Toto archivní číslo zahrnuje ve čtyřiceti šesti svazcích převážně dokumentaci k šestnácti případům úmyslného zabití 259 osob. Většinou to byly popravy z rozhodnutí velitele liberecké služebny gestapa nebo úmrtí jako následek týrání či nemoci a celkového vyčerpání organismu. Dokumentace obsahuje mj. notářsky ověřené kopie 119 listů z kremační knihy z Mostu s volně vloženým seznamem mrtvých těl přivezených ke zpopelnění do mosteckého krematoria z pracovně výchovného tábora ze Záluží u Mostu. Seznam obsahuje 215 jmen, včetně uvedení příčiny smrti – převážně srdeční choroba, střevní katar, vyčerpání, tuberkulóza, otrava, různé záněty, zápal mozkových blan. Není však vyloučeno, že uvedené příčiny úmrtí pouze zastíraly smrt v důsledku násilí. V dokumentaci se dále nacházejí svázané kopie personální dokumentace s fotografiemi jednotlivých členů z libereckého gestapa a jeho poboček, výpisy z výslechových protokolů osob vyslýchaných ve služebně libereckého gestapa, výsle-

chové protokoly svědků jednotlivých událostí a vězňů z pracovně trestního tábora ze Záluží a poboček koncentračních táborů Flossenbürg a Gross Rosen v Rýnovicích a Rychnově a další. Oběťmi byli lidé zatčení gestapem pro odbojovou činnost, uprchlí váleční zajatci, dále pak totálně nasazení převážně z Polska a Ukrajiny, kteří byli většinou pro výstrahu popraveni veřejně, a vězni z tábora č. 29 ze Záluží u Mostu.

Správa vyšetřování Státní bezpečnosti začala prošetřovat tyto případy v červnu 1976 pro trestné činy vraždy podle § 219 tr. zákona. K samotnému vyšetřování této kauzy se v archivním svazku č. V-25406 MV však zachovalo velice málo dokumentů. Důvodem započatého vyšetřování byla zřejmě snaha zjistit totožnost příslušníků libereckého velitelství gestapa a případně dalších služeben. V lednu 1978 bylo zahájeno trestní stíhání dvanácti osob: Bedřicha Rudolfa Schrödera, velitele služebny gestapa v Liberci, Bernharda Baatze, velitele gestapa v Liberci, Ericha Schweisse, vedoucího IV. oddělení služebny gestapa v Liberci, Huberta Ziemera, zástupce vedoucího IV. oddělení, Heinze Simse, vedoucího referátu II. D služebny gestapa v Liberci, Heinze Fehrmanna, vedoucího 3. oddělení služebny gestapa v Liberci, Rudolfa Dietricha, náčelníka pododdělení III. F služebny gestapa v Liberci, Ferdinanda Liebchera, příslušníka libereckého gestapa, Karla Tjabena, vedoucího pobočky gestapa v Teplicích, Erharda Schieffnera, příslušníka libereckého gestapa, Ervína Hesse, vedoucího oddělení pobočky gestapa v Teplicích a Rudolfa Macha, příslušníka libereckého gestapa a vedoucího dozorce v lágru č. 29 v Záluží u Mostu. Protože se však nepodařilo u stíhaných osob zjistit adresy trvalého pobytu (kromě Karla Tjabena, který zřejmě pobýval v Brémách), aby bylo možné přesněji dokumentovat osobní odpovědnost v konkrétních případech zabití, přerušila Správa vyšetřování StB v dubnu 1978 trestní stíhání a pokusila se přes Hlavní správu rozvědky (I. správu FMV) zjistit bližší údaje k vyšetřovaným osobám. Požadované informace se však nepodařilo získat. Zřejmě v této době bylo také osloveno MStB Německé demokratické republiky. Tímto krokem byla rozšířena dokumentace vyšetřovacího spisu „B. R. Schröder a spol." o kopie archivních materiálů z archivu MStB NDR. Ale ani bližší šetření Státní bezpečností v tehdejší NDR nepřivedlo vyšetřovatele na stopu příslušníků libereckého gestapa.

V listopadu 1978 vydal mjr. Jaroslav Francek rozhodnutí o uložení vyšetřovacího spisu do archivu Ministerstva vnitra. [PG]

Nezvaný host. V dubnu 1969 realizoval tehdejší posluchač III. ročníku Filmové a televizní fakulty Akademie múzických umění v Praze Vlastimil Venclík své ateliérové cvičení s názvem *Nezvaný host*.

Děj filmu se odehrává v domácnosti dvou mladých manželů, jejíž idylickou atmosféru naruší v nočních hodinách nenadálý vpád primitivního vetřelce. Přes veškeré protesty se zde agresor usadí a začne mladým nájemníkům vnucovat své názory a životní styl. Dvojice klade zpočátku odpor, manžel se pokouší hledat pomoc u souseda, ke svému zděšení však zjistí, že on a patrně i všichni ostatní obyvatelé domu mají ve svém bytě stejný druh vetřelce. V zoufalé situaci začne na návod manželky pomýšlet na vraždu. Když je ale ve svém záměru vlastní neopatrností prozrazen, definitivně se

zlomí a ze strachu podlehne agresorovi, který ovládá jeho teritorium. Nožem, kterým chtěl muž spícího „nezvaného hosta" zabít, ukrojí krajíc chleba a nového obyvatele bytu pohostí. Od této chvíle se stává jeho otrokem, vděčným za každou pochvalu. Proces smíření je pak navíc umocněn poznáním, že by mohlo být ještě hůř. „Host od sousedů" je přece – jak se mohli manželé přesvědčit – mnohem neurvalejší…

Při výrobě kombinované kopie filmu v barrandovských laboratořích upozornili dva pracovníci výstupní kontroly po projekci 21. srpna 1970 nadřízené orgány na obsah a ideovou náplň filmu, který *„v různých invektivách napadá a hanobí internacionální pomoc spojeneckých vojsk Varšavské smlouvy poskytnutou v srpnu 1968 ČSSR"*. Správa vyšetřování StB film zabavila a 9. září 1970 zahájila vyšetřování pro trestný čin pobuřování. Satira byla v očích vyšetřovatelů alegorií srpnové okupace. Zjevná paralela mezi figurou nezvaného hosta a sovětského okupanta byla dokládána řadou scén a charakteristických rysů ústřední postavy. Tak například blíže nespecifikovaný vetřelec nemá sice přímo vojenský stejnokroj, avšak jeho oblečení – prošívaný vatovaný kabát s holínkami – musel nutně divákovi evokovat sovětského vojáka. Podobných atributů, *„které přisuzují sovětským občanům nepřátelé socialismu a komunismu,"* bylo ale ve filmu nalezeno více: „nezvaný host" se v bytě mladých manželů chová hrubě a nekulturně, na ruce má dvoje náramkové hodinky, hraje na foukací harmoniku, ve svém kufru má uložený polní telefon, kterým pak podává hlášení…

Vyslechnuto bylo celkem devatenáct svědků z řad pedagogů FAMU, herců, kteří ve filmu hráli, a pracovníků filmových laboratoří. Kromě Vlastimila Venclíka, jako autora filmu, se v zorném poli StB objevili také odpovědní pedagogové FAMU: docent Karel Kachyňa, který jako hlavní pedagog ročníku schválil scénář filmu k natočení, a profesor Otakar Vávra, jenž měl vydat souhlas ke zhotovení jeho kombinované kopie. Kachyňa uvedl, že Venclík předložil původní námět filmu ještě jako posluchač II. ročníku před srpnem 1968 (již v roce 1967). Tehdy mu realizaci nedoporučil, neboť pro II. ročník byl příliš rozsáhlý. K natočení jej schválil až v první polovině roku 1969, kdy mu jej Venclík jako posluchač již III. ročníku předložil znovu, a to již v podrobně rozpracovaném scénáři s konkrétními slovními dialogy jednotlivých herců. V jeho práci neviděl z tohoto důvodu spojitost s 21. srpnem 1968, i když připustil, že autor mohl být událostmi ovlivněn. Proto mu také doporučil, aby se vyhnul jakýmkoliv aktualizacím, jež se vzhledem k tématu nabízely. Snímek pak Venclík natočil v dubnu 1969 jako tzv. školní pracovní kopii a v říjnu 1969 jej při postupových zkouškách posluchačů FAMU shlédla komise pedagogů. V ní zasedali i Karel Kachyňa a Otakar Vávra. Tato komise vzala podle výpovědi profesora Vávry na vědomí původní Venclíkův záměr vyprávět ve scénické situaci formou absurdní komiky příběh o lidské přizpůsobivosti. Z této pozice byl film ohodnocen kladně. Vávra, jak sám vypověděl, měl však ještě s některými členy komise vážné pochybnosti o jeho vhodnosti po ideové stránce. Proto se prý komise dohodla, že sice budou provedeny všechny dokončovací práce (tzn. ozvučení, hudba a výroba kombinované kopie), avšak film nebude promítán veřejně. Dne 15. dubna 1970 vydal Otakar Vávra souhlas ke zhotovení kombinované kopie ve Filmových laboratořích Barrandov. Učinil tak bez ohledu na rozhodnu-

tí druhé komise, kterou k filmu *Nezvaný host* svolal dne 2. dubna 1970 děkan FAMU docent Josef Ceremuga, a které znělo: Film vůbec nedokončovat.

Pro Vlastimila Venclíka měl jeho studentský film fatální následky. Z FAMU byl těsně před státnicemi v dubnu 1971 vyloučen. Během více než dvaceti let, kdy nemohl pracovat jako režisér, byl zaměstnán pět let ve zdravotnictví a teprve od druhé poloviny sedmdesátých let se mohl začít prosazovat jako dramatik, scénárista a příležitostný herec. FAMU absolvoval až v roce 1990 a jeho *Nezvaný host* se dočkal premiéry až 5. září 1991. V tomto roce se také Vlastimilu Venclíkovi dostalo řádné satisfakce. Jeho film totiž získal trojí ocenění, a to Hlavní cenu na 37. Filmovém festivalu v Oberhausenu, a Cenu za nejlepší krátký hraný film a Cenu diváka na 10. Mezinárodním festivalu v Uppsale.[2] [RK]

Nostalgický exministr. Když v květnu 1977 navštívil bývalý ministr vnitra Rudolf Barák náčelníka Správy SNB Hlavního města Prahy a Středočeského kraje genmjr. JUDr. Josefa Ripla v jeho kanceláři, pocítil posléze hostitel potřebu informovat v krátké zprávě o této nečekané návštěvě svého nadřízeného – ministra vnitra Jaromíra Obzinu:

„Dne 11. května 1977 mě navštívil Rudolf Barák. Poznal jsem ho až po představení, protože velmi zestárl. Říkal, že o mně slyšel, že jsem na pražské správě (pravděpodobně se toto dozvěděl od dcery, která pracuje na prokuratuře) a že šel kolem a stavil se. Nic nechtěl, mám dojem, že šlo pouze o návštěvu, že mě znal. Hovořili jsme o mezinárodní situaci, o Číně, na kterou nadával (zná situaci velmi dobře), o komunistických stranách Francie, Itálie a Španělska, o kterých hovořil negativně, že dělají nepříjemnosti v mezinárodním hnutí a že ve vedení je zřejmě agentura. Kladně hovořil o soudruhovi Husákovi, Kapkovi a Biľakovi. Rovněž hovořil, že cítí, že bezpečnost to vede dobře a kladně se vyjadřoval i o soudruhu ministrovi Obzinovi. Mám dojem, že mluvil upřímně. Dále hovořil o 68. roku, o Pavlovi, o kterém mi říkal některé nepodstatné historky (sionismus apod.). Nic nechtěl a není mi jasné, proč přišel (zastavil se). Na závěr jsem ho zavedl do Síně tradic, kde po shlédnutí filmu plakal a na závěr říkal, že je správné, že udržujeme tradice Sboru. Po shlédnutí Síně tradic se rozloučil a odešel.“ [3]

Alibismus nebo snaha podělit se o „dojmy“ z nevšedního setkání s „načalstvem“? Pro zajímavost je nutné ještě dodat, že krátce poté, v srpnu 1977, bylo skupinou hospodářské kriminality Obvodního oddělení VB Praha 7 zahájeno vyšetřování Rudolfa Baráka ve věci podezření z trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví v podniku Technická ústředna spojů. Jmenovaný měl jako samostatný zásobovač způsobit této organizaci škodu ve výši 17 500,– Kčs tím, že přepisoval údaje na paragonech při nákupu zboží za hotové. [RK]

2 ABS, f. MV ČSR (nezpracovaný materiál). Fakta k případu čerpána ze souborného materiálu „Různé interpretace k StB případům z roku 1970.“

3 ABS, f. Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje (nezpracovaný materiál).

Profylaktické opatření. S pojmem „profylaxe“ se dnes můžeme setkat především v oboru zdravotnictví, kde nese význam souboru lékařských opatření a postupů k předcházení vzniku onemocnění. Nicméně na tento termín je možné rovněž narazit i v archivních materiálech z „pozůstalosti“ Sboru národní bezpečnosti.

Že prevenci není radno zanedbávat, bylo známo i autorům zákona o SNB, ve kterém bylo státní mocí nakázáno plnit své poslání *„preventivní a výchovnou činností a uplatňováním prostředků státního donucení“*. Šlo o praxi používanou zejména kontrarozvědkou vůči osobám dopouštějících se činností, považovaných v daném období v jejích očích za protistátní, protisocialistické, reakční, opoziční či protispolečenské. Především ovšem za činnosti trestné, k jejichž *„zamezení“* nebyl vždy nejefektivnější trestněprávní postih, například z důvodů nepřiměřenosti (*„případy menší společenské nebezpečnosti“*) či nežádoucích reakcí a publicity, a proto byly mnohem hojněji používány postihy doslova nezákonné.

Z příručky „Metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou“ vydané I. náměstkem ministra vnitra v roce 1974 (resp. 1982), vyplývají metody jako – dezorientování protivníka a nepřímého odvrácení od nepřátelské činnosti, kompromitace osoby v jejím prostředí, zbavení prostředků pro provádění nepřátelské činnosti, vyvolávání vzájemné nedůvěry a oslabování sociálních vazeb, provokace, pohovory, výstraha prokurátora a další. Za těmito formulacemi se potom mohly skrývat další postihy – například vyloučení ze studia, zamezení zahraniční cesty, zabránění přijetí do pracovního poměru, rozpuštění zájmového sdružení a mnoho dalších, vykonávaných prostřednictvím státních institucí a organizací.

Těchto *„profylaktických opatření“* bylo Státní bezpečností provedeno v letech 1969–1989 odhadem zhruba 100 000. [PN]

Síň bojových tradic. Ke komunistickému režimu neodmyslitelně patřily různé typy propagačních akcí, oslavujících úspěchy jednotlivců i celých pracovišť v budování socialismu. Spisový fond I. správy SNB obsahuje dokumenty, v nichž je zaznamenán návrh, schválení, příprava a konečné otevření „Síně bojových tradic“ v roce 1977, ve které měla být vyzdvihnuta poválečná činnost československé komunistické rozvědky.

Obsahová náplň „Síně bojových tradic“ měla ve svém souhrnu charakter státního tajemství (sic!), a z tohoto hlediska bylo organizováno i její využívání. Kromě stálé expozice k historii rozvědky, byla „Síň“ užívána též k přísahám nově přijatých příslušníků, k předávání státních a stranických vyznamenání a k přijímání návštěv příslušníků spřátelených rozvědek. Celý proces budování „Síně“ byl nejenže zdlouhavý (od prosince 1977 až do dubna 1982), ale jak ukazují dodatečné návrhy, funkcionáře z ideologické komise CÚV KSČ konečný výsledek neuspokojil. „Síň bojových tradic“ I. správy SNB se ničím neodlišovala od již existujících „Síní“ při Federálním ministerstvu vnitra a Pohraniční stráže. Z důvodu konspirace bylo vystavení části exponátů – únos Laušmana z Rakouska či školení Che Guevary v ČSSR – zamítnuto. Kompozice a ideová stránka „Síně bojových tradic“ ukazuje celkovou strnulost bezpečnostních složek ČSSR v poslední dekádě komunistického režimu. O „změně myšlení“ v dru-

hé polovině 80. let svědčí snad jen návrh komise vyměnit fotografii Gustáva Husáka s Leonidem Brežněvem za snímek Michaila Gorbačova. [PK]

Utajené pohřby. Komunistický režim nenáviděl své nepřátele opravdu hluboce, doslova „až za hrob". Nestačilo mu dokonce, že mnozí z nich byli Bezpečností fyzicky zlikvidováni. Právě oni totiž představovali potenciální nebezpečí. Svědčí o tom „Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti" Karola Bacílka č. 164/52 z 8. listopadu 1952, nazvaný „Pohřeb agentů a teroristů usmrcených v boji s bezpečnostními orgány". Mrtvá těla byla původně předávána příbuzným, ovšem ve zmíněném rozkazu se konstatovalo, že ti pak vypravují honosné pohřby, které se stávají *„manifestací reakce"*, účastní se jich i lidé bez osobního vztahu k zemřelým, dávající tímto způsobem najevo svůj *„nepřátelský postoj vůči lidově demokratickému zřízení"*. Trnem v oku StB byly rovněž věnce a kytice na hrobech, kterými mohli příslušníci reakce *„vyjádřit manifestačně svůj souhlas a sympatie s činem a záměrem pohřbeného."*

Bacílkův rozkaz tedy stanovil nový postup: Zastřelení *„agenti nebo teroristé"* byli napříště ihned po soudní pitvě tajně převezeni do nejbližšího krematoria, kde byla mrtvola spálena bez jakékoliv účasti veřejnosti, včetně příbuzných. Urna s popelem se pohřbila na vězeňském hřbitově. Pokud nebylo možno převézt tělo do krematoria, muselo být pohřbeno v jiné obci, než v místě posledního bydliště zastřeleného. Předseda tamního národního výboru dostal nařízeno, aby mrtvý byl pohřben ihned po provedení soudní pitvy, popřípadě po převozu do obce. Doba pohřbu pak byla úplně utajena a ani hrobník neznal jméno pohřbívaného. Hrob musel být zcela nerozpoznatelný – šlo buď o uložení do společného, nebo alespoň neoznačeného hrobu, rakev byla ihned po uložení zasypána a hrob byl srovnán se zemí tak, aby nebyl znatelný.

Za sedm dní od pohřbu bylo předsedovi místního národního výboru v místě posledního bydliště usmrceného sděleno, že dotyčný „zemřel", a je tedy nutno ho odhlásit z evidence obyvatelstva a ze zásobovací evidence. Předseda pak vyrozuměl nejbližší příbuzné s tím, že *„zemřelý byl již pohřben a místo pohřbení nemůže být ze závažných bezpečnostních důvodů sděleno."* To platilo i v případě, pokud byl dotyčný usmrcen v obci svého posledního bydliště – ani tehdy se příbuzní nedozvěděli, kde leží jeho hrob.

Finanční výlohy spojené s pohřbem (popřípadě zpopelněním) se hradily z prostředků Ministerstva národní bezpečnosti. Ovšem nenechme se mýlit – ministerstvo samozřejmě uplatnilo náhradu vzešlých výloh na příbuzných v pozůstalostním řízení. [SP]

Vlasatci. V září roku 1966 byla na celém území ČSSR provedena opatření proti rebelským projevům části mládeže, nazývané představiteli bezpečnostního aparátu jako *„vlasatci"*. Do akce VLASATCI byla pod direktivním řízením stranických orgánů a orgánů národních výborů všech stupňů zapojena i Veřejná bezpečnost. Ze souhrnné „Zprávy o průběhu a výsledcích akce" vyplývá, že při přípravách opatření bylo evidováno a postiženo celkem 3976 jedinců, přičemž intenzivnější *„výskyt a působení těchto*

živlů" se projevoval převážně ve větších průmyslových centrech, a jejich „činnost" se soustřeďovala do některých zábavních středisek.

„*Vlasatci*" byli spojováni hlavně s problematikou kriminality mládeže – výtržnictví, příživnictví, krádeže všeho druhu, v menší míře pak ublížení na zdraví, útoky na veřejného činitele apod. Přitom „pouze" na 140 osob byla uvalena vazba, trestný čin byl spáchán v 551 případě, provinění v 552 případech a přestupek v 335 případech.

Během akce si asi 80 % mladíků nechalo upravit svůj zevnějšek, buď po pohovoru na útvaru VB nebo po nátlaku společenských organizací (NV, tehdejšího ČSM, popř. zaměstnavatele), 397 mladíků bylo ostříháno z rozhodnutí hygienika. V Ostravě dokonce příslušníci VB donutili herce Jiřího Cepka k ostříhání, i když dokazoval, že si delší vlasy nechal narůst speciálně pro filmovou roli. Jen 294 „*vlasatců*" odmítlo dát si svůj účes „upravit".

Zajímavé je, že podle „Zprávy o průběhu a výsledcích akce" většina rodičů vzala opatření na vědomí a souhlasně je přijala. Téměř ze všech krajů bylo hlášeno několik případů, kdy rodiče přišli příslušníkům VB za úspěšný zásah dokonce poděkovat. Případy solidárnosti rodičů se vzhledem a účesem „*syna-vlasatce*" byly podle „Zprávy" zcela ojedinělé. Také ohlas obyvatelstva na opatření proti „*vlasatcům*" byl vcelku příznivý, jak si libovali příslušníci. Současně ale bylo poukazováno na skutečnost, že se sice provádějí rozsáhlá opatření proti dlouhovlasým mladíkům, avšak televize současně vysílá programy se zpěváky, kteří svým zevnějškem výstřední účesy propagují (nejčastěji byli uváděni zpěváci Jaromír Majer a Václav Neckář). Ironií je, že zásadní pokyn náčelníka Hlavní správy VB kladl důraz na „diferencovaný přístup k řešení jednotlivých případů" a na zachování všech zákonných norem při takovém viditelném omezování osobní svobody (sic!). [IK]

XXX. Mikulovské sympozium. Ve dnech 22.– 23. října 2008 se uskutečnilo XXX. Mikulovské sympozium tentokrát na téma „Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské". Organizátory dvoudenního sympozia byly Moravský zemský archiv, Státní okresní archiv v Břeclavi se sídlem Mikulově, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně a Regionální muzeum v Mikulově. Jednání probíhalo v prostorách mikulovského zámku.

S hlavním referátem k jihomoravské hranici jako spojujícímu a rozdělujícímu prvku a jejímu vývoji od doby římské, přes stěhování národů, Velkou Moravu až do současnosti vystoupil profesor Zdeněk Měřínský z Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (MU). Následovaly jednotlivé koreferáty sdružené do bloků podle historických období. Po ukončení každého bloku probíhala diskuse k předneseným příspěvkům. Římskými fortifikacemi na jižní Moravě (zejména v lokalitách kolem Mušova) se zabýval Balázs Komoróczy z Archeologického ústavu AV ČR Brno. Navázal Petr Dresler (Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU Brno) s příspěvkem k roli Pohanska jako pevnosti na hranici Velkomoravské říše. Přemyslovskou pevnostní linií v Podyjí a jejím rakouským protějškem se zabýval Miroslav Plaček, rovněž z Ústavu archeologie a muzeologie.

Libor Jan z Historického ústavu Filozofické fakulty MU ve svém vystoupení k hranici na jižní a jihovýchodní Moravě zdůraznil mj. myšlenku, která rezonovala i v jiných vystoupeních, totiž že hrady neležely na jasné hraniční čáře, a zdůraznil význam klášterních fundací.Opevněné lokality (hrady, tvrze, hrádky a kostely) na Břeclavsku, ať již těsně při hranici nebo dále ve vnitrozemí v době od časného do pozdního středověku, shrnul ve svém vystoupení Emil Kordiovský. Blok příspěvků k období středověkému zakončil Jiří Kacetl z Jihomoravského muzea ve Znojmě pohledem na Znojmo jako nejsilnější středověkou hraniční pevnost jihu Moravy.

Odpoledne tvořil program blok referátů k období novověku a blok k tematice obrany samostatného Československa. Při zapojení českého státu do říše Habsburků byla akcentována především obrana moravských hranic proti tureckému nebezpečí, o níž si na základě jednání zemského sněmu v 16. století připravili příspěvek Jana Janišová (Katedra státu a práva Pedagogické fakulty Univerzity Palackého) a Dalibor Janiš (Historický ústav AV ČR). Jiří Lapáček (Státní okresní archiv Přerov) se zabýval jihovýchodní hranicí Moravy a obcí Strání. Dále byl přečten příspěvek Bohumíra Smutného z Moravského zemského archivu v Brně k inspekci opevnění měst na jižní Moravě roku 1788. Do období napoleonských válek posunul posluchače referát o zřizování zeměbrany na jižní Moravě roku 1808 Miroslava Svobody z pořádajícího Státního okresního archivu Břeclav se sídlem v Mikulově. K době vytyčování zemských hranic se pohledem na hraniční kameny – jako zajímavý a ohrožený heraldický pramen – vrátil Karel Müller ze Zemského archivu v Opavě.

V roce osmičkových výročí bylo záslužné, že na sympoziu měl své zastoupení i blok s tematikou obrany hranice na konci třicátých let 20. století. Pozornost všech přítomných jistě zaujal precizním popsáním organizace obrany jižní Moravy na podzim 1938 Pavel Šrámek ze Státního okresního archivu Zlín. O opevňování jižní Moravy v letech 1936–1938 hovořil Vladimír Fic z Moravského zemského archivu, přičemž zaujal i výkladem o budování objektů po připojení Rakouska k Německu v březnu 1938. Kromě toho byla přítomným představena publikace V. Fice *Opevňovací práce na jižní Moravě*, což je vlastně edice archivních materiálů. A na příkladu konkrétní lokality – Pohanska u Břeclavi – se československým pohraničním opevněním v letech 1936–1938 zabýval Zdeněk Farkas z Klubu historického vojenství v Brně.

Na pořadu druhého dne byly bloky věnované roku 1945 a ostraze československé státní hranice. Jaroslav Čech z Městské knihovny Břeclav seznámil přítomné s popisem událostí konce 2. světové války, jak byly zaznamenány v kronikách regionu Podluží, s důrazem na účast a oběti z řad civilního obyvatelstva. Druhým z dvojice referujících tohoto bloku byl Tomáš Dvořák (Historický ústav Filozofické fakulty MU), když s přehledem sobě vlastním podal plány na úpravy jihomoravské hranice po skončení 2. světové války.

Úvodním referujícím posledního bloku byl Martin Dubánek z Vojenského historického archivu, který na příkladu rajhradské 8. pevnostní brigády 1952–1955 pohovořil o poválečné reaktivaci „řopíků" a pěchotních srubů z let 1936–1938. Střežení státní hranice Pohraniční stráží na jižní Moravě se zřetelem ke druhé polovině

60. let, resp. roku 1968, se pokusil přiblížit Pavel Vaněk z Archivu bezpečnostních složek v Kanicích u Brna. Okolnostem vyhoštění předválečného majitele vranovského velkostatku, polského občana Adama Stadnického po roce 1950 z Vranova nad Dyjí, bylo věnováno vystoupení Dalibora Hodečka. Závěr tohoto bloku tvořila projekce dokumentu České televize – novinář Luděk Navara okomentoval některé případy pokusů o přechod hranice.

Na XXX. Mikulovském sympoziu tedy zazněly příspěvky historiků, archeologů, muzejních pracovníků a archivářů. Zpracováním řady příspěvků a přesahem území jižní Moravy bylo zřejmé, že toto sympozium nebylo pouze regionální záležitostí. O tom svědčí též zastoupení referujících a jeho již jubilejní – třicátý ročník. V tom, že byla sledována obrana hranice na jižní Moravě v širokém rozmezí časovém i tematickém, tkví inspirativnost tohoto setkání. Novým pohledům na vývoj hranice státu, její ochranu a obranu by měl napomoci i připravovaný sborník příspěvků. [PV]

Zpracovali:
Petra Gabrielová [PG], Radek Kučera [RK], Petr Kugler [PK],
Iva Kvapilová [IK], Marie Muzikantová [MM], Pavel Navrátil [PN],
Světlana Ptáčníková [SP], Josef Vávra [JV], Pavel Vaněk [PV];
sestavil Radek Kučera

Resumé

› Archiv bezpečnostních složek – organizace, úkoly, činnost

Ladislav Bukovszky

Úvodní text připravený ředitelem Archivu bezpečnostních složek seznamuje s organizací a činností této instituce. Schválením zákona č. 181/2007 Sb. ze dne 8. června 2007 o Ústavu pro studium totalitních režimů a o Archivu bezpečnostních složek a o změně některých zákonů, byly položeny základy nové organizační složky státu Archivu bezpečnostních složek.

Archiv je od 1. února 2008 zařazen do sítě státních veřejných archivů České republiky a plnohodnotně vykonává zákonem určené komplexní celospolečenské úkoly při zpřístupnění a zveřejnění dokumentů, archiválií bezpečnostních složek a taktéž na úseku archivnictví a výkonu spisové služby. Archiv bezpečnostních složek podle zákona zabezpečuje všestrannou péči o archiválie, jejich ochranu, odborné a vědecké zpracování, jejich zpřístupňování, jakož i využívání k badatelským, vědeckým, úředním a jiným účelům.

Spravuje téměř dvacet kilometrů archiválií, které vznikly činností bezpečnostních složek v období komunistické totality. Od 1. února 2008 nastala výjimečná situace ve správě dokumentů – rozhodnutím českého parlamentu se dokumenty všech složek komunistické Státní bezpečnosti dostaly do jedné instituce.

› Na úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi

Světlana Ptáčníková

Autorka přináší zprávu o pracovní návštěvě Úřadu spolkového zmocněnce pro zpřístupňování materiálů Stasi (dále jen BStU) ve Spolkové republice Německo.

Ve dnech 20.–21. května 2008 navštívila tento úřad společná delegace pracovníků Ústavu pro studium totalitních režimů (ÚSTR) a Archivu bezpečnostních složek (ABS) České republiky. První den byl věnován studiu materiálů v archivu BStU. Delegace se seznámila s množstvím a s typy uložených archiválií a se způsobem jejich zpřístupňování badatelům, který je – díky rozdílné legislativě – zcela odlišný od způsobu používaného v České republice. Velmi zajímavá byla ve Fraunhofer Institutu ukázka automatizované virtuální rekonstrukce roztrhaných a poničených archivních materiálů.

Druhý den se české návštěvě představila oddělení informací (zejména referát osobních spisů) a oddělení vzdělávání a výzkumu. Na závěr německo-českého setkání (jakož i na pracovním obědě, který se konal za účasti spolkové zmocněnkyně Marianne

Birthler) vyjádřily obě strany uspokojení nad tím, že získaly hlubší znalosti o práci partnerské instituce, a doufají, že se vzájemná spolupráce obou archivů bude dále rozvíjet.

Přílohy přibližují našim badatelům některé z aktivit BStU.

› Organizační vývoj SNB v 80. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku

Iva Kvapilová

V páté závěrečné části cyklu pokračuje autorka v rozboru organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti (SNB). Zásadní i kosmetické úpravy organizační struktury komunistického bezpečnostního aparátu probíhaly samozřejmě také v 80. letech, v posledním desetiletí vlády komunistického režimu.

Už koncem 70. let se jim však jejich vládnutí komplikovalo jak z hlediska mezinárodněpolitického, tak i v důsledku ekonomických problémů, které socialistické plánované hospodářství nedokázalo vyřešit. Vážný nedostatek spotřebního zboží a sociální neklid pak vedl znervóznělé komunisty k personální výměně na postu generálního tajemníka KSČ (1987). Široká opozice proti režimu se však začala formovat až v listopadu 1989, a protože si vláda nebyla jistá nejen loajalitou celého bezpečnostního aparátu (ale i mezi samotnými komunisty by těžko hledala oporu pro obranu režimu silou), došlo k naprostému zhroucení komunistické moci.

Fakt, že socialistické hospodářství se dostávalo do stále větších problémů, se odrazil také ve fungování bezpečnostního aparátu. Nejvyššími stranickými orgány byl přijat program hospodářské přestavby, který znamenal pro vedení ministerstev vnitra nutnost realizovat zásadní organizační změny ve svých rezortech. Bylo nezbytné změnit organizaci a rozmístění sil SNB, neboť od vzniku federace se počty pracovníků na centrálních útvarech a částečně i na krajských správách SNB zvýšily, ale u základních článků organizace se stavy postupně snižovaly. Zlepšení tohoto problému mělo přinést vytváření větších organizačních celků, popř. spojování vedoucích funkcí a přerozdělení sil nejen mezi administrativní, řídící a výkonnou sférou ve prospěch výkonné služby, ale také mezi okresními a krajskými články organizační struktury.

Snahy o eliminaci negativních dopadů v procesu přestavby československé ekonomiky vedly nejen k redukci ministerstev, ale také k výrazným změnám v organizační struktuře i personálním obsazení vedoucích funkcí. V souvislosti s rozsáhlou reorganizací rezortních ministerstev v roce 1988 byl změněn také systém řízení útvarů Veřejné bezpečnosti (VB). To znamenalo, že na nově vytvořeném Ministerstvu vnitra a životního prostředí ČSR začala pro oblast kriminální, pořádkové, dopravní a správní služby a služby ochrany objektů fungovat znovu zřízená Hlavní správa VB. Hlavní úkoly SNB, jehož prostřednictvím zabezpečovala republiková ministerstva vnitra i Federální ministerstvo vnitra státní správu, se příliš neměnily. Stálým problémem bylo jasné vymezení hranic působnosti federace a republik ve věcech vnitřního

pořádku a bezpečnosti, včetně posílení centrálního řízení na úrovni republik při řešení zásadních strategických úkolů, a na druhé straně posílení výkonné sféry v oblasti operativního řízení a zvýšení odpovědnosti útvarů v jednotlivých složkách SNB.

Permanentní reorganizace bezpečnostního aparátu se neustále točily v bludném kruhu hledání vyhovujícího modelu fungování bezpečnostního aparátu. Zřizování nových útvarů nebo organizačních celků (a jejich opětovné rušení), komplikovaná struktura kompetencí, stále přepracovávané normy a předpisy, a nakonec i politické aspekty, neúměrně zatěžovaly celý systém řízení Sboru národní bezpečnosti. Až nástup nové politické garnitury umožnil zásadní změny legislativního prostředí, které přispěly k demokratizaci společnosti i k úpravě fungování celé státní správy, a tedy i bezpečnostního aparátu.

› Operace československých zpravodajských služeb na státních hranicích v letech 1945–1989

Martin Pulec

Studie sleduje zpravodajské akce na hranicích poválečného Československa zejména tajné vysílání a přijímání agentů přes tzv. zelenou hranici. S touto činností souvisela řada zpravodajských „her" a bývaly rovněž provázeny další, často velmi závažnou nezákonnou činností operativních pracovníků bezpečnostních složek tehdejšího Československa.

V první části autor pojednává o zakotvení operací, na státních hranicích v nařízeních a rozkazech útvarů ministerstva vnitra. Ve druhé části článku popisuje konkrétní ilustrativní případy těchto operací včetně následného vyšetřování souvisejících zločinů (např. Vražda agenta ŠKRHOLY, Konec „ideového" agenta, Poslední služba Aloise Hubera, Zajetí a osvobození československých vojenských rozvědčíků a další).

› Brigády Pohraniční stráže po 21. srpnu 1968

Pavel Vaněk

Autor článku se pokusil na základě archivních pramenů sestavit mozaiku reakcí brigád Pohraniční stráže na intervenci vojsk států Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968. Šlo jednak o aktivity velitelství brigád v okamžiku započetí invaze, dále o aktivity v následujících hodinách a dnech, spočívající především v obraně kasáren Pohraniční stráže a přípravě náhradního velení. Pohraniční brigády se v té době též angažovaly v podpoře stranických a státních orgánů, ať už místních nebo celostátních.

Letákovými akcemi (viz přílohy) a změnou textu vojenské přísahy dávali jejich příslušníci spontánně najevo odpor vůči interventům. Zajímavé personální údaje přináší tabulka: Personální složení velitelství pohraničních brigád v srpnu 1969.

› Public relations pro Státní bezpečnost – bezpečnostní propaganda v letech 1968–1971

Petr Cajthaml

Studie se pokouší analyzovat bezpečnostní propagandu v období Pražského jara a nastupující normalizace. Autor popisuje hlavní směry bezpečnostní propagandy v jednotlivých fázích daného období a organizační vývoj tiskového aparátu ministerstva vnitra. Pozornost je věnována i personálnímu obsazení pozic hlavních propagandistů.

V první části studie se autor soustředil na analýzu plánů na dobudování propagandistického aparátu ministerstva vnitra z přelomu let 1967/1968 a na hlavní programové dokumenty, které měly udávat směr propagandě ministerstva vnitra v roce 1968. V další části popisuje vynucenou proměnu veřejné prezentace bezpečnostních složek v průběhu Pražského jara. Během nástupu reformy propagandisté ministerstva vnitra zdůrazňovali úspěchy vlastní složky a „přirozenost" bezpečnostního aparátu, jako nezbytné součásti každého státu. Na pozadí vyostřené vnitrorezortní diskuze o podobě rezortní propagandy přibližuje napětí, které panovalo mezi konzervativními představiteli Státní bezpečnosti a reformní skupinou nového ministra vnitra Josefa Pavla.

Okupace vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 odstavila Pavlovu reformní skupinu. Pokus kolaborantů o převzetí moci na ministerstvu vnitra v srpnu 1968 však nebyl úspěšný. První akce budoucích ostrých propagandistů z řad Státní bezpečnosti tak byly zprvu připravovány spíše ilegálními či neoficiálními formami. Velmi často při tom spolupracovali s okupačními jednotkami sovětských vojsk.

Na jaře roku 1969 se stal novým tiskovým tajemníkem pplk. Jan Kovář; pod jeho vedením vzniklo v rámci sekretariátu ministra vnitra tiskové oddělení, které v letech 1969–1971 velmi ostrou kampaní podpořilo nástup normalizace.

Hlavní metodou tehdejší propagandy byla cílená diskreditace představitelů a idejí Pražského jara. Autor na několika případech ukazuje, jak tato propaganda souvisela s politikou radikálních „ultrakonzervativních" skupin v rámci ministerstva vnitra, a jak příprava některých nenávistných kampaní souvisela s plánovaným represivním tažením StB.

› Akce PANT – Příběh Vlastimila Ludvíka, posledního defektora komunistické rozvědky

Daniel Běloušek

Vlastimil Ludvík, narozen 16. března 1943, vstoupil do československé rozvědky jako mladík v roce 1968. Dostal krycí jméno PANTŮČEK. Od roku 1975 do roku 1982 pracoval na rezidentuře v Londýně. Po návratu na centrálu absolvoval rozvědný kurz KGB v SSSR. Od roku 1983 působil jako zástupce náčelníka 42. odboru I. správy Sboru národní bezpečnosti (SNB). V roce 1987 byl jako zkušený zpravodajský důstojník vyslán

do Indie v legalizační funkci I. tajemníka československého velvyslanectví. Zde navázal spolupráci s britskou rozvědkou a v polovině prosince 1988 byl v rámci speciální operace MI6 přemístěn do Londýna. V lednu 1989 požádal v Anglii o politický azyl a zároveň dostal novou identitu jako Peter Hoffmann.

Československé orgány následně zahájily rozsáhlé vyšetřování v rámci akce PANT, které v polovině roku 1989 vyvrcholilo Ludvíkovým odsouzením v nepřítomnosti k osmiletému trestu odnětí svobody. V říjnu 1990 byl Ludvík omilostněn prezidentem republiky Václavem Havlem. Po roce 2000 se vrátil do Prahy. Z hlediska československo-britského zpravodajského soupeření po roce 1968 je Ludvíkova emigrace významná především v tom, že na sklonku osmdesátých let ochromila možnosti rozvědky komunistického Československa a oslabila činnost ostatních zpravodajských služeb států Varšavské smlouvy.

› Vzestupy a pády Leopolda Hofmana

Jan Kalous

Příspěvek si všímá osobnosti Leopolda Hofmana, po únoru 1948 velitele skupiny HRAD, zajišťující bezpečnost „prvního dělnického" prezidenta Československé republiky Klementa Gottwalda. Představuje Hofmanovo rodinné zázemí (narodil se v listopadu 1913 v Českých Budějovicích), jeho levicové přesvědčení (byl mj. příslušníkem interbrigád), odbojovou činnost v letech druhé světové války a vstup do bezpečnostního aparátu po roce 1945.

Krátce je rovněž zmíněn systém ochrany stranických a vládních činitelů. Hofman navázal úzký přátelský vztah s Gottwaldovou rodinou. Nicméně, ani tato skutečnost nezabránila jeho pozdější perzekuci. V červnu 1951 byl zatčen a následně vazebně stíhán. Měl se údajně – společně se Šlingem a Švermovou – podílet na přípravách protistátního spiknutí; rovněž měl být aktivním trockistou. Hofmanova kariéra je velmi úzce propojena s osobou Josefa Pavla, československého ministra vnitra v době Pražského jara.

Návrat do mocenských struktur započal Hofman v Jihočeském kraji, za který byl od června 1964 poslancem Národního shromáždění. Po Pavlově odstranění z postu československého ministra vnitra odešel z parlamentu v květnu 1970 i Hofman. Následně byl (také jako signatář Charty 77) spolu s Pavlem sledován Státní bezpečností v akci KANOVNÍK. Leopold Hofman zemřel v lednu 1990.

› Muklovská dekáda jednoho „agrárníka" aneb Oldřich Barták – jeden z tisíce

Martin Tichý

V biografické části sborníku se autor zabývá životními osudy „agrárníka" Oldřicha Bartáka, které odrážejí mnohé peripetie 20. století a jehož vzestupy a pády

podmiňovaly společenské a ekonomické proměny Československa. Oldřich Barták se narodil v Červeněvsi u Nového Bydžova dne 21. srpna 1904. V roce 1938 byl jmenován ředitelem hospodářského družstva v Novém Bydžově. V době okupace se snažil z titulu funkce a postavení pomáhat svým spoluobčanům, udržoval styky s osobami, které se přímo zapojily do odbojové činnosti proti okupantům. Na samém konci války, při osvobozování města Nového Bydžova, se aktivně účastnil bojů s jednotkami německé armády.

Po válce, spolu se svými spolupracovníky, pozvedl novobydžovské hospodářské družstvo na jedno z nejlepších v ČSR, což potvrzovaly exkurze z celého světa (z Kanady, USA, Anglie, SSSR aj). Události února 1948 zastihly Oldřicha Bartáka v hospodářském družstvu v Plzni, ve funkci ředitele družstva. Této funkce byl zbaven, navíc musel odejít na půlroční „dobrovolnou" (!) brigádu do Škodových strojírenských závodů. Po návratu do hospodářského družstva pracoval v oddělení distribuce brambor.

Oldřich Barták udržoval kontakty s osobami, které se po únoru 1948 ocitly v exilu, přičemž se jim v jejich nelehké situaci snažil pomoci. Tyto kontakty však neunikly pozornosti orgánů Státní bezpečnosti (StB). Na základě nátlaku a vydírání podepsal Oldřich Barták vázací akt spolupráce s StB. Faktické spolupráci se však snažil vyhnout, a to přes výhružky a následky, jichž si byl plně vědom. Zprávy, které podával svému „řídícímu orgánu" StB, byly hodnoceny jako neupřímné a zavádějící. Oldřich Barták byl 6. dubna 1950 zatčen a obviněn ze spolupráce s CIC. Původně měl být souzen v samostatném procesu, ale pro předpoklad nízkého trestu byl soud s jeho osobou zrušen; následně vytvořili vyšetřovatelé StB malou odbojovou skupinu „Oldřich Barták a spol.", respektive Oldřich Barták a Jaroslav Fadrhonc. Státní soud oba muže odsoudil k mnohaletému trestu odnětí svobody v délce čtrnácti, respektive davnácti let, ke konfiskaci majetku a ztrátě občanských práv. Oldřich Barták se s výrokem státního soudu nesmířil, a to nejen v případě odvolání se k Nejvyššímu soudu, ale i v době výkonu trestu, kdy dával tuto skutečnost jasně najevo.

Oldřich Barták byl podmíněně propuštěn na tzv. amnestii prezidenta republiky ze dne 9. května 1960. Po propuštění byl opět donucován ke spolupráci s StB, avšak spolupracovat tentokrát kategoricky odmítl. V průběhu šedesátých let pracoval v dělnických profesích, mimo jiné jako topič v novobydžovské cihelně. Státní bezpečnost ho v této době sledovala, a to minimálně až do roku 1969. S určitými nadějemi přivítal období Pražského jara roku 1968. Angažoval se v K-231 (Klub bývalých politických vězňů), žádal o rehabilitaci své osoby, avšak ta se fakticky protáhla do první poloviny sedmdesátých let a vyzněla do ztracena.

Celkem realisticky posuzoval možnosti tzv. obrodného procesu v SSSR a zůstal – zejména k jeho politické linii a k politice KSČ – značně rezervovaný a skeptický. Další vývoj jeho obavy potvrdil.

Oldřich Barták zemřel 21. října 1983. Na své poslední cestě byl vyprovázen svými blízkými a přáteli, a to přesto, že jeho pohřeb byl monitorován orgány StB.

› Archivní fond 308. Prověřovací materiál k odbojovým skupinám působícím v protektorátu Čechy a Morava v letech 1939–1945

Ludmila Bayerová

Tento příspěvek stručně informuje o archivním fondu prověřovacích materiálů ministerstva vnitra k druhému domácímu odboji, který byl shromážděn od léta 1945 do roku 1950 tehdejšími orgány Sboru národní bezpečnosti a jejími složkami.

Předkládá čtenáři stručný přehled o důvodu a účelu vzniku těchto prověřovacích materiálů i o jejich pozdějším využití pro posuzování žádostí a přiznání charakteru „československého partyzána" podle zákona č. 34/1946 Sb. a posuzování vlastností účastníka domácího hnutí podle zákona č. 255/1946 Sb. v působnosti rezortu ministerstva obrany.

Přílohy dokumentují proces prověřování odbojových organizací a skupin složkami ministerstva vnitra (např. partyzánské brigády „Mistr Jan Hus", partyzánské skupiny „Jermak" , odbojových skupin „Blaník", „Hnutí za svobodu", Horácko-Re-Ví", „Žižka I-II", „Chotěšov", „Sever" a mnoha dalších).

› Problematika zneužívání drog v materiálech Archivu bezpečnostních složek

Tomáš Zapletal

Sedmdesátá a osmdesátá léta nabízejí bohatý výčet úřední agendy – informací, zpráv, hodnocení i vyšetřovacích spisů, vztahujících se k jednotlivým případům zneužívání drog, jež se v dobovém slovníku označovalo termínem „toxikománie".

Předkládaná archivní rešerše shrnuje reprezentativní soupis materiálů pocházejících z archivních fondů Archivu bezpečnostních složek (ABS), především z fondů republikového Ministerstva vnitra Československé republiky a útvarů Veřejné bezpečnosti uložených v ABS Brno-Kanice. Jejich časová vymezenost končící na počátku devadesátých let je dána rozmezím archiválií, které tato instituce spravuje, nikoli vymizením problematiky toxikománie z řad společnosti a zorného úhlu bezpečnostních složek státu.

› Archivní A–Ž

Kolektiv autorů

Stálá rubrika Sborníku Archivu bezpečnostních složek přináší zprávy, informace, glosy i rarity, které přináší práce archivářů.

V tomto čísle se nejprve věnuje výkladu dvou termínů ze státněbezpečnostní praxe. Termínu „aktivní opatření" v rámci agenturně operativní činnosti bývalé I. správy (rozvědky) Sboru národní bezpečnosti (SNB) ilustruje na příkladu akce NEPTUN. Termín „profylaktické opatření" uvádí v souvislosti s preventivní činností československé kontrarozvědky.

V dalších příspěvcích popisuje postup bezpečnostních složek proti šíření publikace *Sedm pražských dnů* (tzv. Černé knihy) vydané Historickým ústavem Československé akademie věd v září 1968. Dále je připomínána akce proti rebelským projevům mládeže na konci šedesátých let, nazvaná VLASATCI a postup proti československému reprezentantovi v judu Vladimíru Kocmanovi v akci s krycím jménem GOLEM.

Další glosy jsou věnovány vyšetřování okolností vzniku filmu *Nezvaný host* studenta pražské Filmové akademie Vlastimila Venclíka, budování a otevření „Síně bojových tradic" I. správy Sboru národní bezpečnosti (SNB) v letech 1977–1982, prošetřování trestných činů spáchaných příslušníky libereckého gestapa v letech 1940–1945.

Zajímavé je upozornění na opatření dané „Tajným rozkazem č. 164 z roku 1952" ministra národní bezpečnosti Karola Bacílka při provádění pohřbů nepřátel lidově demokratického zřízení „*usmrcených v boji s bezpečnostními orgány*".

Rubrika rovněž seznamuje čtenáře (badatele) s aktuálními možnostmi využití dochovaných příloh ke Kádrovým rozkazům ministra vnitra č. 472 a 473 z roku 1954 (obsahující přehledy o personálním obsazení krajských správ ministerstva vnitra a správ Veřejné bezpečnosti v Čechách a na Slovensku a u součástí ústředního aparátu ministerstva vnitra) ke studiu organizačního vývoje popsaných institucí.

Informuje o existenci „*Seznamu odborně bezpečnostních, politickovýchovných a vojenských filmů z let 1982 a 1987*" ve spisovém fondu I. správy. V závěru přináší Archivní A–Ž zprávu z XXX. mikulovského sympozia uskutečněného ve dnech 22. –23. října 2008 na téma „Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské". Spíše pro pobavení jsou pak do rubriky zařazeny příspěvky o návštěvě bývalého ministra vnitra Rudolfa Baráka na Správě SNB Hlavního města Prahy a Středočeského kraje v roce 1977, a o úskalích práce archiváře Archivu bezpečnostních složek.

Summaries

› Security Services Archive – organisation, tasks and activities

Ladislav Bukovský

The introductory text prepared by the director of the Security Services Archive provides information on the organisation and activities of this institution.

With the adoption of Act No. 181/2007 of the Collection of Laws on 8 July 2007, on the Institute for the Study of Totalitarian Regimes and on the Security Services Archive as well as the amendment of certain laws, the foundations were laid for a new national subdivision of the Security Services Archive.

Since 1 February 2008, the archive has been included in the Czech Republic's network of public state archives, and it completely fulfils legally designated, complex society-wide duties in publishing and making accessible the documents and archival records of the security services as well as in keeping archives and performing filing services. In accordance with the law, the Security Services Archive ensures the general care and protection of archival records as well as the specialist, scholarly processing of these materials. It also arranges for them to be made accessible and used for research, academic and official activities as well as for other purposes.

It administers almost 20 kilometres of archival records, which were created as a result of the activities of the security services during the communist totalitarian era. Since, 1 February 2008, an extraordinary situation has arisen in the administration of documents. By way of a decision by the Czech parliament, the documents of all the branches of the communist Secret Police have been placed in one institution.

› At the Office of the Federal Commissioner in charge of making Stasi materials accessible

Světlana Ptáčníková

The author reports on a working visit to the Office of the Federal Commissioner for making Stasi materials accessible (hereinafter only referred to as the BStU) in the Federal Republic of Germany.

On 20 and 21 May 2008, a joint delegation of workers from the Institute for the Study of Totalitarian Regimes (ÚSTR) and the Security Services Archive (ABS) of the Czech Republic paid a visit to this office. The first day was devoted to the study of materials in the BStU archive. The delegates were given information on the quantity and types of archival records as well as information on the way they are made accessible to

researchers, which is completely different to the manner used in the Czech Republic as a result of differences in the legislation of both countries. A demonstration of the automated virtual reconstruction of shredded and tattered archive materials at the Fraunhofer Institute proved to be very interesting.

On the second day, the Czech delegation was introduced to the information department (particularly the personal files section) as well as the education and research department. At the conclusion of this Czech-German meeting (as well as at a working lunch, which was attended by the Federal Commissioner Marianne Birthler) both sides expressed their satisfaction with the fact that they had acquired a deeper understanding of the work of their partner institution, and they hoped that mutual cooperation between both archives would continue to be developed further.

Appendices provide more detailed information for our researchers on some of the BStU's activities.

› The organisational development of the National Security Corps in the 1980s (focusing on its State Police division*)

Iva Kvapilová

In the fifth, final part of the cycle, the author continues an analysis of the organisational development of the National Security Corps (Sbor národní bezpečnosti – SNB). Naturally, fundamental and cosmetic adjustments to the organisational structure of the communist security apparatus also took place in the 1980s in the last decade of communist rule.

As early as the end of the 1970s, however, their government had been complicated both in terms of international politics and as a result of economic problems, which the planned socialist economy could not resolve. A serious lack of consumer goods and social unrest subsequently led the nervous communists to change the general secretary of the Czechoslovak Communist Party (1987). Widespread opposition, however, finally began to form in November 1989, and because the government was uncertain not only of the loyalty of the entire security apparatus but also found it hard to garner support among communists themselves for the defence of the regime by force, communist power collapsed completely.

The fact that the socialist economy was getting into ever deeper trouble was also reflected in the operation of the security apparatus. Economic reorganisational me-

* Veřejná bezpečnost, which literally means "Public Security", was the division of the security corps that was in charge of general policing. Consequently, the name of this department has been somewhat freely translated here as the "State Police".

asures were adopted by the highest party authorities. For the management of interior ministries, this meant it was necessary to implement fundamental organisational changes in its departments. It was necessary to change the organisation and deployment of SNB forces, because the numbers of workers in central SNB departments had increased since the establishment of the federation. These increases had also partially occurred in regional directorates, but there had been gradual reductions in the primary sections of the organisation. This problem was meant to have been ameliorated by the creation of larger organisational units or the amalgamation of management roles and the redistribution of forces, not just in the administrative, management and executive sphere in favour of executive services, but also among district and regional sections of the organisational structure.

Efforts to eliminate negative impacts in the process of restructuring the Czechoslovak economy led not only to a reduction of ministries, but also resulted in considerable changes in the organisational structure and personnel of management positions. In connection with the extensive reorganisation of ministerial departments in 1988, the system of managing State Police (VB) departments was also changed. This meant that a newly established Main Directorate of the State Police began operating at the newly created Ministry of the Interior and the Environment of the Czechoslovak Republic for services relating to crime, law and order, transport and administration, as well as for services pertaining to the protection of buildings. The main tasks of the SNB (which was the means by which the republic's national ministries and the Federal Ministry of the Interior ensured public administration) did not change too much. One constant problem was the clear definition of the boundaries of responsibility for the federation and the administratively autonomous Czech and Slovak national republics in regard to internal procedure and security, including the consolidation of central management at the level of the national republics while dealing with fundamental strategic tasks and, on the other hand, while strengthening the executive sphere in terms of operations management and increasing the responsibility of departments in individual SNB units.

The permanent reorganisation of the security machinery constantly went around in circles as it sought a satisfactory model for the operation of the security apparatus. The establishment of new departments or organisational units and their repeated abolishment, the complicated structure of responsibilities, constantly revised rules and regulations, and, ultimately, political considerations excessively encumbered the entire system for managing the National Security Corps. Only the arrival of a new political establishment facilitated fundamental changes in the legislative environment, which contributed to the democratisation of society as well as to an alteration in the operation of the entire state administration and consequently the security apparatus, too.

› The operations of Czechoslovak intelligence services on the state's borders in the years 1945–1989

Martin Pulec

This study looks at intelligence operations on the borders of post-War Czechoslovakia, particularly those which involved sending and receiving agents across the country's so-called "green boundary" or natural forest border. A number of intelligence "games" were linked to this activity and these were also accompanied by the activities of operatives from the security forces of what was then Czechoslovakia, which were frequently very serious illegal operations.

In the first section of the study, the author deals with the entrenchment of operations on the state's borders in decrees and orders from the Ministry of the Interior. In the second part of the article, specific illustrative cases of these operations are described, including the subsequent investigation of related crimes (e.g. the murder of agent ŠKRHOLA, the end of the "ideological" agent, Alois Huber's last service, the capture and release of Czechoslovak military spies, etc.).

› Border Guard brigades after 21 August 1968

Pavel Vaněk

On the basis of archive sources, the author of this article has attempted to compile the assortment of reactions among Border Guard brigades to the military intervention of Warsaw Pact forces on 21 August 1968. This partly concerned the activities of the brigades' command authority as of the moment the invasion started as well as activities in the hours and days that followed, consisting primarily of the defence of Border Guard barracks and the preparation of a replacement command. At the time, the border brigades were also involved in supporting Communist Party and state authorities at both the local and national level.

With pamphlet campaigns (see appendices) and a change in the text of the military oath, brigade members spontaneously showed their opposition to the interventionists. Interesting data on personnel is contained in the table entitled Staffing of the Border Brigades' Command Authority in August 1969 ("Personální složení velitelství pohraničních brigád v srpnu 1969").

Public relations for the Secret Police – security propaganda in the years 1968–1971

› Petr Cajthaml

This study attempts to analyse security propaganda in the era of the Prague Spring and the period of communist entrenchment that followed, which was known as "normalisation." The author describes the main trends in security propaganda in the individual phases of the given period and the organisational evolution of the Ministry of the Interior's publicity machinery. Attention is also paid to the staffing of the main propagandist positions.

In the first part of the study, the author focused on an analysis of plans for completing the construction of the Ministry of the Interior's propaganda machinery at the turn of 1967 and 1968 and on the main policy documents that were meant to set a course for Interior Ministry propaganda in 1968. The next section of the article describes the enforced change in the public presentation of security bodies in the course of the Prague Spring. While reform was being introduced, Interior Ministry propagandists emphasised the successes of their own units and the "naturalness" of security apparatus as an essential part of any state. Against a backdrop of intense internal department discussions on the structure of departmental propaganda, the study gives details of the tension that existed between conservative representatives of the Secret Police and the reform group of the new Interior Minister Josef Pavel.

The occupation by Warsaw Pact forces in August 1968 displaced Pavel's reform group. Nevertheless, an attempt by collaborators to seize power at the Ministry of the Interior in 1968 was not successful. Initially, the first actions of those who would subsequently be virulent propagandists from the ranks of the Secret Police were prepared in rather illegal or unofficial forms. Very often, units with Soviet forces collaborated in this activity.

In the spring of 1969, Lieutenant Colonel Jan Kovář became the new press secretary. Under his leadership, a press department was established at the secretariat of the Interior Ministry, which supported the advent of normalisation with a very strident campaign.

The main method employed by the propaganda of that time was the targeted discrediting of exponents of the Prague Spring and its ideas. In several cases, the author shows how this propaganda was linked to the policies of a radical group of "ultra-conservatives" at the Ministry of the Interior, as well as how the preparation of some malignant campaigns was connected to a planned repressive operation by the Secret Police.

› Operation PANT – the story of Vlastimil Ludvík, the last defector from the communist secret service

Daniel Běloušek

Vlastimil Ludvík (born on 16 March 1943) entered the Czechoslovak secret service as a young man in 1968. He was given the codename PANTŮČEK. From 1975 to 1982, he worked at the country's espionage centre in London. After his return to headquarters, he completed a KGB reconnaissance course in the USSR. From 1983, he worked as deputy head of the 42nd department of the National Security Corps' (SNB) First Directorate. In 1987, he was sent as an experienced intelligence officer to India in the ostensibly legitimate post of first secretary at the Czechoslovak embassy. He established cooperation there with British intelligence and was relocated to London in mid-December 1988 as part of a special operation implemented by M16. In January 1989, he requested political asylum in England and was simultaneously given a new identity as Peter Hoffman.

The Czechoslovak authorities subsequently launched an extensive investigation as part of Operation PANT, which culminated in Ludvík being sentenced in absentia to eight years imprisonment in the middle of 1989. In October 1990, he was pardoned by the President of the Republic Václav Havel. He returned to Prague after 2000.

In terms of the rivalry between the Czechoslovak and British intelligence services after 1968, Ludvík's defection is important primarily because it crippled the potential of Czechoslovak communist reconnaissance at the end of the 1980s and undermined the activity of the other intelligence services of Warsaw Pact states.

› The rises and falls of Leopold Hofman

Jan Kalous

This paper devotes itself to the personality of Leopold Hofman, who was commander of the Hrad ("Castle") group, which ensured the security of the "first working class president" of the Czechoslovak Republic Klement Gottwald after February 1948. It presents Hoffman's family background (he was born in České Budějovice in November 1913), his leftwing convictions (among other things, he was a member of the international brigade), his resistance activity during the Second World War, and his becoming part of the security apparatus after 1945.

The system for protecting Communist Party and government officials is also briefly alluded to. Hofman established a close friendship with Gotwald's family. Nonetheless, not even this fact prevented his subsequent persecution. He was arrested in June 1951 and later prosecuted in custody. Together with Otto Šling and Marie Švermová, he was allegedly supposed to have participated in a subversive conspiracy. He

was also supposed to have been an active Trotskyite. Hofman's career is very closely linked to that of Josef Pavel, the Czechoslovak Minister of the Interior at the time of the Prague Spring.

Hofman began his return to the structures of power in the south Bohemian region, which he represented as a deputy of the National Assembly from June 1964. After Pavel's removal from the post of Czechoslovak Minister of the Interior, Hofman also left the parliament in May 1970. Together with Pavel (and also as a signatory of Charter 77) he was watched by the Secret Police within the scope of Operation KANOVNÍK ("CANON"). Leopold Hofman died in January 1990.

› A decade of political imprisonment for one member of the "Agrarian Party" or Oldřich Barták — one of a thousand

Martin Tichý:

In the biographical part of the anthology, the author deals with the life story of Oldřich Barták, which reflects the many twists and turns of the 20th century and whose rises and falls were determined by the social and economic transformation of Czechoslovakia.

Oldřich Barták was born in Červeněves near Nový Bydžov on 21 August 1904. In 1938, he was appointed as director of a farming cooperative in Nový Bydžov. By virtue of his position and standing, he tried to help his fellow citizens during the time of the occupation. He maintained contact with people who were directly involved in resistance activity against the occupants. At the very end of the War, he actively participated in engagements with German army units during the liberation of the town of Nový Bydžov.

After the War, together with his co-workers, he turned the Nový Bydžov farming cooperative into one of the best in the Czechoslovak Republic, which was confirmed by the fact that it attracted field trips from all over the world (from Canada, the USA, the USSR, etc.). The events of February 1948 caught up with Oldřich Barták while he was director of a farming cooperative in Plzeň. He was relieved of this position. Moreover, he was forced to go on a "voluntary" (!) work placement at the Škoda Engineering Plants (Škodové strojírenské závody). Upon his return to the farming cooperative, he worked in the department responsible for the distribution of potatoes.
Oldřich Barták maintained contact with people who found themselves exiled after February 1948, and he tried to help them in their difficult situation. These contacts did not escape the attention of Secret Police (StB) bodies. On the basis of intimidation and coercion, Oldřich Barták signed a binding cooperation agreement with the StB. Nonetheless, he strived to avoid actually cooperating despite threats and potential repercussions, which he was fully aware of. The reports that he submitted to his "managing authority" at the StB were assessed as being insincere and misleading. On 6 April

1950, Oldřich Barták was arrested and accused of collaborating with the CIC.**
He was originally meant to have been judged in a separate trial but, due to the expectation that he would receive a light sentence, the ruling against him was cancelled. StB investigators subsequently invented the small resistance group of "Oldřich Barták & Co." or, more precisely, Oldřich Barták and Jaroslav Fadrhonc. The State Court subsequently gave both men long prison sentences of 14 and 20 years respectively. It also confiscated their property and stripped them of their civil rights. Oldřich Barták would not reconcile himself to the punishment, not just by lodging an appeal with the Supreme Court but also while serving his sentence, when he made this fact patently clear.

Oldřich Barták was conditionally released on parole as part of a so-called amnesty granted by the President of the Republic on 9 May 1960. After his release, he was once again subjected to coercion to cooperate with the StB, but this time he categorically refused to cooperate. He was employed in labouring jobs during the 1960s. Among other things, he worked as a boiler attendant in a brickworks in Nový Bydžov. The Secret Police monitored him during this period until at least 1969. He welcomed the time of the Prague Spring of 1968 with some hope. He became involved with K-231 (a club for former political prisoners). He applied to be rehabilitated, but this effectively dragged on until the first half of the 1970s to no avail.

On the whole, he realistically assessed the prospects of Perestroika in the USSR and remained appreciably reserved and sceptical, particularly in relation to its political line and the policy of the Czechoslovak Communist Party. Subsequent developments confirmed his fears.

Oldřich Barták died on 21 October 1983. He was accompanied on his last journey by close friends and relatives despite the fact that his funeral was monitored by StB bodies.

› Archive collection 308 – vetting material on resistance groups operating in the Protectorate of Bohemia and Moravia in the years 1939–1945.

Ludmila Bayerová

This paper concisely provides information on an archive collection of vetting materials belonging to the Ministry of the Interior on Czechoslovak anti-Nazi resistance in the years 1939-1945, which was compiled from 1945 to 1950 by National Security Corps (SNB) bodies of that period and SNB departments.

** CIC - Counter Intelligence Corps, a World War II and early Cold War intelligence agency within the US Army

The article presents readers with a brief summary of the reason and purpose behind the creation of these vetting materials and their subsequent use in assessing requests and acknowledging the character of a "Czechoslovak partisan" pursuant to Act no. 34/1946 of the Collection of Laws (Coll.), as well as in assessing the attributes of a "participant in a domestic movement" (i.e. someone who was involved with the Czechoslovak anti-Nazi resistance) pursuant to Act no. 255/1946 Coll., under the competence of the department of the Ministry of Defence.

Appendices document the process of resistance organisations and groups being verified by interior ministry divisions and some samples are given of the processes used for these groupings (e.g. the "Mistr Jan Hus" ("Master Jan Hus") partisan brigade, the "Jermak" partisan group, the "Blaník" resistance groups, "Hnutí za svobodu" ("Movement for Freedom"), "Horácko-Re-Ví", "Žižka I-II", "Chotěšov", "Sever" ("North") and many more).

› The issue of drug abuse ("toxikománie") in the materials of the Security Services Archive

Tomáš Zapletal

The 1970s and 80s offer a rich array of official paperwork comprising information, reports, evaluations and investigation files concerning individual cases of drug abuse, which in the lexicon of the time was referred to as "toxikománie" (literally meaning "drug addiction").

The submitted archive research summarises a representative list of materials originating from the archive collections of the Security Services Archive (ABS), particularly the collections of the Ministry of the Interior of the Czechoslovak Republic and departments of the State Police, which are stored in ABS Brno-Kanice. The time limitation of these materials, which ends at the beginning of the 1990s, is determined by the range of archive records this institution administers, not because the issue of drug addiction has disappeared from society's ranks or the purview of the state's security services.

› Team of authors: Archival A to Ž

This permanent section of the Anthology of the Security Services Archive offers reports, information, commentaries and rarities provided by the work of archivists.
This issue will first devote itself to interpreting two terms stemming from state security practices. For example, Operation NEPTUN ("NEPTUNE") illustrates the term "active measures" ("aktivní opatření") used within the framework of the operational agency activities of the former First (Intelligence) Directorate of the National Security

Corps (SNB). The term "prophylactic measure" ("profylaktické opatření") is presented in connection with the preventive activities of Czechoslovak counterintelligence.

In other contributions, a description is given of the tactics used by the security corps against the distribution of the publication *"Seven Prague Days"* (*"Sedm pražských dnů"* – the so-called "Black Book" about the Soviet-led 1968 invasion) issued by the Historical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences in September 1968. Furthermore, a campaign called VLASATCI ("HAIRY PEOPLE"), which was waged against rebellious demonstrations held by youths at the end of the 1970s, is also recalled, as are the tactics used against the Czechoslovak judo representative Vladimír Kocman in the campaign codenamed GOLEM.

Other commentaries are devoted to an investigation of the circumstances surrounding the making of the film *"Uninvited Guest"* (*"Nezvaný host")* by Vlastimil Venclík, a student of Prague's Film Academy, the building and opening of a "Hall Of Martial Traditions" by the First Directorate of the National Security Corps (SNB) in the years 1977–1982, and an investigation of crimes committed by members of the Liberec Gestapo in the years 1940–1945.

There is also an interesting reminder of the measures implemented during the funerals of enemies of the people's democratic establishment (who were *"killed in the fight against security authorities"*) as a result of the Minister of National Security Karol Bacílek's "Secret Order no. 164 from the year 1952."

This section also acquaints readers (researchers) with the current possibilities for using the preserved appendices to Personnel Order nos. 472 and 473, issued by the Minister of the Interior in 1954, to study the organisational evolution of the institutions that are described. (The orders contain summaries of the staffing of regional directorates of the Ministry of the Interior and State Police directorates in Bohemia and Slovakia, as well as in parts of the central committee of the Ministry of the Interior).

Information is given on the existence of a *"List of Professionally Precautionary, Politically Educational and Military Films from the years 1982 and 1987"* in the file collection of the First Directorate. In conclusion, the Archival A to Ž reports on the 30th Mikulov Symposium, which was held on 22 and 23 October 2008 on the subject of "The South Moravian Border and Its Defence since Roman Times." Probably for the purposes of entertainment as much as anything else, this section also includes contributions on a visit by the former Minister of the Interior Rudolf Barák to the SNB Directorate of the Capital City of Prague and the Central Bohemian Region in 1977 and on the pitfalls of an archivist's work at the Security Services Archive.

A	– agent
a. j.	– archivní jednotka
ABS	– Archiv bezpečnostních složek
AIS	– automatizovaný informační systém
AKO FMV	– analyticko-koordinační odbor Federálního ministerstva vnitra
AKP	– dobový termín pro agenta StB
AM ZV	– archiv ministerstva zahraničních věcí
AMV	– Archiv ministerstva vnitra
AO	– aktivní opatření
AOP	– agenturně-operativní prostředí
apod.	– a podobně
APS	– Archiv poslanecké sněmovny
arm. gen.	– armádní generál
atd.	– a tak dále
AU	– oddělení informací (jedno z oddělení BStU)
AV	– Akademie věd
BBC	– British Broadcasting Corporation (britská rozhlasová a televizní společnost)
BLR	– Bulharská republika
bm	– běžný metr
BO	– bezpečnostní opatření
BPS	– branná pohotovost státu
BStU	– die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutschen Demokratischen Republik (Úřad spolkového zmocněnce pro dokumenty státobezpečnostní služby bývalé NDR)
BSV	– (země) Blízkého a Středního východu
BÚ	– bezpečnostní úsek
BV StB	– (pravděpodobně překlep – KV StB)
c. d.	– citované dílo
CDU	– Christlich Demokratische Union Deutschlands (Křesťanskodemokratická unie Německa)
CFP	– Centrála federální policie

CIA	– Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba USA)
CIC	– Counter Intelligence Corps (americká vojenská kontrarozvědka)
CO	– civilní obrana
COCOM	– Coordinating Committee (Výbor pro kontrolu vývozu zboží strategického významu)
CRO	– centrální registr občanů
CSU	– Christlich Soziale Union (Křesťansko-sociální unie Bavorska)
CSÚ	– civilně-správní úsek
CÚV KSČ	– Celoútvarový výbor Komunistické strany Československa
č.	– číslo
č. j. i č.j.	– číslo jednací
č. l.	– číslo listu
ČLR	– Čínská lidová republika
ČNR	– Česká národní rada
ČR	– Česká republika
čs.	– československá, československé
ČSAV	– Československá akademie věd
ČSLA	– Československá lidová armáda
ČSM	– Československý svaz mládeže
ČSPO	– Československý svaz protifašistických bojovníků
ČSR	– Česká socialistická republika
ČSSR	– Československá socialistická republika
ČÚTI	– Český úřad pro tisk a informace
ČVS	– číslo vyšetřovacího spisu
DI VB	– dopravní inspektorát Veřejné bezpečnosti
DIA	– Defense Intelligence Agency (Služba obranného zpravodajství, zpravodajská služba armády USA)
DO VB	– dálniční oddělení Veřejné bezpečnosti
DS	– důvěrný styk
DV	– (země) Dálného východu

DZ – drátěný zátaras
EHS – Evropské hospodářské společenství
f. – fond
FKP – Federální kriminální policie
FKÚ – Federální kriminální ústředna
FMNO – Federální ministerstvo národní obrany
FMV – Federální ministerstvo vnitra
FMZO – Federální ministerstvo zahraničního obchodu
FPS – Federální policejní sbor
FS – Federální shromáždění
FS VB – Federální správa Veřejné bezpečnosti
FS ZS – Federální správa zpravodajských služeb
FSS – Field Security Service – britská vojenská kontrarozvědka
genmjr. – generálmajor
genpor. – generálporučík
GŠ – Generální štáb
HD – hospodářské družstvo
hl. m. – hlavní město
HN – hlavní nepřítel
HNZ – Hnutí nezúčastněných zemí
HS – Hlavní správa
HS KGB – Hlavní správa KGB
HS PS OSH – Hlavní správa Pohraniční stráže a ochrany státních hranic
HS SPO – Hlavní správa Sboru požární ochrany
HS StB – Hlavní správa Státní bezpečnosti
HS VB – Hlavní správa Veřejné bezpečnosti
HS VSB SSSR – I. Hlavní správa Výboru státní bezpečnosti SSSR
HSPO – Hlavní správa požární ochrany
HV KSČ MV – Hlavní výbor KSČ na MV
HV VB – Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti
I. S-SNB – I. správa Sboru národní bezpečnosti

IDC – ideodiverzní centrum
IDS – inspektor dopravní služby
IMČ – inspekce ministra vnitra České republiky
IMV – inspekce ministra vnitra
INN – index nenadálého napadení
inv. j. – inventární jednotka
IP – informační produkce (infoprodukce)
IPS – inspektor pořádkové služby
IRO – International Refugee Organization (Mezinárodní organizace pečující o politické uprchlíky)
IS – ideový spolupracovník
JE – jaderná elektrárna
JVA – (zemí) Jihovýchodní Asie
JZD – jednotné zemědělské družstvo
k. – krabice
KAN – Klub angažovaných nestraníků
kart. – karton
KBSE – Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (Helsinská)
KC – korespondence centrály
KGB – Komitět gossudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti, sovětská státní bezpečnost)
KI – Komitět informacii (informační výbor – rozvědná služba zahraničního zpravodajství)
Kleg – Kancelář legií
KNV – krajský národní výbor
konspir. – konspirativní, konspirační
KP – kádrový příslušník
kr. – krabice
kr. jm. – krycí jméno
KS – krajská správa
KS SNB – krajská správa Sboru národní bezpečnosti
KSČ – Komunistická strana Československa

KSK – Komise stranické kontroly
KÚ – Kriminalistický ústav
KV KSČ – krajský výbor Komunistické strany Československa
KV StB – krajské velitelství Státní bezpečnosti
KV-NB – krajské velitelství národní bezpečnosti
KZÚ – kapitalistický zastupitelský úřad (– zastupitelské úřady kapitalistických zemí
LA – (země) Latinské Ameriky
LLÚ – lázeňský léčebný ústav
LM – Lidové milice
LOŽ – liniová ochrana železnic
MBA – mimořádná bezpečnostní akce
MBO – mimořádné bezpečnostní opatření
MfS – Ministerium für Staatssicherheit – odtud Stasi (Ministerstvo státní bezpečnosti)
MI5 – Military Intelligencce, Section 5
MI6 – Military Intelligence, Deputary 6
min. – ministr, ministerstvo
mjr. děl. – major dělostřelectva
MNO – ministerstvo národní obrany
MNV – místní národní výbor
MOB – mobilizační
MP – metodický pokyn
MPS – morálně-politický stav
MS – mezinárodní styky, městská správa
MS SNB – městská správa Sboru národní bezpečnosti
MS VB – městská správa Veřejné bezpečnosti
Msp. – motostřelecký pluk
MStB NDR – Ministerstvo státní bezpečnosti Německé demokratické republiky
MU – Masarykova univerzita
MU – mimořádná událost

MV	– ministerstvo vnitra
MV ČSR	– Ministerstvo vnitra České socialistické republiky
MV SSR	– Ministerstvo vnitra Slovenské socialistické republiky
MV ZSS	– ministerstvo vnitra země socialistického společenství
MVŽP	– ministerstvo vnitra a životního prostředí
MZ	– ministerstvo zdravotnictví
MZV	– ministerstvo zahraničních věcí
N OS	– náčelník okresní správy
n.	– a následující
NA	– Národní archiv
nár. soc.	– národní socialisté
NATO	– North Atlantic Treaty Oraganisation (Severoatlantická aliance)
NDR	– Německá demokratická republika
NKVD	– Narodnyj komissariat vnutrennych děl (Lidový komisariát vnitřních záležitostí), centrální státní orgán zabývající se vnitřní bezpečností, rozvědkou a kontrarozvědkou, sovětská obdoba československé Státní bezpečnosti
NMV	– náměstek ministra vnitra
NMV	– Nařízení ministra vnitra
NO	– náčelník odboru
NR	– nelegální rozvědka
NS	– Národní shromáždění
NS	– Národní souručenství
NS	– náčelník správy
NSR	– Německá spolková republika
O VB	– odbor Veřejné bezpečnosti
OABS MV	– odbor Archiv bezpečnostních složek MV
OASS MV ČR	– odbor archivní a spisové služby MV ČR
obv.	– obviněný
ODS	– odbor dopravní služby
OHK	– odbor hospodářské kriminality
OK	– odbor obecné kriminality

OMS – Odbor pro mezinárodní styky
ONV – okresní národní výbor
OO MV – odbor obrany ministerstva vnitra
OO MVŽP – odbor obrany ministerstva vnitra a životního prostředí
OO VB – obvodní oddělení Veřejné bezpečnosti
OOK – odbor obecné kriminality
OOO HS VB – organizační a operační odbor Hlavní správy Veřejné bezpečnosti
OOO – odbor ochrany objektů
OP – občanský průkaz
OP – odbor projekce uceleného informačního systému Státní bezpečnosti
OPK – oddělení pasové kontroly
OPS – orgán operativní služby ?
OPPS – občanský pracovník pomocných služeb
OPSS – odbor pořádkové a správní služby
OPV – odbor projekce uceleného informačního systému Veřejné bezpečnosti
OS – okresní správa
OS MV – odbor spojení ministerstva vnitra
OS SNB – okresní správa Sboru národní bezpečnosti
OSH – ostraha státních hranic
OSN – Organizace spojených národů
OSOO – odbor služby ochrany objektů
OŠ – odborná škola
OÚV – okresní úřad vyšetřování
OVIS VB – oborové výpočetní a informační středisko Veřejné bezpečnosti
OVO SNV – odbor vnitřní ochrany Sboru nápravné výchovy
OVT – odbor řízení a využití výpočetní techniky
par. – paragraf
PCO – pult centralizované ochrany
plk. – plukovník

PO	– požární ochrana
popř.	– popřípadě
PP VB ČSR	– Pohotovostní pluk Veřejné bezpečnosti České socialistické republiky
pplk.	– podplukovník
ppor.	– podporučík
PR	– politická rozvědka
prof.	– profesor
prot.	– protistátní
přír.	– přírůstek archivního fondu
přísl.	– příslušník
PS	– Pohraniční stráž
PS VB	– Pomocná stráž Veřejné bezpečnosti
PV MV DO	– prověřovací materiál ministerstva vnitra k domácímu odboji
r.	– rok
RT	– operace na území a z území SSSR
r. č., reg. č.	– registrační číslo
RM	– Rada ministrů
RMV	– Rozkaz ministra vnitra
RMVŽP	– Rozkaz ministra vnitra a životního prostředí
RNFS VB	– Rozkaz náčelníka Federální správy Veřejné bezpečnosti
ROH	– Revoluční odborové hnutí
rozpr. obj.	– rozpracovaný objekt
RSE	– Radio Free Europe/Radio Liberty/RFE/RL (Rádio Svobodná Evropa)
RSDr.	– doktor sociálně-politických věd (rerum socialium doctor), udělovaný v Československu v dobách komunismu absolventům Vysoké školy politické ÚV KSČ
RVHP	– Rada vzájemné hospodářské pomoci
ř. s.	– říšský soud
s.	– soudruh
s.	– stránka

Sb.	– Sbírka zákonů a nařízení
SčK	– Středočeský kraj
SEO	– Statisticko evidenční odbor
SH	– státní hranice
SIDS	– starší inspektor dopravní služby
SIPS	– starší inspektor pořádkové služby
SKS VB	– Správa kriminální služby Veřejné bezpečnosti
sl.	– složka
sl.	– služební
SMV	– sekretariát ministra vnitra
SNB	– Sbor národní bezpečnosti
SNJ	– Strana národní jednoty
SN MV	– sekretariát náměstka ministra vnitra
SNR	– Slovenská národní rada
SNV	– Sbor nápravné výchovy (vězeňská stráž)
soc. dem.	– sociální demokracie
SOUD	– Systém sjednocené evidence poznatků (německá zkratka)
SP	– Sbírka pokynů
SPB	– Svaz protifašistických bojovníků
SPD	– Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Sociálně demokratická strana Německa)
SPDS	– Správa dopravní a pořádkové služby
SPG	– Speciál Protection Group – Speciální ochranná služba
SPO	– Sbor požární ochrany
spolupr.	– spolupracovník
SPS SNB	– Sbírka pokynů Správy SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje
SPV MV ČSR	– Správa politicko-výchovné, vzdělávací, tiskové a propagační činnosti Ministerstva vnitra České socialistické republiky
SPZ	– státní poznávací značka
SRN	– Spolková republika Německo
SRS	– starší referent specialista
SSEP	– Systém sjednocené evidence poznatků (česká zkratka)

SSM – Svaz socialistické mládeže
SSR – Slovenská socialistická republika
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
StB – Státní bezpečnost
SV VB – Správa vyšetřování Veřejné Bezpečnosti
sv. – svazek
SVB – Správa Veřejné bezpečnosti
svob. – svobodník
škpt. – štábní kapitán
ŠPO – školní pohotovostní oddíly
ŠŠŠ – Šternova špionážní škola
TANJUG – jugoslávská tisková agentura
TČ – trestná činnost
TJ RH – Tělovýchovná jednota Rudá hvězda
TO MV – tiskový orgán ministerstva vnitra
TOPS – trasa obrany proti sledování
TÚ – technický úkon
ÚDA – Ústřední dům armády
ÚDV – Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
ÚPN – Ústav pamäti národa (SR)
USA – Spojené státy americké
ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů
ÚV – Ústřední výbor
ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚZSI – Úřad pro zahraniční styky a informace
VB – Veřejná bezpečnost
VC – vízový cizinec
VHA – Vojenská historický archiv
VKR – vojenská kontrarozvědka
VMV ČSR – Výnos ministra vnitra České socialistické republiky
VMV – vojska ministerstva vnitra

VONS – Výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných
VOS FMV – Vnitřní a organizační správa FMV
vr. – vlastní rukou
vs. – versus
VSB – Výbor státní bezpečnosti (KGB)
VSRS – vedoucí starší referent specialista
VŠ FED KGB SSSR – Vysoká škola Felixe Edmundoviče Džeržinského KGB SSSR
VŠ SNB – Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti
VŠE – Vysoká škola ekonomická
VT – výpočetní technika
VTR – vědecko-technická rozvědka
VÚA – Vojenský historický archiv
VVZS – Velitelství vojenské zpravodajské služby
vz. – vzor
VZS – vojenská zpravodajská služba
ZEU – Západoevropská unie
ZKR – zahraniční kontrarozvědka
ZNS – zástupce náčelníka správy
ZO – zvláštní oddělení
ZS GŠ – Zpravodajská služba Generálního štábu
ZsK – Západoslovenský kraj
ZSS – země socialistického společenství
ZÚ – zastupitelský úřad
ZÚ KS – zastupitelský úřad kapitalistického státu
ZÚ VB – základní útvar Veřejné bezpečnosti
ZV SNB – zemské velitelství Sboru národní bezpečnosti

A

Abalakin I. P. 341
ADELAJDA viz Weber Josef
Adenauer Konrad 198
AISI viz Haines Basil
ALKOHOL, akce 397
ALOIS, agent 312
Anděl Vladimír 352
Aman Josef 186
Ambroz Otakar 187
Andrew Christopher 327, 361
Andropov Jurij 325, 335
ANDRT viz Holý Jaromír
Anikejev V. I. 355
ANNA viz Frenzel Alfred
Anochin Oleg Sergejevič 352
Antonov Georgij Pavlovič 344
ARTUŠ viz Sejkora Vladimír
„ATAMAN odboj. skupina 374
Averjanov Nikolaj Porfirovič 338, 352

B

Baatz Bernhard 409
BABIČ viz Tenai Ján
Babička Vácslav 17
Bacílek Karol 152, 202, 413
Baklund, plk. 169
Barák Rudolf 202, 411
Barešová Zuzana 247
Barinov J. A. 345
Barov D. C. 345
Barták Oldřich 288–319, 322 viz SEHNAL
Bartáková-Sehnalová Marie 283
Bartáková-Studená Lubomíra 283
Bartoš Alois 146, 165
Bartošek Karel 314
„BAS odboj. skupina 374
„BAŤA-ZLÍN odboj. skupina 374
Bečka Oldřich 226
Belinger Jaroslav 341
BELL viz ŘIDIČ viz Rohrer Glen Roy
Běloušek Daniel 360
Bělozerov Alexandr Petrovič 352
Benada Jakub 153
Benčík Antonín 192
Beneš Edvard 266, 371
Beneš Jan 236
Beneš Václav 186
Beovides O. P. 345
BEZRUČ viz Malásek Jan
„BÍLÁ HORA odboj. skupina 374
Biľak Vasil 210, 411
Birthler Marianne 19, 24
Bláha Vladimír 378
Blahota Peter 355 viz SEMERÁK
„BLANÍK odboj. skupina 374
Blažek Petr 19, 24
Blechsmidt, něm. cel. 140
BLESK, rozpr. obj. 354
Bogy Janos 354
Bokr Jan 205
Bolde 346
Bolovinov Igor Konstantinovič 343
Borek Jaromír 127, 128, 134
Bosák Emanuel 236
Bous Jaroslav 219, 238
BRÁZDA viz Filip Miloslav
BREPTA, neidentifikován 144
Brežněv Leonid 413
Broče 346
Brodský Jaroslav 218, 221
BRODSKÝ viz Jelínek Milan
BROUSIL viz Štochl Jan
Brož Antonín 147, 148
Brůžek Miroslav
BŘEHOVSKÝ viz Šimek Jan
BUDÍN viz Vodrážka Karel
Budský Dominik 19
Burda 134
BUREŠ viz Špelina Oldřich

C

Cajthaml Petr 199, 204, 222, 240
„CARBON odboj. skupina 375–377
Cepek Jiří 414
Ceremuga Josef 411
Colotka Peter 210
Cuhra Jaroslav 240
Curupa D. P. 345

Č

ČÁP viz Červený Zdeněk
Čebrikov Viktor Michajlovič 328
Čečil, HD 300
Čech Jaroslav 415
Čech Vladimír 198
Čemák, PS 158
Čepička Alexej 152, 268–270
Čermák Petr 105
Černikov Anatolij Ivanovič 352
„ČERNIL-Brno odboj. skupina 375
Černý Jaromír 186
Černý Jindřich 236, 239
Černý Josef 300
Černý Václav 221, 232, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240
Červený Zdeněk 342 viz ČÁP
Čeřenská Edita 239
Čeřenský Václav 239

D

DAKAR, akce 288–289
DANÍČEK viz Kaplan Stanislav
DATA (AO) 345
Davidenko Jiří 169
Dienstbier Václav 169, 170
Dietrich Rudolf 409
Diviš Vladimír 213
Dlouhý 389
Dlouhý Karel 285
Dobiáš, HD 320
Dočekal Jan 187
Dolanský Jaromír 152
„DOMOV odboj. skupina 374
Doskočil Zdeněk 192
Dostál Vladimír V. 287
Dowling Walter C. 162
Dráždil Otakar
Dresler Petr 414
Dubánek Martin 415
Dubček Alexander 225, 227
Dubský František 203, 204, 215
Dubský Jan 169
Dufek Karel 126–138, 152
Dušek Jan 338
DVA (AO) 345
Dvořák Jaroslav 187
Dvořák Tomáš 415
Dvořáková Jiřina 267

E

Edl Jan 181
Egermayer Jaroslav 186

F

FÁBERA viz Foldyna Jaromír
Fadrhonc Jaroslav 304, 306–308, 313
Fajt Ladislav 344
FALKMAN viz Platl Karel
Farkas Zdeněk 415
Farnbauer Imrich 355 viz ONDRÁŠ
Feber, Dr. 307
Fehrmann Heinz 409
Feierabend Ladislav Karel 285–286
Fic Vladimír 415
Fidler Jiří 329
Filip Miloslav 342 viz BRÁZDA

Filípek Jan 284–285, 318
Fiřt Miroslav 355 viz PITNER
Fišer Otokar 282
„FLIEDER odboj. skupina 374
Florath B. 23
Foch, vojín 132
Foldyna Jaromír 352 viz FÁBERA
Formánek František 284
Förster Joachim 20
Francek Jaroslav 409
FRANTA viz Korbel František
Frenzel Alfred 197, 198 viz ANNA
Frolík Jan 267
Frydrýšek Miloslav 186

G

Gabrielová Petra 416
Gajda 133, 138
Galo Viktor
Gándhí Rádžív 253
Garamsegi Gábor 345
Gasnárková Klára, roz. Plosová 263
GENERÁL, akce viz Pavel Josef
Generalov Sergej Alexandrovič 338, 352
Gevara A. R. 345
Gisy Gregor 19, 21
GLOBUS, akce 197
GOLEM viz Kocman Vladimír
Gorbačov Michail 361, 412
Gordijevskij Oleg 361
Görner, Dr. 307
Gottwald Klement 263, 266, 268–270
Gottwaldová Marta 269–270
Gottwaldová Marta, ml. 268
Graf Jiří 250 viz RADANA
Gregor, plk. 147, 165, 166
Grösser Josef 227
Grúňová Alexandra 334
GRUS viz Tomíšek Zdeněk
Guevara Che 412
György Láczlo 345

H

H. H. 229
Haines Basil 247 viz AISI
Hájek Oldřich 128–132, 134, 136
HAJSKÝ viz Horsák Alois
Hála Jiří 352 viz HLUBOŠ
Hamšík Dušan 199
HANOUSEK viz Holan Přemysl
Hartl Miroslav
Hašek Jaroslav 353
Haškovec Vladimír 270
Havel Václav 221, 236, 239, 251, 257
Havlíček Dušan 213
Havlík Jaroslav 186
Havlín Václav 162
Hečko Jiří 236, 238, 240
Hejduk 318
Heral Václav 150
Hering, něm. pohran. polic. 160
Herman Harry 345
Hess Ervín 409
Hladký Miroslav 232
Hlavačka Ludvík 161
Hlavatý 216
HLUBOŠ viz Hála Jiří
„HNUTÍ ZA SVOBODU odboj. skupina 374
Hodeček Dalibor 416
Hoffmann Peter viz Ludvík Vlastimil
Hoffmann Karel 209
Hofman František 263 –264
Hofman František, st. 263
Hofman Leopold 236–266, 268–275 viz KANOVNÍK
Hochman 221
Holan Jan 187
Holan Přemysl 359, 360 viz HANOUSEK
Holdoš Ladislav 265
Holeček Lubomír 221

Holý Jaromír 352 viz ANDRT
HORA, akce 250, 252
Hora Antonín 342 viz KOPEČEK
„HORÁCKO–RE-VÍ odboj skupina 374
Horka Bohuslav 128, 129, 130, 131, 132, 134, 136
Horňan Ladislav 250, 251
Horsák Alois 345 viz HAJSKÝ
Horský Jiří 266
Hošek Jiří 208
Houska 128
Houžvička Josef 252 viz HRADIL
HOZMAN viz Chaloupka Pavel
HRAD, útvar ochrany 267
HRADECKÝ, agent 312
HRADIL viz Houžvička Josef
Hradílek Tomáš 106
Hrazdíra Antonín 71
Hrkal František 186
Hromádko Ota 265
Hrubý Stanislav 352
Hrubý Zdeněk 285
Hrušecký Vladimír 43, 45, 48
Hřivna Jaroslav 186
Hubený Alois 187
Huber Alois 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164
Husák Gustáv 35, 36, 66, 213, 215, 230, 240, 241, 273, 411, 413
HYBNER viz Komeda Jiří

CH

Chábera Miloslav 187
Chaloupka Pavel 345, 351 viz HOZMAN
Chalupa Oldřich 150, 152
Chandler Gerald 250, 251
CHLUMSKÝ viz Kadlčák Vítězslav
Chňoupek Bohuslav 209
„CHOTĚŠOV odboj. skupina 374
Chovan Ján 166, 167, 168
Chrenov V. M. 355
Christek 399
Chvojka Karel 148
Chvojka, MZ 292–294

I

Iciková, spolupr. 171
Inemann Květoslav 269–270
INSPEKCE, akce 385
Ircing Václav 186
„IVAN odboj. skupina 374
Ivanič Štefan 187
Ivanov Vladimír Petrovič 344

J

J. K. 229
J. H. 229
Jakeš Milouš 36, 66
Jan Libor 415
JANDA heslo viz Janda Jiří
Janda Jiří 288, 289, 291, 295, 296, 298, 313
Janiš Dalibor 415
Janišová Jana 415
JÁNOŠ viz Vlčko Vladimír
JÁNOŠÍK, útvar ochrany 267
Janoušek, pplk., JUDr. 153
Janů Jaroslav 186
Janýr Přemysl 221
Jaroš Jan 342 viz KOBR
Jaroš Pavel 342 viz SALAJKA
JASAN, útvar ochrany 267, 271
Jašik 345
JAVOR, útvar ochrany 267
„JEDLE“ odboj. skupina 379
Jeftějev Stanislav Jakovlevič 352
Jelínek Milan 341–342, 354 viz BRODSKÝ
„JERMAK partyzánská skupina 375
Jeschke Jürgen 22, 23
Ježková, zapisovatelka 307

JIČÍNSKÝ viz Presl Václav
Jiránek (ONV) 322
Jirásek Miroslav 263, 268
Jireček Václav 67
JIREŠ viz Ptáček Miroslav
Jonson 218
Jordan Charles 195
Josten Josef 198
JULIAN 143 viz Reichenberger Kurt

K

KABÍČEK viz Vedral Jiří
Kacetl Jiří 415
Káčerek Matěj 187
KADÁR viz Kroča Miloslav
Kadlčák Vítězslav 231, 232 viz CHLUMSKÝ
Kadlčík Vojtěch 130, 132–35, 138
Kadlec Milan 407
Kachyňa Karel 238, 410
Kainar Vilém 356
KAINAR viz Václavek Vilém
Kalfus, mjr. 130
Kalous Jan 263
Kapek Antonín 411
„KAPITÁN odboj. skupina 375
Kaplan Karel 263, 266–267, 269–270
Kaplan Stanislav 245 viz DANÍČEK
KANOVNÍK viz Leopold Hofman
Kaska Radko 325, 335
Kašpar Jaroslav 199
Kašparovský Rudolf 256
Kavan 221
Kavula Ján 186
Kazankin G. B. 341
Kelháni 346
Keller, Dr. 307
Keller Eduard 182
Kempný Josef 212
Keszeli Tomáš 335
„KIJEV odboj. skupina 375
Kincl František 51, 325, 341
Klacík Ján 167
KLATBA (AO) 345
KLATOVSKÝ viz Špalek Josef
Klečka, por. 285
Kleinová Dora 266
Klíma Jaroslav 203, 208
Kloss Milan 269
KOBR viz Jaroš Jan
Kocman Vladimír 407 viz GOLEM
Köhler Bruno 268, 269
Kohout Karel 238
Kohout Pavel 192, 193, 195, 197–205, 207–212, 214, 222, 223, 226, 229, 232, 233, 240
Kolder Drahomír 210, 269–270
Kolenský Jaroslav 140, 141
Kollman Štefan 118, 143–151, 153–155 viz ŠKRHOLA
„KOLO NA STŘELE odboj. skupina 374
KOLOUCH viz Nývlt Jaromír
Kolpakidi, A. I. 339, 360
Komeda Jiří 350 viz HYBNER
Komoróczy Balázs 414
Konečný Josef 249 viz ŠENKEŘÍK
Kopecký Václav 152
Kopeček Přemysl 214
KOPEČEK viz Hora Antonín
Kopečný Antonín 187
Kopis Jaroslav 186
Kopřiva Ladislav 202, 270
Kopytin Viktor Ivanovič 338, 343
Korbel František 158–162, 164 viz FRANTA
Kordiovský Emil 415
Korbel František viz FRANTA
Korendjasev A. 345
Koroljov V. A. 341
Kořisko František 345 viz ZVONÍČEK
Kosatík Pavel 263, 270
Košický Patrik 325
Koškin N. P. 345
Košnar Miloslav 233
Kotal Jindřich 195

Kotas D. 352
Kotouč, pplk. 161
Koudelka František 192
Kováč Ján 43, 45
Kovář Jan 209, 215, 219, 228
Kovářík Eduard 209
Kowaltschuk 23
Kožušník Jaroslav 405
Kramár Eugen 165
Krása Milouš 336, 354
Krátký Jan 180, 182, 184, 186, 187
Krejsa 158, 159
Kriegel František 227, 229
Krivačka Augustín 171, 172
Krjučkov Vladimír Alexandrovič 325, 335
Kroča Miloslav 257, 260 viz KADÁR
Krtička Jaroslav 354
„KRYSTAL–Velký Honza odboj. skupina 375
Křepela Jan 307
Křepelková Helena 256
KŘIVÁNKOVÁ Věra 352
Kříž Bohumil 125
Kříž Jaroslav 407
Křížek Jurij 367
Kubánek František 351, 352
Kubiasová Milena 235, 239
Kučera Radek 416
Kudrna Josef 222
Kugler Petr 416
Kulikov Ivan Alexandrovič 353
Kunštátová Miloslava 269, 278
Kuruc Jan 355 viz MINÁČ
Kuzikov Viktor Andrejevič 342, 343
Kužel Josef 271
Kvapil Oldřich 147–154
Kvapilová Iva 36, 54, 416
Kyncl Karel 29

L

L., agent viz Lindr František
Lagart, kpt. 165, 166, 168
Langoš Ján 99
Lapáček Jiří 415
Lasecki Marek 345
Lašček Pavel 249 viz LECHOVIČ
Laušman Bohumil 412
Lehký Miroslav 19
LECHOVIČ viz Lašček Pavel
LÉKÁRNA, akce 391
Lenin Vladimír Iljič 361
Leonov, genmjr. 355
Lepší, pplk. 129
Leško Ján 355 viz MAŠATA
Liebcher Ferdinand 409
Limburský Jaroslav 169
Lindr František 307, 310, 313–314 viz L
Lo min chromi 346
London Arthur 266, 271
Long Harry 143, 154
LONG akce 344
Lorenc Alois 48, 51
Lorenc Alojz 252, 259
Ludvík Emil 221
Ludvík Vladimír 256, 259 viz TASK
Ludvík Vladimír, st. 244
Ludvík Vlastimil 243–249, 251–253,
255–257, 259, 260, 360 viz PANTŮČEK
Ludvíková Vlasta 255, 256, 259
Lukeš, kpt. děl. 378
Lukjaněnko S. J. 344, 345
Luňák Petr 329
Lvov Valentin Borisovič 359
LYAUTEY akce 222–225
Lyautey Louis Hubert Gonzalve 222

M

Macek, Josef 406
Madle, svob. 156, 157
Mádry Jindřich 192
Mach Rudolf 409

Majer Jaromír 414
Majtner František 186
Makarov L. A. 355
Malásek Jan 250 viz BEZRUČ
Malíř Jiří 287
MANIFEST, akce 198
MAŇÁK viz Bohumír Šeda
Marek Bedřich 379
Marek Pavel 287
Mareš Petr 329
MARTINEC viz Šnajdr Jan
Maryška, Dr., MZ 313
Masaryk Jan 231, 232, 233, 236
Masaryk Tomáš Garrigue 282, 371
Maša, kpt. 352
MAŠATA viz Leško Ján
Matějka Josef 295
Maudr Bohumil 307
Menčík Juraj 214
Měřínský Zdeněk 414
Mielke Erich 21
Michajlov L. D. 345
MIKO viz OROVČAN viz Pátek Mikuláš
Mikoláš Karel 128–138
Mikulík František 143 viz TICHOŠLÁPNÝ
Miller Horst 345
MILUŠE, akce 237, 240
MINÁČ viz Kuruc Jan
„MISTR JAN HUS partyzánská brigáda 380, 375
MÍŠEK viz Suchopár Karel
Mitrochin Vasilij 327, 361
-ml 16- 140, 141
MLÁDEŽ, akce 397
Mňačko Ladislav 195
Mojs P. S. 342
Mojsev 355
Monchev 346
„MORAVSKÁ ROVNOST odboj. skupina 375
Možogin V. P. 345
Mrázek Zdeněk 342
Mrštík Vilém 282
Müller Karel 415
Müller, něm. cel. 140
Munzar Luděk 221
Musial Jiří 252 viz POLANKA
Muzikantová Marie 416

N

Nacházelová Blanka 216
Náprava Luděk 199
Navara Luděk 416
NÁVRAT, akce 240
Navrátil Pavel 416
Neckář Václav 414
Nedorezov Nikolaj Ivanovič 338
Nejezchleba Milan 182
Nekolný Jindřich 340 viz NIKODÉM
NEPTUN, akce 405
Nezval Stanislav 51
Nickolay Bertram 22
NIKODÉM viz Nekolný Jindřich
Nirschl George 140, 141, 142
Nirschlová Johanna 141
„NIVA-Strakonice odboj. skupina 375
Nosek Jan 128
Nosek Václav 265, 367
Novák František 186
Novák Josef 144, 147–153
Novák Vladimír 407
Novikov J. M. 355
Novotný Antonín 152, 240
NRJAN, akce 361 viz (RJU)
Nývlt Jaromír viz Kolouch 198

O

Oborský Stanislav 215, 228, 229
„OBRANA NÁRODA“ odboj. skupina 375
Obzina Jaromír 43, 45, 411
Odehnal Miroslav 150

Odehnal, npor. 134
OHEŇ, rozpr. obj. 354
Oktjabrov Andrej V. 352
ONDRÁŠ viz Farnbauer Imrich
OROČVAN viz MIKO viz Pátek Mikuláš
Ottmann Hannig 277
Ovečka viz Chvojka, MZ

P

Pacner Karel 243, 248, 256, 259
Padrůněk Stanislav 201
Pachman Luděk 221
Palach Jan 216
Paldus Gustav 128
Paleček Pavel 19
Panáček Ladislav 130–134, 136–138
PÁNÍK viz Sládeček Jaroslav
PANT, akce 243, 255–257, 259, 360–361
PANTŮČEK viz Ludvík Vlastimil
Pára Eduard 199
„PÁTÁ KOLONA odboj. skupina 375
Pátek Mikuláš viz OROVČAN viz MIKO 199
Patrík Josef 183, 187
Pauer Jan 192
Pavel Josef 202–206, 208, 209, 222, 411
Pavel Josef 266–269, 271–274 viz GENERÁL, akce
Pavelek, PS 158
Pavlíček Jan 256
Pejskar Josef 198
Pelášek Zdeněk 296
Pelínek Emanuel 123–125
Pelnář Jan 209
PERCHA viz Příkopa Jan
PĚSTITEL, akce 381
„PĚTKA“ odboj. skupina 374
Petuchov V. M. 342
Pfaff Ivan 198
Pilát Oldřich 209
Pinc František 52
PITNER viz Fiřt Miroslav
Pješčak Ján 43, 45, 401
Plaček Miroslav 414
Platl Karel 342, 354 viz FALKMAN
Platt Ery 143
Plecháček, JUDr. 133
Plšek Josef 406
Podlipská Žofie 282
Podroužek Karel 186
Pohanka Václav 187
Pokorný Bedřich 367
Pokorný Stanislav 186
Pokorný Vladimír 181, 187
„POLABAN odboj. skupina 374
POLANKA viz Musial Jiří
Poledňák Alois 236, 239
Pollack Marco 21
Ponomarenko Michail Grigorovič 344
Popp, něm. cel. 140, 141
POSLANEC 171
Potonec Jan 165, 166, 167, 168, 169, 170
„PRAVDA VÍTĚZÍ odboj. skupina 375
Praxenthaler Benedikt 21
Pražák Jiří 199
Presl Václav 352 viz JIČÍNSKÝ
Prchlík, genpor. 153
Procházka František 288, 295, 299, 301, 302, 304
Procházka Jan 236, 237, 238, 239, 240
Procházka Vlastimil 130, 131, 132, 134, 143
Prochorov D. P. 339, 360
Prokeschová Hanni 128, 134
Prokop, Dr. 308
Prokop Jaroslav 280, 284
„PRO VLAST“ odboj. skupina 375
„PRSTÝNKÁŘI“ odboj. skupina 374
Průša Ivan 52
Průšek, ppor. 406
Příkopa Jan 246 viz PERCHA
Ptáček Miroslav 354 viz JIREŠ
Ptáčníková Světlana 19, 416
Pulicar Vladislav 186

Purš Jiří 209

R

Racek Antonín 147, 149, 150, 151, 152, 153, 162
„RADA TŘÍ–R-3“ odboj. skupina 375
RADANA viz Graf Jiří
Rajk László 266
Rambousek Otakar 288
Rand Michael 231 viz Weigl Beno
Razumovský 218
„RÁZUS odboj. skupina 374
Reagan Donald 329
Reichenberger Kurt 143, 144, 145, 146, 154 viz JULIAN
Reinisch Otto 264
Rendek Peter 19, 334
Ripl Josef 208, 411
RJU, akce viz NRJAN
Rohrer Glen Roy 196, 197 viz BELL viz ŘIDIČ
Rousek František 256
Rubáš Jindřich 187
Rumlena Ladislav 186
Rusakov A. A. 344–345
Rychetský Bohuslav 172
Rychnovský Jan 186
RYS, akce 257

Ř

ŘIDIČ viz BELL viz Rohrer Glen Roy
Říha Bohumil 232

S

Sacher Richard 52, 97
SALAJKA viz Jaroš Pavel
Salamon Birgit 19, 20, 21
Salin Genadij Alexandrovič 338, 353
Sazama Josef 340 viz TOMÁNEK
Savčenko V. I. 355
Sehnal Oldřich, kr. jm. 289, 291
Sejkora Vladimír 342–345 viz ARTUŠ
Sekaninová-Čakrtová Gertruda 236
Semenčík Štefan 167
Semerád, ppor. 156, 157
SEMERÁK viz Blahota Peter
Semjonov, sov. poradce 147
Senyšin Štefan 187
SEPIE, akce 344
Sergejev A. A. 356
„SEVER odboj. skupina 375
Shakespeare William 282
Schieffner Erhard 409
Schlagbauer, něm. pohran. polic. 160
Schneider Josef 158, 159, 160
Schneiderová 159, 160
Schovánek Radek 19
Schröder Bedřich Rudolf 408, 409
Schultz 221
Schutz Xenia 23
Schweiss Erich 409
Schweizer Peter 328
Sidorjak Michal
Sims Heinz 409
SKOŘEPA viz Stehno Jan
Skřivánek 313
Sládeček Jaroslav 344 viz PÁNÍK
Sládek Josef Václav 282
Sládek Oldřich 372
Slánský Rudolf 265, 266, 270–274
SLAVÍČEK viz Souček Jaroslav
SLAVOMÍR, akce 288
Smrkovský Josef 210, 211, 212
Smutný Bohumír 415
„SOBĚSLAV odboj. skupina 374
Soga Petr 182, 183
Sochor Karel 259, 335, 336
Sochor, s. 341, 354
Sojka Ladislav 210, 211, 212, 242

Sokol Tomáš 107
Solecký Vladimír 232
Solovjev Michal Matvějevič 352
Soszinski Vl. 345
Souček Jaroslav 345, 346, 351, 352 viz SLAVÍČEK
SPOJ, akce 296–300
„SRP A KLADIVO odboj. skupina 375
Stadnický Adam 416
Stalin Josif Vissarionovič 270
Staněk Stanislav 214
Stehno Jan 341, 343 viz SKOŘEPA
Stein Hubert 235, 239
Stolin Josef 186
Straka Jaroslav 159, 160
Struska V. 305
Suchopár Karel 341, 355 viz MÍŠEK
Suk Jiří 192
SUP, akce 257
Süß Walter 20
Svěcená-Šabatová 299
Světlá Karolina 282
Sviták Ivan 218, 221, 231, 232, 236, 239
Svoboda František 143, 147
Svoboda Ludvík 152, 154, 282
Svoboda Miroslav 415
Svoboda Zdeněk 186
Sýkora, HD 300
Szulce Tadeusz 218

Š

„ŠAHUR odboj. skupina 375
Šalgovič Viliam 205, 208, 209
Šandera Josef 379
Šebarin Leonid Vladimirovič 356
Šeda Bohumír 250–252 viz MAŇÁK
Šedivý Jaroslav 236, 239
Šedivý Ondrej 187
Šelenkov Alexander Ivanovič 352, 353
ŠENER viz Šimůnek Karel
ŠENKEŘÍK viz Konečný Josef
Šerá Libuše 266
Šik Ota 227
Šilhavý Jaroslav 43, 45, 48
Šimánková Alena 305
Šimek Jan 355 viz BŘEHOVSKÝ
Šimůnek Karel 341 viz ŠENER
Široký Viliam 152
ŠKODA viz Žilka Miroslav
„ŠKOP odboj. skupina 374
ŠKRHOLA 143 viz Kollman Štefan
Škubníková Jaroslava 352
Škutina Vladimír 221, 224
Šlechta Vlastimil 148, 149, 150
Šling Otto 270, 274
Šmoldas, PS 133
Šnajdr Jan 344 viz MARTINEC
Špalek Josef 354 viz KLATOVSKÝ
Špelina Oldřich 257 viz BUREŠ
Šrámek Pavel 415
Štefan (RFE) 229
Štěch František 133, 135, 138
Štern, zpravodajec 244, 256
Štochl Jan 352, 353 viz BROUSIL
Šťastný Zdeněk 214
Šubrt Jiří 131, 134, 135, 137
Šubrt Rudolf 48
„ŠUMAVA I, II odboj. skupina 375
Švermová 270
Švihovec Josef 182

T

Talla Zdeněk 186
TASK viz Ludvík Vladimír
TEDDY, akce 221
Tenai Ján viz BABIČ
Tigrid Pavel 232, 237
TICHOŠLÁPNÝ viz Mikulík František
Tita Mikuláš 240
Tito Josif Broz 272

Tjaben Karl 409
Toman Antonín 322
TOMÁNEK viz Sazama Josef
„TOMÁŠ odboj. skupina 375
Tomek Prokop 257, 334
Tomíšek Zdeněk 352, 353 viz GRUS
Toms Josef 186
Topič 389
Tosek 218, 224
TOXI, akce 388, 397
„TRÁVNICE“ odboj. skupina 375
TRH, rozpr. obj. 354
TRNITÁ, akce 398
Tůma Oldřich 225

U

ÚPA, útvar ochrany 267

V

Václavek Vilém
Václavek Vilém 259, 351, 356 viz KAINAR
Vajnar Vratislav 46, 49, 328
Valášek 271
Valeš 271
Valenta Karel 128, 129, 130, 131, 135, 139
Vališ, Dr. 307
Valo Vasil 128
Vaněk Pavel 416
Vaníček 43, 45
Vaňo Pavol 48, 401
Vávra Josef 416
Vávra Otakar 410
Vávra Vlastimil 231
Vedral Jiří 342 viz KABÍČEK
Venclík Vlastimil 409–411
Ventura Antonín 285
„VĚRNÝ PES“ odboj. skupina 382
Veselý Jindřich 266, 267
Vilím Blažej 218
Vítek (ONV) 322
Vlasák František 169
VLASATCI, akce 413, 414
Vlčko Vladimír 355 viz JÁNOŠ
Vodrážka Karel 259
Vodrážka Karel 348, 353, 356 viz BUDÍN
Vogel 345
Vojtěch Miroslav 187
„VOLÁNÍ HOR“ odboj. skupina 375
Volný Sláva 221, 229
Vorel Jaroslav 305
Vosák Karel 305
Voskobojnikov Boris Nikolajevič 359
Vrchlický Jaroslav 282
Vyšinskij Andrej 305
Výtejček, mjr. děl. 284
Vývoda, KV KSu 211

W

Wagner Otto 166, 167 viz Werner Otto
Wágnerová Jarmila 250
Weber Augustin 118
Weber Josef 264
Weigl Beno 231 viz Rand Michael
Werner Otto viz Wagner Otto
Winter Kamil 218, 221, 224

Z

Záboj 167
Zahálka Jaroslav 187
Zacharov M. 222
ZACHYSTAL viz Zajíček František
Zajcev L. S. 345, 352
Zajíc Jan 216
Zajíček František 354, 355 viz ZACHYSTAL
Zápotocký Antonín 152
Závodský Oskar 265, 268, 269, 271

Zelenka Jan 209
„ZELENÝ LES-STŘED odboj. skupina 374
Zenkl, Dr. 300
Zeyer Julius 282
Zezula Miroslav 131, 134, 136, 137
Zibrin, Dr. 288
Ziemer Hubert 409
ZVONÍČEK viz Kořistko František

Ž

Žáček Pavel 43, 45, 46, 48, 359
Žarnovičan Miroslav 205, 206
Žežula Václav 150
Žilka Miroslav 352 viz ŠKODA
„ŽIŽKA I–II odboj. skupina 372, 375

SBORNÍK
ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK
6/2008

Vydal Archiv bezpečnostních složek
ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů
Siwiecova 2, Praha 3, 130 00,
v roce 2009

Odpovědný redaktor: Patrik Virkner
Editor: Ladislava Kremličková
Překlad resumé: Cóilín O' Connor
Obálka, grafická úprava a sazba: Zuzana Michálková
Tisk: Příbramská tiskárna s. r. o.

1. vydání

info@abscr.cz
www.abscr.cz

ISBN 978-80-87211-19-9